

ЯНОШ БОКАИ ПУЧНИИ. БОХЕМИ И ПЕПЕРУДИ

Превод: Борис Ников

chitanka.info

ПЪРВА ЧАСТ
ЛУКА

Промъкналите се през жълтия прозорец ранни пролетни слънчеви лъчи осветяваха мрачната заседателна зала и правеха да блести окаченият на стената грамаден календар, на който с красиви, старинни цифри беше написано:

1864

Около дългата маса, покрита със зелено сукно, бяха насядали тридесетина мъже, облечени в тъмни дрехи, с високи яки. Между тях имаше и един стар свещеник с тясно лице, в расо. По средата, на централното място, седеше кметът, sindaco. Умните му, живи очи огледаха присъстващите. Той изчака да замлъкне и последната дума, после вдигна малкия златен звънец и силно го разклати. Гласът му беше твърд, спокоен и силен.

— Откривам заседанието. Поздравявам членовете на consiglio comunale^[1]. Преди да започнем да разглеждаме въпросите от дневния ред, да станем за една минутка и да почетем с мълчание паметта на незабравимия ни приятел Микеле Пучини, когото смъртта така рано и неочаквано изтръгна от редовете ни и който донесе такава голяма слава на нашия обичан град.

Така стояха те една минута мълчаливи, с наведени глави и тържествени, развълнувани лица.

Кметът продължи:

— Първата точка от дневния ред е: да се определи пенсия на вдовицата на Микеле Пучини. Съгласно нашия правилник госпожа Албина може да получава само петдесет лири пенсия. Но като се имат пред вид изключителните заслуги на съпруга ѝ, предлагам да ѝ определим пенсия от шестдесет и пет лири.

— Правилно!

— Много! — промърмори нисък дрезгав глас.

— Малко! — отговори му друг свадлив, дребен човек с остър нос. — Госпожа Албина има седем малки деца. Аз зная какво значи това.

Кметът размаха звънеца.

— Повтарям предложението си.

Но някой отново се обади:

— А църквата какво ще ѝ отпусне?

— Ние с града заедно плащаме заплатата на нашите диригенти, органисти и псалтове — отговори тихо свещеникът. — Така че ще поемем съответната част и от пенсията на госпожа Албина Пучини. Освен това поради изключителните обстоятелства главното църковно ръководство гласува двадесет лири месечна пожизнена лична пенсия на достойната съпруга на незабравимия ни диригент.

— Не сте ли се престарали много — подхвърли подигравателно един дебел мъж с толкова пълно и червено лице, сякаш всеки момент щеше да получи удар.

Свещеникът искаше да му възрази, но кметът го изпревари.

— Значи, съветът приема предложението ми, съгласно което... — повиши глас той.

— Приемаме!... Приемаме!...

— Прието единодушно. Впишете го в протокола — обърна се той към слабия, млад протоколчик, който накрая на масата с благоговееен поглед следеше всяка дума на кмета, а сега започна прилежно да записва.

Кметът взе чаша вода, отпи една глътка, после спокойно с непроменено, строго лице отново заговори, като огледа наблюдаващите го членове на съвета.

— Следва втората точка от дневния ред: попълване освободеното място на главен музикален директор и главен диригент.

— Този въпрос ще бъде по-труден — пошепна един от съветниците на ухото на съседа си.

— Неразрешим е — отвърна му другият.

— Тук ни задължава миналото и споменът за великия ни покойник. Всички знаем, знаем и твърдим с гордост, с гореща обич, че нашият малък град Лука с музикалната си култура може да се

състезава с такива могъщи градове, със световноизвестните крепости на италианската музика, каквито са Милано, Рим, Венеция, Торино.

— Така е! Така е! — извикаха въодушевено. Някои дори изръкопляскаха.

Строгийт глас на кмета омекна, трогателна нотка потрепна в него:

— И това го дължим на една-единствена фамилия: фамилията Пучини.

— Вярно!

От век и половина голямата мисия преминаваше изцяло от баща на син и няма нито един член на тази фамилия, който да не е допринесъл с нещо за славата на нашия град, достигната от предшествениците му. Досега имахме четирима Пучини, всички са известни в цялата страна. Канеха ги, примамваха ги от различни места, предлагаха им пари и слава, но те си останаха верни на града ни, служеха преди всичко на нас, като се отказаха от богатство и слава.

— Старият Джакомо Пучини получавал точно толкова заплата, колкото градският палач — прекъсна го един мъж с очила и с лице на учен, чиито думи предизвикаха бурен смях.

— Това е било отдавна: през 1740 година — каза кметът. — Но да се върнем на въпроса. Трябва да попълним, и то незабавно, достойната за големите традиции служба, осиротяла със смъртта на Микеле Пучини. Някой има ли предложение?

Настъпи раздвижване, шепот, една несигурна, колебливо вдигната ръка се отпусна веднага, когато кметът погледна към нея.

— Тогава, ако позволите, аз ще направя предложение. Трябва да призная, че много мислих. Но накрая реших, че има само едно-единствено разрешение, естествено, възможно разрешение.

— Какво?

Кметът млъкна. Всички обърнаха очи към него, настъпи напрегната тишина.

— Достоеен наследник на Микеле Пучини може да бъде само неговият син: Джакомо Пучини.

— На колко години е детето? — попита остър глас.

— На шест.

Избухна смях, викове, редът беше нарушен. Кметът напразно размахваше звънчето, глъчката не стихваше: „Лоша шега!...

Смешно!... Срам!... Няма да гласуваме...“ За щастие една енергична ръка се вдигна настойчиво.

— Да чуем!... Да чуем господин директора!

— Има думата господин директорът Коли.

Веднага настъпи тишина. Стана мъж със сурово лице и тънки устни. Докато говореше, той чукаше по масата с върха на малък молив.

— Въпреки дълбокото ми уважение към господин кмета, наистина трябва да кажа, че предложението му е неуместно, че то ще посрами града ни...

— Така е.

— Като педагог ще кажа, че едно шестгодишно дете не може да се приеме дори и в перспектива. Бъдещето му е загадка.

— А Моцарт? — попита съветникът с очила и лице на учен.

— Моцарт е единствен. Изключението потвърждава правилото. Но впрочем не разбирам странното предложение на господин кмета, когато има друго приемливо, отлично разрешение, което ще успокои всички. Освен това то няма да засегне авторитета на фамилията Пучини. Напротив, ще й достави радост: да назначим за главен музикален директор и за църковен диригент шурей на Пучини, поголемия брат на госпожа Албина, Фортунато Маджи, който неведнъж заместваше бедния ни приятел по време на боледуването му и то така, че всички бяхме доволни от него. Това е най-целесъобразното разрешение.

— Прав е! Правилно! Да изберем Маджи?

— Аз предлагам Карло Анджелони! — подхвърли някой.

Но училищният директор със суровото лице почука с върха на молива си, не беше свършил. Личеше, че изпитва удоволствие от постигнатия успех.

— И така предложението ми е следното: да наберем на освободените места Фортунато Маджи, който има отлична подготовка, и е надежден, добър музикант.

— Не е Пучини! Не е гений! — прекъсна го с иронична усмивка съветникът с лице на учен.

— Хубавата перспектива струва повече от евтината известност! — каза съвсем тихо един млад мъж със замечтано лице, най-младият от всички съветници.

— Свършихте ли, господин директоре? — попита кметът със спокоен, металически глас.

— Свърших.

— Тогава аз ще продължа, за да кажа онова, което исках, но вие не ме изслушахте докрай, прекъснахте ме. Поради това стана недоразумение. Дори и през ум не ми е минавало да предложа шестгодишния Джакомо Пучини за главен музикален директор на нашия град. Само казах, че наследник на Микеле Пучини може да бъде единствено неговият син. Исках само да смятаме малкия Джакомо за приемник на предаваните по наследство служби във фамилията и да не попълваме окончателно освободените след смъртта на баща му места, за да не бъде прекъсната чудната верига, по-чудна от която аз не познавам в историята на музиката. Да назначим заместник дотогава, докато талантът на Джакомо Пучини се развие... Аз също предлагам Фортунато Маджи, Той ще изпълнява всичките обязанности на въпросните служби и наред с това ще учи и обучава племенника си, за да стане достоен наследник на отличния си баща. Заплатата му ще бъде същата, каквато беше на Микеле Пучини, само че ще го задължим да дава двадесет процента от нея на госпожа Албина. Това е моето предложение.

Думите на кмета бяха посрещнати с мълчание. После се чуха гласове:

— Това вече е друго! И така е странно!

— Протестирам! — извика съветникът с дрезгавия глас.

— Поддържам предложението си! — каза решително училищният директор.

Старият господин с нежно лице и очила поиска думата. Всички го погледнаха с уважение. Той заговори с тих, напевен, мек като кадифе глас.

— Ние сме тосканци и нашият град, древният Лука, е любимият град на Юлий Цезар. За нашия град Цезар е казал:

„В него хората правят всичко по-различно, отколкото в другите градове на империята. Там хората са дръзки, защото имат фантазия!“

Нека и днес бъдем достойни за преценката на Цезара...

— Напразно си хабите думите!... И без това няма да гласуваме!... — извика силно съветникът с червеното лице.

— Само няколко кратки минути ще подложа на изпитание търпението на съвета — продължи спокойно мъжът с лице на учен. — Зная, че всички вие познавате добре историята на красивия ни град, но въпреки това ви моля да ми позволите да проследя онази верига, за която говори господин кметът.

— Излишно е!

— Чудна е наистина тази верига. Първата ѝ халка е Джакомо Пучини. През 1740 година той станал главен музикален директор и църковен диригент на нашия град. Той организира първия оркестър, който бил прочут в цялата страна. Бокерини е участвувал в оркестъра!

— И Моцарт, и Хайдн са му били приятели — прекъсна го кметът.

— Да, особено Моцарт... Той е писал едновременно църковна и светска музика. И днес във всички по-големи градове често свирят и пеят неговите вълнуващи меси и очарователни кантати. Дори и оперите му имат голяма слава.

— Така е!... Написал е четиринадесет опери!

Сега вече съветниците го слушаха мълчаливи, с напрегнато — внимание.

— Синът му Антонио Пучини не останал по-назад, напротив, в много отношения надминал баща си. Той е написал онази прекрасна опера, която ще бъде вечна гордост за нашия град: „Освобождението на Лука“. Той имал рядката чест да бъде избран за почетен член на Академия Филармоника в Болоня...

— Успоредно с многото опери е написал и отлични църковни творби — прекъсна го свещеникът.

— След него идва третият, синът на Антонио, Доменико Пучини. Всеки с право би помислил, че след двама такива колоса, третият закономерно ще снижи, ще начупи до известна степен линията. Но не. Макар и починал млад, Доменико бил достоен за прадедите си. Неговите оратории са незабравими... оперите му са прекрасни. Великият Джовани Пучини бе написал в некролога му: Едно изключително дете ще бъде приемник и наследник на таланта на

Доменико Пучини, то ще прослави италианската музика и ще достави наслада на целия свят... Чудно предсказание...

— Чудно! — каза инстинктивно младежът със замечтаното лице.

— И предсказанието почти се сбъдна. Нашият незабравим приятел Микеле, син на Доменико, за когото знаем, че е бил най-талантливият ученик на Доницети, още като младеж заслепи с таланта си своите съвременници. Той просто изливаше шедьоврите си: две опери е голям успех, голям брой чудно хубави църковни творби... Кой свиреше по-хубаво от него на органа в нашата базилика „Сан Паолино“, кой ни доставяше по-голямо удоволствие от него със свиренето си на пиано... кой направи известна в цялата страна нашата консерватория? — а и след минута тишина: — Ето това е веригата... Смятам, че сме задължени на четиримата Пучини... задължени сме на спомена за Микеле. Бихме били неблагодарни към него.

Младежът със замечтаното лице се изчерви и заеквайки, каза:

— Моля да ме извините, че се намесвам... Аз съм философ, не разбирам от музика..., но някак си чувствавам, че този вълшебен кръг, който е започнал с един Джакомо Пучини приблизително преди двеста години, ще се затвори именно с този, малкия Джакомо Пучини... който може би ще стане...

— Не бързайте с предсказанията, млади човече направи му остра забележка училищният директор, — вие не сте Пучини.

Кметът иззвъня.

— Моля, не влизайте в лични пререкания. Всеки има право да се изкаже. Всички сме с еднакви права. По-скоро трябва да благодарим на професор Паладини за съобщението. Поставям въпроса...

Училищният директор нервно почука с молива си:

— Искам думата!

— Заповядайте!

— Всичко, което господин професорът каза, е много хубаво. Хубаво и трогателно. Но това не променя нещата; неуместно и смешно е да назначим едно шестгодишно момченце за бъдещ главен музикален директор на града.

Кметът се засмя.

— Не е неуместно. Господин директорът греша. Дори не е толкова отдавна, може би преди около петдесет години, когато

градският съвет е направил същото: официално избрал тригодишния Микеле Пучини за наследник на починалия му баща.

— Но тогава дядо му е бил още жив.

— А сега е жив вуйчото на малкото момче, който е много добър музикант.

— Поддържам предложението си! — извика раздразнено директорът. В яда си той дори забрави да почука с молива.

— Значи, има две предложения — каза с най-голямо спокойствие кметът: моето и на господин директора. Който е за моето предложение, да вдигне ръка. — Той огледа вдигнатите ръце. — Господин секретар, пребройте ги.

— Двадесет и седем.

— Който е за предложението на господин директора, да гласува!

— Девет.

— Приема се първото предложение... протоколирайте... — И той повтори точно и подробно всичко, което беше казал вече. — Закривам заседанието.

Както след всяко продължително, принудително мълчание, настъпи оживление:

„Целият град ще се смее!...“, „Директорът хубаво се провали. Видя ли лицето му?...“, „Всичко съм готов да дам за чаша вино!“ „Професорът говори хубаво...“, „Този малък Джакомо се е родил с късмет!...“

И в потъмняващия салон тук-таме блеснаха малки пламъчета, запалиха пури, лули и цигари.

Директорът се заразхожда нагоре-надолу със скръстени на гърба ръце, като повтаряше непрекъснато една и съща дума: „Скандал!... Скандал!... Скандал!...“

— Радвам се само на едно — каза съветникът с дрезгавия глас, — че Фортунато Маджи ей сега ще получи удар!

— Да идем в кръчмата... Да прием по чаша за тази радост, Филипо, Едоардо, Емерико, да вървим подкани ги съветникът с пурпурночервеното лице.

— Стефано, имаш ли още от онова хубаво вино?

— Разбира се, че имам. Да тръгваме!

Съветниците излязоха на стълбището, като се сбогуваха с кмета, който се ръкува с всички. На площадката стоеше висок мургав мъж с

бледо лице. Той първо се приближи към тях.

— Е? — попита развълнувано.

— Джакомо, малкият ти племенник, стана главен директор, а ти негова бавачка. Ще му переш пеленките.

— Не се шегувайте с мен! — каза Фортунато Маджи раздразнено.

Кълна се в Дева Мария!... Ако не вярваш, попитай кмета.

— Този сополив, глупав хлапак! — изсъска през зъби Фортунато и се хвана за парапета на стълбата, за да не падне.

[1] Общински съвет (итал.) — Б.пр. ↑

Едно малко момченце с блестящи очи и черна коса вървеше до високия мургав мъж. То беше много живо и подвижно. Вървеше и с удоволствие подритваше с върха на обувката си жълтите листа, покрили улицата.

— Защо ровиш в земята? — скара се вуйчо му. — Да не мислиш, че обувките са без пари? Не подскачай непрекъснато. Върви прилично.

— Не мога! — отвърна му детето, като се смееше. — Много е приятно да подскача човек, когато времето е така хубаво. Мургавият мъж тихо измърмори нещо под носа си. Момчето махаше с ръка на различни страни.

— Хей Алфио!... Сервус, Тао! Имаш ли топчета за размяна?

Джакомо изтича към едно селянче с кръгло лице, гони се, боричка се с него, после тичешком се върна при вуйчо си и развълнувано му каза:

— Обожавам този Тао! С никого не мога да си играя така хубаво, както с него. Той е най-добрият ми приятел!

— Мръсно селянче — изръмжа Маджи.

— Не говори така! — протестира момчето. — Тао е ангел! И ме обича, зная това!

Той бръкна в джобовете си. От единия джоб извади голямо синьо топче. Поднесе го към тънкия нос на вуйчо си.

— Виж, вуйчо Фортунато, колко е красиво! Получих го вчера от мама. Виждаш ли тези жълти резки? Прилича на тигър.

— Не ме интересуват твоите глупави топчета — скара му се мъжът.

Стигнаха пред месарницата. Разрязани наполовина свине висяха на големи куки на витрината. Усмехнато момиче стоеше на прага.

— Джакомо!

Той се спусна като стрела към него, сграбчи го за врата и започна да го целува. После тичешком се върна при вуйчо си и като се обръщаше назад, смеейки се, му махаше с ръка.

— Ти целуваш момичето на месаря, на улицата?

— Разбира се! Не знаеш ли? Джулия ми е годеница.

Едва бяха изминали няколко крачки, Джакомо отново се затича, прегърна през кръста друго момиче, по-високо с една глава от него, целуна го по врата и бързо изтича обратно.

— И това ли момиче ти е годеница?

— И това.

— Колко годеници имаш?

— Много — каза той сериозно. — Още не съм решил окончателно коя от тях ще ми бъде съпруга. Всичките са толкова мили.

За миг се замисли, после отново започна да ритат листата по земята, турил двете си ръце в джобовете.

— Знаеш ли какво обичам най-много на света? Музиката, момичетата, птичките и мравките.

— Мравките ли? Какво харесваш в тях?

— Ох, чудни са, вуйчо Фортунато! С часове мога да ги наблюдавам? Винаги бързат, едни насам, други нататък, но винаги по една и съща тясна пътека, непрекъснато работят без почивка, сякаш искат да построят нещо много голямо...

— Глупости — измърмори Фортунато.

Стигнаха до старата черква „Сан Джовани“, на един слънчев площад, където напети гълъби кълвяха между облите камъни на калдъръма. Джакомо отново започна да рови из джобовете си и с щастлив израз на лицето намъкна една книжна кесийка.

— Тези са моите приятели, вуйчо Фортунато. Познават ме... Гледай!

Взе в ръка отворената кесийка, протегна я пред себе си, умело имитирайки гугукането на гълъбите. Гълъбите подхвъркнаха, кацнаха на ръката му и треперещи, протягаха шийки към кесията, кълвяха от нея и пръсналите се по земята царевични зърна. Някои накацаха по раменете и главата му.

Момченцето се смееше. Неочаквано то извика:

— Бепо, и ти ли си тук?! Бепино, ела тук!

Един куц скорец подскочаше към него, като погледаше страховливо високия мургав мъж. Джакомо извади малка тенекиена кутия от бездънните си джобове. Отвори капака и в нея мърдаха дъждовни червеи. С двете си сръчни пръстчета извади един, хвърли го на скореца, който светкавично го кълвна с човката си.

Фортуно се ядосваше:

— Каква противна мръсотия! Веднага хвърли тези червеи, защото ще те набия. Чу ли какво ти казвам?!

Джакомо изсипа всичките червеи пред весело подскачащия куц скорец, после прибра празната кутия в джоба и боязливо погледна вуйчо си.

— Искаш ли един бонбон? Само един е останал в кесийката, но ще ти го дам. Много е хубав, макар че малко лепне...

— Запази го за себе си — изръмжа Фортуно и отблъсна протегнатата малка ръка.

Джакомо бързо лапна бонбона и махна с ръка на хвъркналия скорец:

— Сервус, Бепино!... Утре пак ще дойда!...

Един до друг те се запътиха към малката странична врата на черквата. Детето оживено обясняваше:

— Този скорец го хванах в началото на лятото. Беше съвсем малък, паднал от гнездото. Беше си счупил крака. Лежеше там под дървото. Мяташе се, плачеше, цвъртеше, крещеше, викаше майка си. Една котка го дебнеше наблизко... Аз се отвращавам от котките. А ти? Грабнах скореца, скрих го под ризата си и му духах, за да не изстине. Мама превърза крака му с парцалче, а аз го хранех и го държах в леглото си. Един хубав ден излетя..., но останахме приятели. Дори и сега понякога чука с човката си по прозореца ми. Остана куц бедният Бепо, но това не му пречи: и скорецът може да стои на един крак, както щъркелът. И на теб ли ти е направило впечатление?

— Бърбориш като скорец.

— Да — засмя се Джакомо, затича се и силно ритна един див кестен.

Фортуно ядосано дръпна връвта на малък звънец, но и при силния звън не се появи никой. Натисна бравата, ала вратата беше затворена. Най-после през малкия прозорец над вратата се показа главата на стар монах. Жълтата му тонзура лъсна на слънцето.

— Къде се скиташ, Джанино?! Цял час звъня!

— Сега ще дойда, господин псалт! Ще отворя веднага, само че не виждам ключовете си. Винаги изчезват.

— Интересен човек!... — засмя се Джакомо.

— Седнете на скамейката и си запалете лулата.

— Стар безделник — измърмори тихо Фортунато.

— Искаш ли да ти изпея нещо? Нещо великолепно?

— Добре, да чуя.

Джакомо застана пред него с блеснали очи, разтвори крака, пое дълбоко въздух, после с пълни гърди, със звънлив чист глас, зачервен, развълнувано изпя една от ариите на Трубадур. Песента му се лееше без нито един фалшив тон. Момчето се задъха, след като завърши, едва можеше да проговори. Фортунато изненадан, смутен, гледаше детето.

— Къде си я научил?

— Никъде. На улицата. От уличните певци. Всички пеят... — После съвсем сериозно продължи: — Великият Верди я е композирал, И аз ще стана като него...

— Кой ти каза тази глупост?

— Мама.

Фортунато неодобрително поклати глава.

— Но гласът ти наистина е хубав. А имаш и слух.

— Мога да пея на най-различни гласове — похвали се детето: — както момичетата, жените, мъжете и старците, слушай...

Той изпя няколко такта на висок глас, после — на нисък.

От радост Джакомо се засмя.

— Какво стана с този дърт харамия? — ядосваше се Фортунато.

От една тясна уличка на площада се зададе сладкар, целият облечен в бяло. На врата му висеше голяма табла, пълна със захаросани понички. На главата си носеше висока островърха шапка.

— Vumbolone! Vumbolone! Dolci vumboloni!

Джакомо каза ласкаво:

— Да купим една хубава поничка на стария чичко монах. Навярно ще се зарадва, бедният!

Фортунато дори не му отговори. Стана и с юмрук започна да удря по-малката врата.

— Хей, Джанино! Заспа ли?

— Идвам! Идвам! — чу се отвътре и бравата заскърца. Ключът се обърна три пъти, вратата се отвори.

Сякаш бяха влезли в крипта — толкова хладна беше черквата. Лъхна ги тежка миризма на мухъл, събрала се от миналите векове, сънлив, предразполагащ към размисъл полумрак. Блестящите от злато

статуи на светиите с неподвижен поглед гледаха пред себе си. Малкият Джакомо се стъписа. Но вуйчо му го бутна напред:

— Насам, нагоре.

Виещата се стръмна дървена стълба скърцаше, пъшкеше под краката им. Излязоха на балкона. Старият монах смръкна от кутийката си енфие, после кихна силно.

— Кое е това момченце? — попита той, като погали детето по главата.

— Един от синовете на по-малката ми сестра.

— О, един Пучини! — възкликна старецът. — Син на маестро Микеле? Разбира се, разбира се, същото голямо чисто чело, същите светнали очи!... Знаеш ли, братле, аз още на дядо ти надувах този орган...

— Толкова ли си стар, колкото черквата? — попита го Джакомо най-невинно.

— Почти толкова стар — засмя се монахът — и моите кости вече скърцат.

— Седни до мен, тук на скамейката — каза Фортунато на детето, което с отворени уста гледаше тръбите на органа.

— Приличат на тръби от оръдия — каза Джакомо.

— Но непрекъснато проповядват мир — отговори му старецът и отново смръкна енфие.

— Хайде де, стига си бърборил! Седни тук до мен.

— Страх ме е!

— От какво се страхуваш?

Джакомо посочи към олтара с дебелилото си малко пръстче.

— От онова око там.

— То не е истинско око.

— Но непрекъснато ме гледа.

— Седни най-последно!

Хвана го за ръката и го дръпна към себе си. Момченцето погледна назад и шепнешком каза на монаха, който надуваше органа:

— Остани тук.

Фортунато започна обучението:

— Гледай тук, Джакомо: органът много прилича на пианото, само гласът му е друг, но на него така трябва да се свири, няма нищо

тайнствено. А ти вече знаеш малко да свириш на пиано. — Той издърпа три лоста. — Внимавай: сега ще изсвирия един тон...

— Ох, сякаш са затворили човек в него.

— Vox humana^[1] — измърмори монахът, като кимаше с глава.

— Сега и ти изсвири един.

— Не.

— Почакай малко — каза любезно Фортунато Маджи. Бръкна в джоба си и извади няколко дребни монети, после ги нареди върху клавишите. — И аз ще направя така, както правеше баща ти, когато ме учеше да свирия на пиано...

— За баща ми не говори! — каза малкото момче едва ли не сърдито. — Когато помисля за татко, винаги ми се плаче.

— Тези пари ще бъдат твои.

— Не ми трябват.

— С тях може да си купиш понички.

— Не ми трябват.

Фортунато Маджи ядосано прибра грошовете от клавишите.

— Упорито дете е това — каза на клисаря. — Няма да ми е лека работата с него. Но се въздържа и с фалшива любезност се обърна към детето: — Да ти изсвирия нещо, за да добиеш настроение. Искаш ли?

— Добре!

Фортунато започна да свири. Прозвучалите тонове сякаш изпълниха цялата малка черква. И светиите вече не гледаха така неподвижно пред себе си.

— Бах — прошепна Джакомо.

— Откъде знаеш? — попита го учудено вуйчо му, като престана да свири.

— От татко. И той свиреше това и ме научи, разбира се, само че на пиано. Бах е толкова могъщ, колкото небосклонът, нали, вуйчо Фортунато?

— Еретик беше бедният — измърмори зад гърба им монахът и се прекръсти.

— Щом като си го свирил на пиано, тогава изсвири го сега и на орган — насърчи Фортунато детето.

Джакомо погледна към олтара.

— Това око да не ме гледаше постоянно...

— Е, хайде де... Какво ще ти стане?! — скара се вуйчо му. — Ще свириш ли?

Малкото момченце наведе глава, лицето му стана още по-сериозно, духна върху десетте си пръста, полузатвори очи, сложи двете си ръце върху пожълтелите клавиши и започна да свири. При първите звуци цялото му тяло се разтрепера. Започна да свири все по-енергично, по-решително, върху тъжното му лице се появи бледа усмивка. Пълните му малки пръсти едва достигаха клавишите. Джакомо свърши и погледна към светеца в олтара.

— Талантливо. Несъмнено талантливо — измърмори Фортунато, — но гласът му ми харесва повече.

По набръчканото лице на стария монах потекоха сълзи, прегърна детето и целуна рошавата му черна коса.

— Отново един Пучини... един истински Пучини! Вече петият!... И прапрадядо му е седял тук на същата скамейка и навярно е свирил същата композиция... Това е чудо, господин псалт, истинско чудо!... И аз вече чувам четвъртия, всички са еднакви, еднакво прекрасни.

— Не хленчи, Джанино, и не разваляй детето — накара го да млъкне Фортунато Маджи. — И в къщи го развалят — майка му и сестрите, И без това вече не могат да се справят с него — такъв самоуверен немирник е станал. А що се отнася до музикалния му талант — каза той със засегнато честолюбие, наследил го е не само от фамилията на баща си, а и от нас, от фамилията Маджи. Дядо му по майка беше прочут колкото пучиновци. Майка му също свири на пиано и пее великолепно, а също и аз. Фортунато Маджи!

— Разбира се, разбира се мърмореше монахът.

— За днес стига. Гладен съм, целия си преди обед изгубих с това хлапе.

Те заслизаха надолу.

— Ох, къде са ключовете ми? — ужаси се монахът.

— Висят тук, на кръста ти — засмя се Джакомо.

Слязоха пипнешком по стълбата. Напред вървеше Фортунато, в средата детето, отзад Джанино.

— Човек ще си счупи главата в тази тъмница! — негодуваше Маджи.

Джакомо поизостана от вуйчо си и бързо се обърна назад към монаха и му пошепна:

— Обичам те!

Една сбръчкана ръка погали главата му и той отново шепнешком му каза:

— Ще се върна при теб, но сам!

Щом излязоха през малката врата на площада, стана ослепително светло. Светлината сякаш ги блъсна в гърдите.

[1] Човешки глас (лат.) — Б.пр. ↑

На ъгъла на една от тесните улици в град Лука, виа дел Поджо, срещу една малка градина се издигаше грозна, извехтяла, почти гола къща. Оградата навяваше тъга, нямаше нищо приятно и весело в нея. Само по прозорците на първия етаж имаше няколко обикновени саксии с цветя, поставени в ъглите на корнизите, за да има място за току-що опраното, простряно бельо. Тук живееше фамилията Пучини. Семейството Обитаваше четири малки стаи, по-скоро клетки, отколкото стаи. Едната беше на четирите момичета, другата — на най-голямото момиче и на по-малкото момченце. Третата беше спалнята на майката, но до нейния голям креват имаше и по-малък: креватът на Джакомо. Макар да не беше най-малкият от седемте деца (имаше две по-малки от него: Рамелде и Микеле), госпожа Албина само тогава беше истински щастлива, когато чувствуваше Джакомо до себе си. А тя обожаваше всичките си деца. Всичките бяха мили, способни, добри деца, еднакво хубави и еднакво се възхищаваха от музиката, но въпреки това понякога усещаше странното чувство, че има само едно-единствено дете, единствено „много обичано дете“ — Джакомо. Спомняше си, че никога през живота си не е била толкова щастлива, така вълнуващо щастлива, както когато носеше това дете под сърцето си. Четвъртата стая беше по-голяма от другите, тя беше така наречената празнична стая. Мебелите ѝ бяха стари, останали от прадедите, но макар стари и изтъркани, те бяха все още хубави. Имаше също и голямо черно пиано, до стената малък хармониум, пред прозорците писалище с извити крака, на едно място бяха събрани малки фотьойли с разнищена коприна и провиснали странични облегалки, в средата на стаята — голяма кръгла маса, с един-единствен грамаден крак като разтворена длан, а дългата стена беше заета от една картина с блестяща позлатена рамка в стил барок — портрет на възрастен мъж с продълговато лице и брада. В другите стаи имаше само кревати, скринове от меко дърво и обикновени столове, малки писалища за децата и няколко обезформени ламаринени умивалника.

В следобедните часове, когато децата бяха у дома, може би тази къща бе най-шумната в Лука. Чуваше се смях, пеене, свирене на пиано, мелодии на хармониум или и четирите деца едновременно изскачаха през прозорците за най-голяма радост на вработените по двете дървета. За щастие съпругата на шивача, който живееше над тях и когото смущаваха, също го беше дарила със седем весели деца, а навън на шумната улица и в занемарената градина улични певци, латерни, продавачи на сладолед и продавачки на плодове със сладолед и „хубаво грозде“ допълваха невъобразимия шум, който поглъщаше врявата, която излизаше от прозорците, както морският шум плискането на вълните в крайбрежните камъни.

Джакомо лежеше по гръб в кревата, а черните му очи замечтано гледаха тавана. От отворената нощница гордо се подаваха мускулестата му мургава шия и изпъкналият гръден кош. Човек можеше да го вземе за юноша, макар че беше само на единадесет години.

Майка му със запретнати ръкави отвори вратата. Инстинктивно тя с възхищение гледаше детето, но после си наложи строг израз на лицето:

— Отново си останал в къщи?

— Мразя училището! — отговори й дръзко детето.

— Ще видиш, лошо ще стане. Накрая ще те изключат.

— Нека ме изключат! Така ще мога да работя в къщи онова, за което съм се родил.

— Не виждам да работиш, само се излежаваш в леглото.

— Ах, мамо, не мисли така: фантазията ми работи!... Цяла нощ сънувах чуден сън, непрекъснато мелодии звучаха в ушите ми, а сега трябва да ги уловя, за да не избягат.

— Джакомино, синчето ми, първо трябва да учиш, и то много.

— Аз искам да уча от живота: красота, страдание, доброта, любов. — Ти пак ли перещ, мамо?

— Кой да пере вместо мен? — попита го Албина с кротка усмивка.

— Аз! — извика момчето, като скочи от кревата и изтича към умивалника. Върви, майчице, аз веднага ще дойда, само да се измия.

Нежният поглед на жената поглади гърба на момчето.

— По-добре свири на пианото, упражнявай се.

— Не, днес ще ти помогна. Заедно ще изперем дрехите. И ще си говорим през това време. Искаш ли? С никого не мога така да разговарям, както с теб. Само ти единствена ме разбираш.

Албина се извърна на прага и му се усмихна.

— Ах ти, немирен ласкател!

Джакомо пееше и при миенето, като се плискаше с вода и триеше лицето си с двете шепи. Беше широкоплещесто, набито момче, истински малък бик. Набързо облече панталони и риза с къси ръкави.

— Вече съм тук! Нали бързо се приготвих?

Застана до коритото срещу майка си.

— Дай ми сапун и дрехи за пране.

Нахвърли се на работата: двете му ръце работеха пъргаво и сръчно. Смейки се, той погледна майка си:

— Добър перач съм, нали?

— Ръцете ти не са за тази работа, Джакомо — каза с умиление Албина.

— И твоите ръце не са за тази работа! — отвърна и с обич детето. Повдигна се на пръсти и поднесе устата си за целувка.

Сега, когато стояха един срещу друг, наистина се виждаше колко много си приличаха двамата. Блестящите тъмни очи, скрити малко от клепките, фино извитите устни, високите, чисти чела, гъстите, къдрави черни коси. Косата на Джакомо приличаше на тъмен шубрак, развян от вятъра. Красиви бяха и двамата — Албина беше още хубава, макар че приближаваше четиридесетте. Въпреки приликата, колко много се различаваше красотата им: хубостта на Джакомо беше блестяща, с напираса от сили младост, жизненост, самонадеяност; а на Албина — спокойната красота на доброта, нежност и отчаяние.

Джакомо извади една — мъжка риза от коритото.

— Каква е тази дреха тук? Тя не е наша.

— На кожухаря Дзабели.

— Ти и на други ли переш? Мамо, това не бива да правиш! Аз не разрешавам!

— Нужни са ми пари, синко.

— Толкова ли сме бедни? — Блестящите очи на момчето потъмняха, когато погледна майка си с уплашен, въпросителен поглед.

Албина наведе глава и дълго не му отговори. Най-сетне тихо каза:

— Има и по-бедни от нас.

Джакомо отиде при нея, буйно я прегърна, целуна я по устата, после едно след друго по двете очи.

Отново започнаха да работят мълчаливо, продължиха да търкат машинално бельото.

След известно време момчето погледна майка си, лицето му беше почти строго, заговори пламенно:

— Непрекъснато слушам, че прапрадядо ми, прадядо ми, дядо ми и баща ми са били много прочути, че са се прославили много и че са написали много шедьоври, че нашата фамилия е най-прочутата в града. Кажете ми, всичко това вярно ли е?

— Вярно е, синко.

— Тогава не разбирам защо сме бедни?

Гласът на Албина отново стана тих:

— Артистична съдба.

— Верди също ли е беден?

— И той дълго време е бил беден, но сега е богат, така мисля.

— Виждаш ли? — лицето на Джакомо се проясни, очите му заблестяха. — И аз ще бъда богат! Ще те позлатят от главата до петите! Ще имаш каляска и дворец, хубави дрехи и бижута всичко, което очите и устата ти пожелаят. И никога вече няма да переш! А сестрите и брат си ще отрупам с всичко, което пожелаят, И Иджиния и Нитети, и всичките! Повярвай ми, така ще бъде! Само почакай още малко, съвсем малко, докато изригне от мен всичко онова, което нося в себе си — И той се заудря с двете си мокри ръце по гърдите: — Тук, в сърцето ми, в главата ми. Чувствувам го, чувам го, зная!

Джакомо се изчерви, лицето му пламтеше.

Очите на госпожа Албина се напълниха със сълзи, но в премрежения ѝ от сълзи поглед се четеше радост.

— Голямо дете си ти, Джакомо, сладко голямо дете!

— Не ми ли вярваш?

— Как да не ти вярвам. Само че между многото само един успява.

— Аз ще бъда този един!

Позвъни се. Те се спогледаха с такъв уплашен поглед, като заварени на място влюбени.

— Скривай се бързо в леглото. Може би те търсят от училището.

Джакомо изтича. Жената изтри ръце в престилката си, посегна към косата си, за да я оправи и тръгна да отвори вратата.

— О, господин докторе! Чичо Черу! Такава чест!

Един невероятно висок човек стоеше на вратата. Може би беше два метра, а може би и повече. Право отрязана рядка бяла брада окръжаваше приятно усмихнатото му лице. Върху дългия си остър нос носеше златно пенсне, а в ръката — чанта.

— Сервус, Албина. Как си?

— Моля да ме извиниш, че съм така небрежно облечена, но...

— Зная, зная нищо. Отдавна не съм те виждал.

— Наистина много отдавна, чичо Черу. Откакто бедният Микеле умря.

— Кучешки е животът на лекаря — оплака се доктор Николао Черу, за когото беше невъзможно да се установи на колко е години. — Тичане от сутрин до вечер, тук те викат, там те викат, и дори не заплащат както трябва.

Албина избърза напред, за да отвори вратата на гостната стая.

— Къде е онова дете? Искам да го видя. Тук, пред вашата външна врата, срещнах директорът на училището. Каза ми, че е болно, така че реших да дойда да го видя.

— Заповядай, насам! — Поведе го жената, но погледът ѝ беше неспокоен.

Джакомо лежеше в кревата по корем, заровил лице във възглавницата, и стенеше силно.

— Поздрави чичо Черу — подкани го майка му.

— Добър ден, чичо Черу. Ох, ох, много ме боли!

— Какво те боли? Какво ти е?

— Стомахът, така ме присвива. Повръщах цяла нощ.

— Покажи си езика!

Джакомо бързо седна и с щастлива гримаса показа на високия човек езика си в цялата му дължина.

— Малко е бял... обложен. Очевидно разстройство на стомаха — важно кимна с глава лекарят. — Детето имаше ли температура?

— Не зная... нямаме термометър. Но ще изтичам горе до шивача...

— Излишно е. И с ръка ще позная. Моята ръка е по-точна от всички термометри — каза самодоволно доктор Черу. Като мигаше с

малките си като карфици очи, той се огледа наоколо и с два пръста хвана китката на детето. Извади от джоба на жилетката голям златен часовник и заследи стрелката на секундарника.

— Да, има малко температура, така и предполагам. Дай му рициново масло. — После се обърна към детето: — Какво яде вчера?

— Пет чинии бобена яхния и една шепа сливи.

— Не трябва толкова много да лапаш — каза Николао Черу. — По-добре по-малко, но хубаво: риба, месо...

— Ние не познаваме месото — прекъсна го Джакомо с помръкнало лице.

В смущението си доктор Черу се почеса по главата.

— Значи, ти си онзи прочут човек? — попита той шеговито.

— Да, аз съм! — отговори му детето, като погледна в очите мигащия лекар.

Брадатыят великан наведе глава, не издържа погледа му.

— Чувам, че си голям немирник. Каза ми директорът.

Албина веднага защити сина си.

— Джакомо не е немирник, напротив, много добро момче е. Само е буйно и невъздържано.

Доктор Черу вече беше почти на вратата, когато Джакомо бързо извика след него:

— Чичо Черу, докога трябва да остана в къщи? Ох, отново така ме боли!...

— Три-четири дни — измърмори лекарят.

Джакомо веднага се развесели.

— Кажу ми, чичо Николао — попита той с хитра усмивка, — вярно ли е, че палиш пурата си от уличните лампи?

— Разбира се, че е вярно. Защо да харча пари за кибрит?

Джакомо се разсмя така, че му потекоха сълзи.

— И че на шега те наричат доктор Кедър, защото си толкова висок?

— Голям палавник си ти, Джакомино! Но както виждам, стомахът вече не те боли.

Лицето на Джакомо веднага се изкриви.

— Как да не ме боли! Така ме присвива, сякаш, с ножове ме мушкат!

И за потвърждение изстена няколко пъти.

Лекарят му махна с ръка за сбогом и излезе, а майка му, застанала на прага, се обърна и шепнешком му каза:

— Прекрасен артист си, нахален малък проклетнико!

Щом вратата се затвори, Джакомо скочи от кревата, разсмя се силно и започна да скача като козел. Запя с цяло гърло подигравателния поздрав от „Севилския бръснар“: „Благославя, мир вам“, отправен към доктор Черу.

Но Черу още не беше си отишъл. От преддверието се върна и каза на Албина със сериозно лице:

— Бих искал да поговоря малко с теб...

Албина въпросително погледна лекаря, после отвори вратата на голямата стая.

— Заповядай, чичо Черу...

— Кой пее тук?

— Навярно Микеле си е дошъл от училище — отговори тя бързо.
— Да, това е неговият глас.

Те седнаха един срещу друг на фотьойлите със започналата да се различава коприна. Доктор Черу гледаше картината на стената.

— Това е старият Антонио, нали?

— Да.

— Единственият Пучини, който не е умрял млад.

За миг Албина затвори очи. Болката я направи още по-красива. Доктор Черу се намести, после се почеса по главата и започна да говори. Виждаше се, че преценява всяка своя дума. Говореше с любезен, престорен патос:

— Скъпа Албина, аз съм длъжен да се грижа за вас... най-последно съм ваш близък роднина, чичо на починалия ти съпруг... Винаги ще се интересувам за вас и когато е нужно, ще ви се притека на помощ...

— Благодаря.

— Виждаш и сега дойдох при вас, макар че имам много работа. Как са другите деца? Всички ли са здрави? Колко деца имаш: шест?

— Седем.

— Разбира се, разбира се, седем. Човек старее и забравя. Най-голямата ти дъщеря... как се казваше?

— Отилия.

— Навярно вече е голямо момиче?

— Седемнадесетата година кара. Сега завършва училище.

— По-умно би било, ако отиде да работи и да носи пари в къщи.
— Той се изкашля слабо, после продължи:

— Разбира се, на мен ми е все едно. Повече ме интересуват момчетата. Чувам, че двамата ти сина са музикални.

— Да, и Микеле. Хубаво свири на пиано.

— Фортунато повече обича него.

— Не, не, Джакомо е по-талантлив, сто пъти е по-талантлив — каза страстно Албина. — Представи си, той вече композира! Посвети ми една песен за рождения ден. Чудесна!

— А освен това пее великолепно.

— О, това не е важно — махна с ръка жената. — Нали на тази възраст гласът се променя, интересно!

— Как да не е интересно! Един отличен певец днес печели повече от всички музиканти.

— Искам Джакомо да стане голям музикант като прадедите си или по-голям и от тях...

В малките наблюдателни очи на доктор Черу се долавяше подигравка към Албина.

— Малко си екзалтирана, сестрице, и ти, и детето ти.

— Възможно е да сме такива — отговори му Албина разпалено.

— Добре, добре, не исках да те обидя, скъпа моя. Само че един лекар, какъвто съм аз, вижда и в бъбреците. — Той се засмя на духовитостта си. — Вярно, за Джакомо наистина казват, че е талантливо дете. Не ценя прекалено много мнението на музикантите, защото всички са малко луди, но тези дни срещнах директора на нашата консерватория, онзи Неричи.

— Неричи е прекрасен човек!

— И той казва, върти се нещо в това дете, ще стане човек от него.

— Да, той беше тук, у нас, за да прослуша Джакомо. Остана очарован от него! Казва, че с нетърпение чака да го приеме в консерваторията.

Върху киселото лице на доктор Черу се появи усмивка.

— Но аз не исках с теб да говоря за това, скъпа моя. Само исках да ти кажа, когато имаш нужда от нещо, извести на добрия стар чичо Черу и той ще ти бъде на разположение...

— Разбира се, само в известни граници. Защото и аз не мога да пръскам с две ръце парите. Зная, лошите езици говорят за мен, че имам много пари. За съжаление това не е вярно, далеч не е така. Имам нещичко, не отричам малко нещо спестено, не съм съвсем беден, но не съм и богат. Нали тази къща е на ваше име?

— Да, къщата е наша.

— Имате ли задължения срещу нея?

— Бях принудена да взема малък заем... нали знаеш, седем деца, дрехи, обуца, училищни такси...

— Но нали имаш хубава пенсия, църквата ти помага също, а и Фортунато.

— Той ги задържа за музикалното обучение на двете момчета.

Така, но и шивачът плаща наем...

— Ох, бедният Табо! И той има седем деца и болнава жена. Изкърпва дрехите на децата, това е наемът му.

— Това не е хубаво, Албина. Когато човек е беден, не бива да бъде великодушен. Дори и светиите дърпат към себе си. — Той направи малка пауза, изкашля се, замисли се, надви себе си, после бръкна в джоба, извади портфейла и с кисела усмивка каза: — Тогава ето ти петдесет лири... няма нужда да ми даваш разписка, ще ги запиша за себе си, можеш да ми вярваш...

— Чичо Черу?

Гласът на Албина се разтрепера.

Брадатият великан наплюнчи пръстите си и два пъти преброи банкнотите от по десет лири.

— Заповядай, Това са много пари, твърде много пари в днешно време, пести, скъпа, разпреди ги добре, за да ти стигнат за дълго време... А когато се свършат, обади се... Не искам за тях нищо, само малка семейна лихва... Единствената ми цел е да ви помогна. — Лицето му изведнъж стана строго: — Надявам се, че нямаш задължения?

— Имам малко. Нещо на обуцаря, нещо на хлебаря, нещо на зарзаватчийката.

— Много благодаря.

Черу вдигна пръст.

— Това е лекомислие, Албина! Не бива да правим дългове, не бива. По-добре човек да гладува. Е, сервус, сестричке. Трябва да

бързам. Вече пропилях много време. — Той тръгна напред, а Албина след него. На вратата се обърна още веднъж: — Да, и Карло Анджелони ми каза, че от сина ти може да стане голям пианист или голям органист, ако работи сериозно. Настоявай да се упражнява много и не му позволявай да композира, това са детински глупости, които няма да го доведат до нищо. Дръж детето по-здраво, не го оставяй да се шляе. Довиждане!

Известно време Албина остана замислена, после тръгна към стаята на Джакомо, но размисли и се върна в голямата стая. Там на масата лежах петте банкноти. Взе парите и ги сложи в скрина. Отново тръгна и отново се върна. Усмихна се. Бързо извади една банкнота от десет лири и се затича при Джакомо.

— Какво искаше от теб този човек? Ненавиждам го заедно с косматите му уши и златното пенсне!

— Джакомо!

— Знаеш ли, мамо, аз съм като куче: усещам дали хората са добри или лоши.

— Сега обонянието ти беше лошо — каза му засмя на Албина. — Чичо Черу ми даде пари...

— Невъзможно!

— Гледай! — тя извади банкнотата от джоба си и я размаха. — А сега ще ти я дам, Джакомино, за прекрасната песен, която написа за рождения ми ден. Купи си каквото искаш. И без това никога не ти давам нищо.

Джакомо горещо прегърна майка си с две ръце и я зацелува, където достигна. Когато я пусна, очите му бяха пълни със сълзи. Засмя се, после стана сериозен, сбърчи чело и така започна да мисли на глас.

— Какво да купя с тях... Чакай малко... На стария Джанино малко енфие... отдавна исках... на Джулия цветя...

— Ах, нехранимайко! — засмя се Албина.

— После... Мамо! Мамо! Мамо!... — извика то внезапно, очите му блестяха от щастие. — Два билета за „Ганхойзер“. В събота я дават за пръв път, ще отидем заедно! Ще бъде великолепно!... — Той отново стана сериозен, лицето му се натъжи: — Ще купя билет за Иджиния... и, разбира се, за Микеле... и... и всичките ми сестри... Колко струва един билет? Скъп е... много е скъп... Две, три лири най-малко.

Джакомо наведе глава.

— Тогава и аз няма да отида.

— Идете двамата: Микеле и ти.

— Не, без тебе няма да отида. Голяма радост ще ми доставиш, ако седиш до мен.

Албина притисна детето до себе си. Взря се в тъмните очи на сина си и с очарователна усмивка шепнешком му каза:

— И за мен би било голямо удоволствие, ако можех да отида с теб... По-късно ще купим билети и на сестрите ти и на брат ти. Обещавам, добре ли е?

Той погледна с обич майка си.

— Добре.

Албина вече искаше да излезе, когато Джакомо извика яростно:

— Мразя парите! Мразя ги! Глупави и зли са. Само издигат преграда пред човека!...

Когато сложи супата в кухнята, Албина трябваше да притисне сърцето си с ръка, толкова силно биеше. Бързо като същински поток се втурнаха децата в стаята, вдигаха шум и се смееха. Нахвърляха училищните чанти върху креватите. Първа пристигна чернооката, чипоноса Нитети, спусна се към Джакомо, целуна го силно два пъти по бузата, после увисна на врата му и като се смееха силно, двамата започнаха да се въртят все по-буйно и по-буйно, докато паднаха на земята, където след това весело започнаха да се боричкат с все по-силни викове. Още се търкаляха по пода, когато в стаята влезе красиво, високо, бледо момиче.

— Нитети... Джакомо... Полудели ли сте?... Ще скъсате дрехите си.

— Този Джакомо е такъв луд! — смееше се Нитети.

— Защото имаш най-сладкото личице в целия свят. Дори и носът ти се смее, подлудяваш човека! — оправдаваше се Джакомо.

Отилия се наведе към Джакомо, целуна го, приглади назад увисналата на челото му черна коса, после грижливо изтупа с ръка праха от полата на Нитети.

Томаиде, Иджиния и Рамелде едновременно се втурнаха в стаята, но първо се затичаха към Джакомо, за да го целунат, а Джакомо намери за всички по някоя мила, шеговита дума. Сякаш той беше безспорният и щастливо признат господар на тази детска стая, макар че бе петият поред сред децата, само Рамелде и Микеле бяха по-малки от него.

— Пак не си ходил на училище — каза му с укор Томаиде.

Джакомо се засмя.

— Не бъди толкова строга, Диде! (Това беше гальовното име на Томаиде, Джакомо ѝ го бе измислил.) Впрочем не си права. Дългият доктор Черу лично установи, че съм тежко болен, няколко дни не бива да ходя на училище.

— Чичо Черу ли беше тук? — учуди се Отилия.

— Да! А сега дръжте се да не паднете: даде пари на мама!

— Не е вярно! — каза Нитети.

Джакомо като някакъв малък артист с мимика и жестове разказа как бе излъгал Черу. Всички се разсмяха.

Джакомо изведнъж се натъжи, спомни си нещо. Големите му черни очи изгледаха всички с извинителен поглед. Първо хвана ръката на Иджиния и едва след това каза:

— Не ми се сърдете... Мама ще ме заведе да гледам „Танхойзер“... Не исках да приема, защото зная, че и вие...

— Млъкни! — прекъсна го енергично Томаиде. — Между нас ти си музикантът. Само на тебе ти се полага.

— Ти си нашата гордост! — каза с ласкава, мила усмивка Нитети, която беше голяма колкото Джакомо.

— Но винаги все аз! — отвърна Джакомо едва ли не с разстроено лице. Той млъкна за малко, после прибави: — Един ден ще ви се отплатя за тази доброта...

— Момичета! Елате в кухнята да помогнем на мама! — извика ги Отилия.

Момичетата изтичаха, но Иджиния остана: приближи се до прозореца и замислено погледна към градината. Тя изумително приличаше на майка си и на Джакомо, особено на Джакомо, от когото беше две години по-голяма: същите замислени, тъмни очи, дълбоко в които от време на време се появяваше тъга, същата красиво извита чувствена уста, същото решително, високо чело, същата лъскава черна коса — красиви бяха и двамата, блестящо красиви. Когато се погледнеха, нежност се таеше в погледите им. Джакомо обичаше и петте си сестри и брата, но с Иджиния беше друго, нея, обичаше другояче, така, както майка си, с възхищение, с обожание, с някакво чудно чувство на душевна близост. Необяснима болка измъчваше и двамата, която само музиката можеше да излекува и да превърне в

щастие. Да, музиката беше голямата им обща тайна, музиката, която за тях не означаваше само музика, а благоговение, страдание, щастие, любов, страст, всичко, целия живот, целия свят. Колко странно беше, че и четирите сестри и братът свиреха отлично на пиано, малкият Микеле например беше сто пъти по-прилежен от тях, от сутрин до вечер удряше по пианото с неизчерпаемо търпение, но колко по-различно звучеше този инструмент, с каква тайнствена болка, когато Джакомо или Иджиния натискаха клавишите. Очите им почти винаги бяха пълни със сълзи, когато спираха да свирят — за тях музиката беше всичко. Често Джакомо си мислеше: „Така, както обичам мама и Иджиния, никого повече няма да обичам, никого, никога, никога.“

И сега с удоволствие наблюдаваше Иджиния отстрани, както гледаше през прозореца. Приблужи се до нея и хвана ръката ѝ:

— Защо си толкова тъжна?

— Не съм тъжна — отвърна Иджиния и бързо го целуна: — Само се замислих малко.

Едно бледо, слабо малко момченце, накуцвайки, влезе в стаята. Ядосано, то хвърли чантата на кревата. Иджиния го погледна.

— Къде беше? Затворили ли те бяха?

— А защо куцаш? — попита го Джакомо.

— Я гледайте! — каза Микеле, седна на един стол и повдигна единия си крачол: целият му крак беше в кръв, покрит със сини и зелени петна.

— Падна ли?

— Не съм паднал. Имах урок по пиано. И вуйчо Фортунато отново ме рита. Когато сбърквах някой тон, все ме риташе. Вече няма да ходя!

— Възможно ли е това! — попита потресена Иджиния.

— Същото прави и с мен! — каза с искрящи очи Джакомо. — Но няма да е задълго, кълна се!

— Нечувано!

Иджиния изтича да донесе топла вода. Джакомо извика след нея:

— Не казвай на мама. Да не я уплашиш!

Когато Иджиния се върна с кана топла вода, двете момчета седяха едно до друго и си шепнеха нещо. Лицето на Микеле сияеше. Той прегърна Джакомо и го целуна.

— Е, както виждам, вече си добре — каза Иджиния мило, като коленичи пред малкото си братче. Тя потопи чиста бяла кърпа в каната и много грижливо и предпазливо изми съсирената кръв по крака.

— Боли ли те?

— Не.

Иджиния се наведе и целуна коляното на братчето си.

— Сега вече наистина не ме боли — каза Микеле с благодарна усмивка.

— Ангел си! — пошепна ѝ Джакомо, загледан в кротките очи на Иджиния.

— Бих желала да бъда, но не съм — отговори тихо Иджиния, като стана. Тя се обърна, за да не видят момчетата сълзите ѝ.

Следобед Албина гладеше в кухнята, децата учеха в двете тесни стаи, само Джакомо беше в голямата стая, седеше при пианото, търсеше някаква мелодия и с лявата ръка опитваше необичайно звучащи хармонии към нея, като започваше спокойно и с търпение отново и отново. Преобразеното му, сериозно детско лице приличаше на лицето на някой мъж, потънал в работа. Мелодията все по-плавно се разгръщаше, получаваше смисъл, лееше се — двете му ръце гладко удряха тоновете, вече почти не трябваше да спира, да поправя тук-там, а после да започва отначало.

Джакомо не забеляза кога Иджиния се вмъкна през вратата. Предпазливо, на пръсти тя се промъкна зад него и седна на един стол. Прехласнатата, с широко отворена уста тя слушаше братчето си. Накрая столът изскърца, Джакомо погледна назад:

— Ти тук ли си, Иджиния?

— Ох, Джакомо, толкова е хубаво! — каза възхитена девойката.
— Нали ще разрешиш да остана? Кажи, какво свириш?

— Нощес го сънувах.

— И всичко това в главата ти ли е? И то така?

— Не, Иджиния, в сърцето ми е.

Позвъни се. Иджиния изтича да отвори вратата.

— Добър вечер, вуйчо Фортунато.

— Къде е майка ти?

— Тук, в кухнята. Да я повикам ли?

— Влез, Фортунато — чу се от кухнята. — Не се сърди, но гледя и ще ми изстине ютията.

Едрият мургав мъж влезе при Албина. Лицето му беше по-мрачно откогато и да било.

— Искам да говоря с теб сериозно.

— Тук също може да говорим — каза Албина, като го погледна въпросително. — Заповядай, седни. Не мога да прекъсна работата си.

Фортуното Маджи запали невъзмутимо пурата си и веднага премина на въпроса.

— Искам да поговорим за двамата ти сина. Трябва да ти отворя очите, за да не се приспиваш в суетни илюзии. Най-после аз съм ти брат и настойник на двете момчета. Познавам пристрастието на майките, особено твоето.

Албина не каза нито дума, продължи да глади с наведена глава.

— Значи... Безспорно и двете деца са талантиливи... до известна степен. Но да очакваш от Джакомо някога да стане наследник на баща си, главен музикален директор на града, църковен диригент, извинявай, това е смешно.

Той почака малко, Албина го погледна, но не каза нищо.

— Трябва да ти кажа, че Джакомо напоследък почти не идва при мен на уроци по пиано, а както виждам и тук в къщи не се упражнява твърде много. Този малък сополанко се мисли за гений, че няма нужда да учи, че всичко може да изсмуче от пръстите си. Това казват и учителите му в училището: небрежен, лош характер и слаба памет...

Албина се засмя, макар че очите ѝ бяха пълни със сълзи.

— Защо се смееш?

— Така. Продължавай.

— Напразно се смееш, така е: буйно, вироглаво момче. У него няма никакво чувство за отговорност, а няма и уважение. Вече свиреше доста добре на орган и изведнъж прекъсна.

— Не е прекъснал.

Очите на Фортунато просто пронизваха, когато погледна сестра си.

— Да, чух да се говори, че тайно ходел при Карло Анджелони, моя съперник в черквата „Сан Микеле“, И това е характерно за момчето.

Албина продължи да го слуша.

— Вместо да работи сериозно и редовно да се подготвя както трябва под моето компетентно ръководство, композира глупави

работи...

— Великолепни песни!

— За майката всичко, каквото синът ѝ прави, е великолепно. Това го знаем. Знаеш ли какво е мнението ми за това момче? От него няма да излезе нищо, ако продължава така. Или... най-много да стане певец. Защото има — прекрасен глас, безспорно. На гласа трябва да се обърне внимание, това е моят съвет. Аз с удоволствие ще уча детето — безплатно. А ти, Албина, иди при кмета и му заяви, че се отказваш от службите, запазени за Джакомо, защото талантът му се развива в друга насока. Това е честна и умна постъпка.

Албина не каза нищо. Усмиваше се и гладеше, което смути Фортунато. Той се изкашля, после продължи:

— А що се отнася до другото момче, Микеле, той може да стане добър учител по пиано, ако физически би издържал. За съжаление няма да издържи, слабо дете е.

Джакомо се втурна в кухнята. Лицето му сияеше от радост.

— Добре, че сте тук, вуйчо Фортунато! — каза той с прекалена любезност. — Получих подарък едни ноти от Бетховен. Бъдете така любезен да изсвирите нещо от тях, много ви моля. Никой в света не свири така Бетховен като вас, вуйчо Фортунато...

— Е, е...

Суровото лице на Фортунато се отпусна. Албина учудено погледна Джакомо, но той избягна погледа ѝ.

Подскачайки, Джакомо избърза напред, отвори широката врата на голямата стая, а Фортунато го последва бавно, с достойнство, с доволно от похвалата лице. Вратата се затвори зад тях. Пианото звуча две-три минути, после се чу фалшив, дразнещ тон, след него страшно охкане, вик, крясък. През едната врата се втурна Албина, а през другата шестте деца.

— Ох, кракът ми... кракът ми! Ритна ме това нещастно хлапе!

Фортунато бе застанал на един крак като щъркел и с две ръце опипваше вдигнатия си крак. Срещу него стоеше Джакомо, като разярен малък глиган, готов за нападение.

— Джакомо!... Какво си направил? — извика му ужасена Албина.

— Това, което той прави с нас... разсипва ни от ритане, ако случайно сгрешим. Сега той изсвири фалшиво, така че аз си върнах

задължението! — После със зачервено лице се обърна към Фортунато: — Това получихте заради Микеле. Ще ви дам да разберете как се бият малки деца!

— Ще ми платиш, немирнико! Ще кажа на Коли да те изхвърли от училище!

Но Джакомо беше по-силният. Сложил двете си ръце на кръста, той го гледаше в очите:

— Внимавайте какво правите! Защото аз ще отида при кмета и ще му кажа, че не давате нищо на мама и че не ме учите от ревност и злоба и че ни измъчвате... ще отида и при маестро Неричи, който ми е приятел и ще му разкажа всичко!... Внимавайте!

Децата изръкопляскаха, Нитети най-много.

Фортунато Маджи измърмори нещо, накуцвайки излезе и тръшна яростно вратата зад себе си.

Албина се приближи към сина си, прегърна го и загрижено му каза:

— Джакомо, синко, това може да ти донесе голяма беда...

— Ами! — засмя се Джакомо. — Той е страхлив. Страхливци са всичките. Който е неспособен, той е и страхлив!

— Бъди по-въздържан. Така не може да се постъпва в живота... Много ще страдаш.

— Все ми е едно... — каза детето, а очите му просто искряха: — Когато някой ме ритне из засада, аз също ще го ритна! — Той погледна Микеле с ласкава усмивка: — И винаги ще защитавам слабите. Винаги!

Още рано сутринта те бяха на крак. Тичаха насам-натам без цел, сякаш се бяха побъркали, сто пъти попитаха майка си: „Мамо, нямаш ли нужда от нещо?“ и колкото пъти срещаша Джакомо, усмихваха му се, удряха го по гърба или го целуваха, сякаш искаха да му кажат: „Всички така се радваме, че мама теб ще заведе на опера, а не нас“. И наистина всички бяха щастливи не само заради Джакомо, а и заради майка си, която години наред не беше си позволявала никакво удоволствие, защото този изключителен ден най-после прекъсна безкрайния низ от сиви дни и сякаш прогони от жилището им, макар и само за един следобед, стипчивия дъх на окончателно настанилата се там бедност. Днес се обърка семейният ред: друг път Джакомо подреждаше, направляваше всичко. И всички, единствено само неговият глас можеше да се чуе, днес всички се вълнуваха, тичаха, говореха, пееха, само той седеше мълчалив на едно ниско малко столче и гледаше пред себе си със замечтани очи. Дори и обувки нямаше на краката си, понеже обувката му чистеше малката Рамелде с отчаяно старание, за да ги направи малко по-лъскави, което не беше лесна работа. Микеле седеше там, притиснат до Джакомо, и само го попита „Нали ще ни разкажеш всичко?“ Джакомо кимна утвърдително. Нитети танцуваше, въртеше се и в щастието си пееше една весела народна песен.

— Малко мое бръмбарче, скъпа моя, днес не пей — помоли я Джакомо с усмивка, изразяваща извинение. — С празни уши искам да седна в салона... да, с празни уши и с широко отворено сърце, за да мога да поема в себе си всичко, което ще получа от Вагнер...

— Казват, че музиката му е странна, нова — каза Томаиде, която се готвеше за учителка. — Искан да убие нашето „белканто“...

— Млъкни, Диде! Млъкни!... Искан сам да си съставя мнение за нея! Моите уши и моето сърце никога не ме лъжат, повярвай ми!

По-после веднага се приближи до нея бос и я целуна за извинение.

Джакомо не отиваше за пръв път на опера: беше ходил вече четири-пет пъти, двамата му тайни учители, Неричи и Анджелони, му бяха давали билети, а веднъж през антракта се беше вмъкнал без билет. Беше чул Белини, Росини, Доницети, Верди. Слушал ги беше с възхищение. Но голямото преживяване сега щеше да дойде от факта, че ще бъдат двамата с майка си, за пръв път в живота му, щеше да чуе нова музика, за която беше слушал толкова много да спорят — гневно с възхищение.

В стаята влезе един засмян дребен човек в бяло палто и с малка чанта в ръка: бръснарят Филипо Фреско. Той имаше малка козя брадичка и къдрава коса.

Дръпна един стол към прозореца и накара Джакомо да седне на него с гръб към светлината. След това занесе още един, постави върху него — поред ножиците, гребените, четките и шишенцата си. Върза голям чаршаф на шията на Джакомо, взе един от гъстите гребени, за да среше косата на жертвата си.

— Ах, по дяволите, това е цяла джунгла! Такова нещо още не съм виждал!

Децата се засмяха, а Нитети се изкиска:

— Но недейте да режете много от нея. Аз така го обичам, с тази лъвска грива!

С голям труд най-после Джакомо беше готов. Майстор Филипо го напръска дори и с одеколон. Сега лицето на момчето сякаш се беше издължило.

— Ох, че благоухаеш!

— Нека да те помириша и аз!

— Колко красив стана!

— Знатен господин!

— Оставете ме най-после на мира! — скара им се Джакомо. — На присмех ли ме вземате?! Но веднага се усмихна и кротко им каза: — Не ми се сърдете, че съм в такова лошо настроение, но знаете ли, много съм развълнуван, в очакване... Просто не зная какво говоря!

Пристигна нов посетител: Алфонсо Табо, сприхавият, кашлящ дребен шивач, нещастният обитател на втория етаж, със сини момчешки дрехи на ръка.

— Погледни какво ти донесох, Джакомо! — каза той гордо и щастливо. — Празничните дрехи на най-големия ми син, почти са

нови. Разбира се, почистих ги основно и ги изгладих хубаво. Малко ще са ти широчки, но това не е беда. Още никой не е изпаднал от панталоните си, вярно ли е?

Децата се засмяха, само Джакомо остана сериозен.

— Благодаря, чичо Табо, но добре са и собствените ми дрехи. Не бих се чувствувал удобно в такива хубави дрехи. Те не са за мен.

Но момичетата така настоятелно го уговаряха и той най-после се предаде.

— До мама и ти би трябвало да си хубав — каза му Нитети и може би това бе решаващият аргумент.

Иджиния извади от скрина току-що опрана снежнобяла риза, Отилия намери лека широка вратовръзка, облякоха го и се въртяха около него като приказни феи около царския син. Оказа се, че сакото на тринадесетгодишния син на шивача беше малко тясно в раменете за Джакомо, така се беше опънало, насмалко да се пукне. Накрая Отилия му върза вратовръзката с внимателна, търпелива майчина грижовност и Джакомо стоеше, малко смутен, вдървен, сякаш беше някой нов Джакомо, когото бяха изтръгнали от истинското му съществуване.

Майка им влезе в стаята. Беше облечена в дантелена черна дреха, с бродиран дълъг шал на раменете, а във високо сресаната ѝ коса беше затыкнат блестящ гребен — всичко върху нея беше толкова хубаво, но най-хубава беше усмивката ѝ, която правеше бледото ѝ лице почти моминско. Децата я гледаха смаяни, никога досега не бяха виждали такава майка си.

— Мамо, прекрасна си! — каза с възхищение Джакомо, който не можеше да снесе очи от нея. — Най-хубава и най-сладка си от всички жени!

После той подскочи и изтича през вратата.

— Веднага ще се върна! — извика от преддверието.

След няколко минути се появи запъхтян: в ръцете си държеше една роза с кадифени тъмноревени листенца.

— Закичи я на гърдите си, ще ми доставиш голямо удоволствие!... Не, чакай, аз!

Дебелите му детски пръсти умело се справиха дори с иглата. Докато той забождаше розата, Албина се наведе над него и го целуна по главата. На сбогуване всичките ѝ деца получиха по една целувка и една приказно мила усмивка.

— Отилия, пази децата. Дай им да вечерят и да си легнат рано.
— Не може ли да ви дочакаме? — попита я с тъжен глас Микеле.
— Толкова хубаво би било...
— Не, легнете си да спите. Ще се върнем много късно.
— А кога ще ни разкажете? — изхленчи Нитети.
— Утре. И без това е неделя. Всички ще бъдем в къщи. Този път няма да ходим на черква. Господ ще ни прости. Ще ви разкажем всичко.
— Всичко, абсолютно всичко — допълни Джакомо.
Той се изпъна, с кавалерски жест подаде ръка на майка си и двамата тръгнаха като истински влюбени.
Нитети се спусна след тях за една последна целувка. Малкият Микеле ги изпрати с широко отворени очи.
— Диде, светни им със свещта — подкани Отилия сестричето си.
— Стълбището е толкова тъмно!
— Взехте ли билетите?
— Имате Ли ключове?
— Носите ли бинокъла?
— Не ви ли трябва чадър?
— Глупости! Не виждаш ли, че има луна!
После се спуснаха към прозорците, заблъскаха се за място, облегнаха се върху корнизата, за да ги видят и на улицата.
— Колко хубави са така заедно! — пошепна замечтано Иджиния.
Джакомо не знаеше какво да наблюдава, накъде да гледа: дали към заграденото място за оркестъра, където музикантите, разговаряйки, настройваха инструментите си, а един решителен корнист изсвири цяла мелодия, или седналите в ложите красиви момичета и жени с постоянна усмивка на лицето като някакво блестящо празнично бижу. Те седяха напред, на осмия ред — лекомисленият Джакомо беше купил билетите. Ето там е добрият Карло Анджелони, който първо с уважение се покланя на майка му, после с мила усмивка го поздравява. А отатък седи Абате Неричи със замислено лице, до него е професор Паладини, а от първата ложа кметът също им маха приятелски, почти всички поздравяват майка му — колко странно, в къщи никой никога не им обръща внимание, дори дребните бакали, които се — кланят на всекиго, а тук, в този блестящ салон, те са първи между първите. Например онзи младеж със сините

очи трети път вече се покланя към тях, но няма щастие, майка му точно тогава обръща глава. Джакомо е щастлив и горд. Участва в тържеството като най-малък сред публиката, но не и най-последен, тържественото настроение го сгрява, лицето му се зачервява, дишането му става по-тежко, защото тук дори въздухът е друг, някак си друга е миризмата му, смесица от прах, туткал и аромат на женски дрехи, и все пак е толкова приятен, че дори и ноздрите му се разширяват, когато го диша. Гордее се и с майка си, безкрайно е горд, че въпреки непрекъснатата мизерна работа, е могла да остане толкова хубава — вижда с какво уважение я гледат отвсякъде. Дори и от ложите се насочваха любопитни далекогледни към тях, после се усмихваха, шепнеха си, дори гледаха и него, детето — защо ли го гледат? Внезапно щастливи тръпки преминаха по тялото му, странна мисъл се появи в главата му: този театър е малко негов, в него са се изпълнявали оперите на прапрадядо му, на прадядо му, на дядо му и на баща му, в него ще представят и неговите опери, да, сигурно.

Внезапно сякаш изключиха непрекъснатото бръмчене, всичко затихна. Лампите в салона изгаснаха, само в оркестъра над разтворените бели нотни листове светеха малки светлини, а завесата от черно кадифе, която закриваше сцената, блестеше тайнствено. Един млад мъж с бледо лице и високо чело се изкачи на диригентския пулт, наведе се, пошепна нещо на концертмайстора, огледа оркестъра отдясно, после отляво, вдигна и разтвори двете си ръце, почака малко, за да обхване с поглед всички и да спре и най-малкият шум, накрая ръцете му замагнаха високо и музиката прозвуча.

— Акиле Паница — пошепна на ухото на Джакомо Майка му.

Още при първите звуци ръката му се преплете с ръката на Албина и така конвулсивно я стискаше, както в лодката уплашено малко момченце стиска ръката на майка си. Когато завесата се вдигна и се откри пещерата на Венера с вълшебната си красота, Джакомо се раздвижи и издърпа ръката си, но когато запя хорът на поклонниците, затаил дъх, отново потърси ръката на майка си.

Лицето му се обля в пот, а очите му съвсем потъмняха, когато и последният тон утихна и завесата се спусна, лампите светнаха и гръмнаха ръкоплясканията.

— Хубаво ли беше?... Хареса ли ти? — попита го Албина.

— Ох, мамо!... Това е съвсем ново... Ново и могъщо!...

Той наблюдаваше диригента, който триеше с носна кърпа лицето си: високата му твърда яка се беше смачкала от потта, а косата му падаше върху челото.

Цялата вечер той не проговори повече. На осветената от луната улица също мълчеше замислен, когато двамата се прибираха в къщи.

В стаята беше тъмно.

— Спиш ли?

— Не.

— Разкажи ми нещо за Вагнер... за този страшен. Човек... Той търкаля скали, светове преобръща... Но... но нещо все пак му липсва: нашата италианска слънчева светлина... ритъмът на нашата италианска кръв...

Албина протегна ръка от кревата и го погали по главата.

— Спи, момчето ми.

— Не мога да заспя. Толкова прекрасно беше, толкова поразяващо... Кога я е написал Вагнер? Нали е имал грамаден успех в цял свят?

— Не, не съвсем. В Париж са го освиркали.

— Няма ли уши хората?! — попита възбудено Джакомо. — Как е възможно това?

— Ох, синчето ми — отвърна му тихо Албина, — толкова велики хора са се проваляли. Дори и Бетховен са подиграли, освиркали са „Травиата“.

Детето попита шепнешком:

— И татко ли се провали?

— Не... не се провали, той имаше успех... но не такъв, какъвто очакваше, на какъвто се надяваше: не можа да завладее света!...

— А толкова много заслужаваше...

— После се отчая, умори се... нямаше сили да започне отново, отново да опита... Оттегли се в черквата, при органа си, при нас.

— Слаб е бил.

— Не, Джакомо, не беше слаб, само прекалено много ни обичаше... вас и мене. Нужен ни беше сигурен къшей хляб... И аз бях виновна.

— Не го ли окуражаваше?

— Не достатъчно. Не можех да си представя живота без него... Знаеш ли, моето момче, един сценичен автор, един световноизвестен

композитор на опери трябва да се бори и да блести във всички краища на света, не може да седи винаги на едно място в къщи, в Лука, в тих семеен кръг.

— Така ли са правили всички Пучиновци?

— Мисля, че така. Но сега спи, Джакомо, вече е много късно.

Тя усещаше, че той не спи. Мяташе се, въртеше се, въздишаше, пъшкаше, а междувременно тихо, едва чуто, но чудно чисто изпяваше по няколко такта: хора на поклонниците, песента на вечерницата. После отново започваше да се върти и да въздиша.

— Мамо?

— Кажи.

— И аз ще пиша опери. Но аз ще победя света, ще успея! Няма да бъде победен!

Улицата вече се оживи, заскърца първата каруца, взе да се развиделява, когато и двамата заспаха.

Беше Петдесетница. Слънцето вече се беше издигнало високо на тъмносиньото, блестящо, безоблачно тосканско небе. Вrabчетата чуруликаха и се бореха весело в тъмозелените клони на двете хилави тополи. Всичко излъчваше светлина и радост, сякаш този ден беше най-хубавият в годината.

Пъргаво и весело тичаха децата от единия до другия скрин, като дърпаха от ръцете си панделките, кърпите, гребена, четката — пред огледалото настъпи истинска блъсканица, повдигаха се на пръсти, за да се видят през рамената едно на друго.

— Деца, побързайте! Скоро ще тръгнем! — подканяше ги Албина.

Единствен Джакомо още лежеше в кревата. Както обикновено гледаше тавана със замечтани очи. Майка му не го караше да бърза, знаеше, че той ще се облече за миг и че много не държи на външността си.

Позвъни се, но след миг заудряха по вратата. Един монах с ужасено лице тъпчеше на прага.

— В къщи ли е Джакомо?

— Да, още лежи в кревата.

— Ох, света Дева Мария!

— Какво се е случило, Рафаело?

— Момчето трябва да дойде веднага с мен, негово високопреосвещенство господин епископът заръча! Фортунато Маджи се разболя, получи криза от жлъчка, откараха го в къщи и сега нямаме органист. А сме обявили музикална литургия, храмът ще бъде пълен, в 10 се стича народът.

Албина побледня.

— Господин епископът ли желае Джакомо да свири на литургията?

— Да, Благоволете да измъкнете това хлапе от кревата. Безбожно е, когато някой по време на Петдесетница лежи още в леглото.

— Мамо, какво се е случило? — попитаха надничащите през вратата деца.

Албина не им отговори, а изтича при Джакомо.

— Джакомо, скъпи, облечи се и тичай! Ти трябва да свириш днес на литургията. Вуйчо ти Фортунато се е разболял и...

— В базиликата „Сан Паолино“ ли? — попита Джакомо със светнали очи, веднага скочи от кревата и започна да навлича дрехите си.

— Няма ли да се случи беда, момчето ми? Знаеш ли какво трябва да направиш?

Момчето се засмя.

— Трябва да свиря, мамо. По-хубаво от Фортунато. Това не е трудно.

Вече изскочи от стаята.

— Джакомо, косата ти!...

Но Джакомо не я чу. Дори и монаха заряза там, спусна се надолу по стълбата и радостно затича към базиликата.

Наистина грамадният храм на градчето беше претъпкан с хора. На първата скамейка се беше настанило цялото ръководство на града, начело с кмета. А на една от последните скамейки седнаха с разтуптени сърца, един до друг, седмината от семейството Пучини. Албина късаше ъгъла на носната си кърпичка, скрита в молитвеника. Лицето ѝ беше по-бяло от карарски мрамор.

— Ще изляза от кожата си! — пошепна Нитети.

— Аз съм спокойна! — пошепна Диде.

— А аз се страхувам! — пошепна Рамелде.

— Какво ли ще свири? — размишляваше Микеле.

— Стойте мирни! Молете се! — подкани ги бледата Иджиния със строго лице.

Беше отслужена литургия без пеене, както винаги на Петдесетница по стара традиция в базиликата, „Сан Паолино“.

Албина затвори очи, щом като първата латинска молитва прозвуча от устата на епископа, а после се понесе дълбокият топъл глас на органа, сякаш изпращаше от небето веднага отговор на земната молба. Решително и спокойно се носеха звуците при всяко изпълнение — пет чифта щастливи детски ръце се побутнаха под скамейката, вече и Албина се осмели да погледне, лицето ѝ се зачерви, само Иджиния

остана бледа и неподвижна. Бяха стигнали до „Кредото“. Но сега органът не отговори толкова просто и кратко, не се задоволи с обичайните тонове, а с решителен преход премина към нова, никога нечувана, вълнуваща мелодия — в дълбочините ѝ с бурна сила все по-широко се разгръщаше основният мотив и над него, гонещи се малки пасажки като подухнали игриви ветрове в бурята, докато накрая продължаваше тържествено, очистена, с ликуваща сила главната тема.

— Ох, Господи!... — пошепна Албина и притисна ръка към сърцето си.

В шест чифта светнали детски очи блестяха сълзи. Иджиния плачеше. Микеле изненадан поклащаше глава.

— Такава дива решителност! — мълвеше на себе си.

Цялата черква се раздвижи. Всички инстинктивно се обърнаха назад да погледнат към органа. Дори и общинските съветници си зашепнаха и заизвиваха глави. Кметът се наведе към ухото на седящия до него Професор Паладини.

— Какво свири Маджи? Чия мяса е тази?

— Срам ме е, но не зная — отговори му професорът. — Никога не съм я слушал. Навярно е произведение на някой от нашите модерни музиканти. Малко светска и дръзка, съвсем модерна, но е интересна и хубава: изненадващо страстна.

След литургията общинските съветници заобиколиха кмета.

— Нали беше прекрасна? — попитаха го всички почти едновременно. Доволни кимаха с глави: — Все пак може нашият стар Фортунато!

— Днес се отличи! Това вече е сигурно! — каза Стефано, кръчмарят с червеното лице.

— Е, кой беше прав, господин кмете? — попита с победоносен, саркастичен израз на лицето Бенвенуто Коли. — Жалко за прибързаното разпореждане, аз казах предварително! Но не ме послушахте.

— Възможно е да съм сбъркал — каза кметът.

Философът със замечтаните очи, Алберто Марсили се усмихна. Той каза скромно:

— Да се качим да поздравим Фортунато Маджи.

— Правилно! Да го поздравим! Заслужава! — хвана се за тези думи училищният директор.

Кметът не възрази:

— Моля, щом като искате...

И всички тръгнаха по стръмната тясна стълба. Бяха около десетина. На галерията, при органа, бяха само двама души: Рафаело, монахът с кафявото расо и едно момче със зачервено, изпотено лице и рошава коса.

— Къде е Фортунато Маджи?

— В къщи, лежи в кревата, господин кмете — отговори му Рафаело, като се кланяше. — Получи криза от жлъчката, бедният.

Съветниците не можеха да проговорят от изненада.

— Тогава кой свиреше на органа?

Джакомо пристъпи напред.

— Аз, Джакомо Пучини.

— Ти ли?

— Аз.

Отново не можаха да кажат нищо.

— А какво свиреше, момчето ми? — попита го професор Паладини.

— Моя собствена музика... моето „Кредо“, Много лоша ли беше?

Той не получи отговор. Но Алберто Марсили го погали.

— На колко години си?

— На четиринадесет.

Кметът се обърна към Бенвенуто Коли.

— Е, господин директоре, кой беше прав? — попита с тънка усмивка. Той погледна директора, почака. Малко, после с по-твърд глас каза: — А вие искахте да изключите това момче от училище!

Целувката им продължи няколко минути, сякаш бяха забравили за времето и всичко на света.

— Обичам те! — каза Джакомо.

Очите на Джулия бяха пълни със сълзи.

— Ох, не казвай това, Джакомо, зная, че не е истина! Днес го казваш на мен, утре на друга. Ти си влюбен във всички, в жени, в момичета, в целия свят!

Джакомо погледна момичето в очите, приглади назад меката ѝ кафява коса и като се замисли, каза:

— Да, Джулия, в целия свят... в това си права. Който не се възхищава от всички красоти на този свят, той не е истински мъж, не е истински артист. Понякога си мисля... сега отново ще ми се разсърдиш... трябва да опозная всички градове на света и да прегърна всички жени на света.

— Да можех да се откажа от теб!

— Знаеш ли какво е хубавото в любовта? Че е весела, че се усмихва! Не бива да се обича тъжно, Джулия. И не бива да се пропилят най-хубавите дни. Трябва да се използва всеки миг, да се спре времето, да се улови щастието: „Хванах те, тук си“... защото и любовта е вдъхновение, чудо на редките минути... Виж, тук седим на една скамейка двамата, в прекрасната цветна градина на Тоскана, обичаме се, млади сме, изпълнени сме с мечти и надежди...

— На какво мога да се надявам аз?

— А моята любов нищо ли не е? Най-много от всички обичам теб, Джулия.

— Ще те загубя — каза момичето глухо.

Джакомо я прегърна, долепи уста до нейната, за да не може да говори. Джулия не се защитаваше. Но След целувката приглади черната коса на Джакомо и отново започна да говори, само ръцете си остави в неговите. Толкова хубава беше, като говореше, толкова мелодичен беше гласът ѝ!

— Джакомо, скъпи, аз зная съдбата си. Не мога да вървя в крак с тебе, малка съм за теб... аз, дъщерята на месаря в Лука, само отдалеч ще мога да наблюдавам твоя триумфален живот...

— Толкова ли си сигурна... в моя триумфален живот?

— Сигурна съм.

Каза го искрено, с обич, очите ѝ сияеха.

— Благодаря — каза Джакомо, наведе се върху ръцете ѝ, после сложи глава в скута ѝ. — Само две вярвате в мен така затрогващо, сяпо: майка ми и ти. Не, три: и Иджиния.

Джулия се наведе над лицето на Джакомо и така се наслаждаваше на красотата му. Защото Джакомо наистина бе много красив момък: очите му просто светеха, голямото му чело блестеше под лъскавата черна коса, устата и носът му имаха фини очертания, мургавото му лице беше малко продълговато, жизнена радост и страдание се бяха смесили върху това сияещо лице.

Джулия едва можеше да говори:

— Искам само едно от теб, Джакомо — каза му шепнешком, — да не ме забравиш... мисли понякога, че тук, в Лука, има някой, който мисли за теб...

Внезапно тя се наведе, сякаш падна върху Джакомо, прегърна го и страстно го целуна.

Много усилия струваше борбата на Джакомо, макар че виждаше точно пътя си, но този път изглеждаше недостижим. Освободи се от омразното училище, отърси се и от Фортунато Маджи, най-последно беше свободен, напълно свободен, само едно препятствие стоеше постоянно пред него, неумолимо, непробиваема преграда от желязо: парите. И тази подла, вълшебна уличница постоянно го съблазняваше, предлагаше му се: „Тук лежам, пред теб, само трябва да посегнеш към мен и ще съм твоя“ — да, но на каква цена, с цената на мечтите, лелеяни още от детинство, с цената на отказването от предначертания път! Само трябваше да седне на скамейката на органа, кметът вече няколко пъти му предлагаше, очакваше го и целият град — това щеше да бъде най-голямата опасност, трябваше да скъса с църковната музика, с органа, за да не попаднат талантът и животът му в същата бездна, както на прадедите му. Той не искаше да бъде църковен диригент, не, наистина не, нито „главен музикален директор“ в Лука, със спокоен живот, с добра заплата, не искаше да живее във всеобща

почит, в измамната топлина на локалния патриотизъм, а после да умре завинаги, да изчезне от света безследно, по установения ред и начин, не, искаше съвсем друго, очите му гледаха към далечни големи градове, блестящи от злато театри и огромни тълпи от хора. Знаеше, чувствуваше, че не бива да се поддаде на никакво изкушение и да смени безпаричието с дребни пари. Напразно кроткият, мил Анджелони му даваше да преписва ноти, напразно му намираще непрекъснато да преподава уроци по пиано у богати хора, които му заплащаха щедро, той само поклащаше глава: „Не, не, или нищо, или всичко, или мизерия, или всичките пари на света“. Трябваше да бъде силен и да вярва безгранично в себе си. И той беше силен и вярваше в себе си. Всичко можеше да бъде леко, но там беше майка му, най-сладката майка, неговата застаряваща, слабичка, превърнала се в развалина майка, там бяха сестрите и братчето му, всичките мизерствуващи поради неговата мизерия, заради неговото безумно, кралско високомерие — понякога се чувствуваше безкрайно лош и голям егоист, и все пак не биваше да се разколебае. На всичко отгоре те искаха да се пожертвуват заради него: „Слушай, Джакомо, ето тази къща тук — каза майка му, — и без това не дава никакъв доход, само ни тежи, защото трябва да се поддържа, ще я продадем и няма да имаме повече грижи. И ти ще можеш да отидеш в Болоня, за да продължиш учението си.“ — „Да, това трябва да направиш!“ — одобряваха сестрите му. — „Тази къща ще остане наша, докато съм жив!“ — отговаряше разпалено той. Трудно беше да се бори с добротата им. Трудно беше, че наскърбяваше, обиждаше ония, които вярваха в него от детските му години: кмета, прекрасния професор Паладини, Карло Анджелони, стария си маестро по орган, професора в консерваторията, приятеля на баща си, Абате Неричи. Трябваше да им каже: „Не искам това, което ми давате, не желая добрината ви, тя ще ме убие, ще ме окове във вериги завинаги!“ Той се отказа учтиво от пазените за него длъжности, не прие предлаганите му малки доходи. Трябваше да бъде свободен, трябваше да мечтае, да се готви за бъдещето, да се образова не само като музикант, а и като човек, който наблюдава живота, следи собствените си чувства, и посредством тях да опознае щастието и страданията на другите.

Беше смешно, че е толкова беден. Предлагаха му големи длъжности, в джоба си имаше диплома за пианист, признат органист, а

нямаше пари за цигари, макар че цигари му трябваха, без тях не можеше да композира. Това беше най-големият лукс на Джакомо, но освен него имаше и други: кафето и, разбира се, любовта — не всички момичета бяха толкова скромни като Джулия, освен целувките трябваше и друго, понякога една роза или вечеря насаме в скрито кътче под някоя лозница, няколко чаши вино, тогава вече може да се работи и пише, тогава идва песента, без да я търсиш, излива се непринудено от сърцето. А за всичко това са нужни пари, дявол да го вземе!

„Лекомислен съм, мързелив, нехранимайко и егоист, ругаеше се често Джакомо, липсва ми достатъчно самопожертвувателност, прекалено много обичам живота, за да мога да стана голям артист.“ Но когато седнеше при пианото и го обхванеше творческата треска и успяваше да сътвори нещо ново, необичайността, странността на което изненадваше и самия него, тогава си прощаваше: да, да, така трябва да бъде, необвързан, свободен! В такъв момент с вълнението на дете събираше около себе си цялото семейство „Елате, елате, написах нещо ново!“ и с въодушевление, страст, понякога със сълзи на очи изсвирваше и изпяваше новата си композиция — веднага трябваше да разбере въздействието, което произведението му предизвикваше у слушателите. А сестрите и брат му ръкопляскаха, майка му също ръкопляскаше, щастливо, до самозабрава — обичта, доверието, красотата, любовта направиха така пламенни тези първи мъжки години, Микеле също ръкопляскаше, но по-слабо, малко насила. Странно момче беше този Микеле, затворен в себе си, тих, намръщен, почти неприятен. Той също беше музикант, в това беше бедата. Но не беше талантлив и красив. При Джакомо всичко блестеше, очите, косата, усмивката, челото, лъскавата мургава кожа. Микеле не можеше да блесне, при него светлината се поглъщаше. Джакомо го обичаше — обичаше го със самообвинение: заради неговия блясък брат му е така бледен, той хвърля сянка върху него. Правеше всичко възможно, за да му помогне, даваше му да преписва ноти, но напразно го препоръчваше вместо себе си за учител по пиано, никой не искаше Микеле, хората поклащаха глава, искаха Джакомо да ги учи. Какво можеше да направи? Как да му помогне? Усещаше, че някакво чувство на малоценност взимаше връх у Микеле — понякога се питаше: дали обича брат си?

И друга беда имаше в семейството му. Веднъж завари майка си да плаче, тази, която никога не плачеше И никога не се оплакваше.

— Какво се е случило, мамо?

Албина го погледна през сълзи и му каза с измъчено лице:

— Иджиния ще стане монахиня, ще се оттегли в манастир.^[1]

— Иджиния?!... Но защо?

— Не зная. Говори с нея, Джакомо. Може би теб ще послуша. Нали те обожава.

Двамата се затвориха в голямата стая. Иджиния се усмихваше. Джакомо се разхождаше нагоре-надолу с ръце в джобовете. Той се спря пред нея, целуна я с най-нежната усмивка.

— Иджиния... В манастир ли искаш да отидеш?

— Да, Джакомо.

— Искаш да ни оставиш тук, майка си, сестрите и братята си, мен, всички, които обичаш и които те обичат?

— Нали и ти искаш да направиш това?

Въпросът беше неочакван. Джакомо малко се смути:

— Да, но то е друго. Аз ще се върна... и ще се боря за тях, за да ги направя щастливи. А ти ще се погребеш...

— Скъпи, Джакомо, да не говорим за това.

— Не се страхувай, няма да те разпитвам повече... Но повярвай ми, Иджиния, поетите са по-близо до бога, отколкото свещениците. Те са истинските му пратеници, те са неговите вестители. Слушай мен, а не тях. Ще му служиш истински тогава, когато се наслаждаваш с очаровани очи на прекрасния му свят, защото те е създал, за да работиш, да се надяваш, да се радваш, да страдаш, да обичаш, да изживееш пълноценно този живот, който той ти е дал, за да направиш щастливи други, да родиш деца...

Иджиния се разплака. Джакомо я погледна уплашен, мълча известно време, после предпазливо, по-тихо, но със същата страстна сила продължи:

— Не бива да захвърляш онова, което той ти е дал, не бива да отказваш да приемеш подаръците му, не бива да се отказваш от живота, дори трябва да поемеш и страданията му, защото и те са красиви, човешки... Погледни майка ни...

— На мама си й достатъчен само ти.

— Не говори така. Мъчно ми е, когато говориш така.

Млъкнаха. После погледите им се срещнаха. Иджиния се усмихна с кротката си, щастлива усмивка. Джакомо почувствува, че претърпя поражение.

Но Нитети възнагради богато Джакомо. Тя беше повесела и похубава откогато и да било, а сега разцъфна истински. Беше точно на двадесет години. Човек не можеше да не се усмихне, като я гледа, толкова беше хубава.

Веднъж неочаквано Джакомо влезе в голямата стая.

— Ох, извинете!... — каза той и искаше да се върне.

Нитети седеше в скута на Алберто Марсили.

— Влез спокойно! — извика му Нитети, без да се помръдне от мястото. — От тебе не се срамуваме. — А когато Джакомо се върна, тя изчурулика: — Позволи ми да ти представя годеника си, господин философа Алберто Марсили!

Джакомо прегърна едновременно и двамата.

— Ох, ти проклетнико! — каза на Алберто. — Затова ли ме учеше толкова години безплатно, за да не пропадна на зрелостния изпит?! Нитети ти е трябвала, а не аз!

— Не закачай Алберто: той е толкова кротък, като някое момиче — защити Нитети годеника си. — Ако аз не бях го целунала първа, той никога нямаше да посмее да ме целуне. Впрочем в началото беше влюбен само в теб, едва след това дойдох аз.

— Това не е вярно! — протестира Алберто. Замечтаният му поглед беше по-възторжен откогато и да било.

— Мама знае ли?

— Разбира се, че знае.

— А щастлива ли е?

— Страхувам се, че е желала за Нитети по-богат и по-добър годеник от мен — отговори тъжно Алберто.

— Лъжеш се — каза Джакомо. — Мама не е такава: тя цени човека, а не кесията му.

Джакомо скочи, седна при пианото и бурно, с ликуващ замах импровизира един сватбен марш.

Единственият източник на Джакомо за пари беше доктор Черу. Странно, но този брадат скъперник — великан напоследък прояви известно разбиране към пленника си, нещо повече, понякога развързваше и кесията си пред него, колкото и невероятно да беше.

Разбира се, пресмяташе всяко чентезимо, преди да го даде на Джакомо, поучаваше го дълго на пестеливост, съветваше го да се пази от жените, които като истински магнит измъкват парите от джоба на мъжете, а на всичко отгоре не ги оставят и да работят, но накрая пак му даваше някоя „мършава“ банкнота — „само от обич“, както казваше засмян.

Доктор Черу не беше глупав човек, не, разбира се. Той също присъствува там в базиликата „Сан Паolino“ в онази паметна неделя на Петдесетница и оттогава внимателно слушаше всичко онова, което Джакомо свиреше, на заключителните концерти (в консерваторията и на случайните домашни концерти). Дори помоли племенника си да идва понякога при него и да му свири новите си произведения. Тогава му предлагаше вино и кафе и го черпеше със скъпи цигари. Той се променяше с всеки изминат ден. Джакомо вече започна да го обича.

Веднъж доктор Черу неочаквано му каза:

— Чувам, отказал си се от определените за теб служби.

— Да.

— Умно си постъпил.

Изненадан, Джакомо погледна лекаря: не мислеше, че той ще одобри постъпката му, по-скоро очакваше да го смърти.

— Тази година ще завършиш тукашната консерватория на Пачини. Чувам от професорите ти, че имаш отличен успех. Къде искаш да продължиш учението си? В Болоня ли?

— В Милано.

— Правилно, много правилно.

— Бих желал да се уча при Понкиели, Бадини, Бойто... но това е само мечта, откъде да намеря необходимите пари.

— Разбира се, разбира се...

Доктор Николао Черу почеса остриганата си глава, после погледна Джакомо с мигащите си очи и убедително каза:

— Когато един мъж, един истински мъж, един гениален мъж реши нещо, той ще го осъществи... дори и ако трябва да гладува.

— Аз не съм се родил, за да гладувам.

— Кой се е родил да гладува? — изкиска се Черу. — По-добре е човек малко да погладува и после да се къпе в злато през целия живот, отколкото да извърши лекомислие, а след това да гладува до смъртта си. Аз ти го казвам. А твоята физика ще издържи: здрав си като бик.

— Нямам нито един чентезимо, чичо Черу.

— Разбира се, трябва да работиш повече, много повече, отколкото досега... Малко си небрежен, чувам... че обичаш лекия, хубав живот, виното, цигарите, влюбените момичета, за известно време трябва да се откажеш от всичко това.

— Никога няма да се откажа!

— Ако искаш да преуспееш, трябва да се принесеш в жертва.

Джакомо вдигна рамене.

— Голям артист може да стане само онзи, който обича живота... който живее пълноценно.

— Аз по-скоро смятам, че само онзи, който посвети живота си на работата и се откаже от всичко друго може да стане голям артист. Артистът има призвание.

— Това е вярно.

— И не го интересува нищо друго, освен изкуството.

— Това не е вярно. Артиста го интересува всичко.

Доктор Черу се засмя.

— Хитро момче си ти, Джакомо. Обичаш парите виното, жените, но желаяш и славата да падне в скута ти. Не би било лошо.

— Не, аз не желая толкова слава, колкото да творя... да създам нещо голямо, нещо ново, което да развълнува хората.

Черу разглеждаше Джакомо през очилата си така, сякаш преглеждаше някой свой пациент.

— На колко си години?

— Деветнадесет.

Лекарят се замисли, помълча малко.

— Кажете... ти никога ли не си мислил за опера?

От очите на Джакомо сякаш изскочиха пламъчета.

— За нищо друго не мисля! — каза той разпалено. — Само че мисля за по-друга опера от тези, които са писани досега.

— Това е правилно! — кимна с глава Черу. — Всичко друго е глупости, не носи никакви доходи. Само театърът носи пари. Значи, искаш да отидеш в Милано. Ще помисля по този въпрос... Ще поговоря с майка ти. Вече имам една идея... Е, сервус, Джакомо. Болните ме чакат. И остави момичетата, няма да избягат, когато станеш прочут, те ще тичат по теб.

— Гледай! Гледай! — извика весело на Микеле втурналият се в стаята Джакомо, като размахваше два билета за театър във високо

вдигнатата си ръка: — Познай какво е това?

— Билети за театър, виждам ги.

— Но за какъв театър?

— Явно, билети за опера.

— Но за коя опера? За къде са?

— Не се шегувай, а кажи!

— За „Аида“. „Аида“ от Верди!

Микеле се учуди:

— Досега са я представили само в Кайро и Милано... А може би и в Ливорно.

— Утре ще я представят и в Пиза. И ние ще бъдем там!

— И мен ли ще заведеш?

Вместо отговор Джакомо целуна братчето си.

— Откъде намери билетите?

— Даде ми ги Карло Анджелони. Истински ангел е този старец!

Джакомо веднага искаше да сподели радостта си с онези, които обичаше. Със силен вик събра семейството около себе си и със сияещо лице съобщи:

— Ще чуем „Аида“... Шедьовъра на стария маестро!... Всички казват, че е ненадминат!

Прегърна и целуна всички поред, с устрема, с темперамента, с хлапашкото си добро настроение раздвижи кръвта им, накара да се разтуптят сърцата им — всички го гледаха със зачервени лица, дори и бледата Иджиния.

Очите на Албина се помрачиха:

— Но как ще стигнете до Пиза? Тъкмо ми се свършиха парите, дори и за влака нямам пари — каза тя натъжена.

Джакомо се засмя:

— Как ли ще стигнем в Пиза? Пешком, мамо, пешком! На двата си здрави крака. Какво е това за нас! Нали, Микеле?

Сега и Микеле се засмя.

— Вие сте полудели — каза Томаиде. — Двадесет и четири километра дотам и толкова обратно.

— Дори да са и сто километра, пак ще отидем! — извика страстно Джакомо.

— През нощта ли смятате да се върнете, през тъмните гори? — попита ги ужасена Албина.

— Разбира се. Никой няма да ни изяде, може да бъдеш спокойна. Утре по ранина ще тръгнем и вдругиден сутринта ще си бъдем тук, цели-целенички. Само ни дай нещо за ядене, другото остави на нас.

— А дрехите?

— Не е важно. В галерията ще се сгушим, на последния ред. Никой няма да ни обърне внимание.

— А ако завали?... Не забравяй, че е месец април.

— Вие жените сте ужасни — каза с усмивка Джакомо. — Страхувате се от приключения, случайности, опасности, от всичко онова, което прави живота хубав и вълнуващ. Искате да се предпазите от всичко, искате да предвидите предварително всичко, което не може да се предвиди, сякаш вие тайно управлявате света.

Но шегата свърши. Изведнъж Джакомо стана сериозен и мълчалив, до вечерта не каза нито дума. Разхождаше се нагоре-надолу с ръце в джобовете, понякога се спираше пред прозореца и поглеждаше навън дърветата, после се обръщаше, сядаше с рязко движение на малкия кръгъл стол пред пианото, запалваше цигара и започваше да свири с полузатворени очи кратки откъси от оперите „Бал с маски“, „Дон Карлос“, „Силата на съдбата“.

— На колко години е сега Верди? — попита той, като се обърна назад, без да спре да свири.

— Шестдесет и четири — отговори му Томаиде, която знаеше всичко. — Беше на петдесет и осем, когато завърши „Аида“.

— Може ли на тази възраст още да се творят шедьоври? — питаше се тихо Джакомо. — Или само на тази възраст може?

На сутринта тръгнаха бодри, с младежко добро настроение, като се шегуваха. Бяха изпълнени с вълнение и очакване. От сияйното небе изгряващото слънце изливаше потоци весела светлина върху ухаещата земя, която беше пред прага на пролетта. Тръгнаха четирима, Нитети и годеникът ѝ Алберто ги придружиха донякъде.

— Накъде ще вървите? Направо през хълма или шосето? Или през Бани ди Джулиано?

— Разбира се, това е най-късият път — отговори Микеле.

— Не — каза Джакомо. — Първо ще поскитаме по брега на Серкио... имаме време до довечера, а и времето е прекрасно. Знаеш ли, там има едно езеро, до морето... само веднъж съм го виждал, но не мога да го забравя.

— Езерото Масачуколи ли?

— Да.

— Много трябва да заобикаляме.

— Какво от това? Ще видим нещо хубаво, а красотата заслужава, колкото и голяма да е умората.

Нитети се засмя:

— Затова те обичам, защото си луд.

— Защо? — каза Джакомо почти ядосан. — Който обожава хубавото, луд ли е? Който има фантазия, луд ли е? Който има сърце, луд ли е? Според вас само безчувственият човек е разумен, така ли?

— Джакомо е прав — каза тихо Алберто.

— Ох, в твоите очи Джакомо винаги е прав! — разсърди се Нитети.

— Не се карайте, а останете назад и се целувайте! — изкомандува ги Джакомо. — Няма да се обръщаме, обещаваме!

— Ужасен човек си! — Но въпреки това го послушаха.

Пътят им водеше през гъста борова гора. Толкова стройни бяха извисилите се нависоко стройни стволоче на дърветата, че слънчевата светлина едва можеше да пробие през тях и толкова тъмнозелени бяха иглите им, че въздухът беше като позеленял — сякаш се намираха в омагьосано зелено царство, където не беше стъпвал човешки крак. Тук-там нещо изпращяваше, трепваше, между дърветата понякога се чуваше крясък на птица, после отново настъпваше тишина.

Джакомо се спря.

— Великолепно! — каза той инстинктивно. — Музиката на тишината... Чувате ли я?... Някога ще опиша гората, тези големи дървета, тази чудна загадка чувствувате ли този въздух? Всяко мое вдишване е сякаш сладка глътка.

Не бяха вървели повече от час, когато дърветата започнаха да стават по-редки, въздухът по-светъл и неочаквано се намериха на една поляна, огряна от слънцето; а под тях се откри езеро с блестяща вода, като някакво огромно огледало, хвърлено на земята. По брега на езерото имаше разпръснати няколко малки вили с червени покриви. Безброй водни птици си играеха или търсеха риба, подхвъркваха, плаваха и се гмуркаха във водата.

Джакомо занемя. Възхитено гледаше с благоговение като човек, който никога не беше виждал нещо подобно. Инстинктивно хвана

ръката на Нитети, стисна я, после привлече сестра си към себе си и я прегърна.

— Виждаш ли, тук би трябвало да живея — каза развълнуван, — в една такава малка къща с червен покрив. Не бих имал нужда от друго, освен от едно пиано... една лодка, една въдица... и, разбира се, една жена, която да ме обича ужасно много. Тогава музиката би бликала от мен, щастието, болката, любовта... бих могъл да стана онова, за което съм се родил. Не са ли луди хората, че живеят в градове, затворени в клетки, гълтат прах и мръсотия, тичат, лутат се откъснати от природата? Ще видите, като стана прочут, ще се върна тук и няма да напусна това място до смъртта си.

— Първо стани прочут — прекъсна го иронично Микеле.

— Защо обезсърчаваш Джакомо? — каза Нитети — Толкова хубаво е, когато мечтае...

— Защото самочувствието му е непоносимо.

— Самоувереността му — поправи го Алберто. — Но за това има пълно право. Без самоувереност още никой никога не е сътворил нищо. Микеле вдигна рамене. Но Джакомо го целуна.

— Не ми се сърди, Микеле. Аз не искам заради себе си да стана прочут, а заради вас. Заради мама и всички вас, да ви направя щастливи. Искам да пиша музика, защото желая да направя щастлив с нея целия свят, разбери ме: целия свят.

— Празни приказки! — ядоса се Микеле. — Ако искаш наистина да направиш щастлива бедната ни майка и семейството, приеми длъжностите, които ти предложиха, свири на орган в черквата, преподавай уроци по пиано, преписвай ноти или ходи да свириш на танцови забави и ще спечелиш пари колкото искаш... но не прахосвай времето си под предлог, че си се родил гений, понякога за алиби написваш някое кратко музикално произведение, изпълнено с дисонанси, и докато сестрите ти и брат ти работят, учат, борят се, времето ти протича в глупаво фантазиране.

— Млъкни! Стига! — извика енергично друг път така кроткият Алберто. — Ти не знаеш какво говориш!

За няколко минути настъпи тишина и четиримата смутено гледаха земята, за да избягнат погледите си. После Джакомо пристъпи към Микеле и с обич му каза:

— Прав си, Микелино, напълно си прав. Само че в едно грешиш.

— Извини ме, Джакомо — заекна Микеле — самият аз не зная какво ме прихвана.

— Да седнем на тревата и да похапнем нещо — каза бързо Нитети с престорена веселост. — Гладна съм като вълк. И без това няма да намерим по-красиво място оттук. После двамата с Алберто ще се сбогуваме с вас и ще се върнем обратно.

Настаниха се на слънчевата поляна сред опиянените от ароматните треви кръжащи бръмбари и мухи и с голям апетит започнаха да ядат.

— Как се казва онова малко село на брега на езерото, с малките къщички с червени покриви? — попита Нитети.

— Торе дел Лаго — отговори й Джакомо. — Зная го от Карло Анджелони. Старикът е страстен ловец и идва тук на лов за диви патици. Той има и малка лодка, ужасно се гордее с нея, това го прави щастлив. Непрекъснато ме кани, на всяка цена иска да направи от мен прочут ловец. Никак не разбирах как може един музикант да бъде ловец. Сега вече започвам да разбирам... да, сега вече го разбирам.

Събраха нещата си, сбогуваха се с Нитети и Алберто, после тръгнаха към кулата, „право към наведената кула“, както каза шеговито Джакомо. Предстояха им приблизително около двадесет километра път.

— Да вървим по-бързо — подканваше Джакомо брат си, — любопитен съм да видя Пиза! Казват, че бил прекрасен, един от най-хубавите градове на Италия. Галилей го обожавал.

Всичко пленяваше Джакомо: мраморните скали на планинския склон, окъпани в розова светлина, соленият ветреца на скритото в далечината безкрайно море, сияещото синьо небе, бавно влечащите се тъмнозелени води на Арно, грамадната катедрала, построена от карарски мрамор, по снежнобелите стени на която се спускаха черни и червени черти, и до нея прочутата наведена кръгла кула, също така ослепително бяла като катедралата.

— Кой е построил тази чудна катедрала? — попита Микеле с умиление.

— За това е нужна всестранната култура на стотина — отговори му усмихнат Джакомо. — Но почакай, ако добре си спомням, през единадесетия век са започнали да строят катедралата, а кулата — през четиринадесети век е завършил Томазо Пизано.

Разглеждаха я с голям интерес, когато Джакомо внезапно извика:
— Виж какво намерих!

Той се наведе и вдигна от земята една банкнота от десет лири.

Засмян, Микеле поклати глава:

— Такова щастие можеш да имаш само ти!... Сега поне ще се върнем с влак вкъщи.

— И дума да не става! — възрази енергично Джакомо. — Не за това са ни хвърлили тези пари от небето. Знаеш ли какво ще направим сега с тях? Ще си хванем момиче, ще влезем в някоя гостилница и ще изпием заедно една бутилка кианти. Така поне ще имаме подходящо настроение за операта. — Но след това изведнъж се намръщи. — Виждаш ли колко отвратителна е съдбата. Ако преди няколко дена бях намерил тази проклета банкнота, можеше да доведем с нас мама и Иджиния.

Започваше да се свечерява, когато тръгнаха към центъра на града. Пиза беше също малък град, малко по-голям от Лука, но по-оживен и по-весел, по-оживено беше и движението. Претъпкани малки улици, шумни, смеещи се, жестикулиращи хора, едно до друго кафенета, малките кръгли маси бяха изнесени вън, на улицата, а се срещаха и момичета. За Джакомо не представляваше трудност да се запознае с тях: една усмивка, един поглед, една шеговита, любезна дума и вече седяха тримата пред едно от кафенетата и разговаряха интимно, сякаш се познаваха отдавна. Микеле се чудеше на брат си, той никога не би могъл да се държи така.

Вече трябваше да тръгват. На сбогуване момичето целуна Джакомо и той вече имаше всичко, което му беше нужно за хубаво настроение; момиче, червено вино, кафе, цигари — в целия салон нямаше по-щастлив човек от младежа с тъмни очи и мургава кожа горе на последния ред в галерията. Но сега тези тъмни очи бяха изпълнени с очакване, за него вече не съществуваше друго, освен предстоящото преживяване: театър и музика заедно. Той почувствува в гърлото си да бие сърцето му, когато в салона стана тъмно и диригентът замахна с палка, давайки знак за почване. Сега седеше като вцепенен. Подпрял брада върху двете си склучени ръце, той наблюдаваше очарован, омагьосан всяко движение и всеки глас. Ужасно щеше да бъде, ако тази вечер се разочарова. Имаше странното чувство, че днес ще получи нещо изключително, много по-особено и по-хубаво от онова, което

беше получил досега от Верди, че този ден ще е решителен в живота му. Когато прозвуча „Божествената Аида“, скочи, заръкопляска и извика въвн от себе си: „Evviva Verdi!“ Всички от галерията, партера и ложите последваха примера му, целият салон ръкопляскаше и викаше, а долу в ложата до сцената един възрастен господин с кротко лице и побеляла брада едва видимо се поклони.

Джакомо с цялата си длан сграбчи ръката на Микеле:

— Гледай, Верди!... Там в ложата, до сцената. Господи, щастлив съм, че можах да го видя!...

После не знаеше къде да гледа, на сцената или Верди. Но където и да погледнеше, в очите му непрекъснато блестяха сълзи.

През антракта не проговори нито дума. Една след друга палеше цигарите в салона за пушене и се разхождаше насам-натам като луд. Микеле не посмя да го смути.

Дори и след представлението Джакомо не каза нищо. Мълчаливо преминаха през града и едва когато след час стигнаха в боровата гора, Джакомо за пръв път заговори:

— Грандиозен!... Недостижим!... Знаеш ли, че този е един нов Верди, един съвсем нов Верди. По-голям от стария, много по-голям!... Чу ли го? Почувства ли го?

— По-голям ли е от Вагнер?

— Не бива да се сравняват двама гении. Само при средните има степени.

Повече не говориха. Джакомо само каза:

— Да се пише опера!... Това навярно е най-голямото преживяване в света!

Ужасът на тъмната гора започна да им действа. Микеле хвана под ръка Джакомо.

— Страх ме е, Джакомо, в тази тъмнина, в тази голяма тишина. По-добре говори.

Джакомо започна да пее. С топъл, дълбок глас една след друга прозвучаха ариите от „Аида“, безпогрешно, чисто, сякаш вече сто пъти ги беше пял. Пя цял час, почти без прекъсване.

— Вече не те ли е страх? — попита усмихнат брат си.

— Чудесен си! — каза му Микеле, който досега никога не беше го хвалил.

Започна да зазорява. Вече се виждаше Млечният път, размърдаха се и запиукаха птичките в гнездата, заскачаха от дърво на дърво катерички, чуваше се вече и шумът на поточетата, докато накрая между двете тъмнозелени борови стени блесна синьото небе.

В къщи Микеле си легна веднага. Той едва се държеше на крака. Но Джакомо дори не мислеше за сън, никога не беше се чувствувал толкова бодър, всеки нерв от тялото му трептеше от вълнение, в ушите му звучеше музиката на Верди. Накрая вече не можа да се сдържи — макар че нямаше още шест часа, — седна при пианото и тихо, съвсем тихичко започна да свири, за да не събуди някого.

Едва беше взел първите акорди и вече се разтвориха вратите, ту тук, ту там, първа, разбира се, влезе майка му, наметната с голям шал, после всичките момичета така, както бяха изскочили от леглата си, в леки къси нощници, с рошави глави, но с една и съща усмивка: всички приличаха на феи, които едно и също обаяние беше направило така очарователни.

— Джакомино!...

— Ще изтичам да ти приготвя закуска! — предложи му Отилия.

— Нищо друго, само кафе. Искам да свиря. Искам да ви изсвиря „Аида“.

— Как беше?

Отговори им само с една дума, но сияещото му лице се беше преобразило:

— Незабравимо!

Майка му го попита:

— Къде е Микеле?

Отговори ѝ Томаиде:

— Лежи в кревата. Спи като мечка.

Отилия се върна с чаша кафе, Джакомо го изпи на един дъх, мълчаливо изпуши една цигара, като поглъщаше дълбоко дима („Погледът му никога не е бил толкова очарователен“, помисли си Иджиния), после вдигна двете си ръце както диригентът и прозвуча Аида.

Наистина той беше вълшебник: можа да съживи всичко. С чудната си памет пресъздаде не само оркестъра, спомни си безпогрешно ариите, предаде съвършено дума по дума и гласа на певците, накара ги да почувствуват и играта на сцената, през това

време говореше, обясняваше, придружаваше с мимики музиката, така че в малката стая в Лука оживя пизанската сцена заедно с цялата ѝ фантастика и вълнение.

След всяко действие го питаха тихо:

— Не си ли уморен?

Той дори не им отговори. За почивка изпуши нова цигара и продължи.

Часове наред свири така, с все по-голям жар, все по-въодушевено. А когато прозвуча и последният тон, от шестте преобразени лица течаха сълзи.

Дълго време не казаха нито дума. С наведена глава и затворени очи Джакомо седеше пред затихналото пиано. После стана, приближи се до майка си, прегърна я, погледна я в очите и каза, като имитираше Радамес:

— О, само да можем.

Всички го погледнаха въпросително.

— Наследник на Верди.

— Седни, запуши и разказвай — рече му Карло Анджелони с кротката си усмивка. — Чакам те от сутринта. Спа ли?

— Не съм спал — засмя се Джакомо. — Изсвирих „Аида“ на сестрите си и на мама... разбира се, само така, като любител.

— По памет ли?

— Трябваше да се освободя от вълнението, защото едва издържах. Господин професоре...

— Е?

— Аз смятам, че има такава красота, такава щастие в света, което човек не може да издържи, от което умира.

Анджелони се засмя.

— Истински пучиновски израз. Значи... „Аида“?

— Едва не ме уби.

Каза го най-обикновено, без каквато и да е поза. После с най-горещо въодушевление:

— На шестдесетгодишна възраст да можеш да се обновиш така, да се подмладиш, нов път да проправиш, да надминеш всичките си досегашни шедьоври, това наистина е невероятно!... Тук вече не пеенето е всичко, песента живее заедно с оркестъра вместо затворените музикални фрази, тук музиката тече като единствен поток,

който нито за миг не те изпуска, но въпреки това „белкантото“ си остава, в гласа на певеца звучи съвършена мелодия, още по-блестяща, по-благородна, отколкото беше досега. Какво повече може да се очаква?

— Нищо — отговори му Анджелони. — Верди няма да пише повече опери. Ще се прибере в къщи, в Ронколе, да обработва земята и да подрязва розите. Той сам каза това миналата седмица в едно от изявленията си.

— Не вярвам! — засмя се Пучини. — Музиката така струи от него, блика от върховете на пръстите му, сякаш я виждам. Музиката ще го нападне, ще го стисне за гърлото, че и да не иска, ще трябва да я напише. Той не заповядва на музиката, а тя на него. Зная, господин професоре, аз съм никой и нищо, но неотдавна... не ми се сърдете, че ще ви разкажа какво се случи с мен... имах среща с едно сладко момиче... обеща ми, че ще бъде моя и с нетърпение чаках минутата да я взема в прегръдките си... докато се обличах за срещата, изведнъж прозвуча в ушите ми отдавна търсената мелодия на последната част от „Preludio sinfonico“... Приближих се до пианото и само така прав ударих няколко тона, но в следващия миг вече бях седнал при пианото и там останах до вечерта и... край на момичето. Така ще стане и с розите на Верди. Изкуството е такава болест, от която човек умира, без да може да се излекува.

— Възможно е да си прав — каза усмихнат Анджелони. — Дано си прав, дано Верди да пише.

— Срамувам се да си призная, но не знам кой е написал либретото на „Аида“. Най-последно едно хубаво либрето!

— Един налудничав, мил човек: Гисланцони. Преди това беше певец, после внезапно стана писател, а сега отвори кръчма край Милано. И той не пише вече, на него му вярвам, познавам го. Той има един великолепен израз, с който разсмя цялата страна. „Само пияните пишат, трезвите пият“.

— Той би могъл да ми напише едно хубаво либрето.

— На теб ли?... Защо? Опера ли искаш да пишеш? — попита го шеговито Карло Анджелони.

— Смейте ми се, господин професоре — каза страстно Джакомо, — да, искам да напиша опера и ще напиша, ще видите... нищо друго, само опера. Вчера в един миг ясно почувствах, че това е моят път...

— Тежък път. Стръмен. Човек лесно може да се подхлъзне по него.

— Но е по-вълнуващ от всеки друг. Аз търся вълнението.

— Да, това зная.

Карло Анджелони стана, пристъпи към Джакомо, отстрани с ръка кичура коса от челото му и го погледна мълчаливо, с обич.

— Ще скъсам всичко, което съм написал досега! — извика момъкът.

— И месата ли?

— Нея не.

— А струнния си квартет?

— И него не — измърмори Джакомо, като наведе глава.

— А „Preludio sinfonico“?... А мотетите си?... А химна „У figli d'Italia bella“ („Синовете на хубава Италия“)?

Джакомо вече не отговаряше, а само клатеше глава.

— Е, виждаш ли, жалко би било.

Но младият музикант внезапно изправи глава, засмя се и каза убедено:

— Въпреки това, накрая ще пиша опери. Но най-напред, разбира се, ще науча онова, което е необходимо.

— Тук вече не можем да ти помогнем, нито Абате Неричи, нито аз — каза му Анджелони с малко тъжен глас. — Може да ти помогне само Амилкаре Понкиели.

— Познавате ли го, господин професоре?

— Дали познавам Понкиели? И двамата бяхме ученици на баща ти. Заедно мечтаехме, въодушевявахме се.

— Навярно е прекрасен човек. „Джоконда“ е великолепна!

— Мил, прекрасен човек е... най-добрият колега. У него няма никаква завист. Възхищаваше се от баща ти.

Джакомо стана, отиде до прозореца и дълго време не проговори. После се обърна и тъжно каза:

— За всичко това не е нужно нищо друго, освен пари. Откъде да ги взема, откъде? — После с блеснали очи се провикна: — Наесен ще бъда в Милано, в академията, при Понкиели, на всяка цена. Заклевам се, че ще го направя!

Този момък винаги очароваше Анджелони: нито в един от своите ученици той не беше откривал такава голяма самоувереност, страст,

сила и такъв голям талант. А Джакомо не беше много прилежен дори и в музикалните си занимания. Мразеше контрапункта, упражненията, шаблонните задачи, избягваше всичко, което искаше да го насочи по отъпканите пътища, което го откъсваше от живота, ограничаваше свободата и самостоятелността му. И въпреки това той беше далеч напред от всички възпитаници на консерваторията в Лука. С композицията си смайваше не само кроткия Анджелони, но и всичките си професори, дори строгия Абате Неричи. Толкова дръзко ново беше всичко, което създаваше, с толкова страст бяха пропити всичките му мелодии, толкова индивидуални и толкова сигурни бяха оркестрациите му, толкова необичайно интересно беше гласоводенето и все пак толкова естествено и обикновено. „Откъде е научило всичко това дете, този небрежен ученик“, питаха се тайно професорите му и малко се срамуваха. Всичките преподаватели го обичаха, но най-много от всички Карло Анджелони, този самотен, вече побеляващ мъж обичаше своенравния и упорит, капризен и страстен, добродушен и понякога все пак толкова твърд, странен момък, у когото имаше нещо непреодолимо привлекателно, музиката на когото изразяваше всичко, което носеше в себе си. Обичаше Джакомо като син, за когото знае, че скоро ще го загуби, защото бързо ще израсне.

— Знаете ли, господин професоре, каква опера ще напиша аз?...

— Предупреждавам те, че откакто си тук, вече пушиш десетата цигара.

— Нима?...

— Искаш ли чашка кафе?

— Моля.

Анджелони сложи кафеничето на огъня.

— Е, каква опера ще напишеш?

— Ще смъкна операта от рая, от Олимп, от Валхала^[2] тук на земята, ще изхвърля от нея боговете, героите, героините и вместо тях ще поставя обикновени хора, с дребните им грижи... Моята тема ще бъде гладът, зъзненето, мизерията, болестта, любовта, ревността... ще покажа на оперната сцена всички мъки и радости на нашия мизерен, дребен, окаян живот точно така, както писателите правят на прозаичната сцена (защо да не може?)... ще дам място само на човешките чувства и на нищо друго... ще пиша от сърце и за сърцето, за да развълнувам слушателите си, да ги накарам да почувствуват тази

неуловимо ужасна и все пак прекрасна човешка трагедия, какъвто е животът, ще ги наредя до бедните, страдащите, преследваните... аз не искам да пожъна ръкопляскания, а сълзи... искам да поставя на музикалната сцена човечност вместо геройство, истински живот вместо измислени легенди... разбирате ли ме?

Анджелони се обърна, издуха носа си, но избърса бързо и очите си. После се изкашля един-два пъти.

— Интересно е това, което казваш — смънка той.

— Например защо да не може да се напише опера за майка ми? Не е ли по-трогателно, по-вълнуващо от всяка друга тема? Аз смятам, че и най-дребните неща могат да предизвикат голямо сценично въздействие, само да са верни.

Няколко минути той се разхожда мълчаливо из стаята.

— Трябва да се доведат в пълна хармония с музиката изпетите думи и криещите се в тях чувства, просто трябва да се сплетат в едно... и съм убеден, че така музикалната сцена ще може да предизвика по-голямо напрежение от прозаичната, защото музиката засилва въздействието на думите.

Анджелони мълчеше. С уплаха и с възхищение наблюдаваше пламналото младо лице.

— Ела, седни и изпий кафето си, ще изстине.

Джакомо се усмихна. Сега лицето му придоби кротък израз както на майка му, а и гласът му стана тих, едва ли не умолителен.

— Мислите, че съм малко налудничав, нали? Понякога и самият аз мисля така, като наблюдавам спокойния, уравновесен живот на другите хора. Те обичат живота, а аз съм влюбен в него, с всичките мъки и красота на любовта, това е разликата между нас. Може ли да получа още една чашка кафе?

— Заповядай.

— И ето моята голяма проблема, моята неразрешима, ужасно голяма проблема.

Джакомо запали нова цигара и се загледа пред себе си.

— Аз зная, че творчеството, художественото творчество, да създадеш от нищо нещо, е единственият смисъл на живота на мъжа, единственото истинско удовлетворение, но зная и цената му: да се откажеш от всичко друго, от онези глупави малки човешки радости, които правят така хубав живота, да се откажеш завинаги от

спокойствието, защото самото творчество е постоянно вълнение, мъчителна борба за съвършенство, за непостижимост, а без спокойствие няма щастие, доволство, почивка... Мозъкът, фантазията и нервната система на артиста дори и в съня му, дори когато свири и когато люби, непрекъснато работят, защото единствената му истинска любов е произведението, което трябва да сътвори. Виждал ли е някой някога жена, която да е непрекъснато бременна, да ражда непрекъснато деца до смъртта си, едно след друго, и да не знае що е живот без товар... ето такива сме ние.

— Виж Верди...

— Моля да ме извините, че ви прекъсвам, но тъкмо Верди мислех. Снощи, като го наблюдавах в ложата му с онази спокойна, кротка усмивка, скрита в бялата брада, помислих си: ако знаете, вие малки глупави същества, там долу в салона, всички вие, които му завиждате, колко много мъки, страдания, вълнения, борби крие тази спокойна усмивка!... Какво мислите, господин професоре, защо този нещастен човек иска да избяга от гнета на творчеството сега, когато сътвори най-голямото си произведение, а би могъл да напише още по-голямо, защото е по-силен откогато и да било, ако не търсеше спокойствието, онзи спокоен живот, който не е познал досега. Готов съм да се обзаложа, че в този момент мозъкът му вече работи върху онова ново произведение, с което ще победи „Аида“.

Отиде до прозореца, върна се, очите му бяха изпълнени с тъга.

— А сега идва моят проблем, изправен съм на кръстопът: творчество, вечно творчество без почивка или... живот без вълнения, но безсмислен.

— Както виждам, вече си решил.

— Не аз реших — изръмжа Джакомо, — а някакви тайнствени сили в мен!

После се засмя горчиво.

— Аз съм се родил весел хлапак, за любов, шеги, гуляй, а не за аскет и монах, обичам целувките, смеха, игрите, виното, и съм малко мързелив и небрежен, нали знаете от опит... обожавам живота, този проклет земен живот тук, лицата на красивите жени, безкрайното море, зелената сянка на гората и слънчевите езера...

Внезапно Джакомо млъкна, прекъсна фразата си като човек, който си е спомнил нещо. С усмихнати очи погледна професора си,

после насочи поглед нагоре към стената, където висяха няколко пушки, а под пушките една снимка. Той посочи с пръст към нея:

— Нали това е езерото Масачуколи?

— Да.

— А това тук Торе дел Лаго?

— Откъде знаеш?

Джакомо помълча малко време.

— Бихте могли да ме научите и на още нещо, господин професоре.

— Аз вече не мога да те науча на нищо, синко.

— Можете: да ловувам!

Лицето на Анджелони стана истински щастливо:

— Сериозно ли говориш? Би ли дошъл с мен на лов? Ще ме придружиш ли до моето езеро?

— До Торе дел Лаго винаги.

— Джакомо, ако знаеш колко щастлив ще ме направиш с това!

Той му отговори сериозно:

— Защото смятам, че това е единственото избавление: природата, езерото... с пушка в ръка, непрекъснато трябва да се наблюдава... човек забравя всичко в света... може би и музиката...

— Чакай малко — каза той, — ще ти дам един подарък... нещо, което не бих дал на никого. — И извади от едно чекмедже грамаден блок ноти: — Ето, давам ги на тебе: партитурата на „Майсторите певци“.

Джакомо притисна партитурата до гърдите си с две ръце, както годеник годеницата си. Дори не можеше да проговори от щастие. После събра сили и засмян каза:

— Но днес още няма да изневеря на Верди. Днес съм само негов.

[1] В книгата за „Рода Пучини“ недвусмислено се твърди, че Рамелде е била монахиня. Това навярно е грешка. Фоска Пучини свидетелствува — което впрочем се вижда и от писмата на Пучини, — че Иджиния е била монахиня. — Б.а. ↑

[2] Дворец на бог Один, където живеят душите на падналите в боевете воители — според скандинавската митология. — Б.пр. ↑

Това лято донесе много незабравими преживявания на младия Джакомо Пучини. А не очакваше, дори и не мислеше за нито едно от тях. Не вярваше, че този винаги еднакъв малък Лука може да му донесе нещо ново, нещо изключително.

Разбира се, Джакомо беше сигурен, че ще положи с блестящ успех заключителния изпит в консерваторията. Човек трябваше само да погледне лицата на професорите му, когато им представяше, изсвирваше и изпяваше някое ново свое произведение — усмихваха се, кимаха с глави, потупваха го по гърба и мълчаливо си разменяха многозначителни погледи. Дори Фортунато Маджи промени държането си.

— Гордея се с теб — каза със сладникава усмивка той. — Наистина кръвта вода не става.

Защо да му се сърди този едър, мургав човек, че нали почти като подарък получи от него службите си.

Едно-единствено възражение имаха срещу него всичките му професори в консерваторията: нечетливи, просто неразбираеми бяха нотите му, толкова нервно, бързо ги нахвърляше.

— Писането ти е ужасно: истинска драсканица! — Ядосваше се Неричи. — Не можеш ли малко да внимаваш за нотите си?

— Не мога, господин директоре — отговаряше му Джакомо. — По време на композирането вниманието ми е съсредоточено само в музиката, дори и не внимавам как пиша.

— Но би могъл да препишеш нотите си.

Джакомо се изчервяваше.

— Нямам пари за нотна хартия.

— А за цигари имаш?

— Без тях не бих могъл да композирам.

— А защо не ми кажеш, да те вземат дяволите! — едва ли не гневно възкликна Неричи. — Аз защо съм тук? Нямах ли ми доверие, кажи? — И той хвърли един голям пакет нотна хартия на масата.

Но и преписаният ръкопис не беше много по-четлив от оригинала. Джакомо страшно мразеше да преписва.

— Не съм учител по рисуване — казваше той със смях на директора си. — После, когато напиша нещо, още в същия момент престава да ме интересува. Вече мисля за следващата си композиция.

Не може да му се сърди човек, за всяко нещо имаше отговор и на всичко отговаряше открито и искрено.

В тези незабравими за Джакомо месеци сякаш цял Лука тайно се беше сговорил да поднесе такава изненада на този мил, красив момък, любимец на всички, която да му достави най-голяма радост. Шепнеха си професорите в консерваторията, шепнеха си сестрите му, шепнеха си многобройните момичета, които толкова пъти се бяха захласвали по него, шепнеха си дори и монахините, когато всеки ден се промъкваха сутрин и вечер през малката вратичка в затворената черква на бенедиктинския орден — всички знаеха „тайната“, само Джакомо нищо не подозираше.

Джакомо изцяло беше пленен от нещо, по-привлекателно от всичко друго, което познаваше досега: природата. Той, който толкова много обичаше шумните приятели, веселите шеги, смеха на момичетата и който изпадаше в необясним песимизъм, само когато го „нападнеше“ музиката и го подчиняваше изцяло във властта си. Сега изведнъж откри самотата, в която си почиваше, успокояващата ѝ красота и съвършена, безмълвна хармония. Той не подозираше, че в света съществува такава тишина като онази там край езерото, дори и пляскането на веслата, пушечните изстрели, излитането на уплашените птици не ѝ пречи, голямата тишина веднага отново се възстановява и ленивото езеро продължава да пече гърба си на искрящата слънчева светлина. Много любими вече имаше Джакомо: майка му, Иджиния, Джулия и, разбира се, преди всичко музиката, но той знаеше, че винаги ще намери тази любов и че когато има нужда, тя ще го успокои. Вълнуваше се още от дете, вълнуваше се, когато се веселеше, вълнуваше се, когато работеше, вълнуваше се, когато обичаше, може би тъкмо това постоянно вълнение го издига над всичките му другари, а сега откри спокойствието, което е по-могъщо от всички вълнения. Чувствуваше се като смъртно болен, който неочаквано намира единствения лек за спасение.

Не оставаше на мира бедния Карло Анджелони. Почти всяка сутрин му звънеше на вратата още рано в зори и скромно питаше с надежда:

— Днес няма ли да ходим на лов, господин професоре?

— Какво смяташ, синко — мърмореше Анджелони, — че аз нямам друга работа, освен да ловувам? Започват заключителните изпити за годината, а трябва да се подготвят и юлските тържества.

И това беше вярно, абсолютно вярно, никога Анджелони не беше имал толкова много работа тъкмо за късмет на Джакомо. А колко щастлив щеше да бъде, ако седи всеки ден с него в малката лодка, с пушка на рамо. Защото го трогваше жаждата, въодушевлението и възхищението на този момък. Джакомо бе очарован от езерото и онова село с червени покриви отвъд брега, Торе дел Лаго. Всякога той молеше професора си:

— Да преминем с лодката отатък и да го видим по-отблизо.

Със замечтани очи, едва ли не влюбено гледаше веселите малки хубави къщи. Изведнъж извика:

— Пиано! Чувате ли го?

— Да, в къщата на Венанцио има едно старо пианино, някой дрънка на него.

Но и ловната страст обхвана Джакомо. Сияеше от гордост винаги, когато улучваше някоя пъстра патешка глава.

— Скоро и в това ще ме надминеш — каза му, като поклащаше глава, Анджелони. — Отличен ловец ще излезе от теб.

Да, но сега ставаше дума за нещо съвсем друго, бедният Карло Анджелони трябваше да разучи една меса в базиликата „Сан Паолино“. Същата меса, в която се преплитаха толкова много светски тонове; в черквата на бенедиктинския орден една малка послушница я разучи и никой не разбираше по-добре смисъла на тази благоговейна и страдна музика. От тържествената зала на консерваторията и концертния салон на Лука се чуваше пропита със същата радост и болка, действаща понякога дисонантно, дори тривиално модерна музика: тук симфония, там прелюд, по-нататък струнен квартет, тук Абате Неричи стоеше на диригентския подиум, отатък един висок мургав човек, Фортунато Маджи, репетираше с потъналия в пот оркестър — Фортунато просто си извоюва да участва и той в тези прочути в цялата страна музикални тържества, началото на които беше

поставил един Джакомо Пучини преди сто и петдесет години. Можеше ли да предвиди някой, че след сто и петдесет години същите юлски тържества „Чечелия“ ще открият бъдещето на един нов Джакомо Пучини.

Всичко стана просто случайно, странно, съдбоносно, неподготвено, предварително никой нищо не беше мислил. През април в кабинета на кмета се събра организационен комитет. Той се състоеше от седем души: стария професор Паладини, Абате Неричи, Карло Анджелони, Акиле Паница, Фортунато Маджи, от страна на църквата архиепископът на Лука и, разбира се, кмета. Трябваше да определят програмата заедно с участващите в концертите на открито и в концертния салон, на операта и в черквите. Съществуваше традиция на тези тържества да бъде изпълнявана музика от синовете на Лука, по този начин да се докаже на цяла Италия каква неизчерпаема сила се крие в този малък, горд тоскански град.

Пръв имаше думата Абате Неричи, за да каже какво ново, свежо и изненадващо може да даде консерваторията „Пачини“.

— Да си призная, намирам се в най-голямо затруднение — каза така самоувереният друг път Неричи. — Зная, че вие всички тук очаквате от мен да ви предложа разнообразна програма с колкото се може повече нови имена... а и аз самият зная, че това би било правилно. Но не мога да го направя. Съвестта на художник ми забранява. Защото имаме само един-единствен такъв възпитаник, чийто талант смайва, вълнува, наистина смущава всички ни, всички негови нови произведения са нова изненада и радост, независимо от това, дали е симфонична или камерна музика или само една обикновена малка песен... в ръцете си държа една дузина негови произведения и от нито едно не бих могъл да се откажа... останалите възпитаници дори не ги виждаме от него, толкова ослепително блести талантът на този момък. — Той млькна, после се огледа. В кабинета настъпи дълбока тишина, очите на всички се бяха спрели очаквателно и настоятелно върху него, макар че всички знаеха за кого става дума. — Говоря за Джакомо Пучини. Нашата консерватория досега не е имала такъв талантлив възпитаник.

— Така е — прекъсна го тихо Карло Анджелони.

— Програмата на нашия концерт съставихме само от негови произведения. В открития театър бихме желали да представим

неговите песни... това са модерни песни, изпълнени с любов, ликуване, жизнерадост и понякога меланхолия, сякаш всяка една от тях е страстна оперна ария. — За миг той млъкна. — Повече няма какво да кажа. Това е предложението ми.

Никой не поиска думата.

— Да, да — каза кметът, — всичко това е много хубаво, но все пак... И на другите възпитаници би трябвало да отделим, макар и скромно място.

— На заключителния концерт ще представим и техни произведения, това е наш вътрешен въпрос. Но на тържествата сме длъжни да предложим на гостите най-хубавото.

— Освен това имаме и друго, по-голямо задължение — каза с присъщото си спокойствие професор Паладини: — Трябва да подкрепим талантливия човек, да привлечем вниманието върху него... другото е маловажно.

Всички одобриха предложението на директора, дори и Фортунато Маджи.

— Ще се подчиня — каза кметът, после се обърна към стария архиепископ: — А черквата какви планове има?

— Аз сега съм в още по-затруднено положение и от директора Неричи — отговори архиепископът с кротка усмивка. — Наистина чух една меса... моят приятел Карло Анджелони беше така любезен да ми я изсвири... различава се от всички меси, може би е прекалено светска... но безспорно е хубава. Искам тя да бъде изсвирена в две от черквите ни... въпреки че и тази меса е написана от Джакомо Пучини.

Вече и седмината се усмигнаха като щастливи съучастници.

Кметът почти със смях попита и Акиле Паница.

— Надявам се, че вие не искате да представите опери от Пучини?

— Напротив, господин кмете — отвърна Паница. Бих желал да възобновя две опери от Пучини: „Освобождението на Лука“ от Антонио Пучини ценната, хубава опера от бащата на Джакомо, Микеле Пучини: „Giambattista Cattini.“

Всички неволно започнаха да ръкопляскат.

Джакомо наистина се ядоса, когато узна програмата на юлския заключителен концерт, едва повярва на ушите си. От неговите произведения фигурираше единствен незначителния струнен квартет,

и на всичко отгоре този в „ре-мажор“, който той не обичаше много. Едва посмя да каже в къщи, толкова се срамуваше.

Какво се е случило? Преди непрекъснато го хвалеха, едва ли не го величаеха, а сега, в края на последната година, която беше най-важна, напълно го пренебрегнаха. Но не това бе най-тежкото, а разочарованието от хората. Такива ли са хората, толкова двулични, непостоянни? Дори и Карло Анджелони, и Абате Неричи — а той вярваше, че те го обичат с най-нежна обич и че го разбират, че обичат музиката му и я разбират напълно. А сега изведнъж застават зад Алфредо Каталани, той стана голямата примадона, три негови произведения фигурират в програмата. „Не, въпреки това няма да завиждам, упрекна се ядосан Джакомо. — Каталани безспорно е талантлив, може би по-талантлив и от мен, щом като така са преценили професорите ми, а освен това е мил и доброжелателен, винаги сме били приятели и ще останем такива. Ще му честитя и той би ми честитил, ако бях победител.“

Но въпреки това поражението го съкруши, напразно се опитваше да остане горд и силен. А и тези весели лица в къщи — никой от тях ли не разбира каква плесница получи той от съдбата? Дори майка му сякаш се е подмладила, така сияе лицето ѝ, и Иджиния непрекъснато се усмихва с най-щастливата си усмивка, като го погледне. Комедия ли играят?

Вече познаваше лекарството. Само два лека има срещу страданието: природата и жените. Мина край месарницата, свирна три пъти и Джулия изтича по-щастлива, откогато и да било. Разходиха се в гората, излегнаха се под огромната зелена шатра на един грамаден бор... и Джакомо вече почувствува как се разлива в кръвта му спокойствие и ведрина.

Той избягваше професорите си, дори Анджелони, не отидоха и на лов заедно, нито веднъж не го покани старикът и затова му беше мъчно. Не го поканиха и на репетициите, а и той не отиде (защо да ходи?), този никакъв струнен квартет наистина не заслужаваше да си губи времето, все някак ще го изсвирят и без него. Но най-странното беше, че и в къщи не чувствуваше обичайното вълнение, с което винаги следяха всяко негово участие, макар че цялото семейство отиде на тържествата както всяка година, само че им липсваше старата тържественост, гордост, щастие и страх. По пътя разговаряха весело и

се смееха, Нитети и Алберто се притискаха един до друг и така си шепнеха, сякаш този ден не се различаваше по нищо от другите, а беше само обикновен, сив делник.

Вярно е, че приятна изненада очакваше Джакомо в голямата тържествена зала. Бяха запазени девет места на първия ред за тях, а когато Абате Неричи видя майка му, избърза към нея, целуна ѝ ръка и лично я заведе на мястото до кмета, който стана и направи дълбок поклон. Веднага стана и един побелял стар господин, съседът му също, един смъртнобледен мъж с остра черна коса, за да поздрави майка му. „Все пак голям човек е бил баща ми“, помисли си щастлив Джакомо.

Неричи му кимна да го последва в малкия салон за репетиции. Там се събираха всички участващи възпитаници. А когато влезе в салона, другарите му просто го нападнаха, така го прегръщаха, стискаха ръцете му с такава голяма обич, както никога досега.

— Слушайте, момчета — каза им Неричи, — всички ще се поклоните пред публиката... разбира се, само ако ви ръкопляскат.

— И аз ли трябва да се поклоня? — попита намусен Джакомо.

Отговорът на директора прозвуча почти строго:

— Разбира се.

Джакомо се върна в салона и седна до Иджиния — там се чувствуваше винаги най-спокоен. Защото за него беше мъчение да слуша всички произведения на другарите си, които не му говореха нищо, интересуваше го само симфонията на Алфредо Каталани и затова трябваше да остане докрай; с неговия струнен квартет завършваше концертът. Настроението на заключителните концерти в края на годината бе все едно и също: прекалено силни, организирани семейни ръкопляскания, неловки поклони, вълнение и скука. Най-после настъпи раздвижване: внесоха много стативи и столове, диригентски пулт, влезе младият, бледен от вълнение оркестър и накрая диригентът, самият Алфредо Каталани се изкачи на подиума, което беше голяма изненада за Джакомо, той не вярваше, че Каталани ще посмее да дирижира.

— Завиждам му за решителността — пошепна на Иджиния. — За всички съкровища на света не бих взел в ръка диригентската палка. Изпитвам суеверен страх от нея. С лудия си темперамент бих разпръснал целия оркестър.

Сега в салона настъпи тишина, напрегнато внимание — най-после това беше музика, истинска музика, след всяка част избухваха ръкопляскания, спонтанни, искрени, без някой да ги е поръчал.

— Прекрасно! — каза Джакомо, като ръкопляскаше в самозабрава. — Неричи беше прав!...

През антракта Джакомо се втурна в малкия салон, за да поздрави Каталани. Алфредо седеше сред другарите си, зачервен, щастлив и бършеше с носната си кърпа потта от врата си. Джакомо го прегърна и с жар, сърдечно каза:

— Беше прекрасно, съвършено!... Представям си колко си щастлив.

Алфредо Каталани усмихнат му отговори:

— Благодаря ти, Джакомо... Да, щастлив съм. Сега вече може би и аз ще отида в Милано.

— И ти ли? — попита го Джакомо с малко тъжен глас. — Кой друг?

Алфредо учудено го погледна.

— Разбира се, че ти! — каза му сериозно. — Това е естествено. Не се шегувай!

Джакомо искаше да му отговори, но звънецът вече иззвъня, втурнаха се в тържествената зала, започна втората част. Беше непоносимо дълга. Накрая все пак стигнаха до последното изпълнение. „Дано свърши по-бързо“, помисли си Джакомо. В салона настъпи слабо раздвижване, после прозвуча неговият омразен струнен квартет.

Той затвори очи и се заслуша. „Колко добре го свирят, учуди се, а после: може би не е толкова лош.“

След първата част не последва никакво ръкопляскане — защо да ръкопляскаат? Добре, че така тихо, търпеливо го слушат. Последва втората, третата и накрая последната част. От цялото си произведение Джакомо обичаше само тази част. Този болезнен, тъжен, бунтовен, окъпан в сълзи откъс беше написал в безпомощното си отчаяние през онзи ден, когато узна за трагичното решение на Иджиния. Да, това вече наистина е неговата, музика, страстна борба между радостта от живота и отричането, ликуването на цигулките и дълбокия покой на виолончелото (колко хубаво свири на виолончело малкият Емилио Нети!) Не, не бива да се срамува от квартета. В него няма никаква

лъжа, нищо неестествено, написа го от сърце, почти в захлас. Над дисонантно звучащите цигулки доминираше дълбокият глас на виолончелото.

Тишината продължи няколко мига, после гръмна ръкопляскане, въодушевено, почти диво ръкопляскане, някои скочиха и ръкопляскаха като хора, загубили ума си, после оттук-оттам се чува настоятелни викове: „Пучини!... Пучини!... Пучини!...“

Джакомо стана, трябваше да стане, обърна се, поклони се и веднага отново седна. Но ръкопляскането, виковете продължиха, усилиха се, горе на подиума четирите момчета също удряха с лъковете по инструментите. Погледът на Джакомо се спря на професорите в ъгъла на подиума: те също станаха на крака и ръкопляскаха. Погледът му срещна погледа на Неричи, който със заповедническо, решително движение посочи към сцената. Трябваше да се подчини.

Джакомо стоеше на сцената с наведена глава всред нестихващата буря от ръкопляскания, като човек, който смъртно се срамува от успеха си. Първо почувствува, че някакъв заговор се подготвя тук срещу него: ръкопляскането се отнася не само за струнния квартет.

Едва дочака да излезе вън на улицата, под величественото, безучастно, мълчаливо небе, дори не запали веднага цигара, с такова замайващо удоволствие вдишваше чистия, свеж въздух.

Когато се събра цялото семейство и тръгнаха бавно към къщи, Джакомо заговори:

— Кажете какво им хареса толкова на хората моят струнен квартет? Полудели ли са всички?

— Разбира се — засмя се Нитети, — ти си се родил за това... да подлудяваш хората. Едва сега ли го забелязваш?

— Навярно чествуваха прадедите чрез мен? Миналото...

— Или бъдещето — отговори му Алберто Марсили с кроткия си, тих глас: — бъдещето, надеждата, онова, което целият град чака от теб, Джакомо.

Няколко дена по-късно Джакомо отново беше „нападнат от музиката“, както обичаше да казва, тогава той винаги първо излизаше малко да се разходи из града, за да успокои изопнатите си нерви от първото вдъхновение и творческо вълнение и едва след това сядаше до пианото да композира. В такъв момент се скиташе безцелно, просто без да вижда, като сомнамбул, само ушите му работеха. С ръце в

джобовете, отпуснал глава, не знаеше къде се намира, какво става наоколо, следеше само обаждатите се нови гласове в него, сякаш те го тикаха, водеха го по пътя.

Внезапно се стъписа, спря, вдигна глава, учудено се огледа, сякаш се беше събудил от дълбок сън, с длани потупа ушите си, защото сякаш чуваше две музики едновременно, едната, която носеше в себе си, отвътре, а другата отвън, се промъкваше през онзи прозорец там на улицата... да, не грешеше, това беше неговата „Preludio sinfonico“, най-любимото му произведение. Затвори очи и заслуша. Изведнъж с неудържима сила се втурна радостта — радостта и вълнението: значи, тайно му готвят подарък — тези прекрасни хора, неговите професори, приятели, затова толкова много си шепнеха и се усмихваха сестрите и брат му, затова беше така преобразено хубаво лицето на майка му през последните седмици. И с ликуваща сила се появи щастливата мисъл: „На юлските тържества ще ме свирят и мен. Мене, моята музика, най-скъпите ми симфонии!“

Сега вече щастието го теглеше нататък, той тичаше натам, където никой не можеше да го смути, да го види, където можеше да бъде съвсем сам, да се отдаде, без да се срамува, изцяло на неизмеримата радост — само да бъде отворена тази малка врата от орехово дърво! Но едва-що бе влязъл в черквата на бенедиктинския орден, и първият тон, който чу, беше отново Gloria, ликуващата Gloria, на неговата меса ла бемол — мажор — притисна с ръка сърцето си и заслуша очарован, защото онзи, който свиреше горе на органа, свиреше точно онова, което той чувствуваше тогава, когато я писа, — сякаш той самият седеше горе на скамейката на органа. Кой можеше така да го разбира? Като крадец се промъкна нагоре по витата стълба и предпазливо се вмъкна през вратата. Едва не извика, когато съзря финия профил на Иджиния, с полузатворени очи.

Обърна се веднага и изтича надолу по стълбата, изскочи през малката външна врата и се спусна към къщи, вече не можеше да ходи, трябваше да тича. Но пред операта той неочаквано се спря. От двете ѝ страни бяха поставени нови афиши. Очите му не можеха да се наситят на прочетените редове: на единия плакат стоеше

АНТОНИО ПУЧИНИ „ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА ЛУКА“,

На другия

МИКЕЛЕ ПУЧИНИ: „GIAMBATTISTA CATTINI“.

Това вече не можеше да се понася, трябваше да тича, нека мисли кой каквото си иска, да тича като луд, да скача по стълбите, да се втурне през вратата, да зарови глава в скута на майка си и да плаче, да ридае.

Албина мълчаливо го погали по главата — това беше единствената ръка в света, която можеше да го успокои. Последва най-нежната целувка и вече толкова пъти слушаните две гальовни думи:

— Джакомо, синко...

На другия ден вече узна всичко. По къпещите се в летните слънчеви лъчи стени на къщите големи цветни афиши съобщаваха програмата на юлските музикални тържества. Навсякъде се четеше само едно име, навсякъде неговото име. И почти всичките му досегашни произведения бяха включени — той знаеше най-добре колко са несъвършени. Това е много повече, отколкото заслужава. Сега трябва да внимава, намира се в опасност, не бива да се главозамайва, ако сега го обхване суетността, самодоволството, ако се поддаде на собствената си слава, ако изпита удоволствие от успеха, ако внезапно се промени и не остане оня приветлив, обикновен момък, какъвто беше, тогава е безвъзвратно загубен, този успех ще го погуби! Трябва да бъде още по-любезен, по-обикновен, по-внимателен към всички, особено с малките, които посрещат болезнено успеха на другите. Задачата беше трудна... да запази обичта на всички, да задуши още в зародиш завистта, да остане скромен, безкрайно скромен, но да запази вярата в себе си, без каквато и да било самонадеяност и самолюбие. Да бъде артист, утвърден, изключителен човек и все пак да остане в голямата човешка общност, да не се откъсва от живия живот, защото само истинският човек страдащ с другите, борещ се, може да бъде истински артист.

Джакомо се усмихна: колко е хитра съдбата! С ловката си милост го впримчи завинаги в труд, принуди го, няма спасение. Проблема му — живот или творчество? — се разреши от само себе си. Разбира се, и двете, но творчеството изпреварва всичко друго, дори и любовта. Сега трябва да се откаже от мързела, а това няма да бъде така лесно, защото той е вътре в кръвта му, обикна го, свикна с него: от онова безгрижно безделничество, което никога вече няма да си позволи. Сега не може да чака с весело безразличие, докато „музиката го нападне“, сега той трябва да предизвиква вдъхновението, творчеството, непрекъснато, без почивка, постоянно, през целия си живот. Тръгна по пътя си, по онзи вълшебен път на призванието, откъдето няма връщане. Няма да може да живее напълно собствения си живот, защото животът му вече не е негов — чувствуваше това. В тъмните му очи се промъкна лека тъга, тъкмо в тези най-щастливи дни. Той си каза с ирония: „Жадуваше нещо още от детските си години, сега го получи, ето го, но с цената на всичко друго на света — безгрижието, веселието и спокойствието. Завинаги ще останеш жаден, незадоволен, недоволен от себе си, защото непрекъснато ще искаш да надминеш себе си, ще искаш да постигнеш непостижимото, съвършеното — иначе не си заслужава.“

Сега, когато от сутрин до вечер можеше да слуша собствената си музика, оттеглил се в някой ъгъл на залите за репетиция, за пръв път почувствува, че това, което беше композирал досега, е нищожно. Веднъж го забеляза Абате Неричи и в почивката дойде при него.

— Е, какво ще кажеш? — попита го мило.

— Обикновени малки лъвски нокти са тези, господин директоре — отвърна му горчиво Джакомо.

Неричи се засмя и го потупа по рамото:

— С времето тези лъвски нокти ще се излъскат. Не мога да те позная! Къде е старата ти самоувереност?...

А трябва да победи, той знаеше това. Не само заради себе си, а заради онези, които вярват в него с трогателна сляпа вяра и преди всичко заради майка си, да, заради майка си, която трябва да направи щастлива, най-щастливата жена в целия Лука. Дължи победа и на самия Лука, на този достоен малък град: тези осемдесет хиляди души тук го издигнаха за свой посланик, първенец и герой, те искат да се къпят заедно с него в блясъка на победата му, не само сега, а винаги, през целия си живот. Този умен тоскански град знаеше какво прави:

сега обвързва готвещия се да бяга млад мъж завинаги, така, както прадедите му, не, по-силно от тях, сега го ангажира с лекомислено авансираното си доверие, с топлината на любовта си, за да се върне при него.

Да, трудни бяха тези дни, дни на щастие, дни на изтезание, на увереност и на съмнения. После внезапно се случи нещо, което почти унищожи цялата му самоувереност. Един шеговит дълбок глас го спря на улицата:

— Охо, кого виждам?! Маестро Пучини! Толкова порасна, че дори вече не виждаш такъв дребен, малък човек като мене.

Пред него застана чичо му, великанът с бялата брада, доктор Николао Черу, със засмяно любезно лице.

— Хванах ли те сега! Ще дойдеш с мен веднага, няма да те пусна, ще получиш цигари, вино и кафе, колкото искаш. А освен това една великолепна изненада!

Усмихнат, Джакомо последва този потаен стар човек, за когото никога не знаеше точно какво мисли и какво иска.

— Седни на онзи широк фотьойл там, настани се в него удобно като у дома си, налей си... гледай какво ще ти дам: оригинален френски коняк, такъв още не си пил... запуши, за кафето има време, а аз ей сега ще ти донеса изненадата.

Доктор Черу отиде в съседната стая. Върна се с дебел том и го подаде на Джакомо:

— Вчера го получих от Милано — каза той. — „Реквием“ от Верди.

Джакомо скочи, спусна се към чичо си, сграбчи с две ръце грамадната му космата касапска ръка и каза в щастлив екстаз:

— Благодаря... много сте мил... благодаря! По-голяма радост от тази не можехте да ми доставите!

Наля си още една чаша коняк, изпи го бързо, запали нова цигара, седна пак във фотьойла и развълнувано започна да го прелиства. Главата му се наведе напред, сякаш поглъщаше с очи нотите. Тананикаше, жестикулираше, от време на време скачаше, изтичваше към пианото, изсвирваше няколко такта, започваше да пее, после отново потъваше във фотьойла, изпи една след друга две чаши коняк, разроши косата си, продължи да тананика и жестикулира — съвсем забрави чичо си. „Господи, създателю!“, мърмореше, после просто

изкрещя: „Божествено!“ Отново скочи, за да се върне при пианото, но сега остана там. С бясна сила прозвуча *Dies Irae*. Изсвири го два пъти. После зарови лице в шепите си, няколко минути дори не мръдна. Внезапно скочи, спусна се към масата, взе чашата и с всичка сила я удари в пода.

— Хей, полудя ли?! — протестира чичо му. — Това е кристал, немирнико!

Очите на Джакомо бяха пълни със сълзи.

— Няма по-неспособен от мен! — каза страстно той. — Бива ли аз да пиша, когато един старец твори така?!

— Нервите ти не са в ред — установи доктор Черу, който с остър поглед наблюдаваше момъка, като гладеше дългата си брада.

Джакомо препускаше нагоре-надолу из стаята. Най-последно се спря пред чичо си и тихо, просто смирено каза:

— Благодаря. Това беше за мен голям урок.

Последно се обърна и изхвъркна през вратата.

... За щастие в къщи всички вече спяха. Защото нямаше да може да говори с никого, дори и с майка си, и с Иджиния. Трябваше да бъде сам: да изясни сам със себе си всичко. Седна в края на леглото си, в тъмнината, там размишлява до зори.

„Утре ще забраня да свирят моята меса и в двете черкви — каза си, — имам право на това, няма да ставам смешен.“ Но после пред него се появи бледото, преобразено лице на Иджиния, както седеше с полузатворени очи на скамейката при органа. Видя пред себе си и Карло Анджелони с добродушния, кротък поглед. „Не, така не мога да постъпя с тях, това би било нечестно, би било жестоко.“ Той помисли известно време. „Поуката сега е само една: трябва да пиша по-добри произведения, отколкото досега, по-силни, по-задълбочени, по-вълнуващи, трябва да извлека всичко от себе си, струящото поточе у мен трябва да превърна в пълноводна река, трябва да взема пример от Вагнер и Верди, и те не са станали изведнъж толкова могъщи, трябва да тръгна след тях, но... само по собствен път, по съвсем нов път, който сам ще проправя, със собствени сили, не искам да получа от никого нищо наготово, по-добре онова, което композирам, да бъде лошо, но изцяло мое, както е мое всичко, което създадох досега.“ Внезапно го обхвана голямо спокойствие. „Досега се отнасях с пренебрежение към творчеството, никога не се заемах сериозно с

работа, композирането за мен беше едва ли не развлечение, игра — сега обаче ще бъде съвсем друго. Дори и след титаните остават задачи, неразрешените проблеми са предостатъчно. Нова опера, отговаряща на чувствата на днешния човек... да, това ще създам аз, болезнено обикновена, човешка опера на делничното всекидневие.“ Вече беше спокоен и се усмихваше. Започна да се съблича, загледан очаровано в зарумениящото небе. Заспа мигновено. Но на другия ден трябваше да преживее ново изпитание.

Минаваше край театъра. Там пред малката входна врата стояха няколко души, пушеха и разговаряха, явно бяха хористи и оркестранти. Навярно имаха почивка. Всички му махнаха мило, макар че не познаваше никого. После от тях се отдели онзи блед човек с буйна коса, когото вече беше виждал. Приблужи се към него и му подаде ръка.

— Аз съм Акиле Паница... Кажете, Пучини, не бихте ли желали да чуete репетицията ни? Репетираме по едно действие и от двете опери.

— Бих бил щастлив...

Погледите на младите хористки се спряха на Джакомо, който бързо запали цигара, за да потисне вълнението си. Всичко у този млад мъж с мургава кожа и къдрава коса беше привлекателно и благородно: дълбоките черни очи, високото, чисто лице, тъжната лека усмивка на красиво очертаната чувствена уста, вече украсена с тънки мустачки. Момичетата се побутваха с лакти.

Звънецът иззвъня, почивката беше свършила. „Най-послед ще чуя оперите на татко и пралядо ми“, каза си Джакомо развълнуван. Седна на последния ред в салона, където никой не можеше да го види. Сърцето му никога не беше било така лудо, както когато Паница даде знак за започване на оркестъра; най-послед ще се срещне с баща си, за когото вече не си спомняше. Разочарованието дойде съвсем неочаквано, порази го. Майка му беше разказвала, че това наивно музикално произведение, подражаващо на Белини, е великолепно! В него нямаше никаква сигурност, нищо индивидуално, никакъв бунт и страст — само безцветност, сивота, старото, овехтялото, покорно подражание, задушаването в сковани форми, затворени певчески номера, пълна накъсаност, монотонен речитатив... значи, това е моят баща, мнимият гений, от когото произхождам?! За миг тръпки

полазиха по гърба му: тези няколко такта, тази пресекваща от време на време болезнена, трагична мелодия — сякаш той я беше писал! Но тази среща, това самоопознаване беше кратък проблясък в уморената, безутешна сивота. И все пак добър музикант трябва да е бил баща му, защото какви прекрасни хора са излезли от ръцете му, като Понкиели, Франкети, Анджелони и Неричи. Една поразително тъжна мисъл изникна у Джакомо: „Навярно баща ми е бил прекрасен педагог, отличен маестро, но гений наистина не е бил бедният. Затова е останал тук в Лука, защото в него не е горяла мъчителната треска, която съпровожда невъзможното и непостижимото.“ Джакомо просто почувствува облекчение, когато дойде ред на операта на працядо му. „Кога ли е живял Антонио Пучини? — запита се той. Може би в началото или в средата на осемнадесети век“, не знаеше със сигурност. Разбира се, и тази музика беше много остаряла, но все пак бе по-добра от музиката на баща му, в нея имаше героизъм, въодушевление. И тук долови няколко такта, които го накараха да потрепери. И в нея почувствува пораженска нотка. Но това по-скоро го смути, не му достави никаква радост. „Такъв ли ще стана и аз — почтен, похвално посредствен в по-модерно издание? — попита се горчиво. — А навярно и те са вярвали в себе си, и тях ги е чествувал Лука като мен.“ Все пак на тези репетиции Джакомо имаше едно голямо преживяване: Акиле Паница. Чуваше и виждаше всичко, дори и най-малката грешка, и веднага безпощадно я поправяше, черната му палка нервно чукаше при всеки пропуск. Той следеше непрекъснато играта на певците и движението на хористите. Говореше, обясняваше, дори и пееше, когато трябваше, имитираше дори инструментите. В този човек гореше огън, който липсваше на прадедите му.

Дирижираше само по риза, разгърден и въпреки това беше облян в пот, когато дойде при него в края на репетицията.

— Е, колега, хареса ли ви? — попита го с мила усмивка. — Доволен ли сте?

— Това, което вие правите, маестро, е чудесно!... — отговори Джакомо.

— Благодаря, но мен ме интересува друго: как ви харесаха оперите?

Джакомо не отговори, не можеше да отговори. Наведе глава, сякаш и той беше виновен за това, което прадедите му бяха сътворили.

Паница почувствува какво вълнува младия Пучини.

— Вие не сте прав — каза сериозно, приятелски той. — Тези опери са ценни, хубави са. Това е голямата традиция, от която ще се роди новата италианска опера.

Джакомо погледна благодарно Паница: получи от него лечебни думи.

Когато се прибираше, някой го извика весело:

— Е, Джакомо, прав ли бях? Ще се срещнем ли в Милано?

Сега вече и Джакомо се усмихна:

— Мисля, че да. — И той прегърна Алфредо Каталани.

Джакомо обичаше този откровен, честен момък. Тогава къде е тук бедата, защо се измъчва, когато обич и любов го заобикалят от всички страни: на роднините, на приятелите, на чуждите хора; той е по-богат от когато и да било: кой има такава майка, кой има Иджиния, кой има Джулия? Ето това е най-силното лекарство срещу всяка криза и съмнение, трябва да прегърне тази голяма обич, да ѝ се наслаждава щастливо и весело, трябва да се радва на младостта и силите си, да вярва в победата.

От ден на ден той сякаш се променяше. В къщи не бяха го виждали такъв мил и весел, от устата му се сипеха шеги, погледът му сееше усмивки, пленяваше всички с по някоя нежна дума, а и любимата си не беше прегръщал никога така горещо. Просто принуди Анджелони малко да почива и да дойде с него на лов, защото искаше да види и тази си любов, мълчаливото езеро, което лениво се грееше на слънцето, и онова малко село с червени покриви, което го привличаше със загадъчна сила. Подмилква се на брадатия великан, докато измъкна от него една тлъста банкнота от двадесет лири и отиде в кръчмата с приятелите си да буйствува и да пие. Какво се беше случило изведнъж с него? Сам не знаеше. Двама души живееха в него още от детските му години: един тъжен и един весел, един мечтателен и един безпътен, един болен и един здрав, а сега веселият човек победи тъжния. „Защото само веселието може да победи“, разсъждаваше Джакомо.

И победи — трябваше да победи. Нали имаше осемдесет хиляди съучастници: Лука чувствуваше себе си в лицето на новия Пучини. Нека се удивляват и чудят къпещият се в злато Милано, високомерният, студен Рим и самонадеяният Ливорно — този презиран

малък Лука отново роди музикант, който може да се състезава с когото и да било!

Навсякъде пожъна успех: в концертната зала, в открития театър и в черквите — монахините с пламнали лица излязоха от храма след неговата меса. По улиците вече подсвиркваха неговите песни и мелодии, а момичетата отдалеч го познаваха по кафявите дрехи, изтичваха пред него и го гледаха закачливо. Но голямото му преживяване, най-голямата радост, която надмина всички други, беше щастието на майка му. Нейната целувка беше по-гореща от всички други целувки, нейната усмивка беше по-вълшебна от всички други усмивки. Момичетата не я оставяха да работи, всички работеха вместо нея, за да ѝ дадат възможност да се наслаждава спокойно от успеха на сина си. А Микеле? Микеле беше по-мълчалив отвсякога. Скиташе се с наведена глава, поздравяваше брат си, но прекалено любезно, без бурни целувки и възторг. Джакомо направи всичко да подкупи и него с любезността си.

А какво казваха чужденците, стеклите се от големите градове за тържествената седмица туристи, изпратените тук критици и журналисти да надушат неочаквано появилият се от дълбините на неизвестността нов композитор, когото този наивен малък Лука провъзгласи за гений, какво казваха за неговата музика? Те изпаднаха в затруднение, почесваха глави. Да, да, определено заявяваха: има нещо ново, нещо необичайно; страст, сантименталност, може би и малко чувственост, а и мелодиката му е нова и странна — талант, това е безспорно, разбира се, още неоформен напълно, може би ще сложи началото на нещо ново, но е още много далеч. Само бъдещето ще покаже какво може този разглезен млад човек. Не бива да го величаят толкова още в началото!... Приблизително това казваха. Но въпреки всичко вечерта и те ръкопляскаха, единодушно аплодираха музикалните изпълнения.

Джакомо просто си отдъхна, когато седмицата измина. Трябваше да се върне в спокойствието на делничното всекидневие, не можеше да понася вече това постоянно чествуване, това непрекъснато вълнение, трябваше да се върне към обикновените малки радости, към целувките на Джулия, към дългите разходки из голямата мълчалива борова гора, към лова, към гуляите с весели приятели, към шегите, към картите. Той, който искаше да бъде певец на делничните дни, безгрижно се

върна към обикновения живот. „Аз не съм се родил да ме поставят на витрина като рядък предмет, на който се чудят хората, каза на сестрите си, не мога да понасям, когато ме гледат, когато ми ръкопляскат, това ме разстройва, повече обичам да ходя по риза, с разкопчана яка, отколкото с това проклето сако, в което се потя до смърт.“

— Представи си, сестричке — сподели засмян с Нитети, поискаха вече и автограф от мен: една прекрасна, млада руса жена. Тя присъствуваше и на концертите, погледите ни няколко пъти се срещнаха. Да знаех поне коя е, а вече съм я виждал някъде...

Джакомо издържа изпита, не се провали, не посрами града и не се главозамая нито за миг. Дори и миланският Кориере де ла Сера спомена за него с няколко предпазливи похвални думи в малката си статия за музикалните тържества в Лука, поставена на втора страница. И все пак имаше една беда, на която не можеше да се помогне. Лука вече не можеше да даде нищо на Джакомо, неговият път тук свърши, не можеше да се развива по-нататък, старата родна почва се изплъзва изпод краката му, а как ще стигне на онази нова земя, където ще може да продължи пътя си.

Лука вече е минало, свършена вълшебна приказка, а онзи голям град, там далече, с примамливото обещание е само непостижим сън, неосъществима мечта. В действителност Джакомо се чувствуваше като човек, когото внезапно са изблъскали отнякъде с много обич, а сега размахва ръце и крака в безвъздушното пространство и не може да стъпи никъде.

Още от дете Джакомо смяташе чичо си, доктор Николао Черу, за някакъв чародей, само не знаеше зъл или добър вълшебник е? В неговите очи той винаги беше тайнствен човек. Понякога нещо го теглеше към него, понякога се страхуваше. Имаше случаи, когато се възхищаваше от него, друг път му се присмиваше. В действителност, с двуметровото си тяло, с очи на таралеж, с право подстриганата си дълга бяла брада той сякаш беше излязъл от някоя книга с приказки. Не знаеше за него нищо друго, освен че е много богат и голям скъперник, а знаеше, че е и хитър, умен, пресметлив човек, но има чувство за хумор. Когато влизаше през вратата, обезателно трябваше да се случи нещо.

Сега Джакомо му се зарадва, като го видя: ръцете му бяха пълни с пакети. Шегуваше се както винаги:

— Дойдох при вас, господин Пучини, да ви изкажа почитта си. Всичко мина хубаво, поздравявам те. Дете-чудо си, знаех си аз! Къде е майка ти?

Албина вече се появи със сияещо лице.

— Тук съм!... Добре дошъл, чичо Черу.

Николао потупа Албина по бузата и посочи Джакомо:

— Гордееш ли се с него?

— Много!

— Бих желал да поговоря с вас на шест очи.

— Заповядайте.

Въведоха го в голямата стая.

— Хей, момче, погледни какво ти нося за награда!... Хиляда цигари, но да не ги изпушиш всичките на един път... бутилка малага, за да композираш още по-хубави произведения, нотна хартия, ето... едно кило кафе... Какво искаш още?... За съжаление момиче не можах да донеса, не можеше да се побере в ръцете ми.

— Момиче си имам! — засмя се Джакомо. — Вие сте ангел, чичо Черу, истински ангел! Благодаря, много благодаря!

— Но кристалната ми чаша ще платиш, разбойнико! — заплаши го с грамадния си юмрук великанът. — Записах я в тефтера си. Защото аз записвам всичко, помни това. Доктор Николао Черу е най-добрият лекар и най-добрият счетоводител на света.

И тримата се засмяха. Толкова весел и любезен още не бяха виждали стария господин.

Черу внезапно се обърна към Джакомо и сериозно, почти строго го попита:

— Да чуя за какво се готвиш?

Джакомо беше изненадан от въпроса и не можа веднага да отговори.

— Искаш ли да продължиш учението си? Как и къде?

— Господи...

— Не хленчи, а отговаряй! Къде ще отидеш? Защото, надявам се, не искаш и в бъдеще да лентяйствуваш тук? Достатъчно вече си губил време, достатъчно си го разточителствувал.

— Зная.

— Е? Къде искаш да отидеш?

Джакомо каза развълнувано, като че ли се обясняваше в любов.

— Бих желал в Милано...

— В Милано искам да отида, така би казал един истински мъж.

Лицето на Джакомо светна.

— Искам... да, искам! — каза убедено, силно. — В Милано искам да продължа, при Понкиели.

— Така е добре. Това вече разбирам.

Дълго се гледаха един друг, мъчеха се да отгатнат мислите си. Джакомо събра цялата си решителност.

— Ако вие, чичо Николао, бихте ми помогнал...

— Хей, по-полека, млади човече! — спря го Черу. — Много си алчен. Но запомни, че аз винаги помагам на всички... когато заслужават. Само тогава, когато заслужават.

Джакомо подскочи и задъхан каза:

— Чичо Николао!... Ако вие направите възможно да отида в Милано, в консерваторията!...

Старикът с хитро лице поглади брадата си.

— Тогава? Тогава какво ще получа?

— Каквото искате!

— И това ще си запиша.

Албина ги слушаше мълчаливо със склучени ръце на скута, спряла топлия си поглед върху Джакомо. Тя беше щастлива и страдаше: ще отлети синът ѝ — ще загуби сина си. Знаеше, че това е неизбежно, подготвяше се, чакаше този миг, чакаше го почти нетърпеливо, а сега, когато дойде, все пак...

Николао се обърна към нея.

— Ти, Албина, спомни си... някога заедно ходеше на училище с една маркиза Палавичини.

— Да.

— Ако си спомням добре, учеше я да пее и да свири на пиано. Тя много те обичаше.

— Бяхме приятелки. Мило момиче.

— Как ѝ беше малкото име?

— Анджела!

— Тя е!

Старите му пронизателни очи се засмяха, хвана в шепи брадата си и я поглади с удоволствие.

— А знаеш ли какво е станало с тази твоя Анджела?

Албина поклати глава.

— Тя е първата придворна дама на кралица Маргарита.

— Все още ли не можете да се досетите?! Ох, тази безпомощност! Тази недопустима несъобразителност! Винаги чакате печеният гълъб сам да падне в устата ви. Боговете са ви приятели, а през това време ще умрете от глад. — И занарежда като някой пълководец: — Слушай, Джакомо! Ти ще напишеш писмо на кралицата... Да, на кралицата, какво ме гледаш така глупаво?... Ще ѝ пишеш кой си, кой е баща ти, кои са прадедите ти и че си беден като църковна мишка, че нямаш нито чентезимо и че искаш да отидеш в Милано, за да продължиш учението си, защото чувствуваш, в себе си призванието, отново искаш да твориш италиански опери... и че молиш кралицата да ти даде възможност за това, да ти отпусне от личната си каса стипендия за една година...

Джакомо се надигна, опита се да протестира.

— Какво подскачаш? Не мърдай, а слушай! — накара го да седне Черу. — Разбира се, ще пишеш скромно, но със самочувствие. Нито много късо, нито много дълго и по възможност така, че да може да се

чете. Ще приложиш програмата на юлските тържества. А аз до утре ще набавя характеристика за теб от Неричи, Анджелони, кмета и архиепископа. Тях също ще ги приложиш към писмото. А ти, сестрице — обърна се той към Албина, — ще напишеш придружително писмо до маркиза Палавичини, ще ѝ припомниш старото ви приятелство и ще я помолиш да предаде заявлението на сина ти на кралицата и да се заеме с уреждането на въпроса. Писмото заедно с молбата и с всичките приложения, разбира се, ще изпратите на името на маркизата, и то препоръчано. Е, какво ще кажете?! — Той погледна триумфално и се удари по челото: — Тук има ум, когато трябва! Чичо ти Николао е от стара коза яре!

Той чакаше да види въздействието от думите си. Седна и запали грамадна, скъпа пура.

— Фантастично... безнадеждно... — шепнеше Джакомо.

— Съвсем сигурно е... както, че две по две прави четири — засмя се Черу.

— Аз се надявам — каза Албина — Анджела ме обичаше много.

— А кралицата е луда по музиката — прибави старецът.

— И ако все пак не успеем? — безпокоеше се Джакомо.

— Тогава аз съм насреща! — каза Николао и се удари по гърдите. — Есента ти ще бъдеш в Милано, можеш да бъдеш сигурен!

От очите на Джакомо бликнаха сълзи. Скочи и целуна чичо си — за първи път в живота си.

Албина попита плахо:

— А какво ще стане след една година... когато стипендията изтече?

Доктор Черу се засмя.

— Първата година да плати кралицата, за другите ще се погрижа аз в случай, че потрябва.

По обяд, когато Микеле и Нитети влязоха в стаята, намериха Джакомо при бюрото си, наведен над един снежнобял лист, така рисуваше буквите, с такова голямо старание, сякаш беше най-прилежният малък ученик.

— Какво правиш? Писмо ли пишеш? — учуди се Микеле, който никога не беше виждал брат си да проявява такова старание.

Джакомо, без да погледне, кимна с глава.

— А на кого пишеш така прилежно?

— На кралицата — измърмори Джакомо.

— Глупости!

— На нея пиша, ако искаш вярвай, ако искаш недей.

— Не ме заблуждавай! — намуси се Микеле.

Дори и Нитети се засмя, и тя сметна, че брат ѝ се шегува.

— Доколкото познавам Джакомо, навярно пише любовно писмо на някое момиче.

— Не ми пречете, оставете ме! — скара им се Джакомо.

Нитети не можа да устои на любопитството си и на пръсти се приближи зад Джакомо.

— А колко красиво пише, ако можеше да видиш! — После смаяна каза: — Слушай, той наистина пише на кралицата!

— Полудял ли си? — попита го почти ядосан Микеле.

Джакомо не отговори, но остави писалката и се обърна към тях.

— Глупчо и ти смяташ, че кралицата ще ти отговори?

— Вярвам, че ще ми отговори, иначе не бих писал.

— Ще има да чакаш! — присмя му се Микеле.

Колко щастлив беше бедният Микеле, че най-после веднъж и той може да се подиграе на по-големия си брат.

Но дори и сестрите на Джакомо не знаеха какво да мислят, толкова невъзможно им изглеждаше всичко. Умната, трезва Томаиде със съмнение поклащаше глава, Отилия и Рамелде дори не смееха да се обадят, а и Нитети почти не вярваше в успеха на начинанието... само в лазурните очи на Иджиния блестеше безмерно доверие.

— Аз зная, че ще получиш положителен отговор — пошепна тя на ухото на Джакомо.

И сега вярваха напълно в него, с непоклатима изпълнена с любов вяра, само майка му и Иджиния.

— Е, писа ли ти вече кралицата? — питаше всеки ден Микеле, за да ядосва Джакомо.

В началото Джакомо със смях посрещаше въпроса, но колкото минаваха дните, ставаше все по-раздразнителен. Накрая се скара на Микеле:

— Млъкни, сополанко такъв! Не виждаш ли, че страдам?!

И пред майка си избухна веднъж.

— Грозно ни измами дяволският старец! — каза огорчен. — Не биваше да пиша това писмо.

— Николао ти желаше само доброто — отговори му тихо Албина. — Слушай, Джакомо, не са изминали още две седмици, откакто замина писмото ни. Тези работи не стават така бързо.

— Но вече е септември и скоро ще започнат приемните изпити.

Надеждата у него толкова намалю, че вече и не следеше пощата.

Тъкмо всички сядаха да обядват, само Микеле липсваше. Скоро си дойде и той, но малко странно беше лицето му, смутено и бледо.

— Две писма имаш, Джакомо — каза глухо, пресипнало и хвърли писмата в чинията му.

Погледите и на шестте жени с тревожна надежда се насочиха към Джакомо. Момъкът безпомощно въртеше писмата в ръцете си, сякаш се страхуваше да научи какво криеха. За миг затвори потъмнелите си очи, събра сили, дори се опита да се усмихне, взе един нож и предпазливо разряза края на двата плика.

Всички погледи дебнеха лицето му, гледаха го въпросително. Само усмихващата се Иджиния затвори очи и склучи лице. Но лицето на Джакомо сякаш се вцепени. Той прочете два пъти, три пъти писмата, без да каже нищо, само ръцете му трепереха, после изведнъж стана, приближи се до майка си, наведе се над нея, целуна я по челото, даде ѝ писмата и седна обратно на мястото си.

Лицето на Албина издаде всичко само за миг. Тя потърси носната си кърпичка, изтри очи, после погледна дъщерите си, които с нетърпеливо щастие следяха думите ѝ.

— Кралицата... — Но гласът ѝ пресекна, отново трябваше да започне: — Церемониалмайсторът на кралицата съобщава на Джакомо... господин артиста Джакомо Пучини, че нейно величество кралицата му дарява хиляда и двеста лири като стипендия в продължение на една година, по сто лири месечно... — Албина кимна да мълчат. Тя взе в ръце другото писмо: — От името на дирекцията на миланската консерватория Амилкаре Понкиели съобщава на господин Джакомо Пучини, че по единодушното предложение на професорското тяло на консерваторията „Пачини“ в Лука му осигурява безплатно място за следващата учебна година в случай, че успешно издържи приемния изпит на 25 септември.

Нитети първа се съвзе: „Главозамайващо!“... — извика и едва ли не събори с целувката си Джакомо от стола. После всички скочиха, викаха, ръкопляскаха, плачеха и се смееха, прегръщаха, целуваха брат

си, който все още не можеше да проговори, но очите му никога не бяха светили с такъв блясък и такова щастие. Стаята се превърна в истинска лудница. Накрая и Микеле стана и целуна Джакомо.

— Честито, Джакомо — заекна той. — Не се сърди... — И избухна в плач, Микеле заплака, единственият от тях, когото още никой не беше виждал да плаче.

— Ах, Микелино!... Защо да се сърдя?... — каза му Джакомо с голяма обич и погали главата на осемнадесетгодишния си брат.

Семейство Пучини приличаше на разбутан мравуняк. Всички тичаха насам-натам, бързаха, шетаха. Още беше осми септември, но Джакомо искаше да замине веднага. Не искаше да губи нито ден. Милано го зовеше, не биваше да го кара да чака и те го оставиха да тръгне. Всички знаеха, че Джакомо вече не е техен. Пред него се откриваше съвсем нов живот, един по-възвишен, чуден нов живот, който го откъсва от тях завинаги. Възможно е да си спомня за тях, възможно е да ги запази в сърцето си, а може би понякога да прескочи в къщи за по една прегръдка, но той ще се откъсне от този дружен, общ живот. Все пак никой не го задържа нито с дума, дори не му намекнаха, че ще го загубят, за да не направят тежко сбогуването, да не помрачат радостта му, по-скоро му казваха обратното, с най-весело лице: „Ти ще останеш завинаги наш, където и да си, нали, Джакомино?“

Разбира се, годеникът на Нитети, милият Алберто Марсили с девическо лице, също взе участие в радостта им.

— Аз ще се грижа за Нитети, майка ти и сестрите ти, можеш да бъдеш спокоен — каза с кротката си усмивка той.

Албина тъкмо гладеше, внезапно погледна уплашено, като човек, който изведнъж си е спомнил за нещо пропуснато.

— Момчето ми — каза на Джакомо, — изтичай при чичо Николао, за да не научи от други... все пак на него го дължиш. А и колкото и да е неприятно, трябва да искаш пари от него, и то много пари, още колко неща трябва да се набавят: този е единственият ти костюм, а нямаш и зимно палто, в Милано е толкова студено през зимата... после билет за железницата... а и знаеш ли кога ще ти изпратят от Рим стипендията за първия месец, с какво ще живееш дотогава?... Да, много трябва да поискаш, двеста лири... не, поне триста, а може би и те няма да стигнат.

— Ужасявам се от просията — промърмори Джакомо.

— Да, но какво да правим?

Джакомо се реши трудно, но все пак отиде при доктор Черу. Дори стомах го заболя от вълнение, когато почука на вратата му.

— Е — попита го, като намигаше и се смееше брадатият великан, щом го видя.

— Вие сте вълшебник, чичо Николао... — започна да му благодари Джакомо и разказа всичко по ред на стареца, дори и писмата му показва, защото доктор Черу искаше да ги види със собствените си очи.

— Е, какво ти казах? Две по две е равно на четири. Не само талант е нужен за живота, приятелче, но и хитър ум: разум и пресметливост. Така че сега стана изведнъж капиталист! Какво ще правиш с толкова много пари?

Голям фехтовчик беше старецът/ тези хитри думи бяха като предварителен удар, за да отклони нападението срещу кесията си.

Джакомо се реши да поиска, колкото и да му беше трудно:

— Да, но пари трябва и за влака, а освен това не зная сигурно кога ще получа стипендията си от Рим. Имам нужда и от тъмен костюм заради приемния изпит...

— Дрехите не правят човека — прекъсна го Николао.

— Но не и парите — възрази Джакомо.

— Тук грешиш, момчето ми: парите са единственото нещо, което хората почитат еднакво във всички краища на света. Всички ги проклинат и всички ги желаят, ти също, както виждам. — Той взе хартия и молив. — Да направим сметка. Билетът за влака е реално, това ще приема. Съгласен съм, че до първи октомври трябва да живееш от нещо. Костюм и зимно палто, за такива глупости и дума не може да става. Остани скромни и калени. Ти издържаш на студ, я гледай какъв як момък си! Може би искаш да ти купя и цилиндър, и гласирани ръкавици, какво ще кажеш?! Ще ти дам сто лири, нито чентезимо повече.

Джакомо седеше с наведена глава: в него бушуваше срам и гняв. Какво не би дал, ако можеше да хвърли стоте лири в лицето на този жесток дърт лекар: „Ето ти ги, изяж ги, благодаря...“ Но помисли за Милано и се въздържа.

— Ако изпадна в затруднение в Милано, ще мога ли да поискам помощ, преди да умра от глад?

Николао се засмя.

— В краен случай, скъпи, само в краен случай!... Ти, разбира се, си въобразяваш, че ще си откриеш текуща сметка в банката на доктор Черу — и когато искаш, да теглиш хубава кръгла сума.

— Не съм си въобразил нищо — измърмори Джакомо. — Благодаря и за стоте лири... но не забравяйте да ги осчетоводите, за нищо на света!

— Имал си чувство за хумор, това не знаех. Пиши, когато умреш от глад, и аз веднага ще ти изпратя парите, Е, сервус. Ще се видим пак.

Джакомо първо се ядоса, после се разсмя. Не можеше да се сърди на този забавен дъртак. Все някак ще се нареди. При стипендията на кралицата и писмото на Понкиели всичко друго изглеждаше незначително. Ако се наложи да гладува, и това няма да е беда.

Внезапно се сети за професорите си. Обзе го вълнение, като влезе в старата консерватория. Никога не беше чукал на вратата на професорската стая така благоприлично и боязливо.

Там седяха Абате Неричи и Карло Анджелони, и двамата наведени над някакви ноти:

— Какво ново, Джакомо?

Той едва можа да проговори:

— Получих писмото на Амилкаре Понкиели. Зная, че всичко дължа на вас, на безкрайната ви доброта...

— Стига! Стига! — спря го Неричи. — Всичко дължиш на себе си, на таланта си.

— Чух, че си получил и стипендия за една година от кралица Маргарита — каза Анджелони. — Сто лири месечно? Наистина не е много.

— Ние имаме тук в консерваторията една ограничена каса за помощи в изключителни случаи — продължи Неричи и извади един плик от чекмеджето си. — Сумата е малка, но все пак е нещо. Приеми я от нас за добър път, но без да благодариш, защото иначе ще си я вземем обратно!... Значи, отиваш в Милано? Кога?

— Вдругиден тръгвам. — Той гледаше ту Анджелони, ту Неричи. — Но нали може да кажа нещо? Не зная как ще живея без

обичта, с която толкова много свикнах тук, в тази сграда.

— Тебе ще те обичат навсякъде — каза му тихо Анджелони. — Ти привличаш хората не само с музиката си.

— Ще бъда щастлив и нещастен.

— Да, както всеки истински артист.

От прага Джакомо се обърна още веднъж към Анджелони. Опита се да се пошегува, за да не се разплаче.

— Предайте на онова вълшебно езеро и на малкото селце с червените покриви и на всичките диви патици, че ще се върна при тях... сигурно ще се върна!

И си излезе.

Едва след това си позволи да погледне в плика. Двеста лири! Господи-боже!... Мъничка алчност радостно заклоочи в него. Изведнъж стъпките му станаха пъргави, дори започна да си подсвирква. Защо, когато човек има пари в джоба си, му става леко на душата? Истинска момчешка радост го обхвана... „Сега вече ще имам тъмен костюм, зимно палто, дори и мека шапка, ако ще и да се пукне Николао! Ще ги купя в Милано, там има по-хубави и по-модерни оттук.“

Парите го сърбяха в джоба. Той купи от цветарницата шест рози с кадифени листчета и дълги дръжки, после се отби в кръчмата, за да вземе и вино. „Тази вечер ще се веселим!...“ Но после изведнъж се натъжи: „Днес за последен път ще бъдем всички заедно!“ Винаги така се случваше с него, още от детските години: веселост и тъга се сменяха непрекъснато.

Когато влезе в стаята, вече отново беше весел. Всички бяха там, въртяха се около един голям пътнически сандък. „Заповядай!... Заповядай!... Заповядай!“ — Каза с любезен поклон, като подаваше уста за целувка и поред им раздаде шестте рози — най-хубавата на майка си.

— Успя ли? — попита практичната Томаиде. — Хвана ли се на въдицата старецът?

— Ах! Дъртият, брадат сатана пази парите си така, както Фафнер съкровището на нибелунгите — отговори ѝ през смях Джакомо. — Чакайте, ще ви разкажа всичко.

Насядаха около него и го слушаха с отворени уста, с блеснали от радост очи.

— Великолепно — казаха щастливо, — поне на първо време няма да имаш грижи.

Джакомо едва сега забеляза Микеле. Стоеше до прозореца с гръб към тях и гледаше в тъмнината. „Тъкмо на него не донесох нищо“, ядоса се той.

— Момичета, работете, продължавайте да опаковате! — подкани ги Албина. — Диде, запиши на едно листче всичко, което поставяте в сандъка!

Опаковането продължи весело, със закачки и бърбрене, всички бяха в добро, весело настроение.

Но Джакомо непрекъснато наблюдаваше Микеле, Сега той се въртеше около тях едва ли не с намръщено лице, не болка, смущение се четеше в очите му, суетеше се, сякаш не можеше да си намери място, после се върна при прозореца: застана там неподвижно като някаква статуя.

Джакомо отиде при него, прегърна го през рамо и му каза нежно:

— Какво ти е, Микелино? Защо си толкова тъжен?

Микеле не се помръдна.

— Погледни ме в очите! Говори! Искам да зная!

С две ръце той хвана главата на брат си и я обърна към себе си: сълзи блестяха в очите на Микеле.

— Какво се е случило? Говори най-после!

Думите се изтръгнаха от Микеле като охкане:

— Вземи и мен със себе си в Милано.

Погледът му молеше настоятелно.

Джакомо се поколеба само за миг, докато потисне вълнението си.

— Разбира се, че ще дойдеш с мен! — каза със смях и удари брат си по гърба. — И за мен ще е много по-добре. Мамо! Момичета! Опаковайте нещата и на Микеле, и него ще взема.

— Безумие! — изплъзна се инстинктивно от устата на Томаиде.

— Мълчи, Диде! — спря я решително Джакомо, — така ще стане! Така аз искам!

Сериозната Отилия, най-възрастната от тях, която беше като тяхна майка, се намеси.

— Не, това е безумие, помисли си, Джакомо. И за тебе няма да стигнат тези дрипави сто лири!

— Помисли, сине мой... — каза му Албина тихо. — Ще гладуваш!

— Ще гладуваме заедно, нали, Микелино? — засмя се Джакомо. — Няма да ни е страх от нищо, щом сме заедно.

Той хвана Микеле през кръста и затанцува в кръг с него из стаята.

— Едва сега се радвам истински на Милано! Чудесно, няма да бъда сам!

Вече никой не посмя да се обади, толкова непреклонен беше Джакомо.

Лицето на Микеле сияеше от щастие — това беше по-важно от всичко.

Иджиния се приближи с възхитени очи до Джакомо и го целуна, после изскочи от стаята. След няколко минути се върна, кимна на Микеле и го дръпна в един ъгъл. Пъхна малък портфейл в ръката му.

— Вземи, Микелино... Това са спестените ми пари. Аз и без това повече няма да имам нужда от пари...

Вечерта в леглото Джакомо си каза с меланхолична усмивка: „Сега вече няма да купя нито костюм, нито зимно палто, нито мека шапка, нищо, поне направих щастлив Микеле.“

Настъпи тъжно и щастливо утро, най-тъжното и най-щастливото, последното тук, в Лука. С Джулия скиташе из дебрите на боровата гора; той говореше непрекъснато, а Джулия мълчеше.

— Исках да ти купя най-красивия подарък, но всичко ми се видя смешно, дребно, недостойно за теб. Ще ти дам сърцето си, то винаги беше твое и твое ще остане, да, Джулия, при теб ще оставя сърцето си. Не искам да те мамя, да те заблуждавам, не мога да те лъжа, мразя красивите, коварни думи. Още много жени ще обичам, познавам капризната си, необуздана кръв, но любовта, истинската ми любов ще останеш завинаги ти. Всяка моя мисъл, мелодия в музиката ми, ридаещо щастие, ликуване извираше винаги от твоята любов и от твоята любов ще извира и отсега нататък. Чрез тебе станах артист, музикант, без теб никога нямаше да стана това, което съм. Когато искам да напиша нещо голямо, чисто, вълнуващо, винаги ще мисля за теб. Защото ти ми даде това, което никой не може да ми даде: вярата в жената, в женската вяръност, в женската самоотверженост. Това е моята поезия, моята философия, всяка моя творба ще отразява това, ще

видиш. Ще те вградя в произведенията си, ще се познаеш в тях, ще ти издигна дузина паметници, ще те покажа, ще те подаря на целия свят, за да се наслаждават и други на любовта ти. Така ще ти се отплащам цял живот. Защото ще те запазя за себе си, ще те нося със себе си... Ти ще пееш в мен и там в Милано, Моя Джулия, скъпа, чиста малка моя Джулия!

Излегнаха се под огромната, спокойна сянка на най-тъмния бор. Сега вече и Джакомо мълчеше. Джулия каза само тихо, шепнешком, през сълзи:

— Когато се умориш, Джакомо, при мене винаги ще можеш да си починеш.

Перонът беше претъпкан с хора. Приятели и приятелки, цялото семейство, разбира се, заедно с Алберто, дори и Фортунато Маджи дойде да се сбогува с милия си племенник. А в средата на малката група, като топола сред дървета джуджета, се извишаваше доктор Николао Черу с пура в устата. Но и чужди хора бяха дошли на гарата да изпратят Джакомо, млади момичета с усмихнати очи му подаваха малки букети цветя, и любезно му казваха: „Много щастие, господин Пучини!“

Но Джакомо днес беше силен — заповяда си да бъде силен. Хвана под ръка майка си и застана до нея с най-весела усмивка. Само веднъж насмалко щеше да се разчувствува, когато неочаквано видя пред себе си кроткото лице на Карло Анджелони. Но старецът само го прегърна, обърна се и се изгуби в тълпата.

Утрото беше прекрасно, небето — ведросиньо, лист по дърветата не трепваше. Очите на Джакомо шареха насам-натам, за да види и запомни добре всичко, лицата, усмивките, движенията, сякаш за последен път виждаше нещо и искаше да го отнесе със себе си, за да го запази в паметта си завинаги. Но нея все още я нямаше, нея търсеше непрекъснато, за да я види още веднъж, да ѝ се наслади за последен път — най-после я намери. Седеше сама на една скамейка далеч от тях, на перона, до една пъстра леха с цветя. Джулия беше също силна, искаше да бъде силна заради Джакомо. Погледите им се срещнаха, прегърнаха се. После Джулия се обърна, сякаш гледаше цветята, за да не смуцава любимия си, да не го откъсва от сестрите и майка му.

Сега Джакомо гледаше майка си, това най-трогателно женско лице, върху което винаги сияеше красотата на страданието, радостта и

майчината любов — инстинктивно той почувствува, че трябва да стисне ръката ѝ. После бързо погледна Иджиния: потърси помощ от нейната усмивка, нейната тиха, окуражаваща усмивка, за да не се разнежи. Добре, че гръмогласният бас на Николао го стресна, върна го обратно на земята.

— Да не би и ти да заминаваш за Милано? А? — подигравателно попита Микеле, съмняващият се, дърт великан, на когото веднага направи впечатление, колко е развълнуван друг път толкова спокойният, дори равнодушен момък.

— Не — отвърна му светкавично Джакомо, за да изпревари отговора на Микеле или на майка си. — Само ще ме изпрати до първата станция, за да тръгна повесело. Нали е мило от негова страна?

— Глупости! Прахосване на пари! Идиотска сантименталност!

Джакомо се засмя: отново успя да заблуди хитрия вълшебник.

Като вдигна глава, погледът му срещна нечии чужди очи.

— Гледай! — пошепна на Нитети. — Ето я русата жена, до онзи мъж. Тя е, която толкова много ми ръкопляска през лятото. Нали е хубава?

— Много е хубава.

— Познаваш ли я?

— Не, само съм я виждал. Не зная коя е.

— И те пътуват, носят чанти в ръцете си. Забавно би било, ако и тя отива в Милано.

Джакомо се засрами: веднага погледна към Джулия, но този път погледите им не се срещнаха.

Странно чувство започна да измъчва Джакомо: щеше му се да спре времето и същевременно да го ускори, да остане още дълго време или веднага да скочи в потеглящия влак, за да избяга от непоносимото мъчение на сбогуването. Непрекъснато поглеждаше към кръглия голям часовник, черната стрелка на който ту спираше, сякаш лениво задремваше, ту отново се спускаше стремително, просто гълташе минутите.

Сега всички едновременно започнаха да говорят, сякаш внезапно се сетиха, че са забравили да му кажат най-важното — просто хвърчаха от добри, по-добри съвети:

— Потърси си квартира близо до консерваторията, за да не ходиш много — съветваше го Диде.

— Не пуши толкова цигари, ще се съсипеш! — предупреждаваше Отилия.

— Увивай си шал на врата, когато духа вятър — умоляваше го майка му.

— Пазете се един друг! — шепнеше му Иджиния.

— Да не прекаляваш с гуляите — пошегува се Нитети.

— Да не забравиш да видиш Тайната вечеря от Леонардо да Винчи в манастира на доминиканците — предупреди го Алберто.

— Работи и пести! — прогърмя великанът.

— Добре, добре, добре... — защитаваше се Джакомо смеещком, като едва си поемаше дъх. — Ще направя всичко каквото искате.

Но сега тълпата се раздвижи, пристигна задъхан, запъхтян влакът.

Джакомо целуна още веднъж майка си, после пъкна цветя в ръцете на Иджиния и ѝ пошепна. „Дай ги на Джулия“.

— Насам, насам, бързо! — посочи с ръка Диде.

На вагона висеше голяма табела: Ливорно — Генуа — Милано, трета класа.

Няколко подхвърлени след тях провиквания: „Бог да ви благослови!“, „Много успех!...“, „Ела си обратно!...“, „Пиши често!“ — и влакът потегли, тракането на колелата погълна всички гласове.

Джакомо бързо се наведе през прозореца: само една бяла кърпичка все още се развяваше в далечината, чия ли беше, кой ли я размахваше за него: майка му? Иджиния? Джулия?

ВТОРА ЧАСТ
МИЛАНО

Още от сутринта Джакомо се скиташе ненаситно из града, замаян от всичко онова, което беше видял, което не можеше дори да си представи. Измъкна се от къщи — Микеле още спеше, — за да бъде сам, когато се запознава и се свързва може би за цял живот с този голям, страшен град.

Ослепителното му богатство — това беше в него най-хубавото и най-страшното, то направи най-силно впечатление на Джакомо. Разбира се, катедралата на първо място със своята поразяваща красота, с готическото си достойнство внушава страх, толкова съвършена и великолепна. А и самият площад, този бръмчащ, гъмжащ светски живот, блестящите каляски по платното за коли, тротоарите, изпълнени с хора, жените с воали, криеци половината си лице, викащите вестникопродавци на всеки ъгъл, това постоянно вълнение и шум, и витрините: тук искрящи бижута, там кутии с пури и цигари в неизмеримо количество, по-нататък женски дрехи с шлейфове и дантели — мечта! — а още по-нататък бельо, прозрачни къси ризи, розови, сини, върху гол манекен с цвят на човешко тяло, дълъг корсет в ребена кост и прозрачни копринени чорапи на краката с часове можеш да бездействуваш тук, непрекъснато да се спираш пред някое никога невиджано чудо. Но къде е изворът на това море от пари, с които се купуват тези скъпи неща?

А Галерията, тази чудна улица, покрита със стъкло, за която вече беше слушал толкова много, за която му разказваше и Алберто. Тук витрините бяха още по-скъпи, още по-блестящи, по-богати, може би това е центърът на света, да, навярно е така. Човек тук може да поседи в дъжд и в сняг на удобните столове пред кафенетата, а колко много са кафенетата, едно до друго, и какви блестящи, всичките са великолепни с шлифованите си венециански огледала и полилеи. В дъното на едното се виждаше подиум за оркестър. Възможно е вечер да може да се слуша и музика безплатно. Бифи — прочете той повторно името на кафенето, за да го запомни добре. „Какво ще стане, ако седна тук на някой стол и си почина при чашка кафе, попита се той. — Може ли?“

Опита, седна. Разбира се, че можеше. И сервитьорът вече донесе кафето, от което се вдигаше пара. „Ох, че това е прекрасно, за цената на едно кафе мога да седя тук и до вечерта да гледам потока на този позорно богат, високомерен и щастлив живот!“ Колко прекрасни са жените, очарователно красиви и колко спокойно срещат погледа на човека, не извързват глава, не, а на лицата им остава онази неизменна, мила полуусмивка, която носят върху себе си като някое неизбежно бижу.

Джакомо щеше да седи до вечерта тук, но вълнуващата жажда да се запознае с града не го остави спокоен. Наведнъж искаше да види всичко, абсолютно всичко. Беше ненаситен както винаги. Така че продължи нататък, към северния изход на Галерията. Да, насам трябваше да бъде онова, за което толкова жадуваше. За което лелееше мечти още от детинство. Излезе на правоъгълен светъл площад — след пречупената през стъкления покрив жълта светлина, блестящата светлина на свободно падащите слънчеви лъчи го заслепи — в средата на който имаше статуя, грамадна статуя на Леонардо да Винчи. А зад статуята — сграда с бели колони — да, това е, от двете ѝ страни висяха големи афиши: Teatro alla Scala. Гледаше я с такава вълнуваща почит, както поклонник чудотворното свято място, където най-после е стигнал, след като си е изранил до кръв краката. Тази чудна сграда, крепостта на италианската музика, откъдето се разнася триумфалната ѝ светлина по целия свят, това е театърът на театрите, където достигат само най-големите, Росини, Доницети, Верди, тук трябва и той да стигне, затова дойде в Милано, затова се откъсна от всичко, което обичаше. Обиколи я, разгледа я от всички страни като пълководец крепостта, която иска да превземе. Но истинското чудо се намира вътре, на сцената, в оркестъра и в салона. Върна се при афишите. Утре, петък, даваха Фра Дяволо, една от оперите на известния френски композитор Даниел Обер, утре, стига да поиска, вече може да чуе прочутия диригент, гордостта на ла Скала, Франко Фачо, може да бъде сред трите хиляди избраници, в онзи стогодишен, съхраняващ легенди салон, където са станали толкова тържества и са се разиграли толкова трагедии, където може да види и да наблюдава всичко: оркестъра, сцената, певците. Как да не иска? Изкачи се по стълбите, влезе във фойето и там разгледа всичко най-подробно, картините и статуите, после се приближи до осветения прозорец на касата:

— Моля един билет за утре вечер... най-евтиния, какъвто има... Не, моля да ме извините, два билета. — Почти щеше да забрави Микеле.

— Два правостоящи билета в галерията за утре. Заповядайте. Всичко една лира.

„Евтино“ помисли си Джакомо, когато излизаше с току-що набавеното съкровище от театъра. Но случайно погледът му спря на друг афиш с червени букви и поразен, прочете цената на билетите: първи ред на партера 50 лири... „Значи, със стипендията на кралицата мога да купя в един месец-два билета на първия ред. Ужасно!“

Вече искаше да си тръгне, но една грамадна витрина привлече погледа му: купища ноти, хиляди, ноти. С наслаждение четеше имената: Бах, Бетховен, Лист, Верди, Вагнер — и цяла армия от непознати композитори, никога нечувани имена. Отстъпи две крачки назад и погледна фирмата: Джулио Рикорди. Да, да, вече беше чувал за него, той е онзи голям издател на музикални произведения, личен представител и приятел на Верди. В Италия има всичко две такива фирми: Рикорди и Сондзоньо, двама могъщи конкуренти.

Джакомо продължи да броди в безкрайната каменна пустиня, сега вече без цел, доверявайки се на инстинкта си. Завиваше надясно, наляво, от една улица в друга, когато нещо привличаше очите му. „Какво ли е написал този французин, този Даниел Обер? — помисли си. — Нямата от Портичи и още много други опери, между които и Манон Леско.“

Внезапно се спря, сякаш някаква тайнствена сила го беше спряла. Вдигна глава и погледна към другата страна на широкия булевард. На фасадата на грамадна сграда беше написано: Театър дал Верме. Загледа се развълнуван: с тази сграда вече имаше лична връзка. Тук бяха представили операта на баща му, и то не много отдавна, с голям успех, ако е вярно — пред него се появи бледото прекрасно лице на младата му майка, както седи трепереща до съпруга си — това е портата, на която са чукали всичките му прадеди, защото през тази врата минава пътят за Ла Скала, той също трябва да започне оттук.

Вече се свечеряваше. Джакомо уплашен погледна часовника си: след няколко минути ще бъде осем. Сутринта обеща на Микеле, че в осем часа ще се прибере в къщи и ще вечерят заедно. А беше и ужасно гладен, от сутринта беше изпил само едно кафе, стомахът му почти се

беше слепил, просто забрави за ядене, той, който винаги имаше голям апетит. Трябваше да изтича към къщи — добре, но накъде да върви, навярно е далеч от квартирата им, беше дошъл тук накрая на света, примами го този вълшебен Милано. Джакомо страдаше от хиляди суеверия: между другото и това, че никога не искаше някой да го ориентира накъде да върви. Така че се спусна напосоки, тичешком, но едва беше направил няколко крачки, и се спря: звуци от пиано долитаха от едно осветено помещение на партера. А колко великолепно, с дивна сила свиреше някой там: музиката също не беше лоша, какво ли свиреше? Той погледна любопитно през осветения прозорец: мургав младеж с големи мустаци седеше при едно пиано в препълнен, пъстър салон. Смеещи се момичета мъже, които ги прегръщаха, се забавляваха, насядали по канапета. Всички бяха млади и весели. Шумът от говора и смеха им понякога заглушаваше музиката. Желание и известен страх се бореха у Джакомо. Тъкмо искаше да продължи пътя си, когато погледът му се спря на осветената фирма: Аида. „Nomen est omen“^[1] каза той със смях и влезе.

Чувствуваше се като дързък плувец, който с безумна решителност се хвърля в бурно, бучащо море. Но никой не му обърна внимание, само няколко чифта блестящи женски очи се спряха веднага на него. Потърси място, искаше да седне, беше уморен от многото ходене, но на всяка маса седяха по няколко души. Въртеше се насамнатам сред масите, ядосваше се на безпомощността си, даваше знак на сервитьорката с мургава кожа и къса пола, която подскачаше от гост на гост, но тя не му обърна никакво внимание, когато внезапно музиката спря и пианистът с мустаци на сом стана. Джакомо щастлив седна на стола до пианото, вече едва се държеше на крака.

— Хей, младежо! — прозвуча в салона: — Какво искате вие там?!... — крясна един пълен мъж с обло лице.

— На мен ли говорите? — попита Джакомо изненадан, но въпреки това остана на мястото си.

— Разбира се, че на вас! Какво мислите вие, нещастнико, че тук на всеки, комуто скимне, може да седне при нашето пиано?!

Сега изведнъж шумът спря, всички наблюдаваха надигания се скандал.

— Какво се церемоните толкова с него, просто трябва да се изхвърли и готово! — каза гръмогласно отзад един рошав мъж с

голяма брада.

— Жалко! — засмя се със звънлив глас момичето до него.

— Трябва да се обясни на бедния — каза един момък с кротко, детско лице, който седеше до дебелия мъж. — Явно е чужденец, влязъл от улицата.

— Я млъкни! — спря го дебелият. — Не се меси в работата на големите.

— Пиетро е прав! — защити го друг брадат мъж, чиято брада беше руса, а очите светлосини. Хубаво момиче в крещящи дрехи седеше до него.

— А защо не бива аз да седя тук и да не свиря? — попита Джакомо и запали цигара.

— Защото, първо, трябва да го заслужиш, приятелю — каза заплашително мъжът с мустаците на сом, който се върна при пианото. Той застана пред него като нетърпелив, мрачен палач. — За това човек трябва да бъде артист.

— Аз съм артист — подхвърли му гордо Джакомо.

— Всеки може да каже това — засмя се дебелият. — Трябва да се докаже.

— Ами че аз тъкмо това искам да направя. — И вече се обърна, за да свири. Но мъжът с мустаците на сом го хвана за рамото.

— Почакай малко! Какво си се разбързал. Първо ми отговори на няколко въпроса.

— Какво значи това? Разпит! — протестира Джакомо.

— Разпит.

— По силата на какво?

— По силата на това, че пианото е наше. Ако не искаш да отговаряш, събери си партушините и си отивай, никой няма да те задържи. Но ако искаш да останеш сред нас и да свириш, трябва да отговориш. Музикант ли си? Професионалист?

Джакомо кимна с глава.

— Студент ли си? Посещавах ли консерваторията?

Джакомо надменно заяви:

— Извика ме Понкиели да дойда в Милано като стипендиант!

За миг настъпи тишина, всички се спогледаха. А мъжът с мустаците сам понижи гласа си с един тон:

— А написал ли си вече нещо? Имаш ли собствени произведения?

Джакомо се засмя. Запали нова цигара и погледна в очите следователя си.

— Сега аз ще ви попитам: писал ли е вече за вас Кориере дела Сера?

— Защо?

— Защото за мене вече писа.

Настъпи смайване, шепот.

— Високомерно човече си, чуваш ли! — извика дебелият, който изглеждаше, че е водачът на компанията.

— Ами ако бях се надул като тебе! — отговори му Джакомо.

Избухна смях: отговорът беше сполучлив.

— Пада ти се, Руджиеро! — извика със смях едно момиче на дебелия.

Сервитьорката с тъмната кожа се приближи до Джакомо и съвсем се наведе към лицето му.

— Ако си и толкова талантлив, колкото си хубав — голямо бъдеще ти предвещавам тук!

— Когато се срещнат черни! — каза някой гръмогласно и целият салон гръмна от смях.

— Да видим мечката! Да свири! — изкомандува кръглоликият — Собствено произведение, разбира се.

Внезапно настъпи такава тишина, както в най-благоприлична концертна зала.

И Джакомо започна да свири със страст и жар, може би с повече настроение отвсякога. Обхвана го онова странно, приятно чувство, че свири пред прекрасна публика, която познава изкуството, пред приятели и на братя.

В началото само мустакатият застана мълчалив зад него, после на пръсти се приближи момъкът с детското лице, а по-късно и пълният мъж, докато накрая почти всички се събраха около него, момичетата и брадатите. Слушаха внимателно, с уважение.

Джакомо погледна нагоре и спря да свири.

— Това ти ли си го написал? — попита тихо дебелият.

— Аз.

— Момчета и момичета, предлагам да приемем този момък между нас. Заслужава, за нас е.

Всички заръкопляскаха, най-въодушевено жените.

Мъжете един след друг му се представиха, вече с другарска усмивка, свирепите диви лица станаха кротки. Протягаха ръце и назоваваха имената си.

— Руджиеро Леонкавало — каза пълният.

— Гулиелмо Дзуели — представи се мустакатият.

— Пиетро Маскани — смънка момъкът с детското лице, с кротка, любезна усмивка.

После се приближиха рошавите и брадати — буйният черен и русият със сините очи, и подадоха благосклонно ръцете си:

— Лодовико Томази.

— Феручо Пани.

— А ти как се казваш? — попита го единият.

— Джакомо Пучини.

Някой подсвирна.

— Ти си син на великия Пучини, Микеле Пучини? — попита го малкият Маскани.

Джакомо го погледна благодарно: за пръв път чу за баща си такава похвала.

— Четирима предци на този щастлив момък вече са писали опери. Една от друга по-хубави — съобща на всеослушание дебелият Леонкавало. — От Лука идваш, нали?

— Оттам.

— Слушай, приятелю, този наш бохемски клуб Аида има три вида членове: музиканти, художници и хубави момичета. Искаш ли и ти да дойдеш при нас?

Джакомо се засмя.

— Не съм ли вече?

— Охо, приятелче, това не става така лесно! — изрева рошавият Томази. — Първо трябва да те провъзгласим.

— Да се провъзгласи! — изкомандува Леонкавало.

Четирима се втурнаха към него, отдясно и отляво. Сграбчиха го, поставиха го по корем върху едно от канапетата, напразно Джакомо се съпротивяваше, риташе; така здраво го бяха хванали, че накрая дори не можеше да помръдне, и като викаха и се смееха, всички го удариха

по веднъж по задника, музикантите по-слабо, художниците по-силно, а момичетата шеговито, с удоволствие.

После го пуснаха, Джакомо се изправи.

— Палачи! — каза той, като се смееше.

Леонкавало го прегърна и целуна:

— Сервус!... Всички ние тук сме братя, другари в добро и лошо, живеем и умираме един за друг. Запомни това!

— От името на момичетата аз ви провъзгласявам! — скочи към него, чуруликайки, онова хубаво малко създание с вирнат нос, което седеше до художника с русата брада. Настани се свойски в прегръдките на Джакомо, обви врата му и го целуна по устата. После с очарователна усмивка каза, като впи блестящия си поглед в очите му: — Харесваш ми, хубав си... Хубав си и мил! Ще станем добри приятели, нали?

— Не се шегувай, Пепина! — изхленчи бедният Пани. — Пак кокетничиш!... Върни се обратно, веднага!

— Млъкни, противна четка!... — отвърна му момичето. — Какво ми заповядаваш? Ще правя това, което ми доставя удоволствие, няма да искам от теб разрешение? — Но въпреки това стана от скута на Джакомо и с танцови стъпки се върна при Пани, за да се настани в неговия скут и да продължи да се целува с него. Оттам се обади на Джакомо: — Не се страхувай от него, той е добро момче, само лае, но не хапе!

— И това момиче не е толкова лошо, колкото изглежда! — промърмори вече помирилият се Пани.

Джакомо скочи и силно удари по масата.

— Ей сега ще умра, ако не ми дадете да ям. От сутринта не съм турял нито хапка в устата си.

— Познавам това чувство — засмя се Пиетро Маскани с детското лице.

Сервитьорката-негърка попита засмяна, като показваше блестящите си бели зъби:

— Какво да ви донеса, господин артист? Какво ще кажете за три пържени яйца?

— Най-малко шест яйца... И нещо за пиене... Едно Валполичело!

— Този добре започва — засмя се Дзуели.

— Охо, почакайте малко! — обади се един човек с валчест корем, червено лице, в бяла престилка, иззад тезгяха, в дъното при стената. — Ще платите ли, господине, или ще консумирате на кредит?

— Само на кредит? — отговори Джакомо, без да му трепне окото.

— Господин Леонкавало — попита недоверчиво човекът с престилката, Николо Нети, нещастният собственик на кафенето „Аида“. — Мога ли да давам на кредит на този гост?

— На този спокойно — отговори му Леонкавало, като се засмя. — Давайте му толкова, колкото може да поеме. На моя отговорност.

Тъмнокожата Кончита вече донесе пържените яйца с божественото вино. Трима седяха около масата: Леонкавало, Маскани и той. Джакомо за миг излапа пържените яйца, после напълни една широка чаша и на един дъх я изпи. Почерпи и двамата си нови приятели, по тоскански обичай, за да скрепят съюза си.

Никога в живота си Джакомо още не се беше чувствувал така свободен и щастлив, изпълнен с ведрост, спокойствие и смях. Беше попаднал в ново семейство, весело, свободно, семейство без задръжки, чувствуваше се, сякаш е бил винаги сред тях. Съвсем забрави бедния Микеле.

Едно черно като въглен момиче с гримирано лице и червени устни, с ръце на кръста ходеше между масите. Минавайки край Джакомо, то закачи рамото му.

— И при мене може да откриеш текуща сметка, ако искаш — пошепна закачливо на ухото му. Пресегна се през рамото му за цигара и се наведе към горящата цигара на Джакомо, за да запали. Дори изпи и чашата на Пучини и така продължи да се разхожда, като пееше и полюляваше бедрата си.

— Това е Киара — обясни му Леонкавало. — Артистка по свой начин, толкова голяма, колкото нас тримата заедно!

— Кажете, Пучини — попита го малкият Маскани (едва сега Джакомо видя колко привлекателно красив е този момък с гладко детско лице и открит поглед), — кажете: богат ли си?

Джакомо се засмя:

— Беден съм като църковна мишка. А ти?

— А аз като котка.

— Сервус.

— Сервус, да пием за това!

И двамата се целунаха.

— Кончита!... Къде си? — извика Леонкавало. — Още едно шише вино, по-бързо! Ще изсъхнем тук!

Малката негърка хвъркна.

— Погледни този хлапак — Леонкавало посочи с дебелия си пръст Маскани. — Едва се е излюпил от яйцето и вече прекрасно пиука. Пиетро, покажи на баткото какво можеш. Изспири оная серенада...

Отново шумът беше невъобразим, но щом Маскани седна при пианото, настъпи тишина, макар че цялата компания беше пияна.

Пучини смаян, очарован, слушаше Маскани.

— Чудесно! — каза възхитен на Леонкавало. — Този огън, замах, ритъм!

— Да, това дете много може — промърмори Леонкавало. — Само че е малко неуверен.

Когато Маскани със зачервено лице отново седна при тях, Джакомо му се усмихна с най-милата си усмивка и топло му каза:

— Беше великолепно! Очарователно... Поздравявам те!

— Наистина ли е хубава?

— Кажы... на колко си години, Пиетро?

— Осемнадесет... ще ги навърша.

Избухна силен смях. Леонкавало също се засмя.

— Бедното момче се срамува, че е дете, което се закопчава още отзад и иска да се представи за по-стар. Дори и брада не му е покарала, напразно се маже с помада за покарване на брада.

— Не му вярвай нито дума! — протестира Пиетро. — Руджиеро е пиян.

— А девизът на клуба Аида е: „Брадати таланти!“ Погледни тези двама Фафнер и Фазолт: биха могли да дадат и на тебе назаем от брадите си.

Джакомо инстинктивно пипна мустаците си: вече имаше съвсем хубави малки мустаци, почти колкото на Леонкавало.

— А ти на колко години си? — попита пълният.

— На двадесет и две.

— И аз съм на толкова.

— Сервус.

Отново пиха. И тримата вече бяха пияни.

— Къде си роден? — Джакомо продължи да разпитва Леонкавало.

— Погледни ме! — Леонкавало гордо изпъчи гърди. — Къде може да съм роден с този гръден кош? Разбира се, в Неапол, в кратера на Везувий, изплю ме като лава, затова са толкова горещи кръвта и музиката ми!

Всички се засмяха: юнак е този Руджиеро. „Прекалено самоуверен, помисли си Джакомо, а освен това е и умен!“

— Аз съм от Ливорно — каза малкият Маскани, без да го питат.

— Кажете ми — продължи да се интересува Джакомо, — онзи момък с мустаците на сом, който искаше да ме изхвърли как се казва... Да, Дзуели: талантлив ли е?

Леонкавало се почеса по главата.

— Ами... как да кажа: подготвен, добър музикант е, разбира от професията си... но нещо му липсва: индивидуалност, новаторство и творческа треска.

— Изглежда намръщен.

— Не е намръщен, само се преструва на такъв, за да има авторитет: по-скоро е много добър момък.

— А онези буйни художници? Талантливи ли са?

— Дявол ги знае! Прекрасни другари са, това е важното.

Леонкавало помълча една минута, после посочи Маскани:

— Да не си въобразиш, че това момченце с кротко лице не може да брой до пет: голям харамия е той, ще го видиш, много нещо знае. Така върти жените, че на човек му доставя удоволствие да го гледа... Тези глупави художници биха могли да се поучат от него.

Пиетро се засмя.

— Винаги ли така добре живеете тук? — попита го Джакомо.

Леонкавало направи кисела гримаса.

— Добре ли живеем?... Не. Това не може да се каже. Весело живеем, весело гладуваме. Днес теб те чествувахме и с теб смяхме стария Николо, затова беше толкова щедър. Много добър човек е и ни има доверие бедният, но въпреки това си пази кесията, не се страхувай за него.

— А плащате ли му понякога?

— Когато имаме пари, плащаме — отговори сериозно малкият Пиетро, — това е въпрос на чест. Чуй един съвет, Пучини: друг път пий пунш, добър е, евтин и силен, с него човек бързо се напива. Струва всичко четиридесет центезими. Ние всички пием пунш.

— А тези хубави момичета... — размишляваше Джакомо. — Какво търсят при вас, щом като сте толкова бедни?

— Защото и те ни имат доверие и защото ни обичат: таланта ни, младостта ни, доброто ни настроение. — Леонкавало духна пушека пред себе си. — Разбира се, бедничките от време на време изчезват, когато вече не могат да понасят заедно с нас глада и успеят да си хванат някоя тлъста златна рибка. Но винаги, рано или късно, се връщат, отровили сме ги вече, не могат да живеят без нас. Те са нашите физически меценати.

— Тези всичките ли... — попита смутен Джакомо: — как да кажа, са такива разпуснати?

— Не всички — засмя се Леонкавало. — Но всичките имат сърца, ако искаш вярвай, ако искаш недей.

Шумът беше толкова голям, че дори не чуваха гласовете си, трябваше да млъкнат за малко. Дзуели с мустаците на сом също седна при тях, привлече го виното. Джакомо замислено ги наблюдаваше.

— Кажете — попита ги той — каква е мечтата ви, какво искате да пишете?

— Разбира се, опера! — каза гръмогласно Леонкавало.

— Разбира се, опера! — извика Маскани.

— Разбира се, опера! — измърмори Дзуели.

— А ти? — попита го Пиетро: — Ти какво искаш да пишеш?

— Разбира се, опера! — засмя се Пучини.

Една закръглена дребна жена се търкулна през вратата на кухнята: Николо Нети, съпругът ѝ, я буташе с двете си ръце към тяхната маса. Тази жена беше толкова дебела, толкова голям корем имаше, сякаш щеше да роди три близначета. Всичко лъщеше върху нея: носът ѝ, лицето, брадата, но най-много лъщяха двете ѝ ръце, сякаш от тях капеше мас и олио, не смогна да ги изтрие със смутено старание в престилката си със съмнителен цвят, дори и веселите ѝ черни очи лъщяха. Това я правеше много мила.

— Виж този нов гостенин, Тереза — каза и шеговито Николо Нети, — той е най-новият ни храненик. Трябва да бъдем по-

внимателни към него, защото апетитът му е огромен, а и гърлото му е пресъхнало, попива като гъба.

— Добре дошъл! — приятелски поздрави жената Джакомо, като му подаде пухкавата си, мазна ръка на готвачка, която беше толкова плъзгава, че едва ли не се плъзна от ръката на Пучини. — Чувствавайте се при нас както у дома си.

За да спази благоприличието, поседя между тях няколко минути и изпи една чашка вино.

— Гответе се! Тръгваме! Стига за днес! — извика силно Николо. — Ако някой случайно иска да плаща, няма никаква пречка, може!

Намериха се няколко души, които отидоха при него и пуснаха в шепата му няколко мършави лири: „Приспадни ги от сметката ми, Николо.“ Кръчмарят старателно записваше в една книга.

Сега бяха навън, на прохладната улица, мъже и момичета, през отворената врата на кръчмата пушекът излизаше на кълба след тях.

— Хванете се един за друг! Ще нарушим малко тишината! — изкомандува в пиянско настроение Леонкавало.

Наловиха се в една верига осем души: Дзуели, Леонкавало, Маскани, Киара, Пучини, Пепина, Пани, Томази и като по даден знак започнаха да реват колкото им глас държи: „О, Санта Лучия...“. Така вървяха, като се клатеха и пееха, подкрепяйки се един друг, по средата на улицата — Джакомо изпитваше удоволствие от топлината, която се излъчваше от двете момичета до него. Пееха неуморно, буйно, диво, като все повече се разгорещяваха, улицата гърмеше от тях.

Изведнъж от тъмнината изскочи един висок полицай в униформа.

— Какъв е този шум, пияни немирници?! — извика тъй яростно. — Тишина, но веднага, иначе ще закарам цялата банда в полицията!

— Затвори си муцуната, фанте такова — каза гордо малкият Пиетро, който изскочи от редицата.

Веднага се възцари тишина.

— Легитимирай се, проклетнико!

Полицаят вече беше посегнал към Пиетро, но грамадният юмрук на Томази се стовари върху ръката му, а отзад Киара го хвана за шинела и го дръпна назад.

— Разпръсвайте се! — изкомандува Леонкавало и всички затичаха в различни посоки, кой където свари. За сбогуване един сръчен крак спъна хукналия да ги гони полицай, така че той падна на

земята, дори се претърколи веднъж. Джакомо се спусна да тича, от една тъмна улица зави в друга, докато се задъха. Скри се зад една входна врата и оттам чуваше отдалечаващите се гласове, полицейските свирки, викащи се на помощ. Накрая предпазливо се измъкна от скривалището си. Едва беше направил няколко крачки, когато пред него изскочи някой от една врата:

— Стой! Кой си?!

Джакомо трепна. Последва момчешки смях.

— Изплаших ли те?... Аз съм: Пиетро... Пиетро Маскани. Великолепна шега, нали?

— Беше малко опасна, нали?

— Ах, ние вече сме свикнали! Това е нищо, имаме голяма практика в такива дребни шеги — засмя се щастлив малкият Пиетро с хрисимото лице. — Най-многого да ни затворят за по един ден. Но паричката глоба, ужас! Тя е непоносима: истински удар.

— При вас винаги ли е така? — заинтересува се Джакомо. — Всеки ден ли пиете, гуляете, буйствувате?

— Не! — отговори му сериозно Пиетро. — Нямаме толкова пари, пък и как си го представяш? Всичките живеем само с изкуството си, въпреки външното ни лекомислие. Но от време на време си почиваме, отдаваме се на малко лудории, любов, та след това работата да върви още по-добре.

Говореше като някой възрастен. Учуден, Джакомо го слушаше.

— Къде живееш?

— На виколо „Сан Карло“.

— Ще те придружа. Съгласен ли си?

— Сам и без това не бих могъл да се прибера в къщи.

Вървяха мълчаливо един до друг. И двамата чувствуваха взаимна симпатия, чувствуваха, че започват да се обичат.

— Къде обядваш?

— Засега още никъде — отговори му Джакомо, — едва вчера пристигнах в Милано.

— Да обядваме заедно! Зная една отлична кръчма на виа „Спадари“ Екселсиор. Всеки ден в един часа ще ме намериш там.

— Скъпо ли е там?

Маскани се засмя.

— Ще видиш.

Пристигнаха. Разделиха се като приятели.

Вече зазоряваше, когато Джакомо се изкачи по проклетата малка стълба до стаята им, в тавана на сградата. Пред вратата свали обувката си, за да не събуди хазяите и бедния Микеле. Но въпреки това Микеле се събуди и със сънено, начумерено лице се подпря на лакти в леглото:

— Къде скиташ до разсъмване? — попита го ядосан. — От седем часа те чакам. Вече мислех, че си се загубил.

— Не се сърди, Микелино — отвърна му Джакомо виновно и кротко. — Малко се пообърках... Ще ти разкажа утре сутрин.

— Невъзможен си! Добре започваш!

— Тихо! — изкрещя един мъжки глас от съседната стая и хазяинът гневно почука с юмрук по стената.

Случайно попаднаха тук, в тази тясна, малка таванска стая, веднага след пристигането си, както бяха тръгнали от гарата към площада пред катедралата. Искаха да пресекат една улица на тесния пасаж виколо Сан Карло, когато търсеците им очи се спряха на бялата бележка, залепена на входната врата: Дава се под наем хубаво мебелирана стая с пиано на солидни, почтени студенти. Разбира се, решителната дума беше пианото.

Стаята беше уютна, светла и извънредно чиста. Много мебели нямаше в нея — два кревата, един скрин, три стола, умивалник, малка желязна печка, — но там беше пианото и до него едно грамадно бюро от орехово дърво, то наистина беше хубаво. А единственият прозорец с единични стъкла гледаше към покривите на къщите.

Една семейна двойка на средна възраст им отвори вратата, с недоверчиви очи ги огледаха от главата до петите, едва ли не ги помиришаха. Косматите гърди на мъжа с грубото лице се виждаха изпод разкопчаната риза под отворената пощенска куртка. Жената беше прецъфтяло, отпуснато, мрачно създание, с невзрачно уморено лице. Странното беше, че в това безжизнено, тъпо лице само двете очи живееха с младежка, ненаситна жизненост. На Джакомо му хареса стаята, но хазяите го отблъскваха. С нетърпеливата си, жадна природа вече искаше да се настани, за да се наслади после от всички красоти на Милано. Погледна Микеле, той му кимна, личеше, че стаята и на него хареса.

— Моля, какъв е наемът? — попита Джакомо.

— Тридесет лири на месец, разбира се, в предплата — отговори му пощенецът.

— Много — каза Микеле.

— По-евтина стая от тази няма в целия Милано.

— И пианото, за него се плаща отделно — предупреди го жената, — само десет лири, и това е просто без пари.

— Но след десет часа пианото не може да се ползува — повдигна заплашително пръст мъжът. — Вечер в десет часа си лягаме и не понасяме никакъв шум до сутринта. Искаме да спим, нали разбирате?

— След десет часа трябва да гасите и лампата — допълни думите на съпруга си жената.

„Недружелюбни, намусени, строги хора, помисли си Джакомо, но стаята е хубава и на хубаво място“. Той погледна въпросително брат си: Микеле вдигна рамене.

— Добре, ще наемем стаята — реши Джакомо.

— Добре, но първо трябва да знаем кои сте вие — каза пощенският служител, — не може да приемем, когото и да било в къщата си. Откъде идвате?

— От Лука.

— Студенти ли сте?

— Музиканти сме. Аз ще посещавам консерваторията.

— Това е хубаво — каза жената и на умореното ѝ, тъмно лице сега за пръв път се появи слаба усмивка. — Ние обичаме музиката.

— А от какво ще живеете, господа, ако може да попитам, — заразпитва ги пощенецът. — От кого ще получавате парите?

Джакомо едва се сдържа. С рязко движение бръкна в джоба си и подаде на пощенеца писмото за стипендията.

— От кралицата, както виждате.

— Моля да ме извините, това е вече друго... — заекна зяпнал мъжът и с инстинктивно движение закопча ризата на косматите си гърди. — Виж, Мадлена, такова нещо още не си виждала!

Жената плесна с ръце като човек, който не вярва на очите си.

Сега вече се представиха с дружелюбно ръкостискане:

— Едоардо Мерканти.

— Мадалена Мерканти.

— Джакомо Пучини.

— Микеле Пучини.

— Ще ви кажа нещо, господин артисте, — каза любезно Едоардо. — Да опростим работата с тази стипендия от Рим, за да не си губите времето. Аз съм пощенец, както виждате. Попълнете пълномощното на мое име, за да получавам аз парите, когато вие случайно не сте в къщи.

— Не, това не е нужно, разносвачът все някак ще ме намери.

Едоардо се усъмни:

— Не е ли все едно? Вие и без това ще ми плащате четиридесетте лири. Или не?

— Разбира се, че ще ви ги плащам.

— Тогава?... Не е ли по-умно, ако аз веднага ги приспадна от стотите и ви дам останалите шестдесет?

Напразно се ядоса Джакомо, трябваше да се смее на тази голяма алчност.

— Все ми е едно, получавайте ги, приспадайте, правете каквото искате.

Вече смяташе, че са свършили, когато Мадалена се намеси:

— Трябва да ви запозная с домашния ред, господа, за да знаете какво може да правите и да не стане по-късно някакво недоразумение. Значи, след десет часа трябва да царува пълна тъмнина, тишина и спокойствие.

— Това вече чухме веднъж — каза нервно Джакомо.

— В стаята не е позволено да готвите.

— Тогава, къде да готвим? Какво ще ядем? — уплаши се Микеле.

— Не зная, това е ваша работа. Има и студено ядене на света, а има и гостилници. Но не съм съгласна да съсипете прекрасните ми мебели, да се просмучат с миризма на лук и да бъдат опръскани с горещо олио. Дори и политурата ще се напука от него, зная си аз.

— Има ли още нещо? — попита я Джакомо хапливо.

— Не може да палите печката — строго държа за това.

— А защо не? Защо не може да палим?

— Защото печката пуши и ние не искаме да се задушим. Жарта също може да падне, и край на пода ми.

— А аз как да свиря с вдървени пръсти? Как да се упражнявам, да композирам в студена стая? Не, моля, с това не съм съгласен!

— Вижте, скъпи господин артисте, няма смисъл да приказваме повече — каза госпожа Мадалена със сладникава усмивка — Такива студенти и без това нямат пари за топливо. А когато много ви е студено, ще дойдете за малко при нас, в нашата хубаво отоплена стая, да се постоплите винаги ще ни бъде приятно.

— Мило... благодаря — измърмори Джакомо. — Надявам се, нямате повече условия?

— Още само едно-единствено, което е естествено в такъв почтен дом: не може да водите тук жени, нито нощем, нито през деня.

Джакомо се обърна и погледна през прозореца, а Микеле отговори вместо него:

— Разбира се, че няма да водим.

Джакомо се обърна.

— Надявам се, че може да се пуши? — попита той ядосан. — Защото, ако и това не е позволено, веднага си тръгвам.

— Това е позволено — каза Едоардо благосклонно и с ръка изтри носа си. — И аз самият пуша лула.

Платиха двадесет лири за първите петнадесет дни от месеца, но пощенската семейна двойка все още не се помръдваше.

— Покажете ни, господин артисте, какво можете — помоли го жената с жадни очи. — Изсвирете ни нещо хубаво, нещо прекрасно...

— Кого обичате най-много?

— Росини!

— А какво от Росини?

— Маршът от крадливата сврака.

Джакомо запали цигара и седна пред пианото. Когато прозвуча веселият марш, широка усмивка се появи на двете мрачни лица.

— Браво!... — каза жената. Толкова хубаво свирите, господин артисте!

И двамата доволни излязоха от стаята.

А лицето на Микеле беше кисело.

— Не прави такива горчиви гримаси, Микелино, — каза му весело Джакомо. — Ще им покажем на тези глупаци кои сме! Ще ги надхитрим, не се плаши. Ще спазваме разпорежданията за тишина през нощта, но за другото ще има да вземат: ще готвим и палим, и...

— Да не искаш да водиш жени?! — прекъсна го уплашено Микеле.

Джакомо се засмя. После се приближи до брат си, който все още намръщено гледаше пред себе си, хвана го под мишниците с две ръце и го разтърси като празен чувал.

— Събуди се, човече, пей, скачай от радост: в Милано сме!

— Добре, добре — измърмори Микеле, без да се усмихне. — Но как ще преживеем тук?

— Не зная — отговори му Джакомо и вдигна рамене.

Още същата вечер написа весело писмо на майка си, похвали се:

„... живеем в чиста, хубава малка стая... бюрото ни е прекрасно, изработено е от орехово дърво, истинско украшение... А утре вечер вече ще стоим в галерията на Скала, ще слушаме операта «Фра Дяволо» от Обер: ще пее прочутият тенор Наудин... Щастливи сме.“

— Слушай, Микеле — обърна се той към брат си. — На мама винаги трябва да пишем, само хубави неща. Внимавай много за това!

Третият ден беше богат ден, неизмеримо, незабравимо богат, пълен с прекрасни преживявания. Макар че започна плачевно: Микеле се сърдеше, сериозно се сърдеше за снощното закъснение. Стана, изми се, не каза нито дума и вече искаше да излезе.

— Сърдиш ли ми се, Микелино? — попита го мило Джакомо. — Ела да си поговорим.

За миг помисли да му разкаже всичко, от начало до край, откровено, както брат на брата, как завладя двадесет съвсем чужди хора, как спечели двама великолепни приятели, онзи пълен Руджиеро и малкия Пиетро, да му опише цялата кръчма Аида заедно с бохемския й чар, със сладките й малки женички, с брадатите художници, с чернокожата сервитьорка и валчестата Тереза — колко трогателно мила беше, когато бършеше в престилката ръцете си, от които капеше олио! Нещо повече, нямаше да премълчи и сблъскването с полицаия, нека се посмее веднъж и Микеле — само че Микеле не би се смял, би поклатил възмутено глава и лицето му ще стане още по-мрачно и по-огорчено. Ако сега седеше тук на края на кревата майка му или Нитети, или дори святата малка Иджиния, как биха се смели заедно с него, как биха разбрали всяка негова дума!

Така че трябваше да лъже, друго не му оставаше:

— Разхождах се, из града, разбира се, накрая се заблудих и тъкмо тичах към къщи, за да бъда тук в осем часа, когато се сблъсках с двама приятели и те ме взеха със себе си, не можах да се отърва от тях. Съжалявам, Микеле, но... А, ти какво прави цял ден?

— Разглеждах катедралата и музея — на двореца Сфорца.

— Харесаха ли ти?

— Да.

— Все пак кое беше най-хубавото, което видя в Милано?

— Катедралата, разбира се. Защо! Според теб, кое е най-хубавото?

— Жените! — каза му Джакомо весело. Той се надяваше, че с тези си думи ще развесели брат си. Но нито един мускул не трепна по лицето на Микеле. Какво обядва, какво яде? — попита го Джакомо с угризение на съвестта.

— Не много — отговори му хапливо Микеле. — Само една минестраграса, гъста супа от зарзават. Защото благодарение на твоето внимание останах без вечеря.

— Нищо, Микелино, днес ще бъдеш възнаграден: днес наистина ще вечеряме заедно — каза с привидна веселост Джакомо.

— Вече не се ловя на твоята въдица, може да ми казваш, каквото си искаш! — измърмори Микеле.

Джакомо бързо бръкна в джоба си и извади от там билетите за опера.

— Вземи, за теб ги купих: тази вечер ще отидем в Скала. А след това ще вечеряме заедно. Радваш ли се?

Най-после лицето на Микеле се проясни.

— Как да не се радвам! Благодаря ти, Джакомо.

Мирът между тях се възстанови.

Джакомо също стана от леглото, изми се и се облече. Докато се миеше, запита брат си:

— Разгледа ли вече Галерията?

— Не.

— Аз ще ти я покажа, ако ме почакаш още една минута. Ще отидем там да закусим.

„Интересно колко съм бодър, а спях толкова малко, чудеше се Джакомо, дори виното не ме хвана“. Така беше винаги, още от

детските му години: вълнението не му даваше мира.

Докато Джакомо се обличаше, Микеле старателно чистеше, метеше, бършеше, дори и леглата оправи. „Все пак добре, че го взех със себе си, помисли си Джакомо: какво ли щеше да бъде тук без него! Добър момък е този Микеле, само за съжаление няма настроение...“ След като върза вратовръзката си, погледна надолу, в дълбочината, безкрайното множество покриви, огрени от жълтата есенна слънчева светлина.

Хванати за ръка, те слязоха тичешком по стълбата. Отидоха право в Галерията и седнаха пред Бифи да закусят толкова удобно, нехайно се разположиха там, като двама богати безделници, които нямат друга работа, освен да се наслаждават на този блестящ живот, който течеше пред тях като пълноводна река.

Най-после езикът на Микеле се развърза. Говореше мило, откровено, от сърце:

— Не се страхувай, Джакомо, няма постоянно да ти бъда в тежест, няма да увисна на врата ти. Зная, че нашите пътища рано или късно ще се разделят, различна е природата ни, други са целите ни: ти искаш да станеш прочут, а аз искам да печеля пари — ти гониш мечтите, а аз търся действителността. Вчера цял ден си блъсках главата върху това... какво ще стане с нас, когато се свършат спестените ни парички, как мога да се добера до някакъв малък доход, с който да преживявам. Дадох обявление в един вестник... страшно скъпо струваше, че преподавам уроци по пеене и пиано и че преписвам евтино ноти. Може би ще има някакъв резултат.

— Добър момък си! — каза му Джакомо с най-искрено учудване.

— В края на краищата не мога да чакам да ми падне от небето...

— Погледни онази очарователна жена там.

— Остави жените! — ядоса се Микеле. — Тебе друго не те интересува.

— Тук грешиш, Микелино — засмя се Джакомо, — много грешиш. Жените са важни: те носят в себе си моята музика... Това ти никога няма да разбереш!

— Не, няма да разбере.

Известно време мълчаха. После Джакомо хвана ръката на Микеле:

— Каквото и да стане, ние ще се обичаме и ще останем заедно.

Погледнаха се и се усмихнаха. Микеле го попита:

— Кажи, ти въобще ли не мислиш за приемния изпит? Остават ти всичко четири дена. Никак ли не се страхуваш и няма ли да се готвиш за него?

Изненадан, Джакомо погледна брат си.

— Да се страхувам ли? Да се готвя? Защо? Или струвам нещо, или не струвам, тогава и без това ще бъде напразно, по дяволите! По-скоро нямам търпение да се запозная с Понкиели и Бацини и те да ме опознаят.

Микеле стана. Джакомо остана още. Сбогуваха се.

— Довечера ще се срещнем горе на галерията в Скала.

— На Олимп! — засмя се Джакомо и весело махна на брат си.

Младият човек гледаше унесено, за нищо не мислеше, само се наслаждаваше. Изведнъж се изплаши, погледна часовника си: „Господи, след няколко минути вече ще бъде един часът, как мина времето, дори не забелязах!“ Скочи и затича към улица Спадари (Пиетро му беше обяснил как може да отиде там) през площада на катедралата по виа Торино и се озова пред Екселсиор. Първият човек, когото видя, беше Маскани. Седеше зад гледащия към улицата дълъг прозорец, до една малка четвъртита маса, покрита с бяла покривка и украсена със саксия цветя, и прилежно загребваше супа с лъжицата. Когато забеляза Джакомо, скочи и избърза да го посрещне.

— Колко мило от твоя страна, че още първия ден дойде — каза с детската си усмивка. — Ще видиш какво отлично място е това, никъде на земята няма подобно, сериозно ти казвам. Почакай, веднага ще те представя на Джиджи... Господин Ненини, моля, може ли за един момент...

Един висок плешив мъж с умно лице и усмихващи се очи се приближи до тях. Беше около петдесетгодишен, а може би и по-млад.

— Заповядайте, господин Маскани?

— Този е мой приятел, Джакомо Пучини. Композитор като мен, беден като мен, честен като мен... с това казах всичко за него. А този тук е нашият Джиджи. Известният Джиджи Ненини, приятел, благодетел, ангел — пазител на всички поети и композитори. Познавам само един по-добър човек от него — съпругата му Луиджия.

Ръкуваха се сърдечно.

— Чувствавайте се добре у нас — каза му простодушно Джиджи Ненини. — Какво да ви донеса, господин артист? Една хубава гъста минестра, а после спагети със сос... Бива ли? Да ги донеса ли?

— Много ще е... за кесията ми — уплаши се Джакомо.

— Ах!... — засмя се Джиджи и погледна Маскани. Извади от джоба си един лист, написан на машина, и го подаде на Пучини. — Първо, благоволете да прочетете, за да знаете какво да правите.

С тези думи той се отдалечи.

— Какво е това? — попита Джакомо.

— Прочети го! — подкани го весело Пиетро.

„Плешивият етруск“, прочете Джакомо.

„Домашен вестник на Екселсиор. Главен редактор и отговорен издател: Джиджи Ненини. Сътрудници: всички постоянни гости. Златни истини: «Който заплати обяда си, когато никой не иска това от него, е луд, идиот или кретен... Но, слава богу, винаги се срещат и идиоти по света!»... «Ако не си поет или артист, ако си само лаком гражданин, махай се веднага оттук!»...“

После следваше едно стихотворение:

Ако си много ял — и платиш, и най-хубавото ядене
вреди: човече, не се разсипвай!

Джакомо се засмя.

— Луд ли е този човек?

— Не — отговори му най-сериозно Пиетро, — този човек е с добро сърце и обожава артистите. Казват, че и той самият се готвел за музикант, но трябвало да се откаже от учението поради мизерията си. Не могъл най-вече да понася глада. После неочаквано умрял един богат негов роднина, който му оставил цялото си имущество. Тогава отворил тази гостилница с единствената цел: да подпомага бедните артисти, за да не се случи с тях онова, което се случило някога с него.

Имай пред вид, че понякога и Верди идва тук, разбира се, и той не плаща, за да не наруши правилника. Но при всички случаи по пощата изпраща сто лири анонимно на Ненини.

— Прекрасно! — извика възхитен Джакомо.

Трябваше да млъкнат, защото Джиджи вече донесе яденето и доведе съпругата си. Представи ѝ новия им гост.

— Това е господин артистът Джакомо Пучини, който ни оказва чест, като се задоволява със скромната ни кухня. И за него са валидни нашите правила!

Луиджия беше красива, сериозна жена, достойна другарка на Джиджи. Само очите ѝ непрекъснато се усмихваха. Пучини я обикна още от пръв поглед.

— И вие ли ще посещавате консерваторията? — попита го жената.

— Да, бих желал да стана композитор, за да пиша опери — отговори ѝ Пучини.

— Ние ще ви помогнем да постигнете това — каза му скромно Луиджия. Тя се обърна и изчезна обратно в кухнята.

„Колко по-друг е тук въздухът, атмосферата от онази мила, лудешка кръчма Аида: скромно, чисто, тихо, но въпреки това е и весело, само че е по-друго“, помисли си Джакомо, докато мълчаливо сърбаше супата, и с наблюдателни очи оглеждаше салона. Каква любезност, спретнатост, ред, снежнобели покривки, по няколко стръка цветя на всяка маса, а около масите седяха повече самотни мъже с очила, рошави, но всички бяха млади, с дебели книги или ноти в ръце, в тях се ровеха със сериозни до смърт лица или вдъхновени се бяха навели над някакъв лист хартия, като дъвчеха напрегнато молива. Едва се виждаше по някоя жена и те бяха сериозни, тихи — такива, каквито са в къщи Диде или Отилия. Тук-там по двама-трима приятели спореха разгорещени, но с тих глас, почти допрели едно до друго челата си.

— Кажи, кои са тези?

— Повечето от тях са поети, журналисти, музиканти, начинаещи и мизерстващи, които се приютяват тук под крилото на Джиджи, за да напълнят стомасите си и стоплят вкочанясалите си крайници: да работят необезпокоявани върху творбите си. Не зная какво би станало с тях без Екселсиор.

— Ти познаваш ли всички?

— Повечето — отговори му Маскани, който днес сякаш беше съвсем друг човек, не вчерашният малък-, шегобиец Пиетро от лудешката суматоха в Аида. Колко сериозен е погледът му и колко умна, обмислена е всяка негова дума. — Но тук дори не се поздравяваме, уважаваме спокойствието на другия. Когато имаме работа с някого, сядаме на масата му и веднага, щом свършим, ставаме. Има и такива гости, които изцяло прекарват времето си тук, сутрин седнат при масата и остават до вечерта. Да ти призная, понякога и с мен се случва; седна при прозореца и гледам улицата, наблюдавам живота...

— Няма по-хубаво и по-вълнуващо нещо — одобряваше Пучини, — и аз правя същото.

Малкият Пиетро се огледа.

— Виждате ли там на третата маса онзи пълен, брадат, замечтан човек? Това е Джузепе Джакоза, талантлив млад поет. Скоро излезе от печат първото му томче стихове.

— Да, чух вече за него, дори четох едно-две негови стихотворения във вестниците.

— Той е най-милият човек на света. А до него, на съседната маса, с ноти в ръце, онзи с козята брада, е Борели, музикантът. Аз много не го обичам, нито него лично, нито музиката му.

— А я ми кажи онзи пълният, с когото нощес гуляхме. Леонкавало... навярно е оригинален човек.

— Повече от оригинален: той е извънредно талантлив! Съзнателен, решителен, упорит, когато трябва. И ти ще го опознаеш... Но музиката му е великолепна, това трябва да се признае. А на всичко отгоре е умен, има дарба и за писане.

— Не идва ли тук?

— Рядко. Където той не е император, не ходи с удоволствие.

— А нашите приятели художниците: Пани? Томази?

— Не, кракът им дори не стъпва тук — засмя се Пиетро, — за тях това място е прекалено сериозно, прекалено солидно, недостатъчно забавно и разнообразно. Ако видят тези кани за вода по масите, ще се разболеят. Знаеш ли, те непрекъснато вършат лудории, не са като нас музикантите и поетите, които само от време на време подлудяваме.

Уморени от продължителния разговор, и двамата се загледаха в улицата. Джакомо пушеше цигара след цигара.

— Колко цигари изпушваш на ден? — попита го Маскани.

— Не зная, много. Смятам, че ако имах пари, бих изпушил и сто.

— Наистина ли си толкова беден? С какво живееш?

— Получавам сто лири стипендия от кралицата. Но ние сме двама с по-малкия ми брат, доведох и него в Милано.

— Тогава аз съм по-богат от тебе — засмя се горчиво Пиетро. — И аз получавам сто лири от богатия барон де Ландези, но поне сам живея с тези мършави банкноти... Знаеш ли кои са истинските меценати, Джакомо? Джиджи Ненини и онзи обикновен дребничък Николо Нети. Те ни дават и сърцето си заедно с парите. Само майка ми беше такава безкористна, добра към мене.

— И ти ли обожаваш майка си, Пиетро?

Маскани кимна утвърдително. Погледнаха се, сълзи блестяха дълбоко в очите им. Но Пиетро не обичаше разнежването. Той беше на седемнадесет години: искаше да бъде мъж. Съзнателно промени темата на разговора.

— Чудно преживяване имах преди няколко дена. Случайно попаднах на театър... получих безплатен билет от един приятел журналист. И гледах една артистка!... Слушай, Пучини! Никога не съм виждал по-очарователна артистка! — Лицето му пламна: — Незабравима!... Съвършена!... Самата тя беше простотата, болката, животът... В нея има нещо потресаващо, трогващо, нещо дълбоко човешко. А при това е и млада, може би няма още двадесет години..., но навярно вече много е страдала... Казва се Елеонора Дузе... Играе просто, естествено, само очите ѝ издават чувствата ѝ... Какъв поглед!... Чак в съня ме преследва, не мога да се освободя от него..., а дори не е красива, тя е нещо повече... и ръцете ѝ са прекрасни, самата е чиста хармония...

— Слушай, Пиетро, ти си влюбен в Дузе!

— След няколко дена Милано ще се побърка по тази жена!

— Не предполагам, че си захласнат толкова! — учуди се Пучини.

— Не съм по романтиката, но се възхищавам от хубавото, от артистичното.

— Защо? Според тебе романтиката досадна ли е?

— Стига вече сме оплаквали тая глупава и фалшива романтика, истинският живот трябва решително да се покаже на сцената със своя жесток реализъм, дори и в оперите.

— Правилно, аз също съм привърженик на това — каза убедено Пучини, — животът трябва да се покаже на сцената без всякакъв фалш, със своите мъки, но и с радостите си. Защото няма малка радост и няма човек на света, у когото да няма малко романтика, лиризм, любов, поезия... само трябва да се разкъса старата украса от онази прекалено натруфена и захаросана, до втръсване наивна романтика, за да я направим жизнена, истинска и човешка. Да, човек трябва да бъде решителен, сурово решителен, не бива да се плаши и от най-страшната истина, но не бива и да изопачава, преднамерено да избягва онова, което облекчава малкия животец на преследвания дребен човек: любовта, поезията, възхищението, романтиката, сърдечността. Ако не беше тази наркоза, даваща убежище на човека в живота, всички биха се обесили на най-близкото дърво. Убеден съм, че без сърце и поезия няма художествено творение, не е имало и никога няма да има.

— Не си съвсем прав.

Но Пучини беше толкова разгорещен, че не остави Пиетро да проговори.

— А това, което ми разказа за Елеонора Дузе, не е ли само поезия и романтика?

— Ти смесваш лиризма с романтиката...

— Би ли могъл да кажеш къде е точната им граница? И отричам, че действителността не търпи отпадналата от живота романтика. Знаеш ли, Пиетро, съвършен малък мошенико, че тази серенада, която ми изсвири и изпя вчера, е не само най-страстният, но и най-романтичният лиризм, който въобще съм чувал?!

— По време на композирането ѝ мислех тъкмо за Дузе, за нещастната Сантуца, която нашият талантлив сицилиански селянин, Джовани Верга, нарисува с такава чудна сила и реализъм във великолепното си произведение Кавалерия Рустикана. Знаеш ли, в театъра имах чувството, че тази поразителна драма е написана за мен, за моя темперамент, че по нея трябва да композирам опера. Цяла нощ се въртях, мятах се в леглото, просто музиката бушуваше в мен.

— А защо не поискаш пиесата от Верга?

— Не се подигравай, Пучини! — каза ядосан Маскани. — Ако се изправа пред Верга с това проклето детско лице, ще ме изгони веднага и ще насъска кучетата си по мен.

Джакомо се засмя, но после каза сериозно:

— Ако седнеш до пианото и му изсвириш нещо, няма да те изгони, убеден съм!

Лицето на Маскани доби страдалчески вид, единият край на устата му се изкриви.

— Би ли ми казал как да отида в Палермо? С плуване или пеша? Защото никога в живота си няма да имам толкова пари, за да замина с влак или кораб.

— Напиши му писмо, ще ти отговори. Джовани Верга е великолепен човек. — После с хитра усмивка прибави: — А може би и онази малка артистка, Елеонора Дузе, на драго сърце би ти помогнала.

Продължиха да спорят все на една и съща тема: за музикалната драма, за операта, за този музикален жанр, който според критиците вече агонизира, не може да се възкреси, окончателно е изчерпан, на който двама ненадминати гения са сложили точка: Верди и Вагнер. Белкантото принадлежи на миналото и никой не може да подражава, да продължи да развива по-нататък оркестровия лайтмотивен и философски оперен стил на Вагнер.

— Не е вярно! Не е вярно! — извика страстно Пучини. — Белкантото, носещата се от устата на певците мелодия ще живее вечно, това го знае и Вагнер, но в нова, по-сложна форма, сливайки се в оркестъра с непрекъснатото леещата се музика.

— И операта ще живее! — вдъхновено извика Маскани. — Ние ще създадем нова опера! Реалистична драма, която да отразява живота.

— Обикновена опера на малките хора, малките радости и мъките — каза Пучини.

Може би тук, в кръчмата на артистите на Джиджи Ненини, двамата страстни младежи произнесоха за пръв път думата, която изразяваше новото музикално понятие: *verismo*. И тук през този септемврийски следобед беше сключен съюз за дружба за цял живот между Пучини и Маскани.

Вече се свечеряваше, когато се сбогуваха, малко уморени от продължителния спор, но с чувство на задоволство, че са станали по-богати душевно.

Джакомо не бързаше много, имаше още доста време. Мина през осветената галерия, но не посмя да погледне магазините, за да не подмамат погледа му хубаво и привлекателно наредените витрини. Още отдалеч видя обляната в светлина Скала, напирещата тълпа към двете врати, натрупалите се каляски пред входа с нетърпеливо чаткащи с копита запенени коне, кочияши, облечени в ливреи, дами в бели кожи и господа с цилиндри, излегнати върху копринени възглавници, едрия портиер с бяла брада и с подобен на жезъл бастун в ръка, който пазеше главния вход като свети Петър, и съперничеше на генералите и папагалите с пъстрата си униформа, с пурпурно — кадифената шапка... изпънат отдаваше чест, покорно се кланяше, с ръка, облечена в ръкавица, помагаше на крехките дами да слязат, докато протягаше другата си ръка за бакшиш към господата с цилиндри, а после се провикваше с командирския си глас: „По-нататък...“ „Каква комедия! — смееше се Джакомо: този оперен пълководец само за една вечер печели повече от най-талантливия млад музикант за цял месец — само трябва да се унижи пред хората и парите вече текат към него“.

Джакомо трудно намери входа към галерията: беше някъде отзад, в най-тъмния ъгъл на театъра, мизерна малка лампа само мигаше над него, и този вход не се пазеше от никакъв пазач. Устремилите се към Олимп се вмъкваха в този малък вход както тайните последователи на някоя секта в престъпното им светилище, повечето по двама, хванати под ръка, със съгласувани стъпки изтичваха нагоре по безкрайната, криволичеща, тъмна каменна стълба. Джакомо им завиждаше.

Най-после се изкачи до входа, но преди да влезе, спря го една женска малка ръка: „Моля билета!“ За миг погледите им се срещнаха. „Колко е хубава и мила, и колко млада, как весело само блестят очите й“ — помисли си Джакомо.

Влезлите тичаха към парапета с кадифения корниз на мястото за правостоящи, но Джакомо остана назад, до стената зад скромната разпоредителка с дантелена престилка, и оттук се вижда прекрасно всичко, поне няма да го блъскат и да смачкат червата му. Преди всичко потърси с очи Микеле: той, разбира се, стоеше в най-предната редица, до самия парапет, сякаш над дълбока пропаст, с големи усилия се беше наместил там. Погледите им се срещнаха, кимнаха си и се поздравиха, но Микеле неодобрително поклати глава: какво ли не му харесва?

Смаян, Джакомо погледна надолу: ложите и партерът бяха изпълнени с дами във вечерни тоалети, разголени, с открити напудрени рамене и гърди; ослепително блестяха бижутата, перли и диаманти на шиите, на китките, дори и върху гребените в косата — това беше ослепителна и предизвикателна витрина на злато, скъпоценни камъни, и женски тела, сладострастен, хладен басейн на знатните хора, а до жените седяха мъже в елегантни фракове, бели пикени жилетки, ръкавици от гласе, бели вратовръзки — пеперуди, блестящи лачени обувки — ах, какъв парад на маймуни! — а това вече продължава от сто години и винаги едни и същи седят там в ложите с огледала, каква разлика между ония долу и тези горе: там скучаещи лакомници, тук вярващи, обожавачи, там преситени, тук жадуващи, там търсещо правото си богатство, тук търпеливата беднотия, там гладко изгладените черни униформи, тук пъстрите, смачкани, изтъркани, пропити с пот дрехи. Сто петдесет и пет ложи, преброи бързо ложите на шестте етажа, и тези сто и петдесет ложи от сто години насам ги владеят едни и същи сто петдесет и пет милански патрициански фамилии — Джакомо беше чул някога това от майка си — защото по онова време Ла Скала бе построена с техни пари, за да откупят ложите за вечни времена, завинаги, така, както някой строи замък за себе си и наследниците си, където чужд човек не може да стъпи. Джакомо знаеше, че те имат и ключове за ложите, както за жилищата си, и че зад откритите ложи има скрити затворени малки салони, целите в коприна, където тези избраници си правят посещения или когато им омръзне операта, лягат на канапето, пушат цигари или изкарват по един сън. Злите езици казват, че когато представили тук „Тристан и Изолда“, всичките сто и петдесет и пет ложи едновременно се опразнили. Разказват, че няма и такава миланска фамилия, която да е продала ложата си, дори съвсем да е фалирала и продала цялото си имущество. Само когато измре цялата фамилия, без да остави наследник, само тогава се освобождава някоя ложа. Джакомо забеляза, че почти на всички ложи има и гербове, които показват цветовете на фамилиите — собственици.

Но гледката е великолепна, това е безспорно. По корнизите на всички ложи има грамадни букети от бледорозови карамфили, всички еднакви по форма. А тези ложи са като осветени отвътре малки пещери или заливи. Грамадни бели колони пазят сцената и невидимия

оркестър, а от тавана виси блестящ кристален полилей със светлината на небесната дъга, която изведнъж започва да бледнее, отслабва, все повече отслабва, както бавно затварящите се очи на умиращ, докато най-после се стъмни съвсем. Но нахалните малки светлини на пещерите все още продължаваха да горят, а може би блестяха само голите снежнобели гърди във внезапната тъмнина, помисли си развеселен Джакомо и пое дълбоко въздух, за да вдъхне благоуханието на добре гледаните женски тела. Вече свърши увертюрата и завесата се вдигна — каква приятна, хубава музика! Но достойният стар Обер не го интересуваше много, предпочиташе да наблюдава сцената, да се любува на декорите, следеше играта, а не пеенето: да, тук всичко е свършено, оркестърът, тенорът, движението на статистите; огромна творческа работа и усилие се крие зад тази свършена хармония, за да бъде илюзията пълна. Но тази игрива, весела музика не дразнеше нито сърцето му, нито чувствата, наивното действие на сцената не приковаваше вниманието — Обер е виновен, че нещо друго привлече вниманието на Джакомо: една мека ръка, която случайно се допря до ръката му, едно рамо, което също така случайно закачи неговото, само дяволският дърт французин е виновен, че чувствителната артистична ръка на Джакомо се подчини на някаква непреодолима, магнитна сила и предпазливо обхвана тънкия кръст на долепилото се до него момиче. Те стояха отзад до стената, притиснати един до друг, в най-тъмното.

— Искате ли един бинокъл? — пошепна му мелодично малката разпоредителка в престилка. Джакомо по шепота ѝ чувствуваше как бие сърцето и. — Няма да ви струва нищо, ще ви го дам безплатно:

— За какво ми е? — пошепна ѝ Джакомо. — Нали и без него виждам.

Сега вече нещо привлече и главата му и устата му се долепи върху една благоуханна малка уста.

През първия антракт Микеле попита брат си:

— Какво ти е впечатлението? Харесва ли ти?

— Великолепна е! — отговори Джакомо въодушевено.

— Толкова много ли ти харесва? — учуди се Микеле. — Аз мислех, че ще скучаеш. Сякаш малко е поостаряла, макар че музиката ѝ е хубава.

Джакомо се опомни:

— Имам пред вид, че диригентът е съвършен. А и тенорът е великолепен.

Едва довършваше втората цигара и вече иззвъняха. Микеле изтича.

— Бързам, за да бъда напред. Ела и ти с мен — подкани той брат си.

— Ще смукна още един-два пъти.

Дочака да угасят светлината, после се върна на старото си място, а сръчната му ръка намери веднага малката разпоредителка.

— Ела и друг път — пошепна му с потрепващ глас момичето. — Не трябва да купуваш билет, винаги ще те пускам.

— Чудесна си! Как се казваш?

— Анета.

— Ще вечеряш ли с мен?

Някой изшътка. Бяха принудени отново да се целуват.

През втория антракт Джакомо потърси Микеле и като направи сериозно, загрижено лице, му каза:

— Ужасно много съжалявам, Микелино, но пак не мога да вечерям с теб.

— Знаех си аз. Можех да се закълна в това! — ядосваше се Микеле.

— Имам важен разговор след театъра.

— Представям си.

— Става дума да си набавя безплатна карта за Скала, за постоянно.

— Вярно ли? — учуди се Микеле и изпитателно погледна Джакомо.

Гласът на Джакомо никога не е бил по-невинен и откровен.

— Вярно е, разбира се! И се надявам, че ще успея... Сигурно ще успея.

Целият театър вече се беше изпразнил, когато, хванати под ръка, двамата изтичаха по безкрайната стълба. Потърсиха една отдалечена кръчма и седнаха един до друг в най-тъмния ъгъл.

— А ти кой си? — попита го Анета, спирайки върху него възхитения си влюбен поглед.

— Композитор, музикант... Може би някога и аз ще бъда у дома си в Скала. Името ми е Джакомо Пучини... но за съжаление не живея

сам...

Момичето се наведе до ухото му, едва можеше да се разбере, толкова тихо пошепна:

— Аз живея съвсем сама...

... Когато късно вечерта се прибра в къщи в малката таванска стая и си легна в тъмното, усмихнат си каза: „Завладях вече половината Скала, спечелих първата атака... макар че не тъкмо с музиката си.“

[1] Името е символ (лат.) — Б.Пр. ↑

Пучини никога не е бил по-спокоен и весел, както през това слънчево септемврийско утро. Около него се намираха само мили, познати лица, само братя: Маскани, Леонкавало, Дзуели, ето го и Алфредо Каталани, с обич, щастливо си магнаха с ръка. „Двамата представляваме малкия Лука!“ — помисли си младежът с гордост, а и онзи с козята брада, Борели, когото бе видял в Екселсиор, е тук. От всички области на Италия се бяха събрали в този дъвен салон, всички градове бяха представени с най-достойните си синове, само двата вечни съперника, Рим и Болоня, ревниво държаха в къщи младите си дарования — в собствените си консерватории: те не бяха склонни да се поклонят пред Милано, не признаваха надмощието му. Върху тези още полудетски лица бе легнала една и съща стигма, една и съща кротка мъка, предателските следи на изключителната наслада от музиката — няма опиянение по света, което да оставя такава следа в очите и лицата.

Но същата стигма се забелязваше и по застаряващите лица на мъжете, насядали около дългата маса. Джакомо ги наблюдаваше внимателно: онзи уморен стар господин в средата навярно е Антонио Бадини, а мургавият мъж от дясната му страна, със сияещото лице и вдъхновен поглед — колко е млад още! — Амилкаре Понкиели, кой друг би могъл да бъде? Лицето му личеше сред другите лица така, както се откроява картината на някой голям художник сред останалите бледи платна. Да, този човек го привличаше с тайнствена сила още от детските му години. С удоволствие и възхищение го гледаше: бе точно такъв, какъвто си го представяше, не, по-скоро такъв, какъвто винаги го е познавал. Погледите им непрекъснато се срещаха.

„Тук е нещо като състезанието на майсторите певци в Нюрнберг — усмихна се Пучини, — дали има между тях и някой Бекмесер и дали ще се срещне сред тях Щолцинг Валтер?“ Липсваше всякаква формалност, високомерие, привидна строгост, беше по-скоро приятелско събиране, отколкото приеман изпит, някои от професорите

дори запушиха, той също можеше спокойно да запали цигара, стига да поискаше, никой не би му забранил.

Бацини почука по масата — всички очи се устремиха към него. Той не стана от стола, говореше тихо, малко със задъхване, трудно, с най-естественния, най-искрения глас на света:

— Поздравявам ви, млади приятели артисти. Едни от вас дойдоха сами, други ние повикахме, за да развием по-нататък таланта ви, за който вече сте дали блестящо доказателство на друго място, в отличните консерватории на нашите по-малки градове. Гледайте на нас като на приятели, по-възрастни и по-опитни братя, готови винаги да ви помогнат. Тук всички служим на една-единствена цел: на чистото изкуство. Моят приятел Амилкаре Понкиели ще изложи подробно какво очакваме, на какво се надяваме от вас. Но първо ще прочетем имената ви, за да се запознаем лично.

При тези думи той подаде един лист хартия на най-младия професор Саладино. Той също седнал прочете списъка бавно, по азбучен ред.

— На когото прочита името, моля да стане.

Започна с Борели и свърши с Дзуели. Професорите внимателно разгледаха всекиго, но на Джакомо се стори, че когато стигнаха до Маскани, направиха по-голяма пауза, отколкото при другите, очите им с още по-голям интерес и обич се обърнаха към усмихнатото детско лице на Пиетро. А когато неговото име прозвуча, топлият поглед на Понкиели сякаш го погали. После пошепна нещо на Бацини, който благосклонно кимна с глава.

Сега Понкиели се обърна към тях. Той също говореше тихо, но гласът му се разгорещи, сякаш треска го разпали.

— Вие сте избрали най-трудната специалност, приятели, най-трудната и най-хубавата: да композирате, да творите музика, което значи, че не само искате да служите на музиката, а и да създавате нова музика. Това е най-голямата цел, която един артист може да си постави, защото само артистът творец, композиторът, ще развие по-нататък музиката, която издигнаха едва ли не до небесата Бах и Бетховен, Моцарт и Доницети: великани, които просто плашат хората със съвършенството си. И все пак трябва да се опитате да ги надминете самоуверено и самокритично, нагърбвайки се с най-прекрасното и най-тежкото бреме, великолепно бреме на творчеството, на мъчителното

съзидане. Вие всички ще се опитате да направите невъзможното, както приказният витяз, който убива змейовете и побеждава боговете. А за тази борба ние ще се опитаме да ви въоръжим с вълшебни оръжия, но тези оръжия са победоносни само в ръцете на доблестните герои. С най-голяма чест и смирение трябва да се впускате в борбата, ако наистина искате да станете артисти. Истинският артист винаги е недоволен от себе си и никога не изпада в малодушие, а отново и отново се впуска в нов щурм... моля, никога не забравяйте това. — Той запали цигара и се огледа. — Трябва да призная, че никога досега не са се явявали толкова млади артисти при нас по специалността композиция, а трябва да призная, че и никога досега не сме приемали студенти с такава голяма надежда, с каквато днес приемаме вас. Сякаш се случи чудо, сякаш изведнъж се появиха нови таланти от небитието. И ние със задоволство и с надежда гледаме на вашата работа: може би най-после ще открием между вас онзи творчески артист, когото години наред напразно очакваме и търсим. Защото няма по-голямо щастие за един артист от това, да открие онзи талант, за когото знае и чувства, че е много по-добър от него. Това е нашето професорско смирение, а вашето смирение да бъде смирението на труда. Славата не идва даром, приятели мои, дори и най-талантливият упорито трябва да поработи за нея, прилежно, с постоянство, едва ли не с монашеско себеотрицание! Зная, че ще има такива, на които ще омръзнат многото предмети, смятани за излишни — теория на музиката, хармония, контрапункт, музикални форми, оркестрация, история на музиката, естетика на музиката, ще си кажат: за какво ни е всичко това, да върви по дяволите, напразно губене на време, остаряла схоластика, само ни откъсва от истинската работа, от композирането, и биха желали вече да работят върху сонатите си, симфониите, оперите... зная по себе си, така мислех и аз, така се бунтувах на времето. Разбира се, ние ще ви кажем: пишете, композирайте, каквото искате, никаква пречка за това няма, ние не искаме да спъваме работата ви, а, обратно, искаме да ви помогнем, да я ускорим, като ви помагаме във всяко отношение. Гледайте на нас като на приятели, съучастници, които ще се съюзят с вас за постигането на една обща велика цел. — Той запали нова цигара. — Нека кажа още нещо: не гледайте на този изпит тук в стария смисъл на думата, защото вие всички вече сте положили изпит на друго място, по-скоро приемете го като проверка. Защото каквото и да

излезе от тази проверка, вие сега вече сте студенти в консерватория, ние ще решим от днешната проверка кои да бъдат петимата млади артисти, които ще получават безплатни места... защото за съжаление имаме само пет такива места. Зная, че може би ще мизерствувате и гладувате... не губете ентузиазма си, решителността, ние също мизерствувахме някога, почти всички... може би и това страдание е нужно, за да се калим в борбата, за голямата борба на творчеството. — Понкиели млъкна за миг. — В тази урна се намират задачите за решаване: по едно късо мелодично построение, което трябва да бъде развито в дадена тоналност, според вашето желание и във вашия индивидуален стил. Времето е достатъчно, не трябва да бързате, никой няма да ви притеснява. Всички ще бъдете поотделно в малки стаички, където има само нотна хартия и пиано. Разбира се, може да пушите, а може да поръчате да ви донесат и кафе, и вино, ако желаете... Само още една дума: молим да ни имате доверие. Мога да ви гарантирам: за нас нищо друго няма значение освен таланта.

Изтеглиха темите и се отправиха към стаичките. „Наистина приличат на калугерски килии“, каза си Пучини, макар тогава още да не знаеше, че сградата на консерваторията някога е била манастир.

Погледна задачата си, изпя я два-три пъти наум и се засмя. Затвори очи, помисли за майка си и „музиката вече го нападна“, може би с още по-голяма сила от преди. Запали цигара, изсвири няколко тона на пианото и вече започна да пише с приятна лекота нотите. Ръцете му едва можеха да следват леещата се мелодия...

В къщи го чакаше Микеле.

— Успешно ли мина? — попита го развълнуван.

— Беше великолепно! — отговори му Джакомо. — Понкиели е прекрасен човек!

— Питам те — намръщи се Микеле, — как издържа изпита?

Джакомо вдигна рамене. Учуден, той каза.

— Изпитът ли?... Ами, разбира се, че го издържах. Защо, ти какво мислеше?

Вечерта седна да пише. Писа на майка си:

„... Трябваше да доразвия една мелодия в ре-мажор, беше проста малка задача, смятам, че добре я реших —

кажи на милия маестро Анджелони. Резултатът от изпита ще науча едва след една седмица, но не се безпокойте: сигурно ще ме приемат на безплатно място. И не се страхувай за нас, не гладуваме.“

Работата започна — сериозна мъжка работа, самопожертвувателна, упорита работа, както ги помоли за това Понкиели. Дори и Микеле беше доволен от брат си. Джакомо определи строг режим на работа и го спазваше с точност до минута. Сутрин ставаше в осем и половина часа и когато нямаше лекции в консерваторията, до десет и половина непрекъснато се упражняваше на пианото. Едва тогава сядаше да закусва, после излизаше да поскита, отбиваше се за малко в Екселсиор, за да се види с Пиетро или да хапне нещо, но няколко минути след един часа отново вече беше в къщи и до пет часа се упражняваше в контрапункт или се ровеше в класическата музикална литература, после отново изтичваше да изгълта три чинии супа заедно с грамадно парче кашкавал благодарение на добрата воля на Джиджи Ненини — имаше много голям апетит, който не зависеше от него. После като някакъв шкембелия, високомерен banker сядаше в Галерията да изпие чашка кафе, запалваше пура и замечтан наблюдаваше богатството, пъстротата на нижещия се пред него живот, вълнуващата красота на жените, закачливия блясък в очите им. В осем часа се опитваше да се вмъкне в Олимп, в галерията на Скала, което невинаги беше лесно, защото на тържествените представления местеха и Анета насам-натам, при входа на номерираните места, в галерията или при ложите на шестия етаж, и дори винаги я дочакваше след представлението, пренебрегна и бедната Анета заради работата — бързо изтичваше в къщи, за да учи малко на мъждукащата петролна лампа и накрая прочиташе няколко страници от някой роман, за да успокои нервите си и да спи по-добре. Но колкото и да беше предпазлив, с какъвто и слаб пламък да гореше лампата, гръмогласният глас на хитрия, зъл Едоардо скоро изреваваше от съседната стая: „Веднага изгасете!“. Джакомо мразеше тази семейна двойка пощенци, грубото лице на мъжа и жадните очи на жената.

Дори и в бохемското свърталище, в Аида, много рядко отиваше, най-често в събота вечер, макар че обичаше тази лудешка малка

кръчма, обожаваше всички там — кротките, брадати художници — великани, келнерката с негърското лице, закачливата кокетна Пепина, дори и Леонкавало и Дзуели, дивата музика, безгрижното опиянение, глупавите шеги, веселото кикотене, безсрамните страстни целувки, свободното буйство на младежта. Да, бедният Джакомо научи нещо, което беше по-трудно от всичко, на което никога не смяташе, че е способен: научи се да се лишава. Не само заради работата си, а и заради безпаричието. Прекрасният Джиджи Ненини и достойният Николо Нети щяха да го кредитират до безкрайност, още не му бяха поискали пари, дори не бяха му намекнали, но той не искаше да злоупотребява с доверието им: кога ще им плати този бързо нарастващ дълг? Джакомо изпращаше отчаяни писма на жестокия дърт вълшебник, на Николао Черу: „Ще умра от глад, моля за пари!“, но той му даваше парите грош по грош, както се дава морфин на умиращия болен. Изпращаше най-много двадесет-тридесет лири. Веднъж изпрати и една картичка: „Първо твори, после искай пари!“

Бедата беше там, че малкото им спестени пари вече свършиха, а и Микеле не печелеше почти нищо, имаше само един ученик, Джакомо също не можеше да му вземе от консерваторията ноти за преписване, защото ги получаваха мизерстващите студенти. Лицето на бедния Микеле от ден на ден ставаше все по-отчаяно.

Разбира се, имаше и изключителни дни, които не преминаваха по предписаната програма. Професорите му го задържаха и след часовете си, занимаваха го отделно, понякога до късна вечер, изпитваха го и го учеха, караха го да им свири най-новите си произведения, казваха му бележките си, а и те самите сядаха до пианото, за да му покажат нагледно своите идеи. Веднъж, когато Бацини при свиренето случайно докосна коляното му, Джакомо изведнъж дръпна крака си, сякаш се бранеше от нещо.

— Какво ви стана, Пучини? Защо се дръпнахте? — учуди се Бацини. — Толкова ли сте чувствителен?

— Детски спомени, господин професоре — засмя се Джакомо. — Вуйчо ми ме риташе по краката винаги, когато сбърквах някой тон. Изглежда, че все още нося в себе си тази уплаха.

Бацини и Понкиели — Джакомо чувствуваше, че всичко дължи на тях: въодушевлението, трескавия плам. Прекрасно беше не онова, на което го учеха, а как го учеха: с обич, разбиране, всеотдайност и

едва ли не с бащинска самопожертвувателност, не изискваха от него да се подчинява, не го сковаваха в класическите рамки, не го насочваха по леки, утъпкани пътища, обратно: революция очакваха от него, насърчаваха го към бунт.

— Истинският гений говори винаги на свой език, не подражава на никого, дори на боговете, а създава съвсем нови творби, такива, които се раждат от него, които са само негови. — Това му каза Амилкаре Понкиели, чиито опери бяха пожънали световен успех, на когото всички ръкопляскаха, само той не си ръкопляскаше.

Разговаряха, спореха с него като с равностоен колега, артист, изслушваха музиката му търпеливо, внимателно, после му свиреха собствените си произведения, Понкиели на пиано, Бацини^[1] понякога и на цигулка — Пучини не беше чувал още някой така да свири на цигулка.

— По време на композирането не забравяй, че цигулката е най-нежният инструмент в оркестъра — каза му тихо старият господин.

Джакомо запомняше повечето от тези съвети, за да мисли с удоволствие дни наред върху тях.

Вече получи две задачи от професорите си. Бацини го помоли за една оперна увертюра. И двамата го прегърнаха, когато им донесе първото оркестрово произведение, композирано в Милано. Меланхолия.

През това време Пучини преживя и малко вълнение — да, малко пребледня, макар че след това се смя. Обявиха резултатите от приемния изпит. В консерваторията приеха всичките шестнадесет души, но само дванадесет по специалността композиране. После прочетоха по азбучен ред имената на петимата студенти, на които професорското тяло беше определило петте безплатни места.

Настъпи слабо раздвижване, безпокойство, само трима души запазиха веселото си настроение, безсъмнената си самоувереност: Пучини, Маскани и Леонкавало. Щастливи, те чакаха да чуят имената си, смятаха го за естествено.

Най-младият професор четеше имената от малка бележка бавно, подчертано, като правеше пауза след всяко име.

— Луиджи Борели...

Това изненада Джакомо. И все пак сигурно може нещо този дребен човек с козята брада?

— Алфредо Каталани...

Зарадва му се. Добър момък е Алфредо, винаги го е обичал. Дори е и талантлив по свой начин, само е малко консервативен, това му е лошото.

— Руджиеро Леонкавало...

Естествено всички го очакваха.

— Пиетро Маскани...

Това беше още по-естествено. А сега пребледня Джакомо: вече имаше само едно място, а и Дзуели беше още назад. Сърцето му затуптя силно, дишането му спря.

— Джакомо Пучини.

Едва сега посмя да вдигне глава. Погледът му срещна усмихнатите очи на Понкиели.

На стълбата чу дълбокия, отчаян глас на Дзуели: „Така поне по-скоро ще пукна от глад. Такъв ми е късметът: аз съм най-нещастният човек на света!“ Джакомо искаше да отиде при него, но някой го хвана за ръката. Беше Каталани, лицето му сияеше:

— Толкова съм щастлив, Джакомо! Всичко можеш да искаш от мен.

— Лука надмина всички големи градове! — засмя се Пучини.

— Къде бих могъл да говоря по-дълго с теб? — попита го Каталани. — Искам да ти издам една голяма тайна.

— В Екселсиор ще ме намериш винаги между пет и пет и половина.

Какво ли може да иска Алфредо? Каква ли е тази сензационна тайна?

Ако Джакомо беше видял и чул професорите си, когато преглеждаха нотите, написани на изпита, дори за миг нямаше да пребледнее.

— Тази убийствена страст! — извика инстинктивно Понкиели.

— На кого са нотите? — попита го Бадини.

— На Пучини. Да ти кажа ли. Антонио, такава музика още не съм виждал. Този момък сграбчва човек за сърцето. А воденето на мелодията му, колко е странно. Колко индивидуално! Този темперамент, тази музикална фразеология, родена само за писане на опери...

— Що се отнася до темперамент, и в това дете има — Бацини посочи с пръст нотите пред себе си. — И то не е за изхвърляне! Гореща музика, а колко е прекрасна ритмиката ѝ! Човек дори не можеше да предположи, че този малък Маскани!...

Иманярите, попаднали на съкровището, с щастливо вълнение седнаха до пианото и изсвириха един на друг работите на Пучини и Маскани.

— Виждаш ли, затова заслужава човек да е професор! — каза Понкиели със сияещи очи.

И за Леонкавало веднага се споразумяха. Но за попълването на останалите две свободни места спориха дълго.

И други вълнения, преживявания, радости и болки имаше Пучини през тези толкова съдбоносни за него дни. Сякаш мръсната, пресметлива съдба предумишлено му поднасяше най-ликуващото щастие и най-жестокото вълнение, за да изстрада и узрее напълно за художествено творчество, което извира от мъката и вдъхновението. По това време Джакомо седна да пише *Capriccio sinfonico*, — което може би никога нямаше да се роди, ако съдбата не го удряше жестоко и галеше всеки ден. А без *Capriccio sinfonico* нямаше да се роди и операта Бохеми.

За пръв път в Милано на Джакомо се случи да слуша седнал оперно представление, макар и на Олимп, на един от последните редове. Но Пиетро седеше до него. Тази незабравима вечер впрочем той дължеше на любезността на Пиетро. Малкият Маскани беше получил два билета от един свой приятел журналист, който се хранеше в Екселсиор. Играеха Кармен от Бизе с прекрасната госпожица Донадио в ролята на Кармен, а Франко Фачо дирижираше. Пучини и Маскани изпаднаха в истинска треска от тази музика, по-страстна, по-колоритна от която не бяха слушали никога. Бяха очаровани от нея. А и самата драма беше по-обикновена и по-човечна от всички онези, които досега бяха гледали на сцената. След въведението на четвъртото действие заедно с другите „луди“ на Олимп ръкопляскаха дотогава, докато Франко Фачо не я повтори. А последното действие дълбоко ги развълнува и измъчи. Лицата им бяха червени, когато станаха от местата си.

Разбира се, не можеше веднага да се приберат в къщи. Не можеше да си легнат в леглото, да спят, трябваше да се освободят от

това вълнение, да изстудят по някакъв начин кръвта си. При мъждивата светлина на една улична лампа преброиха парите си: събрани заедно, тъкмо стигаха за една бутилка кианти, за похапване нямаше. Отбиха се в една празна кръчма и едва-що бяха седнали до масата, започнаха оживен разговор. Един друг се прекъсваха.

— Това е новият път, по него трябва да се върви, той трябва да се задълбочи.

— Това е истинската сцена, истинската драма!

— Пленява и доставя удоволствие на човека.

— Нито един човек не се прозяваше в салона.

— А каква ритмика!... Каква колоритна, вълнуваща музика!

— Най-после това, което чакам: опера на чувствата, на човешките емоции!

— А колко живи са образите: Дон Хозе, Кармен, Микаела!...

— В нея се разголва дори душата.

— Всеки ход е премислен и логичен.

Вече на масата се мъдреше бутилката, изплетена със слама. Виното още повече ги разпали.

— А чу ли колко е испанска? Няма испански композитор, който да напише по-испанска музика от тази. В нея е предаден целият испански музикален фолклор.

— И при това, колко френска си остава по елегантност, по дързост, по лиризм... помисли за второто действие, за арията на цветето.

— А как само засилва вълнението, напрежението!

Едновременно у тях се появи една и съща ужасяваща, светотатствена мисъл:

— Слушай — каза Маскани смутено, несигурно, — този великолепен французин е по-прекрасен и от нашия Верди, и от немския Вагнер.

— Не, не, Пиетро — отговори му унило Пучини. — Да не ги сравняваме. — Впрочем не си прав: мелодичната инвенция на Верди е много по-богата, а Вагнер е по-могъщ от него. Но не това е интересното. „Кармен“ ме вълнува, защото е първата евристична, близка до живота музикална драма, която съм гледал и слушал досега.

— Трябва да бъде още по-реалистична.

— Още по-човешка, така смятам.

Пиха, задъхани запалиха цигари. Малко се поуспокоиха.

— Кой е този Бизе? — попита Пучини. — Какво друго е написал?

— Тъкмо днес разказваше за него старият Бадини в часовете по цигулка...

— Ти и на цигулка ли се учиш да свириш? — прекъсна го учуден Джакомо.

— Да, обичам да свиря на цигулка — усмихна се Пиетро. — Но знаеш ли какво обичам най-много: да дирижирам. Искам да стана диригент... разбира се, само така, между другото.

— Посещаваш ли и курса по диригентство?

Маскани кимна с глава.

— Лудо дете си — засмя се Пучини, — пъхаш си носа навсякъде.

— А ти свириш на пиано и орган, нещо повече, пишеш и стихове. Не е ли все едно?

— А какво ти разказа Бадини за Бизе?

— Жорж Бизе... артистът с най-трагичната съдба в света. На осемнадесетгодишна възраст спечелва голямата римска музикална награда, всички го чествуват, ръкопляскат му. Очакват невъзможното от него. А оперите му се провалят една след друга, между тях имало и великолепни, например ловци на бисери. Обявили го за чудак, захвърлят го, погребват го. Само един човек непоколебимо му остава верен, приятелят му писателят Алфонс Доде...

— Прекрасен човек! Познавам го! — промърмори Пучини.

— Доде го помолил да напише акомпанимент на неговата драма Арлезианката. И Бизе изведнъж възкръснал, написал най-очарователната музикална поезия. Успехът отново е огромен. Възвръща се самоувереността му и написва „Кармен“.

— Представям си какъв голям успех е имал!

— Провалил се. Освиркали го.

— Невъзможно.

— Бизе се разболял от фиаското, от разочарованието. Публиката освиркала шедьовъра на живота му, критиката го смачкала по най-позорен начин. Бил на тридесет и седем години. Не искал да живее повече.

— Умрял ли е?

— Не. Съдбата го поизмъчила още. Алфонс Доде и останалите му приятели настояли да бъде повторена операта Кармен. Бизе лежал болен в къщи, не могъл да отиде на представлението. А когато приятелите му занесли новината за успеха, хванал се за сърцето и умрял.

Те наведоха глави, не посмяха да се погледнат.

— Зверове! Убили го! — възмутен извика Джакомо.

Продължиха да пият.

— Такава ще бъде и нашата съдба, ще видиш — засмя се горчиво Маскани. — Глупаците и завистниците ще провалят нашите шедьоври.

— Мълчи! — спря го Джакомо. — Не предизвиквай дявола! Аз съм суеверен. Впрочем не е правило човек да се проваля с шедьоврите си.

— Не е ли правило? Почти е правило. Да ти изброя ли най-големите провали на опери? Белини с Норма, Бизе с Кармен, Верди с Травиата, Вагнер с Танхойзер... Искаш ли още?

Очите на Пучини станаха по-черни от нощта.

— Най-ужасното е — каза той съвсем тихо, загледан в пушека от цигарата си, — когато човек след борба през целия си живот най-последва създава шедьовър, но не доживява успеха му. — Замълча, после продължи: — Не, има и нещо по-ужасно: когато човек не написва никога шедьовъра си или... или... не може да го завърши.

После отново говориха за Кармен, замаяни и щастливи. Вече бяха на улицата, а огънят на въодушевлението все още гореше в тях.

— Как великолепно дирижираше Франко Фачо! — удивляваше се Пиетро.

— Прекрасна е тази Донадио! — възхищаваше се Джакомо.

Музиката на Бизе придружи Джакомо дори и в съня му: сънува страшни, объркани сънища; гонещи се една — друга картини се сменяваха пред очите му, но зад гърба му, сякаш зад някаква дебела театрална завеса гърмеше непрекъснато тази лееща се, пламенна музика — не можеше да се освободи от нея. Тежката ръка на Микеле го измъкна от вълшебството.

— Ти докога искаш да спиш? — попита го намръщен. — Минава десет. И пощенският раздавач беше тук.

— Донесе ли нещо?

Джакомо с един замах седна в леглото. Вече беше свършено буден.

— Донесе четири писма. Разбира се, и четирите са за теб — каза огорчено Микеле. — Ето ги! — И му хвърли писмата.

Джакомо жадно ги грабна. Разгледа ги, направи движение, сякаш искаше да отвори едното, но после размисли, скочи от леглото и постави и четирите писма в кафявото си сако, преметнато на стола.

— Няма ли да ги прочетеш? — учуди се Микеле.

— По-късно, когато се приготвя — засмя се Джакомо. — Искам на спокойствие да изпитам голямата радост.

Микеле се ядоса:

— Може би и мене ме интересува какво пише мама. Не мислиш ли? Или смяташ, че в къщи вече са ме забравили? — промърмори отчаяно.

— Прав си. Извинявай — каза кротко Джакомо. Той се засрами и съжали Микеле. Извади писмото на майка си, отвори го и набързо го прочете. — Мама хиляди пъти те целува. Ще изпрати и колет с малко ядене. Иначе всичко в къщи е в ред.

Микеле не каза нито дума. Излезе от стаята и затръшна вратата.

Джакомо със светкавична бързина се изми и облече, като през цялото време — си тананикаше тържествения марш от Кармен. Дори и бедният Микеле не можа да развали хубавото му настроение. Стомахът му стържеше, беше ужасно гладен. Спусна се към Галерията, пред Бифи се отпусна в един мек сламен фотьойл, поръча си закуска, после с нетърпението на някой лакомник извади писмата, за да погълне всяка тяхна дума, да им се наслади.

От пръв поглед позна почерците: четири жени му пишеха, четири изключителни създания, четирите, които обичаше най-много на света, чиято обич и любов формираха цялото му същество от детството.

Отдавна вече беше поръчал закуската, пара се вдигаше от кафето, писмото на майка му беше в ръцете му, първо малко да се порадва на писаното, а после отново да го прочете бавно, за да изпита по-дълго време удоволствие и да си представи гласа и, погледа, лицето, усмивката, сякаш седи тук срещу него сами двамата — когато изведнъж се пипна по джоба: „Нямам нито чентезимо, с какво ще платя закуската?“

Но в следващия миг усмивката му се възвърна: — „Това да е бедата, в краен случай ще оставя часовника си на келнера, ще му кажа, че съм забравил портфейла си в къщи“ — и с пълно спокойствие, с несмутимо добро настроение потъна в четене на първото писмо:

„... толкова много се гордеем с теб, Джакомо... вчера беше у нас скъпият Карло Анджелони и ни прочете писмото на Понкиели, че ти си най-добрият студент на консерваторията и си му цялата надежда и радост. Плакахме и се смяхме... Нали си купи зимно палто, сине мой?...“

„Това писмо трябва да прочита още веднъж, прави ме толкова щастлив, другите писма ще почакаат.“

Колебаеше се кое да отвори второ. Спря се на писмото на Джулия. Съдържаше всичко четири думи — но какви четири думи!

„... Винаги съм с теб, Джакомо.“

Това е скромната, целомъдрена Джулия. Смята, че толкова може да си позволи. Не прави словоизлияния, не се оплаква, не иска да му бъде в тежест. Просто го прегръща по своя мил, безмълвен начин.

Писмото на Иджиния остави последно, първо отвори писмото на Нитети. Да, това беше Нитети, палавата, весела, влюбена Нитети. Дори и думите ѝ се смеят и закачат.

„... В сряда идущата седмица ще бъде сватбата ми: възнесението ми в рая! А ако и ти беше сред нас, Джакомо!... Алберто е ангел... толкова трогателен, като ме погледне, просто ме поглъща с очи, но въпреки това аз ще го задуша с целувките си!...“

„От нас тя се е родила да бъде щастлива, цялата е смях, още от малко дете. Все пак може би най-много дължа на нея. Ако не беше край мен Нитети с веселото си дребничко лице, щях да изпадна безнадеждно в меланхолия, която винаги ме е заобикаляла.“

Писмото на Иджиния не посмя да отвори веднага. Замислен гледаше буквите на плика: колко са красиви и чисти! Някакъв необясним страх обхвана Джакомо: голяма радост или голяма тъга се крие в плика, чувствуваше го, първо трябваше да събере сили. „Глупости, да видим какво пише, всяко нейно писмо е необикновено хубаво. Тя винаги е била най-близо до мен и ме разбира най-добре от всичките ми сестри и брат, а и музиката ми само тя разбира истински! — От плика изпадна малка бележка, трябваше да се наведе да я вдигне: една банкнота от двадесет лири. — Тази чудна малка Иджиния, която всичко предусеща, първо заплаща закуската ми и едва тогава ми съобщава...“ Потресен четеше:

„Джакомо, скъпи, в четвъртък идущата седмица ще ме ръкоположат за монахиня и ще се оттегля завинаги във Вичепелаговския манастир. Не ме съжaliaвай и не тъжи: аз ще бъда най-щастливото създание на света, да, повярвай ми. Усмивай се, когато мислиш за мен, така, както и аз винаги усмихната мисля за теб. Ти беше най-голямото щастие в моя кратък, малък светски живот — това го знаеш, нали? Сега аз ще умра за света и за тебе също, Джакомино, но ти няма да умреш за мен: очите и сърцето ми ще те придружават, където и да си. Това е последното ми писмо, не мога да ти пиша повече, но ти може да ми пишеш от време на време, игуменката — Матер Хиачинта, ми разреши. Ще се откажа и от името си: вече няма да бъда Иджиния Пучини, ще стана Мария Енрикета, на това име ми пиши. Аз ще уча сестрите на музика, а ще се грижа и за цветята. Първо ще им изсвирия твоята меса. На теб ти изпращам последната си целувка, Джакомино, с гореща обич...“

Главата му се замая, всичко се обърка в него, дори и не виждаше от бликналите сълзи.

— Моля един коняк! — каза на застаналия пред него келнер.

Все пак ще го направи, може да го направи, може да напусне този вълнуващо прекрасен свят — защо ли го прави? Джакомо винаги се надяваше, че в последния миг Иджиния ще се откаже, ще се опомни, ще послуша думите му, нали винаги така хубаво се разбираха един друг, а сега завинаги затваря вратата на живота зад себе си, тя, която е толкова хубава, неземно хубава, в която със също такава страстна сила, както в него блика музиката, която тъкмо неговата музика, прекалено пропита с любов, я завладяваше най-силно! Непонятно! Ужасно! Губеше завинаги онзи човек, когото след майка си обича най-много. Не, с това не може така просто да се помири, Иджиния греши, ако смята, че той ще каже благочестиво „амин“ на това самоубийство! Вторият коняк му възвърна самоувереността. Вече мислеше спокойно, самонадеяно, едва ли не весело. Къде ли се намира този Вичепелаговски манастир? Близо до Лука, недалеч от онова вълшебно езеро, в края на голямата борова гора, с която го свързват толкова много спомени. Познава и Матер Хиачинта, как да не я познава, тя е онази мила стара монахиня със строго лице, която няколко пъти го беше молила понякога да посещава манастира, да им свири на органа църковни песни и да подготви хора за музикалните литургии. Сега ще ѝ напише, че с удоволствие ще се отзовава на молбата ѝ винаги, когато посещава Лука. Ще има свободен достъп в манастира независимо дали това ѝ харесва. Скъпа малка Иджиния, бледа малка моя монахиньо, Мария Енрикета, не ме познаваш ти мен, ако смяташ, че ще се откажа от твоята прелестна обич.

Самообвинението внезапно го нападна с убийствена сила. „В края на краищата всички страдат заради моя мръсен хедонизъм. Аз седя тук в Галерията с кръстосани крака, наливам се със скъп коняк, оставям се да ме ободряват и галят всички, приемам всичко от всички, докато те в къщи работят, трудят се скромно и мълчаливо, с ниско наведени глави се отказват от живота, майка ми пере, глади, кърпи чорапи. Отилия готви и чисти, Диде преподава в едно частно училище за няколко жалки лири, Рамелде постъпила на работа в едно състоятелно семейство като икономка, разбирай под тази дума слугиня, Иджиния ще се оттегли в манастир. Джулия мълчаливо

страда, Микеле при мен търпи лишения, гладува, отказва се от всичко, понася моето нахално предимство и от ден на ден става по-мършав, по-мрачен, по-отчаян — и всичко това е заради мен, за моето спокойствие, за бъдещото ми преуспяване, да, те, без да се оплакват, се отказват заради мен от живота, докато аз вечер плувам в шумното опиянение на Скала, търкалям се с леконравни момичета, пиянствувам в Аида, напивам се с пунш, правя скандали по улиците и се тъпча безплатно при Джиджи... Не, така не може да продължава повече, ще сложа край на този празен живот, и то веднага, няма да приемам повече нищо от никого, няма да бъда храненик, длъжник на никого, дори и на кралицата: срамно, отвратително е това, което правя.“

Втурна се като луд към консерваторията. Без да почука, нахълта в стаята на Понкиели. За щастие той беше сам.

— Господин професоре!... Господин професоре! — извика възбудено.

— Какво се е случило, Пучини?

— Няма да живея така по-нататък!... Отвратих се от себе си. приемам от всички и не давам в замяна на никого нищо... Ще се върна в къщи, в Лука, ще постъпя на служба...

— Вие ще останете тук, разбрахте ли?... — заповяда му Понкиели с твърд глас. — Ще останете тук и ще работите, това е вашето задължение, нищо друго. Ще завършите *Capriccio sinfonico* докрай — първите му две части са блестящи... после ще напишете първата си опера, защото, ако искате да знаете, вие сте роден да пишете опери. И стига с тези истерии! Задушете в музика дивия си темперамент!

Пучини с покорно, безмълвно учудване погледна Понкиели. Буйният му глас се смени с някакво безкрайно кротко спокойствие. Искаше да каже нещо, но Понкиели направи нетърпеливо движение:

— А сега се приберете у дома — и композирайте. В такъв момент, когато човек е измъчен, музиката му се удава повече. А утре сутринта елате тук да ми покажете какво сте написал и тогава ще поработим заедно целия преди обед.

Даде му знак да си върви. Джаккомо се подчини мълчаливо.

[1] Антонио Бацини на времето е бил един от най-прочутите цигулари. — Б.а. ↑

В таванската стая на пасаж „Сан Карло“ вече живееха трима, въпреки протестите на пощенската семейна двойка. Джакомо, така да се каже, взе от улицата втория си съквартирант, Чеко. Този Чеко му беше далечен роднина, едва го беше виждал няколко пъти, но в него имаше нещо безценно: постоянното му добро настроение. Непрекъснато се смееше, каквото и да му кажеше човек. Всичко в него се смееше, очите му, устата, носът, смееше се, когато гладуваше, смееше се, когато мръзнеше, смееше се винаги, смееше се и тогава, когато всеки друг би крещял от болка. И тази му вечна веселост заразяваше всички наоколо — Чеко успя да разсмее дори Микеле. А на Джакомо това му трябваше, тъкмо сега му трябваше, добро настроение, сякаш от небето беше паднал този засмян малък Чеко.

Срещна го на улицата.

— Охо, Джакомо!... Вече дори не ме познаваш?

И на един дъх му разказа всичко, разбира се, с най-усмихнато лице: че мизерствува, гладува, че посещава художествено училище и че няма дори квартира. Че спи по входовете и че се мие на кладенците.

— Не бих ли могъл да се прибера и аз в твоето леговище? — попита той с надежда. — Знаеш, сега сред зима вече е страшно студено.

Джакомо се позамисли, после го хвана под ръка:

— Ела!

Отначало Микеле и пощенците гледаха накриво Чеко, но веселостта му победи и тях. Скоро той стана любимец на цялата къща.

— Вие тук си живеете като господари! — каза той със сияещи очи, когато видя стаята им. Вечер си постилаше едно одеяло на пода между двата кревата и веднага заспиваше, спеше като мечка, дори не се помръдваше до сутринта.

Стремеше се да заслужи това, което получаваше. Метеше стаята, оправяше креватите, измиваше и изтриваше всичко, бършеше дори пепелника и чистеше обувката им, колкото и да протестираха, и никога

не искаше нищо. Отиваше и при госпожа Мадалена да ѝ помогне, да я подкупи, в което явно успяваше.

— Колко е топло тук при вас! — каза първата сутрин възхитен, на което те се засмяха, защото от няколко седмици вече ужасно мръзнаха. Джакомо едва можеше да свири на пианото с вкочанясалите си пръсти.

Чеко беше ненадминат майстор, можеше дори да готви, и то колко хубаво! Тъкмо бяха получили от майка си малък колет, чист зехтин, една торбичка шарен боб и парче колбас, а неочаквано почука и раздавачът с два записа едновременно, и това беше чудо, паднало от небето — единия, този за петдесет лири, го изпращаше дъртият вълшебник (какво се беше случило с Николао, че изведнъж стана толкова щедър?), върху другия запис нямаше изпращач, кой ли беше изпратил тази грамадна сума, тази тлъста банкнота от сто лири: Карло Анджелони или може би Джулия?

С щастливи, жадни очи огледаха вълшебния колет. Чеко подскочи от радост и като генерал изкомандува:

— Ти, Джакомо, ще изтичаш и ще купиш една бутилка кианти, за да не помисли свинята, че куче я е яло... а ти, Микеле, ще донесеш тридесет килограма дърва, за да напаля хубаво тази мизерна желязна печка и да сготвя на нея царски обяд!

— Полудял ли си? — спря го разтревожен Микеле. — Тук не е позволено да се готви, не е позволено да се пали печка, дори не е позволено да се внасят дърва, защото Мадалена следи, проклето място е това!

— Вие сте глупави! — засмя се Чеко. — Ще ги надхитря аз, оставете на мен! — С двете си ръце ги прегърна и им пошепна нещо.

И тримата се засмяха.

— Чудесно! — каза Джакомо. — Ти си гений, Чеко!

Чеко застана пред затворената врата между двете стаи и изкрещя така, за да чуят и оттатък всяка негова дума:

— Бързо! Бързайте!... Бързо този сандък!... Какво се бавите! Хвърлете тези неща в него, бързо!... Накрая ще закъснеем за влака...

— За къде се готвите? — чу се зад вратата любопитният глас на Едоардо.

— Ще си отидем в къщи за Коледа. Днес получихме пари по пощата — отговори му високо Джакомо.

След пет минути и тримата изхвъркнаха от стаята. Отзад се мъкнеше, прегърбен, запъхтян, с големия сандък Чеко, като човек, който носи безбожно голям товар.

— Можехте да ми помогнете. Ще се изкривя! — пъшкайки, се оплакваше той.

Мадалена и Едоардо дебнеха пред вратата им.

— Добър път! — промърмори — Едоардо.

— Щастливи празници! — пожела му Джакомо.

Те се спряха пред входната врата и се хванаха за корема, като се превиваха от смях. После купиха виното, напазаруваха и плодове: портокали, банани, фурми, и бавно се разходиха до мазето на един търговец на дърва, там напълниха празния сандък и отново го занесоха в къщи. Сега не трябваше да се преструват, наистина бяха запъхтени, макар че тримата носеха сандъка.

Щом приближиха стаята си, Чеко почна да вика:

— Нали ви казах, ленивци?! Разтакавате се, докато закъсняхме, дяволите да го вземат!

Като див звяр от дупката си изскочи Едоардо от вратата.

— Какво стана, върнахте ли се? — попита ги глупаво.

— Под носа ни тръгна влакът — оплака му се Микеле.

— А кога ще пътувате? — попита ги Мадалена, която също изскочи от бърлогата си.

— Не зная... може би утре — отговори ѝ без настроение Джакомо. — Макар че, да си призная откровенно, вече ми мина желанието...

С тези думи те влязоха в стаята си с мрачни лица. Разбира се, тихо и предпазливо залостиха отвътре вратата.

Чеко само с очи ги дирижираше.

Джакомо вече седна до пианото...

— Concerto grandioso! — извика силно, за да го чуят в другата стая.

— Va bene! — одобриха оттам. Тези намръщени хора обичаха музиката, това беше единствената им добра черта.

Прозвуча увертюрата на Крадливата сврака с гръмка сила, която поглъщаше шума. Джакомо дори запя, като отпусна баритона си.

През това време Микеле с настървение пъхаше дървата в отвора на печката, а Чеко с голямо майсторство пържеше колбаса и боба в

пукация, цвърчащ зехтин, но не се страхуваха от нищо — безспирното гърмене на Крадливата сврака поглъщаше всякакъв друг шум.

Пощенците дори ръкопляскаха и възхитено викаха, настояваха:

— Бис!... Бис!... Повтори!... Повтори!...

Джакомо не остави да го молят — повтори веселия марш на Росини от началото до края.

— Grazie! — извикаха благодарни и отново изръкопляскаха.

Чеко, като се заливаше от смях, даде знак, че е достатъчно, вечерята е готова.

Бързо сложиха яденето. Седнаха, около масата, с такива хищнически очи, като гладни вълци.

— В целия свят няма такъв боб и такъв зехтин, както в нашия Лука! — възхищаваше се Джакомо.

— А няма и такъв готвач като мен в целия свят — потупа се по гърдите Чеко със сияещо лице.

— Ще те назнача за главен готвач! — пошегува се и Микеле.

— Хитър момък си! — Джакомо похвали Чеко и силно го удари по гърба.

Ядоха, пиха и се смяха.

За пръв път, откакто бяха в Милано, наистина се нахраниха до насита.

Докато Джакомо завърши *Capriccio sinfonico*, съвсем се запролети. Сега за пръв път почувствува, че е създал нещо значително. Въпреки това не беше доволен от себе си, напротив, малко разочарован, надяваше се на повече, но този му труд все пак беше подобър от всички, написани досега, той изразяваше нещо от онова, което носеше в себе си от рождение. От оная песимистична меланхолия и очарователно ликуване, от противоречивите чувства, които се преплитаха и бореха в него. Написа това произведение в треска, в истинска треска, просто в безсъзнание, изолирал се от външния свят, задълбочил се в себе си и издебнал извиращите от сърцето тонове — това беше наистина и инспирация, вдъхновение, тази музика не беше композирана от мозъка му, получил я е готова отнякъде, той е бил само стенограф, записал е диктуваното. Работеше като самобичуващ се аскет с жестоко търпение, занемари всичко: кореспонденция, сестри, приятели, отказа се дори и от любовта; той, който беше убеден, че музиката се ражда от милувките и въздишките

на жените. Извън работата всичко друго стана смешно, незначително, толкова безинтересно, толкова второстепенно; вълнението от работата беше най-голямото вълнение, което животът въобще можеше да предложи. Цялото му тяло беше като брулено от вятъра бурно море, бунтуваха се нервите му, трепереха ръцете му, само главата му беше спокойна, болезнено спокойна, тиха, разумна, чиста, подчиняваше му се като добре смазана машина. Понякога забравяше дори да яде, не забелязваше нищо около себе си. Не виждаше колко много потъмня отново Микеле, вече не посещаваше и часовете в консерваторията, което никой не изискваше от него, избягваше и Скала, всяка чужда музика — чиято и да била — само щеше да го смуцава, живееше само с цигарите си: сто цигари на ден!

Само веселото лице на Чеко понякога се мяркаше в зареяния му някъде далеч поглед: постоянното добро настроение на Чеко му беше нужно към оная външна тишина и спокойствие, които изискваше работата му за успокояване на вътрешното вълнение. Прекрасен момък беше Чеко, олицетворение на обич, благодарност, услужливост, дори и мисълта му дебнеше: тичаше за цигари, за кафе, за ядене, за напитки, слагаше ги безмълвно до Джакомо, но никога не го смуцаваше с нито една дума. Микеле не разбираше това, макар че и той беше музикант. Непрекъснато смуцаваше Джакомо, заговаряше го, мърмореше, вдигаше шум, разбира се, винаги в най-лошия момент, а когато на брат му най-последно омръзваше и той удряше по масата и му се скарваше да пази тишина, Микеле ужасно се обиждаше. Ядосан изхвъркваше и така тръшваше вратата зад себе си, че гърмеше цялата къща. Труден, нещастен човек беше Микеле, но иначе бе добър момък. Ето например и тогава, когато изведнъж Джакомо се обърна и с ликуващо лице заяви: „Готов съм! Завърших го!“, само Чеко щастливо увисна на врата му и затанцува с него в кръг из стаята, по лицето на Микеле дори един мускул не трепна. Само каза: „Най-последно го свърши! Поздравявам те!“

Чеко не знаеше къде да се дене от радост. Извади изпод единия креват грижливо скрити картини и накичи стените с тях: само голи жени с футуристични бедра, колко весела стана веднага стаята с тях! На края с триумфално лице закачи над кревата на Джакомо една карикатура: Джакомо седнал до пианото със замечтани очи, с разрошена коса, с две запалени цигари в двата края на устата, с две голи жени на двете колене. Върху едната бе написано *Melanconia* —

тъжна, мършава и посърнала, а върху другата — Gioia — весела, кокетка, нагла, с големи гърди, напращели от здраве.

— Великолепно! — провикна се засмян Джакомо. — Колко си талантлив, Чеко!

Дори и сега лицето на Микеле не се промени.

... Изпълнен с прекрасно чувство, лек като перце, Джакомо се втурна към консерваторията с голям пакет под мишница. Този път скромно почука на вратата и едва ли не покорно каза на Понкиели:

— Донесох Cariccio sinfonico, напълно преработено, готово. Заповядайте. И кротко постави нотите на масата. Понкиели просто се нахвърли върху нотите. Наведе се над тях и се унесе. Останаха заедно до зори.

Най-после настъпи денят на годишния акт. От десетилетия насам той беше голямо събитие в Милано, всички авторитетни музикални критици на големите вестници идваха да подушат да не би тъкмо сега да се появи от мрака на неизвестността утрешният гений, който да открие нови перспективи пред музикалната поезия и когото от години напразно дебнеха с надежда в сърцето, а той не се появяваше. Разбира се, тези критици като Джовани Поца, Карло Берсецио, Филипо Филипи — не бяха толкова безкористни любители, като например Понкиели и Бацини, не, наистина не, но бяха толкова по-високомерни и само добрият бог би могъл да каже откъде са взели музикалното си всезнание. Друга беше целта им: не искаха да изостанат — с пъргавите си малки писалки те искаха да открият непобедимия герой на утрешния ден, та след това, като се залепят за него, цял живот да се осветяват от неговата светлина, те, безцветните, и да казват: ето аз го открих, моя е заслугата! Но там беше и цялото артистично общество на Милано: признати музиканти, известни писатели, театрални директори, музикални издатели, чествувани диригенти, певци, драматични артисти. Всички очакваха с надежда или ревност утрешния герой.

На този акт — концерт Джакомо Пучини не седеше с такова безгрижно равнодушие, както на времето между Иджиния и майка си в Лука, битката тук вече се водеше за друго, а не за продължаване на следването, тук вече ставаше дума за пробиване на фронта, за победа, за слава, това беше първата стъпка към крайната цел, към операта —

поне така му каза Амилкаре Понкиели, най-прекрасният човек. Ами ако Понкиели се е излъгал, ако пристрастната обич го е заслепила?...

Не трябваше дълго да се измъчва. След първата част гръмнаха ръкоплясканията и след всяка част музиката все повече се харесваше, докато накрая след болезнено прозвучалия последен акорд истинска буря от аплодисменти приветствува *Capriccio sinfonico* — хората наскачаха от местата си и ръкопляскаха със зачервени лица. Пучини трябваше много пъти да се поклони пред публиката — във вечния си кафяв костюм, но това никак не го смути.

Във фойето го прегърнаха поред приятелите му: Маскани, Каталани, Леонкавало, Дзуели — той не почувствува никаква завист у нито един от тях, — после двамата брадати художници, Пани и Томази, го потупаха по рамото, кротките им детски очи просто сияеха, те бяха довели със себе си и Пепина, която го разцелува, накрая лудият малък Чеко скочи на врата му, като плачеше и се смееше — само Микеле не беше дошъл, той не вярваше в успеха на брат си, дори му го каза открито. Двамата му големи приятели, Бадини и Понкиели, едва можаха да си пробият път през чествуващата го тълпа, за да стиснат десницата му.

— Това е само интродукция към началото, Пучини — каза му почти строго Понкиели, — не забравяй!

— И да не се главозамаяш от този успех — каза му с мърморещия си дълбок глас Бадини. — Успехът е най-развратната лека жена на света: предлага се с най-сладка усмивка, за да може на другия ден вече да изневери.

Един непознат мъж пристъпи към Пучини. Бадини и Понкиели го поздравиха приятелски. Беше красавец със сериозно лице.

— Поздравявам ви. Беше великолепно. Завладя ме напълно — каза той сърдечно. — Аз съм Франко Фачо, диригент на Скала. Бих желал да поговоря с вас. Ще ви отнема само няколко минути.

Всичко се завъртя около Джакомо.

— Заповядайте.

— Реших — каза Фачо — наесен, на тържествения ни концерт за откриване на сезона, да представя вашата симфония.

— В Скала ли?

— Аз лично бих желал да я дирижирам. Това музикално произведение съдържа повече от това, което чухме днес. Моля да ми

дадете партитурата и преди всичко съгласието си. Понеже този наш концерт е благотворителен, не можем да ви платим хонорар. Но смятам, че няма да загубите, ако дебютирате в Скала. Джакомо едва можа да проговори.

— Благодаря — каза той. — Утре партитурата ще бъде при вас.

С това обещание разговорът свърши.

Тази нощ Джакомо и Чеко гуляха, естествено в Аида. Приятелите посрещнаха Пучини със свещи, цялата малка кръчма просто гърмеше. Чеко също имаше огромен успех още при първото му появяване. С непостижимото си добро настроение завладя всички. А после, когато изигра един негърски танц с Кончита, приеха го в клуба на бохемите по съответния ред.

На другия ден преди обед Джакомо изтича в Галерията, седна пред Бифи, поръча си кафе и помоли да му донесат всички вестници. С жадни очи внимателно ги прегледа от първата до последната страница, но не намери онова, което търсеше. Разочарова се и се огорчи. Какви вестници са, че дори не споменават за вчерашния концерт, макар че там бяха критиците, някой му ги показва, всички бяха там, чува музиката му, бяха свидетели на изключителния му успех — защо го слушаха тогава?... Защо ли? Пучини още не познаваше тези господа — прекалено предпазливи, самонадеяни мъже. Предпочитат да почакаят малко, отколкото да избързат и да изложат безпогрешността си. А колко хубаво щеше да бъде да постави една хвалебствена критика в плик и да я изпрати в къщи, на майка си. Но си спомни за Франко-Фачо, Скала и отново стана весел — не весел, думата е неподходяща: ликуващо щастлив!

Помоли да му донесат една пощенска картичка и писа на майка си:

... победих с новата си симфония... наесен ще бъде изпълнена в Скала, представи си... Кажи на Анджелони и на чичо Черу. Старецът да изпрати пари. Обеща ми. През лятото ще си дойда...

Скала се намиреше само на няколко крачки, за минута стигна там. Разбира се, и партитурата носеше със себе си. Влезе през малката

врата, входа за артистите, никой не го задържа. Намери стаята на Франко Фачо. Дано е тук! Беше там. Прие го сериозно и любезно, не каза нито една излишна дума, и сега говореше с най-естествения глас в света.

— Благодаря, Пучини — каза простодушно той. — През лятото ще я разуча. На двадесети септември ще започнем репетициите. Естествено бихме се радвали да видим и вас, дори разчитаме на помощта ви.

И му подаде ръка. При ръкуването му каза:

— Кажете, Пучини: за опера още никога ли не сте мислил?

— За опера ли?...

— Да. Защото имам чувството, че вашата музика е по-скоро драматична, отколкото епична. Е, сбогом, Пучини, и довиждане!

Когато Джакомо отново се намери на улицата, пред малката входна врата, едва тогава се сети за Понкиели: на него дължеше всичко!... И се спусна към консерваторията. Колко странно и колко трогателно: трима прекрасни артисти си го предаваха от ръка на ръка, и то с най-чиста безкористност, пазеха го да не се загуби, да върви все по-нагоре — Карло Анджелони го пое пръв, той разпали мъчителната, ощастливяваща страст, а когато вече се чувствуваше слаб, предаде го по-нататък в по-твърди ръце, в сигурните, силни ръце на Амилкаре Понкиели, за да му покаже той по-нататък, пътя, като грижлив, строг баща. А сега този чуден Понкиели разтваря пред него най-вълшебната входна врата, вратата на Скала, която се пази от хиляда змея и просто го тиква през нея в широко отворените ръце на Франко Фачо. Какъв щастлив момък е той всъщност, друг не може да оцени благоволенieto на боговете! Кой е имал такава майка, такива сестри, такива приятели, професори, като него; кой е имал такава Джулия, такъв вълшебник като чичо Николао Черу; кого цени родният му град така, цветната градина на Тоскана, Лука, кого са хранили и поили две кръчми в Милано, на кого е била меценатка самата италианска кралица и чие произведение е било изпълнено в Скала, първата опера в света, на двадесет и три годишна възраст?! Да, от рождението си се е движил сред чудеса, а дори не е забелязвал тези чудеса, просто ги е приемал с такова естествено безразличие, с такова княжеско равнодушие, сякаш по рождение е имал право на тях! Такъв човек е той.

Застана пред Понкиели.

— Дойдох да ви благодаря...

— Спрете, веднага!... В противен случай ще ви изгоня! — скара му се Понкиели. — Ние трябва да благодарим на вас, момчето ми, че възвърнахте кредита на този стар институт.

— Вестниците дори не ми обърнаха внимание...

— Вестниците!... — засмя се подигравателно Понкиели. — Вестниците ли? Ние пишем за себе си, а не за критиците: за себе си и за милионите, за целия свят! — После продължи със съвсем друг тон: — Седнете, запушете. Ще направя едно хубаво кафе, да си поговорим малко. Какви са бъдещите ви планове?

— През лятото ще си отида в Лука.

— А после?

— На двадесети септември ще бъда отново тук, за да взема участие в — репетициите на Скала и да продължа учението си...

— Учението ли?... При кого?

Пучини се учуди.

— Разбира се, при вас, господин професоре. Тук, в консерваторията.

— При мене ли?... В консерваторията?... — засмя се Понкиели. — Само че трудността ще дойде оттам, скъпи приятелю Пучини, че ние няма да ви запишем.

Сега Джакомо се изненада.

— Не мога ли да разчитам на безплатното място през идущата година?

— Не можете да разчитате. През идущата година мястото е нужно на друг.

— Тогава ще изгубя и стипендията на кралицата, когато свърши годината — каза машинално Пучини. — Не мога да искам да бъде подновена.

Гласът на Понкиели изведнъж стана твърд:

— Вие не искайте нищо от никого! Нито от кралицата, нито от друг! Стъпете на краката си, живеете със собствените си сили... от музиката... от оперите си.

— От оперите ми ли?!

— Да, от оперите си... от оперите си, които ще напишете, които изисквам от вас! — Гласът му стана твърд като кремък. — Вашият талант не е за нищо друго, освен за писане на опери!

— Ами симфонията ми не е ли хубава!

— Симфонията ви? Великолепна оперна музика, щом като искате да знаете. Опера без текст. Затова запали публиката, затова ще бъде изпълнена в Скала, затова ще я подготви Франко Фачо.

Пучини направо се слича, дума не можеше да продума. Мълчаливо пушеше цигара след цигара. Сновеше като луд нагоре-надолу из стаята. Накрая се спря пред Понкиели и кротко, тихо, едва ли не с умолителен глас каза като малко момче на баща си:

— А откъде да взема либрето?

— Аз ще ви набавя едно — каза решително Понкиели. — Ще говоря с Ариго Бойто или с Гисланцони... ще видя с кого. Но ще имате либрето, бъдете спокоен. А дотогава винаги мислете за опера. Измислете си някаква въображаема приказка и към нея композирайте музика, арии, хор и увертюра, и всичко, което трябва... някога аз направих същото. — Сега Понкиели се развълнува, гласът му се разгорещи. — Възможно е така наречената инструментална музика, симфоничната музика, да е истинската, но операта, музикалната драма е най-вълнуващият жанр, който се е родил за нашия италиански темперамент. Сега обаче от две страни ни нападаха, заплашват нашата хегемония, която Росини, Белини, Доницети и Верди извоюваха със световноизвестните си победи: немците ни нападат с техния непобедим Зигфрид, Рихард Вагнер, размахващ свещения меч и повалящ боговете в праха, а французите изкараха едновременно цяла армия срещу нас, рафинирано ловки, прекрасни бойци на модернизирания романтична опера, като Халеви, Тома, Гуно, вашият любимец Бизе, Делиб... Сен-Санс и Масне, това е страшна армия, а нашият герой Верди мълчи, прибра ножа в ножницата, докато малцината негови жалки, безсилни наследници Бойто, Бацини, Франкети и аз не можем да удържим на този убийствен щурм, поголеми юнаци са нужни на крепостта, такива като вас, Джакомо Пучини.

Дъхът на Пучини спря. Заеквайки, шепнешком той каза:

— Още много трябва да науча дотогава...

— Какво искате да учите и от кого искате да учите, бихте ли могли да ми кажете?!... Може би от мен?... Вашата оркестрация е по-модерна, по-дръзка, по-колоритна, отколкото нашите, вашите цигулки звучат по-нежно и от цигулките на Бацини, вашите драми са по-силни

от нашите, а вашата страст е по-мъчителна, по-вълнуваща от чиято и да било на света. Вие трябва да творите, а не да учите.

Мълчаливо се погледнаха. Очите на Пучини блестяха мрачно.

— Ако аз бих могъл да вярвам така в себе си...

— А само тогава ще победите, ако повярвате в себе си.

Сега гласът на Понкиели стана тих и кротък, едва ли не подкупващо кротък:

— Няма по-голямо удоволствие, няма по-голямо вълнение, няма по-голяма мъка от писането на опера. Тук все още човек може да търси жанра, не върви и не може да върви по утъпкани пътища, след като Вагнер обърна всичко наопаки, тук трябва да се твори нещо ново, съвсем ново, нещо, което няма нищо общо с досега написаните опери, в противен случай ще загине жанрът. Сега за вас съм като някой стар консуматор на хашиш, който иска да накара младия си приятел да свикне с това ужасно удоволствие, което убива човека. Виждате ли, аз вече прехвърлих четиридесетте и все още със същата треска сядам да пиша последната си опера.

— Защо да бъде последна?

— Защото е последна, зная. Аз съм смъртно болен, да, зная го... но да не говорим за това. Само да имам време да я напиша! Сядам със същата надежда, както винаги, при всяка моя опера: може би сега най-после ще успея!... Денонощно ме преследва и измъчва тази проклета Марион Делорм...

— Марион Делорм ли?...

— Да, новата ми опера: съпровожда ме дори и в съня, не мога да спя, не мога да се освободя от нея нито за минута. Вече не ме интересува нищо друго в живота: Марион Делорм... и вашето бъдеще, Пучини.

Джакомо го слушаше потресен. Искеше да каже нещо, но не можеше да произнесе нито дума.

Но Понкиели вече се усмихна. Продължи с по-весел тон:

— Либрето ли?... Почакайте, сега ми хрумна нещо: приблизително преди двадесет години старият Бацини написа една чудна опера, казваше се Турандот. Бацини беше сигурен, че ще има успех, но се провали. Често обича да казва, че Турандот, кръвожадната китайска императорска дъщеря, го е убила. Гоци написал тази китайска приказка, а Шилер я драматизирал. Драмата е вълнуващо

интересна и просто жадува за музика. Смятам, че лошото при Бацини беше това, че към китайския сюжет написа италианска музика. Някога помислете за тази Турандот, когато търсите подходяща тема за опера.

— Не искам да засегна господин професор Бацини.

— Да, но по-късно, когато и Антонио вече няма да е жив...

До смъртта си Пучини запази спомена за този разговор.

През цялото лято Джакомо не можа да се върне в къщи. Просто защото нямаше пари. Двата ценни предмета — наследеният от баща му сребърен джобен часовник и иглата за вратовръзка, получена от майка му при завършване на гимназията — лежаха в заложната къща, но това все още не беше толкова страшно. Имаше по-голяма беда. Той не можеше да замине от Милано, преди да изплати все повече набъбващите дългове към двамата добри кръчмари, на Джиджи Ненини и Николо Нети, макар че те дори не бяха му намекнали за това, напротив, трогнати му честитиха, когато узнаха, че през есента Скала ще изпълни симфонията му. Но това беше въпрос на чест. Колко ли може да са дълговете му? Джакомо нямаше представа, а и не смееше да попита. Всичко това не беше достатъчно. Най-неочаквано нова тежест се стовари върху раменете му.

Микеле няколко пъти вече му спомена с важно, мрачно лице, че иска да говори с него, но винаги предстоеше нещо: композирането, годишният концерт и Джакомо с едни и същи думи се отървяваше от него: „Нямам време, Микелино, не се сърди, по-късно“. Сега наистина имаше време, не можеше да му откаже.

— Е, какво ново? За какво искаш да говориш с мен? — попита го весело.

— За много неща.

Тъжно и заплашително прозвучаха думите му.

— Казвай!

— Аз скоро ще замина...

— Къде отиваш?

— В Америка.

— Шегуваш ли се?

Микеле нямаше вид, че се шегува.

— Сериозно ти говоря. Ще се изселя в Южна Америка, в Буенос Айрес.

Джакомо не можеше да повярва на ушите си.

— Ще се изселиш ли?... Окончателно?

— Окончателно, да. Не мога да понасям тази мизерия. Стига съм гладувал и мръзнал вече заради теб.

— Заради мен ли?

— Най-после и аз искам да се порадвам на живота.

Някаква ужасна болка стисна Джакомо.

— Разкажи ми, моля ти се, всичко подробно. Трябва да зная.

— Там живее един наш вуйчо, по-млад брат на мама. Собственик на кафени плантации, много богат човек. Ще отида при него.

— Мама знае ли?

— Не знае. Не бива и да узнае. Когато вече пусна корени там и спечеля малко пари, за да мога да я подпомогна, ще ѝ призная. И пред сестрите мълчи, да не се изпуснеш да им кажеш!

— Да ги лъжа ли?

— Лъжи ги!

Джакомо погледна брат си с обич и безпокойство.

— Обмислил ли си добре всичко?...

— Ах, моля ти се, остави ме — каза нервно Микеле, — не ме разчувствувай. Положението ми няма да е по-лошо, отколкото тук при теб. Там няма да живея като изпъдено куче, от което никой не се интересува.

— Толкова лошо ли се държа с тебе?

— Никак не се държеше с мен: нито лошо, нито добре. Ти изобщо не се интересуваш от никого, единствено само от себе си.

— Такова ли мнение имаш за мен?

— Да. А там може би и на мен ще повярват, че разбирам малко от музика, макар че не съм гений като теб.

— Подиграваш ли се?... Искаш да ме обидиш?

— Не. Само ти казвам истината. Нищо чудно, ако съм малко зъл. Омръзна ми винаги да бъда само твоя сянка. Сега ще стана самостоятелен. Това е всичко.

Джакомо се измъчваше.

— Какво съм ти направил?

— Какво ли? — Гласът на Микеле прозвуча страстно. — Кажете искрено, Джакомо: помисли ли поне веднъж какво правя аз, какви са желанията ми, с какво се занимавам, от какво живея, какво ям? Дори не знаеше, че живея, дори не ме забелязваше. С голямо благоволение

ми разреши да спя тук, при теб, и искаше от мен да ходя на пръсти, за да не преча на епохалната ти творческа работа...

— Отново започваш!...

..., но не споделяше нищо с мен, нито мислите си, нито плановете си, нито забавленията си...

— Делях с теб всичко... — каза тихо Джакомо.

— Така ли? Сериозно ли говориш? Заведе ли ме поне веднъж със себе си на театър, на гуляй, при любовниците си, в луксозния Бифи, в Екселсиор, в долната кръчма Аида? За една година ме заведе единствено в Скала и тогава ме остави там така, че си легнах с празен стомах.

— Защо не ми каза?

— На теб! Дори нямаше и да ме чуеш. Разбира се, веднага пое онзи налудничав Чеко, водеше го навсякъде със себе си!

Сега Джакомо го попита много сериозно:

— Защо не дойде на моя концерт?

— Защото вече ми омръзна от рождението си непрекъснато да ти ръкопляскам.

— Виждаш ли, Чеко беше там. А после го заведох със себе си, за да отпразнуваме заедно триумфа ми.

— Триумфът ти?! — засмя се подигравателно Микеле.

— Да, триумфа ми, Микеле — отговори спокойно, решително Джакомо. — Излязох пръв в най-прочутата консерватория в страната. А световноизвестната Скала ще изпълни моето произведение в един от тържествените си концерти през есента. Това все пак е нещо.

— Какво ще ти заплати Скала?

— Това не е най-важното.

— А, ако мога да зная, кое музикално издателство откупи произведението ти?... Виждаш ли!... Защото това би било реално, това е триумф. От когото очакват нещо, на него му дават и пари, а не го потупват само по рамото.

— Ще пиша опера...

— Хайде де! — засмя се Микеле. — Нова илюзия!... Утре ще кажеш, че след една година ще надминеш и Верди.

Обезсърчен, Джакомо каза:

— Ти никога не си вярвал в мен...

— Само не се поддадох на капризите ти, на въздушните ти кули, както всички останали в семейството ни. А на мен, нищо и никаквия, ми плащат честно, макар че не се хваля с това, влагат парите си, защото ми вярват: ще ми изпратят пари, билет за кораба и входна виза.

Сърцето на Джакомо се сви.

— Наистина ли искаш да емигрираш, Микеле?

— Смяташ, че се шегувам ли?

— От какво ще живееш там?

— Не от милостиня, не се страхувай. Ще давам уроци по пиано и по пеене, скъпо и прескъпо. Чичо ни Марчело Маджи пише, че там мога да направя състояние с уроци по музика. Само ние, италианците, имаме художествен кредит в Южна Америка. Още не съм тръгнал на път и вече имам толкова много ученици, че не мога да поема всичките!

— Кога ще тръгнеш?

— Скоро.

Джакомо искаше да каже на Микеле колко много го обича, колко му е мъчно, че ще го загуби — да не мисли, че е самодоволен егоист, а само занесен и разсеян. Дори щеше да поиска извинение от брат си, но не посмя. Каза само с искрено съчувствие:

— Всичко ли искаш да оставиш тук: семейство, родина?

— Остави, моля ти се, романтиката настрана, казах ти вече!

— Няма ли да бъдеш нещастен в чуждата страна?

— Да не би тук да съм щастлив?

Джакомо наведе глава. Говореше сякаш сам на себе си:

— Въобще може ли да се промени почвата? Ще загубиш всичко, с което си се сраснал досега, а себе си ще носиш навсякъде. Човек не може да се освободи от мъката си, от проблемите, където и да отиде, те няма да го оставят, не може да се спаси от тях. Ще чувствуваш ужасна носталгия по родината... едновременно напускаш две родини: Италия и Европа. Отиваш в чужд свят... възможно е да е по-богат, но е съвсем друг, не е като нашия. Виждаш, аз вече страдам, че от една година не съм виждал Лука, мама, сестрите ни. Страхувам се за теб, Микелино.

— Сега изведнъж започна да се безпокоиш за мен? — засмя се горчиво Микеле.

— Ако би имал още малко търпение...

— Да ти кажа ли какъв ще бъде краят? И ти ще дойдеш след мен тичайки на четири крака, когато най-последно поумнееш и ти се отворят

очите, разочарован от химерните мечти.

— Аз няма да напусна родината си никога. Италианец съм до последната си капка кръв. За мен онова малко езеро при Лука струва повече от всички чудеса на света.

— Добре, ще видим. Познавам този твой, страстен самоизмамващ романтизъм... познавам и големите ти приказки. — Микеле се заразхожда из стаята, после със сух делови тон продължи: — Трябва да ти завещая нещо... зная, че няма да се зарадваш: дълговете си.

— Дълговете ли?!

— Заповядай, ето ти списъка с имената и адресите — и той подаде на изтръпналия Джакомо един лист: — 860 лири за цяла година, дори не са и много. Какво гледаш? Какво се чудиш? Може би трябваше да умра от глад?... Аз не получавах издръжка от кралицата и от Николао Черу, не съм получил нито чентезимо от никого: нито от теб, нито от друг.

— Но все пак — заекна Джакомо, — какво общо имам аз с твоите дългове?

Лицето на Микеле пламна от гняв.

— Ще ти кажа още нещо, Джакомо, и с това ще свърша. Ако ми беше дал всички ония пари, които с небрежно безразличие просто си изпушил, сега не бих имал нито една лира дълг, а може би нямаше да бъда принуден да емигрирам.

Както обикновено Микеле му обърна гръб, изтича и тръшна след себе си вратата.

Джакомо стисна главата си с две ръце и се загледа пред себе си, изпълнен с болка и самообвинение. Това беше третата причина, може би най-тежката от всички, за да не може да си отиде в къщи, в Лука. Не само заради дълговете на Микеле, а защото щеше да го издаде. Явно щеше да направи впечатление на всички, че се връща без брат си — не можеше да обясни защо го е оставил в Милано. Така той фалшифицираше подписа на Микеле в писмата до майка си или просто пишеше накрая: „Микеле е добре — и той ви целува всички“.

А колко го измъчваше носталгията по родния град. Какво не би дал само да можеше да се озове неочаквано в старото, овехтяло жилище, където във всеки ъгъл го чакаше някой спомен, ако можеше да прегърне майка си, сестрите по-горещо откогато и да било в живота

си, ако можеше да изтича към месарницата и да изсвири онази стара мелодия и с Джулия под ръка да поздрави старата си приятелка, мълчаливата, тъмна борова гора, ако можеше да застане отново като малко момче пред Карло Анджелони и да му каже с шеговита усмивка: „Да отидем ли, господин професоре, на лов за диви патици при езерото Масачуколи и да преминем с лодката на отсрещния бряг, при селцето с червени покриви, Торе дел Лаго?“ И какво не би дал, ако можеше отново да седне на скамейката пред органа в базиликата „Сан Паолино“, там, където беше седял като момче и пожънал първия си успех на Петдесетница, или ако можеше развълнуван да се спусне презглава към Вичепелаговския манастир, да поиска разрешение от игуменката Хиачинта да види сестра Мария Енрикета, прекрасната си малка сестра, хубавата Иджиния. Сега трябваше да се откаже от всичко това, защото нямаше пари, защото беше беден. Идваше му да крещи от огорчение! А всички го очакваха в къщи, най-вече майка му и Джулия, с трепетна надежда и терзание — не можеха да си представят защо не си идва, какво го задържа, какво се е случило с него там, в онзи тайнствен голям град, защо, заради кого им изневери. Ужасно!

Беше ужасно и това горещо, задушно лято тук в опустелия Милано, в Бергамо, в Ормея, във Вакало, в Монтекатини и в Портофино Вета, по улиците рядко се виждаха хора, а пред кафенетата на галерия дремеха или гонеха мухите безработните келнери. Дори и Амилкаре Понкиели не беше в Милано, почиваше някъде в околността, във вилата си с розова градина или по-скоро не почиваше, а работеше върху голямата си опера Марион Делорм — и с него не можеше да говори, и от него не можеше да почерпи сила и вяра.

Дори Чеко си замина и като че ли заедно с него и веселието отлетя от тази проклета малка таванска стая. Само футуристичните му актове висяха на стените с високо вдигнати безсрамни крака, но сякаш и те тъгуваха, увиснаха гърдите им, изкривиха се краищата на устата им.

Но колко сърдечно се сбогува с него този мил, малък Чеко, не както собственият му брат Микеле! Смеещите му се очи плуваха в сълзи, а в ръката си стискаше един грамаден молив, който приличаше на бастунче.

— Купих ти го за спомен, Джакомо — каза с престорено весел глас, — за да си спомняш винаги за мен, когато пишеш с него... да

мислиш за мен и да се смееш. Не тъжи, ще се върна, дори да ме изгониш и тогава ще пропълзя обратно към теб, защото аз съм такъв, знаеш, като скитащо куче: погалиш го, тръгва по стъпките ти и никога вече не се отделя от теб. От мен няма да се отървеш до края на живота си... защото никой не е бил толкова добър с мен, както беше ти...

— Върви по дяволите!

Вече отивам.

И те се целунаха като истински братя.

Остана Пиетро: Пиетро Маскани. И той изпадна в беда. С всеки изминат ден настроението му се разваляше, вече съвсем изгуби момчешката си усмивка. Веднъж, както седяха в Екселсиор, огорчено каза:

— Тази мърша, барон Ландези, спря стипендията ми. Писа ми, че се е разочаровал от мен, цяла година не съм бил написал нищо. — Той сърбаше супата апатично, с отпусната глава, за да избягва погледа на Джакомо. — Ще напусна Милано... Милано и всичко друго: композирането, операта...

— Пиетро!

— Ще се откажа от всичките си мечти, нямам друг избор, повече не мога да понасям! Сключих договор като диригент в Чериньола. Щастие е, че успях. Ще дирижирам стари оперети...

— Пиетро, това е самоубийство! Не бива да правиш това.

— Погледни ме, Джакомо: за една година в Милано отслабнах десет килограма. А тогава все още имах стипендия.

— Заклевам ти се, Пиетро, че пред никого не стои толкова блестящо бъдеще, както пред теб! — каза разпалено, въодушевено Пучини. — Очарователна е музиката ти...

— Благодаря ти, Джакомо. Ти ми беше единственият приятел в Милано...

— Ами!

— ... и те моля, не забравяй малкия провинциален диригент.

— Подписа ли вече договора?

— Да. Ще получавам двеста и петдесет лири месечно... хубава заплата. Гладен няма да умра, това е сигурно. Дори получих и аванс. С него изплатих дълговете си на Ненини и Неги.

Той посочи към търкалящия се на стола домашен вестник, към Плешивия етруск. И двамата не можаха да не се засмеят на статията:

„Потресаваща тъжна новина. Един от прочутите ни постоянни гости, нашият приятел Пиетро Маскани, се е побъркал: бедният, изплатил целия си дълг до последното чентезимо. Състоянието му е безнадеждно.“

Някой откъм улицата почука на прозореца: Алфредо Каталани им се усмихваше с най-хубавата си усмивка:

— Е, най-последно ви хванах! — каза им той. — Търся ви от няколко седмици!

Приятно беше да се чуе безгрижният му, весел глас. Те обичаха Каталани — мил, приличен момък, а освен това безспорно беше и талантлив.

— На тебе, Джакомо, — продължи мило и весело — ти нося много поздравии и целувки от Лука. Миналата седмица си бях в къщи само за няколко дена. Говорих и с майка ти, разказах ѝ всичко: много се гордее с теб.

— Как е мама? — попита Джакомо с пресипнал от болка глас.

— Малко е поотслабнала, но не се оплака, добре е. Всички са добре, сестрите ти също.

— Не видя ли Анджелони?

— Разбира се, че го видях: и той ти изпраща много поздравии. Много е остарял бедният.

За миг Джакомо се почувствува в Лука: видя майка си, видя Анджелони, видя Джулия, видя ги толкова ясно, сякаш стояха пред него.

— А защо се върна в този ад? — попита го Пиетро.

— Имам репетиции. Вече започват във вторник — отвърна му Каталани.

— Заради какви репетиции се върна?

— Не сте ли чели във вестника? Репетициите на моята опера. Тъкмо затова искам да говоря с вас. Искам да ви помоля, да идвате и вие понякога на репетициите.

Пучини и Маскани се спогледаха. Не можеха да проговорят от изненада.

— Опера ли си написал?

— Не знаете ли?

— Къде ще я представят?

— В театър дал Верме.

— В театър дал Верме, там, където и Верди дебютира в началото на октомври.

— Как я нарече?

— Лорелай. Баладата на Хайне ми даде идеята.

— В колко действия?

— Три. Опера, запълваща цялата вечер.

— Кой написа либретото?

— Засега е тайна — засмя се Каталани. — Аз също работих много върху него.

Пучини погледна Пиетро: беше бял като стената.

— Не забравяй, Пиетро — каза толкова бързо, сякаш хвърляше спасителен пояс на някой давец се, — че Алфредо вече е тридесетгодишен, а ти си само на двадесет.

Но Алфредо Каталани явно не забеляза вълнението на двамата си приятели. В голямото щастие и гордост нито виждаше, нито чуваше нещо. Малко надменно каза:

— И в Скала с удоволствие щяха да представят.

Но по-голямата беда се случи едва на другия ден. Едоардо застана на полуотворената врата с пристигащия на всяко първо число пощенски запис в ръка.

— Това тук какво значи? — попита мрачно той и с дебелия си пръст посочи края на записа. — Тук в графата „Частни съобщения“ е написано: последната част от стипендията.

— Явно значи — отговори му раздражено Пучини, — че повече няма да получавам стипендия от Рим.

— Тогава няма да имате и квартира. Трябва да се изнесете — изгърмя пощенецът.

Зад рамото на Едоардо блесна злорадият поглед на Мадалена.

Така Пучини вече нямаше и квартира. Цял ден се скита, докато най-после, капнал от умора, намери една тъжна малка стая в покрайнините на града, близо до Porta Nuova, на пиаца Бекариа, в къщата с номер 13. Една любезна възрастна семейна двойка му даде под наем стаята. Те не поставиха никакви условия и жената беше над шестдесет години. Тук въздухът беше толкова морално еснафски, че Джакомо не посмя да окачи на стените безсрамните картини на Чеко. Пианото беше също лошо, безобразно лошо.

Фееричната светлина изведнъж започна да избледнява, да отслабва, както бавно затварящите се очи на умиращ и накрая съвсем потъмня. Не се промени нищо, всичко си остана все така прекрасно, букетите от розови карамфили и днес се търкалят по кадифените парапети на ложите, осветените пещери са изпълнени с фракове, вечерни дрехи, голи снежнобели рамене и Джакомо и сега чувствава носещото се благоухание на грижливо гледаните женски тела — не, нищо не се е променило тук, само оркестърът изчезна от дълбочината, за да се появи на сцената, и той, Джакомо Пучини слезе от Олимп тук в партера, непосредствено до сцената, в ложата, запазена за композиторите — какво ли ще си помисли сега горе невярната малка Анета, като го види там долу?

— Помолих ви, Пучини, да облечете тъмни дрехи — пошепна на ухото му един упрекващ глас.

Какво да му отговори? Предпочете да не отговори нищо. Или да каже, че тези кафено — кафяви дрехи са единствените му откакто е свършил гимназия? Какво ли ще кажат за това онези дами и господа, които обръщат към него любопитните си бинокли, навярно ще се възмутят или ще го сметнат за някакъв капризен особняк, или, че не се съобразява с благоприличието и традициите. Да го смятат за какъвто искат, все му е едно! Едва ли не се гордее с тези кафяви дрехи, чувствава ги като униформа, униформа на мизерията, която се полага на артиста от векове насам, по стара традиция.

Пучини не е смутен, не се вълнува, дори сърцето му не бие ускорено, само чувствава някаква тържественост, потресен е. Не е щастлив, не е горд, по-скоро трогнат и тъжен. Тъжен, че тук в салона няма никой, който да чувствава като него, кръвта на когото да бие като неговата, който бледен, със свито сърце да очаква триумфа или провала му; не е тук майка му, не е тук любимата му, не са тук сестрите му, приятелите, не е тук дори Карло Анджелони, а и Пиетро. Седи сам, изоставен, самотен. Радостта така е само полурадост, славата — полуслава. Не е вярно, не е вярно! Тук до него седи Амилкаре Понкиели, който е повече от маестроото му, повече от брат, повече от приятеля му: със своята безкористност, с окуражаващата вяра, с непоколебимото си доверие може би е повече и от баща, тук е и старият Бацини с уморената си усмивка, от последните редове сияе кръглото лице на Леонкавало, а горе на Олимп стискат пръсти двамата

брадати гиганти Томази и Пани заедно с прехапалата устни малка Пепина, дори и Джиджи Ненини е тук с лъскавата като луна плешива глава — как ще е сам, тук има толкова братя, повече отколкото е смятал, всичките млади хора в галерията дойдоха тази вечер да ръкопляскаат на съвременника си в кафяви дрехи, който мизерствуваше и се надяваше заедно с тях, за да провъзгласят нов герой, герой на собственото си поколение, който с музиката на новото време сега нахълта в Скала, в страхливо пазената от старите знаменитости крепост. Джакомо вече започна да се усмихва: чувствуваше как по тялото му отново се разлива топлина.

Чуха се слаби ръкопляскания, ръкопляскания на любезност: Франко Фачо се качи на диригентския подиум. Той самият беше олицетворение на спокойствие. Усмихнат махна на оркестъра, наведе се към концертмайстора и му пошепна нещо, огледа армията си, тези въодушевени войници, които го погледнаха с такова напрегнато внимание, както истинските войници своя капитан, когато чакат заповед за щурм, вдигна и разтвори двете си ръце, после даде знак.

Пучини изпитваше възторженото чувство, че този прекрасен диригент и този съвършен оркестър така ще интерпретират всяка негова мисъл, чувство, както по време на композирането в таванската си стая беше мечтал. Ето сега стои тук съблечен, гол пред три хиляди човека, издава им най-съкровените си тайни, бурната си страст, мъчителната си меланхолия, любовните си възхищения, дори и малките вълнения: съдете ме, такъв съм, не съм виновен за това, лошо ли е или хубаво, не зная, но пея със собствен глас и пея за собствения си живот, всичко, което ви давам, е съвсем ново, не съм заимствувал от никого нищо, всички тонове съм черпил, изтръгвал от себе си с най-жестока откровеност.

В залата царува голяма тишина, никой не се помръдва. След първата част започнаха да ръкопляскаат, но Франко Фачо решително ги спира. Само изтрива челото си и двете му заповядващи ръце отново се размахват.

След последната част с бурна сила избухнаха ръкоплясканията, като отдавна дебнещ, връхлетял ураган, който сега си откъщава, че са го спирани, че не са му позволявали да се разрази. Франко Фачо не смогва да се покланя, после дава знак на оркестрантите, те всички стават, но публиката иска друго, съвсем друго. Пучини чува името си

от различни места и особено от високия Олимп ръкоплясканията не искат да спрат, не отслабват, Франко Фачо поглежда към него, дава му знак в ложата, Джакомо става, покланя се само за миг, но това все едно е масло в огъня, сега вече името му звучи в хор. Франко Фачо настоятелно му дава знак. „Върви! Върви!“ — казва му Понкиели и го изблъсква от ложата. Джакомо изтичва, преминава през желязната врата, здравата ръка на дежурния го изблъсква на сцената, но той се стъписва, слисва се от ослепителната светлина, а може би и от неизмеримо подивялата публика, не се помръдва от страничните кулиси, там отзад се покланя, докато Франко Фачо не слиза за него и го отвежда на сцената. Ръкоплясканията гърмят, бушуват, цигуларите от оркестъра чукат с лъковете по гърба на цигулките си. Пучини непрекъснато се кланя, накрая вече различава и отделните лица в салона, очите му срещат един блестящ поглед в средата на третия ред, сега вече се покланя само на него.

Тежката кадифена завеса се спуща зад тях, остават сами, отделени от публиката, вече отдалеч се чуват отслабващите ръкопляскания.

— Благодаря ви за съвършеното изпълнение, маестро, — казва трогнат Пучини на Франко Фачо.

— Поздравявам ви за прекрасното произведение, маестро — казва усмихнат Франко Фачо.

Те разтърсват взаимно ръце.

— Гордея се с теб! — казва в ложата Амилкаре Понкиели.

Когато тръгва по тъмните улици към Аида, изведнъж се сеца: „Да, това беше онази руса жена с блестящи очи на третия ред, чийто поглед веднъж вече срещна на перона на гарата, когато се сбогуваше с Лука и тръгваше за Милано.“

След прекарания нощен гуляй на другия ден към обяд Пучини, малко уморен, седеше на обичайния фотьойл пред Бифи. Ниският, дребен, подвижен келнер, който вече го познаваше, без поръчка му донесе кафе и постави един вестник до чашката: беше известното списание за критика Персеверанца.

— Заповядайте да прочетете това — посочи една от статиите.

Погледът на Пучини първо падна върху заглавието: „Концерт на симфонията на нов композитор в Скала“, после потърси в края на статията от две колони името на автора: Филипо Филипи —

авторитетният, известен музикален критик. С жадни очи поглъщаше всяка дума:

„Музиката на Пучини е истинска симфонична музика. Смела и темпераментна. Индивидуална музика и с единен стил. Дори най-големите наши живи композитори не притежават тези толкова високи добродетели, както Пучини в своята *Capriccio Sinfonico*. Това *Capriccio* в същност е едно *allegro fuoco* (пламенно алегро) между по-тихи и прекрасни вариации, най-голямото качество на което според мен е замахът, единният стил и колоритността. Младият композитор не се колебае, не се лута, мелодиите му се носят смело, музикалните му мисли са ясни, трогателни, безкрайно въздействащи, разнообразни и интересно хармонирани. Главната тема е силна, дръзка, дори сурова, но винаги завладяваща. Повторенията са остроумни. Хармонирането и духовитостта на басите подчертават ефектните финали. В средната част се разгръща чудно красива господстваща мисъл, която непрекъснато е нова и се повтаря с нарастващо въздействие. *Capriccio Sinfonico* предизвика голямо въодушевление, като най-хубавото произведение от изпълнените нови произведения през тази година.“

Джакомо беше щастлив, не вярваше на очите си, едва дишаше. Помоли да му донесат плик, адресира го до майка си, написа само две думи накрая на вестника: „Прочети!... Прочети!...“ постави го в плика и изтича с него до пощата.

Още се излежаваше в леглото, когато почукаха на вратата му. Старата хазайка държеше едно писмо в ръце.

— Донесе го пратеник — каза тя.

— Пратеник ли? — такова нещо още не беше се случвало с него. Кой ли му пишеше? С разтреперани пръсти разкъса плика. Писмото се състоеше само от няколко думи: „Елате веднага. Чакам ви в консерваторията — Амилкаре Понкиели“. За какво ли го вика Понкиели? Загадка.

Набързо се облече и едва ли не тичаше по улицата към консерваторията — ужасно далече беше от квартирата му, да я вземат дяволите!

— Тук съм!... Заповядайте! — яви се той запъхтян.

— Сега наистина ще ви заповядам, Пучини — каза усмихнат Понкиели. — И се надявам, че ще се подчините. — Той посочи един брой на вестник Стампа, една статия, означена с червен молив: — Четете.

Джакомо прочете:

„Издателството за музикални произведения «Сондзоньо» обявява конкурс за едноактна опера. Спечелилият конкурса ще получи 2000 лири награда. Награденото произведение ще бъде представено веднага в Театър дал Верме. Срок на представянето на произведението 1 март 1883 година. Фирмата «Сондзоньо» получава опция за издаване и разпространение на наградената опера и на оперите, похвалени от журито“.

— Е? — попита го Понкиели.

— От небето са ви паднали тези две хиляди лири. Само трябва да се наведете и ще бъдат ваши.

— Първи март!... По-малко от пет месеца...

— Верди за колко време е написал Аида?

— А нямам и либрето.

— Ще имаш.

Понкиели се приближи към един стенен шкаф и извади от него две широки чаши и една бутилка *Lacrima Christi*. Напълни чашите и се чукна с Пучини.

— Наздраве!... Ти сега веднага ще дойдеш с мен в розовата ми градина, в Каприно Бергамаско...

— Нямам нито стотинка...

— Ще намерим лек и на това. Ще дойдеш с мен в провинциалната ми вила и ще останеш там, докато се налага. Ще се запознаеш с интересни хора, между другото с най-милиия стар бохем, Антонио Гисланцони, близък приятел на Верди, автор на либретото на Аида, фантастичен майстор на всичко — композитор, поет, романист, новелист, изкуствовед, либретист, певец и кръчмар. Старият господин знае лекарство за всяка болка, ще помогне и на теб. Обзалагам се, че след няколко дена ще се върнеш в Милано с либрето под мишница. Влакът тръгва от централната гара в един и половина часа. В един и четвърт ще се срещнем във фоайето.

— Но...

— Никакво „но“. Заповядвам ти. Подчинявай се. Довиждане.

Пучини изтича в къщи, поиска назаем от хазайката си една малка пътна чанта — срам го беше да отиде без никакъв багаж, дори и пред Понкиели щеше да му бъде неудобно, — хвърли в нея нощницата си и четката за зъби и тръгна за централната гара: тя поне беше близо до квартирата му.

Още във влака се почувствува щастлив. Откакто пристигна в Милано, дори за минута не беше напускал града, а сега през прозореца на вагона се наслаждаваше на природата като на някоя изоставена и отново обикната любовница, на чиято красота не може да се насити. Пожълтелите стърнища, поръждавелите гори, натежалите от плод диви круши, малките къщи, покрити със сини глицинии, пасящите крави и тичащите кучета — всичко това плени Пучини, сякаш го виждаше за пръв път в живота си.

На гарата ги чакаше двуколка. В нея беше впрегнат бял кон със сламена шапка, само двете дълги, любопитни уши на животното се подаваха през изрязаните дупки на голямата шапка. Когато слязоха от

колата пред вилата с розовата градина, кучетата поздравиха с лай стопанина си, ближеха ръцете му, дърпаха палтото му, скачаха върху него, слагаха краката си върху гърдите му.

— Тези са най-верните ми приятели — каза Понкиели с горчива усмивка.

Пучини очарован вдишваше във вечерния здрач тежкото и сладникаво благоухание на розите. „Тук и аз бих могъл да работя“, помисли си той.

— Ще хапнем малко, после ще отидем при Гисланцони — каза му Понкиели. — Можеш ли да пиеш?

— Мога.

— Това е добре.

Наистина Гисланцони беше странен човек, много по-странен, по-оригинален, отколкото си го представяше Джакомо. В началото дори не помисли, че това е той. Беше застанал със запретнати ръкави и престилка пред тезгяха на механата градина до грамадни бъчви и старателно размерваше червено като кръв вино.

— Сервус, Тонио — поздравя го Понкиели, но старият Гисланцони не му обърна внимание, промърмори „сервус“ и със същото старание продължи да мери виното: половин литър Soare, един литър valpolicella... — Доведох ти някого: ще му се зарадваш.

— Познавам го — каза с безразличен тон Гисланцони за най-голяма изненада на Пучини, но дори и не го погледна. — Хей, Доменико, къде си? — извика на един момък. — Мери по-нататък вместо мен виното, дойдоха ми гости, но да не се напиеш, безбожни мошенико!... На нас ни донеси от онова двадесетгодишното... и Побързо мърдай краката си, какво зяпаш?!

Седнаха до една маса, покрита с покривка на червени точки, под грамадно маслиново дърво. Червеното като кръв вино вече беше на масата им в тумбесто шише с тънка шия.

Гисланцони се обърна към Пучини.

— Обичаш ли виното, братко?

— Обичам го.

— Тогава ще постигнеш нещо.

Той беше очарователен в своята естественост. Пучини вече обичаше този странен стар човек.

— Чух симфонията ти: не е лоша — продължи едва ли не равнодушно. — Тонът ти е индивидуален и пълнокръвен. И с Джузепе говорих за теб: и на него се харесваш.

— На Верди ли?

— Да.

Сърцето на Пучини едва не изскочи през гърлото.

— И той ли чу моята симфония? — попита Джакомо.

— Разбира се, че я чу. Онези трима луди, Понкиели, Баџини и Франко Фачо, вдигнаха такъв шум около тебе, че полюбопитствувахме да те видим.

— Да минем на въпроса, докато сме още трезви — каза сериозно Понкиели. — Този момък има нужда от либрето, но бързо. Ще пише едноактна опера за конкурса на Сондзоньо.

Гисланџони се засмя.

— Аз ще пиша вече само за себе си либрето, ако въобще пиша някога. На шестдесетгодишна възраст човек трябва да остави писалката и да се наслаждава тихо и мирно на живота. Хубаво ли е виното?

— Превъзходно.

— Ариго Бойто не е ли тук? — попита Понкиели.

— Не, вече се прибра в Милано. И той работи върху собствената си опера. Безнадежден е. Но щес ще мисля. Все нещо ще измисля, не се отчайвай. А сега да пием.

Нито една дума не се каза повече за неговото либрето. Но Пучини се чувствуваше прекрасно.

На другия ден Понкиели посетиха двама негови колеги професори: Саладино и Доминичези. И двамата бяха учили Пучини. Но Саладино повече държеше за таланта на Пиетро Маскани, от него очакваше новата опера, не от Пучини, когото впрочем и той ценеше.

Чудното беше това, че Пучини можеше да говори, да спори и да се шегува също така пристрастно с тези трима побелели мъже, както с младежите на неговата възраст. Не изпитваше никакво стеснение от тях, а срещаше разбирателство: разбирателството на артиста, на музикалното вдъхновение. Понякога едва ли не чувствуваше, че тези трима известни в цялата страна мъже го смятат за пръв между тях.

Не можеше да се насити на розите.

— Може ли да си откъсна от тях?

— За какво са ти? — попита го Понкиели.

— Бих желал да изпратя няколко в Лука.

— Ето вземи градинската ножица. Откъсни си колкото искаш. Пази само пъпките.

Джакомо откъсна седем рози, поотделно ги постави в пликове и написа само името си на едно малко листче. Колко много ще се зарадват всички: майка му, Джулия и сестрите, дори малката Мария Енрикета за миг ще бъде щастлива в нямото си уединение, във Вичепелаговския манастир.

Чувствуваше се виновен пред Джулия. Откакто срещна на концерта в Скала възхитения поглед на онази тъмноруса красавица, мислеше само за нея, не можеше да помисли за друга жена, дори и за Джулия. За пръв път от две години насам спеше в хубаво меко легло. С удоволствие се изтегна върху гладкия дюшек. С наслада вдишваше лавандуловия аромат от прясно изпраната, хладка калъфка на възглавницата и упойващия дъх на ябълките, наредени върху стария гардероб.

И в това голямо блаженство мислеше за непознатата руса жена.

Засмян и трогнат, Понкиели наблюдаваше вълчия апетит на този двадесет и четири годишен момък. Неизмеримо количество месо, яйца, плодове и мляко за миг изчезнаха в бездънния стомах на Джакомо Пучини. Слабото му лице се закръгли. „Колко е гладувал бедният!“ — помисли си Амилкаре Понкиели едва ли не засрамен.

На третия ден сутринта старият Гисланцони извика през оградата:

— Елате! Ще се разходим до Леко.

Едва по пътя, като се спря, за да си поеме дъх, им каза:

— Тук в Леко живее един поет, Фердинандо Фонтана, талантливо, налудничаво дете... но нали всички поети са луди... той има едно либрето: интересна история, само че малко фантастична.

— Тогава не е за мен — каза без настроение Пучини, — аз търся либрето, свързано с живота.

— Ти още не знаеш какво търсиш — прекъсна го Гисланцони. — В твоята музика има много лиризм и фантазия както в либретото на Фонтана.

— Как се казва пиесата? — попита го Понкиели.

— Вилиси (Духове). Ето, пристигнахме. Ей, Фердинандо, къде си?... Вържи това зло овчарско куче, че ще ни съдере панталоните!

Един млад мъж с безкрайно любезно лице, усмихващи се очи и големи мустаци им отвори външната врата.

— Каква чест! — каза той щастливо.

— Сега ще можеш да пласираш либретото си — каза му Гисланцони. — Този хлапак тук, Джакомо Пучини, иска да пише опера бедният.

— Ах, Пучини! — извика въодушевен Фердинандо Фонтана и подаде едновременно и двете си ръце. — Очарован съм от *Sarcisio Sinfonico*. Просто ме измъчи, толкова е прекрасна.

Този човек спечели Пучини. Още никой не беше го посрещал толкова любезно, с такова възхищение.

— А либретото ми... Ще го видите — продължи Фонтана с неотслабващ жар, — сякаш специално за вас е писано! Защото аз ви познавам по-добре от който и да било друг чрез музиката ви. Но и моето либрето не е за изхвърляне: не е мухлясал, скучен шаблон, а...

— Стига! — прекъсна го решително Гисланцони. — Това е най-противната му мания: постоянно се хвали, влюбен е в себе си! — И се обърна към Фонтана: — Донеси това либрето, дай го на Пучини и да говорим за друго.

Когато предаде ръкописа на Пучини, Фонтана с щастлива усмивка му каза:

— Ако искате, вярвайте, ако искате, не вярвайте, миналата нощ въздъгнах в съня си и си помислих: „Дано Джакомо Пучини напише опера по моето либрето!“

— Нали ти казах, че е луд?! — засмя се Гисланцони.

Още същия ден Пучини прочете либретото. Наистина не знаеше какво да мисли за него. Беше талантлива творба, несъмнено на писател, на поет, при това и интересна, но фантастична приказка, легенда със символичен смисъл, просто в противовес на онова, което той си представяше за „новата опера“, за отговарящата на живота модерна музикална драма. И на всичко отгоре стара немска легенда — поне да беше италианска! — разиграваше се в мистичната Шварцвалд, заселена с душите на мъртвите. „Духовете“ бяха отмъстителни феи, неспокойните души на прелъстени, измамани и изоставени жени,

които няма да намерят покой, докато не докарат смъртта на неверните си любими.

Пучини се замисли: „Колко много ужас, фантастика, смърт и колко много наивност! Това не е обикновен сюжет, в никакъв случай. По-скоро скок назад, в отдавна отживяла времето си романтика, отколкото решителен напредък в реализма, изобразяващ живота. Какво да прави? Да се отрече от себе си? Да опровергае артистичното си верую още с първото сценично произведение?... А колко жалко, с какво удоволствие би работил заедно с този симпатичен, талантлив млад поет!“

Вечерта каза без настроение на Понкиели:

— За съжаление не мога да го използвам. Не е написано за мен.

— Помисли си добре, момчето ми — прекъсна го Понкиели. — Никъде в света няма да получиш напълно готово либрето. А и срокът е кратък, не забравяй това, няма време за търсене. Важното е, че е произведение на поет, въпреки че не е тъкмо за теб. — После се засмя. — Все пак не бих посмял решително да твърдя това: защото от началото до края се говори за любов, а това е твоята специалност.

— Подигравате ли ми се, господин професоре?

Понкиели намръщен отговори:

— Не. Всеки тон от твоята музика говори само за любов и смърт. Тук, в това либрето, ще получиш и двете.

— Да го приема ли?

— Аз на твое място бих го приел. Нямах друг избор.

Така се случи, че на другия ден преди обяд Джакомо Пучини договорира либретото на Фердинандо Фонтана. Младият поет беше извън себе си от радост.

— Ще видиш, ще завладеем света с него! — каза въодушевено той.

— Засега бих желал да спечеля конкурса на Сондзоньо — отвърна Пучини със скромна усмивка.

— Тези две хиляди лири вече са в джоба ти, може да се почерпиш спокойно — прекъсна го Фонтана. — Тук става дума съвсем за друго, за сто пъти по-голям залог. Ще ти пошепна нещо. В това либрето има и една хитрост: жените ще ликуват от него. Духовете ще отмъстят на непостоянните мъже, това ще ги очарова, ще подскачат от радост. Ние ще бъдем кавалерите на жените!

Пучини се засмя — не можеше да не се засмее пред толкова голямото детско въодушевление и самонадеяност. Вече започна да се радва, че сключи съюз с този любезен, налудничав момък.

Фонтана не се оставяше да бъде прекъсван, думите просто се лееха от устата му:

— Впрочем Вилиси ще ти бъде и като талисман. Същата тема е разработил Рихард Вагнер в първата си опера, която не е представена.

— Добър талисман, няма що — засмя се Пучини. — Но това сега чувам за пръв път. Не е ли Риенци първата му опера?

— Не. Риенци е третата му опера, но тя първа е била представена.

Този ден беше съдбоносен в живота на Пучини, но не само заради Вилиси. В Леко се създаваше и една друга опера: Марион Делорм, новата опера на Понкиели. Пучини помоли любимия си професор да му изсвири първото действие на новата си опера — само първото действие беше готово.

— Никой не е чул нито един тон от нея — каза Понкиели, — но на тебе ще я изсвирия... Може би ще ти помогне в работата. Поучи се от моите грешки. — Той замълча, за да събере сили. — И ако случайно умра, преди да съм свършил операта, довърши я ти вместо мен, това е желанието ми.

Цял час той свири, пя и обяснява. У Пучини се появи странното и покъртително чувство, че слуша собствената си опера. Никоя друга музика не му беше така близка. „Но защо мисли непрекъснато за смъртта този четиридесет и осем годишен, жизнен мъж?“

На другия ден сутринта, след четири незабравими дни, Понкиели се пошегува с думите:

— Не искам да те видя, Джакомо, докато не свършиш операта си.

Джакомо придърпа малката маса до пресипналото, разстроено пианино, разтвори пред себе си либретото на Фонтана, постави на масата куп нотна хартия и хвърли върху хартията приличния на бастун грамаден молив, който получи подарък от Чеко. Ту изсвирваше по няколко тона, ту нотираше, така се навеждаше надясно, наляво, от пианото към масата, от масата към пианото както махалото на стенен часовник. Задачата беше толкова проста: да работи от сутрин до вечер или по-скоро от вечер до сутрин — там е истината, да издебне в голямата тишина на нощта обаждашите се звуци, когато всички други

спят, — да работи непрекъснато, с най-голямо внимание, всеотдайност, жар. Работата вървеше великолепно, спореше му сега, когато имаше пред себе си и либрето, когато виждаше сцената, когато можеше да следва стъпките на героите си — можеше да нахълта в сърцата им и да изтръгне оттам любовта им, болката и страха от смъртта. Той се чувствуваше като у дома си, като човек, който най-последно може да се движи в света, създаден за него.

Но още на втория ден се случи беда. Почукаха на вратата му. Старата хазайка със стафидено лице застана на прага.

— Какво си представяте вие, младежо — каза тя с плачлив глас, — че тук денонощно може да удряте пианото непрекъснато?! — Човек може да полудее! Ние сме изтощени, болни, стари хора, имаме нужда от почивка, тишина и спокойствие. Бедният ми добър съпруг вече получи нервен припадък, не може да понесе този безкраен шум.

— За какво е пианото? Плащам отделно за него.

— То е, за да изсвири човек от време на време на него някой приятен валс, половин час, да кажем най-много един час, и, разбира се, през деня, за да не смущава никого.

Пучини се ядосваше. Какво да прави? Как да си помогне? Без пиано, на гола маса не може да композира, това е големият му недостатък, а и нощите така са му необходими! Сега е обвързан с тази проклета стая за цял месец, трябваше да заплати наема предварително, ще пропилее, ще загуби тридесет дена, когато времето не чака. Дори и не можеше да помисли да си отиде в къщи, в Лука. Всичките си неща беше дал в заложна къща и нямаше нито стотинка. Кой ще му дойде на помощ?

На вратата се почука силно. Пак ли?

— Моля! — изкрещя.

На вратата стоеше старият вълшебник: грамаден, снежнобял, с широката си усмивка.

— Чичо Николао! — извика Пучини. Спусна се към него и едва не го разцелува.

— Дойдох да видя какво става с теб — каза весело старикът и огледа стаята. — Мръсна малка стая имаш. Но моливът ти е хубав, наистина е достоен за теб. Пушекът може да се реже, дяволите да го вземат!

Всичко видя, забеляза от пръв поглед.

— Как е мама?

— Добре е. Пари, разбира се, нямаш, и без това го зная. Кажу ми, колко може да е часът?

Така се смееше, че и коремът му се тресеше.

— Бях сигурен: заложил си и часовника си. Бъди така любезен да ми дадеш бележката от заложената къща. Отдавна ли не си ял? Гладен ли си?

— Не се подигравай на мизерията ми!

Доктор Черу стана сериозен:

— Смятах, че си по-умен. Бих ти навредил, ако започна да те оплаквам. Ужасите могат да се понесат само в добро настроение. Хубаво е да научиш това.

Джакомо изненадан погледна брадатия старец.

— Ще се науча.

Старикът седна, запали лула, разкрачи двата си грамадни крака.

— А Микеле къде е? И него ли заложи?

— Микеле се изсели в Южна Америка — призна Джакомо след моментно колебание.

— Добре е направил. Ти извърши голяма глупост, че го взе със себе си.

— Бедният, не можа да издържи повече глада! Но мама не бива да знае това.

— Няма да ѝ кажа, бъди спокоен. — Доктор Черу изпускаше прекрасни колелца от пушек във въздуха. С удоволствие наблюдаваше как хвърчат. — Това е единственото ми фокусничество, което мога да правя както преди — каза той, като се засмя. Погали подстриганата си четвъртита брада. Слушай, Джакомо. Ще отидем заедно да обядваме в Кова. Там готвят най-хубаво в целия свят. Може да ядеш толкова, колкото побереш. После ще чуем вдал Верме операта на твоя приятел Каталани.

— Аз съвсем забравих за него! — извика Пучини. — Да, вчера беше премиерата!

— Билетите са тук, в джоба ми. След театъра искам да се повеселя. Искан ми се да видя хубави момичета. Това ще бъде твоя грижа, поверявам се на теб. Навярно познаваш някаква щура, приятна малка бохемска дупка, където има и хубаво вино...

— Това оставете на мен — засмя се Джакомо. — Няма ли да е беда, ако е малко дива?

— Колкото е по-дива, толкова по-добре. Накрая ще спим тук при теб: ти, разбира се, ще спиш на пода. А утре преди обяд — за да окаже по-голямо въздействие, направи малка пауза: — ... утре преди обяд ще си заминем за Лука.

— Чичо Николао! — Джакомо скочи и се хвърли на врата на стария вълшебник.

— Ще те заведа в Лука, там да напишеш операта си и да спечелиш с нея наградата на Сондзоньо.

— Откъде знаете?

— Всичко зная за теб! — усмихна се триумфално старият магьосник. — Понкиели писал на Анджелони. — Той посочи с пръст вратата между двете стаи: — А тези тук какви са?

Пучини му разказа за всичките си несгоди.

— Извикай ги да дойдат тук.

Както стояха пред Николао, двамата дребни старци изглеждаха като извадени от кутия играчки.

— Бих желал да говоря с вас от името на моя доверител маестро Джакомо Пучини — каза хитрият брадат старец решително и строго. — Аз съм доктор Николао Черу. Господин Пучини ще оттегли оплакването си и е склонен за двадесет и четири часа да се премести, ако му върнете обратно незаконно взетия предварително наем за месец октомври. В противен случай...

— Ще му го върнем! — извика бързо ужасената стара жена и бързо донесе четиридесетте лири. — Само да си излезе, колкото се може по-скоро!

— Виждаш ли, така трябва да се прави, непохватнико! — каза мъдрият Николао, след като двамата старци излязоха.

— Магьосник сте вие, винаги съм го казвал! — засмя се Джакомо, който с удоволствие мушна в джоба си четирите банкноти.

Обядът беше великолепен, а операта хубава. Но Пучини напразно се опитваше да се въодушеви. Музиката на Алфредо Каталани не му предложи нищо вълнуващо, изключително, ново. Беше отлично домашно упражнение, личеше само прилежанието и културата в нея, нищо друго. А и действието на сцената беше мудро. На Пучини

му беше трудно да ръкопляска и да поздрави приятеля си, който бледен като призрак стоеше до контролърите на билети.

„В Аида ли да заведе Николао? — размишляваше Джакомо. — Смя ли, или не смя?... Защо да не смя!“

— Пристигнахме!... Благоволете да се наведете, стълбата е стръмна.

Още с влизането си Николао пожъна бурен, небивал успех. При появяването на вратата на двуметровата му фигура с глава като карфица и ъгловата брада успоредно с Джакомо настъпи гробна тишина, после цялата компания наскоча и с пиянско кискане му заръкопляска в луд възторг.

— Къде намери тази мила, стара катерица? — попита Пучини, смеейки се, малката Пепина.

— Това е Вотан! — викна Дзуели щастливо: — Завържете му едното око и ще видите, че е той!

И наистина двамата брадати художници — гиганти Томази и Пани, Фафнер и Фазолт, изглеждаха като джуджета пред него, като Миме и Алберих.

Леонкавало се смееше така, че сълзи потекоха от очите му.

— Това е Николао, прочутият вълшебник! — представи Пучини доктор Черу на пияните. — А иначе е чичо ми!

— Пет литра пунш на цялата компания! — изгърмя Николао, като заглуши всичко и всички и с това спечели битката. Личеше по стареца, че се чувства добре и в такава компания и знае как да се държи, за да стане бързо господар на положението в такива свърталища.

Разположи се между тези млади артисти и весели момичета, сякаш от вечни времена е седял сред тях, като равен по ум и възраст другар и приятел. Пучини му се учудваше. Какъв непохватен, уплашен беше той тук, когато на времето за пръв път се отби в Аида.

Тъмнокожата Кончита с искрящи очи и блестящи зъби, с танцови стъпки бегом донесе питието.

— Ще станеш ли член на клуба на бохемите, уважаеми стар магьоснико? — застана пред него със заплашителен израз на лицето Томази. — Предупреждавам те, че нас не ни интересува възрастта, почитаме само таланта и красотата.

Да, те безпощадно удряха доктор Николао Черу, сякаш беше на двадесет години. После вече не му обръщаха внимание, той вече принадлежеше към тях. Киара с червените устни седна на коленете на Николао: седеше там като някое малко черно птиче на извития клон на старо дърво.

Доктор Черу беше изненадан колко сериозно говореха от време на време тези младежи, с особено настроение.

— Ти ще кандидатствуваш ли, Джакомо? — попита Руджиеро Леонкавало.

— Разбира се, че ще кандидатствувам! — отговори му с блеснали очи Пучини. — Пиша музика по либретото на Фердинандо Фонтана. А ти, Руджиеро?

— Аз не — измърмори Леонкавало.

— Щом като Джакомо кандидатствува, аз няма да участвувам — прекъсна го тъжно Дзуели. — Няма да ставам за смях на хората.

— Това не бива да правиш, Гулиелмо! — каза разпалено, приятелски Пучини. — Ако ти не вземеш участие в конкурса, аз също няма да представя моята опера, заклевам ти се! Твоята опера е великолепна! Длъжен си да кандидатствуваш.

През това време Пепина постави червен шлем от хартия на главата на веселия великан. На връщане вкъщи Николао също постигна голям успех: изгаси всичките газови лампи по пътя и се протегна през един прозорец, за да почеше голата глава на спящ мъж.

— В живота си не съм се веселил толкова добре! — каза, смеейки се, в къщи, в тъмнината.

Препускащият влак гълташе все повече километрите и неописуема беше радостта на Пучини, че с всяка изминала минута все повече се приближава към Лука. Щастлив се люлееше на меката възглавница във второкласното купе — за пръв път пътуваше във втора класа — под ритъма на шума на колелата тихи мелодии се гонеха в главата му и едва не си притисна носа на прозореца, както прави любопитното дете, за да не изпусне нещо. Преминаха вече Специя, Пиетразанта... лъчите на залязващото слънце осветяваха склоновете на мраморната планина в розово... ето го Виареджо, вече блесна гладката като огледало вода на Масачуколи, а там тъмнее мрачно зелено онази голяма потайна борова гора — Джакомо не го съдържаше на едно място, цял беше в тръпка, — сега влакът мина по моста

Серкио и се показа малката гара с цветя: Лука. Пристигна, в къщи си е. Така прехласнато гледаше улиците, къщите, сякаш ги виждаше за пръв път, и беше толкова щастлив, когато някой му извика: „Сервус, Джакомо!“ Макар че не знаеше кой беше, не го позна, но така му махна, сякаш беше най-добрият му приятел. Галеше главите на минаващите край него деца, почесваше и ушите на кучетата — дори и кучетата тук са други. Минаха покрай общината, после край консерваторията и накрая край операта, крачка по крачка се приближаваха към виа „Поджо“, сърцето на Пучини започна да бие все по-бързо, а краката му изведнъж отмаяха. Но когато прекрачиха добре познатия вход, Джакомо се спусна по стълбата, като прескачаше през две стъпала, втурна се през отворената врата на жилището, влезе в кухнята и мълчаливо прегърна майка си. С притиснати лица двамата стояха безмълвно един до друг, почувствуваха горещата влага на бликналите сълзи.

— Колко си отслабнал, Джакомо! Много ли гладуваше?

Дойдоха и сестрите му, хубави, мили, Отилия, Диде, Рамелде, задушаваша го с целувките си, издърпваша го от ръцете си, сякаш го ревнуваха една от друга, плачеха и се смееха, не можеха да му се нарадват.

— Тичай за Нитети и Алберто! — каза Албина на Диде и Диде веднага изтича.

Нитети се втурна като ураган в стаята и със сладък писък се хвърли на врата на брат си, после смеейки се, го погледна с блеснали очи:

— Колко красив си станал, Джакомо! Колко си възмъжал! — каза тя с очарователен глас: — Ти си най-красивият мъж на света!

Луда е тази Нитети, също такава луда и мила, също такава весела, каквато е била винаги. Но Алберто, бедният, колко е бледен този момък!

Най-после се настаниха в голямата стая. Така го наобиколиха, клекнали около него, както децата разказвача на приказки. Джакомо чувствуваше как спокойствието се разлива в кръвта му като балсам и го обхваща сладостно блаженство.

Николао, самотният стар вълшебник, мълчаливо ги наблюдаваше: свали очилата си, избърса ги, защото внезапно се замъглиха, и високо се изсекна. После се приближи до Албина, потупа

я по рамото и пусна една банкнота от сто лири в джоба на престилката ѝ.

Шестимата говореха едновременно, шест въпроса хвърчаха в едно и също време към него, едва успяваше да им отговори.

— Разкажи ни за *Capriccio sinfonico!*... Нали Скала гърмеше?... Навярно онзи Понкиели е великолепен човек!... Каква беше стаята ти?... В къщи ли се хранехте?... Имаше ли приятели?... Кой е този Пиетро Маскани, за когото толкова много писа?... Как се запозна с Франко Фачо?... Представям си, колко хубаво е дирижирал!... Гисланцони разказва ли за Верди?... За какво се говори в операта ти?... Хубаво ли е либретото?... Кой е Фонтана?... Докога ще останеш при нас?... Защо не доведе със себе си Микеле?...

Бяха ненаситни, искаха да узнаят веднага всичко.

Най-странен беше въпросът на Нитети:

— Откъде взе фрак, в който си се поклонил в Скала?

Джакомо се засмя:

— В този прекрасен кафяв костюм благодарих за ръкоплясканията.

— Боже, господи! — възкликна Албина. — Бедни ми синко!... Дори и зимно палто не си купил. Ужасно си мръзнал.

— Да, малко мръзнах... но не на открито. В неотопляваната ни стая това беше най-лошото: ръцете ми се вкочанясваха, дори не можех да свиря на пианото. Нищо, всичко премина, не е интересно... Знаете ли нещо за Иджиния?

Отилия му отговори, тъжно и глухо:

— Не... не знаем нищо за нея.

— Аз ще я посетя... утре или в другиден.

— Полудял ли си? — каза разсъдливата Томаиде. — Как си представяш? Няма да те пуснат да припариш в манастира.

— Остави това на мен, Диде! — усмихна се Джакомо. — Аз също съм вълшебник както чичо Николао, от него съм наследил магьосничеството. За мен няма невъзможни неща, повярвай ми, общоприетите правила, забрани, прегради не са валидни за мен. Животът ми не е бил толкова прост!

— Нали ще ни изсвириш *Capriccio sinfonico*? — попита го Алберто.

— Не — каза решително Пучини. — Няма да изсвиря нито един тон. С всичките си чувства, с всичките си нерви вече съм обвързан с новия си труд, с операта ми Вилиси. Нищо друго не ме интересува. Симфонията ми само би ме смутила. Артистът е най-лошата майка на света: след като роди произведението си, то повече не го интересува, жадува за нова бременност, отново мечтае, очаква и мисли само за бъдещото дете. Поне аз съм такъв.

Едва тогава дойде наум на Нитети онова, което пошепна на ухото на Джакомо: „... но още никой не знае. Ти ще бъдеш кръстникът...“ Джакомо целуна Нитети с нежна, кротка обич.

Всички изръкопляскаха от радост, когато им каза, че ще остане сред тях, докато завърши операта си. Тук при тях ще я композира.

Очите на Джакомо се спряха на майка му: едва сега забеляза колко се е състаряла. Не само че беше побеляла, но много отслабнала, чертите ѝ се бяха изострили. Кожата и беше побледняла, дори и блясъкът на очите ѝ вече не е старият. Болеше го да си признае, че неговата прекрасна млада майка се беше превърнала в уморена, сломена, стара жена.

Попита Отилия, като я дръпна в един ъгъл:

— Мама да не е болна?

— Не. Никога не се оплаква от нищо.

— Изглежда ми много измъчена.

— Ти ѝ липсваше.

И наистина на вечерята майка му сякаш се беше подмладила: очите ѝ придобиха пак блясъка си.

Дълго още весело разговаряха при чашка вино, темите не се свършваха. Джакомо караше сестрите си да се смеят и плачат едновременно.

Диде заяви сериозно, без всякаква шега:

— Ти си животът, Джакомо. Когато замина, този дом замря, а сега, когато се върна, отново възкръсна.

Сега Джакомо каза сериозно:

— Аз няма да ви бъда весел компаньон. Давам си още три дни отпуск, защото имам някои работи за уреждане. Но след три дена ще свърши за мен всичко: ще остане само работата ми, работата ми и нищо друго. Ще живея по-монашески живот и от бедната Иджиния. Чичо Николао ще се грижи за цигари, кафе и вино...

— Необходимо ли е това за творчеството ти? — попита го Томина.

— Необходимо е. И не ми се сърдете, ако съм нервен, намръщен, ако не отговарям на въпросите ви и не се храня с вас: артистът, когато работи, забравя всичко, така да се каже, преминава в друг свят, дори и в съня си живее, не забелязва какво става около него. Да, малко се побърква, докато създаде новото си произведение. Не бива да му се сърди човек на бедния. — Той направи малка пауза, запали цигара. — После ще ви помоля за още нещо. Зная, че ще направите голяма жертва. Разрешете ми да работя нощно време. Работата върви най-добре в нощната тишина, тогава чувам ясно бликащите в мен тонове. Недейте смята, моля ви, че това е шега, чудачество или прищявка. Значи, вечер в десет часа ще сядам да работя и ще работя до зори...

— Пази се, ще се разболееш! — въздъхна майка му.

— Аз съм от желязо, не се страхувай за мен!... Ще работя до зори, ще се разходя малко, ще закуся и ще си легна, ще спя, докато мога.

— А кога ще обядваш?

— Няма да обядвам. Но винаги ще вечерям с вас. Имам още една молба и тя е последната: не се ровете в нотите ми, в ръкописа и не подреждайте след мен. Оставете всичко разхвърляно по пианото и масата така, както съм го оставил, това е моят ред. И никой да не е посмял да се докосне до грамадния жълт молив, защото той е моят вълшебник амулет — молив.

— Суеверен ли си? — попита го Рамелде.

— Да, страшно съм суеверен.

— Направо си луд! — засмя се Диде.

— Очарователен си! — усмихна се Нитети.

Вкараха най-мекия креват в голямата стая, до пианото. Джаккомо Пучини още никога в живота си не беше спал толкова спокойно, кротко и щастливо. Просто чувствуваше по тялото си прегръщащите го ръце на близките му същества, които го приспиваха.

Каква великолепна закуска: кафето вкусно, липовият мед ароматичен — такива не познава Милано! Когато излезе от къщи под безоблачното синьо небе, беше толкова безгрижен и бодър, както през годините на детството. Само веднъж подсвирна пред месарницата и Джулия се намери при него с тръпнещо тяло, с очарователното си лице

и със сияещ щастлив поглед. Колко е хубаво това момиче, по-красиво отвсякога!

Тичаха към боровата гора като жадни скитници към изворната вода. Да, тук той се чувствуваше наистина у дома: в прегръдките на Джулия, в скута на Джулия. Това беше голямото спокойствие, голямата почивка. След една дълбока въздишка Джулия му пошепна:

— Ако не беше такъв прочут!... Щях да мога да те запазя за себе си.

Всички други непрекъснато говореха за произведенията му, таланта, бъдещето му, но на Джулия не трябваше нищо друго, единствено само той. Това беше трогателното в нея.

Вторият ден беше посветен на Карло Анджелони. Още в зори Джакомо застана пред прага на стаята му — без да почука, на пръсти се вмъкна при него — и му каза със сияещо лице:

— Ще отидем ли на лов за диви патици, господин професоре?

Старият господин се засмя, не каза нито дума, откачи две пушки и една чанта с патрони от окачалката за оръжия, сложи на главата ловната си шапка с перо и каза:

— Да вървим, проклетнико! Накара ме доста да те чакам.

Езерото беше по-красиво откогато и да било. Сякаш за последен път се грееше на късните есенни слънчеви лъчи. А малкото село оттатък с къщите си с червени покриви беше още по-привлекателно. Колко сигурна беше ръката на Джакомо — толкова сигурна никога не е била: улучи пет диви патици, без да пропусне. Ще има печено в къщи.

Третият ден беше най-уморителният, най-вълнуващият от всички. Почти два часа вървя пешком, докато стигне до Вичепелаговския манастир. С най-безпристрастния, най-естествения глас на света каза на матер Хиачинта:

— Най-после мога да удовлетвори почетната ви молба, като изсвирия нещо на скъпите сестри...

След няколко минути застана пред Иджиния, която, забравяйки всички манастирски правила, се хвърли на врата му и се разплака — да, малката Иджиния забрави за миг, че е сестра. Мария Енрикета: беше само сестра и нищо друго. Майка Хиачинта се прокашля неодобрително, останалите монахини наведоха очи.

Колко сладка и хубава беше Мария Енрикета в монашеските си дрехи — като някой девствен малък пингвин върху студен леден блок.

Пучини седна до грамадния хармониум, който приличаше на орган, и тъкмо се замисли каква църковна песен да им изсвири, когато за най-голяма негова изненада добрата стара Матер Хиачинта му каза:

— Не бихте ли изсвирили *Capriccio Sinfonico*... Да зарадваме Мария Енрикета.

Така че все пак трябваше да изсвири произведението си, което беше решил да не свири, и то на хармониум, което не беше съвсем лека задача. Сестрите го слушаха при гробна тишина, но когато свиреше апасионатата, отгук-оттам се чува тежки въздишки.

Очите на Мария Енрикета бяха пълни със сълзи.

— Джакомо... — повече не можа да каже.

Една млада монахиня с тъмни очи отвори външната врата на манастира, за да излезе Пучини.

— Кога ще дойдете пак? — попита го шепнешком.

Така той свърши всичко, изпълни всички свои задължения към външния свят, събра всичките си вземания, сега вече можеше да се уедини, да се откъсне от всичко и от всички, да дойде непрекъснато продължаващото месеци наред несъзнателно вълшебство, когато действителният живот изглежда само като далечен, мъгляв транс, можеше да се задълбочи в себе си, с най-жесток самоанализ да погледне в сърцето си и да изтръгне оттам всички подсъзнателни, непознати чувства, страдания, радости, не само собствените си чувства, а на всеки човек, където и да било по света. Труд и творчество: всеотдайност и самопожертвувателност. Безпощадно самоизмъчване и най-прекрасна еуфория. Кой е тогава животът, истинският живот, животът на мъжа? Безгрижната свободна любов, веселото опияняване от алкохола, приятелската шега, ловът на диви патици, майчината усмивка, любезността, красотата и обичта на братята и сестрите или тази аскетска работа, откъсвайки се от всичко и живеейки заедно с всичко, сливането с вечността? Кое е по-истинското?

Както седеше по време на вечерята сред тях, сред любимите си, с преобразено, отслабнало, разхубавено лице, с усмивка и поглед, отправен в далечината, Алберто Марсили си спомни инстинктивно за автопортрета на Дюрер. Обикновено Джакомо беше мълчалив, сериозен, замислен, понякога весел, шумен, закачлив, ту не ядеше нищо, ту изяждаше всичко в чинията си с апетита на юноша. Сто

цигари, един литър кафе, един литър червено вино, това беше дневният му „фураж“, както той самият го наричаше. „Как може да издържа“, питаха се жените ужасени. И почти не спеше, към пет часа оставяше работата, два часа скиташе, никой не знаеше къде, и рано следобед вече отново се появяваше свеж, отпочинал, сякаш беше спал осемдесет часа. В такива моменти майстореше, дялкаше нещо със сръчните си ръце, поправяше щорите на прозорците, закрепваше клатещите се крака на столовете, поставяше нови фитили в лампите — интересуваше го всичко, което беше свързано със сръчността, техниката, това беше една от почивките му. После с най-благоговейна грижливост подостряше грамадния „свещен молив“, вечния подарък на Чеко, плесна дори веднъж по ръката Диде, когато искаше да го докосне. Често се случваше по време на вечерята внезапно да скочи, да отиде в стаята си, да удари няколко тона на пианото, да запише нещо на нотната хартия, после отново се връщаше с извинителна усмивка. През деня никога не композираше, най-много поправяше ръкописа си.

Джакомо мислеше, че всички в къщата спят, единствен той е буден заедно с работата си. Не, в това той грешеше, много грешеше. Четири чифта будни женски уши, четири женски сърца следяха музиката му, следяха струящите тонове, там седяха четирите в креватите си, в тъмнината, мълчаливи, очаровани, развълнувани, мечтаейки заедно с него. Дори и Нитети тайно се помоли да остане веднъж при тях да спи, жадуваше за преживяването, което сестрите ѝ изпитваха, от което тя беше лишена. Дори и старият Черу прекара заедно с тях буден една нощ: в грамаден фотьойл дремеше с наострени уши — до сутринта хубавата му, гледана брада стана рошава, толкова много я беше чорлил през нощта.

Никъде в света не можеше да работи Джакомо така, както тук, в родната къща, близо до майка си, сред сестрите си, на това приятелско пиано, където някога беше композирал първите малки песни, където два чифта строги очи го следяха непрекъснато от висящите на стената портрети, на баща му и на праядо му Антонио. Въпреки това работата му невинаги вървеше леко. Понякога прекъсваше по няколко дена, при някой финал, квартет, тъкмо при онези части, където, надминавайки себе си, искаше да сътвори нещо изключително. Имаше такива сцени, които преписваше по пет пъти, имаше дни, когато не беше доволен от нищо, проклинаше себе си, бездарността си, но още повече

проклинаше онзи нещастен Фердинандо Фонтана, вятърничавия поет, който с прекалената си фантазия смесваше действителността с мистицизма, забравил всяка логика и най-елементарните закони на сцената. „Негодник!“ — измърмори той и с рязко движение зачерта балета, балета на мъртвите — какво мисли този луд, че мъртвите, ситнейки на пръсти, правейки пируети, показват прелъстителните си бедра в изпънато трико на развратниците с бинокли и фракове?!

Пучини се надпреварваше с времето — това беше първото му голямо състезание с него. Дните галопираха неудържимо на календара със злорадна скорост, искаха да го прегаят, искаха да го погребат. Ставаше все по-нервен: „Няма да съм готов навреме!... Животно е този Фонтана!...“ Ужасното му либрето от ден на ден ставаше по-ужасно, зачертаваше, поправяше, после опомняйки се, написа накрая на нотите: scusi, извинете!

Веднъж Томина кротко и боязливо го попита:

— Не трябва ли да се препише партитурата ти, преди да я предадеш?

— Не трябва, няма време за това — отговори ѝ намръщен.

— Ние с удоволствие ще ти помогнем — предложи му Отилия.

— Не можете да ми помогнете — каза сега вече по-любезно Джакомо. — Артистът е прокълнат човек, на когото никой не може да помогне, който винаги е оставен сам на себе си.

Броеше седмиците, дните, часовете, работеше вече и през деня, едва спеше по малко. Сядаше с тях на вечеря, но само докосваше яденето и вече не проговорваше нито дума. Беше бледен, отслабна, а в очите му понякога се появяваше ужас.

— Бедата е — казваше с разстроено лице, — че съм страшно бавен работник.

Бедната му майка, как страдаше!... Трябваше да види това, но Джакомо вече не виждаше нищо, само операта си.

Веднъж го обхвана истерия: изтича при Джулия, зарови лице в скута ѝ и започна да плаче. После работи непрекъснато двадесет и четири часа, великолепно, бързо, без каквато и да било умора и нервност.

Отново старият вълшебник му помогна.

— Трябва да победиш, Джакомо — каза му със спокойната си шеговита усмивка, — защото ти си се родил да побеждаваш. Само

неврастенията си трябва да обуздаеш, да я удавиш.

Но накрая неспокойствието му се предаде и на близките около него, у майка му, сестрите и зет му. Вече започваше втората половина на февруари, а Джакомо нито веднъж не им каза, че приближава минутата, когато ще завърши произведението си. Обратно, с уплашено лице ги питаше:

— Нали годината е високосна? Февруари има двадесет и девет дни?

— Разбира се — казваше учудена винаги съобразителната Томина, — 1884 се дели на четири — което успокояваше малко Джакомо.

Музиката му увличаше всички, нейното ехо звучеше в ушите на майка му, на сестрите му, на Николао и на Алберто като най-чудната музика в света; чието болезнено вълшебство ги пленяваше, нито за миг не можеха да се освободят от нея, но за съжаление и те се заразиха от неговата нервност — с изключение на Николао.

На двадесет и пети февруари по време на вечерята Джакомо изохка:

— Няма да съм готов навреме!

— Какво от това?! — каза с мъдро спокойствие старият вълшебник. — Важното е да напишеш операта си, другото е второстепенно.

Джакомо с благодарност погледна умните му, мигащи очи.

Но след това се случи нещо, което насмалко щеше да провали всичко.

Диде надзърна предпазливо при него, едва посмя да го попита:

— Джакомо, скъпи, не се сърди, че те смущавам, но вуйчо Фортунато Маджи е тук, иска да те види за миг...

— Изхвърлете го! Изхвърлете го! — извика Пучини извън себе си. — Ще погуби щастието ми! Сатаната го изпраца тук!

Да, не им беше леко на бедните с този налудничав човек, който с една-единствена дума караше да блесне или да потъмнее всичко около него.

— Това е първото му раждане — успокояваше ги доктор Николао Черу. — По-късно ще върви по-лесно.

Дори и веселата Нитети се уплаши:

— Смяташ ли, че Джакомо ще спечели наградата? — попита съпруга си.

— Сигурен съм — отвърна ѝ Алберто. — Тук въпросът е само дали ще бъде готов навреме с операта си. Вече дебнеха зад вратата, готови за помощ, може би тъкмо сега ще извика: „Свърших я! Тичам!“, тъй като вече оставаха само няколко часа до конкурса. Всички се измъчваха, изтезаваха се, чупеха безпомощно ръце.

Едва на двадесет и девети сутринта прозвуча най-последно спасителната, ликуваща дума: „Свърших я!“

— Тичай колкото можеш! — поощряваше го Отилия. — Все още може да хванеш влака!

Джакомо грижливо събра нотните листове, спусна се към майка си, прегърна я горещо и извика:

— Това се отнася за всички ви!

Момичетата нахвърляха в чантата най-необходимите му вещи и го изблъскаха навън. Джакомо се спусна надолу по стълбата, но след половин минута се появи отново с разстроено лице:

— Оставих тук молива си! — извика отчаяно.

Когато изтича на перона, влакът тъкмо беше излязъл от гарата. Той видя изчезващата червена лампа на последния вагон.

— Край! — каза задъхан и затвори очи, за да понесе болката. — Това дължа на онзи дяволски Фортунато Маджи!

После безсилен, равнодушен, уморен, се върна обратно в града. Ароматният пролетен въздух погъделичка носа му. Вече се усмихваше. „Съдбата е искала така, мърмореше си: поне ще се сбогувам както трябва с Джулия и Анджелони. И ще завлека стария Николао, без това нямах достатъчно пари в джоба си.“ И получи повече от очакваното: добродушният стар вълшебник тикна в шепата му две тлъсти стотарки. А на другия ден с гърмящия си бас извика след влака му:

— Върни се победител!

— Много съжалявам, господине, не мога да я приема — каза един важен, отвратителен дребен човек, надутият секретар на прочутата фирма Сондзоньо. — Не мога да приема повече произведения за оперния ни конкурс Teatro Illustrato. Днес е втори март, ако добре съм осведомен, срокът за предаване изтече на първи март. Защо не сте побързали?

Джакомо Пучини кипна:

— Какво сте вие? — извика той: бюрократи или артисти?! Аз идвам отдалеч с влак и влакът ми закъсня. Искам да говоря с господин Сондзоньо!

Такава сила и решителност имаше в този младеж с тъмни очи, че секретарят се сви и прие партитурата.

— Не казвайте на никого — заекна уплашен. — Неправилно е... може да ме накажат.

Пучини мушна ръце в джобовете, вдигна яката си — откъм швейцарските снежни върхове — подухваше студен пролетен въздух, — и така се скита безгрижно, с весела усмивка и радост в сърцето по миланските улици. С каква борба, с каква прекрасна мъжка работа бяха изпълнени последните пет месеца! Почти беше загубил всичко и накрая все пак победи. Гордееше се преди всичко с физиката си. „Наистина съм от желязо, мислеше си той, само да нямах нерви! Мозъкът ми винаги е спокоен, тялото силно, само нервите ми изневеряват. Неврастения съм, Черу е прав.“

Странно беше отношението му към произведението Вилиси. В известни моменти му се струваше, че е позорно, друг път, че е прекрасно. Не беше доволен от началото, но втората част обичаше. Странно, получи истинското вдъхновение, когато времето се свършваше и се отчая. Последната ария на операта, голямата ария за тенор, бе най-хубавата — нея просто написа в безсъзнание. И сега нея си подсвиркваше: да, тя е хубава, тя наистина е хубава. Ако един голям тенор, да кажем Д'Андраде, би я изпял!... Щастлив беше, че може да пише опера. Прав е Понкиели. Той е роден само да композира опера!

Изведнъж видя ясно пред себе си майка си и сестрите, Николао и Алберто, как му прислужваха, глезеха, помагаха, как заедно с него се вълнуваха, измъчваха: на тях дължеше, че можа да напише първото си сценично произведение. Отново той беше центърът, отново той беше онзи, на когото другите се подчиняват. И с каква радост го правеха, с колко безкористна обич, с каква самопожертвувателност. От рождението си приема всичко от тях и ги тиранизира — това е истината.

„Две хиляди лири! — внезапно му мина през ума. Две хиляди лири ще получи победителят от конкурса на Сондзоньо, на Teatro Illustrato. Колко много пари! Истинско малко богатство. С тях ще изплати всичките си дългове, а каквото остане, ще изпрати на майка

си. В джоба си вече чувствуваше двете големи тлъсти банкноти, живителната им топлина пареше пръстите му. На първи април ще обявят резултатите от конкурса, може би веднага ще получи парите. Най-после ще настъпи край на бедността, мизерията, глада, на ужасното мръзнене от студ, на кафявите дрехи, на униженията, край завинаги — и ще може да помогне на онези, които обича, ще осъществи надеждите им, това е най-хубавото от всичко“. На първо време се радваше на двете стотарки, които му даде Николао на сбогуване. „Колко сляпо вярва в него този стар особняк, както и Анджелони, както и Понкиели — без него, без неговата бащинска помощ — пари, ум, хитрост и окуражаване — никога нямаше да стигне дотук. Прекрасен човек е старикът въпреки всичките му странности!“

Той се спря пред един магазин за мъжки дрехи. Купи си една мека шапка от заешки косъм — това беше първият му лукс в живота. Купи си и две ризи: тъкмо навреме. После се разходи до Понкиели да му съобщи, че е изпълнил заповедта: написа операта. Но Понкиели беше болен — портиерът на консерваторията му разказа, — останал в Каприно Бергамаско от лятото, нито веднъж не бил идвал в Милано.

— Има писмо за вас, господин Пучини! — каза портиерът и му подаде един дълъг плик.

Слисан, Джакомо гледаше марката с щраус: *Аржентина, Буенос Айрес, подател: Микеле Пучини*. Той седна на една скамейка, така прочете писмото с широко отворени очи:

„... Във всяко отношение съм много добре, имам пари, хубаво, удобно жилище, уважават ме, обичат ме, имам богати ученици, вече дадох и концерт (прилагам няколко критики във вестниците, ето и аз съм нещо!)... Само с климата трудно може да се свикне... На Коледа горещината беше четиридесет градуса, свещите на елхата се стопиха... цял ден се потя, като град тече от мен потта, едва мога да пиша, защото и от ръцете ми капе вода... Такива силни дъждове ваят, че реките по улиците отвличат и конете... Операта е прекрасна, не е по-лоша от нашата, в нея има място за две хиляди души... а и

представленията са добри, играят италиански трупи... Това е единственото развлечение тук... Ела и ти, Джакомо, остави онази глупава, безцелна мизерия, откажи се от безнадеждните си мечти... Тук човек поне добре се храни, толкова много месо и плодове има, че можеш да ядеш, колкото побере стомахът ти... Аз ще те въведа в знатна компания, ще печелиш много пари, повярвай ми... На мама можеш да разкажеш всичко, не трябва вече да криеш...“

Джакомо седна на терасата на едно кафене, помоли да му донесат хартия и писалка и веднага отговори на Микеле:

... Ако имаш излишни пари, не забравяй мама и сестрите ни... а си помисли и за това, Микеле, че изплатих вместо теб дълговете ти... Аз все още мизерствувам, но това няма да продължи много... Написах една опера...

Писмото на Микеле малко смути Джакомо, сам не знаеше защо. Развали голямото му, безгрижно, хубаво настроение.

Сега би трябвало нещо да яде — от сутринта не беше ял, — после трябва да потърси квартира, почтено, хубаво жилище. Трябва да живее на открито, простор по място, сред птици, сред дървета, близо до голям парк, където някога е живял Гьоте, а и недалеч от центъра на града. Така стигна до via Solferino. Красива, широка улица, засадена с дървета. Отново номер 13. Нищо, това ще бъде числото на щастието му. Стаята беше приветлива, гледаше към улицата и имаше отделен вход. Жилището беше великолепно в сравнение с предишните. А и пианото изглеждаше прилично. Наемателят на целия апартамент беше търговец, вдовец, тих човек. Наемът беше петдесет лири. Много, твърде много, все едно, заслужаваше. Важното беше, че можеше да свири на пианото денонощно, не смущаваше с това никого, а и него никой не го смущаваше.

Извади малкото си неща — навярно заради прекрасната му нова шапка се държа така почтено хазаинът. Появи се грамадният молив,

появиха се и рисунките на Чеко, веднага окачи всичките по стените, за да направят стаята по-весела, по-топла, по-уютна.

Пучини едва дочака да отиде „в къщи“, в Аида. Отдалече чу пианото: свири Дзуели, позна енергичното му уверено свирене. Колко мъжествена е музиката му!

Посрещнаха го с овации. Заобиколиха го, прегръщаха го до задушаване. Бяха само луди братя, само мили приятели! Брадите на Томази и Пани бяха безмилостно разрошени. Цялата стара компания — липсваха само двама: Леонкавало и Пепина и, разбира се, малкият Пиетро.

— Къде е Руджиеро? — попита Пучини.

— Отнякъде се добра до пари, порасна му работата. Замина с приятелката си в едно малко швейцарско село край границата да композира опера.

— А ти, Гулиелмо? — обърна се към Дзуели. — Предаде ли операта си за конкурса?

— Предадох я, защото ти настоя, но е безнадеждно — измърмори Дзуели. — А ти, Джакомо?

— И аз я предадох. Почти не искаха да я приемат.

И му разказа всичко, до най-малката подробност; тичането, мъките си.

— Изсвири я!... Изсвири я! — викнаха в хор и го накараха да седне до пианото.

— Два литра пунш! — поръча високо Пани.

Пучини едва сега забеляза, че малката Пепина липсва.

— Кажи, Феручо, — обърна се към Пани, — къде остави Пепина?

— Заряза ме — отговори му мрачно най-кроткият великан. — Омръзна ѝ на бедната мизерията с мен. Намери си някакъв богат мъж.

— Ще се върне, не се плаши — успокои го Кончита, която вече донесе пунша. — Пепина не може да живее без тебе.

— Започвай де! — извика Томази на Пучини.

Наобиколиха го мълчаливо.

Потресени слушаха тази необичайно звучаща, болезнена, любовна, завладяваща музика, която попълзя по нервите им, предизвика тръпки по гърбовете им и сълзи в очите. Пучини свиреше на пианото, пееше, обясняваше и играеше като най-съвършения артист.

Когато изпя голямата ария за тенор, ръкопляскаха му и настояха да я повтори. Три пъти трябваше да я повтаря. След финала се хвърлиха на шията му, прегръщаха го и плачеха.

— Двете хиляди лири са вече в джоба ти! — каза очарован Дзуели. — Такава музика още не съм слушал! А аз какво животно съм, оставих се да ме продумаш... ще ми се смеят, че съм взел участие в конкурса.

Осем души седяха около дългата маса, покрита със зелено сукно, в богатата, прочута тържествена заседателна зала, осем плешиви, немощни мъже с очила, а на централното място самият стар Сондзоньо, щастливият, световноизвестен собственик на издателството за музикални произведения. Тези осем души бяха журито на оперния конкурс Teatro Illustrato. Трудно беше да бъдат подбрани. Трябваше да внимават нито един от тях да не принадлежи към приятелския кръг на конкурентното издателство, омразния Джулио Рикорди, значи, да не принадлежи нито към Джузепе Верди, Амилкаре Понкиели, Ариго Бойто и Антонио Бацини и да няма никакви връзки с енергичната, млада госпожа Лука, довереница и импресарио на Рихард Вагнер. Колко безгрижен и спокоен щеше да бъде животът на Сондзоньо, ако ги нямаше на света този Джулио Рикорди с орлови очи и смелата госпожа Лука! Верди е на единия, Вагнер на другия, какво му оставаше на него, на бедния Сондзоньо? Следователно трябваше да намери онзи приказен герой, големия музикант на новото време, който да влезе в битка с двамата непобедими титана и да ги победи. Тази цел преследваше този конкурс, носещ името на Teatro Illustrato, което господин Сондзоньо изрази в смислената си реч при откриването на заседанието.

Добре обмислена работа беше този Teatro Illustrato, умна, делова хватка. Ореолът на меценат блестеше около хитрото чело на Сондзоньо, че нали хвърля две хиляди лири само така, като подарък на някой млад музикант за едноактната му опера, като на всичко отгоре поема и задължението да я представи. И за всичко това не искаше нищо, само разбиращата се от само себе си дреболия, че той ще бъде издателят и разпространителят на тази опера — разбирай под това: агентът и събирачът на тантиемите — в целия свят. Това е естествено! Сондзоньо си осигурява тези права не само върху операта-

победителка, а и върху всички произведения, взели участие в конкурса, които журито намери достойни за похвала.

Някой би могъл да попита защо Сондзоньо търси само едноактни опери, защо не използва примамливата сила на парите си за триактни опери? Защо не? Измислил го беше така, за да бъде конкурсът по-лек, по-привлекателен, да вземат участие в него по-младите музиканти, та всички риби, независимо дали са малки или големи, да се хванат в мрежата му. А между големия улов риби рано или късно ще намери онази дългоочаквана златна рибка. Маестро Сондзоньо добре беше обмислил всичко: нека да го последва Джулио Рикорди!

Никой не твърдеше, че този музикален конкурс Teatro Illustrato стана световноизвестен, но широката публика, вестниците и критиката все пак развълнувано следяха всяка година резултата от него и композиторът на операта-победителка изведнъж ставаше прочут в цялата страна.

Следователно тези осем всезнаещи съдии, от които нито един никога не стана велик, щяха да направят щастлив и велик някого.

— Погледнете тия драсканици! — извика възмутен един от съдиите, като ядосано посочи с пръст към лежащата пред него разтворена партитура. — Възмутително! И дори не го е срам да напише накрая на нотите: scusi! Тези днешни млади титани мислят, че всичко им е позволено. Нямам капка уважение към нас.

Другарите му погледнаха неясните ноти:

— Възмутително!... Възмутително! — оплакаха се в хор.

— А струва ли поне нещо? — попита Сондзоньо.

— Можеш да си представиш!... — отговори му презрително съдията със засегнато самочувствие. — Какъвто му е почеркът, такава ще е музиката: объркана какофония... дилетантско писукане.

После разгледаха по ред другите представени произведения, преценяваха, умуваха и спореха върху тях.

— Жалко, че конкурсът е анонимен — мърмореше една стара лисица. — Ако човек знаеше кой какво е написал, би било по-лесно да си състави мнение.

— Не, така е по-честно — каза с изпъчени гърди маестро Сондзоньо, ревниво гордеещ се с доброто име на фирмата.

— А и по-вълнуващо! — прибави един член на журито със самодоволно лице. — Нашите опитни остри очи ще открият таланта и

под шапка-невидимка. Ние сме като златотърсачите: от нашите ръце няма да се изплъзне нито едно златно зрънце, може да си спокоен за това!

Спориха дълги часове, до късно вечерта. Вълнуващи бяха тези минути. Кръгът все повече се стесняваше: на всеки половин час отпаднаше някой от състезателите. Бяха останали вече само шестима — другите бяха окончателно отстранени: отпаднаха, загубиха. Сега вече се нахвърлиха върху останалите. Разчленяваха ги, сравняваха ги, мереха, изследваха с лупи и шестимата.

— И шестимата са много талантиливи — мърмореше между тях най-старият. — Тази година производството е добро!

По лицето на Сондзоньо се изписа задоволство.

— Радвам се!... Радвам се! — мърмореше доволно той. — Но сега определете кое е най-доброто, кое произведение е победител?

Това не беше лесна задача. Измина още половин час, докато се споразумеят: от шестте намерени за добри опери, все пак две се открояваха. Но коя от двете е по-добра, не можаха да решат. Накрая мъдрият Сондзоньо сложи край на безкрайните излишни приказки, на спора, като нареди да гласуват тайно. Едната получи пет гласа, а другата — три. Конкурсът беше решен.

Сега последва най-вълнуващият момент, отварянето на плика с имената на участващите — дори и най-старите лисици се развълнуваха, наведоха се напред и наостриха уши.

Но Сондзоньо поиска думата:

— Бих искал да решим окончателно всички въпроси, преди да узнаем имената на участниците — каза след разумно обмисляне, както някой княз, преди да утвърди закон. — Така че предлагам: тази година да има двама победители, тоест да осигурим представянето и на операта, получила три гласа, дори и да не е в дал Верме. Наградата от две хиляди лири, разбира се, ще получи само най-добрата опера, но да дадем морално удовлетворение и на наредилата се на второ място.

— Не би ли могло да се дадат малко пари и на нея като поощрение? — опита се да каже онзи член от журито, който докрай се бори за пренебрегнатата опера.

— Не! — отказа решително Сондзоньо. — Доста много жертви правя за изкуството. Моята щедрост също има граници. Значи, разбрахме се, нали? Първа награда и две хиляди лири на едната, първа

награда, но само признание на другата. И четири похвали на онези, чиито произведения са също талантливи, макар че са по-слаби от спечелилите наградата. Така че ще разтворим всичко шест плика. И тези шест опери стават собственост на фирмата Сондзоньо. Правилно ли е?

Последва общо одобрение. Вече едва чакаха да чуят имената на победителите.

Най-младият член на журито тържествено разкъса плика:

— Първа награда и две хиляди лири печели произведението, взело участие в конкурса с мото Изкуството и гладът са неразделни приятели. — За по-голям ефект направи малка пауза. — Операта, спечелила конкурса, е: „Феята на Севера“, авторът е Гулиелмо Дзуели.

Последва шум и мърморене:

— Съвсем непознат...

— Нищо: толкова по-добре!... Това е хубаво, интересно... — каза зачервеният се Сондзоньо. — А другата?... Но не чети мотото, само името.

— Луиджи Борели.

— За този съм чул нещо — измърмори Сондзоньо без настроение.

Имената на четиримата похвалени изслушаха със скука, като се прозяваха. Познаваха ги добре, всяка година се явяваха на конкурса, отново и отново се опитваха, бяха безнадеждни музиканти бедните. Между тях беше и оня, който вече три пъти получаваше похвала.

На другия ден миланските вестници обявиха с грамадни букви:

ПОБЕДИТЕЛЯТ НА „ТЕАТРО ILLUSTRATO“: ГУЛИЕЛМО ДЗУЕЛИ

— Така се срамувам, Джакомо, чувствавам се като мокро куче!... Не ми се сърди... Не съм виновен, че тези хора са глухи и глупави!

Дзуели го каза с такава трогателна откровеност, че Пучини хвана ръката му силно, горещо я стисна. Двамата седяха на една скамейка в големия парк зад двореца на Сфорца. Наистина не личеше, че Дзуели

се радва, с тъжно клюмнала черна глава, изглеждаше по-съкрушен от самия Пучини.

— Единствената ми радост, единственото успокоение, Гулиелмо, е, че ти спечели конкурса с прекрасната си опера — каза тихо Джакомо, — ти, беднякът брат... ти, артистът брат...

Дълго мълчаха. С върха на обувката си подритваха камъчетата.

— Дори няма нужда да го казвам — започна отново Дзуели пресипнало, — че парите ми са твои: заедно гладувахме, заедно ще гуляем. Днес ще се напием така, че ще се търкаляме по земята. Искаш ли?

Пучини въздъхна:

— Не са важни парите, повярвай ми... Унижението, срамът, разклатената вяра в себе си... Какво ще кажат в къщи, в Лука, сестрите ми, майка ми?... Това е ужасното, виждаш ли, толкова трудно е да го понесеш.

— Моят срам ще бъде по-голям — измърмори Дзуели. — Целият град ще ми се смее. Дори и в Аида ще ме осмеят... Не смея да се покажа пред очите на хората.

Те останаха заедно през целия ден, отидоха във фирмата Сондзоньо, Дзуели получи парите, Пучини си поиска обратно партитурата, после продължиха да скитат до мръкване, накрая, когато вече съвсем се стъмни, машинално тръгнаха към Аида. И двамата трябваше да съберат сили, когато блъснаха вратата на кръчмата. Цялата публика стана на крака, така им изръкопляскаха, като викаха имената и на Пучини, и Дзуели. Колко голяма обич и такт имаше в тези груби, разпуснати хора с недодялана външност, които се отнасяха с подигравка към обществените норми, в тези мечтаещи бъдещи артисти и момичета с изписани лица, сред наркозата от парите на пунша и леката любов. Всички знаеха какво преживяват Дзуели и Пучини и боязливо внимаваха да не ги обидят, да досегнат с пръст болезнените им рани. Не се възхищаваха, не изказваха съчувствието си, заедно чествуваха и двамата, сякаш бяха победили наравно в конкурса, весело, безпристрастно, другарски се шегуваха с тях като най-добри лекари с тежко болни.

— Яхърът Аида е непобедим! — извика щастлив Николо Нети със зачервено лице. — Да живее Пучини! Да живее Дзуели!

Може би това беше единственото кътче в света, което можа да им възвърне спокойствието, усмивката, блясъка в очите им и да ги освободи от онова мъчително неудобно чувство, от онзи непоносим срам, който ги измъчваше през целия ден. Сред толкова естествени хора и те станаха естествени.

Без да го молят, Дзуели седна до пианото и започна да свири Северната фея, но не триумфално, надменно, с позиране, а обикновено, естествено, скромно, както винаги. След половин час стана и накара Пучини да седне на стола до пианото. Едва-що беше започнал Джакомо да свири Вилиси, входната врата се отвори и в малката дупка влязоха петима добре облечени мъже с авторитетна външност, съвсем необичайна за това заведение.

Пучини дори не ги забеляза, не погледна назад, с такава жар свиреше, пееше, но очите на другите се обърнаха към „чужденците“ с интерес и подозрение, а Николо Нети изскочи иззад тезгяха и с голямо старание скромно избърса мраморната плоча на една от масите.

Внезапно Дзуели стана от мястото си и с почит се поклони пред един от мъжете, който усмихнат, любезно му отговори на поздрава. Така предадоха нататък един на друг името: „Понкиели!... Понкиели!“ Но те познаха и другия, мъжа с черната коса и бледо, вдъхновено лице: „Акиле Паница!...“ И третият, сериозен, строг мъж им се стори познат, но не можеха да се сетят кой е.

И тези нехаещи за нищо хора изведнъж се стегнаха, в очите им се появи обич и уважение — единственото уважение, което те познаваха: уважението към артиста. Почувствуваха какво става тук: по-силният, по-възрастният брат дойде при попадналия в беда по-млад брат, за да му помогне. Ах, ако тази добре облечена компания беше от високомерни, празни еснафи, отдавна щяха да изхвърлят от Аида и петимата — може би и Нети щеше да им помогне!

Всички виждаха и чуваха всичко, само Джакомо Пучини свиреше и пееше унесено, вдълбочено, глух и сляп за всичко: искаше да изтръгне от себе си цялата болка и мъка. Тъкмо беше започнал голямата ария за тенора — и приятният му глас се носеше пламенно, със страст.

— Наистина е чудесен! — каза мъжът със строгото лице.

— Чудесен е!... Великолепен! — кимаха с глави трогнати другите двама непознати.

— Животни!... Говеда!... — засмя се Паница.

— Казах ли ви?! — усмихна се Понкиели. — Кога сте чули за последен път такава оперна музика?

А когато прозвучаха и последните акорди на финала, Пучини стана, обърна се и погледът му срещна очите на Понкиели. Едва не извика от радост, после се спусна към него като малко момченце към баща си. Искаше да му каже нещо, но Понкиели го изпревари:

— Поздравявам те, Джакомо!... По-хубава е, отколкото очаквах.

Сега Пучини забеляза и Акиле Паница. Но и Паница го изпревари.

— Сега поне зная как трябва да дирижирам операта ви.

— Да, тази опера в най-скоро време трябва да бъде представена — каза мъжът със строго лице, докато му подаваше ръка: — Ариго Бойто.

Двамата непознати мъже също станаха и се представиха на Пучини.

— Аз съм Вимеркати. Вярно е, че не съм музикант, но обичам музиката. Позволете ми и аз да ви поздравя. Операта е прекрасна.

— Аз също не съм професионален музикант — каза скромно петият мъж. — Но произхождам от семейство на музиканти: пращядо ми, Никола Сала, е бил добър приятел на вашия пращядо Антонио Пучини. Много ще ви бъда задължен и ще бъде голяма чест за мен, маестро, ако утре вечер в осем часа дойдете в къщи на една приятелска среща и донесете партитурата на операта си. Бих искал и моите приятели да чуят вашата опера.

— Благодаря, но аз... — опита се Пучини да се извини.

— И аз ще бъда там — бързо го прекъсна Понкиели.

— И аз — каза Бойто.

— И аз — каза Паница.

Не можеше да откаже, трябваше да приеме поканата на Марко Сала.

Какъв прекрасен човек беше този Амилкаре Понкиели: не забрави и за другия си ученик, за Дзуели, помисли и за неговата чувствителност. Седна на масата, поздрави го топло за успеха му и продължително разговаря с него. А той беше болен, тежко болен, вече от месеци насам. Но сутринта, когато взе в ръце вестниците и прочете за изумителния резултат от оперния конкурс на Teatro Illustrato,

забрави, че е болен, скочи от кревата и с първия влак пристигна в Милано, за да събере, да повика на помощ най-добрите си приятели. Единствената му мисъл беше: да помогне — колкото се може по-бързо — на най-любимия, най-талантливия и най-чувствителния си ученик, на Джакомо Пучини, преди още да го е съкрушил първият му неуспех.

Пучини наистина възвърна доверието в себе си, макар и само за няколко часа. Може би Понкиели е пристрастен към него, но операта се хареса и на деликатния Ариго Бойто, който се ползуваше със славата на най-строг критик. А какво ли означаваше загадъчният, обещаващ израз на Акиле Паница: „Сега поне зная как трябва да дирижирам вашата опера.“ Може да е било само лоша шега.

Да, тук сред приятелите, другарите, доброжелателите се освободи от онова отчаяно объркване, от онази безутешна тъга, която като задушлив облак се спусна над него и го притискаше, но след като остана сам, отново го нападна безнадеждността. В къщи, в стаята си, още същия ден през нощта написа писмо на Микеле в Буенос Айрес:

... Мисля, че все пак ще те послушам и ще дойда и аз
в Южна Америка...

Утрото беше великолепно: врабчетата чуруликаха весело в разлистилите се дървета, синевината на безоблачното небе беше спокойна откогато и да било, глъчката от крясъците на гонещите се деца се чуваше от улицата. Нахлулото добро настроение през прозореца внезапно изгони тъгата на Джакомо — едва не се възмути от себе си, когато по време на бръсненето внезапно започна да си подсвирква и когато видя в огледалото усмихнатото си лице. „Интересна вечер ще бъде у Марко Сала — помисли си инстинктивно, — с кои ли хора ще се запозная и дали ще поискат да им изсвиря отново тази нещастна Вилиси?“ Сега наистина се ядоса на кафявия си костюм, така мразеше вече тази постоянна дреха, свидетелстваща за неуспеха му, както каторжникът райетата на затворническите дрехи. Премени се с новата риза, купи към нея една лека копринена вратовръзка, върза я на пеперуда, в средата ѝ затъкна скромната малка златна игла, на главата си сложи хубавата мека шапка от заешки косъм,

още веднъж се погледна в огледалото: „И така съм добре, все ми е едно, ако не им харесам, съжалявам!“

Спря пред един от най-хубавите дворци на Милано. Краката му просто потънаха във виненочервения кадифен килим, постлан по мраморната стълба нагоре, а очите му едва свикнаха с ослепителния разкош, когато влезе в грамадния салон, плаващ в светлината на полилеите: да, това са онези красиви, винаги усмихващи се жени и изискано облечени кавалери, които толкова пъти вече беше виждал в ложите на Скала, украсени с букети от карамфили, това е онзи далечен свят, за който никога не е жадувал. А какви съкровища бяха събрани тук: позлатени столове, ориенталски килими, по стените бледосини копринени тапети и чудни картини, а в средата на салона отворен голям, черен роял с блестящо бели клавиши, готов за свирене. Пучини се стъписа на прага, искаше да избяга, но към него вече избърза с протегнати ръце домакинът, Марко Сала, в обикновен сив костюм и с любезна усмивка го представи едновременно на всички: „Това е нашият мил млад маестро Джакомо Пучини.“ Внезапно у Пучини се появи онова налудничаво, странно чувство, че днес тук той е центърът, че тук той е най-знатният човек от всички, може би и най-богатият в изтърканите си кафяви дрехи и че множеството блестящи очи се обръщат към него с любопитство и надежда, защото очакват от него нещо ново, изключително, което само той може да им даде. Изведнъж изчезна цялото му пристрастие, смущението, нещо повече, за пръв път в живота си почувствува някаква, малка високомерна гордост. Усмихваше се, разговаряше, движеше се свободно като в къщи. Накъдето и да погледнеше, виждаше само приятели: освен петимата вчерашни гости на Аида присъствуваха Франко Фачо и милият стар Антонио Бацини, на тях се зарадва особено много, и завеният му другар — либретист, на когото дължи тези проклети Вилиси, Фердинандо Фонтана, също в изтъркани, смачкани дрехи, а там в един от ъглите... наистина това е тя, сега най-после ще узнае името ѝ.

— Коя е онази прекрасна, руса жена там? — попита той Марко Сала, домакина.

— Ако добре съм осведомен, тя ви е землянка, и тя е родена в Лука: Елвира Бонтури. Голяма обожателка на музиката. Чакайте, ей сега ще ви я представя.

За пръв път Пучини се смути — онзи Джакомо Пучини, който никога не се беше смуцавал пред жена. Мълчаливо, с възторг гледаше тези сериозни, дълбоки очи, които спокойно издържаха погледа му. Жената също мълчеше, говореше само усмивката ѝ.

— Нали ще седнете близо до мен, за да ви виждам, когато свиря — каза ѝ тихо Пучини, преди да го отведе Марко Сала.

— Вижте, Пучини — обясняваше му домакинът, — онзи възрастен господин там, с грижливо подстриганата брада, е Джулио Рикорди, собственик на световноизвестното музикално издателство, който впрочем е и отличен музикант: интимен приятел на Верди. Да ви призная откровено, на първо място заради него устрои тази вечер. Рикорди е много любопитен да чуе вашата опера, той лично ми каза.

На пръв поглед този възрастен господин с умно лице се хареса на Пучини: от очите му се излъчваше спокойствие и доброжелателство.

Марко Сала плесна с ръце:

— Моля нашият приятел Фердинандо Фонтана с няколко думи да ни разкаже съдържанието на операта, за да можем по-лесно да следим музиката на маестро Джакомо Пучини.

Фердинандо Фонтана с удоволствие започна да разказва, докато се разпали съвсем. Разказваше по-подробно, отколкото трябваше. През това време Пучини потърси с поглед Елвира Бонтури, за да ѝ напомни молбата си. Жената каза нещо на съседа си, стана от мястото си и седна в един фотьойл до рояла. Сега вече Пучини се чувствуваше съвсем като в къщи и спокоен, сякаш седеше в Аида сред приятелите си. Свиреше само за тази жена, забрави другите си слушатели, дори и Рикорди.

Той почувствува веднага, че се свърза с публиката, че напрегнато следят музиката му. Свиреше така, както беше свикнал, междуременно и пееше и с по някоя подхвърлена дума обясняваше действието, играта на сцената. Нито веднъж не го прекъснаха с ръкопляскане, дори след голямата ария за тенора не плеснаха нито едни длани. Колкото пъти вдигна очи от рояла, погледът му срещаше дълбокия, сияещ поглед на госпожа Бонтури. Прозвуча последният акорд: свърши. И сега не избухна самозабравено, бурно ръкопляскане, както горе на Олимп или долу в Аида. Хората тук бяха добре възпитани, дисциплинирани, можеха да се владеят, благоприлично

потискаха въодушевлението си. Ръкопляскаха любезно, но внимаваха дланите им да не удрят прекалено силно.

Понкиели беше единственият, който не спази благоприличието. На всеослушание каза пред цялото събрано общество:

— Тази опера провалиха на конкурса хората на Сондзоньо! Невероятно!

Думите на Понкиели бяха последвани от подигравателен смях, по-скоро това издаде успеха, отколкото скъперническото ръкопляскане. Мнозина заобиколиха Пучини, с изискани думи го поздравиха дами в дантелени рокли и господа в смокинги. Но Вимеркати, когото познаваше едва от вчера, с вдъхновеното лице, развълнуван му каза:

— Музиката ви е чудна: сърцераздирателна!

Понкиели също дойде за миг при него.

— Аз си тръгвам вече, синко, уморен съм. Заминавам си в къщи, в Каприно Бергамаско.

— Благодаря ви, че...

Но Понкиели вече беше се отдалечил.

Камериери с къси копринени панталони и ръкавици поднесоха на грамадни сребърни табли закуски и високи чаши с шампанско на гостите. Пучини беше гладен и жаден, сериозно се зае с тях. Шампанското му се хареса, беше отлично, за пръв път в живота си пиеше такова питие. Когато най-после се освободи от кръга на поздравяващите го, напразно потърси с неспокойни очи непознатата си приятелка, Елвира Бонтури. Жената вече си беше отишла.

Сега симпатичният, брадат Джулио Рикорди се приближи до него с любезна усмивка:

— Поздравявам ви — каза, като му стисна ръката. — Бих се радвал, ако някога ме посетите в канцеларията.

Обърна се и той си отиде. За половин час се разотидоха всички тези добре възпитани хора, които винаги знаеха точно кое е благоприлично. Останаха само неколцина: Бойто, Паница, Вимеркати, Фонтана. Пучини тъкмо се канеше да се сбогува, когато Ариго Бойто му каза:

— Да минем в малкия кабинет, там по-удобно можем да поговорим.

Влязоха и петимата заедно с домакина, разположиха се в големите кожени фотьойли. Камериерите след тях донесоха шампанско

за най-голямо удоволствие на Пучини.

— Ако е позволено да ви посъветвам — започна Бойто сериозно, — трябва малко да преработите операта, поне аз така чувствавам. Действието е дълго, трябва да го разделите на две действия. В края на първото може да се напише финал, а между двете действия интермецо.

— Точно така го почувствувах и аз — кимна Паница.

— Нашата опера само заради конкурса стана едноактна — каза Пучини. — При композирането често чувствавах, че не мога да се побера в едно действие. Помислих и за интермецо, но трябваше да се откажа от него.

— Радвам се, че еднакво мислим — каза Ариго Бойто. После се обърна към Паница: — Вие нали ще представите операта в дал Верме? Може ли да разчита на това Пучини?

Паница се усмихна:

— По-скоро аз ще попитам Пучини: мога ли да разчитам на операта му? Може ли да я обявим?

Пучини не вярваше на ушите си, помисли, че сънува.

— Най-голямото щастие — заекна той и изпи една чаша шампанско.

— Е, какво ти казах?! — засмя се Фонтана.

— Има още един въпрос, и то много сериозен — предупреди ги Вимеркати, деловият човек. — Поема ли театърът преписването на партитурата за оркестър и изготвянето на различните извлечения?

— Не — поклати обраслата си с буйна черна коса глава Паница, — подобен ангажимент театърът не може да поеме, нямаме предвидени суми, а не е имало и такъв прецедент.

— Какво може да струва всичко това? — попита го Марко Сала.

— Четиристотин и петдесет лири — отговори му Паница.

Пучини уплашен погледна Паница.

— Фердинандо! — обърна се със строгото си лице Бойто към Фонтана. — Това е ваша работа. Вие сте енергичен, сръчен човек: съберете парите от приятелите на Пучини.

— Всички мои приятели са бедни дяволи — каза Пучини с тъжна усмивка.

— Възможно е да грешите — каза весело Вимеркати със загадъчна усмивка. — Моля, Фонтана, вземете хартия и молив. Да започнем събирането. Аз предлагам шестдесет лири.

— Аз петдесет — каза Ариго Бойто.

— Аз също петдесет — каза Марко Сала. — Но се погрижих предварително, помислих, че ще има нужда от пари, и сега при мене има повече. Брат ми даде двадесет лири, моят приятел Мелци обеща сто! А една прекрасна жена, която беше истински пленена от вашата музика, но която не иска да си каже името, остави петдесет лири при мен.

— Аз имам един прекрасен чичо, доктор Николао Черу — каза трогнато Пучини, — и него може да запишеш, Фердинандо, най-малко с петдесет лири. — И колко прави всичко?

— Триста и осемдесет — заяви Фонтана.

— Хубава сума! — засмя се Бойто.

— Това са вашите бедни приятели! — пошегува се Марко Сала.

— Благодаря...

Но те не го оставиха да благодари.

— По-скоро да се чукнем и да се прибираме в къщи — вдигна чашата Ариго Бойто. — Уморих се.

В къщи отново написа писмо. Този път не в Аржентина на Микеле, а в Лука на майка си:

... Театър дал Верме прие малката ми опера... Обединиха се такива хора като Ариго Бойто, Марко Сала и още мнозина, за да съберат разходите за преписването на нотите... Бих могъл повече да пиша на милата си добра майчица, но много съм зает, нямам време за нищо... Как си, бедна моя майчице? Все още ли не си добре?... — Радвай се заедно с мен. Целувам те.

Репетициите бяха чудно преживяване за Пучини. Оркестърът бе съвършен. Акиле Паница четеше всяка негова мисъл. Певците бяха великолепни, особено д'Анраде. Само в сценичната игра Пучини намираще понякога нещо да коригира. Странно, колко много се интересуваше музикантът Пучини от играта на артистите.

Не можеше да не се намеси. Постановчикът го спря с шеговит сарказъм:

— Един-единствен излишен, свадлив човек присъствува на репетициите в театъра: самият автор.

Сякаш се беше сбъднал сън, сякаш още като дете беше сънувал всичко това: и неговата опера играят в същия Театър дал Верме, където някога са представяли оперите на баща му, дядо му и прадядо му, и дирижира същият Паница, на когото още в Лука се възхищаваше, и пее същият д'Андрате, на когото толкова много беше вече ръкопляскал! И въпреки това Пучини не можеше истински да се радва, не беше щастлив: никой от онези, които обича истински, няма да бъде на премиерата на Вилиси: майка му беше тежко болна, сестрите се грижеха за нея, не можеха да дойдат. Дори Николао се отказа. Пиетро Маскани се мъчеше в провинцията. Анджелони беше болен... Понкиели също боледуваше... всички бяха болни! Той писа на Иджиния:

... Постоянно мисля за мама, непрекъснато я виждам пред себе си...

Когато всеки друг би ликувал, би бил щастлив Джакомо Пучини отново бе обзет от неизбежната болест, винаги отново връщащата се меланхолия. Макар че вярваше в успеха си!

Но успехът му надмина всяко очакване. На 31 май 1884 година на премиерата публиката горещо аплодира автора в кафявия костюм, Джакомо Пучини. Той не беше така сам, както смяташе: там бяха новите му приятели: Ариго Бойто, Елвира Бонтури, Джулио Рикорди и — все пак там беше и Пиетро Маскани с усмихнатото си, мило детско лице. Въпреки всичко дойде в Милано, преминал през всички трудности, за да присъствува на премиерата на Джакомо!

Успехът беше бурен — щастието накрая все пак се усмихна на Пучини.

— Искам да телеграфирам на мама — каза той развълнуван на Фердинандо Фонтана, който плуваше в радост също като него, — но в джоба си имам само четиридесет чентезими. Имаш ли у себе си пари?

— В сравнение с теб съм милионер — засмя се Фонтана, — има цяла една лира. Ето давам ти я!

Пучини се спусна към пощата и подаде телеграма;

Successo clamoroso — superate speranze — diciotto chiamate — ripetuto tre volte finale primo.

Бурен успех — надмина всичките ми надежди — осемнадесет пъти ме извикаха на сцената — три пъти повториха първия финал.

— Какво ви дължа? — попита Пучини.

— Една лира и четиридесет — каза пощенската чиновничка.

— Има господ! — въздъхна дълбоко Джакомо.

Такъв весел и щастлив още никога през живота си не се беше събуждал. Пучини искаше да изгълта минутите, така бясно бързаше: толкова беше любопитен да види вестниците, критиката. В девет часа си определиха среща с Фонтана пред Бифи, а преди това трябваше да прескочи и до заложната къща. Едва се обръсна и изми лицето си. Вгледан в огледалото, се попита с щастлива усмивка на дете: „Кажи, Джакомо, наистина ли ти стоиш тук? Ти и аз, ние двамата едно ли сме? Ти ли си оня Джакомо Пучини, на когото операта пожъна такъв голям успех?“

С тези думи той изтича към заложната къща, Галерията, Бифи. Фердинандо Фонтана седеше там пред кафенето, заровил се в море от вестници.

— Фантастично!... Чети!...

Пучини просто издърпваше вестниците от ръцете на приятеля си и поглъщаше думите. Цялата преса ликуваше, цялата преса се смееше на тъпотата; на фирмата Сондзоньо:

„... Господин Сондзоньо, големият рибар, изхвърли от мрежата си много трудно хванатата златна рибка...“, „... Журито отказало дори и доброжелателната, поощряващата похвала на тази опера, която безсъмнено е била най-добрата от участващите в конкурса опери“ — пишеше Грамола, авторитетният критик на в. Кориере дела Сера. В статията си на две колони, нашироко хвалеше „смелия“ млад автор, Джакомо Пучини:

— Без колебание мога да кажа, че цялата втора част на операта е истински бисер... Вилиси разкрива изключително богатата музикална фантазия на Пучини, родена да създава мелодии... Откровеността на музиката на младия маестро от Лука се прокрадва в сърцето на

слушателя... Творбата му е толкова елегантна и завършена, че в нея въобще не се чувства начинаещият, по-скоро схващаме, че е равностоеен на Бизе или на Масне... Воденето на мелодията у Пучини е пленително, красиво... Особено много ми хареса свежото обаяние и оригиналността на любовния дует, финала на първото действие и интермецото. Интересно е да се наблюдава с каква сигурна ръка и по какъв индивидуален начин Пучини изгражда операта, без да отхвърля или отрича художествените ръководни принципи на старите велики майстори... Екстазът на публиката и нестихващото ръкопляскане живо доказват колко е необходим този нов художествен метод, с който Пучини на върха на своето вдъхновение излива в музика преизобилната си фантазия... Накратко казано: искрено вярваме, че Пучини може да е онзи композитор, когото толкова отдавна вече чака Италия.

Пучини вече пушеше десетата цигара. Не каза нито дума. Очите му бяха пълни със сълзи.

Но какво ли пише неговият откривател, Филипо Филипи в Перзеверанца? Жадно зачете:

Пучини е начело! Неговата опера Вилиси е чудесна! Публиката ръкопляска докрай на цялото представление, от първия до последния тон... Бедното жури! Може би дори не са погледнали произведението на Пучини, а са го захвърлили в ъгъла като някакъв парцал без стойност...

А какво пише приятелят му Марко Сала в „Италия“:

... По наше мнение операта на Пучини е ценен малък шедьовър от начало до край. На хоризонта изгрява ярка звезда, голяма слава, голям композитор...

Това писаха и други вестници: римските, торинските, ливорнските, неаполитанските, болонските, всички без изключение.

Дали знаеше Пучини каква дълбока благодарност дължи на журито на Театро илюстрато?

В къщи го очакваше телеграма:

Поздравявам ви — Моля посетете ме колкото се може по-скоро — Джулио Рикорди.

Вярно, той съвсем беше забравил за Джулио Рикорди. А преди няколко месеца му беше обещал, че скоро ще го посети.

Сърцето му се разтуптя, когато секретарят го покани в стаята на „големия“ Рикорди. Но щом видя стария господин с кроткото лице, освободи се от смущението. Сега Джулио Рикорди му се видя още по-симпатичен от първия път. Мелодичният му глас беше естествен и непосредствен.

— Преди всичко ви поздравявам за извънредния успех — каза усмихнат Рикорди. — Такава единомушна, отлична преса още не съм срещал в живота си.

— Аз смятам за прекалени тези безброй похвали — отговори му Пучини с най-искрена скромност. — Тази къса опера е далеч от онова, което наистина бих желал да напиша.

Рикорди погледна младия музикант с интерес, с обич.

— Да, аз също очаквам много повече от вас — каза той просто. — Но може би ще ви интересува това писмо тук, тъкмо сега го получих, прочетете го. Надявам се, ще ви е полезно за по-нататъшната работа.

Пучини взе писмото, внимателно го прочете, макар че не знаеше кой го беше написал:

... Пучини следва модерни тенденции, което е повече от естествено, а във воденето на мелодията не се придържа нито към старите, нито към новите форми. Все пак на мен ми се струва, че в музиката му доминира симфоничният елемент. Това не е погрешно, но трябва да се подхожда внимателно. Операта си е опера, а симфонията — симфония. Не вярвам, че е хубаво, когато човек измисля

някоя симфонична троха само за да разиграе с нея оркестъра.

Джузепе Верди

— Благодаря... ще изпълня всяка дума на Верди — каза със скромна усмивка Пучини. — И от сърце му благодаря, че толкова се грижи за мен...

Подхванаха делови разговор. Но Джулио Рикорди първо поиска съгласието на Пучини син му Тито Рикорди да вземе участие в разговорите. Този младеж с умно лице не беше симпатичен на Пучини: дръзкото, едва ли не упорито, бръснато лице, с изпъкнали скули,] волева брада, студени, малко неподвижни очи — сякаш беше пълна противоположност на баща си. Макар че и този Тито Рикорди се отнесе много внимателно, любезно към Пучини, нещо повече, не спираше да хвали Вилиси. Въпреки това на Джакомо не се хареса: Джулио го привличаше, Тито го отблъскваше.

За кратко време се споразумяха — договорът беше предварително приготвен, само трябваше да го подпишат. Според него Рикорди получаваха правото за разпространението на Вилиси в страната и в чужбина и опция за разпространение и издаване на бъдещите произведения на Джакомо Пучини. При подписването на договора Рикорди трябваше да брой хиляда лири аванс на Пучини, освен това от първи юни да плаща по триста лири месечно. Този аванс ще бъде приспаднал от постъпилите някога авторски тантиеми.

— Добре ли е? — попита го Джулио Рикорди.

Пучини кимна с глава. Не можеше да говори.

— Бъдете така добър да го подпишете — каза Тито Рикорди. — Тези две разписки също...

Той позвъни. Нареди на секретаря да донесе парите от касата: една банкнота от хиляда лири (Пучини още не беше виждал такава банкнота!) и три банкноти по сто лири.

На Пучини му се виеше свят, когато слизаше по стълбата. Извади хилядарката, опипа я, огледа я, обърна я, после и се представи с детска шега: „Аз съм композиторът Джакомо Пучини, ваше величество пари!... Щастлив съм, че най-после се запознахме. Ще ми бъде

приятно и друг път!“ На улицата непрекъснато хващаше джоба си, пипаше уплашен хилядарката, дали не е изчезнала.

Доста късно вечерта отиде в Аида, за да бъдат там всички постоянни гости. Дори не обърна внимание на ликуващото ръкопляскане, с което го посрещнаха. Отиде направо при тезгяха пред Николо Нети. Дебелата Тереза също изтича, когато чу шумните приветствия, като триеше мазните си ръце в престилката.

— Дайте тук тази дяволска сметка! — извика Пучини с бохемски хубаво настроение. Бръкна в джоба си, извади хилядарката и под носа на Николо я хвърли на тезгяха. — Плащам, Николо!... Плащам, Тереза!...

Въздействието беше огромно.

— Господи, създателю! — запремира Тереза.

— Не е ли фалшива тази банкнота? — изгърмя с подземния си бас Томази. — Внимавай, Николо, не се оставяй да те измами...

Но Нети беше вече разтворил голямата книга, смяташе, събираше, изваждаше, а после с трогателен глас каза, като протегна треперещата си ръка към хилядарката...

— Кръгло триста и седем лири...

Изминаха няколко минути, докато събере парите, които трябваше да му върне.

— Орвието на всички! — изкомандува Джакомо Пучини.

Някой влезе през вратата, спусна се право към него и силно го притисна до себе си. Помисли, че е Маскани. Беше Дзуели.

— Виждаш ли, Джакомо — каза му той с братска обич, — сега вече и аз съм щастлив!

На разсъмване Пучини се прибра в къщи, — като се държеше малко несигурно на крака. Беше изпълнен с радост, надежди и добро настроение. Една телеграма лежеше на масата му: беше подадена в Лука. Навярно го поздравяваха от къщи — това ще бъде най-милото поздравление! Жадно я разтвори. Изтръпна, като я прочете:

Ела веднага — мама е много зле. Отилия.

Замина с първия влак. На гарата в Лука не го посрещна никой. Тичайки, измина пътя до виа дел Поджо. Изкачи стълбата на пръсти,

тихо се вмъкна в къщи и едва посмя да натисне бравата на вратата в стаята на майка си. Там лежеше майка му с хубавото си бяло лице, със затворени очи, спокойно, чуваше се само затрудненото ѝ, прекъслено дишане. Сестрите му стояха около кревата ѝ. Иджиния беше също там в дрехи на монахиня.

Безшумно Джакомо се отпусна върху ръцете на майка си. Едва чу какво каза, Албина по-скоро издъха думите, отколкото да ги произнесе:

— Джакомо, сине мой... толкова съм щастлива... направи ме неизмеримо щастлива...

Въздъхна, потрепери и се отпусна.

Иджиния се молеше гласно.

Джакомо лежеше върху ръцете на мъртвата си майка и горчиво плачеше. „Колко силни са сестрите ми, помисли си, и колко слаб съм аз!“

Една нежна малка ръка го повдигна, една нежна малка уста го целуна, приличаше на ръката на майка му, приличаше на устата на майка му: беше Иджиния.

— Ела, Джакомо...

Джакомо се хвърли в прегръдките ѝ и задушавайки се от сълзи, каза:

— Каквото и да ми донесе животът, каквато и слава, какъвто и успех, без нея не мога да бъда истински щастлив, истински доволен никога...

В броя на Газета музикале ди Милано от 8 юни 1884 година на видно място беше отпечатано с едри, тлъсти букви следното съобщение:

Музикалното издателство Джулио Рикорди и Син Милано — Рим — Неапол — Флоренция — Лондон — Париж съобщава, че фирмата има изключителното право да представя, издава и превежда на всички езици и във всички страни играната с огромен успех в миланския Театър дал Верме опера ВИЛИСИ — музика — Джакомо Пучини, либрето — Фердинандо Фонтана. Фирмата съобщава също, че възлага на маестро Джакомо Пучини да напише нова опера по либрето на Фердинандо Фонтана.

Това съобщение събуди огромен интерес не само в Милано, а и в цялата страна, защото Газета музикале беше официалното, специализирано музикално списание. То се оказа добра реклама — Рикорди бяха делови хора. С всеки изминат ден успехът на Вилиси растеше и съвсем скоро Рикорди можа да заяви, че театрите в Торино, Неапол и Венеция също ще представят операта на Джакомо Пучини. Цял Милано говореше за Вилиси и за появилият се изневиделица неизвестен млад автор — това беше „голямата тема“ както в мръсните кръчми, така и в блестящите големи салони. Величаеха Пучини, ругаеха го, както обикновено става в такива моменти, но всички говореха само за него, а това беше важното.

— Най-после нещо ново! — възхищаваха се привържениците му. — Това е съвременна музика на любовта, на сърцето и откровеността... колко вълнуващи, страстни са мелодиите му... колко интересна и нова е хармонизацията му... колко оригинално, индивидуално води мелодията!

— Търсене на евтини ефекти! — ругаеха го неприятелите му. — Безобразно ходене по нервите... разводняване на оперната музика за угода на галерията... префинена, изкуствена музика... не плод на чувствата, а на сексуалността!

И във вестниците критиците продължаваха да спорят за Пучини. Един от римските вестници писа, че в „симфоничната опера“ на Пучини се чувства „проклетото влияние“ на немския приятел Антонио Бадини.

Всички обърнаха очи към Торино, където вече се репетираше Вилиси. Торинската опера Театър Реджо беше една от най-добрите, а торинската публика се ползуваше с изключителна слава. Този втори, по-строг изпит щеше да произнесе окончателната присъда над „новата оперна музика“ на Пучини.

По съвета на Джулио Рикорди Пучини замина за Торино, за да участва в репетициите и да остане и на премиерата.

— Хубаво е, когато авторът присъствува на премиерата — каза му мъдрият Рикорди, — публиката обича това.

Пучини предпочиташе да замине сам, но не можеше да се освободи от плаващия в щастие негов съавтор Фердинандо Фонтана. Фонтана се възгордя много след бурния успех на Вилиси, ходеше така гордо и самодоволно, с такова преобразено лице, сякаш на него се дължеше лъвската част от успеха.

— Не знаеш какво щастие е за теб, че ме срещна! — повтаряше непрекъснато на Пучини. — Кой щеше да ти напише такова великолепно либрето?!

Пучини се смееше на този налудничав Фонтана, който по начало беше добър момък, но понякога му се ядосваше, дори започна малко да му дотяга.

— Разбери — казваше му в такъв момент, за да накара побъркалият се от самолюбие негов приятел да се опомни, — въпреки безобразното ти либрето операта ми постигна триумфален успех!

Така че за Торино той замина заедно с Фонтана, като пътува във втора класа, за което се погрижи Джулио Рикорди. А в Торино благодарение на театъра отседна в първокласен хотел, в стая с баня: за пръв път в живота си. („Изминах дълъг път от «викола Сан Карло»“ — помисли си той.) Но все още имаше само един костюм, онзи неизменен кафяв костюм.

Колкото по-горделив стана Фонтана, толкова скромни си остана Пучини. „Трябва да умееш да понасяш успеха, непрекъснато си повтаряше той: понякога може би това е по-трудно, отколкото да се преживее фиаското“. Винаги мислеше за скромността на Верди.

Но колкото и да се стараеше да бъде сдържан, Пучини все пак се скара с всички в торинския театър: на първо място с равнодушния, студенокръвен диригент маестро Болцони. (Колко различни бяха Паница и Болцони!) Той изпадна в отчаяние: оркестърът беше безцветен, тенорът суров, хорът безсилен, акустиката безобразна — от всичко беше недоволен.

Веднъж Болцони загуби търпение.

— Моля, да не ни пречите — каза той нервно на Пучини; — оставете ни да работим!

— Аз не ви преча — отговори му гневно Пучини. — Само търся по-съвършеното, както всеки истински артист.

Пучини очакваше фиаско, Фонтана успех. Фонтана излезе прав: Вилиси пожъна успех и в Торино. Дори и във Венеция, във великолепия, с традиция Театър Фениче, изключително добре беше посрещната от взискателната, изискана публика от цял свят. За половин година Джакомо Пучини победи три пъти едно след друго.

Значи, всичко беше в ред — и все пак Пучини чувствуваше, че не всичко е точно както трябва. Прекалено бързите и големите успехи като че ли го тласнаха в безвъздушно пространство.

Приятелите му започнаха да го уважават, но и да му завиждат, не го удряха вече по гърба, не го посрещаха щастливо усмихнати. Те първи поздравяваха. Джиджи Ненини и Николо Нети ставаха иззад тезгяха и му се покланяха, когато влизаше в кръчмата им. Пучини се смущаваше и от това, че плаща в брой, не яде и не пие на кредит като другите. Имаха по-друго отношение към него. Въпреки желанието си, той излезе от един кръг, който обожаваше: от кръга на безнадеждно гладуващите и мечтаещите дребни бохеми. Изскочи напред и се отдалечи от тях, макар че все още ги чувствуваше като свои братя както по-преди. Понякога се ядосваше на успеха си. Често се питаше: „Спечелих ли, или изгубих?“

Все още беше беден, макар и не толкова, колкото преди, сега винаги имаше малко пари в джоба си — не се налагаше да композира с празен стомах и в неотоплена стая. При уреждането на сметката си с

Рикорди за първото шестмесечие дълбоко се разочарова. Получи шест хиляди и триста лири. Не се и надяваше на повече. А от тези шест хиляди и триста лири бяха приспаднати първият му аванс от хиляда лири и изплащаните му всеки месец досега шест пъти по триста лири: или всичко две хиляди и осемстотин, така че получи само три хиляди и петстотин лири. Срещу тях бяха задълженията му... Не беше изплатил дори погребението на майка си, а и доктор Николао Черу, старият вълшебник — счетоводител, в едно шеговито писмо поиска всичките си подаяния, разбира се, с лихва върху лихвите!

„Световноизвестни, пребогати мой маестро! — пишеше шеговито, саркастично, — време е вече да си спомниш за нещастния, стар чичо!... Той беше приложил сметката: 6888 лири!...“

В отговор Пучини му изпрати сметката на Рикорди, без да прибави нито дума към нея. А и сестрите му все още мизерствуват, това трябваше да знае доктор Николао, може да почака още малко, няма да умре от глад, бедната малка Нитети тъкмо сега му беше написала мило, възторжено писмо: „Станах майка, Джакомино, и аз създадох нещо трайно... Роди ми се син!“ Изпрати ѝ двеста лири, тя повече ги заслужаваше, онзи мил, непрактичен Алберто Марсили, кабинетният учен, не печелеше нито чентезимо.

„Ако бедната ми майка знаеше — помисли си недоволен Джакомо, — че все още нямам зимно палто и че все още този кафяв костюм е единственият ми... Изглежда, с него ще умра!“

Пучини не умря в кафявите си дрехи, скоро си направи тъмносив костюм, който изглеждаше почти черен, за премиерата в Неапол, за да бъде по-авторитетна външността му. Отиването до Неапол през пролетта на 1885 година беше първото му по-голямо пътуване.

Неапол го очарова преди всичко с пристанището си, със старите къщи, гледащи към залива, където на всеки прозорец съхнеха дрехи, които приличаха на цветни парцали, с шумната, весела глъчка по виа Рома, с везувското вино, с петстотингодишната кръчма „Марио Бифулко“, където се отбиваха всички артисти на света.

Представлението беше отлично, особено певицата, госпожица Торезела. Този път Пучини очакваше сигурен успех. Но вечерта не започна особено добре. През първия половин час не се чу — нито едно ръкопляскане в салона, ариите, посрещнати с възторг в Милано и станали вече известни, неаполитанската публика изслуша с най-голямо безразличие, дори винаги повтаряното досега интермецо прозвуча неефектно — Пучини тъкмо се готвеше да избяга през малката врата, когато внезапно, след любовната ария на госпожица Торезела, с бурна сила гръмна ръкопляскане: арията трябваше да бъде повторена. „Да, най-послед!“ — отдъхна Пучини и доволен се върна зад кулисите да дочака края на представлението. След спускането на завесата последваха отново силни ръкопляскания. Госпожица Торезела се покланяше непрекъснато. Накрая му даде знак: излязоха заедно пред завесата. Но щом той се появи, силни свиркания, крясъци смениха ръкопляскането: „... Вън, нахалнико!... Махай се!“

— Какво е това? — попита изтръпнал Пучини зад кулисите.

— Морският вятър, маестро!... Нашият неаполитански вятър! — отговори му, смеейки се, тенорът.

Тъжен, Пучини се прибра в стаята си, в хотела, не знаеше къде да се скрие от срам. „Тези проклети черни дрехи направиха това — мърмореше суеверно: изневерих на кафявите си дрехи, на щастието. Така ми се пада!“

Така сега вече Пучини знаеше какво е фиаско: кали се за в бъдеще. Тъкмо навреме дойде неуспехът: голям беше вече успехът, малко опасен за младия автор.

Напразно Джулио Рикорди му обясняваше, че неаполитанския скандал е организиран от платените хора на фирмата Сондзоньо. Пучини поклати глава и усмихнат каза:

— Операта трябваше да бъде по-хубава... това ми е поуката.

Те седяха един срещу друг на една маса в Екселсиор, с наведени глави, със святкащи очи, като настръхнали, готови за бой млади петли.

— Човече, разбери най-послед — извика Пучини, — аз искам живот, а не глупави приказки със страхотии!

— Ти нямаш понятие от поезия! — гневно му отвърщаше Фонтана. — Ако искаш да знаеш, тези „глупави страхотии“ ги е измислил поетът на поетите, Алфред дьо Мюсе.

— Зная само, че което си преписал от него, е безобразно! Не мога да композирам музика по него дори да се разкъсам на парчета.

— За тебе нищо не е добро: не харесваше и Вилиси.

— Напиши ми друго либрето.

— Няма да напиша!

Пучини наистина беше отчаян. Новото либрето на Фонтана Едгар беше много лошо. Слабо и детски наивно. Така наречената символична драма, разбирай под това безсмислена глупост, която един поет — дилетант беше забъркал от един шедьовър. Две жени се бореха да спечелят героя — кръвожадната Тиграна и вярната Фиделия (защо не веднага Фиделио, свободно по Бехтовен?!), в същност те си подхвърлят бедния нещастен Едгар като топка, на когото накрая това му омръзва и той умира. През цялото трето действие героят е на смъртно легло в средата на сцената — докато около него умрат всички (старият Рикорди отбелязва това с горчив хумор) — двете му любими, второстепенните действащи лица, хорът, балетният състав, диригентът, суфльорът, издателят, и преди всичко двамата автори. Но Пучини не можа да се засмее на шегата на Джулио Рикорди. Той му се молеше да го спаси от Фонтана.

— Не мога да го направя, скъпи Пучини — ядосан клатеше глава старият господин. — Предупредих ви да внимавате с Фонтана, но вие непрекъснато повтаряхте, че верността ви задължава, че не може да бъдете неблагодарен към един ваш приятел, с когото заедно сте постигнали първия успех.

— Да, казах, но...

— Дори настояхте в съобщението си за втората ви опера да поставя името на Фонтана, което за съжаление направих. Сега не мога да опровергавам сам себе си, нито да стана за смях, моля ви да ме разберете.

— Разбирам всичко — въздъхна Пучини, — но не искам да се проваля заради един луд. Публиката, критиката очакват от мен нещо голямо, по-голямо от Вилиси, а и реномето на Скала ме задължава... Не искам да се проваля, не бива да разочаровам публиката, това трябва да разберете, скъпи, добър Рикорди.

— Ще се опитам да поговоря с Фонтана.

Но с Фердинандо Фонтана не успя да се разбере, напразно Рикорди му предложи пари, той упорито държеше за договорните

права: договорът беше в джоба му. Нямаше какво да се прави, трябваше да преглътне горчивия хап, да композира Едгар без всякаква вяра и въодушевление.

Колко по-друго беше, когато на времето композира Вилиси, с каква дива разгорещеност, с какво вдъхновение! За пет месеца. А сега повече от година се занимава с този нещастен Едгар и още нито едно действие не е готово. Вярно е, че Вилиси написа в къщи, в Лука, на старото малко пиано, заобиколен от грижовна обич, там край него бяха майка му и сестрите му, Джулия и Анджелони, техните чувства бяха свързани с неговите; окуражаваха го, караха го, принуждаваха го да работи, едва ли не заедно с него писаха операта, а сега тук седеше без другар, сам в една чужда стая, никой не страда и не се радва заедно с него. Не можеше да работи сам, без обич.

Само един ден имаше вдъхновение: когато композираше траурния марш на Едгар. Тогава мислеше за майка си, за смъртта ѝ. За един ден нахвърли първото действие и премина към третото заради траурния марш, да се настрои за по-нататъшна работа: Да, успя, това е хубаво: сега за пръв път, откакто се зае с композирането на Едгар, беше доволен от себе си.

Понякога, когато се изморяваше от продължителната работа и мисли, отиваше в Театър дал Верме, където продължаваха да представят Вилиси, макар и рядко. И почти винаги там намираще жената, която търсеше: госпожа Елвира Бонтури. Тя винаги беше сама и в очите ѝ блестяха сълзи, когато се спускаше завесата.

През антракта Джакомо отиде при нея.

— Госпожо, кажете не ви ли омръзна? — попита я усмихнат той.

— Не — отговори му Елвира сериозно, — такава музика не може да омръзне. Вашата опера ме развълнува изцяло.

Звънецът предупреди за започване на спектакъла.

— Не бихте ли пропуснали операта на Пучини заради самия Пучини? — попита я Джакомо, а върху лицето му беше изписана надеждата. — Бихме могли да седнем в салона да поговорим малко... несмущавани...

Елвира не остави да я молят.

— Ако ми обещаете, че ще ми разкажете за новата си опера...

Седнаха един до друг на два малки тапицирани с коприна фотьойли.

Пучини запуши, за да прикрие вълнението си.

— Работите ли вече върху нея?

— Никак не ми върви — призна с най-откровен тон Пучини. — Либретото ми е лошо, а няма и нищо, което да ме вдъхновява. — Живея сам... без другар, самичък...

Той очакваше отговор, но не получи И двамата мълчаха. После неусетно се изплъзна от него:

— Нещастен съм.

Елвира го погледна с тъжните си, големи очи и много тихо каза:

— Аз също.

У Пучини се появи малка надежда.

— Бих желал да ви изсвирия новата си опера — каза ѝ едва ли не боязливо. — Ако я чуете, бих получил сили за по-нататъшната работа... Ще дойдете ли? Ще го направите, нали?

Пучини чуваше ударите на сърцето си. С наведена глава чакаше отговора на жената, не смееше да я погледне.

— Кога няма да ви преча?...

Приятелите му не можеха да познаят Джакомо Пучини. Този разпуснат, невъздържан мъж с капризно настроение съвсем се промени: изведнъж стана търпелив, тих и кротък. Не седеше по терасите на кафенетата, не посещаваше нощните кръчми, не се показваше и в Екселсиор, изостави дори някогашните си приятели бохеми. Тази промяна забеляза и Джулио Рикорди. Направи му впечатление, че този по-сериозен Пучини иска все повече аванс от него.

— За какво ви са толкова много пари?

Пучини се усмихна. Каза само:

— Трябват ми.

Чудно приятелство възникна между стария Джулио Рикорди и младия Джакомо Пучини. Взаимно си допадаха, по-скоро: възхищаваха се един от друг. Талантът на Пучини омагьосваше Рикорди, а така също и човечното му отношение. А Пучини с учудване наблюдаваше Джулио Рикорди, който беше едновременно великолепен музикант, отличен делови човек и най-добър приятел. Беше внимателен, умен, решителен, възторжен, но в същото време разумно предпазлив и винаги можеше да запази хладнокръвие, дори и при най-тежките обстоятелства: от него човек можеше да научи много, твърде

много. Пучини вече имаше мнозина възрастни приятели: кроткия Карло Анджелони, умния, своенравен Николао Черу, възторжения, пламенен Амилкаре Понкиели — всички те бяха като бащи на отрасналия без баща Джакомо, — но в лицето на Джулио Рикорди той получи всичко заедно: обичта на Анджелони, практичния ум на Черу, поощрението на Понкиели. Винаги и за всичко се обръщаше към него: когато му трябваша пари, когато имаше нужда от съвет, когато трябваше да бъде успокоен. Вярваше напълно в доброжелателството и преценките му. Той му беше не издател, а по-скоро бащински приятел. Джулио Рикорди вложи доста много пари в този все още само безкрайно талантлив начинаещ младеж, повече пари, отколкото за когото и да било друг и направи това, не защото искаше да спечели някога цяло състояние, от него, а защото го интересуваше, вълнуваше съдбата на — младия артист с буйна кръв, изтъкан от противоречия, вървящ по свои, нови пътища.

Пучини го наричаше шеговито „Сор Джули“. А зад това шеговито име се криеше обич, уважение и възторг. В същото време синът му Тито Рикорди, който се ползуваше с репутацията на безупречен делови човек, наричаше подигравателно „савойския херцог“, с което искаше да осмее самодоволството и високомерието му. „Големият“ Рикорди беше самата скромност, а „малкият“ самата надменност!

Пучини знаеше от приятелите си, че Джулио Рикорди е отличен музикант, но дори и насън не можеше да си представи, че е такъв прекрасен талант. Рикорди под псевдонима „Бургмайн“ пишеше очарователни музикални миниатюри в дързък, модерен стил, които приличаха на онези чудни модерни, импресионистични малки шедьоври, композирани от най-младия френски композитор Клод Дебюси. Някоя друга музика не интересуваше така много Пучини и не му беше толкова близка, както музиката на по-младия с четири години от него Дебюси.

Но не само Джулио Рикорди обичаше Пучини, от него се възхищаваха всички служители на фирмата „Рикорди“, от портиера и машинописката до двамата могъщи директори, господата Карло Клаузети и Торнаги. Пучини привличаше хората. „Това е най-милият, най-скромният човек в целия Милано“, казваха за него мнозина. И все

пак, когато се разнесе новината, че миланската Скала ще представи операта му Едгар, Пучини вече имаше много неприятели.

— Не те ли смуцава плачът на детето? — попита го Елвира.

— Няма по-хубава музика от тази — отговори и Джакомо откъм пианото.

В салоните и кръчмите на Милано избухна като пожар най-новата клюка, която с еднаква жажда се погълна от дамите във вечерни деколтирани дрехи и малките феи с разкривени токове: красивата Елвира Бонтури напуснала богатия си съпруг и заедно с петгодишната си дъщеричка се пренесла при бедния като църковна мишка млад композитор Джакомо Пучини. Ето ви скандал, ето ви романтика! Милано пламна в треска. „Да живее любовта!“ — ръкопляскаха в кръчмите. „Възмутителна безнравственост!“ — негодуваха в салоните.

Клюката беше вярна: Елвира Бонтури наистина напусна съпруга си и се пренесе да живее при Пучини. Но всичко това не стана така просто и гладко. Много борба и мъка предшествуваха решението на Елвира. Малко жени като нея са се борили по-решително и по-честно за любовта си. Тя не криеше и не лъжеше. Застана пред съпруга си, за когото родителите и я бяха принудили да се омъжи преди шест години на деветнадесетгодишна възраст, когото никога не бе обичала, и му каза спокойно, като го гледаше право в очите:

— Моля ти се, да се разведем... обичам друг мъж. Не мога да живея без него.

Отговорът беше изненадващ:

— Няма да се разведа, вземи си бележка. Ще останеш моя съпруга независимо от това, дали искаш.

Елвира продължи да се бори.

— Няма да остана при теб, ще напусна дома ти.

— Прави, каквото искаш — каза ѝ студено Бонтури, — но аз няма да ти дам развод, никога, докато съм жив.

— Ще взема със себе си и малката Фоска...

— Вземи я, щом като искаш. Но няма да се разведа, каквото и да правиш.

Страшно упорит беше този огорчен човек.

Елвира се премести при по-малката си сестра, при Ида, заедно с дъщеричката си. Щом като узна това, Пучини веднага отиде да ги вземе и ги заведе в стаята си на пиаца Монфорте.

— Не искам да ти тежа — оправдаваше се Елвира. — Не искам да увисна на шията ти.

— Мълчи, скъпа, мълчи! — прекъсна я Джакомо. — Тук има само един въпрос: ще разделиш ли с удоволствие моята мизерия, моите борби?

— С голямо удоволствие! — каза Елвира със сияещо лице.

— Вярваш ли ми достатъчно?

— Джакомо!... Но не искам да ти тежа, не искам да преча на творческата ти работа.

— Ти улесняваш работата ми, Елвира, не разбираш ли? От твоята любов ще напиша шедьовъра си!

— А детето ми?... Ще ти досажда, ще плаче...

— Малката Фоска е вече мое момиче. Една усмивка повече в живота ми: не ме лишавай от нея!

Възхитителен беше Джакомо, но и Елвира беше същата.

— Никога не ще мога да ти бъда съпруга.

— Вече си ми съпруга, скъпа моя.

— Какво ще кажат хората?

— Не ме интересува! — засмя се Джакомо.

Купи малко бяло желязно креватче на Фоска, която наистина така нежно обичаше, сякаш беше негово дете. Носеше ѝ шоколад, фурми и захаросани кестени.

— Какво има в левия ми джоб? — питаше я закачливо усмихнат.

— Babbo!^[1] — викаше момиченцето щастливо и с двете си чевръсти ръчички изваждаше от джоба на Пучини постоянните лакомства.

Да, малката Фоска, прекрасната малка Фоска обожаваше своя Babbo. Вчерашният самотен, огорчен Джакомо Пучини сега вече се грееше от любовта на две очарователни същества.

Някакво прекрасно чувство се роди в Пучини: стана глава на семейство, съзнавайки отговорността, която носеше за обичаните от него същества, за чийто живот трябва да внимава, да работи и се бори. Този живот беше съвсем друг, по-прекрасен и по-смислен. Но бяха бедни, много бедни; Елвира с една-единствена дреха беше избягала от съпруга си и с единствена дреха беше отнесла и детето си. А не искаше, не смееше да се върне в къщата на мъжа си, за да поиска от него останалите ѝ там неща. Дори му хвърли и бижутата си. Елвира

беше горда: не искаше да вижда съпруга си, не искаше повече нищо от него. Искаше да забрави досегашния си живот.

Да, Пучини знаеше: Елвира е влюбена, Елвира е щастлива. Но знаеше и това, че бедността е горчива, онзи, който веднъж е бил богат, трудно може да свикне с бедността. Хубавите дрехи, удобството, широкото разкошно жилище, сръчната прислуга, елегантните приеми, обществото, веселите приятелки и ухажващите приятели, блестящите вечери, танците, каляската, театърът... няма ли всичко това да липсва на Елвира, която беше свикнала на такъв живот?

Елвира се усмихваше:

— Само ти си ми нужен: ти и твоята музика, Джакомо, нищо друго.

Да, Елвира е истински човек. През цялата година не се оплакваше нито веднъж. Заедно с нещастията си забрави, че някога е била богата. Елвира не би се сменила с никого — за нищо на света.

Колко очарователна беше, когато сподели с Джакомо:

— В къщи, в Лука, още като момиче, бях влюбена в теб. Непрекъснато мечтаех за теб. Ходех на църква само за да слушам твоята меса.

Винаги умееше да каже нещо мило.

Така можеше да се работи — можеше, ако не беше толкова умопомрачително глупаво либретото на Фонтана.

Загуби година с този безнадежден Едгар!

Елвира го успокояваше:

— Завърши я бързо. После напиши моята опера. Ще пишеш шедеври, ще видиш.

Пучини я послуша: бързо се освободи от Едгар. Показа я на Рикорди, представи я в Скала, на Франко Фачо. Но този път Фачо не бързаше да представи новото произведение на Пучини. Винаги намираще някакъв претекст да отложи: или той беше болен, или великолепният тенор Де Негри се бе разболял тежко. Пучини трябваше да чака две години, а през това време, кажи-речи, той не печелеше нищо. Вилиси все още тук-там вървеше, представиха я и в Брешиа и Верона със задоволителен успех, но от това не можеше да се живее с години.

От любовта малката им стая блестеше, а от мизерията ставаше мрачна. Елвира стоеше до дървеното корито — както майка му някога

— и переше, непрекъснато переше необходимите дрехи.

Всички компании отхвърлиха Пучини и Елвира: за знатните бяха прекалено бедни, за бедните — прекалено знатни. Не ги канеха никъде, вратите грижливо се затваряха пред тях.

Двама души непоколебимо не ги изоставиха, двама прекрасни мъже: Джулио Рикорди и Вимеркати. Идваха при тях, посещаваха ги. Старият Джулио Рикорди дълбоко се кланяше на Елвира и целуваше ръката ѝ. А Вимеркати с най-очарователна любезност канеше и тримата почти всяка седмица на обяд в Кова, в най-елегантния ресторант. А къде остана Понкиели, какво стана с Ариго Бойто и къде изчезна безследно най-добрият му приятел Пиетро Маскани?

Сутринта, тъкмо бяха закусили, Джакомо преглеждаше вестниците, когато Елвира ужасена видя, че се хвана за челото и се отпусна на масата.

— Скъпи, какво се е случило?!

Със сълзи на очи Пучини посочи вестника:

Амилкаре Понкиели внезапно починал.

— Той ми каза... чувствуваше го!... Дали е завършил операта си?

— Защо плаче babbo? — попита малката Фоска. — Пучини взе на колене момиченцето, притисна към себе си мекото му топло тяло и през сълзи се засмя.

— Виж какво пише във вестника — посочи му Елвира: — Ариго Бойто, световноизвестният композитор на Мефистофел, написа либрето на Верди по Фалстаф на Шекспир.

— Чудесно!... Виждаш ли, това е артистично смирение, това е нашето братство.

Един час по-късно пощальонът донесе писмо от Пиетро Маскани. Беше тъжно писмо — молба/оплакване, отчаяние:

„Спаси ме, Джакомо, не мога повече да понасям, ще умра тук в Чериньола!... Ти, който сега си толкова могъщ и богат, направи всичко възможно да се върна в Милано... намери ми каквато и да е малка служба... може би в оркестъра на дал Верме... тук неизбежно ще се погубя... Само на теб се надявам!...“

Джакомо се зарадва на това писмо, макар че се разсмя (той могъщ и богат!), но поне ще имат един приятел на тяхната възраст, няма да бъдат толкова самотни. Изтича при Акиле Паница и го моли дотогава, докато той прие Маскани за контрабасист, после се спусна при Рикорди за аванс от сто лири и ги изпрати на Пиетро с телеграма:

Служба има — пари изпратих — ела веднага.

Получи и друго писмо от Лука: нежно, мило писмо. Сестрите му пишеха всички заедно — с изключение на Иджиния, — поздравяваха го най-горещо, най-сърдечно, че е намерил другарка в живота, че вече не е сам, целуваха и Елвира, със „сестринска обич“ и чакаха с нетърпение да се запознаят с нея;... „Навярно е прекрасно създание, щом като ти, Джакомо, си я избрал. Джулия също те поздравява, пишеха на края на писмото: щастлива е, че ти си щастлив. Накрая много мило ги канеха да прекарат заедно коледните празници, все някак ще намерят място и за тях.“ Макар че се бяха размножили в тясното, малко жилище. И четирите се бяха омъжили, а имаха вече и деца — Джакомо се засмя скрито, дори не знаеше кой на коя е съпруг и кое дете на коя е: Алберто, Енрико, Рафаело, Карло... трудно беше всичко да запомни. Колко трогателно мила е последната фраза: „Дълго вече те чака старото малко пиано, а и ние жадуваме за музиката ти.“ Да не забравим: какво става с новата ти опера?

Внезапно неудържима носталгия завладя Пучини: да напусне Милано и тази клетка, наричана стая, да остави тук всичко и да се прибере в Лука, в къщи, с Елвира и Фоска, да, при старото пиано и там да напише първата си истинска опера. Там би успял!

— Кажи, Елвира — попита я той, — какво ще кажеш, ако заминем за Лука? От смъртта на майка ми не съм бил у дома.

Елвира се усмихна, хубавите ѝ големи очи засияха, станаха по-блестящи и му пошепна:

— Скъпи, не може сега... сега не бива да пътувам. Трябва да почакаме, докато се появи на бял свят детето ни.

— Елвира!...

Пучини скочи, спусна се към пианото и изсвири един ликуващ химн, който се роди в същия миг.

Целуна поред Елвира и Фоска, плачеше и се смееше, не знаеше какво да прави, накрая излезе тичешком, поиска пари от Сор Джули и се върна в къщи, натоварен с пакети, беше купил дори и шампанско. Както тичаше по улиците, непрекъснато си повтаряше две думи: „Ще стана баща! Ще стана баща!...“

Наближаваше Коледа. За Пучини този празник винаги беше двоен, защото се беше родил преди Коледа, на 22 декември. „Вече съм на двадесет и девет години, каза си уплашен, и не съм създал почти нищо.“

Този коледен празник обещавахе да бъде особено весел. Малката Фоска се вълнуваше, любопитствувахе, трябваше да я заведат за един ден при Ида, по-малката сестра на Елвира, за да могат тайно да украсят малката коледна елха. Подаръците бяха много: Джулио Рикорди и Вимеркати изпратиха играчки и кукли на момиченцето.

Не бяха сами на Бъдни вечер. Най-после пристигна Пиетро Маскани. А и той не беше вече сам: доведе съпругата си, мила и красива жена. Така станаха петима, на елхата пламнаха свещичките. Фоска крещеше, подскачаше от радост, когато се почука. Пучини стана да види кой идва: пред вратата стоеше Микеле.

Колко беше остарял Микеле! Колко тъжен беше! Неловко поздравяваше, виждаше се, че е изненадан, не знаеше какво да каже, не можеше да си намери място.

Смеейки се, Джакомо реши да го раздвижи, да го развесели малко:

— Това вече е изненада, Микелино! Такава неочаквана радост!... Омръзна ли ти Америка?

— Не — отговори тъпо Микеле, — по-скоро исках и теб да отведе със себе си.

— Откажи се от това, братко! — засмя се Джакомо. — Ще отидеш ли в къщи, в Лука?

— Не зная... Какво ще търся в Лука?

Дори и Микеле не можа да развали коледната им радост. Джакомо имаше странно чувство. Тук в стаята беше единственият му брат: Пиетро — не Микеле.

И Микеле отново изчезна. Идва само още два пъти у тях, после промърмори нещо, че трябва да замине за Генуа, и повече не се обади.

Не писа и писмо. След няколко месеца Джакомо започна да се безпокои, изпрати писмо в Буенос Айрес, но писмото се завърна неотворено. Върху плика бяха написани две думи: адресантът починал.

— Сор Джули, донесох ви една чудна опера: само талант, само вдъхновение, цялата е огън!

— Кога я написахте? — попита го изненадан Рикорди.

— Не съм я писал аз — засмя се Пучини, — но е по-хубава, отколкото, ако бях я написал аз!... Произведение е на Пиетро Маскани. Мога да кажа спокойно, истински малък шедьовър! Либретото е написано по „Кавалерия рустикана“ на Джовани Верга: вълнуваща, интересна, истинска драма.

— Добре, остави я, ще я прегледам — каза без настроение Рикорди. — Предпочитам да чуя нещо за собствените ви планове. Върху какво работите след Едгар? Мислихте ли върху новата си опера? Надявам се, че завинаги сте скъсал с Фонтана?

— С него, да — успокои го Пучини. — Това ми беше урок за цял живот. Рихард Вагнер е бил прав, когато сам си е писал либретата.

— Защо не последвате неговия пример? Доколкото зная, вие сте и поет?

— Не, не — поклати глава Пучини. — Либретото да пише друг. Прекрасният Вагнер е дълъг на някои места, защото му е жал да скърати собствените си стихове. С чуждите либрета човек е много по-смел, много по-обективен, по-разумен.

— Това е вярно — засмя се Рикорди.

— Сцената не търпи философствуване, а изисква пулсиращо, бързо, обаятелно, никога неспиращо действие.

— И това е вярно — кимна с глава Рикорди. — Значи, каква ще бъде следващата ви опера?

— Имам две идеи, още не съм решил.

— Разкажете ми ги, може би ще ви помогна.

— Бих желал да напиша опера за Буда.

— За кого?!

— За Буда... много ме интересува.

— Това го казвате вие — ядоса се Рикорди, — който осъжда Вагнер, че има кураж да философствува в опера? Как мислите да пишете опера за Буда, без да философствувате?

Пучини премигна разкаяно.

— Все пак Парсифал е недостижима, прекрасна творба — измънка той. — Сега прочетох партитурата ѝ. Това беше най-голямото ми преживяване в живота.

— Парсифал е единствена: никога няма да има друга такава! — каза решително Джулио Рикорди. — Аз не искам Вагнерова опера от вас, а Пучинова. Тъкмо това е интересното у вас, Джакомо, че се осмелявате да пеете със собствен глас, никога нищо не вземате от другиго. Затова ви обичам.

Пучини се засрами.

— Буда умря — каза той, като се засмя. — Благодаря ви, че ми помогнахте. Сега избрах, зная какво да правя.

— Какво?

— Ще помоля да ми напишат либрето по романа на абат Прево.

— Да не би по „Манон“?! — ужаси се Джулио Рикорди.

— Защо не? Прекрасен сюжет за опера.

— Съгласен съм. Но тъкмо защото е прекрасен, вече няколко пъти писаха музика по нея... световноизвестни музиканти като Халеви, Обер и Масне. В облаците ли летите, млади момко?! Не знаете ли, че Манон на Жюл Масне днес е операта, постигнала най-голям успех в света?

— Какво от това? — каза Пучини, като вдигна рамене. — Масне е един, аз съм друг. Ще се опитам да го победя: ще се опитам да напиша по-истинска, по-човечна опера от него. И по-интересна. В моите жили тече кръв, а не вода!

Рикорди се засмя.

— Да, имате самочувствие, Джакомо!... А кой да бъде либретистът?

— Марко Прага, отличен млад драматург. Вчера гледахме новата му комедия, „La moglie ideale“ („Идеалната съпруга“) с Елеонора Дузе в главната роля... беше великолепна!

— Идеята не е лоша: Марко Прага е способен човек.

— Вече говорих с него. С удоволствие би ми написал Манон заедно с приятеля си Доменико Олива... разбира се, само ако вие одобрите нашия план.

Джулио Рикорди се позамисли.

— Дръзко начинание, но нямам нищо против, съгласен съм, аз обичам борбата. Ще сключа договор с Прага и Олива. Но започвате

работа, щом получите първото действие.

Пучини беше щастлив. Ако зависеше от него, още същия ден би започнал първото действие.

След няколко дена едва не се скара с Рикорди, „Сор Джули“ го извика. Върна му партитурата на Селска чест.

— Талантлива работа — каза старият господин, — но не може да ме убеди, не е в моя стил. Не обичам веризма.

— Значи?

— Не ме интересува.

Пучини напразно се бори като лъв, напразно доказва въодушевено, че операта на Маскани е великолепна и действена, Джулио Рикорди остана непреклонен.

„Сега как ще се явя пред Пиетро, какво ще му кажа, замисли се Пучини, може би ще помисли, че не съм се застъпил достатъчно.“

— Знаех — каза обезсърчено Маскани, когато Джакомо му разказа за неуспеха си.

— Не се ядосвай! — окуражи го Пучини. — Представи операта си на конкурса на Сондзоньо, сигурно ти ще бъдеш победителят тази година на Театро Илустрато. После, смеейки се, му каза: — Мен Сондзоньо ме тласна към Рикорди, теб Рикорди ще те тикне към Сондзоньо, за да му се реваншира.

Този ден беше за Джакомо Пучини по-важен, отколкото деня на най-вълнуващата му премиера: роди му се син. Здраво, прекрасно момченце, наистина дете на любовта, роди му го жената, която обичаше най-много на света. Беше щастлив. Но имаше и горчивини, просто неразрешими проблеми. Беднотията сега му тежеше още повече, стаята вече стана непоносимо тясна, а Милано още по-чужд.

Не можеше да работи, просто не можеше. Елвира беше права, когато от време на време му напомняше:

— Не удряй пианото, ще събудиш малкото — или: — Ще се задушим от пушека, не пуши вече толкова!

Разбира се, че беше права. Но как можеше да работи, без да свири на пиано и без да пуши?! А сега наистина работата потръгна великолепно: беше готов с първото действие на Манон — колко различна беше тази музика от музиката на Едгар! Макар че не беше доволен от либретото, много спори с Марко Прага и Доменико Олива, дори се скара на няколко пъти с тях, повече време му отне поправката

на либретото, отколкото самото композиране. А сега не можеше да продължи започнатата работа — стана роб на семейството си, на Елвира, на Фоска и на малкия Тонио, когото нарече на прадыдо си: Антонио Пучини.

Горчиво се оплака на Вимеркати, който често им се обаждаше и не можеше да се насити на музиката на Манон: толкова беше въодушевен и възхитен.

— Не мога да работя в града... Милано ме задушавя, трябва да избягам оттук... В Лука, но и там няма да е добре, толкова много хора живеем заедно... по-скоро край Лука, в Торе дел Лаго... Познавате ли го? Там се е сгушило малко село с къщици с червени покриви сред голяма борова гора, на брега на езерото Масачуколи... там има една къща с най-малко две стаи, Каза ди Венанцио, дори има и пиано... виждаш ли, там бих могъл да работя така, както трябва... Ако искаш вярвай, ако искаш недей, но тази къща ме привлича още от дете, зове ме.

Още същия ден Вимеркати отиде при Джулио Рикорди и дълго преговаря с него.

Най-после на 21 април 1889 година след продължителни и вълнуващи репетиции Миланската Скала представи Едгар. Франко Фачо дирижираше, а Де Негри изпълняваше главната роля. Никой не вярваше, че ще има успех, нито Пучини, нито Фачо, нито Рикорди, единствен само побърканият Фонтана. И отново той излезе прав. Двадесет и четири пъти извикаха автора на сцената, нещо повече, две части повториха: публиката искаше да чуе два пъти вълнуващия траурен марш и голямата ария на тенора. Но критиката беше лоша. Мнозина от критиците и сега признаха изключителния талант на Джакомо Пучини, но остро разкритикуваха Фердинандо Фонтана: толкова глупаво либрето още не бяха чували! На Пучини му беше мъчно само за едно: този, който го беше открил, най-големият му почитател, Филипо Филипи, се отнесе към него най-жестоко в Персеверанца. Никога не е имало по-голямо противоречие между мнението на публиката и критиците. Никога не съм виждал по-снизходителна публика, пишеше със сух сарказъм един от критиците. Джулио Рикорди само каза: „Това глупаво либрето щеше да провали дори и Верди, и Вагнер.“ Значи, провалих се? В края на краищата дори и

Пучини го почувствува: друго очакваха от него, повече от това, много, много повече.

Сломен напусна театъра. Но въпреки това в този ден Пучини изживя най-голямата радост. Вимеркати го хвана под ръка и усмихнат му каза:

— Джакомо, Торе дел Лаго те чака. Наехме ти къщата Венанцио, за да напишеш там Манон.

[1] Татко (итал.) — Б.а. ↑

ТРЕТА ЧАСТ
ТОРЕ ДЕЛ ЛАГО

Целият Лука с обич и вълнение чакаше да се върне най-милият му син, Джакомо Пучини. Новината Се разнесе като мълния из целия град: Джакомо ще си дойде у дома. Отвратил се от Милано, обръща гръб на богатството, на блясъка, ще се задоволи с нас, с този тих малък град, ще се върне там, откъдето тръгна, откъдето произхожда. Мечтае да бъде във „вълшебната градина на Тоскана“, в подножието на големите борови гори, в овощните градини, сред ливадите, ухаещи на цветя, на брега на най-мълчаливото езеро, в Торе дел Лаго, където през тихите нощи може би се чува и бученето на Тиренското море. Джакомо Пучини не изневери на родната си земя, колкото и прочут да стана през това време.

За гордеещия се с миналото си Лука нямаше по-прочут човек в целия свят от Джакомо Пучини. В Лука отдавна вече бяха представили Вилиси с шумен успех и продължаваха често да я представят. Лука се гордее, уважава всеки истински талант: и стария Карло Анджелони, и младия Алфредо Каталани, но Джакомо е нещо друго: той е нещо като последният бегач в победоносна щафета, който скъсва с гърдите си лентата. Той представлява Лука, Пучини е техен, не го дават на друго, дори и на Милано. Тук всички познават и обичат Джакомо, този пламенен, сърдечен мургав мъж, който пише „нова музика“ — защото и това знаят за него. Още от детските му години го обичат и наблюдават, винаги са мислили за него, че ще стане прочут. В него е изключителен не само талантът; а по-скоро скромността и привлекателността му. Той е приятел на всички, на най-големите и на най-малките: на кмета, на Анджелони, на Неричи, на професор Паладини, дори и на маркиз Карло Джинори, но в същото време най-довереният му приятел от детските години е Тао, селското момче с кръгло лице, Франческо Фанели, с прякора „Чеко“, мизерстващият малък художник Алфредо Казели, скромният дрогерист Рафаело, старият клисар Емилио, просякът с един крак: всички обикновени хора го уважават повече от знатните. С верността си запази всичките си приятели, не загуби нито един от тях.

Защо го обичаха така, с такова изключително възхищение? Защото всичко у него привличаше: простотата, неговата естественост, тъгата, дори и гласът му, погледът, красотата. Никога не беше казал никому надменна, високомерна, обидна дума. Държеше се така, че никой да не почувствува превъзходството му. Остана онзи искрен приятел, весел другар, онзи близък брат, какъвто беше като дете. Обичаше шегите и заедно преживените тревоги, виното, любовта, лова — само едно не можеше да понася високомерието, надменността. Беше кротък като момиче, целомъдрено тих, срамежлив като малко момче, но можеше да се бори за истината до крайност, храбро, страстно, безпощадно, когато потрябваше. Въставаше срещу насилието, защитаваше слабия, експлоатирания и не жертвуваше свободата си за нищо на света. Нямаше никакви изисквания и все пак фантазията му желаше всичко. Със сто лири можеше да преживее с още двама, а можеше да похарчи и сто хиляди лири сам за един месец. Можеше да се опази от суетността, завладяваща и най-големите, но успехът го правеше щастлив. Гонеше от себе си ласкателите и лакеите. Необуздаността, безмерното възхищение бяха неговата философия. Винаги вярваше в себе си, но никога не се главозамайваше. Всяко ново произведение започваше с вълнение и смирение, сякаш беше първото му произведение. Стремеше се да запази простотата, детската си вяра, за да не го промени, да не го поквари успехът. Затова го обичаше Лука.

— Къде ще отидем, babbo?

— Ще отидем във вълшебната градина, Фоска, ще видиш, колко хубаво ще бъде: по старите дървета в гората скачат катерички, едри рибки плуват в сгряното от слънцето езеро...

На дървената скамейка в третокласното купе седяха четиримата, шестгодишното момиченце и няколкомесечното бебе. Носеха всичко две чанти. Но бяха щастливи. Пучини непрекъснато обясняваше: знаеше по някоя увлекателна история за всеки малък хълм, за всяка отделна скала, за всяка бързотечна рекичка.

— Гледайте, там е морето! — извика развълнувано, когато влакът им излезе от тунела.

Знаеше, че Лука го чака. Допускаше, че го чака с отворени обятия. Но очакванията му бяха надминати.

На перона на малката гара се беше струпала многобройна тълпа. А когато слязоха от влака, всички извикаха в хор: „Evviva il nostro

Giасото!“^[1] И върху тях заваля дъжд от цветя. Начело на тълпата беше старият кмет, той прегърна Пучини и го целуна по двете страни. После целуна ръка на Елвира, която не смогваше да поема протегнатите към нея цветя.

Навсякъде се виждаше по някое познато лице: Диде, Отилия, Рамелде... Николао... Казели, Тао и Чеко!...

— Чеко, Чеко, ела тук!...

Едва можах да си проправят път към изхода: ласкави, милващи ръце посягаха към тях.

Той настани Елвира и двете деца в колата с Отилия. А сам тръгна пеша за града под ръка с Диде и Рамелде, за да се полюбува на всяка къща. Така вървяха в крак, притиснати един до друг.

— Къде е Нитети? — попита уплашен Пучини, който едва сега забеляза, че я няма на посрещането.

— Не можа да дойде — отговори му смутено Томина.

— Какво ѝ е: болна ли е?

— По-късно, Джакомо...

— Не, веднага искам да зная. Говорете!

— Алберто почина — каза тихо Диде.

Джакомо се спря. Зави му се свят.

— А чака дете, бедната...

— Но е щастлива, че ще те види отново.

Толкова невероятно беше: винаги веселата, засмяна, щастлива Нитети да страда... малката Нитети вдовица... „В нея ще видиш моята весела същност, без моята тъга“, разказваше за нея на Елвира във влака. А сега Нитети беше тъжна, по-тъжна от него. Внезапно видя пред себе си Алберто Марсили, този тих и кротък като момиче човек. У него имаше винаги нещо затрогващо. Сега разбра какво е било това: годежът му със смъртта.

Но Джакомо трябва да бъде егоист: нищо не бива да помрачи радостта на днешния ден.

— Бедната Нитети... Къде е?

— Живее отделно с двете си деца...

— Заведете ме при нея. Искам да я видя.

Нитети се разплака: конвулсивно обви двете си ръце около врата на Джакомо, не искаше да го пусне. Но Джакомо почувствува, че с

тъжните сълзи се смесиха и радостни. Нитети плачеше и се смееше едновременно, като му призна с очарователна откровеност:

— Така страдам, Джакомино!... Толкова съм щастлива, Джакомино!...

На Пучини му олекна. Нитети остана за него Нитети, такава мила и толкова луда, каквато е била винаги. Вече весело можеше да говори с Диде и Рамелде.

— Как ще се поберем всички в четирите стаички?

— Лесно — отговори му Томина. — Ние не живеем вече в къщи, в родната къща. Само Отилия ще бъде с вас, със съпруга и детето си.

Наистина беше великолепно изживяване, да седне отново до старото пианино и там да създаде второто действие на Манон под строгите очи на гледащия го от стената Антонио Пучини с голямата брада. И все пак съвсем друго беше оттогава, когато композираше Вилиси и четири жени от сутрин до вечер, затаили дъх, следяха всяка нова негова мелодия, без да смутят поне веднъж работата му. Сега не можеше да композира нощем, не биваше: вдясно беше Елвира с двете деца, вляво Отилия и съпругът ѝ с четиригодишното им момченце. Макар че и сега му бяха нужни нощите, защото само през мечтателната тишина на нощта можеше напълно да се вгълби в себе си — да навлезе в решителната битка и с Манон също така, както на времето с Вилиси. Може би битката сега беше още по-решителна: трябваше да поправи грешката, допуснатата при Едгар.

Едгар беше за него добър урок, без да му коштува прекалено много. От него научи, че либретото на операта е почти толкова важно, колкото и самата музика. Никога повече няма да щади авторите на либретата, няма да им прости нито една грешка, няма да се проваля заради тях, не, няма да направи това. Драмата на Манон Леско е истинска драма, няма да позволи да я развалят, да намалят стойността ѝ. Безспорно Марко Прага и Доменико Олива са сто пъти по-рутинирани, по-умни, от бедния, нещастен Фердинандо Фонтана, но не са истински писатели, по-скоро занаятчии. Тази драма има много по-богато съдържание, отколкото те са успели да вземат от нея: по-високомерно, по-хубаво настроение и по-жестока мъка. Двете първи действия в общи линии са приемливи, но последните две са неизползуваеми. Това е така, Пучини го чувства, познава сцената, пред него просто оживяват отделните сцени, точно вижда играта на

артистите, усеща напрежението им, ефекта, стойността на произнесените думи — вече не може да бъде излъган с натъкмени, разводнени либрета. Повече от десет пъти връща готовото либрето на двамата именити писатели, правеше непрекъснато възражения, молеше, протестираше, настояваше, все по-разгорещено и по-разгорещено, горчиво се оплака на Джулио Рикорди, поиска помощ от него: с тия двама глухи не може по-нататък да работи. А трябва да победи Манон на Масне, и либретото ѝ, не само музиката ѝ! Но Марко Прага, чествуваният, преуспяващ театрален автор, се обижда жестоко, не е съгласен да понася повече досадливостта и „изтезанията“ на винаги недоволния от всички Джакомо Пучини (макар че обича Пучини и му е приятел и привърженик), по-скоро предпочита да се откаже от по-нататъшното сътрудничество. По-търпеливият Доменико Олива, поетът, създателят на стиховете, все още владее нервите си за борбата с Пучини, но впоследствие и той се уморява, губи настроение и накрая и той се оттегля. Пучини остава сам с готовото наполовина либрето. Но веднага намира друг, млад момък, Луиджи Илика, който истински го очарова с таланта си, с идеите си, с темперамента и със светкавично бързата си работа. Също такъв въодушевен и страстен мъж, какъвто е Пучини.

Джулио Рикорди не е съгласен да приеме Илика, но Пучини държи за този забавен младеж, който „така бълва идеите си, както огнестрелно оръдие гранатите“. Накрая „Сор Джули“ е принуден да се съгласи да приеме Илика, но при условие, че ще вземе за съавтор Джузепе Джакоза, кроткия, нежен поет. Мъдрият, стар Рикорди знае какво прави. Поставя до дивия, необуздан, буен Илика като гръмоотвод деликатния, търпелив, пълен, спокоен, брадат Джакоза. Новата двойка започва много добре! (Дали тогава Рикорди е предполагал колко шедьовъра ще напишат тези двама прекрасни мъже с Пучини?!) Но „изтезанията“ на Пучини, постоянното му недоволство и Илика не можа да понесе с експанзивната си натура. Всяка седмица се скарваше с Пучини, но Джакоза с гълъбовата душа и Рикорди успяваха да ги помирят, което не беше толкова трудно, защото Пучини и Илика, макар че постоянно се караха, бяха приятели и взаимно се обожаваша. Те имаха една обща страст: да ловуват. „Все пак ще дойда с тебе на лов — каза ядосан Илика, — но се заклевам, нито една дума повече няма да ти напиша!“ И дойде, а след това писа. През нощта се

скара с Пучини, нарече го какво ли не, закле се във всички светии, че никога вече няма да прекрачи прага му, а на сутринта се появи усмихнат с преписано действие в ръка, изпълнил всички искания на Пучини. Такъв беше Илика. Прекрасен човек!

Накрая нервите на бедния Джакоза не можаха да издържат. Той не беше така бърз, както Илика и от всичко страдаше: беше истински поет. И той се отказа окончателно, а също и Илика, който беше солидарен със съавтора си. Така четиримата либретисти се оттеглиха от полесражението — Пучини остана отново сам.

В отчаянието си той потърси отново „Сор Джули“. Помоли могъщия Джулио Рикорди, през тапицираната врата на когото беше трудно да се влезе, лично той да оформи окончателния вариант на Манон Леско. И колкото и да е невероятно, Рикорди отстъпи пред молбата на Пучини, изостави предприятието, семейството си, всичко, напусна Милано и замина в Канобио, за да изпълни желанието му, да преработи Манон. Джулио Рикорди нямаше да направи това за никой друг на света, само за Пучини, за този млад музикант, който все още не беше пожънал истински успех. Наистина с какво безсъмнено доверие гледаше Рикорди на бъдещето на Джакомо Пучини — дори и провалът на Едгар не разклати доверието му. И спокойният Рикорди — който беше едновременно издател, композитор, поет и драматург — постигна онова, което не успяха да направят четиримата призвани, отлични писатели: да оформят в драма Манон, предназначена по начало за весела опера. Това искаше Пучини.

Джакомо Пучини беше благодарен само две седмици. После взе либретото и сам преработи последните две действия: дори и стиховете поправи. И все пак не беше доволен.

Много трудно Пучини завърши второто действие на Манон Леско в Лука, но за да композира двете последни действия, му беше необходимо пълно спокойствие. Защо трябва да чака, а не замине веднага за Торе дел Лаго. Ако Пучини беше видял всеотдайната, изпълнена с любов работа, с която приятелите му се опитваха да направят красива, приятна и уютна занемарената стара къща Венанцио, нямаше да се ядосва, че едва през юли ще може да се пренесе в Торе дел Лаго, а сега беше едва април. Цели четири месеца: вечност!

Той получи писмо от Вакало, спасително писмо. Пишеше му Руджиеро Леонкавало. В това малко швейцарско село, сред крайграничните планини, дебелият му приятел работи върху първата си опера Палячо. Той сам пише и либретото си, какъв умен момък! „Ела, тук, Джакомо — викаше го — тук ще можеш да работиш, няма да те смущава нищо. Хубаво ще е да бъдем отново заедно! Вече избрах и квартира за вас, точно срещу нашата. Ела, ела, ела!“

Джакомо послуша Леонкавало, „Сор Джули“ също одобри плана и изпрати дори пари за пътуването. Щеше да тръгне веднага със семейството си, но нещо го задържаше. Приятелят му Пиетро Маскани спечели конкурса на Сондзоньо с „Кавалерия Рустикана“ (Селска чест). А прекрасната му опера, всеки такт на която познаваше добре, на 17 май ще бъде представена в Рим в Театър Костанци. Трябва да бъде там, това беше приятелско задължение и удоволствие.

Никога Пучини не беше виждал по-голям успех: пет пъти повториха Интермецото, очарованата публика просто буйствуваше. Той не беше имал още такъв успех, дори приблизително такъв. Но не чувствуваше никаква завист, по-скоро успехът на приятеля му го правеше щастлив. Малко се и гордееше: той насърчи и помогна на Пиетро, без него тази опера никога нямаше да се роди. Ето мъдрият Джулио Рикорди с опитното око отхвърли този несравним малък шедьовър, а той, Пучини, разбра стойността ѝ. Плачейки, те се прегърнаха, Пиетро и той сякаш бяха братя. Този изключителен успех на Маскани не лиши Пучини от желанието за по-нататъшна работа, а, напротив, въодушеви го. „Сега идваме ние, младите, мислеше си Джакомо: Маскани, Леонкавало и аз!“

Имаше още два дена до заминаването им. Много нещо трябваше да свърши дотогава в Лука. Посети Карло Анджелони — колко много беше остарял бедният за няколко години! Но обичта и любезността му не се бяха променили. „Никога вече няма да ловуваме заедно, Джакомо — каза с кротка усмивка старецът. — Ще ти подаря най-добрата си пушка. Заповядай. Поне ще си спомняш за мен...“ Приятни бяха на Джакомо и шеговитите, сурови думи на неуморимия стар Николао Черу: „Никога нямаше да повярвам, че си се родил за бавачка. И това не е лоша професия, но все пак по-добре би било да композираш. Бих желал вече да видя и някакви пари от тебе.“ Джакомо успокои чичо си, че ще му заплати всичко в най-скоро време, дори двойно!... Дълго

време стоя пред месарницата. Нови, непознати лица виждаше вътре. Попита един минувач. Джулия и баща ѝ се бяха преселили във Верона, там отворили първокласен месарски магазин. Омъжила ли се е? Не. „Може би така е по-добре“, промърмори си Джакомо.

Накрая трябваше да направи още едно посещение, най-милото от всички, но за там взе със себе си и Елвира. Не влязоха в манастира, а само извикаха сестра Мария Енрикета. Иджиния изтича и така страстно се хвърли на врата на Джакомо, сякаш никога не е била монахиня. Неизказано красива беше, неизказано трогателна. Тя целуна и Елвира с най-гореща обич. „Внимавай, скъпа, за моя Джакомино... той е най-прекрасният човек в целия свят!“

Елвира беше очарована от Иджиния. „Същата, какъвто си ти. Поразително прилича на тебе!...“ Да, Елвира обикна всичките сестри на Джакомо, една от друга бяха по-мили с нея. Целият Лука, всички бяха такива към нея. Тук пред нея се отвориха всички врати, не както в Милано, тук не искаха от нея брачно свидетелство. Тя беше любимата на Джакомо Пучини, по-голямо достойнство от това не съществуваше в Лука. Елвира искрено съжаляваше, че ще замине оттук — Джакомо обаче едва чакаше да се качи на влака: всяка капка кръв у него жадуваше за работа.

Нови, непознати места, извисяващи се до небето планини със снежни хребети, шумни водопади се низеха пред прозореца на влака — очите на Пучини поглъщаха всичко. — „Гледайте, колко е хубаво!“ — викаше непрекъснато, въодушевено, като някое дете. Веднъж каза на Елвира: „Колко е прекрасна тази земя. Трябва да се опознае изцяло, всяко нейно кътче!“

Руджиеро Леонкавало ги чакаше на гарата с най-широката си усмивка. Малко церемониално поздрави Елвира. Но им устрои приятна шега при посрещането. Двете къщи, където живееха, се намираха една срещу друга. И над двете се развяваха грамадни знамена. На едното знаме беше изобразен шут с шапка с дрънкалки Палячо, а на другото голяма черна ръка: на италиански тапоне, тоест Манон. Много се смяха на сполучливото хрумване на Леонкавало.

Но жилището не беше много удобно: три малки помещения, едно над друго. На партера се намираше кухнята, на първия етаж стаята на Джакомо с пианото, над него стаята на Елвира и децата. И една вита, опасна дървена стълба. Нищо, беше евтино, не можеше да бъде по-

добро. „Впрочем, няма значение, повтаряше си Пучини, само едно е важно: Манон Леско.“ Да, Пучини работеше като луд, от сутрин до вечер и от вечер до сутрин, не виждаше и не чуваше нищо около себе си, творческата треска го беше съвсем опиянила. Но бедната Елвира трябваше да пазарува, да готви, да чисти, да пере, да шие, да кърми, а наред с това и да играе с бедната малка Фоска, която тук скучаеше до смърт — не, наистина, не беше леко на Елвира, дори не можеше да се покаже навън от къщи, цял ден само работеше, напразно местността беше красива, тя не можеше да ѝ се радва. А освен това и пианото се чуваше в спалнята, децата плачеха, не можеха да спят. Пучини монтира трети тих педал на пианото, но и това не помогна много. Тук сред снежните планини беше ужасно студено, а нямаха топли дрехи. Може да се каже дори: нямаха никакви дрехи. Например малката Фоска имаше само една рокличка, която като се замърси и майка ѝ я изпере, трябваше да лежи в кревата, докато изсъхне и бъде изгладена.

— Babbo, — хленчеше момиченцето, — кога ще си отидем в къщи при онова хубаво езеро, за което ми разказа?

— Тогава, моето момиче — отговори ѝ Пучини, — когато ви изсвиря на пианото нещо толкова хубаво, че и тримата да се разплачете, а аз да пея нещо прекрасно, тогава на другия ден сутринта ще си заминем у дома.

Сега вече Фоска всяка сутрин го питаше:

— Babbo, кога ще ни пееш?

Но Фоска и Елвира трябваше да чакат дълго. Пучини, обхванат от дива творческа треска, започна да композира веднага последното действие, вече носеше музиката му готова в себе си, просто само трябваше да я нотира, прескочи сценично много деликатната „депортираща“ картина, либретото на която и без това трябваше да претърпи известна промяна. Реши да остане във Вакало, докато завърши последното действие, и накрая, в Торе дел Лаго, да напише проблематичната трета картина. Но макар че беше готово в него, това четвърто действие доста го измъчи. Никога музиката не беше го „нападала“ с такава страстна сила, както сега. От сърцето му бликаше огорчението на Des Grieux, смъртният вик на Манон — само един артист, опиянен от любов, може да пресъздаде така любовта, щастието и мъките. За една-единствена нощ написа интермецото, както и големия любовен дует в четвърто действие. Сутринта беше уморен до

смърт, под очите му имаше дълбоки, тъмни кръгове, но тези очи сияеха от щастие.

— Елвира!... Елвира!... — каза ѝ щастлив, извън себе си: — с тази музика трябва да победя!... С тази мушка ще победя!

Елвира развълнувана слушаше чудната музика, която се беше родила от любовта им. Джакомо надмина очакванията ѝ. Нямаше пощастлива жена в целия свят от Елвира тук, във Вакало, в тясната мансардна стаичка, в една-единствена рокля, затънала в работа: не би се сменила с никого. Вече не се оплакваше нито за миг — и самата усмиряваше децата си през нощта:

— Шшт, тихо... babbo работи!

— Да, това бяха щастливи нощи, прекрасни нощи на вдъхновен, усилен труд. Но Пучини преживяваше и тъжни нощи. Все още се бореше с текста, вплиташе съвършени рими, алтерации, дисонанси в стиховете на двамата поети по призвание, Олива и Джакоза. Търсеше съвършеното в музиката, в текста — най-пълната им хармония. Не се щадеше. Всеки нерв беше напрегнат. С това четвърто действие трябва да победи Манон на Масне!

Пучини се връща и в миналото, посяга към младежките си произведения. В ушите му звучи неговата меса ла бемол — мажор: от *Agnus Dei* се ражда *Мадригалът на Манон* — той вижда пред себе си *Иджиния*, която с бледо, преобразено лице свири в Лука на стария орган в църквата на бенедиктинския орден преди тринадесет години.

Пучини се радва, че *Леонкавало* е близо до него — не разбира защо *Елвира* не обича този мил, талантлив човек. Обичаше *Маскани*, но *Леонкавало* не. „Не ти е искрен приятел“, повтаряше му тя постоянно. *Елвира* греша. Че нали *Руджиеро* му помага, безкористно, с обич. Преглежда цялото либрето и му дава много умни, разумни съвети. *Леонкавало* чувствава сцената, както самият той, по-добре от онези несръчни писатели. Те не приемат например това, че *Жеронт* просто предава *Манон* в ръцете на стария развратник. Това е неприятно, глупаво. *Леонкавало* е прав — *Пучини* веднага разбира и веднага поправя картината. Така *Леонкавало* става седмият съавтор на либретото на *Манон Леско*.

Но те познават само текста на оперите си, а не музиката им. Защото не искат да смутят с чужда музика вдъхновението един на друг. Все пак в глухата тишина на нощта понякога през отворените

прозорци до Леонкавало достига Манон, а до Пучини — Палячо — Руджиеро също работи през нощта — в такъв момент оставят работата и се любуват взаимно на музиката си.

А на сутринта, след като са работили цяла нощ, преди да си легнат, с удоволствие правят заедно разходки из чудните гори, като разговарят и се шегуват.

— Слушай, Джакомо — каза му веднъж Леонкавало по време на една такава разходка, — при мен има едно великолепно либрето: „Бохеми“, написали го по романа на французина Мюрже... тъкмо за тебе е; за твоя особен лиризъм, аз не мога да го използвам, въобще не ме интересува. Палячо ме е погълнал изцяло. Ще ти дам Бохеми.

— Благодаря, не искам — засмя се Пучини. — И аз съм в същото състояние: цялото ми същество е погълнато от Манон, не мога да се занимавам с друго.

Повече не говориха за това.

... Дойде така жадно очакваната от всички нощ. Вечерта, когато малката Фоска си лягаше да спи, Пучини с тайнствено лице ѝ пошепна на ухото:

— Слушай добре утре сутрин: може би ще чуеш нещо хубаво, а може би babbo и ще пее.

През тази юлска нощ и Елвира не легна в леглото. Остана будна с Джакомо, мълчалива, в един ъгъл. Сълзите ѝ течаха. Изведнъж към зори Пучини започна да пее и прозвуча предсмъртният вик на Манон.

Там застана и малката Фоска по нощница, със сияещо лице.

— Babbo!... Babbo!... — извика тя. — Беше прекрасно!... Нали ще си отидем в къщи, във вълшебната ни градина?!

Пучини не можа да проговори, а грабна момиченцето и го разцелува. След това, смеейки се, каза, но очите му бяха пълни със сълзи:

— Да, Фоска, ще си заминем в къщи, в нашата вълшебна градина! — После прегърна горещо Елвира.

Странни хора живееха в Торе дел Лаго, в онези къщи с червени покриви край брега на мълчаливото езеро. Особено през лятото. Весели момци бяха всички; с лула в устата, шегобийци с накривена шапка на глава, пушка на рамо, пунш в стомаха — истински бохеми: художници, скулптори, музиканти, поети. Тук прекарваха лятото сред обикновените бедни селяни и рибари, в братска дружба. Обща любов и

страст ги свързваха: езерото, горите, риболова, лова, изкуството — всички видове изкуство: музиката, поезията, живописата. Всички се кълняхха, че езерото Масачуколи е земен рай, че на света няма по-съвършена красота от тази на Торе дел Лаго; светлината на залязващото слънце обагря в розово мраморните планински склонове, облаците, езерото — цялата местност заприличва на някакъв стар китайски акварел, невероятен, нежен.

Колко много стари приятели имаше тук! Феручо Пани, двамата братя Томази (Лодовико и Анджолино), Чеко (истинското му име беше Франческо Фанели), Алфредо Казели, дрогеристът от Лука, старият Карло Паладини, някогашният му професор, Леополдо Муньоне, световноизвестният диригент, Рафаело Франческини, най-милият му зет, съпругът на Отилия и накрая, избухливият по природа Луиджи Илика, един от пострадалите от Манон Леско, който смее да нарича „свещеното“ езеро „проклета локва“. И още много други, всичките въодушевени привърженици на музиката на Пучини и близки приятели на човека Пучини. Можеше ли Пучини да си представи това в теснолинейното влакче, което с пухтене, задъхвайки се, го носеше в юлския вечерен здрач с щастливото му малко семейство към блестящото Торе дел Лаго!... Той дори не знаеше дали ще има някой познат в това малко селце край брега на езерото, а в същност всички му бяха приятели, от собственика на езерото, маркиз Карло Джинори, до страшния браконьер на езерото и горите, дърваря Джовани Манфреди, главатар на прочутата „Черна банда“. Разбира се, Манфреди още не беше приел Пучини за приятел, при него не ставаше така лесно, музиката, операта не му импонираха, за него само едно нещо имаше значение: пушката. Той с недоверие попита Феручо Пани:

— Маестро Пучини знае ли да ловува?

— Не зная.

— Тогава не е човек!

Но въпреки това и той работеше с тях, когато строяха триумфалната арка при гарата.

— Бързайте, дяволите да ви вземат, проклети ленивци! — подтикваше ги тичащият насам-натам Чеко: — Ей сега ще пристигне влакът, вече виждам пушека му. Момчета, момичета, наредете се... и викайте като чакали!

Това посрещане беше съвсем различно от онова, в Лука преди няколко месеца; весело подхвърляха шеги, но въпреки това го посрещнаха също така топло, а може би и по-сърдечно. Когато с големи мъки, пъхтейки, влакът се домъкна на гарата, почти едновременно същият въодушевен вик посрещна и тук Пучини:

— Evviva il sor Giacomo!... Evviva il nostro sor Giacomo!...
Evviva la nostra signora Elvira!^[2]

Започнаха да хвърлят цветя, като пороен дъжд се сипеха върху тях рози и карамфили. После всички разцелуваха поред Джакомо, Елвира, Фоска, която пляскаше с ръчички и подскачаше от радост, дори и малкият Тонио получи няколко предпазливи целувки.

— Поете, излез напред! — извика Чеко.

Напред излезе Джовани Граняни, провъзгласен за поет по този случай, и издекламира поздравителната си ода:

*Целият народ на Торе,
Излезе, маестро, да те посрещне,
Да те приветства тук най-сетне,
И да извика към тебе:
„Сърцата ни са твои!“...*

И така нататък. Гръмко „да живее“ награди поета.

И тримата се засмяха, когато преминаха под триумфалната арка, извънредно любезна беше тази бохемска компания. Пучини носеше на рамо три пушки — наследените от Анджелони ловни пушки. Джовани Манфреди си проби път до Пучини и го потупа по рамото с грамадната си лапа.

— Виждам, че все пак вие сте човек на място! — каза доволно той.

— А ти кой си? — попита го усмихнат Пучини.

— Бракониер и дървар! — отговори му Манфреди гордо. — И бих желал да ви стана придворен ловец, рибар и градинар. Не искам да ми плащате друго, освен по малко тютюн, пиенето и по някое парче от печеното.

— Приемам! — каза Пучини, като стисна ръката му. — Назначавам те за мой главен придворен ловец!

Още същата вечер Пучини даде ново име на Манфреди: нарече го на шега Лапоне, тоест лапландец, заради снежнобелите му клепачи и сплескания нос. И този Лапоне стана най-добрият приятел на Пучини в Торе дел Лаго. Единственият човек в света, на когото винаги разрешаваше всичко, единственият човек, който никога не го нервираше, каквото и да правеше. А Лапоне не разбираше от музика, тя не го интересуваше, но обожаваше човека Пучини, с такава вярност и възхищение гледаше със светлосините си очи стопанина, като най-вярното ловно куче. Те станаха другари, съучастници, заедно ходеха на лов, за риба, винаги на забранени места и умираха един за друг.

Елвира беше очарована от всичко. От посрещането, от обичта, с която ги ограждаха, от градината, от цветята, от езерото — наистина от всичко. Прекрасно беше след продължителното усамотение във Вакало сега да живеят сред толкова приятели. Макар че и тази къща не беше много луксозна; имаше всичко две стаи, но те бяха просторни, големи, прозорците им гледаха към градината и езерото, към планините на Лука, покрити с гори; на партера беше стаята с пианото (пианино Фьорстер с прекрасен тон, сега купено като подарък на Джакомо от приятелите му) и добре обзаведена кухня с килер, богато натъпкан с вино и продукти, а на етаж просторна спалня с удобни кровати.

Мебелите бяха малко, няколко стола и няколко скрина. Но около къщата имаше съвсем нова ограда, боядисана зелено, а в голямата градина борове, трева и цветя, на брега на езерото малко пристанище с лодка с две лопати — какво друго им трябваше още? Истинско богатство! У тях постъпи на работа и едно приятно селско момиче, шестнадесетгодишната Луиза, весело, усмихнато създание, което помагаше на Елвира да готви, пере, чисти, идваше у тях през делничните дни. Там беше и Лапоне, само трябваше да му подсвирнат и вече дотичваше и вършеше цялата по-трудна работа; сечеше дърва, пренасяше, поливаше, дори нямаше нужда да му се казва, знаеше какво трябва да прави, не искаше никога нищо, освен тютюн и вино. Наистина беше рай!

И Фоска щастливо тичаше из градината: „Това е нашата хубава вълшебна градина!“ — провикваше се непрекъснато момиченцето, дори и малкият Тонио не се разплака нито веднъж, макар че пътува половин ден, сякаш беше почувствувал на какво сигурно място е тук.

Още първата вечер връхлетяха приятелите. Дойдоха един след друг, без покана, сякаш бяха дошли при брат, с по шише кианти или колбас под мишница. Седнаха, ядоха, пиха и играха на карти — Пучини беше щастлив, че най-после можеше да поиграе на карти, да се пошегува, да побуйствува колкото си иска, най-после да намери отново другия човек в себе си, когото остави в кръчмата Аида. Дълбоко се развълнува, че старите му приятели дойдоха след него и тук, в Торе дел Лаго. Така тук беше всичко: Елвира, любовта, семейството, сериозната работа и играта, гуляенето и движението, спортът, ловуването, гребането с лодка, риболовът, разходките. Тук няма да го нападне никога меланхолията, за това се грижи Чеко със засмяното лице. Чеко му донесе и най-хубавия подарък: един грамаден молив, подобен на тояга, още по-красив от първия, тъкмо навреме, защото от стария беше останало само парченце колкото заешка опашка — откъде, по дяволите, Чеко купува тези прекрасни моливи?

Двамата братя Томази му донесоха две лули. Феручо Пани една елегантна въдица, направена от бамбук, Алфредо Казели шише одеколон, прекрасният Леополдо Муньоне — когото Джакомо още същата нощ за общо удоволствие заради заекването му нарече маестро Пополдо — един пакет фина нотна хартия, зет му Рафаело олио от Лука в една петлитрова бутилка, накрая Карло Джинори един грамаден букет рози на Елвира, с което достави небивала радост и на Джакомо.

— Свободно можеш да ходиш на лов и да хващаш риба в езерото — каза му той любезно, — само спазвай забраните, не слушай този разбойник Лапоне, за да не те хване горският. Внимавай, ловът нощем е забранен!

— Само нощно време може да се ловува истински — промърмори хитро Лапоне.

Накрая пристигна и Илика, но той не донесе нищо, не се и занимава с Джакомо, само се ръкува с него:

— Не си въобразявай, че съм дошъл при тебе — каза му равнодушно, студено, — нямам никаква работа с теб, само исках да поздравя госпожа Елвира.

С тези думи той седна да играе на карти, спечели парите на цялата компания, изпи всичкото останало вино — беше по-ловък от всякога.

— Как попаднахте всички тук? — попита Пучини приятелите си.

— Дойдохме по покана на нашия приятел Джинори — отговори му Лодовико Томази, — това е малко летовище за артисти, художници, поети, музиканти... живеем в тези селски къщурки с червени покриви, пръснати сред гората.

— Великолепно! — въодушеви се Джакомо. — Значи, винаги ще бъдем заедно.

Елвира незабелязано изчезна: качи се в спалнята, сложи Фоска да спи и самата тя си легна, беше много уморена. Да, малко се чуваше горе в спалнята шумът на пианото. Но колко прекрасно беше в полусън да изслуша отново четвъртото действие на Манон!

Муньоне помоли Пучини да им изсвири нещо от Манон. Захвърлиха веднага картите, всички млъкнаха, настаниха се кой където намери, запалиха лулите. Столовете бяха малко, повечето от тях седнаха на пода, Чеко седна върху перваза на прозореца. Маркиз Джинори седеше на пода, а браконьерът Лапоне в широкия фотьойл, като на трон. Пучини седна до пианиното, удари няколко тона. Възхитен извика:

— Колко мек е тонът му!... Великолепно пиано! Удоволствие е да се свири на него!... Откъде го намерихте?... Ако имах такова пиано!...

— Пианото е твое — призна му срамежливо Алфредо Казели. — Купихме ти го подарък... като аванс за Манон Леско.

— Но то струва цяло състояние! Истински „Аугуст Фьорстер“!... Полудели ли сте?!

— Свири и не говори много! — скара му се Пополдо.

Джакомо даде знак на зет си.

— Рафаело!... Ти сменяй цигарите в устата ми.

— Аз ще правя това! — каза Луиджи Илика. Той беше най-развълнуваният между тях.

И така прозвуча последното действие на Манон Леско, още по-хубаво, по-човешко, по-болезнено, отколкото във Вакало — мекият баритон на Пучини се разнесе далеч в нощта.

Слушаха го развълнувани.

А в градината на пръсти се промъкнаха селските момичета и момци, малките рибари, градинари, дървари, слуги, насядаха на тревата под отворения прозорец в безмълвната тишина. Музиката на Пучини ги привличаше както светлината привлича нощните пеперуди.

Накрая прозвуча предсмъртният вик на Манон: в стаята настъпи глуха тишина — отвън, под прозореца се разнесе бурно, ликуващо ръкопляскане. Изненадан, Пучини погледна към градината: цялото село беше седнало под прозореца му.

Илика пръв го целуна.

— Чудно!... — само успя да каже.

Същото повтори и Муньоне.

После поред го целунаха всички, със сълзи на очи, дори и Лапоне, дърварят с белите клепки.

— Къде искаш да я представиш? — попита го Муньоне.

— При тебе, в Рим — отговори му Пучини. — Искам ти да я дирижираш.

— Знаеш ли — каза пресипнало Луиджи Илика, — ако имаш нужда някога от мен, винаги с удоволствие ще ти бъда на разположение. Виждам, Джакомо, ти имаше право, аз съм животно. Моля да ме извиниш...

Такъв беше Илика: най-свадливият, но и най-добрият приятел.

Небето беше започнало да розовее, когато се разотидоха по домовете си. Пучини беше щастлив като малко момче, когато си легна.

Така беше почти всяка вечер. Приятелите идваха непрекъснато, сядаха, играеха карти, пиеха, вдигаха шум. Пучини никога не ги пъдеше.

— Няма ли да свърши лошо, Джакомо? — безпокоеше се Елвира. — Не те оставят да работиш. Все пак Манон е най-важното от всичко.

Пучини се усмихваше.

— Напротив, скъпа моя — обясняваше на Елвира, — подпомагат ме в работата. Дори и не ги чувам, когато работя, само чувствавам обичта им. А и не съм сам в глухата, пуста нощ. Те вдигат шум, аз работя. И преди беше така, в кръчмата Аида, в адски шум музиката се раждаше в мен.

Елвира не го разбра и не повярва. Сериозно се безпокоеше. Джакомо е голямо дете: обожаваше приятелите си и се жертвува заради тях. Тя самата обичаше тишината и реда, спокойния живот, разпределен по часовник. През нощта човек спи, а през деня работи, а не обратно. Точно в десет часа вечерта се качваше в стаята си независимо от това, дали имаше, или нямаше гости...

По по-късно се успокои. Липсващото трето действие с чудна скорост се пишеше, въпреки постоянните гости. Невероятно, но беше така. А в самотните вечери на Пучини често ги смущаваше и друго. Потънал в мисли, седеше до пианото, когато стъклото издрънча: някой от градината хвърляше камъчета по прозореца. Беше Лапоне:

— Ей, елате бързо, дивите патици са тук!

— Сега нямам време, работя. Махай се, по дяволите!

— Работата може да почака, а кокошките ще отлетят. Хайде, елате!

И Пучини отиде: заряза Манон заради Лапоне и дивите патици.

Лапоне гребеше тихо, предпазливо, за да не плиска водата, а Джакомо, легнал по корем, с вдигната на рамо пушка на носа на лодката дебнеше дивите патици. Трябваше да внимават, за да не ги забележат горските, пазачите и жандармите край езерото. Изстрелите изтрещяха, плячката беше готова, по в тъмното от всички страни се появиха лодки, „стой!“ — крещяха заплашителни гласове, цялата сръчност и хитрост на Лапоне бяха нужни, за да се измъкнат със здрава кожа и се скрият в затъмнената къща. Веднъж получи истински залп, един куршум облиза рамото на Пучини — приключението беше вълнуващо, но Джакомо обожаваше опасността и вълнението. Четири пъти едно след друго беше изправян пред съда във Виареджо, два пъти за браконьерство и два пъти за нарушаване на нощната тишина и насилие срещу властта — бедният, добър съдия се обливаше в кървава пот, за да оправдае маестро Пучини, срещу когото тези глупави жандарми отправяха фалшиви обвинения.

Но Манон Леско беше напълно готова, до последния акорд, и Пучини замина с партитурата за Милано. При Рикорди. При „Сор Джули“, развълнуван чакаше да чуе какво ще каже старият господин за новата му опера. Той вярваше сляпо в преценката на Джулио Рикорди. Трябваше да чака четири дена — изтезанието беше голямо.

— Е? — попита го развълнувано.

— Това е, което очаквах от тебе — каза старият господин разчувствуван. — Прекрасно произведение! Съвършено! А и като либретист издържа изпита отлично. Драмата е вълнуваща.

Джакомо беше щастлив. Попита любопитно:

— А имате ли вече някакъв план за опери, Сор Джули? Къде желаете да я представите?

— В Торино.

Пучини погледна ужасен Рикорди.

— В Торино ли?... Защо не в Милано, в Рим? Разбирам. Значи, все пак Манон Леско не е свършена?... Дотам ли стигнах, че не ме искат в Милано и Рим?... Да отида в провинцията като второстепенните композитори.

Рикорди се засмя и поклати глава.

— Ужасен човек си! Първо, Торино не е провинция, а Театър Реджо е отличен театър. Там дирижира най-опитният стар диригент: Томе. Искам той да подготви Манон Леско, той ще изтръгне цялата ѝ красота, в това можеш да бъдеш спокоен.

— Томе ли? — попита го Джакомо. — Защо не Муньоне? Все пак той е най-големият!

— Томе е толкова голям, колкото Муньоне — каза твърдо Рикорди.

Пучини не беше доволен, въпреки че се съгласи с решението на Рикорди. Вече нямаше търпение: ето, Палячо, операта на Леонкавало, беше представена от Скала през април, и то с какъв голям успех! Двамата му приятели, другари, Маскани и Леонкавало, пожънаха вече триумфален успех, а той изостана зад тях, това е жестоката истина.

Забележителен месец беше за музикалната история февруари на 1893 година. В Торино на първи февруари представиха първата голяма опера на Джакомо Пучини, Манон Леско, а осем дена по-късно на 9 февруари прозвуча в Милано последната опера на Верди, Фалстаф.

Старият Томе застана на диригентския пулт, а Пучини на режисьорския стол — нямаше нужда от режисьор, той сам щеше да ръководи репетициите. Взаимно се любуваха на работата си. Ту Томе спираше оркестъра, за да изглади още нещо, ту Пучини отправяше бележки към сцената, за да усъвършенствува играта на певците. А певците бяха отлични, не можеше и да се сънува по-добра от прекрасната Манон — Чезира Ферани!

— Никога не съм виждал такъв сугестивен режисьор — каза Томе на Пучини. По-късно го попита: — Да, не зная кой е написал това великолепно либрето? Чие име да напечатаме на програмата?

Пучини се засмя.

— Моля, вземете хартия и молив и пишете, аз ще ви диктувам — каза той: — Либретото на Манон Леско написаха само седем души:

Марко Прага, Доменико Олива, Луиджи Илика, Джузепе Джакоза, Джулио Рикорди, Руджиеро Леонкавало и Джакомо Пучини.

— Шегувате ли се?

— Не, съвсем сериозно ви говоря.

— Значи, в крайна сметка вие сам сте го написал?

— В крайна сметка, да.

— Тогава името на кого да поставим на програмата?

— На никого. Това ще бъде операта без либретист. Има още една особеност: четирите действия написах на четири различни места. Първото в Милано, второто в Лука, четвъртото във Вакало, третото в Торе дел Лаго. В такъв объркан ред.

Пучини вярваше в успеха. Но все пак забрани на Елвира, на сестрите си, на близките си приятели и на всички ония, които обичаше, да присъствуват на премиерата. По-лесно е да понеса сам провала, срама, вие ще дойдете тогава, когато успехът вече е сигурен — писа им той.

Така единствен Пиетро Маскани присъствува на тази забележителна премиера. Джакомо и Пиетро се разцелуваха с щастливи, облени в сълзи лица, със същото братско чувство, както на времето на премиерата на Селска чест.

Какво се случи в Торино, в Театър Реджо на първи февруари 1893 година? Трудно би могло да се разкаже. Статистиката отбелязва само толкова: накрая на представлението Джакомо Пучини беше извикан от публиката четиридесет пъти. А бедният Пучини се чувствуваше неудобно в съвсем новия си фрак... Ще цитирам две известни критики — едната е написана от най-авторитетния критик, прочутия Джовани Поца — те казват повече от всичко друго, написано по това време.

Преди няколко минути прозвуча неизразимо болезненият последен вик на Манон. Едва беше спусната завесата и Пучини се оттегли с артистите в тъмнината на сцената от светлината на авансцената, където въодушевената, огромна публика го беше извикала безброй пъти, с такова въодушевление, че радостните викове се превърнаха в крясъци... бяха затихнали вече последните звуци от сърцераздирателния епилог на тази страстна човешка драма, и аз стоя все още тук напълно смутен, потресен, като човек, когото операта с бурна сила понесе със себе си и което е още по-важно: трогна ме до

сълзи. Заедно с мен плачеше цялата публика, нещо повече, с мен плачеха и толкова въздържаните колеги критици: признаха, че са плакали...

Ето няколко извадки от критиката в три колони в Кориере дела сера:

... Успехът беше блестящ, въодушевената, сякаш полудяла публика с непрестанни бурни ръкопляскания чествува победоносния автор на Манон Леско... Джакомо Пучини е направил грамаден скок от Едгар до Манон... Спокойно мога да кажа, че Манон Леско е класическа опера... Страстни италиански мелодии се надпреварват в нея... Пучини е истински италиански талант. Представлението беше прекрасно: оркестърът на стария диригент Томе, Манон на Чезира Ферани, Des Grieux на Кремонини...

След представлението Пучини изпрати цял куп телеграми в Лука и Торе дел Лаго: *Елате веднага — вдругиден банкет.*

Разбира се, всички се спуснаха към Торино: Елвира, сестрите, приятелите.

Пучини беше страшно смутен. С разстроено лице каза на Елвира:

— Ще има тържествен банкет в хотел Европа. Целият Торино ще ме чествува. Всички видни хора от града ще дойдат; кметът, критиците, артистите. Пошепнаха ми, че ще ме поздравят. Какво мислиш, скъпа, трябва ли да отговоря?

— Безусловно.

— Но аз не обичам да произнасям речи.

— Говори спокойно — насърчи го Елвира, — навярно очакват това от тебе.

Пучини се намръщи. Заразхожда се нагоре-надолу с наведена глава, неутешим. Изведнъж лицето му светна, хрумна му спасителна идея.

— Вече зная какво ще направя. Ще напиша речта си и ще я закрепя върху ръкава си. Когато се запъна, оттам тайно ще чета.

Вечерта на банкета бяха произнесени тържествени, хвалебствени речи. После започнаха да викат от всички страни: „Да чуем Пучини... Да чуем Пучини!...“

Пучини стана. Бледен огледа всички. Погледна ръкавела си. Накрая заговори:

— Благодаря!... Благодаря на всички.

Това беше единствената реч, която произнесе в живота си.

[1] Да живее нашият Джакомо! (итал.) — Б.пр. ↑

[2] Да живее синьор Джакомо!... Да живее нашият синьор Джакомо!... Да живее нашата синьора Елвира (итал.) — Б.пр. ↑

От Торино Пучини замина за Милано, за да разкаже на Джулио Рикорди всичките си преживелици и да попита стария господин, какво мисли по-нататък за съдбата на Манон Леско. Ще победи ли Манон на Масне, ще завладее ли и чуждестранните сцени и може ли да разчита най-после на малко пари, освен моралния успех? Малкият Пиетро Маскани вече е прочут — не му завиждаше, наистина, най-малко на него, заслужава — Селска чест я играят в цял свят, както и Палячо, преди няколко дена се срещна с него във Виареджо, на погребението на бедния виолонист, Иполито Рагианти, толкова елегантен и фин беше Пиетро, че той не можа да се сдържи да не се засмее. На Джакомо не му е мъчно за това, той не мечтае за дрехи, не е роден за знатен човек, иска да остане такъв, какъвто беше от рождението си. Истинският мъж никога не се променя, независимо от това, дали е в низините, или се е издигнал, не променя кожата си, остава винаги непосредствен като дете. Но в сърцето си жадуваше за световен успех; в мечтите си винаги се надяваше, че музиката му ще завладее и чуждите сцени. Истинско щастие би било, да композира за всички: за англичани, руси, французи, немци, за всички в света така, както направиха това великите Росини и Верди. Досега два пъти беше представен в чужбина, но завърши с позорен провал: в Хамбург един-единствен път играха Вилиси, а в Мадрид два пъти играха Едгар. Дали тази Манон Леско най-после ще пожъне успех в чужбина?

По пътя на една витрина видя велосипед „Хумберт“. Отдавна мечтаеше за велосипед, не само заради спорта, а защото се страхуваше да не напълнее — не малко килограми беше натрупал. След продължително пазарене най-после получи велосипеда за деветстотин лири, на изплащане по осемдесет лири на месец. Лекомислие беше от негова страна да даде толкова пари, но въпреки това се радваше на покупката.

„Сор Джули“ седеше в изящния си кабинет сред цял куп телеграми, писма и вестници, които едва се бяха събрали върху бюрото му.

— Поздравявам те, Джакомо — каза той със светнало лице, — успехът ти е главозамайващ! Стотици телеграми, само поздравления, проява на интерес от всички краища на света. Пет германски града се интересуват, Москва, Прага и Будапеща я искат... А пресата!... Сякаш си омагьосал журналистите. Крещат в хор, че ти си наследникът на Верди.

— Глупости. Аз не съм наследник на никого.

— Пишат, че ти си безспорно първият. Написал си музиката на епохата, музиката на генерацията...

— По-полека, по-полека! — помоли Пучини, като се засмя: — По-снизходително! Не мога да понеса наведнъж толкова много.

— Ти си композиторът на любовта!

— Това е вярно, това приемам.

— Значи, ти си героят на деня.

— И този ден ще мине — каза Пучини, — и всичко ще остане, както е било.

Джулио Рикорди стана сериозен. Трогнат, учуден погледна този човек, на когото едва ли не цялата страна ръкопляскаше и който с унило лице седеше пред него, почти тъжен и също така обикновен, скромнен, както когато за пръв път го посети. Рикорди познаваше вече много артисти: още при първия малък успех ставаха горди, надменни, самодоволни, говореха с друг тон, тази самоувереност ги правеше непоносими, отнемаше им ума.

— Тъкмо затова искам да говоря с тебе, Джакомо — каза Рикорди сериозно, с обич, както баща говори с обичан син: — Ти стигна там, закъдето беше тръгнал, постигна целта си: изкачи се на върха. Стана пръв между първите. Алпинистите казват: трудно е да се изкачи човек на върха, уморително е, но все пак е много по-лесно, отколкото да остане горе, на сигурни крака, спокойно, без виене на свят. Казваш, и този ден ще мине. Единствено от тебе зависи. Ако се успокоиш, главозамаеш, наслаждаваш на успеха, ако угаснат у тебе творческата треска, артистичният фанатизъм, стремежът към съвършенство, ако ти омръзне самоизмъчването, търсенето, убийствената, самопожертвувателна работа, ако си доволен от себе си, тогава си прав, и този ден ще мине, всичко ще остане постарому, ще се сгромолясаш надолу от планинския връх, ще те изпреварят други, по-борчески, по-силни, по-възторжени и ти вече няма да бъдеш пръв.

Днес всички ръкопляскат, викат осанна, само не и аз. Защото очаквам от теб още повече. За мене това е само началото, първата решителна крачка към пречистването, към осъществяването. Познавам еднакво добре артистичните ти и човешки слабости. Не те изоставих след провала на Едгар, не загубих доверие в тебе, а сега не се прекланям пред тебе, както всички други. Манон Леско е великолепна, но все още не е твоят шедьовър.

— Зная.

— А знаеш ли и това, че никога не те е заплашвала по-голяма опасност, отколкото днес. Ако не можеш да се издигнеш по-нагоре с една степен, ако не удвоиш успеха си, ако се главозамаяш от ръкоплясканията, от ласкателствата, от парите, ще дойде краят ти, Джакомо.

— Ако аз бях такъв прекрасен човек, Сор Джули, какъвто сте вие, не бих се страхувал — каза потресен Пучини.

— По-добър си от мене... трябва да бъдеш по-добър!

Момчешки мил, боязлив беше въпросът му:

— Толкова голям ли е успехът на „Манон Леско“?

— Надминава всяка представа.

— Ще победи ли Масне? — попита го с подкупваща усмивка.

— Надявам се.

— Сериозно ли казвате, Сор Джули, че станах пръв сред младите?

— Най-сериозно.

— Вярвате ли, че ще стигна и в чужбина?

— Ето ги телеграмите, прочети ги, те самите говорят.

Притеснен, Пучини срамежливо попита:

— Не се сърдете, но... и аз съм обикновен човек: не съм ли вече беден?

— Богат си, Джакомо. Тази е другата опасност. Стана толкова богат, че и аз ще забогатяя от тебе.

— Все пак това не е лошо — каза откровено Пучини, — след тридесет и пет годишна беднотия. Малко късно дойде.

Старият господин донесе една бутилка златисто вино с изключителен вкус. Чукнаха се и пийнаха.

— А къде ще играят Манон Леско?

— Във всички наши опери: в Миланската Скала, в римската Констанци, във венецианската Фениче, в брешаската Гранде, в генуезката Карло Феличе, в Ливорно, Неапол, Палермо, Болоня, Флоренция и където искаш още. Трябва да внимаваш представленията да бъдат безупречни, това е много важно.

— А в чужбина? Къде ще представят за пръв път „Манон Леско“?

— Мисля, че в Будапеща. Прекрасният Артур Никиш е там, и тенорът е Пероти. А сега аз да ти задам няколко въпроса: коя ще бъде следващата ти опера?

Пучини му отговори без колебание:

— Бих желал да ми напишат либрето от „Лура“ („Вълчицата“) на Верга. Чувствувам, че този сюжет е за мен. Ако вие, Сор Джули, бихте ми дали малко пари, веднага ще замина за Сицилия, при Джовани Верга, да уговоря с него работата.

— А кой би написал либрето?

— Луиджи Илика. Никой друг, само той. По-талантлив от него няма!

— Съжалявам — каза без настроение Рикорди. — Аз държа за Джакоза. Без поет няма либрето.

— Аз обичам и Джакоза. Да бъдат Илика и Джакоза.

— Съгласен съм.

Получи пари, много пари, Рикорди просто му ги натика в ръцете.

После поскита малко по миланските улици, а когато се умори, отиде в Галерията и седна пред Бифи в същия фотьойл, изплетен от тръстика, където винаги седеше, в кафявия си костюм — и тогава, когато дори нямаше нито едно чентезимо в джоба си. И сега му сервира същият пъргав, дребничък келнер. Когато видя Пучини, лицето му светна.

— Поздравявам ви, маестро!... Ей сега ще донеса двойното кафе и двойния коняк.

Джакомо се замисли. Какво чудно състезание: трима тръгнаха заедно под грижливата ръка на Понкиели и Бацини, с еднаква надежда: Леонкавало, Маскани и той. Известно време той беше безспорно първият между тях. С Вилиси ги изпревари много. После Маскани изскочи начело със Селска чест. След това дойде Палячо, Леонкавало изглеждаше вече победител. И накрая все пак той, Пучини, отново

стана първият с Манон Леско. Дали ще остане винаги пръв? Какво ще бъде по-нататък.

Накупи много неща. Първо влезе в голямата тютюнева будка на площада пред катедралата. Заразглежда с такива жадни очи висококачествените хавански пури и египетските цигари в тенекиени кутии, както изгладняло просяче сладкишите в сладкарницата. Можеше да си купи всичко, дори и целия магазин! После купи една скъпа кожена чанта, за да събере в нея подаръците: лекото като пяна бельо на Елвира, кукли на Фоска, малък кораб на Тонио. Какво прекрасно чувство е човек да доставя радост!

Внезапно си спомни нещо. Изтича в пощата и подаде един запис на доктор Николао Черу. Изпрати му седем хиляди лири. На гърба на записа написа: „С безкрайна благодарност!“ Наистина беше благодарен на брадатия стар вълшебник, трогнат си помисли: „Какво щеше да стане с мене без Николао!“ Подаде и четири записа на четирите си сестри — на Иджиния за съжаление не можеше да изпрати нищо. Дали Иджиния е прочела вестниците, знае ли какво чудо се е случило с него?

Имаше слънчево, хубаво настроение. Спря се пред една грамадна витрина, пред която се бяха събрали много хора: зяпаха, сякаш виждаха някакво чудо. На витрината имаше прекрасен автомобил. Очите и на Пучини се отвориха широко. Кола, която се движи сама, гениално изобретение. Хубаво би било да я купи! Бързо продължи нататък, за да не се поддаде на изкушението. „Достатъчен ми е велосипедът“, помисли си и щастливо си спомни за колелото.

— Джакомо!... Джакомо!... — извика някой след него.

Луиджи Илика. Зарадваха се на неочакваната среща.

— Имам два билета тази вечер за Театър Филодраматичи. Сара Бернар, голямата френска трагичка, ще играе в Тоска, прочутата драма на Викториен Сарду. Ще дойдеш ли с мен?

— С удоволствие. Вечерта ми е свободна. — После се усмихна на Илика. — Споразумях се с Рикорди, ти и Джакоза да напишете новото ми либрето.

— Много хубаво: поне така отново ще се караме малко.

Бяха очаровани от Сара Бернар. И от Тоска.

— Прекрасен оперен сюжет — каза замислен Илика. — Не смяташ ли?

— Затова не съм и помислил — промърмори Пучини. — Възможно е, но аз вече избрах Вълчицата. Утре заминавам при Верга.

Пучини трудно се разбра с Верга. Загуби три дена, докато накрая Джовани Верга отстъпи и се съгласи да се направи опера от неговата Вълчица. Споразумяха се до най-малките подробности: как да се осъществява сътрудничеството помежду им, как да се разделят тантиемите, само договор не подписаха — това е работа на Рикорди.

В Месина Пучини се качи щастлив на кораба, от Сицилия през Неапол и Ливорно ще се завърне в къщи, в Торе дел Лаго. Още от Месина телеграфира на Илика, че всичко е наред, да дойде веднага, за да започнат заедно работа. Нямаше търпение, едва чакаше отново да започне работа, радваше се, че този път така бързо може да реши: най-трудното е винаги изборът на подходящ сюжет, написването на либретото е вече борба на артиста, а самото композиране — удоволствие.

Хубава пролетна привечер. Слънцето се спусна в морето, обагрййки в червено развълнуваната водна шир, а около тъмния корпус на грамадния кораб се гонеха игриви делфини. Гонгът удари за вечеря. Прекрасна беше трапезарията, плаваща в светлина, с малките си маси. Пучини беше гладен, жаден, щастлив, доволен от всичко, такова спокойствие цареше у него, както никога досега, нямаше никакви грижи, никакви проблеми. Когато седна до масата си, всички очи се обърнаха към него, всички му се усмихваха. А младежът, седнал до пианото, започна да свири майсторски, тихо интермецето от Манон Леско. Спътниците му ръкопляскаха. Пучини се усмихна смутено. „Жалко, че съм сам тук, колко хубаво щеше да бъде да си пийнем заедно с някого.“ Капитанът на кораба с любезно лице и сини очи, сякаш беше отгатнал мислите му, приближи до масата му и любезно го попита:

— Смуцавам ли ви, маестро?

— Как ще ме смуцавате, капитане. Тъкмо се ядосвах, че седя сам на масата като прокълнат.

Чукнаха се, разговориха се, Пучини хвалеше пианиста, благодари му за любезното внимание.

— Погледнете, маестро, онази жена с интересно лице — обърна му внимание капитанът, — която седи сама до масата в ъгъла.

— Интересна жена, наистина.

— Знаете ли, коя е? Маркиза Блоидин Гравина. Доведената дъщеря на Рихард Вагнер, от първия брак на Козима Вагнер, когато е била съпруга на Ханс Бюлов.

Пучини мълчаливо слушаше. Дочака да донесат кафето, изпи го бързо, стана и отиде при пианото. Пошепна нещо на младия пианист, той скочи веднага и му отстъпи мястото си. Пучини започна да свири Танхойзер, хора на поклонниците. Колко пъти го беше свирил като дете.

Когато се върна на масата си, капитанът го хвана под ръка и го заведе при госпожа Гравина:

— Маркизата би желала да се запознае с вас.

Жената го посрещна с мила усмивка.

— Благодаря ви, Пучини, за трогателното внимание. Моля, седнете... Разказаха ми, че сте голям почитател на втория ми баща: просто с възхищение говорите за него.

— Танхойзер беше първото голямо музикално преживяване в живота ми.

— А сега аз изплаках двете си очи от вашата Манон, няма и една седмица. Потресаващо хубава е!

— Първият ми истински опит — отклони похвалата Пучини.

— Кажете, откъде идвате?

— Идвам от Сицилия: бях при Джовани Верга.

— Какво търсите вие при Верга?

— Искам да композирам Вълчицата му...

Маркиза Гравини погледна ужасена Пучини.

— Сериозно ли говорите? Не ме плашете!... Това не е вашата лира, това е кървава сицилианска реалистична драма: процесия, свещеници, кръст... Страшно опасна и сложна! Не се захващайте с нея за нищо на света!

... Още на кораба Джакомо Пучини телеграфира на бедния Джовани Верга: Отказвам се от Вълчицата — моля да ме извините — Пучини.

Илика вече беше пристигнал в Торе дел Лаго и развълнуван чакаше Пучини.

— Кога ще започнем работа? — попита го жадно: — Вече приготвих схемата на „нашата вълчица“.

— Твоята вълчица умря. Убих звяра — каза мрачно Пучини. — Верга не е за мен, това разбрах на кораба.

Луиджи Илика насмалко щеше да припадне.

— Отново започваш с глупавите си шеги? — изкрещя извън себе си той. — Потърси си друг автор на текста. Аз вече няма да се хвана на твоята въдица, ти си полудял. Връщам се в Милано. Сервус.

Скараха се жестоко, наговориха си какво ли не, къщата кънтеше от крясъците им — двете деца плачеха. Бедната Елвира напрегна всички сили, за да задържи разгневения Илика.

По време на вечерята все още не си говореха. След вечеря Пучини попита Илика:

— Искаш ли да чуеш музика, която още не си чувал?

— Не искам нищо — промърмори Илика.

Пучини седна до пианото. Илика слушаше с широко отворени очи. Едва можа да сдържи възхищението си.

— Кога си я писал? Каква е тази музика?

— Написах я по случай смъртта на един добър мой приятел в Бреша, преди пет години, за една-единствена нощ — отговори му тихо Пучини. — Нарича се Хризантеми. Не е пиеса за пиано, а квартет. Сега го издава Рикорди. Никога не съм писал музика по-спонтанно, по-бързо. — Пучини се усмихна. — А знаеш ли защо го композирах толкова бързо? Защото нямаше нужда от либретист.

Вече се засмяха и двамата.

Музиката примами съседите: Пани, Томази и Чеко.

Пучини изплака пред тях мъката си: няма либрето. Ще полудее.

— Кажи, Джакомо — попита го Пани, — защо не напишеш нашата опера: Кръчмата Аида, Екселсиор, нас, Пепина? — Нашият волен, бохемски живот? Нашата младост?

— Весела опера ли да напиша?

— Не зная точно дали е весела опера? — промърмори под носа си Лодовико Томази. — По-скоро я чувствавам като драма.

— Секретарят на Толстой, французинът Анри Мюрже, написал една прекрасна книга за живота на бохемите — прекъсна го Илика.

— Ето я, заповядай, задигнах я от библиотеката на Карло Джинори — каза, смеейки се, Чеко, като хвърли на масата една книга с жълта корица. *Henri muger, Scènes de la vie de bohème.*^[1]

— Къде съм слушал вече за тази книга? — замисли се Джакомо.
— Спомних си! Леонкавало ми я препоръча във Вакало.

— Ако има тема за тебе, това е тя! — насърчи го Илика.

— Да, да — каза със съмнение Пучини: — Само че аз никога не съм бил в Париж, не познавам романтиката на Монмартр и Латинския квартал.

— Аз я познавам — каза Илика. — Гладуващите малки художници, поети и гризетки в Милано са същите, каквито са и в Париж. А тях ти познаваш най-добре в света.

— Така прекрасно би било — замоли се Чеко, — ако напишеш опера за бедността, младостта и любовта!

— Това само ти можеш да направиш! — добави Пани.

Пучини се замисли: после вдигна глава.

— Ще я напиша!... Ще я напишем!... — извика той възторжено:
— Ще опиша в „Бохеми“ собствения ни живот... за да ви увековеча!...
— После се обърна към Илика: — Луиджи, утре ще започнем!... Телеграфирай на Джакоза да дойде веднага!... Благодаря ви, момчета. Златни сте!

Новината наистина запали цялата артистична компания в Торе дел Лаго: Джакомо ще пише опера за нас! Само така говореха за бъдещото произведение на Пучини: нашата опера. Дебнеха под прозореца му, за да доловят някой тон. Но засега пианото все още беше няма. Само виковете на Пучини и Илика нарушаваха нощната тишина. Добрият, кротък поет Джузепе Джакоза седеше между тях като ужасено момиче.

Илика знаеше как да накаже Джакомо.

— Ела, ще те науча да караш велосипед! — викаше го всяка сутрин, а Пучини се ловеше на въдицата. Той беше решил да кара колело. Качваше се на него, Илика отзад държеше седлото, тичаше известно време с него, после оставяше Пучини сам, който се обръщаше в първия трап. Това повтори няколко пъти. Илика се смееше, а Пучини ругаеше.

Накрая това омръзна на Пучини.

— Няма да се качвам повече на тази глупава машина — каза ядосан. — Предпочитам да си купя автомобил.

— Не се надувай!

— Ще видиш.

Но първо Джакомо си отмъсти на злорадия Илика.

— Ела да ловим риба — каза му с невинно лице.

Седнаха в лодката по панталони и риза. В средата на езерото хвърлиха въдицата. Илика наблюдаваше тапата, съвсем се беше навел от лодката.

— Не зная какво ти харесва в тая проклета локва — мърмореше той.

— Какво каза?

— Че това не е езеро, а локва.

Пучини светкавично хвана Илика за краката и го обърна от лодката.

— Ще ти дам аз на тебе една локва!

Илика гълташе вода, кихаше и крещеше:

— Ти си полудял...

А Пучини най-спокойно започна да гребе, за да не може Илика да се хване за края на лодката.

— Сервус, Луиджи! — извика му, смеейки се: либретистите ще станат с един по-малко!

Пучини не даде сухи дрехи на Илика — Луиджи облече сутрешния пенъоар на Елвира, докато изсуши дрехите си: изглеждаше като някоя висока, слаба стара жена. Пучини се смя до сълзи.

Елвира беше права, когато, клатейки глава, каза: Джакомо няма да поумнее никога, прилича на разюздан хлапак. Да, това беше вярно. Но беше вярно също, че на другия ден той отново стана сериозен, прекалено сериозен, може би най-сериозният човек в света.

— Чу ли?... Каталани умрял.

— Алфредо ли е умрял?!... — извика Пучини с изкривено от болка лице: — Невъзможно!... Че той беше въплъщение на живота, на здравето!... Откъде знаеш?

— Чух от Кастели — отговори му Муньоне. — Бедният Каталани... беше талантлив човек. Дирижирах двете му опери, хубави бяха и двете.

— А какъв мил и добър приятел беше. Не такъв див и невъзможен, какъвто съм аз. Един болезнен спомен е свързан с него. Когато чух прекрасната Лорелай, му завидях. Писах в къщи на мама, че е незначително произведение. А Каталани никога не завиждаше.

Обичаше ме, помагаше ми, нещо повече, отстрани се от пътя ми. Да си отиде човек така внезапно!... А нямаше още четиридесет години.

— Беше тридесет и девет годишен.

— Преследва ме смъртта! За няколко седмици Каталани е третият ми приятел, когото загубих. Умря Карло Анджелони, най-милият ми професор... навярно го познаваш... той ме учеше да свиря на орган и да композирам, когато бях още дете. Той даде за пръв път пушка в ръцете ми и ме доведе тук, в Торе дел Ла го. После умря един мой чичо, странен човек, за когото не знаех никога какво ми желае — доброто или злото. С неговите пари израснах и неговите пари ме измъчваха. Веднъж го обожавах, друг път го мразех. Наричах го вълшебник. Представи си: беше висок два метра и гасеше уличните лампи в Милано. Мислех, че никога няма да умре. Кажеш, ти разбираш ли смъртта? Аз никога не съм я разбирал. Днес си още жив, а утре те няма...

Той беше неутешим. Извика на Елвира:

— Ще отида в Лука!... Не ме чакай за обяд.

Секретарката на кмета се изчерви до уши от радост, когато разбра кой е пред нея.

— Заповядайте, седнете. Веднага ще съобщя.

Кметът също не беше вече старият, възрастен sindaco. „За двадесет-тридесет години целият град ще се смени, помисли си огорчено Пучини. От старите кой ли е жив още?“

Новият кмет беше интелигентен, сериозен мъж. Виждаше се, че и той се зарадва да се запознае с Пучини.

— Отдавна вече чакам тази среща — каза любезно той. — С какво мога да ви услужа, маестро?

— Искам да ви благодаря, господин кмете — каза Пучини просто, — че издигнахте паметник на баща ми. Паметникът е великолепен, благодаря. Но не ми се сърдете, ако обърна внимание на градския съвет, че още двама музиканти от Лука заслужават паметници: Карло Анджелони и Алфредо Каталани.

— Благодаря ви за съвета.

— Разноските по издигането на паметника на Карло Анджелони искам да поема аз. И би било прекрасно и достойно за неговата величина, ако паметникът бъде издигнат на главния площад.

Кметът се усмихна.

— Това нещо не мога да направя, маестро, дори заради вас.

— Защо?

— Защото главният площад трябва да остане свободен за друг паметник, за това съветът взе решение. Там ще бъде издигнат вашият паметник, Джакомо Пучини.

— Е, нямаш ли желание да попътуваш? — попита го Джулио Рикорди. — Няма да е лошо да се разходиш малко по света, публиката обича да вижда автора. Ти не пътуваш достатъчно, дори и тук в Италия. Вече пет пъти пожъна успех Манон Леско: в Милано, Рим, Лука, Болоня и Неапол. Защо не присъствува на нито една от тези премиери?

— Не обичам да ме чествуват — промърмори Пучини.

— Това е свързано с професията — поучи го Сор Джули. — Впрочем не е важно чествуването. Ще помогнеш на репетициите, при разучаването, ще осигуриш добро представление. И най-важното, ще придобиеш опит.

— Какъв опит ще придобия в Будапеща?

— Голям, много голям. Погледни, тук е писмото на Артур Никиш, тъкмо днес го получих от Дрезден...

— Никиш не е ли в Будапеща?

— Да. Само че бил в Дрезден преди будапещенските репетиции, за да види тамошната Манон Леско. Пише, че в Дрезден е пожънала огромен успех, също както в Хамбург.

— И там ли са я представили?

— Там я представиха за първи път в чужбина. Един такъв успех в чужбина означава пет нови премиери. Това е нещо като пожар. Погледни този отчет от Торино. Двадесет и четири представления, едно след друго. Главозамайващо! Е? Ще заминеш ли за Будапеща?

— Не зная още... Пишем либретото на Бохеми с Илика и Джакоза: това е по-важно от всичко. Едва не се убиваме един друг. Стигаме до бой.

— Няма да е лошо да се откъснеш за малко от работата, малко развлечение, почивка...

— Не зная езици... това ме нервира, ядосва ме, а се и срамувам. Не зная нито дума от нито един чужд език. А освен това не съм човек от обществото, не обичам да водя Светски разговори, нямам никаква рутина. Ще разочаровам хората.

— Не ме е страх от това — засмя се Рикорди.

Пучини се разхождаше нагоре-надолу. Боязливо поглеждаше към Рикорди.

— Може ли да попитам нещо, Сор Джули?

— Моля. Какво има?

— Бих желал да попитам, мога ли да получа една много голяма сума?

— За какво ти е?

— Не мога да се науча да карам велосипед... трябва да купя автомобил.

Цялото население на Торе дел Лаго заобиколи Ланчиата. Гледаха я като някакво чудо: такова нещо не бяха виждали тук. Разглеждаха я отдясно, отляво, пропълзваха под нея, опипваха я, натискаха клаксона ѝ: — Да я вземат дяволите! — каза Лапоне и премигна силно.

Двете деца Фоска и Тонио бяха извън себе си от радост. Седемгодишният Тонио не можеше да се откъсне от колата: когато някой я пипнеше, протестираше, крещеше. Всичките деца в Торе дел Лаго помолиха да ги качат в нея. И Пучини вози поред всички деца, всички селски момичета, изпитваше удоволствие от веселите им, уплашени писъци. Но самият той се радваше най-много на колата, просто сияеше от щастие.

— Това е кола на цялото Торе дел Лаго, еднакво на всички! — казваше весело.

Бедният Джорджо, доведеният от Милано млад шофьор, имаше достатъчно работа. Но и Лапоне работеше упорито. Намери дъски и колове — господ знае откъде ги беше откраднал — и построи зад къщата приличен, хубав гараж.

Колкото несръчен беше Пучини на колелото, толкова сръчен се оказа на автомобила. Само за няколко дена се научи да кормува и след две седмици положи изпита пред полицията във Виареджо. Стана страстен шофьор. Караше все по-бързо и по-бързо — страшно беше да го гледа човек. Здравно държеше в ръце кормилото, макар че в устата си имаше винаги цигара.

— Пази се, скъпи — спираше го Елвира, — ще си счупиш врата. Защо трябва да летиш така?

— Препускането е адско удоволствие! — въодушевяваше се Пучини.

Колата беше великолепна, по-хубава от всичко. За няколко минути се отзоваваше в Лука, можеше да прегърне сестрите си, а когато си спомнеше за Иджиния, пристигаше пред вратата на манастира. Монахините познаваха гласа на неговия клаксон, тичаха да го посрещнат: „Нали ще ни посвирите, маестро?“ Джакомо беше единственият светски мъж, който имаше свободен достъп във Вичепелаговския манастир. Можеше да отиде заедно с Елвира да чуе някоя опера в който и да било близък град: Лука, Пиза, Ливорно, Специя или дори във Флоренция или Генуа и към полунощ отново да си бъде в къщи. Или когато след продължителна работа добиваше настроение малко да побуйствува, да потанцува, да полудува, да се полюбува на усмивките на млади жени, за по-малко от десет минути пристигаше в казиното във Виареджо. А когато имаше нужда от Сор Джули, от неговото мнение, съвет, помощ, за пет часа пристигаше в Милано или Канобио. Напразно се опитваха да избягат от него двамата „венециански харамии“^[2] Илика и Джакоза, спускаше се след тях, хващаше ги за ухото и отново ги довеждаше. Но понякога се случваше безцелно да препуска с Ланчиата, пътувайки цяла нощ, за да отърси от нервите си най-непоносимото вълнение, трескавата възбуда от работата.

Всички обожаваха колата на Сор Джакомо, само Лапоне страшно я мразеше.

— Ей, маестро Пучини — питаше стопанина си, — какво ще стане с патиците, докога ще ни чакат бедните мърши? Внимавайте, защото пушките ще ръждясат!

Лапоне беше прав, Джакомо изневери на лова, не оставаше време за него. А ловът е по-вълнуващ и по-хубав от всичко, това го знаеше и Пучини.

Веднъж, като мигаше с белите си клепки, този хитър Лапоне му каза нещо, което заинтригува Пучини.

— Щом като искате на всяка цена да се занимавате с машина, защо не си купите водна машина, с която може да се ловува, аз и такова нещо съм виждал, чувате ли?

Пучини изчезна някъде. А след три дни се появи с ново чудо: грамадна червена моторна лодка — за да се помирят с Лапоне. Така сега можеха да ловуват отново заедно в „забраненото“, понякога тримата с Илика, нека ги хванат сега карабинерите, ако могат. Лапоне

трябваше да работи отново от сутрин до вечер, за да построи пристан за моторницата.

Джакомо Пучини пръскаше щедро парите, наслаждаваше се на великолепието като ненаситно дете.

— Тридесет и пет години бях беден, сега ще си отмъстя на беднотията! — каза той на Елвира с тъжна усмивка.

— Внимавай, ангеле мой, да не се главозамаеш.

Не, нямаше такава опасност: Пучини не се главозамаея. Остана обикновен и непосредствен, такъв, какъвто винаги е бил, не премина към богатите, остана при бедните, само че грабеше от врага и плячката разделяше между приятелите си, Чеко, Пани, Тао, Лапоне. Той не им изневери, остана изцяло техен. Сега композира опера за романтиката на бедността и с нея ще си набави ново богатство. Ще покаже, че и като богат е по-способен, отколкото родилите се богати, а парите, които все още презира, харчи с повече фантазия.

Съдбата се шегуваше с Пучини: или не му даваше нищо, или го отрупваше с всичко. Той опозна двете страни на живота: гладът и изобилието. Беше беден като църковна мишка и изведнъж стана много богат, без какъвто и да е преход. Приличаше на човек, намерил се в равнината от най-високия планински връх, или от ледените полета, попаднал в тропика: знаеше какво има най-долу, знаеше и какво има най-горе, но не знаеше какво има по средата; знаеше какво е леденостудено, знаеше какво е горещо, но не знаеше и не искаше да знае какво е да живееш в хлад. Мразеше „златната среда“. Ядеше сух боб и пиеше вода с него или хайвер с френско шампанско. Приятелите му бяха просяци и крале. Живееше под наем в една стая или в приказна вила — в буржоазно жилище никога не беше живял.

Ако някой беше видял Джакомо Пучини до пианото с разтворена риза, с ботуши, с къси ловни панталони, с бомбе на главата (това беше най-новата му суеверна шега), сигурно нямаше да потвърди това, което се говореше за него в салоните на Милано и Рим, че е „първият космополит, къпещ се в любов“, изтънчен, прекалено културен, разглезен от жените мъж. Той по-скоро беше Джакомо от Лука, който в кревата си топлеше скореца със счупения крак и на когото най-добрият приятел беше селското момче Тао.

Но той отлично знаеше да пръска парите. Автомобилът и моторната лодка бяха само началото. Нае под наем жилище и в

Милано на виа Джузепе Верди 4, обзаведе го разкошно, купи великолепно пиано, донесе от Лука портрета на брадатия си працядо, Антонио Пучини, и го окачи над пианото. Купи си също нова вила в Киатри, в Апенините, на хиляда и триста метра височина срещу Торе дел Лаго. Разбира се, мебелира и нея блестящо, тук също трябваше да купи пиано и всичко необходимо. Изгледът от вилата наистина беше прекрасен. Виждаха се боровите гори, долината на езерото, в далечината и морето, но имаше един недостатък, че не можеше лесно да се отиде дотам с никакво превозно средство, трудно беше дори и пеша да се върви.

— Тъкмо това е хубавото — обясняваше разгорещено Джакомо на отчаяната Елвира, — тук вече никой няма да ме смущава в работата, няма да ме безпокоят любопитните курортисти от Виареджо и събирачите на автографи. Тук няма да се изкачат.

— Но и аз не мога да се изкача! — въздишаше Елвира.

— Ще видиш колко приятно прохладно ще бъде тук през лятото. Няма да страдаш от горещините, както долу в долината.

— Знаеш, че астмата ми не понася редкия въздух...

Но всичко беше напразно. Този път Джакомо остана непоколебим, докато друг път винаги отстъпваше на молбите на Елвира. Настояваше цялото семейство да се пренесе в Киатри през лятото. И децата плачеха, обичаха Торе дел Лаго, езерото, лодката, къпането и многото малки приятели, вече познаваха цялото село. Но дори те не можаха да трогнат сърцето на Пучини.

Трябваше да останат там до късно есента. Дори за един ден Пучини не пусна никого да слезе в долината. Елвира не го разбираше. И той самият не можеше да работи тук, Илика и Джакоза го оставиха, нямаше никакво развлечение, нито ловеше риба, нито ходеше на лов, не се разхождаше с автомобила, нито с моторницата, не играеше карти, нямаше танци, нито един негов приятел не дойде горе, цял ден играеше с децата и поправяше либретото на Бохеми, но нито веднъж не седна до пианото, правеше си бастуни от лешниково дърво за разходка или береше ягоди в гората и въпреки това винаги беше в добро настроение, може би повесел, по-спокоен, откогато и да било. Близките му просто не можеха да го познаят. А проклето място беше Киатри, сред тайнствена гора, влажно, неприветливо, място за стари бухали, а нощем за призраци, които в бели ефирни дрехи танцуват

наоколо, планинските пастири го уверяваха, че са ги виждали и Джакомо се престори, че им вярва.

За това пострада бедният Кариняни. Кариняни беше близък приятел на Пучини още от детинство. Въпреки че беше добър музикант, може да се каже, той посвети целия си живот да прави клавирни извлечения на неговите опери, и то великолепно извлечения. Беше болнав, слаб, изхабен човек, едва държеше душата между зъбите си, лицето му беше хлътнало, а брадата стърчеше тъжно. Пристигна подир пладне в Торе дел Лаго, оттам го бяха изпратили в Киатри — той не знаеше колко труден е пътят и че едва в полунощ ще стигне до върха на планината. Задъхан пълзеше от скала на скала в бялото си леко наметало...

Пучини работеше на бюрото си. Беше полунощ, гората бучеше, луната ту се скриваше, ту се появяваше иззад облаците. Изведнъж — се чу ужасен гробовен глас, сякаш идваше изпод земята: „Джакомо!...“ Пучини вдигна глава, по гърба му полазиха тръпки: отвън стоеше призрак — брадатата глава на смъртта в бяла пелерина — на жълтата лунна светлина под прозореца му. Пучини събра всичката си решителност, изскочи през прозореца на партера и хвана призрака за брадата. „Ох!... Ох!... Пусни ми брадата, полудял ли си?!“ — изписка Кариняни. Застанаха един срещу друг: Кариняни ядосан, Пучини развеселен. Седна на една скала и се разсмя силно.

Най-после в средата на октомври Пучини заяви, че ще се върнат в къщи, в Торе дел Лаго. Малкият керван потегли към долината. Настроението на Елвира не беше много хубаво, сърдеше се на Джакомо, че поради детския си каприз ги беше откъснал за цели три месеца от света. А това не беше детски каприз, Пучини имаше нужда от тези три месеца, от това безкрайно голямо спокойствие: нервите му си почиваха, за да се подготви за нова голяма битка, за ново творчество.

При работата върху първото действие между тримата все още имаше мир. Спореха доста, особено Пучини и Илика, дори на няколко пъти се скараха, но не „смъртно“, кроткият Джакоза се намесваше навреме и ги помиряваше. Щастливи, прекрасни дни, когато се роди във фантазията им трогателната фигура на Мими. При окончателното оформяне на някой нежен стих сълзи блясваха в очите им. Джузепе Джакоза беше истински поет, сега показва, че е такъв. През тези

незабравими седмици приятелството между тримата се задълбочи, превърна се в истинско братство.

Но с третото действие настъпи краят на голямата хармония. Още при избора на мястото на действието станаха големи спорове. Илика, драматичният писател, доказваше настойчиво, че е абсолютно невъзможно едно оперно действие да се изиграе на открита улица, сред шумна, вълнуваща се празнична тълпа, постоянното движение, шумът на статистите ще отвлече вниманието на публиката от главните действащи лица, от истинското действие. В общи линии Джакоза беше съгласен с Илика: според него беше опасно романтичното настроение на първото действие да се наруши така дръзко, да се премине от сърцераздирателен лиризм едва ли не към тривиална бурлеска.

— Не бива да се модернизира! — противеше се Илика.

— Трябва да се запази поезията на първото действие — каза кротко Джакоза.

Но Пучини настояваше за терасата на Кафе Момюс, за улицата.

— Вие нямате представа от сцена, от силата на противодействията! — ядосваше се Пучини. — Тази тривиална бурлеска е само фон на поезията, за да бъде тя още по-трогателна.

За миг той нахвърли върху хартията провикванията на предлагащи стоката си улични продавачи: „Aranci! Marroni! Caramelle! La crostata! Fiori! Panna montata! Fringuello, passeri! Latte di cocco! Datteri! Prugne di Tours! Ninnoli, spilleite!... Ecco i giocattoli di Par-pignol!“^[3]

— Полудя ли този човек?! — изръмжа Илика.

А по време на вечерята попита Елвира:

— Госпожо, кажете как можете да живеете с такъв нещастен побъркан, какъвто е съпругът ви?

Но на другия ден сутринта продължиха с въодушевление действието оттам, където през нощта го бяха оставили, скарани, огорчени.

Вече от няколко месеца се измъчваха и бореха така. Илика имаше време, беше ерген, чувствуваше се великолепно в Торе дел Лаго, но бедният Джакоза с нетърпение чакаше да види съпругата и децата си.

След това дойде трагичната нощ, когато се скараха „за цял живот“. Започна така, Илика открито заяви:

— Трябва да се изхвърли това идиотско второ действие! Излишно е, не му е тук мястото! Ще попречи на хода на драмата!

— Разваля настроението! — прибави Джакоза.

— Бездарници! — изкрещя Пучини извън себе си и изтича навън.

Чуха бръмченето на автомобила му. Напразно го чакаха, не се върна. Никой не знаеше къде изчезна.

Пучини малко се развълнува, когато през прозореца на спалното купе видя край железопътния насип водите на Дунав и кондукторът надникна в купето и извика: „Следва Будапеща!“

На гарата го чакаха трима усмихнати мъже. Представиха му се поред:

— Никиш... Пероти... Кеймейнди...

Та това беше прекрасно, двама от тях говореха великолепно италиански. Веднага обикна Кеймейнди, когато разбра, че е художник.

Хотел „Унгария“ беше хубав. А гледката, която се откриваше от стаята му, великолепна: виждаха се хълмовете на Буда, мостът Ланц и Дворецът... Приличаше съвсем на Флоренция. А какво голямо внимание му оказаха: на масата имаше грамаден букет червени рози, много и различни кутии цигари, кафе в термос, токайско вино и коняк.

Чувствуваше се съвсем като в къщи.

— Така ли хубаво ме познавате вие тук? — попита той, смеейки се.

— Малко закъсняхте, маестро — каза му Артур Никиш. — Досега десет пъти представихме Манон Леско. Премиерата се състоя на 17 март.

— Вие ли я дирижирахте?

— Аз.

— Харесва ли ви моята опера?

— Успехът ѝ е много голям.

— Кога ще я чуя?

— Утре. — И любезно добави: — А след представлението, разбира се, ще има банкет, в Липотварошкото казино.

— Ох, само това не!... Мразя банкетите: не съм светски човек. А на всичко отгоре съм ням, не мога да говоря. За мен е мъчение, когато ме гледат, чествуват. Обичам само компанията на близки приятели: малките механи, изби.

Беше толкова обикновен и непосредствен. Артур Никиш вече обикна Пучини.

На другата сутрин Пучини седна на слънчевата алея за разходка край дунавския бряг. Такова оживление, такова гъмжило, такова весело множество беше виждал само в Неапол, по виа Рома. Толкова красиви, облечени с вкус жени беше срещал само в Рим. Очарователен беше пулсът, жизнеността на този град.

Но най-много го изненада операта.

— Рядко съм седял в по-приятен, по-хубав театрален салон — каза очарован. — Има точно необходимата големина и акустиката е великолепна. Жалко, че сте я построили на улицата, редом с другите сгради. Защо? Кой е рисувал тези прекрасни фрески? Няма подобни на себе си!

— Карой Лоц.

Пучини критикуваше, открито изказа мнението си за всичко, като артист на артист, не пощади никого и не направи комплимент на никого само заради самия комплимент. След представлението в гримьорната на Никиш анализира цялото представление.

— Благодаря, маестро, вашата работа е великолепна... може би тук-там с косъм бих ускорил темпото. Според моята представа първото действие трябва да продължи 37 минути, второто 42, третото 23 и четвъртото 18...

— Благодаря, ще си отбележа.

— Гласът на госпожа Абрани е съблазнително красив, а и като артистка е отлична. Единственият ѝ малък недостатък е, че е прекалено мила, прекалено лека, не е достатъчно драматична. Пероти е голям артист, жалко, че не е по-млад... аз търся пълна илюзия и на оперната сцена...

Пучини издържа на мъките на банкетата, без да проговори нито дума. Другите вечери прекара в малки кръчми, най-често в избата Дрекслер, на прочутата маса на мушкатите, сред художниците. Набързо се сприятели с тях, ненапразно винаги чувствуваше най-близки художниците. Само да не го затрудняваха толкова тези унгарски имена: Пал Синей Мерше, Бейла Ивани Грюнвалд, Берталан Карловски. На масата на художниците той беше очарован от вечно цъфтящото цвете мушката.

Пучини имаше и музикални изживявания. В кафенето Будапеща чу Марци Банда, най-прочутия унгарски циганин. Слуша го до сутринта, замечтан, пред чаша вино.

Прав беше Сор Джули. Трябва да пътува, да събира преживявания, да опознае света. Сега се роди желанието у него. Ще пътува непрекъснато — когато не работи, ще пътува. Тук в Будапеща получи онази известна „скитнишка неврастения“ (той сам я нарече така), от която не се освободи до края на живота си.

Пучини охарактеризира Будапеща така: слаба цигара, силно вино, задушежни приятели, очарователни жени. Обикна Будапеща... От прозореца на потеглящия влак искрено обеща на новите си приятели: „Ще дойда отново!... Обещавам!“

А какво каза Будапеща за Джакомо Пучини? Критиката го посрещна хладно, сдържано. Прав беше Пожеф Кеслер, прочутият критик на Немзет, когато саркастично отбеляза: „Някои от моите другари — журналисти още не знаят харесва ли им произведението на Пучини, защото Едуард Ханслик все още не е писал за него.“ Кой беше този Ханслик? „Злият дух на епохата“, както тогава го наричаха, виенски професор и критик, отчаян, яростен противник на Рихард Вагнер. Пожеф Кеслер имаше право: будапещенските музикални критици — почитатели на изключенията — с едното си ухо винаги следяха Виена, какво ще кажат двамата безпогрешни професори Ханслик и Калбек...

А публиката? Партерът признателно ръкопляскаше, младежите от галерията буйствуваха, както навсякъде досега. Навсякъде галерията направи Пучини голям, сякаш чувствуваше, че и самият той някога е принадлежал към нея.

Модерният, дързък, вървящ по нови пътища Пучини (тези бяха повтарящите се определения при появата му) беше композитор на младежта. Стремящото се нагоре поколение, което се възпитаваше вече от музиката на Вагнер, застана зад Пучини. „Вагнер е поразяващ, а Пучини покъртителен“, казваха в галерията.

Досега любителите на музиката в Будапеща бяха разделени на две враждебни партии: Верди или Вагнер: белканто или симфонична оперна музика. Който обичаше Верди, отричаше Вагнер, който обичаше Вагнер, отхвърляше Верди — бяха толкова слепи и глухи. Консервативните, възрастните се кълняха във Верди, а модерните,

образованите, стремящите се към новото, но за съжаление и снобите, не искаха да чуят за другото, освен за Вагнер. И тогава се появи неизвестен, беден момък, този Джакомо Пучини, с неговия романтичен, импресионистичен веризъм, и посмя да заговори на собствен език, посмя да пее от сърце — той, който смяташе за недостижимо големи както Верди, така и Вагнер.

Още отдалеч се чуваше клаксонът на автомобила. В Торе дел Лаго всички познаваха гласа му. Фоска и Тонио се спуснаха да го посрещнат.

— Babbo!... Babbo!...

Едва можа да ги откъсне от врата си.

Появи се и Елвира. Малко сърдито попита:

— Къде изчезна, Джакомо?

— Бях в Будапеща — каза с най-обикновен глас, с най-невинна усмивка той.

— Изчезна, без да кажеш нито дума. Можеше поне да пишеш.

Елвира беше права — Джакомо виновно наведе глава.

Изтича в пощата, подаде две телеграми на Илика и Джакоза:

Мими ви вика, елате веднага — изпращам кола — с разкаяние и обич — Джакомо.

И те пристигнаха веднага, разбира се, дойдоха, без да става и дума за сърдене.

— Значи, сега отново ще започнат мъченията — каза Джакомо със страдалческа усмивка.

— Но ако отново започнеш с капризите си, кълна се, че ще те оставим завинаги! — Илика заплаши Пучини.

Още първия ден се хванаха за косите, крещяха така, че цялата къща гърмеше от тях — децата не можеха да спят. Така продължаваше без прекъсване месеци наред: скарваха се, помиряваха се. Изчезваха, връщаха се. Една и съща любов сгръвяше и тримата. Обожаваха се един друг, обожаваха Мими.

През лятото, в големите горещини, се оттеглиха в Киатри — този път само тримата. Лапоне им готвеше. Когато се чувствуваха уморени, ходеха на лов, в гората имаше много елени. При такъв лов Пучини

написа една от най-хубавите си песни, химна Диана. Самият той я изпя с очарователна пламенност, с чаша в ръка, по време на приготвяването на печеното в горското им свърталище. През есента отново се върнаха в Торе дел Лаго, защото все пак тук Пучини се чувствуваше най-добре.

— Това е моят духовен фонтан — казваше често с възторга на омагьосан човек: — Това е селото, което винаги ме очаква с усмивка.

Само още два пъти трябваше да прекъснат работата си. Веднъж цялото семейство отиде в Лука на сватба: Нитети встъпваше в брак с втория си съпруг Масимо дел Карло, един мил, весел, разумен момък и, разбира се, Джакомо беше единият свидетел. Как сияеше Нитети и колко хубава беше все още с чипото си носле; беше се променила съвсем малко, макар че имаше вече две големи деца. Пучини едва посмя да пресметне годините ѝ: Нитети беше с една година по-голяма от него. „Плодовита фамилия сме, това е вярно, помисли си, имам вече единадесет племенници.“ Старите гладни години бяха отдавна забравени за цялата фамилия Пучини — и четирите момичета „Джакомино“ беше позлатил, нямаше по-добър брат от него.

Един прекрасен ден им пристигна гост: колата на Маскани спря пред вратата на вилата — Пиетро също беше запазил милото си детско лице, макар че беше нагазил дълбоко в тридесетте години. Със същата радост се прегърнаха, както винаги. Заедно отидоха да ловят риба и заедно написаха едно шеговито писмо на общия им приятел Чезаре Ричони. Странно писмо: написаха до края смесено редовете, единият ред Пучини, другият Маскани.

— Ще може да прочете поне всеки втори ред — пошегува се Джакомо, защото почеркът му все още не беше се подобрил от Вилиси, най-нервният, най-обърканият почерк в света. У Маскани обаче всичко беше в ред, почеркът, дрехите, маниерите му, всичко.

Но Маскани си замина и тримата отново седнаха да работят: сега вече нямаше милост! Няма да спрат до последната сцена, дори и да умрат. Имаха само още един-единствен голям спор, избиране на мястото на третото действие. Двамата драматурзи настояваха действието да се разиграе в кръчма, в покрайнините на града, страхуваха се от откритата улица, от *Barriere d'Enfer* в зори, от адската бариера, от събирачите на градската такса, от устатите продавачки на пазара. Пучини сто пъти им повтори една и съща фраза:

— Аз търся винаги пулса на живота, истинския живот, заедно с всичките му гримаси и тривиалност.

И другите двама винаги се убеждаваха, че Пучини има право.

Но с времето споровете, разправиите стихнаха. И тримата бяха грабнати, фанатизирани от обикновената малка човешка драма, възникнала от радостите и страданията на тяхната младост, да, тя истински ги потресе. Чувствуваха някак си, че пишат произведение, макар и със скромни средства, което няма равно на себе си. Може би тъкмо това беше чудното в него: тази простота, смирената скромност, която звучеше от всяка дума.

Джакоза призна на Елвира.

— Вашият съпруг, госпожо, е много голям писател драматург. Поет с небивал театрален усет. Много нещо научих от него.

Странно беше написването на последните две действия. Блясваха сълзи в очите ту на един, ту на друг — ... Мюзета донесе маншона... Мими поглежда Рудолф: „Нали ти го донесе?...“ „Да!...“ — казва бързо Мюзета... — И тримата се разплакаха едновременно.

Най-после стигнаха до вълшебната дума: „Завеса“. Последна завеса!

— Най-после утре ще мога да си замина в къщи! — Въздъхна Илика.

— По дяволите, ще си заминеш! — разочарова го Пучини. — Едва сега започва истинската работа. Ще прегледаме отначало докрай цялата пиеса, най-критично, ще преценим всяка отделна дума. Това е само първата схема.

И всичко започна отначало: спорът, работата, разправиите, и помиряването. Имаше действия, които четири-пет пъти писаха отново. Но накрая пред тях лежеше Бохеми, готова, безпогрешна — резултат на двегодишен труд. Усмивват се, мълчат.

— Благодаря ви — каза просто Пучини и целуна двамата си приятели.

— За всичките си досегашни писания не съм изразходвал толкова много хартия, колкото само за това либрето — промърмори Джакоза.

— Къртовски труд! — изпъшка Илика.

Работата беше много тежка, но си заслужаваше труда. Така трябва да се работи: с най-голямо себеотрицание и с най-голяма

добросъвестност. Не бива заради удобство, бързана или вежливост да се приемат недобре обмислени разрешения. Сега спокойно можеше да композира, нищо не можеше да го смути, да му пречи, да го тревожи. Не трябваше да се измъчва с невъзможно либрето. Можеше да насочи всичките си сили, внимание, нерви към музиката. Но и музиката трябва да бъде също така проста, естествена, както текстът. Трябва да се вплете в думите.

Трудно беше цели две години да живее без музика — истинско наказание, страдание. Но той строго си беше забранил да мисли за музика, дори да запамети само една-единствена мелодия, докато либретото не бъде готово. Прогонваше от себе си музиката, когато ненадейно го нападнеше. Две години беше само писател.

Сега истинско удоволствие беше да седне до пианото, пред нотната хартия — върху която лежеше дебелият молив на Чеко, — и да извика музиката, да се отдаде с пълно вдъхновение на творчество. Отначало му беше странно да работи сам, така беше обикнал, свикнал с Джакоза и Илика. Беше съвсем сам в тъмната нощ. Елвира си лягаше точно в десет часа, самата беше олицетворение на ред. — „До един артист — бохем е хубаво да има една порядъчна жена“, казваше си често.

Пучини едва не се притесни, когато запали по две дебели свещи от двете страни на пианиното Фьорстер и седна на малкия, въртящ се стол, за да може да се обръща наляво към бюрото си, когато иска да напише нещо на нотната хартия. Първите тонове бяха най-трудните: да намери основния тон, с който в лирично — трагично настроение да изтъче цялата драма. Затвори очи: така ясно, като живи видя пред себе си Мими, Рудолф, Мюзета, Марсел, Колин, Шонар, сякаш седяха тук пред него, сякаш му бяха близки приятели. Познаваше усмивката им, гласа им, погледа, обичаше ги страстно. Беше влюбен в Мими в истинския смисъл на думата. Любуваше ѝ се, усещаше дъха ѝ. И както седеше така, със затворени очи, следейки бликащите от сърцето му звуци, изведнъж с настоятелна сила прозвуча в него третата част на *Capriccio Sinfonico*. Отново се върна към юношеските си години, спомни си първата любов, която сега пееше в него с непроменима сила, с непроменена страст. Сега пише опера за младежта, за мизерията, трябваше да се почувствува отново млад, като мизерствуващ юноша. Първите шестнадесет такта на Бохеми взе от

Capriccio Sinfonico почти без промяна — та нали Понкиели още тогава му каза: това не е симфония, момчето ми, а истинска опера.

Запролетяваше, отново беше март, изведнъж земята замириса на теменужки, а дърветата разтвориха първите си пъпки. Пучини работеше при отворен прозорец, за да може да вижда блестящото езеро на лунна светлина. И отново дойдоха приятелите му, най-доброжелателните му слушатели, вмъкнаха се в градината, настанаха се под прозореца му, за да погълнат бликащата от стаята с пиано любовна музика. Пучини чувствуваше, че тук с него е целият негов кротък, мил народ на Ла го: художници, рибари, поети, дървари, каруцари, селяни, един граф — пазител, един браконьер, един маркиз, един каменоделец, и жени, и момичета — цялата влюбена младеж на селото. Неведнъж се случваше на другия ден след композирането вече да пеят в селото най-новата му ария. Но там под прозореца никой не помръдваше, не се чуваше нито един глас, и никога не ръкопляскаха, за да не го смутят. Удивително беше това приятелско съчувствие, вдъхновяваше го, подтикваше го към работа.

А когато беше напълно готов с някоя сцена, тихо казваше през прозореца: „Елате вътре, елате на чашка вино... ще ви я изсвирия, ще ви я изпея...“ Колко гласа имаше Пучини, освен хубавия му баритон? Когато потрябваше, ставаше тенор, бас, сопран. Пееше със същата лекота ариите на Мими, както тези на Рудолф, със същата неповторима непосредственост и естественост. Какво ли е чувствувал Лодовико Томази, Феручо Пани или Чеко, когато собствените им думи оживяваха в новата опера на Пучини.

Първото действие беше готово през пролетта. Работата му доставяше удоволствие, прелестна, трогателна игра. И сега го измъчваше най-много второто действие, празничния пазар пред кафене Момюс. Изправи се пред дяволски трудна задача. Колко нови инструменти да включи в оркестъра? Някои от тях дори не можеше да се наименоуват: ксилофон, камбана, детски тромпет, тъпан, звънец, плющене на камшик, скърцане на колело, магарешки рев, звън на чаши. Чувствуваше, знаеше, че това е опасната точка на операта му. Но самият той търсеше тази опасност. Ще я разберат ли, ще я приемат ли, няма ли да последва от това скандал, фиаско? Само осемнадесет минути, а каква мъка!

И настъпи една благословена нощ: нощта на валса на Мюзета. Това е само за публиката! Веднага я провери: изпя я и изсвири няколко пъти едно след друго. После извика през прозореца: „Влезте бързо!...“ А когато всички насядаха по пода около него, погледна към едно от момичетата, дъщерята на селския ковач, Розина с хубавия глас: „Сега я изпей ти... Скочи върху масата и така я изпей!“ И Розина изпя безпогрешно с чара на младостта арията на Мюзета. Сега вече ръкопляскаше цялата стая — бурно ръкопляскаше. Дори Лапоне и граф Отолини. И киантите преминаваше от ръка на ръка. Пиеха направо от шишето — защото нямаше чаши.

На другия ден в Торе дел Лаго беше основан прочутият Клуб на бохемите, с налудничавия му устав. Вечен председател: Джакомо Пучини, „кралят на сърцата“... касиер Феручо Пани... босокраки почетни членове: Лодовико Томази, Чеко Фанели. Анджелино Томази... социална разлика между хората няма... Задължително е умопомрачението, лапането, безмерното пиене, ловуването в забранени места... касиерът е длъжен да ограби касата... Трябва да се избягва тишината... и така нататък.

После разпределиха ролите: Рудолф, разбира се, беше самият Джакомо, кой друг би могъл да изпълнява тази роля? Марчело — Феручо Пани, Колин — Лодовико Томази, Шонар — Чеко Фанели. За жените мълчаха. За няколко забавни дни станаха отново деца, искаха да бъдат такива. Може би предварително се предпазваха от душевните сътресения, които очакваха всички.

Преди да започне третото действие, Пучини реши да почине няколко дни, за да „поживее малко“, да поизстуди разгорещените си нерви, да се подготви за голямата, мъчителна борба, за решителната битка. Диво препускаше с автомобила си, ходеше на риболов с бързата като стрела моторна лодка, с щастливия Лапоне, прескочи до казиното във Виареджо, за да се позабавлява там с милите, красиви момичета, или играеше до сутринта на карти, брискола бридж с приятелите си пред чаша великолепно вино, играеше с децата, шегуваше се с Елвира, часове наред разговаряше с нея, с такава любов, кротко, както само той знаеше.

Заедно с Тонио построиха автоматична градинска поливачка, момчето обожаваше машините като баща си: беше по-красива от каквото и да бил фонтан! Когато беше готова, Джакомо я пусна в

движение и с чадър се разхождаше под водната струя, за да достави удоволствие на децата и да отчае Елвира. После закачи хранилки за птици по дърветата, за да привлече птиците в двора, главно косовете, които все още обичаше най-много от всички птици.

— Вредни животинки са те — негодуваше Лапоне, — изяждат плодовете, черешите и кайсиите.

— Ядат и червеи! — смееше се Пучини.

— Аз разбирам повече от птици, отколкото вие, макар че съчинявате музика!

Почивката свърши. За Пучини вече не съществуваше нищо друго, единствено само работата, единствено само Мими. Работеше непрекъснато вечер от десет до шест часа сутринта. Вече беше септември и искаше преди Коледа да завърши операта Бохеми и в щастливия ден, първи февруари, да я представи в същата опера, която отпрати по пътя на триумфа Манон — торинския Театър Реджо.

Елвира сериозно се безпокоеше за него: работеше по цели ноци, а през деня почти не спеше и едва хапваше малко, но страшно много пушеше, пиеше кафе по цели литри — как може да се издържа така?

Една сутрин Елвира нареди един до друг осемдесет и шест фаса от цигари на бюрото на Джакомо и написа върху едно листче с червен молив: 86!

— Ще се отровиш, ангеле мой! — предупреждаваше го тя непрекъснато. — Няма такъв организъм, който да издържи на това!

Пучини се усмихваше:

— И физиката на изключителните хора е изключителна — казваше скромно, за да избегне надутото съдържание на израза.

Напразно отричаше, голямото напрежение му личеше, колкото и да беше силен. Много отслабна, под очите му се появиха тъмни сенки. Но лицето му се преобрази, сияеше от щастие.

Нощната му публика още по-развълнувано слушаше това трето действие, покъртителните мелодии на любовта. Времето вече застудя, но никой не му обръщаше внимание: Пучини нямаше такъв слушател, който да пропусне поне една-единствена нощ. „Magnifico!...“ — шепнеха си един на друг гордо и щастливо.

И третото действие беше готово по-бързо, отколкото мислеше, и стана такова, каквото го желаше. Страхуваше се от четвъртото действие: страхуваше се не от трудността на работата, защото не беше

трудно, тук нямаше сценични или оркестрови проблеми, но страхът идваше, от тъгата, от скръбта, от мъката, която щеше да го потисне. Страхуваше се от смъртта на Мими. Как ще живее без Мими, без това малко приказно създание, което се беше загнездило в мозъка му, в сърцето му, което го придружаваше дори и в съня и което близо три години всяка нощ прекарваше с него! А сега ще си отиде завинаги и никога повече няма да го види отново. Животът му ще бъде празен. Как ще издържи докрай предсмъртните и мъки! От това се страхуваше Пучини.

Истинският живот свърши за Пучини, създаденият в мечтите, във фантазията му живот отстъпи място на реалния. Движеше се като хипнотизиран, едва отваряше уста, понякога не отговаряше на въпросите, не забелязваше хората около себе си, тъмните му очи станаха по-тъжни, в ъглите на устата му се появиха страдалчески бръчки.

Работата вървеше леко. Музиката идваше сама, само трябваше да я запише. Скръбта на Рудолф и Марсел по Мими и Мюзета предизвикваше сълзи в очите му, а чу също, че вън под прозореца му някой се разплака. Пани ли беше?

Може би стана добре, че нещо насила го изтръгна от това болезнено състояние. Джулио Рикорди му телеграфира да отиде веднага при него и да донесе трите готови действия. Пучини нямаше да прекъсне нито за минута работата си заради другото, защото само няколко дена му бяха нужни, за да завърши операта си, но той винаги се подчиняваше на Сор Джули, единствения човек в света, на когото се подчиняваше, без да възразява. Седна в колата и замина за Милано.

Джулио Рикорди посрещна Пучини с обичайната сърдечност и веднага проучи трите действия. Беше очарован от новото му произведение, много повече отколкото от Манон Леско. Тук и четирите действия бяха еднакво блестящи.

Споразумяха се за всичко: за театъра, датата, разпределението на ролите, диригента.

— Ще имаш такъв диригент, какъвто още не си срещал — каза му Рикорди. — Младият Артуро Тосканини.

— Чух вече за него — кимна с глава Пучини. — Славата му се носи. Но режисьор ще бъда аз, държа на това.

— А в ролята на Мими ще пее Чезира Ферани, тя пъ и в Манон Леско.

— Великолепно. Радвам се. Аз обичам Ферани. Прекрасно създание.

Пучини беше щастлив. Началото предвещаваше добро — три неща едновременно го обнадеждаха: отново Театър Реджо, отново първи февруари, отново Ферани! Той желяеше и трите.

Прибра се „в къщи“, в Галерията. Седна пред Бифи.

— Джакомо!...

Обърна се: Леонкавало. По-пълен, откогато и да било.

— Сервус, Руджиеро! — поздравя го радостно.

Почерпиха се с вино, разговориха се непринудено, весело, както става обикновено между стари приятели.

— Работиш ли върху нещо? — попита го Леонкавало между другото.

— Да — отговори му Пучини, — завършвам новата си опера, Бохеми.

— Какво?! — изкрещя Леонкавало настръхнал, със зачервено лице.

— Какво ти стана изведнъж? — попита го кротко учуденият Пучини.

— Какво ми стана ли?! — задушаваше се от гняв Леонкавало. — Бохеми е моя, моя е идеята! Ти не я искаше, когато във Вакало ти предложих либрето.

— Ти също не я искаше, затова го предложи на мен.

— Но аз я композирах...

— Аз също.

— Ужасно!

— Великолепно! — дигна рамене Пучини. — Така ще има две опери Бохеми вместо една.

— Ужасен човек си!

Леонкавало скочи и избяга.

На другия ден сутринта в Секоло се появи статия, че Руджиеро Леонкавало е завършил новата си Опера Бохеми, която, скоро ще бъде представена във Венеция.

Същия ден вечерта се появи подобна статия в Кориере дела Сера, че в близките дни Джакомо Пучини ще завърши новата си опера

Бохеми, която скоро ще бъде представена в Торино.

Публиката се смееше и развълнувано чакаше интересното състезание. Кой ще бъде победителят? Леонкавало, който написа Палячо, или Пучини, който композира Манон Леско? Италия се раздели на две.

Леонкавало бързаше. Вестниците съобщиха, че в началото на януари венецианският Театър Фениче ще представи неговата опера. Изпревари Пучини. Вестниците съобщиха дори и това, че в Париж Опера Комик вече се готви да постави Бохеми на Леонкавало. В първия ход на двубоя Леонкавало победи.

Това не развълнува Пучини — напротив, подтикна го към по-голяма активност. Замина бързо за дома, в Торе дел Лаго, за да завърши Бохеми.

Още първия ден повика Чеко, Пани и двамата братя Томази.

— Седнете в моята стая — помоли ги той. — Играйте на карти, пийте, вдигайте шум, докато работя. Нужно ми е вашето добро настроение — не мога сам да понасям голямата тъга.

Те изпълниха това, за което ги молеше: играеха на карти, смееха се, сякаш Пучини не беше там. Но без да искат, все пак понякога млъкваха, когато музиката ги пленяваше.

— Не подслушвайте! — скара им се Пучини. — Вийте като чакали, това ми е нужно.

— Как може да се работи така?! — казваше му всяка сутрин Елвира ужасена, клатейки глава.

Беше двадесети ноември. Пучини композираше, приятелите му играеха на карти както всяка нощ.

— Каро ас!

— Удрям.

— Фа-ми-фа-сол... — шепнеше си Пучини. — Не е добре: Ето... Това е!

— Ти си, Чеко!

— Удряй, Феро, не е баща ти!

— „Какво каза лекарят?...“

Изведнъж Пучини удари един акорд — и хълцайки, се похлупи върху пианото.

Четиримата приятели скочиха, спуснаха се към него, прегърнаха го, загалиха го:

— Джакомо!...

Пучини ги погледна с очи, плуващи в сълзи, задъхан им каза:

— Мими умря!... Умря моята малка Мими! — После: — Завърших, момчета!...

Започна да свири, да пее. С устата на Мими каза: Sono andati. — Аз съм вече мъртва... Изсвири цялата сцена на агонията. Разплакаха се и петимата.

— Тези няколко последни страници ще те направят безсмъртен, Джакомо — промърмори Чеко.

Пучини все още изглаждаше, поправяше, но вече не работеше по цяла нощ. И бавно се върна отново към живота, между близките си. Беше много мил и непрекъснато се шегуваше. Смееше се, закачаше се, беше много внимателен с всички.

— Мисля, че работих добре — каза той просто.

Телеграфира на приятеля си Алфредо Казели в Лука: Елате всички — готов съм. И наистина на 10 декември „бохемите“ пристигнаха с теснолинейното влакче. Сkochиха от влакчето и при смеха на спътниците си веднага още там на гарата се преоблякоха в смешни дрехи: Казели като гладиатор, Чеко като палач, Клето Бевилаква — свещеник, Анджелони — турски евнух. Всички се качиха на една каруца и с викове влязоха в Торе дел Лаго. Цялото село се събра около тях, тичаха, смееха се, провикваха се „Да живее“, придружиха каруцата до вилата на Пучини. Там Клето, свещеникът, ги благослови, а Алфредо Казели, кланяйки се до земята, поздрави Джакомо:

— Ave, Caesar, morituri te salutant!^[4]

Двете деца подскачаха от радост, само бедната Елвира клатеше глава: възрастни хора, а се държат като деца.

Гостите се запътиха към къщата, но Джакомо ги спря:

— Елате — каза им най-сериозно — да ви покажа нещо... нещо много интересно.

Той нареди приятелите си около градинската поливачка.

— Това е мое собствено изобретение. Сега гледайте!

Бързо завъртя крана и изпръска с вода всички. Така се разсмя, че сълзи се появиха в очите му. Това бе същият Пучини, който още същата нощ със страдащо лице, преобразен, развълнуван, изсвири на десетимата свои приятели новата си опера Бохеми.

Коледата на хиляда осемстотин деветдесет и пета година Пучини разкъса на три. Бъдни вечер не прекара в къщи, в Торе дел Лаго, сред семейството си. Елвира малко му се разсърди, но той чувствуваше, че трябва да приеме любезната покана на Джакоза и съпругата му и че трябва да чествува този пръв коледен празник след славното завършване на Бохеми с двамата си съавтори, по-точно казано, с другарите си съавтори — Луиджи Илика и Джузепе Джакоза, двама прекрасни мъже, отлични приятели, с които цели две години се мъчи, кара се и размишлява над всяка дума. До тях ще седнат невидими Мими и Мюзета. И навярно при тях за няколко минути ще прескочи защитникът — светия, усмирител и бащински приятел и на тримата, Сор Джули. Сега те тримата имаха предимство, на тях дължеше всичко.

Първият празник, разбира се, е за Елвира и децата. Ще ги отрупа с подаръци — всичко, каквото пожелаят очите и устата им — ще ги успокои. Вторият празничен ден е за Лука, за сестрите му — и тях Джакомо не забравя никога.

— Вие ли сте онзи ужасен човек, за когото Джузепе толкова много ми разказва, заради когото живях дълги месеци като вдовица? — попита го усмихнатата очарователната съпруга на Джакоза.

Пучини никога не беше прекарвал по-весело Коледа. Илика наистина надмина себе си: просто изригваше от весели по-весели идеи и шеги — едва се побираше в кожата си. С тях празнува и Джулио Рикорди, без него радостта нямаше да бъде пълна. Старият господин съвсем се беше подмладил, шегуваше се, играеше, пиеше и пееше. Самият той изсвири Валса на Мюзета, а Джакомо пееше. Но не изсвириха нищо друго от Бохеми, за да не отлети веселото настроение.

В края на богатото угощение на масата беше поднесена грамадна козуначена пита с лавров венец върху нея — мил подарък от Сор Джули. Гръмнаха тапите на шампанското. Джакоза с шеговито стихотворение поздрави Пучини, „краля на сърцата“, безсмъртния композитор на Бохеми. Чукнаха се, пиха за успеха на новата му опера.

Суеверният Пучини ги спря. Цитира *La Fontaine*:

Мечката бе още жива, кожата ѝ върху нея, а пирът в разгара си!

Седяха в дъното на ложата, скрити, за да не ги види никой. Във великолепната малка опера на Венеция, в Театър Фениче: Пучини и Илика. Не можеха да се сдържат да не чуят Бохеми на Леонкавало, операта, с която трябваше да се състезават. Те знаеха добре, че от двете опери само една ще остане да живее, другата ще загине на бойното поле, ще изчезне от театралната програма. А операта на Леонкавало вече имаше сериозен успех не само тук във Венеция, но и в Париж. А и Виена, и Будапеща се готвеха да я представят.

Сериозен успех ли? Да, но не вълнуващият, бурен успех на Палячо. Музиката е приятна и хубава, това е безспорно, но не е убедителна, не трогва. А жанрът ѝ? Комична опера ли е? Музикална драма? Нито едното, нито другото, едновременно и двете. Сякаш е съставена от две опери. Първите две действия с непрекъснато повтарящите се шеги, лудории на „бохемите“ са по-скоро бурлеска, отколкото драма. А последните две действия — безутешно тъжни. На сцените в Кафе Момюс им липсва лиризм, а на тези в мансардата — усмивка. Самите „бохеми“ не са достатъчно симпатични, сърдечни и добри: в началото са разпуснати хлапаци, а после изплашени деца. Драмата — с всичките ѝ сълзи и усмивки — не започва още от първото действие и не продължава в цялата опера, а неочаквано се развива колебливо в последното действие. И сякаш Мюзета е главната женска роля, а не Мими. Колко различна е тяхната Мими, колко по-жива и колко трогателна — още в първото действие.

Пучини и Илика непрекъснато се усмихваха един на друг в полумрака на ложата. Успокоиха се напълно. Спокойно сърбах супата от морски миди и раци, *frutti di mare*, „морският плод“ в Коломбо — венецианецът Илика знаеше къде готвят най-хубаво в цяла Италия. Сцена по сцена те разнишиха цялата опера на Леонкавало.

— Мислех, че Руджиеро има по-голям усет за сцената — каза Пучини. — Сега вече разбираш ли, Луиджи, защо извадих два пъти нашата опера на улицата и защо я представям с три вида декори? Да има движение на сцената. А драмата да държи в постоянно напрежение, с най-естествена логика, до крайната развръзка. Пиха едно великолепно *soare*. Чукнаха се.

— Мими ще победи Мюзета — засмя се Пучини.

Усмихнат, Пучини поздравява Чезира Ферани, която му отговаря с усмивка от сцената. Голяма артистка! Каква прекрасна Манон беше и

каква великолепна Мими ще бъде! Но репетицията продължава и той не иска да я смущава. На първо време не се намесва. Проучва, наблюдава: Горга, тенорът е добър, Мюзета на Пазини е очарователно мила, Марсел на Моро е трогателен. Обаче повече от всички го интересува младият диригент, Артуро Тосканини. Наблюдава напрегнато всяко негово движение, всяка негова дума. Работата му е безпогрешна. Възприема свършено, чувства всичко, което той беше замислил и мечтал. Всяко негово темпо е добро. Ускорява, забавя, усилива, намалява тъкмо там, където трябва. Нито веднъж не сбърка. Просто увлича оркестъра и певците. Говори, обяснява, пее, за да ги накара да разберат какво иска. Голям артист, изключителен артист! Удоволствие ще бъде да се работи с него. Пучини още не познава Тосканини, но вече го обиква чрез работата му. А колко големи диригенти вече познаваше: Акиле Паница, Франко Фачо, Леополдо Муньоне, отличния стар Томе, римския Маскерони, но този младеж със сериозно лице е по-добър от всички. „Вълшебник, мисли си Пучини, сякаш прониква в сърцето ми, в мозъка, долавя всяка моя мисъл.“

При първата почивка му се представи. После любезно го пита:

— Коя е тайната ви, маестро, че под вашата палка оркестърът просто се преобразява?

— Тайната ми е много проста — отговаря му със скромна усмивка Тосканини. — Свирия такт по такт онова, което композиторът е писал, и го свирия така, както той го е написал. Но коя е вашата тайна, маестро, че всяка ваша ария е толкова трогателна?

— Моята тайна е още по-проста — отговори също скромно Пучини: — Пиша онова, което чувствавам.

Но само през почивките те бяха така кротки и любезни. По време на репетициите проявяваха строгост, твърдост, да, караха музикантите и певците да се изпотяват: във всичко напълно се разбираха: и двамата търсеха свършенството. Човек дори не може да си представи по-хармонични репетиции.

Целият театър очакваше блестящ, голям успех — това очакваха Тосканини и Пучини. Чезира Ферани сияеше от щастие.

Напразно Пучини забрани на членовете на Клуба на бохемите да дойдат на премиерата — Чеко, Лодовико Томази, Анджелони, Алфредо Казели, Феручо Пани все пак пристигнаха, не можа да ги задържи. Те

седяха натъпкани в ложата до сцената, зачервени от вълнение: ще видят собствения си живот на сцената, едва ли не себе си. Разбира се, в театъра е — както на всички премиери на Пучини досега — и Пиетро Маскани, този път на първия ред и в елегантен смокинг.

Постигнаха голям успех, ръкопляскания, извикване на сцената, но все пак този успех не беше триумфален, както успехът на Манон Леско. Публиката не ликуваше. Пучини чувствуваше малко разочарование: очакваше повече, по-голям успех.

На другия ден сутринта жадно грабна вестниците. Пребледня, когато четеше критиките, не искаше да повярва на очите си:

„... Тази оперна музика не оказва никакво въздействие върху слушателите.“ „... Какво е това? Музикална комедия с трагичен край?...“ „... Музиката на Бохеми е лека, много лека, прекалено лека, не само във веселите ѝ части, а и в драматичните, и в страстните“

— пишеше Карло Герсецио в Стампа и завършваше критиката си с думите:

Добре би било, ако авторът разбере, че това му произведение не е нищо друго, освен момент — на грешка и нека скоро се върне към истинския път на изкуството.

Дори и Е. А. Берта, който така въодушевено хвалеше Манон, беше написал истинска жлъчна критика в Газета дел Пополо:

„Пучини трябва да се върне към големите и сериозни художествени битки.“

— Негодници! — ядосваше се Пучини огорчен; И с пълна сила го обхвана меланхолията.

Напразно Тосканини го окуражаваше: „Тази опера ще пожъне успех в целия свят!“, напразно Джулио Рикорди му повтаряше: „Това е общо дело на Сондзоньо и Леонкавало, парите на които са много и ръцете дълги... но аз вече договорирах Бохеми в Рим, Палермо и Неапол. Там ще им отговорим!“, напразно една весела компания от млади момичета и момчета ръкопляска въодушевено на Пучини в една малка механа в Торино: „Написа операта за младежта!“ — Пучини беше неутешим, нанесе му дълбока рана, която не можеше да излекува никакво лекарство.

Замина си в къщи при Елвира, и ѝ каза с мрачно лице:

— Няма да пиша повече опери... по-хубава от тази не мога... в нея излях цялото си сърце!... Ще скъсам с музиката, отсега нататък ще бъда само ловец!...

Елвира съчувствуваше на Джакомо, но въпреки това тайно му се присмиваше: какво дете е и в болката си!

След четири дена Пучини получи телеграма:

Човек умира — правителства се сменят — но
мелодиите на Бохеми вечно ще живеят — Едисон.

Това, което Рикорди и Елвира не успяха да направят, направи го Едисон: възвърна на Пучини самоувереността и желанието за живот.

Но след три седмици в Рим, в Театър Костанци, се повтори почти същото, което се случи в Торино: успех пред публиката, но пълен провал в пресата. А и тук прочут диригент дирижираше Бохеми, същият, който осигури успех на Манон, Маскерони, директорът на римската опера. Рикорди едва успя да убеди Пучини да отиде в Палермо.

— Стига ми този срам! — негодуваше той огорчен.

Пучини замина за Палермо не заради Рикорди, а заради съгражданина и приятеля си Муньоне от Торе дел Лаго. Защото Муньоне щеше да дирижира Бохеми в Палермо, същият Леополдо Муньоне, който присъствуваше на раждането на операта му, който заедно с него плачеше и се смееше, поощряваше го по време на работата му и се възхищаваше, който изстрада докрай заедно с него всичките мъки на творческото съзидание, който познаваше всяка

негова мисъл и освен това беше един от членовете основатели на Клуба на бохемите. Това задължаваше Пучини. Не можеше да постъпи така с верния и добър Муньоне, да отиде в Торино и Рим и да не отиде тъкмо в Палермо, където Муньоне ще дирижира. Трябваше да замине въпреки желанието си.

Мил, малко налудничав беше този Леополдо Муньоне, колоритен, капризен, чудат човек, но със сърце. Беше по-суеверен и от Пучини.

— На тринадесети, в петък?!... Полудял ли си? — крещеше извън себе си той. — Няма да дирижирам, дори и господ да иска това! Намери си друг диригент! Да не съм полудял, че заради един побъркан да си счупя главата!

— Разбери, човече. Тринадесети, и при това петък, е моят щастлив ден — опита се да го успокои Пучини.

— Но не моят!

Измина цяла седмица, докато най-после Муньоне отстъпи.

Пучини без настроение гледаше сцената, почти всички имена бяха непознати: Мими — Ла Стеле, Рудолф — Гарбен, Марсел — Сотолана, Мюзета — Ада Джакети^[5], но още на първата репетиция се развесели: тази е истинската, така я беше замислил, така! Четирима млади певци, четирима талантиливи артисти пеят операта на младите. С какво въодушевление, с каква мяра, с какъв естествен чар! Сега за пръв път се чувствава истинското настроение на Бохеми. Тези младежи разбират какво искаше той — разбират тази напоена със сълзи, усмихваща се бохемска романтика.

А колко много ги ругаят! И Муньоне, и той, до пресипване викат по тях. Но Муньоне и насърчава певците си, възхитително е това, което им казва: „Деца!... Тази вълшебна, потресаваща опера Торино и Рим не можах да изведат до пълен триумф, но ние ще покажем на света какъв шедьовър е тя!... Хайде, да поработим... Внимание: започвам!...“ И отново започва да се ядосва, не одобрява, ругае, без да подбира думите си. Но и хвали, и ръкопляска. Знае как да развълнува до крайност, да въодушеви партньорите си. Никъде така не бяха се носили ариите на Мими и Рудолф. Прекрасен човек е този Пополдо! Целият е само нерви, нетърпение, огън, от него просто тече пот, а беше почти без дрехи, постепенно всичко хвърли от себе си. Репетиционната треска е в разгара си. Той увлича със себе си и Пучини: „Не пейте само

с гърлото си, а и със сърцето! Аз също с него я композирах!“ — извиква той към сцената.

Тринадесети април: тринадесети и петък. По това време Сицилия е най-хубава. Пучини е излязъл на балкона на хотела, диша дълбоко, така много се радва на утрото. Синьото небе блести и е толкова близо до него, сякаш го покрива изцяло. Под него е пазарът на цветя — най-чудният пазар на цветя в света: рози, мимози, фрезии, карамфили, орхидеи... Прилича на хилядацветен голям залив, посипан с цветя. Докъде виждат очите, само цветя и цветя. Пучини изтича на пазара и закупи грамадно количество цветя, най-малко за десет кошници, ѝ ги изпрати на двете млади артистки, Ла Стеле и Ада Джакети.

Пучини е весел. Дори съжالياва, че е толкова весел и уверен. С какво право? Исква да остане сериозен, но се смее. Никога цигарите не са били толкова ароматични, никога. Пучини знае още от дете, че е роб на времето: мъглата го измъчва, а слънчевата светлина го прави щастлив. Но толкова щастлив никога не е бил!

Облича се, подсвирквайки си. Поглежда се в огледалото, как изглежда в авторския си фрак. Беше отслабнал, станал по-строен, това го радва. Дали ще го извикат на сцената да се поклони пред публиката? С такова настроение тръгва вечерта за театъра, сякаш отива на сватба.

Леополдо Муньоне скубе косата си, крещи:

— Няма да дирижирам!... Да го отложим за утре!...

Дъхът на Пучини спира.

— Какво се е случило, за бога? — пита уплашен.

— Паяк полази по фрака ми! — бледнее Муньоне. — Това е най-опасният признак! И черна котка пресече пътя ми!... Няма да дирижирам.

Пучини се смее. Но Пополдо не се шегува. На никаква цена не се съгласява да дирижира. Пучини го успокоява, моли го, увещава го заедно с директора и с участващите артисти. Най-после Муньоне отстъпва: взема палката и с дълбока въздишка слиза при оркестъра.

Но след миг отново се спуска обратно, със съвсем разстроено лице.

— Нали ти казах, нещастнико, че е тринадесети и петък! — крещи на Пучини. — Няма го обоистът, навярно е умрял!

Сега вече не могат да го спрат, не може да се говори с него: намята пелерината си и се спуска към изхода за артистите, излиза тичешком от театъра. На вратата едва не събаря пристигащия бавно, достопочтен обоист, часовникът на когото бил спрял.

Публиката шуми, тропа и свири. Добри предзнаменования. „Сигурен провал!“ пошепва Муньоне на Пучини, когато най-последно го тласват към оркестъра.

Започват половин час по-късно: публиката е ядосана.

Но едва започва операта (как играят и пеят тези младежи и само как е преобразен, с какво въодушевление дирижира Муньоне!) — вече ръкопляскат, като прекъсват играта: повтарят арията на Мими, искат да чуят отново и арията на Рудолф: „Бис!... Бис!...“ носи се непрекъснато, еднакво от партера и от галерията. Още в края на първо действие публиката става, ръкопляска, буйствува „Авторът!... Пучини!... Да живее Пучини!“ Но Пучини все още не се показва. Остава певците и Муньоне да се кланят вместо него.

Едва сега ще се реши битката: следва дръзкото и деликатно второ действие. Но успехът е още по-голям, невероятен. Ада Джакети е великолепа, а и колко е хубава! Това момиче надмина себе си. Валсът на Мюзета повтарят два пъти. А след спускането на завесата отново дивни викове и ръкопляскания, настояват за автора. Пучини все още чака, измъчва публиката. През целия антракт ръкопляскат. „Спечелихме битката!“ — усмихва се Пучини, но от суеверие чука три пъти, за да не урочаса успеха.

Да, така си беше представял това трето действие: тази съвършена поезия. Сега публиката онемя. Само тук-там се чува хълцане. Но след спускането на завесата скача цялата публика, вика и ръкопляска, целият салон се тресе, настояват за автора, вече не може да се крие. А когато Пучини се появява пред завесата, връхлита го буря от ликуващи гласове. Не го оставят да слезе от сцената, отново и отново искат да го видят. Муньоне вече е на мястото си, чука непрекъснато с палката, а Пучини все още се покланя.

Четвърто действие — трудно е да се опише. Басът три пъти изпява арията с маншона. А от момента, когато Мюзета довежда агонизиращата Мими, цялата публика плаче — Пучини също.

Завесата се спуска. Лицата са мокри от сълзи, ръкоплясканията не стихват. Артистите се покланят, един път, два пъти, двадесет пъти,

но ръкоплясканията не стихват, публиката диво реве. Хвърлят върху тях цветя: цялата сцена е покрита с цветя. „Бис!... Бис!... Бис!...“

„Да саро!...“ „Да се повтори“ — гърми в хор целият салон. Муньоне не разбира: какво искат да повторят? „Цялото действие!“ — викат отвсякъде. Такова нещо още не се беше случвало!... Муньоне събира вече започналите да се разпръсват музиканти и започва отначало четвъртото действие.

Публиката отново буйствува. Все още не си тръгва. По лицето на Пучини се стичат сълзи: така стои там неподвижно, с наведена глава. После целува Муньоне и поред всички певци, най-искрено, без всякаква поза.

Вече само двама стоят пред завесата: Муньоне и той. Мястото на оркестъра е вече тъмно, певците се обличат. Но отново прозвучава: „Бис!... Да саро!...“

Муньоне се подчинява. Пламват лампите при оркестъра. Дежурните и театралните прислужници хукват да върнат музикантите и вече свалилите грима и преоблечени в цивилни дрехи певци. Никога още публиката не беше виждала по-здрава, по-елегантна и щастлива Мими от появилата се в прекрасни дрехи и шапка на главата госпожица Ла Стеле. Започват със сцената на агонията.

Двадесет и девет минутното четвърто действие продължава час и половина. Отдавна вече е минало полунощ, когато Пучини се среща с Муньоне и шестимата млади певци в една затънтена малка кръчма. Истински са влюбени в него.

— Никога повече няма да имам такава вечер — казва трогнат Пучини. — Благодаря ви, деца!... На Пополдо, на вас и на Сицилия!

А какво писаха вестниците?... Какво можеха да пишат? Ако пишат друго, палермската публика щеше да разбие печатниците им. Писаха:

... Невиждан бурен успех!... Два пъти повторено четвърто действие!... Бохеми е шедьовър!... Пълен триумф на Пучини!...

Пучини телеграфира на Илика и Джакоза:

Мими победи Мюзета.

[1] Сцена от живота на бохемите (фр.) — Б.пр. ↑

[2] И двамата писатели са израснали във Венеция. — Б.а. ↑

[3] Портокали! Кестени! Карамели! Цветя! Сладкиши! Сметана! Врабчета! Кокосово мляко! Фурми! Сливи! Дрънкулки! Ето играчките на Парпиньол! — Б.пр. ↑

[4] Здравей, Цезар, умиращите те поздравяват (лат.) — Б.пр. ↑

[5] По-късно става съпруга на Енрико Карузо и двете си деца, мислейки за Бохеми, кръщава Мими и Рудолф. — Б.а. ↑

3

Моето триумфално лято — така Джакомо Пучини нарече лятото на 1896 година. Чувствувахте, че никога в живота му вече няма да има такава лято. Беше на тридесет и седем години. „Животът на всеки стига веднъж кулминационната си точка, разсъждаваше той, сега моят живот е на своя връх.“ Труден, мъчителен беше пътят нагоре, но тъжен ще бъде надолу. Тук би трябвало да спре, на тази точка, тук би трябвало да остане завинаги. Сега наистина имаше всичко: семейно щастие, мир, радост. Любовта на Елвира, нейната разумност и ред, обичта и веселостта на децата — Фоска е вече на седемнадесет години (а каква е прекрасна, истинска тосканска красавица, изцяло прилича на майка си!), Тонио е на десет, — възхищението на приятелите, двама прекрасни сътрудници, най-авторитетното издателство, най-милите сестри, слава и пари, неизмеримо много пари, автомобил, моторница, лов, риболов, карти, това вълшебно Торе дел Лаго и Лука, и Виареджо — нищо, абсолютно нищо не му липсваше в живота, всичко се осъществява.

Само едно-единствено негово желание не беше се още изпълнило: да опознае света — целия свят. Беше започнал да пътува като любопитно дете, посети Будапеща и Виена и откри два малки баварски града, Инголщад и Фулда, но какво е това в сравнение с целия свят, а светът е толкова прекрасен, толкова вълнуващ и толкова интересен.

През това лято за пръв път посети Байройт, Ванфрида на Рихард Вагнер и присъства на тържествата във Фестшпилхаус. От Летящия холандец до Парсифал, най-смирената душа и най-голямо очарование. Все още продължаваше да смята „Парсифал“ за най-потресаващата опера. Беше гост на Козима Вагнер, прекрасната дъщеря на великия Лист, вдовицата на Вагнер, „господарката на Байройт“, запозна се с децата на Вагнер, Зигфрид и Ева (Зиглинде) и с унгареца Янош Рихтер, най-добрия Вагнеров диригент, гениалния организатор на Вагнеровите тържества — и се гордееше, да, гордееше се, че навсякъде го приемаха като някакъв малък крал, като един от почетните гости на Байройт.

Елвира много рядко пътуваше с него, оплакваше се от астмата си, а трябваше да се грижи и за децата — това трябваше да разбере Джакомо. Той го разбра и пътуваше сам, без Елвира. Тя не съжеляваше, че остава сама: „Поне ще мога да изчистя, да боядисам къщата на спокойствие.“ Не можеше да понася тези постоянни посещения на гости.

„Аз съм олицетворение на верността, но обичам разнообразието, новите преживявания, разсъждаваше Пучини, верен съм на Лука, на Торе дел Лаго — Торе дел Лаго е моят Ванфрид, — понякога посещавам и други градове, но винаги се връщам в него, изпълнен с носталгия, с непроменена любов. Така е с всичко: приятелите, сестрите, Елвира, която е свършена съпруга, винаги се връщам при тях, нищо не може да ме откъсне. Вярност, вярност и благодарност, но не робство, не еснафско ограничение, не жертвуване на целия живот!“

Пучини изживя голяма радост: посети го Сор Джули, макар и само за един ден. Беше очарован от Торе дел Лаго.

Сутринта не стана нито дума за опера, за театър, за работа, за планове. Но след обяда, при кафето, все пак разговорът се пренесе на тази тема.

— Бохеми пожъна голям успех в Бреша, а също и в Неапол. Всеки ден по един-два нови града я договарят — каза Рикорди.

— А чужбина не проявява ли интерес?

— Как да не проявява! Манон Леско вече завладя цяла Германия. Сега, разбира се, отвсякъде искат и Бохеми. Но не само Германия се интересува от нея, а и Будапеща, Виена, Москва, Прага, Париж...

— Париж ли? Крепостта на Масне? Където представиха и Бохеми на Леонкавало?

— Вчера получих писмо от Андре Месаже, директора на Опера Комик.

— Месаже откъде знае за Бохеми?

— Изпратих му една партитура и приложих към нея критиките от Палермо и Неапол.

— Как бих искал да се запозная с Париж! — въздъхна Пучини.

— Ще отидеш за премиерите си — засмя се Рикорди.

— Моля, не насърчайте Джакомо. И без това непрекъснато пътува! — прекъсна го Елвира.

— Не съм казал още най-интересното: и Америка вече те откри. Два града се интересуват от Бохеми и Манон Леско: Ню Йорк и Буенос Айрес.

— Невероятно!...

— Може да отидеш в Аржентина на лов за щрауси — засмя се Елвира.

— И ще отида! Ще ти донеса пера от щраус за шапката ти.

— Но в Ню Йорк и аз ще дойда с тебе. Ню Йорк искам да видя.

— Е, най-после да ме придружиш и ти някъде!

— Знаете ли, Рикорди — каза Елвира, — Джакомо е едно голямо дете.

— Зная, госпожо — отговори ѝ Сор Джули. — Тъкмо това е интересното в него.

— А какво стана с операта на Леонкавало?

— Вече едва ли я представят някъде.

Пучини искаше да знае всичко.

— А какво пишат миланските критици? — попита той. — Онези, които ме каляха: берсециовци, бертаевци? Как ще се извинят?

Рикорди се засмя.

— Не се тревожи за тях, не са срамежливи момичета. Кожата им е дебела. Пишат, че представлението в Торино било много лошо: това ги подвело.

— Не е вярно!... Това е лъжа!... Представлението в Торино беше добро, а Артуро Тосканини е най-прекрасният диригент, когото съм срещал в живота си. Не разрешавам да го хулят!

Джулио Рикорди изпитва голяма мъка: Джакомо Пучини не обича сина му, Тито Рикорди, когото подигравателно нарече „Савойски херцог“. Той знае и чувства това. Може би Джулио Рикорди малко греши: Пучини толкова високо го ценеше, че в сравнение с него синът му изглеждаше малък. Джулио е приятел и артист, а Тито делови човек, прекрасен делови човек — така го вижда Пучини. Да, да, възможно е, но тогава защо Пучини обича толкова младия директор на фирмата Рикорди, Карло Клаузети.

— Джакомо, бих желал — каза му Сор Джули любезно, дипломатично, — да се сблизите малко с моя син. Той е голям твой почитател, повярвай ми, и знае добре какво съкровище се крие в теб. Виж, аз скоро ще се оттегля от работата, остарях, уморих се, а и не съм

бил никога истински издател, истински делови човек, постепенно ще предам всичко в ръцете на Тито, той е много по-ловък и по-енергичен от мен, познава отлично професията.

— Зная.

— Той разпространи в чужбина Манон Леско и Бохеми, той, а не аз. Има широки връзки, много обича да пътува и добре говори чужди езици. Много способен, акуратен, енергичен издател. Поговори с него, запознавай го с плановете си заради мене. Не е доволен, че винаги преговаряш само с мене, а него дори не забелязваш.

— Трудно е да се забележи някой до теб — засмя се Пучини. — Но всичко ще бъде така, както желаш. Впрочем и аз ценя Тито и съм — му благодарен за грижите, които полага за мен.

Те се разходиха край брега на езерото, после седнаха на една скамейка.

— Мислил ли си за следващата си опера? — попита го Рикорди.

— Вече зная и името ѝ — засмя се щастлив Пучини. — Ще напиша опера по „Тоска“ на Сарду.

Лицето на Рикорди помръкна.

— Трудно ще направиш това — каза той без настроение. — Викториен Сарду вече е продал „Тоска“, и то на Франкети, на някогашния ученик на баща ти, който вече работи върху нея. Луиджи Илика пише либрето.

— Илика ли?!... Мошеник такъв! Ще му откъсна главата!

— Потърси си друг сюжет.

— Не! — отговори му решително Пучини с упоритостта на разглежено дете. — Искам Тоска. Или Тоска, или нищо! В нея видях Сара Бернар, беше незабравима!... Вече обмислих развитието на цялата опера. Ще бъде по-вълнуваща от драмата на Сарду.

— Разбери, Джакомо, невъзможно е — опита се да го разубеди Рикорди. — Знаеш ли кой искаше да пише музика за Тоска? Верди! Драмата беше завладяла и него, посети Сарду, който му е приятел, но Сарду не можа да направи нищо: Франкети държеше на правата си. Верди бе принуден да се откаже от Тоска.

— Но аз няма да се откажа от нея! — извика страстно Пучини и силно удари с крак по земята.

Скочи, заразхожда се нагоре-надолу, спря пред Рикорди.

— Говори с Франкети и му кажи, че тази ужасна Тоска не е за него. Че ще го доведе до истински провал. Убеди го да се откаже. Предложи му нещо друго.

Рикорди тъжно поклати глава.

— Не, не... това не мога да направя. Дори не и заради Верди. Но може би Илика, Франкети го слуша, а и либретото е негово. Сарду също го познава добре, посетил го е в Париж заедно с Франкети.

— Чудесно! — ликуваше Пучини. — Поне ще бъде наказан негодникът, заради неверността си. Ще дойда с теб в Милано, за да говоря с Илика.

— Какво чувам, мошенико? Тайно си ми изневерил? Зад гърба ми пишеш либрето за Франкети?

Илика виновно запримига.

— Знаеш, Тоска винаги ме вълнуваше — заекна той смутено. — Тъкмо бях свободен... Ти също не поиска от мен никаква работа. — Така че помислих...

— Тоска и мен ме вълнува. И още как ме вълнува!... Покажи какво си написал.

Пучини внимателно прерови либретото на Илика.

— С това може да си напалиш печката, Луиджи! — каза му със смях. — Пет пари не струва.

Илика се ядоса.

— Франкети го харесва. Това е важното — измърмори ядосан той.

— Но на мен не ми харесва — подчерта строго Пучини. — Защото аз ще пиша музиката на Тоска, а не Франкети, ако искаш да знаеш.

— Ти ли?

— Аз. Защо ме гледаш така глупаво? Да. Тоска ще бъде моя. И то ти ще ми я напишеш.

— Аз ли?!... Как?

— Веднага ще говориш с Франкети. Ще говориш против Тоска, ще му обясниш каква ужасна драма е и няма да го оставиш, докато не се откаже от нея. После великодушно ще заминеш за Париж, за да се опиташ да уредиш работата със Сарду и да унищожиш договора с него. Ще го направиш ли?

Илика мълчаливо гледаше Пучини, но очите му се смееха. Пучини го сграбчи с двете си ръце за раменете и силно го разтърси:

— Отговори! Ще го направиш ли?

— Дявол си... Ще го направя. Ще се опитам.

След една седмица Пучини получи телеграма от Илика.

Тоска е твоя. Франкети се отказа. Сарду се радва.

— Вече скицирах цялата драма, както я виждам — обясняваше Пучини на Джакоза и Илика. — Не следвах във всичко Сарду, направих по-логично действието и избягах скучните места. Засилих вълнението, напрежението. Да си призная, малко ме смущава, че Сарду работи с измислени имена: Скарпия, Каварадоси, Анджелоти... Не са исторически имена, измислил ги е. Аз обичам действителността, но какво да правя? Всички тези имена са вече преминали в общественото съзнание, не мога да ги променя. — Обърна се към Джакоза: — Задачата е съвсем различна от Бохеми. Настроението на тази драма не е романтично, лирично, а страстно, мъчително и мрачно. Тук няма да работим само с любезни, добри хора, а със зверове, каквито са Скарпия и Сполета. И нашите герои не са добродушни, нежни като Рудолф и Мими, а решителни, смели. Образът на Скарпия е сложен, той не е само лош и жесток, а и развратен, светски човек. Колкото е омразен, толкова е и интересен, високомерен, с една дума...

В захлас слушаха Пучини, който през това време запали нова цигара.

— Значи, трябва да преминем към друг стил... преди всичко ти, Джакоза, трябва да пишеш други стихове. Не лирични, нежни, а изпълнени с драматизъм, силни, страстни. Разбираш ли? С Бохеми искахме да предизвикаме сълзи, искахме да трогнем публиката, с Тоска ще разгневим, ще събудим чувството за справедливост у хората, ще ги накараме да настръхнат. Бяхме добри, сега ще бъдем жестоки.

Следобед Джакоза и Илика заедно прегледаха подробната схема на Пучини.

— Колко голям драматург е Джакомо — мърмореше Илика. — Би могъл да си изкарва хляба и на драматичните сцени.

След вечеря започнаха да работят.

— За щастие — смееше се Джакоза — тук действията са три, а не четири!

— Знаеш ли как те нарича гальовно цялото село? — Илика закачи Пучини. — Ти си Maestro Cuscumeggiante, поетът на „дамичките!“

Пучини се засмя:

— Наистина съм такъв.

Илика каза истината. Момците и момичетата от селото така наричаха Джакомо Пучини, когото много обичаха. И тъкмо защото го обичаха, му дадоха това шеговито име, а не за да го подиграят.

Само Елвира се ядоса малко на този странен epitheton ornans и с упрек попита Джакомо:

— Кога ще пишеш най-после и за една почтена жена?

Приятно беше да седнат отново заедно тримата.

— Да работим! — подканваше ги Пучини.

Но още при първата сцена спряха.

— Дяволите да го вземат! — ядосваше се Пучини. — Не познавам литургията, църковните обреди. Трябва да замина за Рим, при моя приятел свещеник, при Дон Пиетро Паникели, за да науча от него каква е била тържествената литургия през 1799 година.

— Важно ли е това? — попита го Илика.

— И още как! Трябва да се следва винаги действителността, не бива да се лъже заради удобство.

Колкото Пучини беше бохем в живота, толкова беше педант в работата си.

Още на другия ден телеграфира на Дон Паникели и щом получи отговор, тръгна за Рим. Така че трябваше да прекъснат общата работа.

В Рим Пучини научи всичко, което искаше да знае.

Дребният, с мефистофелско лице, любезен, слаб доминиканец Дон Пиетро Паникели, когото Пучини наричаше с гальовните имена Претино, и Дон Пие, денонощно му беше на разположение. Пучини му зададе хиляди въпроси: за обредите, за процесите, за църковните песни, за поведението и облеклото на богомолците, за клисарите, за министраните, за движенията на свещеника, изпълняващ службата в олтара, за молитвите му, за облеклото му по време на литургията — искаше да знае всичко и Дон Паникели отговори точно на всичките му въпроси. Но за по-сигурно Пучини покани при себе си и стария

маестро Мелуци, известния в цялата страна църковен музикант, за да му посвири старите църковни песни на тържествените процесии, нещо повече, в проучвателната работа включи и библиотекаря на „Rugantino“ Джиджи Дзанацо, и братята Вандини. Пучини направи и исторически проучвания, искаше да знае целия исторически фон и най-малките подробности на походите на Наполеон в Италия и на битката при Маренго. Изкачи Сена Кастел Анджело и добре огледа всичко, за да го запечата в паметта си, обиколи Капитолия, прекара дълги часове в древния храм Сант Андреа ала Вале, за да поправи всичко онова, което Сарду беше сбъркал. Копира и униформата на папската швейцарска гвардия. Пучини беше олицетворение на добросъвестност.

— На този свят съвестта на артиста е най-голяма — каза със саркастична усмивка на учените си приятели.

На път за в къщи Пучини се отби в Лука, за да посети сестрите си. Случайността го срещна на улицата с най-любимия му приятел от детските години, Еудженио Ричи, Тао, селянчето с кръглата глава. Зарадваха се един на друг и се прегърнаха. Тао почти не се беше променил, макар че беше вече навършил четиридесетте, главата му пак си беше обла, очите му блестяха също така шеговито и на лицето му се четеше честност, както в детските години.

— Тао, спомняш ли си колко много се биехме? — попита го усмихнат Пучини.

— Джакомо — каза му Тао, — ела в моето малко селско летовище, във вила Манси, не е далеч оттук, в Монсакрати, там може да работиш, няма да те смуцава никой. А имам и пиано...

— Пиано ли имаш? Ти?

Смутен, Тао почеса голямата си обла глава.

— Ами че, помислих си, може би някога ще дойдеш да ме видиш, макар че стана толкова прочут... а ти не можеш да живееш без пиано, затова купих пианото.

Сърдечен, трогателен човек беше Тао.

— Има мляко, масло, сирене, яйца колкото искаш, а имам и чудесно вино, и суров тютюн за лула...

— Играеш ли на карти?

— Дяволите да го вземат, как да не играя!

И, разбира се, Пучини отиде при Тао, как да не отиде, не можеше да му откаже. Дори заведе със себе си един от някогашните им общи приятели, с когото също случайно се срещнаха в Лука: Луиджи Пиери, директор на пощата в Милано. И Луиджи Пиери обожаваше Пучини още от дете, готов беше да се хвърли в огъня заради него. Беше весел, умен мъж и играеше великолепно на карти.

Вила Манси беше приятна, виното и тютюнът отлични, а каква битка на карти се води, придружена с весел смях. За една партия брискола Пучини беше готов да отиде на края на света.

Но през нощите работеше, работеше като някой апостол. Този път с лула в устата. Не до пианото — едва удари няколко тона, но до бюрото. Сцена по сцена, най-грижливо, най-подробно разработи цялото първо действие. Лека ще бъде работата на Илика. Може да се каже, че липсваха само стиховете, Джакоза ще трябва да съчини само тях, макар че Пучини написа и няколко стиха. Винаги е обичал поезията и имаше сериозни успехи като поет. Обичаше Верлен, Бодлер, Маларме, Рембо, Метерлинк и Д'Анунцио. Увлечаше се от импресионизма. Стиховете му бяха меланхолични и малко мъгляви.

Преживя безгрижни, весели дни. Един месец в Рим и един месец при Тао, но това време наистина не беше загубено. Вярно е, че жадуваше да се прибере в къщи, теглеше го Торе дел Лаго. Елвира, двете деца, лова, Клубът на бохемите и двамата мили, налудничави сътрудници: Илика и Джакоза. Хубаво ще бъде отново да поспорят малко!

Сега работата вървеше по-гладко, по-малко се караха, отколкото по време на „Бохеми“. Напразно, вече бяха свикнали един с друг: продължителната, обща борба създаде разбирателство помежду им. А и един огромен общ успех беше зад гърба им, това ги сплоти повече от всичко. Разбира се, доста пъти се караха и сега, особено Пучини и Илика, които не можеха да се владеят, крещейки, се разделяха, работата спираше за няколко седмици, но и тримата знаеха, че след няколко седмици отново ще се съберат с усмихнати лица и ще продължат да пишат либретото оттам, където бяха прекъснали. Може би беше и полезно от време на време малко да проветрят и да охладят главите си.

При Тоска Пучини промени реда на работата. Не изчака либретото да бъде изцяло завършено, а веднага сядаше и композираше

по някоя сцена, за да не губи време. Когато неверните му приятели отново се връщаха успокоени при него, той вече им изсвирваше музиката към готовия текст.

Тази музика наистина беше съвсем различна от музиката на Бохеми: по-силна, по-внушителна. Само че не беше толкова сантиментална и трогателна. Но може би в нея пламтеше по-горещо страстта на Пучини, която еднакво сгръвяше всяко негово произведение. Пучини винаги търсеше нови пътища, нови разрешения, нови, още по-дръзки оркестрови въздействия, никога не се движеше по утъпкани пътища, не искаше евтино да повтори успехите си. Новото винаги го привличаше. Внимаваше само за едно с най-голяма загриженост: да остане естествен. Изкуството е самата простота, подчертаваше непрекъснато. (И той изповядваше същата мисъл като Мопасан.) Никой не трябва да пише модерна музика само за да бъде модерна. Артистът трябва да говори на общоразбираем език, разбираем за всички, за всеки човек по света, но с най-чисти художествени средства. Точно това е трудното, точно това малцина знаят. „Аз пиша за всички, за всички народи, за всички раси, еднакво за бели, черни и жълти...“

От всичките опери на Пучини Тоска е най-театралната, най-сценичната. Познаването на сцената, усетът към драматичност, художествен синтез се проявяват до съвършенство в това му произведение. А колко горчиви спорове трябваше да води със собствените си сътрудници драматурзи, с Илика и Джакоза, дори и с Викториен Сарду, когото наричаше стария маг.

— На какви баритони разчиташ? — безпокоеше се Джакоза, когато му изсвири финала на първото действие на Тоска. — Публиката няма да чуе дори гласа на бедния Скарпия, оркестърът и хорът ще го заглушат.

— Това именно ще бъде успехът, ще видиш!

А Илика два пъти зачерта думите на Тоска, когато пред нея лежеше мъртвия Скарпия: От този трепереше целият Рим! Но Пучини и трети път вписа в либретото измисления от него израз, знаеше, чувствуваше, че ще окаже ефект, че е добър, виждаше пред себе си сцената.

— Точно преди спускането на завесата прекъсваш музиката си с тези прозаични думи, ще намалиш крайния ефект! — ядосваше се

Илика.

— Не, с тях засилвам ефекта! — успокои го Пучини.

За двете действия се споразумяха най-после, но за окончателния текст на третото действие не можаха да постигнат съгласие. Джакоза написа за Каварадоси един така наречен „латински химн“, който той изпява непосредствено преди екзекутирането, като последна песен в живота си. Химнът наистина беше великолепен: славеше величието на изкуството. Пучини дори го композира. Но чувствуваше, че други думи трябва да вложи в устата на готвещия се за смърт художник, много по-човешки, по-естествени, по-прости. Пучини имаше и други неразрешени проблеми в последното действие, смятано от него за решително. Какво ще стане с Тоска след смъртта на любимия ѝ? Да избяга ли от крепостта Сан Анджелио, или да полудее от мъка? Не можеше да реши Илика, разбира се, всеки момент намираще някакво ново разрешение, но Пучини поклащаше глава: „И това не е истинско, друго трябва тук, чувствувам го“.

В обсъждането включиха и Сор Джули. Но на Рикорди, който беше очарован от първите две действия, никак не се хареса третото действие.

— Избързали сте — каза им той. — Захвърлете го и напишете ново.

— Не, не — протестира Пучини. — Действието е хубаво. Само трябва да се намери завършек и вместо химна да се измисли нещо друго.

— Химнът е най-хубавото! — казаха едновременно Рикорди и Джакоза.

Джулио Рикорди не хареса и това, че Пучини е вмъкнал в Тоска една част от Едгар. Но Пучини остана непреклонен.

— Тук ѝ е мястото, чувствувам го!

Тъкмо бяха прекъснали работата, когато от Париж пристигна телеграма от Сарду: Бих се радвал, ако ме почетете с посещението си.

— Ще видя Париж! — ликуваше Пучини и вече прибираше багажа си.

Париж малко изплаши Пучини с главозамайващото си движение, с шума и с ослепителното си осветление. Уплаши го и го потискаше. Не знаеше нито дума френски — нито френски, нито английски, нито немски, нито един чужд език. Чувствуваше се като загубено дете.

Така се роди онова тъжно писмо, което писа на приятеля си Алфредо Казели, дрогериста в Лука.

Париж, вторник, май 1898

Скъпи Алфредо,

Париж ми дойде до гуша! Мечтая за зелени гори, за хубави широки панталони, в които да люлея удобно корема си, за прохладния вятър, духащ откъм морето, та с пълни гърди да вдишвам благословения солен въздух!

Мразя паважа на улиците!

Мразя дворците!

Мразя големите градове!

Мразя стиловете!

Обожавам очарователния стил на тополите и боровете, свода от проточените сенки на гъсти дървета, там бих желал да издигна храма си, къщата си, работния си кабинет, като келтски свещеник. Обичам да се изтягам върху свежата зеленина на някоя горичка. Обичам косовете, чучулигите, кълвачите. Мразя впрегатните коне, котките, подскачащите по покривите на къщите врабчета и луксозните кучета. Мразя параходите, цилиндрите и фраковете.

На края на месеца тук ще представят „Бохеми“. Надявам се, че и ти ще бъдеш тук.

Прегръщам те от сърце.

Полека-лека все пак се сприятели с Париж. Особено Когато се запозна с Марсел Прево, прочутия романист, знаменития автор на Писмата на Франсоаз, който беше много любезен, много внимателен и говореше перфектно италиански. Марсел Прево му показва целия Париж, двете опери, булевардите, Лувъра, улица дьо Ла Пе, площад дьо ла Конкорд, Монмартр и Латинския квартал: Кафене Момюс и Бариерата д'Анфер, където се разиграва драмата Бохеми. Заведе Пучини и на театър, за да види още веднъж Сара Бернар в Тоска. Дори го представи на великата трагичка, която го прие „благосклонно“. Грижещият се за всичко Марсел Прево запозна младия си италиански

приятел и с прочутите парижки кръчми на чревоугодниците: любимата гостилница на Анатола Франс, Лаперуз, и със знатната, страшно скъпа Фоайо, която беше в същата сграда срещу Люксембургската градина, където някога бе живял Оноре дьо Балзак. После с кола отидоха в Марли, в дома на стария маг. Грамадно знаме се развяваше над вилата на Сарду в чест на триумфа на Тоска, която отново беше поставена на сцената.

Сарду беше интересен, привлекателен стар човек. Приличаше по-скоро на стар комедиант с дългото си слабо, малко набръчкано лице и присмехулна усмивка, с неизменното кадифено сако, с кафява малка шапка на главата. Всяка негова дума беше духовита. Той също знаеше италиански.

Вилата му беше прекрасна и колко много книги имаше!

— Знаете ли — каза Сарду с постоянната си иронична усмивка, — тези купища книги са ми нужни, защото от тях плагиатствувам^[1], както казват моите врагове, провалилите се автори — колеги.

Много се говореше за този близо седемдесетгодишен стар маг в Париж: че е занаятчия, ловец на ефекти, рутиер, сценичен техник, че не е истински поет, липсва му душевна аналитичност и не вижда нещата в дълбочината им, а преследва само успеха — във всичко това имаше някаква истина, но кой написа тогава онези петдесет пиеси, комедии, фарсове, драми, стихотворни драми, трагедии, „grand guigno“, които завладяха цял свят, кой написа „Нервните“, „Фамилията Беноатон“, „Старите ергени“, „Раб ага“, „Федора“, „Теодора“, кой друг ако не този вечно млад Викториен Сарду, който беше по-млад от всички тридесетгодишни.

— Никога не прощават на човека успеха, славата и парите онези, за които гроздето ще остане завинаги кисело, които безнадеждно въздишат по успеха — каза Сарду на Пучини. — Казват с увиснал нос, че не гонели успехи. Не е вярно, лъжат. Всеки артист желае успеха, думите му да стигнат до колкото се може повече хора: и Шекспир го е искал, и Молиер, и Бетховен. Само от бездарните да те пази господ! Зад всеки талантлив човек стоят сто бездарни с кама в ръката, за да могат в подходящ момент да го прободат: и вие ще изпитате това, скъпи Пучини.

— Вече се опитаха и с мен — каза Пучини. — Ужасни бяха критиките за Бохеми. Сравниха ме със земята.

— Искате ли положителна критика? — подиграваше се Сарду: — Изпратете на господата критиците преди премиерата си по една златна табакера. Резултатът ще бъде сигурен, гарантирам ви.

Старият господин беше изпълнен с истинска галска духовитост, песимизъм, хапливост, апатия и цинизъм.

Поднесоха им прекрасна вечеря, с още по-прекрасни вина. Бяха само тримата: Прево, Сарду и Пучини.

— Донесох ви готовото либрето — каза Пучини. — По-точно, само две действия от него са напълно готови, в третото имам още проблеми, не виждам ясно завършека. Бих искал да чуя вашето мнение, маестро.

Пучини седна до пианото, хвърли вратовръзката, разкопча ризата си, което се хареса много на стария маг.

— Ще чета само текста, но отделни пасажии ще свиря и ще пея, за да ви накарам да почувствувате с музиката целия ефект. Моля, дайте ми тук цигари, вино и кафе.

— Monsieur Sans-Genes^[2] — засмя се Сарду.

Сарду и Прево бяха смаяни. Непрекъснато се поглеждаха.

— Продължавайте! Продължавайте! Хайде! — Сарду подканяше Пучини след първото действие. — Развълнувахте ме.

След второто действие той каза, поклащайки красивата си артистична глава:

— Какъв музикант сте, Пучини, това други ще го преценят, но ви уверявам, че сте по-добър драматург от мен!

— Безкрайно вълнуващо! — каза Марсел Прево. — Кажете, маестро, къде усвоихте тези сценични знания?

— Но сега идва трудното: третото действие — заяви скромно Пучини. — Тук трябва да намеря някакво разрешение, за да бъде ефектен краят.

Изсвири и третото действие, като обясни къде чувства слаботта на финала.

— Какво да стане с Тоска? Да полудее ли? Да избяга ли?...

— Първо да прободее Сполета, после да изчезне — каза Сарду.

— Но как и къде? — попита го Пучини.

— Не е важно. Това оставете на фантазията на публиката.

— Не, така не може — възрази Пучини убедено, — в пиесата не бива да има неизяснени въпроси. Публиката иска да знае всичко. И

Тоска не може да убие Сполета. Дори и това, че убива Скарпиа, е много.

— Мисля, че Пучини има право — каза Марсел Прево.

Настъпи дълбоко мълчание.

— Готово! — скочи от мястото си развълнуван старият маг. —

Тоска се хвърля в Тибър от покрива на Кастело Анджелио.

— Какво прави Тоска?! — попита изненадан Пучини.

— Хвърля се в Тибър. Това ще бъде ефектно!

Пучини се усмихна иронично.

— Бедната, не може да направи това — каза той. — Просто защото не е световен шампион на дълго скачане. Тибър тече най-малко на двадесет метра от Кастело Анджелио. А да не говорим за това, че покривът на Кастело Анджелио, откъдето Тоска би могла да се хвърли, се намира на противната страна на Тибър.

— Важно ли е това?! — засегна се Сарду. — Театралният автор има суверенното право да променя действителността според своята фантазия. Затова театърът е игра.

— Театърът не е игра — промърмори Пучини.

— Тогава остави Тибър да тече между Кастело Анджелио и Ватикана, и всичко е наред.

— Невъзможно! Ще ми се присмеят в къщи, в Рим.

— Ах, моля, не бъдете толкова придирчив! — махна с ръка Сарду.

Насмалко щяха да се хванат за косите. Но кроткият Марсел Прево се намеси навреме:

— Според мен основната идея на Сарду е отлична — каза той тихо. — Тоска да се самоубие след езекутирането на Каварадоси, това е единственото естествено разрешение, да се хвърли от покрива в бездната, все едно къде.

— Великолепно! — ликуваше Пучини и с любезно, щастливо лице се обърна към Сарду: — Благодаря ви: спасихте живота ми! Все пак вие сте маестрото, вие разбирате от сцена, вие, а не аз!

Разделиха се като приятели. Пучини се хареса много на Сарду: не знаеше, че е толкова талантлив.

В Париж Пучини се запозна с много интересни хора. Преди всичко с трима музиканти, които подготвяха поставянето на Бохеми в Опера Комик, организирано на 28 май: с директора Алберт Каре и

двамата диригенти, Андре Месаже с големите мустаци и италианеца Луиджини. Пучини се учуди извънредно много, когато узна, че и Каре, и Месаже са автори на фарсове и водевили и че пишат двусмислени, закачливи произведения за Фоли Бержер и че двамата стоят начело на операта. Това е Франция, това е Париж — един италианец никога няма да го разбере. Пучини не разбира и друго: онази безкрайна бавност, онова удобство и спокойствие, с което се правят репетициите. Цели седмици си играят с някой нов декор. А когато се разболее някой от певците, отлагат цялата репетиция. Колко по-друго е темпото в родината, колко по-силно е вълнението, по-голямо въодушевлението. Муньоне или Тосканини за три-четири седмици чудесно ще подготвят която и да било опера в света: дори и Парсифал или Фалстаф. Все пак щастие е, че италианецът Луиджини ще дирижира Бохеми. (Накрая Луиджини се разболя и дирижира Месаже за голямо огорчение на Пучини!) Пучини пише на Джулио Рикорди... Как да влея малко италианско въодушевление, малко италиански виталитет у тези сънливи и пасивни чиновници!...

На Пучини му харесват в Опера Комик главно две неща: недостижимите, съвършени декори, костюмите, дрехите, и мадмоазел Маргарита Гиродон, която трогателно играе Мими. Те двамата се разбират много добре: Пучини и госпожица Гиродон. Париж вече не е толкова скучен.

Но въпреки това Пучини не щадеше и артистката. Веднъж, когато изпя един „вмъкнат“ трилер в една от ариите си, Пучини веднага извика към сцената:

— Госпожице, ще ви кажа същото, което Верди е казал на световноизвестния Батистини: аз пиша музиката, вие само пеете онова, което аз съм написал!

Чрез Викториен Сарду и Марсел Прево Пучини се запозна с много френски писатели, между които с великия Алфонс Доде, приятеля на Бизе. Той беше най-симпатичният от всички: тих, затворен в себе си, обикновен, тъжен човек, личеше, че е поет, а личеше и това, че живее в провинцията „в неговата малка мелница“^[3], от него просто се излъчваше ароматът на пресните пшенични зърна и се чувствуваше човечността, добротата. („От неговите произведения би трябвало да си избира сюжет за опера“, помисли си Пучини.) Приятел му стана и Емил Зола, великият романист, жестокият натуралист, „адвокатът“ със

сурово лице. Имаше вид на мрачен човек. Чрез него се запозна със сръчния либретист Абрахам Драйфус, роднина на осъдения на доживотен затвор нещастен Алфред Драйфус. Пучини се сприятели и с един пълен, весел мъж с голяма брада: Тристан Бернар, писателя на комедии с голям успех. Той беше забавен човек, с всяка дума го разсмиваше.

Но най-голямо преживяване за Пучини беше запознаването му с Пиер Луи, световноизвестния прочут автор на „Афродита“ и „Les chansons de Bilitis“, с него и съпругата му красивата дъщеря на Жозе Мария дьо Ередиа: Луиз дьо Ередиа. Пучини чувствуваше Пиер Луи като брат. Сякаш виждаше себе си в него. Същата необузdana страст, нежност и чувственост, същите блестящи тъмни очи, същите осемдесет цигари на ден, същата мургава кожа. Еднакви страсти, еднакви радости, същата непостоянност, меланхолия и добро настроение. Интересен човек беше Пиер Луи, както и съпругата му: и двамата бяха поети.

— Ще напишем нещо заедно двамата, Пучини — каза му с усмивка на италиански Луи: — Обичам и вашата родина, Италия. Познавам и вашия рай, Торе дел Лаго.

Той представи на Пучини и един свой приятел, по-младия и от него Морис Вокер, приятен, кротък мъж.

Пучини и тук се сприятели с художниците, както навсякъде в света. Възхищаваше се от картините на Мане, Реноар, Курбе и у него възникна някакво неясно предусещане, че и неговото изкуство има нещо общо с тези художествени стремежи. Голяма радост му достави живеещият в Париж италиански художник Болдини, като нарисува портрета му с пастели: беше много сполучлив.

Навсякъде в Париж Пучини имаше успех с изключение на една-единствена несполука. В един свободен преди обед реши да посети Сара Бернар във вилата ѝ в околностите на Париж. Купи грамаден букет червени рози и взе кола.

Великата трагичка се разхождаше в градината си с книга в ръце. Когато забеляза приближаващия се Пучини — навярно не го позна, — започна да вика:

— Какво нахалство! Махайте се веднага, защото ще насъскам кучетата си срещу вас! Няма да ви дам автограф!

— Аз също няма да ви дам! — отговори ѝ ядосан Пучини. — Аз съм Джакомо Пучини!

Може би Пучини не знаеше, че Сара Бернар е най-капризното, най-ексцентричното създание в цял Париж. Най-странният ѝ каприз беше, че си построила прекрасна крипта в парижкото гробище Пер — Лашез и накарала да издълбаят върху надгробния камък надпис:

ТУК ПОЧИВА САРА БЕРНАР РОДЕНА, 1844, УМРЯЛА...

И всяка сутрин преди репетиция се молела при бъдещия си гроб, нещо повече, според злите езици понякога лягала в поставения в криптата метален ковчег. „Ще заблудя смъртта“ — казвала с хитро лице на приятелите си. — „Ще помисли, че вече лежа там в ковчега и ще забрави да дойде за мен.“

Най-последно се състоя премиерата на Бохеми. Париж беше във възторг от парижката опера на младия италиански композитор. Отзивите в пресата също бяха хвалебствени — въпреки Масне. Трогателната малка Мими на госпожица Гирдон пожъна голям успех за безкрайна радост на Пучини.

Накрая с болка на сърце Пучини се сбогува с Париж. Прекара четири богати с преживявания седмици във френската столица. Спечели си такива приятели като Алфонс Доде, Викториен Сарду, Емил Зола, Марсел Прево, Пиер Луис — той, малкият Джакомо Пучини от Лука... Чудни са тези френски писатели. Вярно е, че много отслабна и го болеше главата от постоянния парижки вятър, но заслужаваше, беше хубаво. Хубаво и поучително.

Пучини искаше да си замине направо за дома, в Торе дел Лаго, вече много го теглеше нататък, но синът на Сор Джули, Тито Рикорди, с писмо го помоли да се отбие в Монте Карло, където неотдавна представяха Бохеми. Един млад тенор пее Рудолф: някой си Енрико Карузо. Да го чуе, наистина ли е толкова добър?

Монте Карло плени Пучини. Замечтан седеше на една скамейка край залива и ненаситно гледаше накачалите една над друга къщи по склона на хълма — колко хубав и свеж е този солен морски въздух! Тук

всичко е прекрасно, приказно хубаво: грамадната тераса зад казиното, непосредствено над морето, с кадифено меките си шезлонги, така наречената „златна опера“ в самата сграда на казиното, хотел дьо Пари — в такъв хотел още не беше живял. А какъв лукс: невъобразим! Само едно нещо не се хареса на Пучини: тенорът Карузо. Мощен глас, хубав глас, но малко суров и недисциплиниран! Жалко. Не е истинският Рудолф, не е малък поет — бохем.

Пучини толкова не хареса Карузо, че попречи на приятеля си Луиджи Пиери, с когото случайно се срещна в Монте Карло, да го чуе в Бохеми. Поиска му билета и го скъса.

Сега най-после отново си беше в къщи, в неговия Wahnfried, в очакващото го постоянно с усмивка Торе дел Лаго, далеч от всякакъв шум, в най-мирната тишина, сред близките си. Изпитваше приятно чувство. Колко е строга и благородна тосканската красота на Елвира, как блести златистата ѝ руса коса и как сияе в приказната си младост станалата голямо момиче Фоска „la dolcemente fort e“, и колко се е издължил малкият Тонио, и той вече порасна, а колко му е приятно да потупа по гърба Лапоне, да ходи с него на лов за диви патици и да поиграе на брискола с Пани и Лодовико Томази при чашка пончино^[4] — дори и вкусът на кафето е друг у дома! Колко хубаво ще бъде отново да се кара с Илика и Джакоза, докато намерят най-доброто художествено разрешение, без да се щадят.

На Джакоза и Илика се хареса новият завършек. Бързо го направиха: Тоска скача от Кастело Анджели, това е логично, естествено. И макар че Пучини все още не се е помирил с арията на тенора преди екзекуцията, с онзи „латински химн“ и с последния дует, все пак завършва операта и изпращат и третото действие в Милано на Джулио Рикорди. А Рикорди отново им писа, в едно поразително писмо, че третото Действие е погрешно, лошо, не е достатъчно сценично и музиката не е убедителна, да напишат ново. Впрочем това е мнението и на сина му, Тито. Сега за пръв път след запознанството им се случва мненията на Джакомо и Сор Джули да не съвпадат — досега по-скоро на Пучини не се харесваше нищо, а Рикорди беше оня, който се въодушевяваше от всичко. Пучини написа страстно писмо на Джулио Рикорди, защити истината, защити Тоска: хубаво е, както е, няма да промени в нея нито една буква.

Та нали Тоска еднакво се харесва на всички, от началото до края. Муньоне, милият, побъркан, гениален Пополдо скубе брадата си от вълнение, приятелите лудеят, Елвира и Фоска са щастливи, лицата им сияят от гордост и радост — и изведнъж един автомобил спира пред вратата на вилата. От него скача Артуро Тосканини. Това е вече радост: Муньоне и Тосканини заедно.

Тосканини също е очарован от Тоска: не бива да се променя нищо. Според него третото действие е най-ефектното — Рикорди греши, синът му влияе. Това реши въпроса: единното мнение на Муньоне и Тосканини. Никой не цени повече Пучини от тях. През зимата и Скала ще представи Бохеми, самият той ще я дирижира.

— Великолепно! — ликува Пучини. — А кой ще пее Рудолф?

— Един феноменален нов тенор — отговаря Тосканини, — Енрико Карузо.

Пучини не може да проговори от изненада.

— Скоро го чух в Монте Карло — казва смутено той. — Разочарова ме.

— Зная — усмихна се Тосканини. — Но слушай го в Милано, когато аз ще го подготвя да пее Рудолф!... Впрочем това няма да е първият му дебют в Скала: ще се представи в Арлезианката, новата опера на Франчесо Чилеа. И там ще бъде великолепен. Трябва да го чуеш.

Пучини послуша Тосканини. Гледа операта на Чилеа, пожънала голям успех. Самата опера е хубава, но главният виновник за успеха ѝ беше Енрико Карузо. Изненадващо, колко много се беше развил този човек за няколко месеца!

Сега вече Пучини с вълнение очакваше новата Бохеми, подготвена от Тосканини. Енрико Карузо беше съвършен. Никога досега не беше слушал такъв Рудолф, никога и никъде! Тосканини беше направил чудо. Влиза в гримьорната на Карузо, поздравява го и го прегръща.

В гримьорната има и друг, мила, стара позната: палермската Мюзета, красивата Ада Джакети.

— А вие какво търсите тук? — пита я учуден Пучини.

— Годеникът си — отговаря му усмихната Ада Джакети и посочва Енрико Карузо.

Голяма радост очаква Пучини в къщи. Между многото насъбрали се писма има две по-особени: Миланската и Венецианската консерватория му предлагат катедрата по композиция. Приятно чувство завладява Пучини. Би могъл да наследи катедрата на Понкиели. През това време може и да композира, колкото си иска, никаква пречка не би имало. Не, не може да го направи! Трябва да запази пълната си независимост и свобода, не трябва никой и нищо да го ограничава, за да може да работи, да безделничи, да пътува, да ловува, да играе на карти, когато и където му харесва.

— Не искам да обучавам никого, по-скоро аз трябва още много да уча — казва с очарователната си момчешка усмивка.

Пристига телеграма от Париж.

Моля елате веднага — носете със себе си партитурата
— Сарду.

Какво ли може да иска от него старият маг? Послушно стегна багажа си и се качи на влака.

— Тук съм. Защо ме повикахте, маестро? — пита той Сарду.

— Бих желал да изсвирите Тоска на един мой добър стар приятел — отговаря с лукавата си, иронична усмивка Сарду.

— На кого? Кой е той?

— Ще узнаете утре. Тоска го заинтригува много — иска да се запознае с вас. Значи, утре в шест часа!

„Странен е този Сарду — помисли си Пучини. Извика ме, сякаш живея тук наблизо, за да забавлявам един от приятелите му. Какво съм аз: придворният му шут? А защо го пази в тайна? Кой може да бъде този човек?“

Пучини беше в лошо настроение, когато колата го откара в Марли. Уморително е това непрекъснато свирене и пеене. Разсеяно влиза в работния кабинет на Сарду. Ръкува се с избързалия пред него домакин и... едва сега го вижда, не вярва на очите си: Джузепе Верди. Старият господин седи кротко там, побелял, в един широк фотьойл, съвсем загубил се в него, толкова дребен беше станал вече!

Пучини стои пред Верди като уплашен малък ученик пред учителя си.

Ядосва го духовитостта на Сарду:

— Мисля, че вие, господа, се познавате по име.

— Не знаех, маестро, че и вие сте в Париж...

— Дойдох да чуя Отело. Но чух и Бохеми, поздравявам ви от сърце: искрено, трогателно и интересно творение.

Колко е свеж все още Верди, а вече е осемдесет и шест годишен.

— Радвам се, Пучини, че вие сте композирали Тоска, а не Франкети. Аз самият мислех за нея...

— Зная.

— Но за тази пламенна тема е нужна вашата страст и младост.

За пръв път Пучини седна със страх до пианото: чувствуваше се твърде малък. Но въпреки това хвърли вратовръзката и разкопча ризата си.

Верди го слуша с напрегнато внимание. Кима с глава и ръкопляска. Пучини е щастлив. Вече свири третото действие, последната ария на тенора, оня съмнителен латински химн.

Верди скача, отива до пианото, отстранява Пучини, сяда на мястото му и с треперещи ръце дърпа към себе си партитурата.

— Това е великолепно! — провиква се той. — Това е най-хубавото, което сте написали досега. Аз ще свиря, вие пейте.

Още веднъж прозвучава арията на тенора, после Пучини продължава да свири, докато свършва Тоска.

Верди казва въодушевено:

— Сигурен съм в успеха ѝ. А този латински химн за величието на изкуството ще го пеят в целия свят. Покъртително! Отлично!

Пучини нервно се разхожда, отпуска ниско глава, спира се пред Верди и тихо, сякаш се извинява, казва:

— Този химн не е отличен, а безценна глупост.

Изненадани го поглеждат. Сега вече Пучини казва страстно:

— Благоволете да си представите, маестро... ако вие знаете, че след няколко минути ще ви екзекутират, тогава няма да хвалите с изискани думи латинското изкуство... а като треперещ за живота си презрян малък човек ще изохкате: трябва да умра, аз нещастникът, а така искам да живея!... Това е животът, това е човекът! Да, това е... най-после го намерих, от една година го търся!

Пучини сияеше от радост. Двамата прекрасни старци, развълнувани го гледаха. Знаеха, че той е прав.

Пучини едва стигна в къщи, в Торе дел Лаго, хвърли палтото си, седна до пианиното Фьорстер, изгони всички от стаята и импровизира веднага, за няколко часа, създаде най-популярната си ария, арията с писмото на Каварадоси: „E lucean le stelle...“ Той сам написа към нея и текста, стиховете.

На другия ден Муньоне едва не го разкъса от възхищение.

Мила беше идеята на Пучини — истинска пучиновска идея да покани във Виареджо, в хотел Флоренца, набеязаните трима главни изпълнители в Тоска за представянето в Рим — Ериклеа Даркле, Енрико де Марки и Еудженио Джиралдони, както и бъдещия диригент Леополдо Муньоне и сътрудника си, свещеника Дон Пиетро Паникели, когото постави да седне до Ериклеа, бъдещата Флориа Тоска.

Бедният Пиетро Малфати, собственикът на малкия хотел, глупавият Пиетро, както го наричаше Пучини, никога не беше имал такъв забележителен ден. От вълнение не знаеше на кой крак да застане. Пучини, който беше голям гастроном се разпореди:

— Бекаси и горски кос, изпечени със сланина и с маслини, добре полети с червено вино... — и така продължи около десет минути: — ще си направим чудесен гуляй, с редки напитки.

Настроението беше отлично: смяха се, шегуваха се, закачаха се като деца. Но изведнъж станаха сериозни, благоговейно сериозни.

— Внимавайте добре, застанете тук около мене! — каза им Пучини. — Първо ще ви обясня, ще ви изсвирия всичко и ще ви изпея ариите, след това следвате вие: Муньоне ще свири на пианото, а вие ще пеете така, както сте ги чули от мен.

Пучини беше съвършен режисьор: театърът беше неговият живот.

Всички работеха, само Дон Пиетро Паникели седеше щастлив в изтърканото си расо — в живота си не беше се чувствувал така добре. През една от почивките Пучини му даде знак:

— Ела с мен, Дон Пие! Ще получиш нещо хубаво.

Влязоха в гримьорната. Пучини подаде на свещеника една дълга кафява кутия:

— Това е хонорарът за помощта ти, която ми струва повече от злато.

В кутията имаше прекрасно ново расо.

Мефистофелското лице на Дон Паникели засия от радост. Но въпреки това той смутено каза:

— Прекалено хубаво е за мен. Не смея да го облека. Верующите ще си помислят, че съм купил това скъпо расо с откраднати пари от чентезимите на свети Петър.

Елвира и Джакомо заедно отседнаха в римското жилище на семейство Муньоне. Беше 14 януари 1900 година, денят на премиерата.

— Е, какво казват капитолийските петли, Пополдо? — шегуваше се Пучини със съпругата на Муньоне: Какво предсказват за довечера?

Той беше доволен и весел. Работиха дълго и уморително заедно, разбираха се винаги във всичко, оркестърът беше безпогрешен, певците отлични, особено Де Марки и Ериклеа Даркле, която и играеше великолепно. Беше съвсем спокоен.

Муньоне, разбира се, беше самото неспокойствие.

— Шегувай се ти — мърмореше нервно. — Ще се шегуваш и смееш, докато заплачеш вечерта. Виж, това писмо тук! Такова още не си виждал! — И поднесе едно писмо под носа на Пучини.

— И аз получих пет такива — каза Пучини весело. — Да не се поддадеш на заплахите на анонимните писма? Или може би се страхуваш, че наистина ще хвърлят бомба върху главите ни? Такова нещо още не се е случвало в света.

— Не се ли е случвало?! — изръмжа Муньоне. — Попитай жена ми, тя ще ти каже. Тогава слушай, умнико! Преди осем години в Барселона, в Театър Личео, хвърлиха бомба в оркестъра и по чудо останахме живи. Така че на мен ми стига една бомба!

Целият Рим беше изпълнен с тревожния слух, че на премиерата на Тоска ще хвърлят бомба в салона. Шепнеше се от ухо на ухо. Директорът на Театър Костанци, а и самата полиция получиха също заплашителни писма. Дирекцията на полицията в Рим поставила детективи на входовете на операта, които искали от всички да се легитимират и дори обискирали съмнителните лица.

Какво се бе случило? Милано, големият, горд Милано, пребогатият Милано се ядоса, изръмжа срещу неблагодарния и неверен Джакомо Пучини, когото той възпита, учи, хранеше, подкрепи и разнесе славата му, за да завладее след това целия свят. Той застава до Пучини, когато още никой не го искаше. Пусна го в Скала, като изпълни *Cariccio Sinfonico*, представи двете му къси опери, Вилиси и

Едгар) авансира го с доверието си. А този неблагодарен Пучини, който по благоволенията на Милано стана световноизвестен, обърна гръб на Милано и истинските си големи опери дава на Турино и на вечния му съперник Рим! Ще заплати за това! Милано ще му покаже, че не може да си играе с него, не може да го обижда — ще му покаже колко е могъщ!

Миланският влак просто изсипваше хората в Рим и тайни милански ръце закупиха билетите за премиерата.

Гордо изпъчи гърди Пучини, когато в единадесет часа преди обед видя, че истинска човешка маса щурмува касата на операта. Ето какъв популярен човек е той!

— На твоите премиери винаги има някакви извънредни шумни сцени, дявол да го вземе! — проклинаше бедният Муньоне, който не можеше да си намери място. А лошото беше и това, че и постоянно оплакващата му се съпруга го дразнеше.

— Не дирижирай, Леополдо, по-добре да си останем в къщи!

Умът и спокойствието на Елвира бяха нужни, за да накара изплашената семейна двойка Муньоне да промени становището си и да тръгне за театъра.

В ложата до сцената седяха двама: Пучини и Елвира. Очите на Пучини срещнаха усмихващото се лице на Пиетро Маскани. Махнаха си един на друг. А до Маскани седяха другите двама известни композитори: Франческо Чилеа и Франкети.

Шумът в салона е голям. Поради щателната проверка на документите, тъпчещите се един друг недоволни зрители не могат да стигнат до местата си. Леополдо Муньоне пет пъти вече чука с палката, пет пъти вдига ръцете си, но не може да започне от крясъците — непрекъснато поглежда назад. Пучини се страхува, че всичко това накрая ще му омръзне и какъвто е нервен, ще напусне подиума.

Муньоне пошепва нещо на концертмайстора, той го предава понататък на другарите си: всички кимнаха глави, че са го разбрали. Сега най-после Муньоне дава знак на оркестъра да започне. Дочува се страшен шум и вой останалите навън хора едва ли не се борят на вратите. Музиката почти не се чува, не може да се разбере нито една дума на певците. В хор гърмят гласове: „Да саро!... Да саро! От началото!... От началото!...“ Във въздуха е надвиснал шумният скандал. Муньоне спира оркестъра, завесата се спуска, лампите

блясват в салона — дванадесет минути след започване на операта. Шумът продължава и на светило, дрънкалки, писъци, но Муньоне дава знак на другарите си: прозвучава кралският химн.

Трикът даде отличен резултат: шумът стихва, блъскащите се застават мирно, Пучини се смее: Пополдо е гениален!

Сега Муньоне обърнат към публиката, с ръце на кръста, чака. Най-после тишината е пълна, всички са на местата си. И за втори път започва премиерата на Тоска — с четиридесет минути закъснение. Муньоне, Де Марки, Даркле, Джиралдони се борят за успеха, влагайки цялото си изкуство, всичкото си умение. И извоюват успеха, най-блестящия успех — въпреки тъмните ръце. Още първата ария на тенора — *Recondita armonia*, де Марки трябва да повтори. Финалът на действието предизвиква огромен ефект. Вълнението на второто действие истински измъчва, потриса публиката. Ериклеа Даркле повтаря молитвата на Тоска. Но истинският успех избухва в третото действие. Публиката не може да се насити на арията с писмото. Дуетът на Тоска и Каварадоси също трябва да повторят.

Крайният резултат е: бушуващо ръкопляскане, пет повторения, двадесет и четири пъти вдигане на завесата и пълен успех!

След представлението Пучини и Елвира с приятелите си, с Илика и Джакоза, с членовете на Клуба на бохемите, със семейната двойка Муньоне и с певците отиват в близкото кафене Араньо. Когато хората забелязват Пучини, скачат от местата си и го поздравяват с буря от ръкопляскане.

Милано се отрече от Пучини, но Рим го прегърна. Двадесет пъти едно след друго играха Тоска с небивал успех. Не беше изминала дори и една седмица и Париж, Ню Йорк, Мелбърн, Буенос Айрес, Виена, Будапеща, Прага сключиха договори за Тоска.

Три световни успеха един след друг: Манон, Бохеми и Тоска.

Този път и пресата вече беше по-предпазлива. Господа критиците писаха само: ... Темата на Тоска не е съвсем за Пучини...

— Вече се безпокоя, ако не се случи някакъв скандал на премиерата! Това означава успех!

Пучини се обърна с хитра усмивка към Сор Джули, намигайки:

— Толкова ли е лошо това трето действие? Наистина ли?

[1] Вж. Сарду, Викториен: „Моите плагиати“ — прочутата му книга. — Б.а. ↑

[2] Прочутата комедия на Сарду: „Мадам Сан-Жен“. — Б.а. ↑

[3] Заглавието на световноизвестната книга на Алфонс Доде е „Писма от моята мелница“. — Б.а. ↑

[4] Смес от кафе и ром. — Б.а. ↑

След премиерата на Тоска Пучини остана още известно време в Рим. Не пусна и Елвира да си тръгне.

— Имам нужда от теб — каза ѝ мило. — Искам да се наслаждаваме заедно на тези щастливи дни.

Наистина бяха щастливи, триумфални дни. Но Елвира вече жадуваше да се върне при децата, които в момента бяха в Милано, при роднини.

— Искам да видя Фоска и Тонио.

— Ще се срещнем с тях в Милано.

— Защо не в къщи, в Торе дел Лаго? — попита го Елвира.

— Защото трябва да преговарям с Рикорди, с Илика и с Джакоза за следващата ми опера — отговори ѝ Пучини.

Това беше вярно. На другия ден след премиерата на Тоска у него възникна тревожният въпрос: какво ще композирам сега?

— Знаеш ли — обясняваше на Елвира с тъжната си усмивка на изстрадал човек, — не мога вече да живея без работа, не мога да бездействувам. Моята фантазия е като хищна птица: иска да види жертвата си, върху която ще се нахвърли! — После с още по-тъжна усмивка каза: — Напразно, превърнах се в робот и ще остана такъв до края на живота си. Вече не живея собствения си живот, подчинявам се на съдбата, която ме принуждава да творя. — Замислен се загледа — след пушека на цигарата си. — Мисля да поръчам да ми напишат либрето по драмата Мария Антоанета. Тази тема винаги ме е вълнувала.

— По-добре си почини, скъпи.

Но той дори не чу Елвира, а продължи замислен:

— ... Или може би ще потърся сюжет в три действия от Божествена комедия на Данте... една трагедия, една драма и една сатирична комедия... отдавна вече имам желание за една весела опера, така много ме измъчват тези убийствени драми...

Денонощно си блъскаше главата върху новата опера.

Тук в Рим бе приятно. Приятелите ги бяха обкръжили с трогателна обич. Прекрасното семейство Муньоне, златният Пиетро, Дон Пие — свещеникът Пиетро Паникели, и авторът на най-нежните серенади: винаги веселият и спокоен Паоло Тости, който живееше в Лондон, но сега беше дошъл на гости в родината с красивата си съпруга Берта, белгийка по произход.

Пучини обикна Рим и му беше благодарен, че отби нападението на Милано.

Елвира ставаше все по-нетърпелива, макар че се чувствуваше добре тук.

— Не те разбирам, скъпи... Защо не си отиваме в къщи? Два месеца вече, откакто напуснахме дома...

— Вдругиден ще тръгнем за Милано... Бъди търпелива...

И изведнъж се провикна, без всякакъв преход:

— Вече зная коя ще бъде новата ми опера: ще напиша музика по романа на Алфонс Доде, Тартарен дьо Тараскон. Ще замина при Доде в Париж и...

— Джакомо! Нали Доде умря!... — извика уплашена Елвира.

— Разбира се — каза обезсърчен Пучини. — Много пъти съм мислил върху това: защо и гениалните хора са простосмъртни? Един Доде, един Верди, един Гьоте, един Бетховен би трябвало да живеят вечно, не само чрез произведенията си. Но макар и умрял, Бетховен, който написа Осма и Девета симфония, навярно седи от дясната страна на господата^[1]. Това му се полага.

Неугасим плам гореше в думите на Пучини.

— Ще видиш, накрая ще получи либрето от френските писатели. Вече имам една идея: Зола. Грехът на абат Муре е прекрасна тема за опера.

— Не четеш ли вестници, ангеле мой — усмихна се снизходително Елвира. — Жюл Масне отново те изпревари: вече пишел музика по Греха на абат Муре.

Елвира винаги наричаше Джакомо „ангел мой“. „Той е моят разпуснат дявол и моят добър ангел“ — казваше често с възхищението на влюбена жена. Но сега се разсърди на Джакомо: нарочно протакаше преговорите в Милано, сякаш никога нямаше да свършат, а друг път винаги той беше онзи, който бързаше да се върне в Торе дел Лаго, „в неговия слънчев земен рай“. Имаха жилище тук в Милано, на виа

Верди 4, но то беше малко, не можеха да бъдат заедно с децата. А децата вече много липсваха на Елвира.

Бедният Пучини водеше трескави преговори с двамата Рикорди и либретистите Илика и Джакоза. Петимата търсеха оперна тема. Кое то произведение се харесваше на Пучини, на тях не им харесваше, а от което те се възхищаваха, Пучини не одобряваше.

— Мария Антоанета?...

— Изтъркана тема! — махна с ръка Джулио Рикорди.

— Дайте... Бих написал три едноактни опери...

— Не ни трябва едноактни! — заяви деловият Тито Рикорди.

— Прекрасната поема на Тен и сън — Послушникът!... — въодушевява се поетът Джакоза.

— Галио Коронаро вече пише музика по нея — осведоми ги Тито Рикорди. — Но аз имам тук едно готово либрето: един млад писател е преработил Адолф на Бенжамен Констан...

— Готови либрета не ме интересуват! — каза нервно Пучини.

Джулио Рикорди досега мълчеше. Сега заговори усмихнат:

— Аз зная какво е разрешението. Досега чаках да се наприказвате. Вчера получих писмо „от нашия велик поет“, Габриеле д'Анунцио. Пише, че единственото му желание е да ти напише либрето. Какво ще кажеш, Джакомо?

— Интересно! За това може да поговорим.

— Представи си! На един и същ афиш вашите имена заедно: Пучини и д'Анунцио!... Каква сензация ще бъде... Д'Анунцио предлага две теми: „Кипърската роза“ и „Кръстоносният поход на децата“. Той е готов да дойде в Торе дел Лаго, за да преговаря лично с теб. Иска да се запознае с тебе, голям почитател ти е.

— Аз също обичам неговите стихотворения. Да дойде колкото се може по-скоро.

Луиджи Илика стана.

— Тогава ние сме излишни — каза обиден той. — Довиждане!

— Не върши глупости! — скара му се Пучини. — Без вас няма да работя.

През тези дни в един от вестниците се появи онова шеговито интервю, на което цялата страна се смя (Пучини се ужасяваше от интервюта и винаги даваше шеговити, иронични отговори на въпросите на журналистите).

— За вас говорят, маестро, че сте страстен ловец. Вярно ли е това? — попита го журналистът. — За какво ходите на лов?

— За диви патици, добри либрета и благосклонни жени — отговори Пучини, без да му трепне окото.

Елвира малко се разсърди на Джакомо за лекомислената шега.

Прекараха и една приятна вечер в театъра в Милано: гледаха Сада Яко, прочутата японска трагичка. Пучини беше очарован от нея.

— Истинска артистка! — каза той въодушевено. — Всяко нейно движение, усмивка, глас е самата хармония, съвършен женски чар. Незабравима! Великолепна! Бих могъл да се влюбя в нея!... Забеляза ли изящния ѝ вървеж? Скромността, смиреността ѝ?

— И на мен ми хареса много — призна Елвира.

Най-после на 15 март Пучини нареди:

— Утре сутринта тръгваме! Ще си идем в къщи, в Торе дел Лаго!

Изръкопляскаха от радост. И четиримата седнаха в новата блестяща „Ланчия“. Пучини седеше на кормилото.

— Карай по-бавно! Внимавай! Не така бясно! — молеше го Елвира.

— По-бързо, babbo, по-бързо! — насърчаваше баща си в същото време Тонио.

Беше чудно пътуване: спуснаха се до Генуа, в онази романтична котловина, която стига до морето, после от Генуа по най-красивия път в света през Ривиера ди Леванте, през гори от мимози, по тесния път, изрязан в скалите, през Рапало Специа до Лука.

— Защо правим толкова голяма обиколка? — попита го учудена Елвира.

— Защото за малко ще се отбием в Лука при сестрите ми: отдавна не съм ги виждал.

През мълчаливата, голяма борова гора се приближаваха към езерото. Така изскочиха от нея на слънчевата блестяща ливада, че силната светлина ги заслепи.

— Тук ще спрем за миг — каза Пучини. — Това е онзи бръмчащ от насекоми любим хълм, откъдето като юноша толкова пъти съм гледал със замечтани очи Торе дел Лаго. Вижте колко е хубаво!

Там лежи, греейки се на слънцето, мързеливо езерото, а на брега му са накацали малки къщици с червени покриви.

Изведнъж Елвира извика:

— Джакомо!...

Конвулсивно стисна ръката му, после разплакана се отпусна на врата му: каза го така възторжено, сякаш говореше Иджиния:

— Ти си най-очарователният човек на света!

На мястото на старата къща на обуцаря кърпач, старата къща Венанцио, стоеше една приказна малка вила с голям балкон към езерото, кръгла кула, блестяща декоративна градина, хубаво ново пристанище и гараж.

И децата бяха смаяни.

Само усмивката на Джакомо Пучини беше малко уморена, когато замислен гледаше новата къща.

— Дали ще бъдем толкова щастливи и в тази къща, както бяхме в старата малка къщичка? — попита тихо. — Дали ще мога и тук също така да работя, още повече да творя?... Вярвам в силата на предметите, мебелите и стените и в тяхната добронамереност и злонамереност.

Сега се установи окончателно. Тук ще остане, в Торе дел Лаго, до края на живота си. Тук ще се мъчи, тук не се бори за нови и нови идеи. Това винаги ще му бъде дом, работно място. Съдбата му е решена.

Собствено това беше подарък от приятелите му. Никой в света нямаше такива приятели. Това беше неговото най-голямо богатство. Когато членовете на Клуба на бохемите узнаха, че бедният обуцар кърпач, собственикът на къщата Венанцио, се изселва в Бразилия, започнаха преговори с него зад гърба на Пучини и купиха къщата и парцела. Със свои средства Пучини построи само новата вила по свой план. Той рисуваше прекрасно, можеше да стане и добър инженер. Но този план беше скромнен, характерен за стопанина си. Пучини, на когото три опери се играеха с еднакъв успех по всички краища на света, в стотици театри, Пучини, който за една вечер печелеше повече пари от всеки друг за дълги години, този Пучини не си построи никакъв, приказен замък, а само една удобна малка вила с широк работен кабинет и голям балкон към езерото. И прие, да, щастлив прие подаръка на приятелите си, защото това беше подарък от обич, а обичта не бива да се отблъсва никога. Този подарък беше също така

чуден, както някога, в Милано, когато беше беден като църковна мишка и богатите и мизерстващите му приятели за няколко минути събраха необходимата сума за преписването на Вилиси. Така стана и сега: маркизите Джинори и Феручо Пани му купиха този вълшебен парцел, който той беше пожелал някога, на петнадесетгодишна възраст.

— Знаеш ли — каза замечтано на очарователната малка Фоска, която беше също така красива като майка си, само че много по-весела от нея, — в живота на артиста това е трогателно прекрасно и чудно, че детските мечти, най-нереалните, и най-дивите се сбъдват.

Веднъж привечер, към осем часа, както наблюдаваха от балкона залеза на слънцето и езерото, каза на Елвира:

— Повярвай ми, не парите и славата ме радват, но дълбоко се вълнувам, когато си помисля, че сега, в този момент стотици театри изгасват лампите в салоните, завесата се вдига, оркестърът започва да свири и моята фантазия, моята музика грабва сърцата на милиони хора, събуждайки у тях обич, доброта и човечност. Понякога си въобразявам, че моите чувства, мечти, страдания, вълнения ще възпитат едно ново поколение, което ще бъде по-чувствително, по-благородно, по-естествено и по-искрено от старото. Зная, че това е глупост.

— Не е глупост — пошепна му Елвира.

— Гъоте е прав: в изкуството не е важен смисълът, а чувството.

Пучини най-много се радваше на градината. И най-много обичаше боровете около къщата. Това са моите пинии, каза с очарователна усмивка.

— Спират слънцето — възрази му Елвира.

— Не, не! По-скоро облъхват къщата със смолистия си дъх.

Голям куп писма чакаха Пучини, страшно много писма, цяла кола. Писмата, общо взето, бяха три вида: поздравления, любовни писма от непознати жени (със снимки или без снимки) и либрета; всички учители, стари моми и ученици в Италия искаха да му пишат либрета. Любовните писма дразнеха Елвира. Учудваше се, че Джакомо, „великият Пучини“, като някой юноша с удоволствие чете докрай излиянията на тези безбройни „безсрамни, предлагащи се, глупави гъски“ — дори разглежда снимките им.

— Гледай, тази е наистина хубава — казва с дяволита усмивка той.

— Кога най-после ще станеш по-сериозен?

— Никога, скъпа, никога. Дете съм се родил и такова ще си остана.

Да, между четиримата Пучини беше детето, разпуснато, лудо, необуздано, те тримата бяха сериозните, възрастните или по-скоро само двамата: Елвира и Тонио. Странно, но доведената му дъщеря, Фоска, най-много приличаше по характер на Пучини, беше също така темпераментна, весела като него. Тонио само външно приличаше на баща си, иначе — изцяло на майка си: растеше мълчаливо, тихо, възпитано момче.

Между големия брой писма имаше и важни, сериозни. Канят го във Виена, където се готвят да представят Бохеми с Лео Слезак, вкат го в Париж, където репетират Тоска, канят го в Болоня, където Енрико Карузо и Ада Джакети (палермската Мюзета) ще пеят Рудолф и Мими, канят го и в Берлин, където най-красивата италианска певица, младата Лабиа Мариа^[2], ще играе Тоска, канят го и в Лондон, където в Къвънт гардън световноизвестната Нели Мелба ще пее Мими, нещо повече канят го и в Манчестър, канят го навсякъде в света: тук Манон Леско, там Бохеми, отатък Тоска. Къде да отиде? Трябваше да реши. Ще пътува, това е сигурно — страстта му е да пътува, да подготвя, да режисира и да види света: театърът е живота му, не само музиката.

Елвира го задържа, но той поклаща глава:

— Трябва да пътувам, докато съм свободен, докато още нямам ново либрето и не ме прикове работата — после и без това ще дойде затворът, монашеският живот за дълги месеци, може би за години. Трябва да използвам почивката си.

А вече беше обиколил половината Европа. Познава Байройт, Будапеща, Париж, Москва, Прага, Виена, Мадрид, Брюксел и много, много немски градове, само в Англия още не беше ходил, за там мечтаеше на първо място — нали и семейство Гости е там. Но как ще се оправи в Лондон, след като не знае нито дума английски? Интересуваха го и английските писатели, обича Бърнард Шоу, Джениз Бари и Пинеро, и разбира се, Оскар Уайлд и стария Дикенс — може би тъкмо там, в Лондон, ще намери либрето, което напразно търси от месеци насам, — нали вече беше мислил за Фани на Дикенс, но после се отказа от тази идея, тя не се хареса и на Илика. А беше благодарен на Бърнард Шоу за изявленията му, предизвикали голяма сензация:

Според мене Пучини е истинският наследник на Верди, него смятам за най-добър от младите италиански композитори.

Направи си точна програма, разпределена по дни, съгласува различните дати. Отива за няколко дена в Лука, за да подготви там приятна изненада на Джулио Рикорди. На един от тържествените си концерти Театър Джулио ще представи едно от произведенията на Бургмайн (артистичното име на Рикорди): Унгарски танци. Щастлив ще бъде старият господин! После отива в Болоня, за да чуе Карузо и Джакети, колко много им дължи! След това заминава направо за Лондон.

Като слиза от влака на гарата Шеринг Крос, уплашено спира за няколко минути. В този невидан водовъртеж Пучини наистина се чувства като загубено дете. Но всички са спокойни, пътниците не крещат, не бързат както на миланската или на парижката гара. Въпреки това Пучини се успокоява напълно едва когато вижда брадатото, любезно лице на Паоло Тости и семейството Анджели, Мариа и Алфредо.

Странно: Париж винаги е вълнувал Пучини, Лондон го успокоява. В него има някакво вълшебно достойнство, нещо величествено. Движението е огромно, но по-тихо. Малките купета с един кон, с кочияшите с цилиндри на капрата пленяват Пучини. Човек веднага се развеселява, когато един дебел малък кон подхвърля заоблението си задник пред носа му.

Старата опера, Къвънт гардън, е грамадна и чудно красива. Но как е възможно този огромен град да няма постоянна оперна труппа и само гостуващи артисти играят в нея от време на време. Защо е така? Англичаните нямат ли уши? Нямат ли музикална култура? Не желаят ли операта като постоянна духовна храна? Тости вдига рамене и се смее: при тях това е традиция, както всичко в света. И в миналото са живели без постоянна оперна труппа, така че и сега ще живеят.

Колко го поразил с величието си Къвънт гардън и колко не му хареса австралийката Нели Мелба.

— Неподходяща е за Мими — пошепва на ухото на госпожа Тости по време на представлението.

— Гласът ѝ ли?

— Теглото и възрастта ѝ — отговаря Пучини, смеейки се.

Никога не би разрешил в родината си, в Италия, една четиридесетгодишна, напълняла вече жена да пее Мими, колкото и да е прочута. Все едно, успехът е голям, англичаните ръкопляскаат. Много пъти трябва да се покланя пред завесата. Бохеми победи и в Лондон, ариите на Мими и Рудолф предизвикаха сълзи и в студените английски очи.

По време на вечерята Пучини каза на Тости:

— Бохеми е най-вълнуващото ми произведение. В Тоска не вложих толкова от себе си... „Тоска“ не е изповед, по-скоро е театрално постижение, затова има успех. Сега, след като ги гледам една след друга и двете.

— Да, каква беше Бохеми в Болоня? — прекъсна го Берта Тости.

— Карузо отново беше идеален Рудолф, но от гърлото на Ада Джакети не излезе нито един тон. Аз бях виновен. Допуснах глупостта в деня преди премиерата от шест часа сутринта до четири следобед да репетирам с нея. Човек не бива да желае прекалено много. Исках да бъде съвършена, а постигнах това, че на другия ден бедната беше съвсем пресипнала. Но стига сме говорили за господин Пучини, ужасно скучая вече. Бих желал да чуя музика от Тости.

Паоло Тости, без да каже нито дума, пусна грамофона. *Vola o serenata* пееше един ефирен глас на птичка — но какъв глас! Съвършена музика, идеална мекота, лекота, нежност, кристалночист тон.

Пучини се усмихна.

— Това е Аделина Пати. Никой друг в света не пее така, само тя. Но и такава серенада само ти можеш да напишеш, Паоло.

Искрено казано, Джакомо Пучини малко скучаеше в Лондон. Мислеше да прескочи до Париж, но вече беше приел поканата на Манчестър да отиде там поне за един ден. Целият град го чакаше.

Какво разочарование! Мъгла, пушек, сажди, тъмнина, студ, комин до комин — как може да се живее тук?!... Напразно го чувствуваха, напразно хората бяха любезни! Още на другия ден се завърна в Лондон, италианската му натура, свикнала на слънце, не можа да понесе този неутешимо тъжен фабричен град.

Беше последният му ден в Лондон.

— Довечера ще отидем на театър със семейство Анджели — каза му Тости. — Ела и ти с нас, имаме лежа. Ще бъде интересно...

— Какво дават?

— Драмата на Дейвид Беласко с японски сюжет, Гейшата.

— Кой е този Беласко?

— Най-популярният американски автор. Жъне грамадни успехи.

Така наречените театри „Беласко“ играят само негови пиеси.

— Не... няма да дойда. И без това няма да разбера нито дума от цялата драма.

— Поне ще видиш един английски драматичен театър. И представлението е добро. Може да си отидеш, когато пожелаеш, не рискуваш нищо.

— Все ми е едно.

Така Пучини попадна в театър Duke of York, за да изгледа докрай трагедията на малката Бътерфлай, която по начало е описана в една от новелите на Джон Лутер Лонг.

И той разбра всичко със свършения си театрален усет, сякаш артистите говореха на италиански. С все по-нарастващо вълнение следеше драмата.

— Човек никога не може да знае кога ще се влюби — каза с щастлива усмивка през антракта на Берта Тости. — Влюбих се до смърт в малката Чо-Чо-Сан!

Пучини сега вече знаеше защо е трябвало да дойде в Лондон, защо се разпоредиха с него така висшите сили: за да бъде негова Мадам Бътерфлай.

След представлението се сбогува с Тости:

— Извинете ме... трябва да бързам.

— За къде бързаш?

— За пощата. Трябва да подам телеграма.

Телеграфира следното на Рикорди:

Моля, обезателно да ми договорирате драмата „Гейша“ на американеца Дейвиз Беласко.

В Милано Джулио Рикорди посрещна Пучини с поразителната новина: Дейвид Беласко не иска да пишат опера по драмата му. Не дава темата.

Пучини е огорчен. Едва ли не молейки се, казва:

— Разбери, това е единственият сюжет, който ме вдъхновява. Дори и мисъл не ми минава за друг. Денонощно виждам само нея пред себе си: малката Мадам Бътерфлай. В мен звучи гласът ѝ, плачът ѝ.

Джулио Рикорди се ядоса:

— Слушай, Джакомо, ще ти кажа нещо — прекъсна го строго. — Трябва да се откажеш от това детинско упорство и капризи. Да си призная, аз се радвам, че не получихме тази американска драма с японски сюжет. Враговете ти и без това приказват за тебе, че...

— Нека говорят каквото искат! Какво ме интересуват те!

— ... че си интернационалист, космополит... че само чуждите теми те интересуват и че музиката ти не е италианска...

— Това не е вярно! — кипна Пучини. — Музиката ми е по-италианска от която и да било!

— Тогава за какво ти е тази японска драма? Знаеш ли, че тоналността на японската музика е съвсем различна от тази на нашата европейска музика?

— Толкова по-интересна ще бъде!

— Трябва да обработиш японската народна музика, целия японски фолклор, ако искаш да си автентичен. Как смяташ да се добереш до него? Просто е невъзможно. А ако по някакъв начин се добереш, как ще напишеш японска опера така, че все пак да остане италианска? Как мислиш от азиатски народни песни да направиш италианското белканто? Това е неразрешима задача. И сигурен провал!

— Аз ще разреша задачата и няма да се проваля!... Набавете ми Гейша. Искам я.

— С тебе не може да се говори сериозно! — ядосваше се старият Рикорди. — По-лош си от вироглаво дете! Имаш безумни идеи и упорито държиш на тях!... С д'Анунцио трябва да напишеш опера: аз вече говорих с него. Тези дни ще те посети, обеща ми.

— Не ми трябва д'Анунцио! Да си стои там, където е! Малката Мадам Бътерфлай, единствено тя ми трябва.

Младият Тито Рикорди присъствува докрай на бурния спор. Когато Пучини разгневен изтича навън, той го настигна и го хвана за ръката.

— Аз ще ти набавя Мадам Бътерфлай, Джакомо. Ще замина за Америка при Беласко и ще настоявам, докато се съгласи.

Лицето на Пучини се проясни.

— Наистина ли? Ще го направиш ли?!

— Само че не казвай на баща ми. Гейша ще бъде наша, обещавам ти!

Така станаха най-последни приятели Джакомо Пучини и Тито Рикорди.

Савойският херцог Тито Рикорди устоя на думата си. Измъкна Гейша от Беласко. А задачата му не беше лесна. Нашумелият американски писател, който живеел като разглезен княз, дори не искал да приеме Тито. А когато Рикорди му разказал какво иска от него, високомерно попитал:

— Кой е този Пучини?... Само на Верди бих дал пиесата си, на никого друго.

— Кой е Джакомо Пучини ли?... — казал саркастично Тито Рикорди. — Попитайте Гати Казаца, директора на Метрополитен опера, той ще ви каже. Скоро ще представи три опери на Пучини. Или се обърнете направо към Джузепе Верди, и от него може да узнаете. Или попитайте Едисон.

— Едисон ли? — учудил се Беласко.

— Едисон е възторжен почитател на Пучини.

Беласко се разколебал, но не отстъпил.

— Драмата ми и сега се играе. Сам да си направя конкуренция?

— Не конкуренция, а реклама.

— Тук едва ли някой познава Пучини, а аз съм на върха на славата си.

— Моля да ме извините — казал Тито Рикорди леко усмихнат. — Джакомо Пучини е поне толкова известен, колкото сте и вие. — И високомерно продължил: — Впрочем аз не зная защо разговарям с вас, тъй като темата, оригиналната идея не е ваша, а на Джон Лутер Лонг, вие сте взели Гейша от неговата новела.

Това подействувало, Тито Рикорди постъпил дяволски хитро, той беше сръчен и умен, знаеше добре как трябва да се говори с един деловит американец. Още същата вечер сключил договор с Беласко.

— Задачата тук е съвсем друга — обясняваше Пучини на Илика и Джакоза. Мадам Бъттерфлай е нежно, вълнуващо ухание... трябва да създадем нов женски тип — влюбена, възхищаваща се, самопожертвувателна, обожаваша мъжа, крехка, мила жена.

— Като Мими...

— И да, и не. Още по дете, още по-смирена, по-безпомощна и може би и по-еротична от Мими. Но Тоска трябва да забравите напълно. Тоска е силна, знае да се бори, способна е да убие. Това японско момиче може само да се жертвува, да обича, то е като нежна пеперуда, която хващат с мрежа и я набождат на карфица.

— За колко действия мислиш?

— Само две. За две дълги действия, които да запълнят цялата вечер.

— Добре ли ще бъде така? — безпокоеше се Джакоза.

— Какво да правя, така я виждам.

— Започнахме с четири действия, два пъти едно след друго — засмя се Илика, — после ги намалихме на три, а сега вече сме на две. Ако така напредваме, в най-скоро време ще пишем само едноактни опери.

— Много е възможно — усмихна се Пучини.

Голям шум се вдигна в градината. Чу се възмутеният, енергичен глас на Елвира:

— Сто пъти вече ви казах, че съпругът ми не дава автографи! Не го дебнете непрекъснато. Той работи, уважавайте работата му.

— Елвира е моят жандарм! — каза шеговито-иронично Пучини.

Но да признаем, нужно беше това пазене. Курортистите във Виареджо, предимно младите, на групи идваха в Торе дел Лаго, за да видят Пучини, „певица на любовта“, „краля на сърцата“, да видят мястото, където работи, да разменят поне две-три думи с него, да получат автограф. Да, без енергичната намеса на Елвира любопитните малки дами щяха да залееят светилището на Пучини, защото самият Джакомо трудно можеше да откаже на някое хубаво момиче. Понякога Елвира му се караше заради голямата му отстъпчивост. В такива моменти той навеждаше глава и виновно мълчеше, като малко момче, заловено в невинна лудория.

— Джакомо признава три авторитета в целия свят — шегуваше се Илика: — Кориере де ла Сера, Джулио Рикорди и Елвира! Друг не му импонира.

По това време беше направена и любителска снимка, която мнозина изтълкуваха погрешно: Елвира седи на един градински стол, Пучини легнал пред нея, а тя е преметнала двата си крака през врата

му. „Това е моят семеен живот!“ — написа Пучини със самокритична ирония върху снимката.

Какъв беше семейният живот на този изключителен артист, на този страстен мъж, на това голямо дете? Пучини обожаваше Елвира, а Елвира обожаваше Джакомо — това е истината. Тя невинаги разбираше невъздържаните фантазии на съпруга си артист. Беше и ревнива. Но нали самият Пучини казваше: „Няма любов без ревност!“ И ревността на Тоска едва ли не е тази на Елвира. „Тази земя е изцяло на жените, философствуваше Пучини. — Те са стъпили твърдо на земята с двата си крака. Ние скитниците мъже само се носим по нея, защото всички сме случайно попаднали тук чужденци, не познаваме правилата ѝ така, както жените.“

Пучини беше търпелив и миролюбив, Елвира понякога негодуваше. Но любовта помежду им остава непроменена цели седемнадесет години. Не можеха един без друг. А Елвира все още беше много красива, само онези остри бръчки около устата ѝ се врязваха все по-дълбоко, и да не беше толкова сериозна, а често пъти и мрачна. Не обичаше шегите както Джакомо, който не можеше да живее, без да се шегува.

Разбира се, и Пучини имаше горчиви дни, когато наричаше живота си *Via crucis*^[3]. Когато стоеше без работа и беше зима (не можеше да понася зимния студ, все още тръпнеше от миланския студ в неотопляваната някога стая под наем) или дъжд удряше по прозореца, или мъгла покриваше езерото, отново и отново го нападаше онази стара, съпътстваща целия му живот неврастенична меланхолия. В такъв момент говореше огорчено:

— Вече и самото художествено творение е тежка, нервна болест, която ужасно измъчва човека. А какъв парадокс: човек може да избяга от ужасите на живота само в работата, само работата може да го успокои, да го задоволи... винаги съм нещастен, когато съм без работа. Как могат хората да живеят без работа?!

Често подчертаваше, но винаги със самоирония, шеговито на чашка пред приятелите си:

— Мъжът е полигамен, не е виновен за това, такъв се е родил. Ако бях диктатор, бих създал закон, съгласно който артистът да бъде длъжен на всеки пет години да сменя съпругата си и дори и това не би било достатъчно, така мисля.

Елвира не се радваше на тези полушеговити, полусериозни изявления, чувствуваше се малко обидена.

— Един слънчев лъч по-малко в нашия дом — каза Пучини, когато узна, че „малката Фоска“ ще се омъжи. Да, „малката Фоска“ вече беше на деветнадесет години, прекрасно момиче, но все още много обичаше своя babbo, също така, както във Вакало.

Трудно ще се живее без веселостта на Фоска. Тя беше довереното лице, приятеля на Джакомо, нейната младост осветяваше застаряващия живот на Пучини. Застаряващ живот? Да. Пучини се уплаши от възрастта си — четиридесет и две години! Страхливо се гледаше в огледалото, тук-там побелелите си коси — плашеше го остаряването.

— Да се умре, е лесно, но да се остарее, е трудно — казваше на приятелите си. — В това има нещо ужасно унижително, нещо срамно, защото е неестетично.

Не, Пучини не беше стар, беше по-млад откогато и да било: отново влюбен — толкова влюбен никога не е бил. Чо-Чо-Сан беше любимата му. В истинския смисъл на думата. Защото непрекъснато само нея виждаше пред себе си, когато спеше и когато беше буден, толкова релефно, сякаш беше придобила плът. Моята японска госпожица, така наричаше Мадам Бътерфлай.

Беше щастлив, че е влюбен.

— Убийте ме, когато спра да горя от любов — казваше с блестящи очи. — Не желая, не мога да живея без любов!

Беше изпаднал в истински екстаз.

Но за съжаление Джулио Рикорди излезе прав. Веднага след започването трябваше да спре работата — дори Илика и Джакоза изпрати да си вървят в къщи, не можаха да се справят с текста, имаха нужда от повече познания. Трябваше да се запознаят с живота на японците, особено на жените. А Пучини трябваше да направи музикални проучвания, трябваше да свикне с японската музика, с особения ритъм. Да, но как и къде?

Пучини е в Рим за една премиера на Маскани. Преди обяд. Разхожда се по най-големия площад в света — неописуемо красивия Пиаца ди Сан Пиетро. Пленен, разглежда заобикалящите го стройни колони. Гледа ги така, сякаш за пръв път ги вижда не може да се насити на истинската красота. После влиза в храма, за да види най-

прекрасния шедьовър на Микеланджело, Пиета. Потресен, стои дълго пред нея. Но сякаш магнитна сила привлича погледа му: до него е застанала прекрасна жена, нежна, малка японка. От лицето ѝ се излъчва трогателно, детско обаяние, безкрайна нежност и съвършена хармония. Погледите им се срещат: сякаш се усмихна. Пучини размисли само за миг, после се приближи към непознатата японка и плагиатствувайки от самия себе си, се обръща към нея с думите на Скарпия:

— Поздравявам ви със светена вода... Жената не се извърща, не избягва, остава до него. Мълчаливо тръгват към изхода на храма.

Пучини е развълнуван, смутен.

— Моля да ме извините, че ви заговорих — казва с най-смирен почтителен глас, — но не можех да направя друго. Имам нужда от вашата помощ... Аз съм Джакомо Пучини.

— Познавам ви добре, маестро. Много пъти съм гледала вашите опери. Всички ваши арии пеят в сърцето ми. Благодаря ви, че ми заговорихте. Аз съм госпожа Охиама, съпруга на японския пълномощен министър в Рим. С какво мога да ви услужа?

— Пиша опера с японски сюжет.

— Ах!... Наистина ли?

— ... и бих искал да се вживея в японския живот, в японската музика. Искам да се запозная с японската народна музика, с японския фолклор. Затова ви моля за помощ.

— С удоволствие.

Беше толкова непресторена, толкова естествена.

— Как ще се казва операта?

— Мадам Бътерфлай.

— Хубаво име. Докога ще останете в Рим?

Пучини се усмихна.

— Докогато Мадам Бътерфлай поиска.

— Свободен ли сте днес следобед? Бихте ли могли да дойдете у нас? Ще ви изпея японски песни.

Светът наистина се върти около Пучини. Сякаш някоя фея си играе с него.

— В колко часа мога да дойда?

— Когато ви е приятно. В пет часа?

— Ще бъда у вас точно в пет.

Незабравим следобед — незабравими следобеди следваха един след друг. Някакво вълшебство завладя Джакомо Пучини. Онези висши сили отново го взеха под своя закрила, отново му помогнаха.

Госпожа Охиама го прие в японска носия. Така беше още по-нежна, по-красива, отколкото сутринта в елегантния европейски костюм. С кимоно от лилава коприна на цветя, блестящ голям гребен във високо вчесаната ѝ, черна като въглен коса, малка уста, боядисана червено — всичко върху нея беше трогателно, безкрайно голямата ѝ сериозност, ситният ѝ вървеж, бързото ѝ и леко пляскане, с което извикваше камериерката си, любезността ѝ, поклоните, всичко, което беше върху нея — Пучини просто фотографираше движенията ѝ, запечата в слуха си мелодията, модулацията на гласа, не можеше да свали очи от нея. Стаята беше също с японска подредба и най-малките предмети: копринените тапети, избродирани със златни птички, меките като пух възглавници по пода, килимите със змейове, само пианото беше европейско и пред него единственият стол с вити крака.

Охиама плесна три пъти: само бързо допря с три пръста дребната си длан, а когато дотича японската прислужница, първо се поклони към нея, после ѝ каза умолително, любезно, мило, но заповеднически:

— Пчелице, донеси чая и дай китарата ми.

Никога чаят не е бил толкова ароматичен, а и чашата колко е изящна: великолепен е този японски порцелан!

Нямаше нужда да моли госпожа Охиама. След като изпиха чая, тя взе в ръце китарата и запя — странна музика! — звучеше чудно, болезнено, с тъжно предчувствие.

— Всичките ви песни ли са толкова тъжни? — запита я Пучини.

— Това са любовни песни — каза госпожа Охиама, — а любовта е тъжна. Не е ли?

— Да... мисля, че да — прошепна Пучини. — В крайна сметка е такава.

Той я помоли да повтори всяка песен, после седна до пианото и ги изсвири безпогрешно. Доразви по-нататък японската мелодия, вече с японски ритъм.

Сега госпожа Охиама каза очарована:

— Чудесно!

Изръкопляска отново:

— Кажете да дойде легационният секретар.

В стаята влезе жълтокож човек с полегати очи. Невъзможно беше да се установи възрастта му. Минути се кланя с ръце, скръстени на гърдите.

Сега госпожа Охиама говореше с тон на някоя владетелка. Разбира се, на италиански:

— Оказва ни се голямата чест, господин секретар, световноизвестният маестро Пучини пише опера за нас, японците. Моля, изпратете веднага телеграма от сто думи на съпруга ми в Токио да изпрати колкото се може по-бързо специален куриер в Рим, който да донесе ноти и сборници от народни песни. До половин час телеграмата да замине. Моля да ми докладвате. Нали разбрахте, господин секретар?... Благодаря ви за труда.

В отговор секретарят не каза нито дума, само отново последваха поклони.

— За щастие съпругът ми е в Токио — каза госпожа Охиама.

— Това наистина е щастие — потвърди Пучини. — Но как ще ви се отблагодаря за всичко?

— Щастлива съм, че служа на родината си — отговори тя скромно. — Това е мое задължение.

— Може ли да дойда и друг път?... Може ли да идвам всеки ден? — попита Пучини. Той едва ли не се уплаши от дързостта си.

— Трябва да идвате. Аз ще ви чакам всеки ден.

Свириха на пиано, пяха.

Влезе секретарят, кланяйки се, и докладва на италиански:

— Телеграмата замина, госпожо: съдържаше точно сто думи.

Беше късно, трябваше да се сбогува. Едва ли не с болка. Пучини каза:

— Ако бяхте до мен, така леко бих написал операта!... Толкова далеч е отгук Торе дел Лаго.

Японката каза така непринудено, сякаш това беше най-естествено нещо:

— Когато имате нужда от мен, ще бъда при вас. Ще наредя да вземат вила под наем във Виареджо. Искате ли?

— Искам.

Незабравими бяха тези седмици. Изненадващо бързо пристигнаха нотите — цели купища. Пучини целият беше погълнат от

японска музика, японска любов: Мадам Бътерфлай беше вече назряла за живот у него.

Веднъж госпожа Охиама му каза:

— Получих телеграма от съпруга си със строга поръка да ви бъда в услуга, това изисква от мен Япония. Вече наех вила във Виареджо. Кога искате да се пренеса там?

Пучини имаше още една-единствена молба:

— Искам да ви предложа — каза боязливо той, — да дойдете с мен на опера. — Представят Бохеми. Дирижира най-добрият ми приятел, Леополдо Муньоне Имам ложа. Ще дойдете ли с мен?

Госпожа Охиама се поклони дълбоко.

— Благодаря ви, маестро, за голямата чест. Ако разрешите, ще доведа със себе си и камериерката си.

Целият театър ги наблюдаваше как седяха един до друг с щастлива усмивка. Госпожа Охиама, облечена в елегантен вечерен тоалет, беше ослепително красива. Но и Пучини този път беше облякъл смокинг.

През третото и четвъртото действие в черните очи на госпожа Охиама се появиха сълзи. Пучини ги забеляза.

На другия ден Пучини телеграфира на Илика: Чакам ви — ще продължим Мадам Бътерфлай.

Сякаш Пучини изведнъж се беше укротил. Дори и с Илика спореше само тихо, с усмивка, нито веднъж не се скара с него „смъртоносно“. Луиджи се чудеше:

— Какво се е случило с теб, Джакомо? Някой те е възпитал в Рим!

— Да — отговори му Пучини с щастливо лице. — Някой ме възпита в Рим. — Научих много нещо от него, твърде много: любезност, тишина и търпение.

— И японски ли научи? — пошегува се Илика.

— Мисля, че свършено — каза Пучини сериозно. — Научих се да говоря на техния музикален език.

Дори и на Елвира направи впечатление колко е внимателен, търпелив, друг път толкова нетърпеливият и нервен Джакомо — такъв мил никога не е бил. Не караше вече другарите си да работят с обичайното му темпо. Не работеха цяла нощ, а към два часа си лягаха. И всеки следобед Пучини се разхождаше с моторницата по езерото.

Всеки следобед без изключение, и винаги сам! Напразно Джакоза му предлагаше да го придружи, усмихнат, Пучини поклащаше глава: не, не, за него е истинска почивка, когато сам препуска по езерото с новата си моторна лодка, която купи в Монте Карло; тази лодка беше прочута, спечелила Grand Prix, най-бързата състезателна лодка в света. За десет минути стигаше във Виареджо, където тайно накарва да почистят дъното на езерото и да му построят малко пристанище. Защото най-важният му сътрудник — сто пъти по-важен от Илика и Джакоза — беше във Виареджо: работата с него беше най-ценна, най-плодотворна. Когато Пучини изсвири на госпожа Охиама финала на първото действие, сватбената песен на Пинкертон и Бътерфлай, голямата любовна ария, госпожа Охиама се разплака:

— Тази музика е като дихание, нематериална, по-японска музика още никой не е писал.

Пучини беше щастлив. Щастливи бяха и двамата. Госпожа Охиама дори не беше недоволна, когато Пучини понякога идваше при нея с ботуши и разкопчана риза. Бедният Джакомо не можеше да се облече прилично — защо трябваше в елегантни дрехи да кара моторната лодка? Елвира и така вече се съмняваше, особено когато Джакомо се връщаше едва за вечеря.

— Как може всеки ден с часове да се препуска по езерото? — попита го тя.

Шегата на Илика го спаси от бедата.

— Госпожо, който е луд, си е луд! — каза той, смеейки се. — Трябваше да свикнете с ексцентричностите на Джакомо. Не зная какво му харесва в тая проклета локва?

Понякога Пучини едва не се издаваше с някоя въодушевена фраза:

— Ние европейците толкова много се гордеем с нашата култура. А има и по-стари, и по-изтънчени култури от нашата: например в Азия — китайската, японската...

Пучини не можеше да прави нищо наполовина. Вживя се напълно в оня свят, който искаше да оживи в произведението си. Пред себе си винаги виждаше две женски лица, смесиха се във фантазията му Чо-Чо-Сан и Охиама...

Една сутрин красива кола Ролс Ройс спря пред градинската врата на вилата на Пучини. Шофьорът с полегати очи свали от главата си

чиниеобразната шапка и с големи поклони отвори вратата на колата. Госпожа Охиама, облечена в европейски дрехи, излезе от колата с достойнство на усмихваща се кралица.

— Дойдох, за да се запозная с най-щастливата жена, съпругата на Джакомо Пучини — каза тя на Елвира на съвършен италиански език и ѝ подаде букет чаени рози.

Държа се много мило, светски очарователно. „Защо я посрещна Елвира толкова хладно, едва ли не враждебно?“, ядосваше се Пучини. Беше благодарен на двамата си приятели Илика и Джакоза, те надминаха себе си, толкова внимателни и забавни бяха. Балансираха Елвира.

— Гледката оттук е прекрасна, маестро — каза госпожа Охиама, — това езеро с пастелните си багри е съвсем като нашите японски езера. Но бих желала да видя и пианото, от което вашите пръсти извайват такива трогателни мелодии.

Госпожа Охиама стоя не повече от половин час. Сбогува се също така усмихната, както усмихната дойде.

— Можеше да бъдеш и по-мила към нея — Пучини упрекна Елвира.

— Защо да бъда по-любезна към нея? — попита го тя студено.

— Все пак само на нея дължа запознаването си с японската народна музика. Без нея, без нейната приятелска услуга никога не бих могъл да напиша „Мадам Бъттерфлай“. Много съм ѝ задължен.

— Ти да, аз не.

Повече не си размениха нито дума за госпожа Охиама.

Но работата бързо напредваше. По-гладко и по-бързо откогато и да било. Суеверният Пучини с безпокойство каза:

— Всичко върви много гладко. Внимавайте! Тук съдбата ни готви някаква клопка.

Но Илика и Джакоза се изсмяха на Пучини заради суеверието му. Те бяха очаровани от работата си и от досега чутата музика.

— Това е най-любовната ти музика! — каза Джакоза на Пучини.

Тъжно зимно утро. Облаци от пара се спущаха върху езерото, сякаш искаха да го задушат. От боровете капеше вода в големите тъмни локви. Планините димяха. Всичко беше безутешно.

Пристигна пощата — Пучини още закусваше. Разсеяно взе Кориере дела Сера. Вестникът беше отпечатан в черна траурна рамка.

Пучини зарови лице в шепите си и се разплака на глас.

— Какво се е случило?! — попитаха уплашени Елвира и Тонио.

— Джузепе Верди е умрял! — каза той, хълцайки.

Привлече към себе си Тонио, погали го по главата и му каза дълбоко потресен:

— Запомни този ден, синко: 27 януари 1901 година. Един великан напусна земята. Всичко в света ще бъде по-тъмно, защото в Италия изгасна най-чистата светлина. Гледайте как плачат боровете, как мълчи езерото, как вцепенени се издигат планините към небето. Природата го оплаква. Знаеш ли кой беше Верди? Най-благородният човек, най-големият, защото можа да се издигне на своята висота и пак да остане при малките хора. Беше скромен и добър, както всички големи личности. Не чувствуваше никаква ревност, както нас, обикновените хора. Радваше се на успехите на съперниците си и обичаше младите, новаторите, вървящите по други пътища, можеше да се учи от тях, той, който знаеше сто пъти повече. Винаги приемаше новото. Той прослави белкантото, но което е още по-важно: беше олицетворение на самата скромност. Разбираш ли това, Тонио?

Още същия ден преди обяд делегация посети Джакомо Пучини. Помолиха го да представлява официално град Виареджо на погребението на Джузепе Верди. Пучини прие мисията, благодари на кмета за честта и каза:

— Със смъртта на Джузепе Верди за съжаление угасна най-чистият и най-яркият пламък на италианската слава.

Пучини води оживен спор в Милано със стария Рикорди. Сор Джули все още не обичаше Мадам Бътерфлай, не можеше или не искаше да я обикне. Намираще стотици претексти. Напразно Пучини седна до пианото и му изсвири най-хубавите арии, Джулио Рикорди не отстъпи, не се трогна: преминал е вече възрастта на любовта. Беше болен, станал бе мърморко.

— Две действия?! — ужасява се той. — Операта трябва да бъде в три действия, да запълва цялата вечер.

— Но нали Мадам Бътерфлай ще запълни цялата вечер? — защитава се Пучини. — Ще бъде по-дълга от която и да било опера. По моя сметка първото действие ще продължи един час и четвърт, а второто — близо час и половина.

— Лошо! Едно действие не бива да бъде по-дълго от петдесет минути, публиката не може да понесе повече. За час и половина всички ще заспят.

— На моята опера няма да заспят! — горещо протестираше Пучини със самочувствие. — Ще държа будно вниманието, разбирам от сцена!

— Малко си заслепен, Джакомо — каза строго Рикорди. — Главозамая се от големия успех. Ако искаш да знаеш моето мнение: тази опера е скучна.

— Скучна ли?! — изръмжа Пучини. — Това ли каза: скучна?... Никой още не беше ми казал това!

Сор Джули почака малко, за да се успокои Пучини. И продължи по-кратко, но малко с професорски тон:

— Ако ме изслушаш спокойно докрай, ще ти изброя съществените грешки на Мадам Бъттерфлай. Оперната публика на първо място иска да чуе тенор... тенор, тенорови арии. А ти в края на първото действие изхвърляш тенора. Това вече само по себе си означава провал. А отгоре на всичко твоят герой, твоят Пинкертон, е несимпатичен, долен тип. С лъжеженитба прелъстява едно малолетно момиче, което забременява, напуска го и дори и пари не му изпраща. След *des Grieux*, Рудолф и Каварадоси един такъв незначителен Пинкертон... Цялата ти опера не е нищо друго, освен осмиване на любовната мъка на Мадам Бъттерфлай...

— Мъка ли?!...

— Тогава какво е? И то в продължение на три часа. Загуби ли ума си? Какво стана с Пучини, големия драматург, изискания майстор на сцената?!... Не виждам и следа от него. Тази музикална драма я е написал един дилетант, който няма понятие от театър!

— Ужасно е това, което казваш! — промърмори Пучини със стиснати зъби.

— Казвам само истината, за да те предпазя от един глупав провал. Не забравяй, че имаш много неприятели, мнозина ти завиждат: с нетърпение чакат да ти забият ножа в гърба. А не бива и да разочароваш публиката. Публиката очаква от тебе по-силна творба от Тоска!

— Третото действие на Тоска също не ти харесваше! — напомни му Пучини.

— Това беше друго. Възражения имах, но от самата драма бях очарован. Тук обаче всичко е погрешно. Сякаш си полудял по тази малка Чо-Чо-Сан и...

— Полудях по нея, в това си прав!

— ... и сякаш в голямото си заслепление загуби способността да виждаш ясно, да преценяваш.

Пучини се разхождаше нагоре-надолу, като някой лъв в клетката си.

— Значи, какво ме съветваш? Какво би трябвало да направя?

— Захвърли я и напиши с д'Анунцио една хубава опера...

— Остави го този д'Анунцио! Следващата опера ще напиша с него, обещавам. По-скоро ми кажи как може да се избегне бедата? Защото държа за Мадам Бъттерфлай, няма да се откажа от нея, разбери това!

— Жалко! — измърмори без настроение старият Рикорди.

— Е?

— Тогава преди всичко направи по-симпатичен героя си. Съкрати двете си маратонски действия и напиши към тях трето с хубави арии за тенора, това е абсолютно необходимо. Аз вече ти измислих едно трето действие в кабинета на американския консул, Пинкертон пристига там в началото на действието... Ако искаш, ще скицирам цялото и ще ти го изпратя в Торе дел Лаго.

Пучини се засмя. Смееше се от сърце.

— Ти не разбираш от тези работи, скъпи мой Сор Джули! С този служебен кабинет бих унищожил поезията, чара и лекотата на цялата пиеса. С него бих изтрил плодоносния прашец на малката ми пеперуда. Разбери най-последно: тази опера има само едно-единствено действащо лице, Мадам Бъттерфлай... другите са само за да изпъкне чрез тях още повече нейната трогателна, вълшебна фигура. Тя, Чо-Чо-Сан, сама движи действието, мъчението и, любовта ѝ до смърт е самата драма, това създава напрежението на сцената. Това и нищо друго! Не разбираш ли?

Старият Рикорди въздъхна дълбоко.

— Не може да се говори с луди!

Пучини колкото и да отричаше в себе си възраженията на Джулио Рикорди, все пак разбираше, че те му подействуваха и го смутиха, че спряха работата му. Имаше малко истина във всичко, което

каза Сор Джули, това и той самият чувствуваше. Сценичното действие на Мадам Бътерфлай безспорно е по-слабо от това в Тоска, но музиката ѝ е по-модерна, по-дръзка, по-индивидуална, по-трогателна; вслушал се беше в някогашния съвет на стария Антонио Бацини: пеенето и цигулките трябва да доминират! Тук трябва да победят музиката, оркестърът и певицата заедно, обаянието, ароматът на тази японска музика ще прикрият недостатъците на либретото.

Странно: досега Джулио Рикорди се възхищаваше от неговите произведения, а Тито Рикорди се въздържаше. Сега Тито сляпо вярваше в успеха на Мадам Бътерфлай, а Джулио се съмняваше. Както се отдалечава от него бащата, така се приближава към него синът. Сякаш бяха си разменили ролите.

През това време Пучини изживя големи вълнения: запозна се с музиката на Клод Дебюси. Тази музика наистина го плени. Чудесният френски музикант сякаш рисуваше с ноти като някой художник — импресионист с пастелни бои — каква очарователна фантазия, колко съвършена и елегантна е оркестрацията му, индивидуално и ново боравенето с дисонансите — да, това е новият път, откровеният нов път, не е произволно, атракционно модернизиране! Пучини чувствуваше в себе си нещо много общо с Дебюси и по време на работата над Бътерфлай понякога мислеше за него. (Игор Стравински живо интересуваше Пучини, Рихард Щраус — на първо място симфоникът и композиторът на песни — го вълнуваше, искрено почиташе и двамата, но Дебюси обичаше.)

Работата беше прекъсната, Бътерфлай почиваше. Зимата отново настъпи. Госпожа Охиама се завърна в Рим. И най-малката промяна влияеше върху работата на Джакомо Пучини, върху изключително чувствителната му нервна система.

После се случи още нещо, което за дълго време развали настроението на Пучини, просто го парализира. Някой негов „доброжелател“ му беше изпратил чудовищните критики, написани за Бохеми от двама световноизвестни виенски професори, „палачи — критици“, Едуард Ханслик и Макс Калбек. Макар Пучини вече да знаеше, че операта му жъне огромен успех сред публиката, все пак ужасен прочете:

Музиката — пишеше Ханслик — в тази опера играе само второстепенна роля, колкото възискателно и шумно да се стреми тук-там да излезе, на преден план... Операта без настроение се върти около най-ежедневни неща... Това вече е предпоследната спирка. След това следва само сухата мелодрама... Мелодичната инвенция на Пучини е извънредно малко... Второто действие е тривиално и скучно... А третото — сантиментално и скучно...

А другият палач, Калбек? Не изостана от колегата си Ханслик, а дори го надмина, ако това изобщо беше възможно:

... Уморителното тичане на Пучини след изненадващи оркестрови въздействия е свързано с непълнотата на текста. Настигат се един друг, препъват се един друг, после се разпръсват, като капките на разлят живак и слушателите, които вече не вярват на собствените си уши, накрая нито чуват, нито виждат, нито мислят... Пучини кокетничи с поразителни противоречиви въздействия... Подскачащите ноти удрят като град по главите ни или като гръм от ясно небе бие тимпанът, сякаш публиката трябва да се събуди от сън... Второто действие е истинско музикално гъмжило, което крещи и писка, смее се и грухти, свири и блее, вдига шум и бушува, сякаш е настъпил краят на света...

Дали тези виенски професори вярват в това, което пишат? Дали имат сърца и били ли са някога млади и влюбени?... Все едно, Пучини беше сломен от тези критици: седмици наред не се докосна до пианото. Майстореше, дялкаше, занимаваше се с какво ли не, хранеше птичките, играеше на карти с приятелите си художници и ходеше на лов с маркиз Джинори. Едва проронваше по няколко думи. Веднъж разтревожен каза:

— Не зная какво става с мен: непрекъснато ме боли гърлото, а съм и пресипнал.

— Разбира се, че ще пресипнеш — каза му Елвира, — не пуши толкова много.

И наистина: блестящият баритон на Пучини беше малко потъмнял.

Едва към Коледа на Пучини направи впечатление, че Тонио следобед се губи с часове:

— Това дете къде скита непрекъснато? — попита той Елвира.

— Един учител — пенсионер живее тук наблизо — успокои го Елвира. — С него учи всеки следобед по един-два часа... отива при него, за да не те смущават в работата, аз пожелах да направят така.

Пучини много обичаше Тонио, това тихо, добросърдечно, малко затворено дете, което външно приличаше много на него. Друго нищо не беше наследил от него, най-много техническата сръчност, интереса към машините. Иначе беше изцяло син на майка си: сериозен, мълчалив. На Пучини му беше мъчно само, че неговият син не проявяваше интерес към музиката — да си кажем открито, нямаше слух. Колко странно: във фамилията Пучини една след друга пет генерации непрекъснато наследяват син от баща музикалния талант, който при него може би беше достигнал кулминационната точка, а синът му не получи дори и зрънце. Не е беда. По-добре така, отколкото Тонио да бъде лош музикант.

Коледа беше знаменателен ден и троен празник за семейство Пучини. На 22 декември се беше родил самият Пучини, а с един календарен ден по-късно, на 23 декември се роди Тонио. Елвира винаги им поднасяше някаква неочаквана изненада. Така стана и сега, на Коледа 1902 година.

На 22 декември сядат на закуска, с тайнствени, усмихнати лица. Целуват Джакомо, поздравяват го.

— Сега седни там на големия стол, за да те зарадва Тонио с нещо! — разпорежда се Елвира.

Пучини с любопитство проследява Тонио, който изтичва от стаята.

Тонио се връща с неловка усмивка, зад гърба си крие тайната, застава пред баща си с разтворени крака. Изведнъж изважда една цигулка, поставя я на рамото си и започва да свири: чува се стържене,

истинско котешко мяукане, всеки тон е фалшив. Слисан, Пучини гледа няколко мига бедния, силещ се Тонио, после започва да се смее, смее се неудържимо, дори сълзи потичат от очите му, а накрая благодари за радостната изненада, като привлича сина към себе си.

— Благодаря ти. Тонио! Каква изненада!... Много ли те измъчиха, бедни синко?

— Много.

— Нали е талантлив? — пита го Елвира.

— И то какъв талант!... Нечувано талантлив! Дори ще получи награда от мен, и то веднага... Ела в градината, Тонио, заедно с цигулката си. Донеси и сандъчето с инструментите... Ти остани тук, Елвира. Ще те извикаме, когато сме готови. Сега ние ще ти направим изненада. Ще видиш каква хубава ще бъде!

Двамата се разполагат в средата на градината, в тревата, прилежно, бързо въртят, дялкат. Сега и Тонио се смее до сълзи. Поставят прекрасна мачта точно в средата на цигулката, обтягат две платна върху нея със струните на цигулката от скъсани носни кърпички — никога светът не е виждал по-хубава платноходка от тази!

— Обади се на майка си! Извикай я да излезе!

Щастлив, Тонио се спусна — никога не е бил толкова щастлив.

Пучини ги чака на брега на езерото. Подухва лек ветрец: всичко ще бъде много хубаво.

Идват. Елвира проявява голям интерес.

Пучини отгласва от брега цигулката платноходка. Как великолепно се плъзга по гладкото водно огледало! Но после започва да подскача и потъва: беше, няма я! Тонио ръкопляска, подскача от радост.

— Невъзможен човек си! — казва Елвира на съпруга си обидена, ядосана.

Пощенският раздавач донесе траурно съобщение: съпругът на Елвира починал.

Пучини целуна Елвира по хубавото чело.

— Сега най-последно мога да ти стана съпруга... след осемнадесет години — въздъхна развълнувана Елвира.

— Винаги си ми била съпруга, още от първия ден — казва й Пучини с нежна обич. — Сърцето е важно, а не хартията.

В един малък горски параклис се заклеват един на друг във вечна вярност, те двамата, които издържаха един до друг през толкова много борби, страдания и радости. Присъствуваха само свещеникът и двама свидетели.

Първият пролетен ветреца отнесе летаргията на Пучини. Желанието за работа се върна заедно с доброто му настроение.

Единствената набъбнала, разтваряща се пъпка на един храст го развесели.

Вече искаше да извика Илика и Джакоза, но си даде още една-единствена седмица отпуск, за да посети сестрите си в Лука. Понякога трябваше да види онази стара къща на виа дел Поджо, където обичта и любовта на майка му и сестрите го направиха такъв, какъвто е — и това посещение принадлежеше към живота му, към спокойствието. И тримата — Джакомо, Елвира и Тонио, вечеряха в най-добро настроение у Нитети, отново щастлива, винаги игрива, усмихната Нитети. С тях беше и шофьорът Джорджо по желание на Елвира. Нитети на всяка цена искаше да ги задържи да пренощуват в Лука, защото навън бушуваше страшна буря, свиреше северен вятър, валеше леден дъжд, зимата се опита още веднъж да нападне в гръб пролетта, а вече беше 25 февруари.

— Не се страхувай за нас, скъпа — успокои сестра си Пучини, — аз съм превъзходен шофьор, след половин час ще си бъдем в къщи.

— Само това не! — протестира Елвира. — Тогава аз няма да се кача в колата! Джакомо кара като луд. Държа Джорджо да шофира.

Шофьорът седна на волана, Пучини се настани до него, Елвира и Тонио седнаха отзад в отворената кола. Завиха се добре с шалове и одеяла.

— Моля, карайте предпазливо — предупреди Елвира шофьора. — Тъмно е като в рог.

Бяха на пет километра от Торе дел Лаго, тъкмо преминаха един мост, когато на един остър завой колата се подхлъзна и по стръмен наклон падна в ров, дълбок пет метра. Елвира и Тонио изхвъркнаха от колата, паднаха върху мека трева, дори не се одраскаха, но Пучини и шофьорът попаднаха под колата.

— Джакомо, Джакомо! — извика ужасена Елвира. — Къде си?! За бога?!...

— В тъмнината не се виждаше нищо.

— Какво стана с Тонио? — чу се отнякъде гласът на Пучини, но този глас беше толкова слаб, че едва можеше да се разбере какво казва.

— Тук е... няма му нищо! С теб какво става, ангеле мой?!

— Тичайте за помощ. Бедният Джорджо лежи тук до мен... така охка и стене...

В нещастиято имаха щастие: колата им се беше обърнала пред вилата на ползувачия се с реномето на добър лекар доктор Сбраджа. При техните викове цялата къща на доктора изтича навън.

— Къде е маестрото? — попита развъълнуван Сбраджа.

— Първо помогнете на шофьора ми — настоя Пучини, — страхувам се за него, изгуби съзнание.

Смятаха, че на Пучини не се е случило нищо сериозно. Не се оплака с нито една дума, не изстена нито веднъж. Доктор Сбраджа се ужаси, когато видя кървавия му крак: имаше скрита фрактура, беше счупил десния си крак.

Лекарят нареди върху набързо направени носилки да занесат двамата тежко ранени във вилата му. И отново първият въпрос на Пучини беше:

— Какво става с бедния ми шофьор?

— Вашата рана е по-тежка — промърмори лекарят.

Доктор Сбраджа беше опитен лекар: още същата нощ намести костта и постави счупения крак в шина, но, разбира се, първо направи морфинова инжекция на болния.

След два дена маркиз Джинори нареди да докарат един сал, качиха Пучини на него и с моторната лодка го закараха на отсрещния бряг на езерото, за да пощадят болния от друсането по пътя за Торе дел Лаго, осеян с дупки. Бърза медицинска помощ закара Джакомо с автомобил в болницата в Лука. Мало и голямо се беше събрало на брега на езерото, със сълзи в очи.

Когато Пучини дойде на себе си от замайването, каза на Елвира, която седеше до кревата му, обляна в сълзи:

— Край на моята японска госпожица... изпрати телеграма на Рикорди, Илика, Джакоза... и на госпожа Охиама.

Бавно, много бавно заздравяваше счупения крак. Лекарските изследвания установиха, че Пучини страда от захарна болест, за която никой не знаеше досега. Но това не беше най-лошото, не и счупеният

крак, а отчайващото нервно състояние на Пучини. Той стана меланхоличен, безутешен.

— Какво поставяте в кафето ми? — извика диво. — Какво е това малко бяло парченце?

— Захарин — отговори му лекарят.

— Захарна болест ли имам?

— Това е дреболия, но захарта ви забранявам, а и не бива да пушите.

Пучини се засмя подигравателно:

— Вземете си бележка, скъпи господин докторе, че аз ще пуша до деня на смъртта си. Цигарата е моят сътрудник, без нея не мога да работя.

И веднага запали.

Труден болен беше Пучини, нетърпелив, разпуснат. Да лежи неподвижно на едно място — това за него беше най-голяма мъка.

— Отнесете ме в къщи, в Торе дел Лаго — настояваше непрекъснато.

Едва след два месеца го закараха в къщи, по-рано не можеше. Но и у дома трябваше да лежи още месеци, макар че навън вече блестеше слънчевата светлина и птиците пееха. А той беше затворен в затвор, осъден на бездействие.

На партера, в работния кабинет, му поставиха легло, за да може да вижда езерото, градината и дърветата. Вече свалиха от крака му тежката гипсова превръзка и я замениха с по-лека, но за ставане на първо време не можеше да става и дума. С огорчено лице Пучини гледаше този линеец, заприличал на дръжката на лула, десен крак:

— Ще мога ли да ходя с него някога, или ще остана куц и ще имам нужда от патерици? — питаше се отчаян.

Двамата прочути болонски професори, Чамичан и Напини, му отговориха с усмивка:

— Няма да остане и следа от счупването, маестро. Кракът ви ще стане такъв, какъвто е бил. А и захарта ви почти изчезна.

Но Пучини никога не вярваше на лекарите. „Това е тяхното задължение, да лъжат, мислеше си. Показват най-весело лице тогава, когато виждат смъртта.“

Една нощ Елвира се събуди от чудно хубава музика: сякаш пианото беше проговорило. Помисли, че сънува. Наметна шала върху

раменете си и се спусна по стълбата. Пучини седеше до пианото, сред запалени свещи, с цигара в уста, с щастливо лице.

— Полудял ли си, ангеле мой?! — разтревожи се Елвира. — Как можа да стигнеш до пианото?

— Долазих дотук на четири крака, бавно като костенурка — засмя се Пучини с хитрото лице на някое палаво момче. — Нападна ме музиката! Най-после!

— Но лекарите ти забраниха...

— Плюг на лекарите! По-добре изслушай това, сега го композирах. Това ще бъде интермецото между двете действия... Харесва ли ти?

Скоро му разрешиха да свири на пиано. После го оставиха да седне в количка: можеше да прекарва целия ден на открито. „Колко много напълнях, да го вземат дяволите, и дори съм остарял“ — ядосваше се Пучини. Накрая вече можеше да ходи по малко, разбира се, с патерици. Но той скоро захвърли едната патерица, замени я с грамаден бастун за разходка. А на 29 август вече написа весело писмо на Сор Джули:

Върнах се към живота: толкова свеж и весел съм, като сипка... Всичките ми грижи и мисли са заети с японската госпожица... Завърших интермецото, вече почти не остана никаква работа... тъкмо оркестрирам второто действие... Щом като кракът ми позволи, ще замина за Париж, за да чуя Тоска...

През септември го посетиха сътрудниците му. Голямо преживяване беше отново да работят заедно, да се карат, да се вдъхновяват с Илика и Джакоза. И двамата се разплакаха, когато им изсвири Интермецото.

— Жалко, че наполовина трябва да бъде прекъснато — каза тъжно Джакоза, — истинско убийство.

— Принуден съм да го направя, не мога да намеря друго разрешение — отговори му Пучини, — с него трябва да завърша първото действие и с него трябва да започна второто.

Когато намислеше нещо, Джакомо го изпълняваше. По средата на октомври замина за Париж — за най-голям ужас на лекарите му. Все още ходеше с патерица и бастун. Кракът му кучешки го болеше, наистина костта вече беше зараснала, но мускулите все още не искаха да се подчиняват. А и времето в Париж беше лошо: валише дъжд, духаше вятър и беше студено. Едва пристигнал, и вече мечтаеше да се завърне в родината.

В Париж се сблъска с първото нападение. Едуард Лало, близък приятел на Масне, написа една гневна статия за него, дори нападна в статията си и Викториен Сарду. Старият маг обаче не се остави, взел участие в много подобни битки, той беше опитен стар боец и просто прободеше с потопената си в жлъч писалка нахалния Лало.

Нападението все пак разгневи Пучини. Но въпреки това не съжаляваше, че е дошъл в Париж. Щастлив прочете седмичната програма на Опера Комик на грамадния афиш:

ВТОРНИК — ЧЕТВЪРТЪК — СЪБОТА — ТОСКА, ПЕТЪК — БОХЕМИ.

Декорите, дрехите и певиците бяха великолепни (някогашната малка Мадмоазел Маргарита Гирдон междувремежно беше станала Мадам Каре, колко жалко!), само тенорите и диригентите можеха да бъдат по-добри!

Така той се върна там, откъдето тръгна: в миланската Скала. „С Мадам Бътерфлай ще се помиря с Милано“ — помисли си усмихнат Пучини. Нито една от оперите си не беше обичал толкова, дори и Бохеми. Защото тя е една песен, голямата песен на любовта, болезнено звучащата, вълшебната песен на самопожертвувателната женска любов. Тази опера се роди от любовно страдание, от покъртителна любов и много страдания. Всички ще почувствуват това. Всички трябва да го почувствуват.

Никога Пучини не беше обичал така нито една от певиците си, както тази трогателна малка Розина Сторкио, неговата „съвършена Бътерфлай“. Тази чудесна млада певица, напълно преобразена, със сълзи в очи пееше ариите на Мадам Бътерфлай. Възхитен, Пучини я

слушаше. Сякаш самата госпожа Охиама стоеше там, пред него! Играта и движенията ѝ бяха свършени, създаваше пълна илюзия, наистина беше малка японска гейша, нежна, влюбена, сладка малка пеперуда. И така покорно работеше, с толкова смирение и очарование, макар че Пучини много я измъчи бедната: искаше да бъде неповторима. След театралните репетиции Пучини продължаваше да репетира с Розина, само двамата, дори до зори, когато трябваше, научи я на всичко, което беше запомнил от госпожа Охиама: да ходи със ситнещи крачки, да ръкопляска, да маха с ветрилото, да се покланя, дори и как да налива чай, как да се усмихва, и Розина Сторкио беше толкова смирена и покорна, както самата Мадам Бътерфлай.

— Никога вече няма да имам такава певица като вас, малка Розина — каза ѝ дълбоко убеден Пучини.

Розина беше щастлива, сияеше от щастие. И тя не беше пляла никога такива мелодии, каквито Пучини ѝ беше написал. Не чувствуваше никаква умора, едва дочакваше отново да репетира с маестрото, този изключителен човек, който можеше повече от всички други да обича, да окриля. А и самият Пучини не чувствуваше никаква умора, макар че кракът го болеше и все ходеше с патерица. Радостта го топлеше.

Тези репетиции бяха изключителни. Целият театър беше въодушевен, очарован: артистите горе на сцената, музикантите долу в оркестъра, публиката на репетицията в салона. Дори и пазачите, работниците на сцената и дежурните пожарникари се просълзяваха.

И Джулио Рикорди дойде на една от репетициите.

— Ти имаше право, Джакомо — каза му тихо старият господин. — Новата ти опера е прекрасна!

Това казваха всички без изключение. Музиката е чудесна, работата на диригента Клеофонте Кампани и безпогрешна, представлението свършено, декорите на парижкия Жюсом изключителни.

Само Розина Сторкио не вярваше в себе си.

— Ще проваля шедьовъра ви, маестро — каза тъжно младото момиче.

— Вие ще доведете операта ми до триумф! Защото сте свършена! — каза Пучини, за да окуражи Розина.

Дори ѝ изпрати писмо с голям букет рози сутринта в деня на премиерата, 17 февруари 1904 година.

Мила Розина,

Съвсем излишно е да ви пожелавам успех. Вашето изкуство е толкова истинско, толкова нежно, толкова очарователно, че публиката сигурно ще се преклони пред него!

Надявам се, че с ваша помощ ще извоюваме победата!

Довиждане до довечера! Със спокойно сърце и с цялата си обич Ви поздравявам, най-скъпа моя приятелко!

Възторженият Ви почитател...

Пучини беше сигурен в успеха си, толкова сигурен, че този път самият той покани семейството си, роднините и приятелите — всички, които обичаше, за да се радват заедно с него.

Доведе със себе си и Елвира и Тонио, заедно с тях седеше с весело лице в авторската ложа. Там бяха и Фоска, и Нитети, и Отилия, и трите заедно със съпрузите си, разбира се, там бяха и Рикорди — Сор Джули и Тито със семействата си, Илика и Джакоза, Клубът на бохемите, цялото Торе дел Лаго, там беше, както винаги, Пиетро Маскани, а заедно с него и всички по-млади италиански музиканти: Франческо Чилеа, Алберто Франкети, Умберто Джордано и други. Точно срещу тях, в една от ложите на партера, седеше до съпруга си прекрасната госпожа Охиама с очарователната си усмивка като някакво блестящо бижу. Тук-там в партера личаха жълти японски лица. Беше дошъл и директорът на Опера Комик. Андре Месаже, от Париж, а заедно с него и директорите на много чуждестранни опери.

Премиерата на новата опера на Джакомо Пучини беше световно събитие — как да не бъде, след успеха, надминаващ всякаква представа, на Манон Леско, Бохеми и Тоска.

Но този път враговете на Пучини добре се бяха подготвили, по-добре, отколкото в Рим, действуваха сигурно. Трябва да се заколи този Джакомо Пучини, вече порасна извънредно много, непоносимо много,

не може да се понасят непрекъснатите му успехи — не може повече, няма милост!

Отлично организираният скандал започна, когато нищо неподозиращият Пиетро Маскани влезе в салона: „Evviva Mascagni!“ — чува се виковете. Възмутен, Маскани се обърна към вдигащите шум: „Млъкнете! Засрамете се!“ — извика им извън себе си.

А когато диригентът Кампанини даде знак на оркестъра за започване, наетите смутители започнаха да ръкопляска в тъмното, така че едва можеше да се чуе нещо от музиката. Напразни бяха шътканията, шумът все повече растеше, докато набъбна до скандал. Целият салон беше обхванат от нервност, която стигна до истерия. И най-кротките слушатели започнаха да мърдат, да кашлят, много от тях уплашени избягаха, столовете непрекъснато тракаха и певците напълно се смутиха, тичаха насам-натам по сцената, певицата в ролята на Судзуки отчаяно дърпаше шнура на завесата, затваряща малката къща, а Розина Сторкио напразно се бореше, нито един тон не можеше да се чуе в адския шум, който достигна кулминационната си точка, когато трябваше да прозвучи Интермецото, хорът със затворени уста. А от този хор не се чу нищо.

Когато спуснаха завесата след първото действие, изведнъж настъпи гробна тишина. Когато лампите светнаха, хората объркано се гледаха един друг: какво се случи тук? Всички бяха уморени, без настроение, раздразнени.

— Негодници!... — изсъска Пучини с измъчено лице. — Бедната малка Розина!... Позор!...

— Бъди силен, ангеле мой! — каза му Елвира с обич, страхувайки се за него. — Запази спокойствие. Виждаш ли, и аз съм силна.

Елвира беше възхитителна жена.

А какво стана с Розина Сторкио? Няма гледаше пред себе си в гримьорната. Кампанини се опитваше да окуражи бедното момиче.

— Горе главата, Розина!... Организиран скандал!... Сто пъти ще пееш Мадам Бътерфлай, аз ти го казвам!

— Свършено — е вече с мен... — пошепна Розина.

По време на второто действие се повтори същото, както в първото. Но се случи и друго, което направи скандала пълен. Широкото кимоно на Розина Сторкио при едно бързо движение се

наду като балон. В салона се чу смях и подигравателни викове: „Да саро!... Бис!“... Розина Сторкио избухна в плач. Накрая на представлението последваха страшни свиркания: не се чу нито едно ръкопляскане, освиркаха Пучини!

Пиетро Маскани изтича в ложата на Пучини, целуна Джакомо и заедно с Елвира го подкрепиха до колата му.

Цялото тяло на движещия се все още с патерица Пучини трепереше. Хълцайки, той каза:

— Розина... Охиама... Вече няма да ми вярват!

Добре, че не знаеше, че Розина Сторкио лежи в безсъзнание в гримьорната си.

В опразващия се салон се забелязваха злоради, ухилени лица. „Свършен е!“ — провикна се един от изпратените шпиони на Сондзоньо: *Consummatum est! Parce sepulato!*

А след един час целият Милано кънтеше от виковете на вестникопродавците:

Тъжният провал на Пучини!

Още рано сутринта телефонира на Тито Рикорди:

— Забранявам да се играе Мадам Бътерфлай в Скала. Повече няма да я играят, това е изричната ми заповед. Обезщетете театъра, разбира се, за моя сметка.

Само веднъж представиха Мадам Бътерфлай в миланската Скала, на 17 февруари 1904 година, което струваше на Пучини 20 000 лири. Толкова заплати на Скала като обезщетение.

Цялата преса осмя Пучини с най-голяма наслада: край на Пучини, няма да се оправи вече от този позорен провал! Това писаха единодушно всички господа музикални критици — с изключение на достойния Джовани Поца: Напълно съм уверен, че „Мадам Бътерфлай“ скоро ще възкръсне. Защо да не се повтори същото, което се случи на времето с „Бохеми“?... Да почакаме малко!...

На другия ден Пучини извика по телефона и Розина Сторкио.

— Розина е болна, не може да дойде на телефона — каза един непознат женски глас. — Само една снимка иска от вас, нищо друго. Скоро ще замине.

— Къде ще замине?

— В Буенос Айрес — прозвуча отговорът.

Пучини стои вцепенен при телефона — Буенос Айрес... Каква съдбоносна роля играе този град в неговия живот! Погълна брат му Микеле, сега ще погълне и малката Розина. Как да не бъде човек фаталист?

Изпрати ѝ снимка с придружително писмо:

Мила моя Розина,

Не мога да повярвам: иска да ме изостави моята страстна малка Мадам Бътерфлай! Чувствувам, че ако тя замине, ще отнесе със себе си най-хубавата, най-поетичната част на моето произведение. Бътерфлай без Розина Сторкио ще бъде бездушно дело. Колко жалко! По такъв брутален начин да се заплати онази грижлива артистична работа, която вложи с финия си усет и безкрайно голяма интелигентност в изпълнението на ролята: какъв позор! Но аз съм повече от сигурен, че това грозно преживяване скоро ще избледнее в нашата памет и гледам само с надежда в бъдещето...

Такива писма написа в най-ужасните дни на живота си, сред непоносимите мъки, на най-добрите си приятели, между другото и на двамата си зетя, Енрико и Масимо, и на милия римски свещеник Пиетро Паникели.

На Енрико писа следното:

... вкусът в устата ми е още горчив, но се надявам, че тази горчивина скоро ще премине в друга уста, само там тя ще бъде още по-силна...

А на Паникели писа:

Скъпи Претино,

Представям си колко много са те възмутили подлите съобщения на завистливата преса. Не се плаши! „Мадам Бътерфлай“ е жива и ще живее: много скоро ще възкръсне, аз ти го казвам!... С несъкрушима вяра твърдя, че „Мадам Бътерфлай“ след няколко месеца ще триумфира, макар че сега още не зная къде...

А в същото време, когато пишеше тези оптимистични писма, с болка казваше на Елвира по няколко пъти на ден:

— Нанесоха ми такава рана, от която няма да се оправя никога, каквото и да се случи с мен. Убиха най-милото ми произведение!

Но ударът беше толкова силен, че гневът му победи болката: трябва да нанесе контраудар, колкото се може по-бързо! Борческият Пучини освободи от зашеметяването смъртно ранения, отчаяния Пучини.

В къщи, в Торе дел Лаго, го очакваха цял куп телеграми. Ето има още приятели във всички краища на света, и то какви приятели! Искаха освирканата, осмяна, отъпканата в калта, опозорената, представената само веднъж Мадам Бътерфлай. Тосканини я искаше за Буенос Айрес, Тости — за Лондон, Месаже, който присъствуваше на провала, за Париж, и... невероятно, това не може да е вярно, същият Клеофонте Кампанини, който дирижираше Мадам Бътерфлай през онази трагична миланска вечер, му телеграфира: Напуснах Скала — дойдох в Бреша — вече репетирам „Бътерфлай“ в Театър Гранде със Саломея Крушелницка и Дзенатело — с най-голяма надежда.

Великолепно! Прекрасен човек е този Кампанини! И всички останали! Целият свят се опълчи, протестира, нареди се зад него и осъди убийците му.

Случи се чудо с Пучини, с „трудно работещия, всичко обмислящия, помайващия се във всичко, бавния работник“, който години наред работеше върху една опера, за седемнадесет дена сам преработи цялото либрето и музиката на Мадам Бътерфлай.

От двуактна, операта стана нормална опера в три действия. Не разкъса Интермецото на две, а го разшири, задълбочи, написа още една ария за тенора, може би най-хубавата — сега прие всички съвети на

Сор Джули, прав беше старият господин, трябваше да го признае. Пучини работеше по шестнадесет часа на ден с най-голяма бодрост. Захвърли и патерицата си, ходеше, като се подпираше с бастун, вече почти не куцаше. Джакомо Пучини истински се прероди заедно с неговата Бътерфлай. Само никой с нищо не можа да замени Розина Сторкио. Дори Саломея Крушелницка. А по това време Крушелницка беше една от най-известните певици в Италия. Жънеше триумфи един след друг: отлична Брунхилда, трогателна Аида, преобразена Изолда, очарователна Лорелай, прозрачна Саломе беше тази многостранна, сигурна в себе си, с голяма рутина и култура артистка. Тя беше олицетворение на спокойствие и самоувереност. Преди всичко затова умният Клефонте Кампанини избра нея. Не можеше лесно да се смути Саломея Крушелницка. Но и партньорът ѝ, прекрасният млад тенор, роден в Лука, Джовани Дзенатело също не можеше да бъде объркан. Дори и по-малките роли пееха прочути в страната певци, Джузепе де Лука, Джаноли, Лукуческа. И, разбира се, режисьор беше самият Джакомо Пучини — възхитен от сътрудниците си.

Но най-трогателна радост му достави Клефонте Кампанини, който заради него напусна прекрасната си служба в Скала, първия театър в страната, който има куража и достатъчно вяра три месеца след най-голямото фиаско в света да представи отново онази Мадам Бътерфлай, така грижливо погребана от решителните врагове на Пучини. Да, за това беше необходима нечувана дързост и вяра, самоувереност и характер! Очите на Пучини се насълзиха, когато прегърна Кампанини.

— Благодаря ти... — Повече не можа да каже.

И самоувереността на Пучини беше непоклатима. Беше сигурен, че Мадам Бътерфлай ще победи, че трябва да победи, каквото и да правят неприятелите му. За премиерата на 28 май в Бреша покани всички, без изключение, които присъствуваха на премиерата в Милано — дори и госпожа Охиама, може би на първо място нея.

Всички дойдоха, и госпожа Охиама. Но Пучини откри в една от ложите лице, което не очакваше и което много обичаше: един възрастен господин със сурово лице и очила, Ариго Бойто, световноизвестният автор на „Нерон“ и „Мефистофел“, най-добрия приятел на незабравимия Понкиели, великолепия либретист на Верди — същия онзи Ариго Бойто, който на времето събра пари за него и

извоюва представянето на Вилиси. Бойто вярваше в него тогава, вярва и сега. Дошъл беше в Бреша, за да му помогне.

Заради смелостта си и честния характер Клеофонте Кампанини получи заслужена награда. Когато се качи на диригентския подиум, посрещнаха го с бурни ръкопляскания. Публиката стана и така ръкопляска няколко минути.

Предсказанието на Джовани Поца се сбъдна: повтори се палермската вечер. Успехът беше пълен, по-пълен не можеше да бъде. По настояване на публиката всички арии бяха повторени. Старото интермецо, хорът със затворени уста поискаха да чуят четири пъти. А Джакомо Пучини безброй пъти се поклони пред завесата.

Когато се върна в ложата си, очите му бяха пълни със сълзи.

— Какво ти е, ангеле мой? — попита го Елвира.

— Мисля за Розина.

[1] Собствени думи на Пучини. — Б.а. ↑

[2] Лабиа Мариа пя с грамаден успех Тоска и в Будапеща, в Народната опера. Скарпиа беше незабравимият Страчиари. — Б.а. ↑

[3] Голгота (лат.) — Б.пр. ↑

Мадам Бъттерфлай не се провали вече никъде в света — нито в Италия, нито в чужбина. А чужбина не означаваше само Европа, а и цяла Америка, всички големи градове в Северна и Южна Америка и Африка, Кайро, люлката на Аида.

Все пак най-голяма радост достави на Пучини успехът в Италия. След Бреша последва Болоня, а след Болоня отново Милано: през 1905 година Театър дал Верме постави за втори път Мадам Бъттерфлай, нека се срамува Скала. А най-веселото беше това, че същите милански критици, които само преди година писаха с подигравка, че Мадам Бъттерфлай е онази жалка опера, която е представена само една-единствена вечер, сега, без да се червят и без да им трепне окото, триумфално подчертаха: тя ще бъде най-големият успех на Пучини! Наистина дебела кожа имаха. Удовлетворение ли беше това? Не. По-скоро погнуса, отвращение.

Впрочем Пучини не можеше да се радва на успехите си. Не можеше да си почине никога: най-близката му задача, новата тема, новата, още по-сурова борба го безпокоеше вече. С горчива самоирония каза на приятелите си:

— През целия си живот чета само либрета, нищо друго!

Отново изникна идеята му за „Мария Антоанета“. Бедният нещастен Илика вече беше написал едно действие, но Пучини както обикновено изведнъж намисли друго. Спомни си за интересния роман и пиеса на Пиер Луи: *La femme et la pantin* (Жената и куклата) и замина за Париж, за да ангажира пиесата. Пиер Луи беше щастлив, но още по-щастливи бяха двамата оперни директори, Каре и Месаже: едно оригинално представяне на Пучини в Париж! Вече включиха операта на Пучини — Луи в програмата за следващата година, дори направиха и изявления пред вестниците. Смело можеха да заявят това, защото Пучини сключи договор с Пиер Луи, нещо повече, заведе със себе си Морис Вокер в Торе дел Лаго, за да работят заедно върху либретото. Така се случи — без прецедент в историята на музиката, — че в антологията на поета Г. Валх, във втория том, 331 страница, може да се

прочетат следните редове: „операта «La femme et la rantine» на Пучини, текстът на която написа Морис Вокер по романа на Пиер Луис, беше представена в Опера Комик през 1906 година.“ Действителността, тъжната действителност обаче е следната: младият френски поет пристигна в Торе дел Лаго, но Пучини, разбира се, държеше и за Луиджи Илика, с когото пожъна толкова много успехи и когото ценеше повече от когото и да било заради бързината и идеите му. (За Джакоза този път не можеше да става дума. Джакоза боледуваше, беше се отказал от работа.) Вокер и Илика обаче не се харесаха един друг, никак не можеха да работят заедно. Вокер се обиди, Илика също се обиди — и двамата искаха да работят сами. Непрекъснато се караха. Пучини ги помиряваше, но вече му беше омръзнало да се занимава с помиряване, по-скоро и той искаше да се кара. Все пак, макар и много трудно, заедно написаха две действия от Кончита, това щеше да бъде новото име на операта. Тогава дойде бедата.

Джулио Рикорди посети Пучини в Торе дел Лаго.

— Какво търси този французин тук? — попита той учуден.

Пучини разказа всичко на Сор Джули: че пише опера по пиесата на Пиер Луи за Опера Комик. Старият Рикорди само поклати глава. После прочете двете действия.

— Слушай, Джакомо — каза му строго той, — изпрати го да си върви този французин. А аз ще разваля договора ти с Луи и с Опера Комик. Захвърли това либрето!

— Не мога да направя това! — протестира Пучини. — Какво ще помисли за мен Париж?!

— А какво ще помисли за тебе Италия?... Това е по-важно, така смятам!... Кажи, не ти ли направи впечатление колко много прилича тази пиеса на Кармен? Запомни: Кармен е една, не може да се победи, а и не бива да се състезаваш с нея, защото е неприлично и смешно! Но независимо от това, оперната сцена не може да понесе прекалено дръзката еротика на Пиер Луи.

Пучини наведе виновно глава като малко момче, заловено по време на лудория. За миг изчезна цялото му желание за Кончита.

— Имаш право — каза разкаяно, тихо. — И аз почувствувах нещо подобно... И на мен вече не ми харесва.

Внимателно отпратиха Морис Вокер да си замине.

Илика ликуваше:

— Знаех, че краят ще бъде такъв! — каза, като се смееше. — Ти само с мене можеш да пишеш опери, Джакомо. Но кажи още колко либрета да ти напиша, докато накрая се спреш на едно?

— Ще напишем опера по Флорентинска трагедия на Оскар Уайлд — пошепна му Пучини, за да не чуе Джулио Рикорди. — Пиесата е прекрасна, много по-човечна и по-благородна от Саломе.

Старият Рикорди все още настояваше за д'Анунцио.

— Трябва да пишеш най-последно италианска опера — каза му той. — А Габриеле д'Анунцио е най-големият ни жив поет и главно драматург!

Да, да, д'Анунцио... Пучини също имаше желание да работи с него, но някак си все го отбягваше, беше слушал за него, че е самонадеян, разглезен човек.

Рикорди замина и Пучини остана сам с Илика. Спогледаха се като съучастници:

— Е? Уайлд ли? — попита го Илика с хитър израз на лицето.

— Разбира се, Уайлд!

И се нахвърлиха да работят. Тъкмо бяха готови с първата сцена, когато пристигна телеграмата на д'Анунцио:

С обич ви чакам в Пиетразанта.

— Принуден съм да отида — каза Пучини, — не бива да обидя д'Анунцио.

Човек не може да си представи по-противоположни личности и артисти от Пучини и д'Анунцио. Пучини беше олицетворение на простота, естественост и непосредственост, а д'Анунцио — на изискана превзетост, високомерие и маниерност. Все пак взаимно уважаваха изкуството си, колкото и далеч да стояха един от друг като хора.

Д'Анунцио каза:

— Моята стара чучулига ще изпее за вас най-хубавата си песен... и ще донесе триумф, и на двама ни: лавров венец ще носи в човката си!

Всичките му изрази бяха натруфени. Говореше едва ли не в стихове. Но в него имаше замах, това трябваше да му се признае! Само

да не беше толкова напарфюмирано всичко, което казваше.

„Е, този ли е непостижимият мъж, помисли си Пучини, на когото «божествената» Елеонора Дузе е била любовница и за когото говорят в Париж, че младата Ида Рубинщайн е най-новата му приятелка. Понякога е трудно човек да разбере жените.“

Но вечерта, след вечеря, Габриеле д'Анунцио увлече, заслепи и него. Разказа така цветисто, с такъв бурен замах, с такава оживяваща сила Кипърска роза, че Пучини наистина се ентусиазира.

— Това е, което търся! — извика щастлив. — Най-после някой да ме разбере!

— В краката ви поставям лирата си, маестро! — усмихна се гордо д'Анунцио.

Прекараха заедно само една седмица. След една седмица вече не можеше да става и дума за споразумение помежду им.

Д'Анунцио прочете на Пучини първите сцени от Кипърска роза. Нямаше нито една дума в тях за онова, което д'Анунцио така възхитително му бе разказал.

— Не, не, не е добре! — каза му Пучини с обичайната си откровеност.

Усмивката замръзна на лицето на „големия поет“. Той се поклонил любезно и каза студено:

— Безкрайно много съжалявам... и желая успех на новата ви опера, маестро!

И преди вече се бяха карали.

Една сутрин д'Анунцио попита Пучини:

— Искате ли да идем на езда?

— Не зная да яздя — призна си Пучини.

— Как така? Вие никога ли не спортувате?

— Страстен ловец съм.

— Ловуването не е спорт: то е забавление! — каза презрително д'Анунцио.

Пучини никога не му прости тази обида. „Да прави каквото ще със своята «Кипърска роза», помисли ядосан, когато седна в автомобила си.

Горчиво се оплака на Сор Джули:

— Ще ме умори това проклето бездействие. А как прелива в мен творческата сила!... Колко мизерно беден е театралният свят и в

чужбина, и тук: няма една сваятна пиеса!... Може би ще намеря нещо между произведенията на Максим Горки или Матилда Серао... Все пак най-добре ще бъде, ако се върна към Оскар Уайлд... или към Пиер Луи, може би... Какво да направя?... Ужасни са тези грижи!

Пучини не можа да реши. Нищо не го вдъхновяваше истински.

— Ще ходя на лов и ще пътувам! — реши огорчен.

Но и с ловуването не беше вред. Двамата му най-скъпи другари ловци, Лапоне и маркиз Джинори, двамата му верни приятели, бяха умрели.

— Сега, значи, цялото езеро Масачуколи ще бъде мое — каза с болезнена усмивка Пучини. — Аз ще бъда владетелят на дивите патици и гъски.

А Пучини имаше и друго място за ловуване: маремското мочурище. Тук имаше най-различен воден дивеч в неизмеримо изобилие и в чудна пъстрота, дори и бекаси. Пучини купи една рушаща се стара кула в Марема, на брега на морето, в която имаше само една стая, разбира се, с диван и едно пиано, но беше романтично красиво — тук да дойдат след него събирачите на автографи, ако могат! Намираше се на шест километра от последната железопътна гара Орбетело. Дотук можеше да се стигне само през тресавището, тук не се чуваше досадният светски шум, само вълните шумоляха и шепнещата приказки за разбойници; гъстата гора бучеше през цялата нощ. Пучини беше пленен от тази несравнимо красива, романтична местност. Тук можеше да си почине, тук духът му и тялото можеха да наберат сили за творческа работа. Дали това беше наистина така? Дали този величествен, мрачен, изоставен, пуст край щеше да действа добре на склонната му към меланхолия природа?

— Това е верандата на самоубийците! — каза му Илика. — Дори и един-единствен ден не бих могъл да прекарам тук сам.

Странен човек беше Пучини: ту търсеше компания, ту бягаше от компаниите, ту желаше усамотението, ту се ужасяваше от самотата. Работеше в шум или в най-голяма тишина. Веднъж го привличаше светският живот — Париж, Лондон, Виена, друг път го отблъсваше. Той беше обикновен селянин и космополит. Торе дел Лаго беше вечната му любов и винаги го напускаше — никой не пътуваше повече от него по света. Беше верен и неверен: жаден за всичко и безразличен към всичко. Противоречива натура, съчетала в себе си лекомислие и

сериозност, безделие и труд, безумие и смиреност, несдържаност и въздържание, разточителство и пуританство, безкрайно добро настроение и тъмно отчаяние! А най-отчаян беше, когато останеше без работа, когато още не беше намерил новата си любима, новата Мими, новата Чо-Чо-Сан. Винаги трябваше да обожаваш някоя чиста, нежна, всеотдайно изящна малка жена, която с капризна фантазия той сам създаваше в себе си.

Не можа да забрави Розина Сторкио: тя остана за него истинската Бътерфлай — без Розина операта му стана за него „бездушна дело“, макар че завладя цял свят. Още от Бреша, вечерта преди онзи триумфален ден, писа на Розина Сторкио в Буенос Айрес:

Мила Розина,

Тук съм в Бреша! Дано даде бог, всичко да мине добре! Непрекъснато мисля за Вас!

Пред очите ми са очарователните Ви движения, в ушите ми звъни сърдечният Ви, сладък глас. Може би тъкмо в този момент и Вие репетираше там далеко Бътерфлай... А как напредва нашето дело? Пишете ми няколко реда на миланския ми адрес и ме осведомете за всичко: как живеете, какво правите?

Поздравявам Ви най-горещо и Ви желая всичко най-хубаво. Обожаваш Ваш почитател...

Не, той и сега все още не беше се съвзел от загубата на Розина Сторкио.

Когато се върна от Марема през пролетта на 1905 година, в Милано го очакваше телеграма. Вече репетирам Бътерфлай — Розина.

Пучини се спусна към Торе дел Лаго. Всичко ликуваше в него. С младежка лекота скочи от автомобила си.

— Заминавам за Буенос Айрес! — извика още отдалеч на Елвира.

— Чудесно! — зарадва се Елвира. — И аз ще дойда с теб.

Пучини малко се изненада.

— Това удоволствие ще ни струва скъпо: пътните разноски за отиване и връщане на двамата ще възлязат на петдесет хиляди франка.

Елвира го погледна учудена.

— Нали сме богати... поне аз така мислех.

Така двамата тръгнаха на път за Буенос Айрес в средата на май.

Елвира понасяше тежко морето.

— Най-сетне корабът им пристигна в Буенос Айрес.

— Гледай там! — извика Пучини.

Повече от десет хиляди души се притискаха на пристанището, за да посрещнат с викове, ликуване и размахване на шапки Джакомо Пучини, легендарния, прочутия маестро. Защото никъде Пучини не бе така известен, както тук, в Буенос Айрес.

Това е единственият оперен театър в света, където играят непрекъснато и петте му опери, и Вилиси, и преработената Едгар! Невероятно, но е така! Защото четирима блестящи артисти, четирима истински приятели издигат тук култа към Пучини: директорът, Леополдо Муньоне, първият диригент, Артуро Тосканини, помощник-диригентът, Еторе Паница (талантливият син на Акиле Паница) и примадоната, пеперудата на пеперудите, Розина Сторкио. А кой е онзи там в тълпата? Възможно ли е? Добре ли вижда? Феручо Пани, златният Феро, на когото също потръгна тук, в Буенос Айрес: беше станал директор на Академията за изящни изкуства.

Пучини не знаеше кого да целуне първо: Розина, Леополдо, Артуро, Феро? Задущаваше го щастие, вълнението. Непознати хора му стискаха ръката, непознати момичета го целуваха, смеейки се: не молеха за автографи, целувки искаха от него. Това е Аржентина, с индианска кръв, испанска кръв! А тук знаеха кой е той: „певецът на любовта“, „кралят на сърцата“! Заобиколиха го от двете страни, хванаха го под ръка: Розина и Леополдо. Колко хубава е тази малка Розина, по-хубава откогато и да било, от нея се излъчва щастие, радост. Дори и Елвира се смее, радушният прием трогна и нея. Тосканини и малкият Паница я повеждат.

Първата изненада е самият театър или Театър де ла Опера, тоест Театър Колонна Пласа Майо: грамаден, великолепен салон, малко копие на лондонската Къвънт гардън.

— Оперната култура тук е невероятно висока — обяснява му Тосканини. — Единственото забавление на хората освен спорта е посещаването на опера. Това просто е задължително тук. Твърдя, впрочем и ти ще видиш: дори и у нас, в Италия, не могат да

продуцират такива представления, а никъде в света няма такава благодарна публика.

— Не познавам опера в целия свят — каза искрено Пучини, — където да работят заедно петима артисти, каквито са Сторкио, Тосканини, Муньоне, Паница и Дзенатело.

— Едва ли не ме боли сърцето, че ще оставя Буенос Айрес, Гати Казаца ме примадва в Ню Йорк, в Метрополитен, за пръв диригент с грамадна заплата.

— И там ще се срещнем! — засмя се Пучини.

Тези южноамериканци мислят за всичко. Внимателни са, любезни и гостоприемни. Свалят и звездите от небето за Пучини. Собственикът на най-големия ежедневник Ла Пренса, сеньор Пас, ги прие на гости. Остави им на разположение кола, отделен италиански готвач, постоянен преводач и царствен апартамент, плуващ в море от цветя. Отрупват ги с внимание, но в същото време никой никога не им е в тежест. Любезността им е непринудена, те са също така естествени и любезни както Пучини. Дори се грижат да задоволят ловната му страст — знаят, че е ловец, знаят всичко за него: в негова чест организират лов на щрауси в безкрайните фазенди^[1].

А колко прекрасни са жените! Движенията и на най-малкото момиче пастирка, са плавни, хармонични и изящни. Погледът им е кадифен, а големите, тъмни очи засенчени от дълги мигли. Същински демони, а са наивни като деца. А колко много са гълъбите тук! — И на тях се радва Пучини, приятелят на птиците.

Внимание, и то какво внимание! Четири дни преди премиерата на Мадам Бъттерфлай реприз на Едгар! Пучини малко се страхува. Но и нея ще дирижира Тосканини, който го успокоява.

— Бъди спокоен, Джакомо — казва му усмихнат, — тук всички знаят как и кога се е родила тази ти опера. Мога да се обзаложа, че тези любезни аржентинци ще приемат също така топло Едгар, както Мадам Бъттерфлай. Коригирахме малко невъзможния текст, а впрочем аз смятам, че никога не си писал по-хубава музика от траурния марш на Едгар.

Едгар пожъна голям успех. Пучини беше щастлив. Съдбата го награди за първия му горчив, голям срам в живота — след шестнадесет години. Но голямото преживяване все пак беше Мадам Бъттерфлай с истинската малка пеперуда, с неговата пеперуда.

Призрачна беше Розина Сторкио, сякаш не беше живо същество, а поетичен сън. Дори и Елвира се разплака. А публиката буйствуваше, когато двамата излязоха пред завесата, хванати за ръка, с ниско наведени глави, със сълзи в очите: Джакомо и Розина. Това беше истински реванш за миланския позор.

В гримьорната на малката Розина имаше само една снимка... портретът на Джакомо Пучини с автограф. „На моята незабравима Бътерфлай — Джакомо“. Целият Буенос Айрес наричаше гальовно Розина Сторкио „малката пеперуда на великия Джакомо“.

На банкетата по случай премиерата имаше извънредно много хора и още по-много блюда и напитки, но колко по-различен е от европейските банкети! Липсват високомерни поздравления, не се чува нито една превзета, бомбастична дума, това са приятели, радващи се заедно с него. Естествени, весели, бохеми като него. Гордееха се, че Пучини ги е почел с посещението си. Джакомо седеше с най-щастливата си усмивка между Розина и съпругата на Муньоне, а срещу него — Елвира — никога не е бил толкова щастлив. На банкетата присъствува и великата френска трагичка Сара Бернар, на която Пучини особено много се зарадва. „Няма да ви дам автограф!“ — извика ѝ шеговито той, но след това целуна старата жена с дълбока обич. Тя гостува тук с неописуем успех. Програмата ѝ е невероятна, от най-мрачната трагедия до най-веселата комедия, всичко може да играе тази чудесна артистка: Хамлет от Шекспир, Федра и Андромаха от Расин, Анджело от Виктор Юго, Дамата с камелиите от Ал. Дюма-син, Жената на Клод от Е. Дюма, Орлето и Самарянката от Е. Ростан, Тоска, Федора и Вещицата от В. Сарду, Магда от Х. Зудерман, Адриана Лекуврър от Легуве, Раната от М. Бернар, Фруфру и Бохеми от Мейлак-Халеви. Това е репертоарът ѝ. И във всяка роля е просто съвършена. Пучини много ѝ ръкопляска.

Все пак Пучини се провали веднъж и в Буенос Айрес, макар и не в театъра. Любезните аржентинци от предпазливост първо го поканиха на лов за диви патици, защото познаваха страстта му към воден дивеч. Знаеха какъв страстен ловец е още от младежките си години, легенди се носеха за него.

Хвърква първата патица — Пучини стреля, а подлата птица весело продължава да си хвърчи. Е, втори път! Пучини отново стреля, а разбойничката птица отново незасегната продължава да лети.

Пучини се ядосва: какъв срам! Третата патица накрая пада. Пучини се обръща с триумфално лице, но зад него няма никой: любезните американци са се изпарили, за да не се срамува пред тях Пучини. Но ловът за щрауси или по-правилно преследване на нанду^[2] с кон с гаучо^[3], едва ли ще се състои. Поне Пучини дума не обелваше за това. Нали бедният маестро едва можеше да язди.

Пучини с удоволствие щеше да остане още, но в Париж вече го очакваше Мадам Бътерфлай: беше обещал на приятеля си Алберт Каре непременно да присъствува на премиерата.

На пристанището се събра отново голяма тълпа. Буенос Айрес се сбогува с любимеца си, Джакомо Пучини. Целувки, цветя — много целувки и много цветя.

— Ще се върна скоро — казва трогнат Пучини на Розина Сторкио.

— Така, както Пинкертон при Бътерфлай? — пита усмихната през сълзи Розина.

Елвира придружи Пучини и в Париж. Тя се чувствуваше великолепно в Буенос Айрес. Може би едва сега виждаше истински какъв невероятно популярен човек е нейният съпруг. Изпитваше удоволствие от успеха му, наслаждаваше му се. Елвира особено се трогва, като вижда колко скромно посреща Джакомо успехите си. Нито за миг не се възгордява, остава си такъв, какъвто винаги е бил: най-обикновен, непосредствен човек — Елвира е все така влюбена в съпруга си, по-влюбена откогато и да било.

И тук, в Париж, чествуват Пучини. Просто не може вече да се движи от молители на автографи. Веднъж прави покупки на Рю дьо ла пе в един от модните магазини. Когато излиза от магазина, дълга редица от хора стои на улицата: всичките чакат за автограф. А една вечер, когато влизат в Гранд кафе, музиката спира и след миг прозвучава любовната ария на Мадам Бътерфлай, макар че операта му още не е представена в Париж.

Да, бавно се влачат репетициите тук, в Париж, с бързината на охлюв. През това време Пучини извика и Тонио да дойде в Париж, нека види веднъж как чествуват баща му в чужбина, а и Елвира много тъгуваше по сина си. Но Пучини този път се възхищава искрено от работата на Алберт Каре. „Сякаш бе друг този човек“, пише на Джулио Рикорди. И съпругата му, някогашната Маргарита Гиродон, е

великолепна Мадам Бътерфлай, също така трогателна като Мими. Да, да, само че е болна горката, едва се държи на крака, така залита по сцената. Не е беда, дори и така е добра. А от декорите Пучини е възхитен. В това Париж е ненадминат. Блестяща е малко повдигнатата сцена откъм салона я огражда истинска екзотична гора от цветя.

Отново гледат Tosca: световноизвестните Жералдин Фарар и Антонио Скоти пеят Tosca и Скарпия — бяха пристигнали от Ню Йорк на гастрол. Няма истински тенор за Каварадоси в Париж, затова рядко представят Tosca. Но всичко това само бегло интересува Пучини, не заангажира сериозно вниманието му. Единственият вълнуващ го все по-мъчително въпрос, който отново и отново изниква пред него и изтласква всичко останало на заден план, е каква да бъде новата му опера? Все още не може да реши ту една тема преценява за по-добра, ту друга. Положението става все по-критично.

Пиер Луи ги кани на обяд. Усмивнат посреща Пучини, не дава да се почувствува ядът му. Изглежда, че и Морис Вокер се беше примирил, той също е любезен с него. Но внезапно нападат Пучини из засада и с цялото си красноречие се опитват да го спечелят за „Кончита“. Пучини се бори, но вече е разколебан. В хотела го чакат две писма: от Тито Рикорди и Илика. Ликувайки, Тито му съобщава, че много трудно успял да укроти „големия поет“, Габриеле д'Анунцио, който отново работел върху Кипърска роза. Илика също ликува, много повече от Рикорди: готов бил с пиесата на Уайлд — Флорентинска трагедия, — „такова либрето още не си имал!“... Кого да избере: Луи, д'Анунцио, Уайлд? Човек да полудее!

Но истинско объркване настъпва едва когато Пучини гледа две изключителни пиеси. Едната е поетичната приказка Пелеас и Мелизанда от Морис Метерлинк, а другата — едноактната страшна драма Мантията от Дидие Голд. И двете са чудесен оперен сюжет. (Колко жалко, че „Мантията“ е само в едно действие!) Пучини не мисли много: на другия ден вече посещава големия фламандски поет Морис Метерлинк, който и като човек е очарователен — макар малко възпълен, затова пък съпругата му, поетеса с фино перо, е толкова постройна. Но това, което му казва, е поразително:

— Колко хубаво щеше да бъде да напишем заедно опера! За съжаление, засега трябва да се откажем от това. Моят приятел Клод

Дебюси вече написа музика за Пелеас и Мелизанда, и то гениално. Успехът ѝ е огромен, как не сте я видели.

Ужасен, Пучини гледа Метерлинк, но веднага се успокоява. Усмивнат му казва въодушевено, откровено:

— Клод Дебюси е голям музикант. Извисява се далеч над съвременниците си. Истински композитор. Винаги съм чувствувал, че има нещо общо помежду ни. Единствено заради него не съжалявам за „Пелеас и Мелизанда.“ Бих искал да се запозная с него.

— Дебюси също ще бъде щастлив да се запознае с вас — отговори му Метерлинк. — Свободен ли сте в неделя? Заповядайте на обяд при мен. Ще поканя и Дебюси.

Обядът беше забележителен. Двама големи композитори, тръгнали по нови пътища, търсещи нови въздействия, се срещнаха за пръв път тук, в дома на Метерлинк. Пучини имаше щастие: тъкмо в събота вечерта гледа операта на Дебюси. Беше очарован от нея. Усмивнат, шеговито каза на Дебюси:

— Никога модерна опера не ме беше завладявала така. Поздравявам ви от сърце! Пелеас е съвършен, недостижим, но Мелизанда може би повече ми допада... все пак аз разбирам от женски сърца!

Дебюси се засмя и му върна комплимента:

— Чувам, че Мадам Бъттерфлай е изключителна. С нетърпение чакам да я видя!

Дидие Голд с удоволствие продаде Мантията на Пучини. Но с това не разреши големия му проблем: какво да прави с единствена едноактна опера?

Скиташе се из Болонския лес, за да бъде малко сам — вече го изморяваха многото хора, непрекъснатите чествувания. Седна на една скамейка, запали цигара и се замисли, замечта: би трябвало вече да работи, затворен, сам, в монашеско уединение, в най-хубавото място на света, в Торе дел Лаго, вместо да се скита в бездействие. А вчера сключи договор с един американски театрален агент, господин Конкрид: още през декември ще замине за Ню Йорк, за премиерите на Манон Леско и Мадам Бъттерфлай, дотогава беше приел много покани за Неапол, Ница, Палермо, Виена, Кайро... безумие, лудост — трябва да работи и нищо друго! „Станах скитник по света“, помисли си. Летящият холандец, прокълнат човек, който не може вече никога да

намери спокойствие. Утре ще има банкет тук, в Париж, не може да не отиде, и Клемансо ще бъде там, вдругиден ще прескочи за една седмица в Англия, кани го на лов Ротшилд, после ще се върне отново в Париж, за да се кланя пред публиката, на премиерата на Мадам Бътерфлай като някакъв палячо... това не е живот, робство, доброволно поет товар и малко суетност, да си признаем, човешка слабост, която го откъсва от истинското му призвание, от творчеството.

Някой седна до него на скамейката.

— Ще позволите ли, маестро.

— Заповядайте — промърмори Пучини, без да го погледне.

— Над какво си блъскате главата, ако мога да попитам?

Пучини го погледна: приятелят му от детство, Пиеро Антинори.

— А ти как попадна тук, Пиеро?

— Пристигнах вчера, направо от Ню Йорк.

Пучини разкри сърцето си пред приятеля. Оплака му се горчиво: няма ново либрето, не може да работи!

— Слушай, Джакомо — каза Антинори със светнали очи. — Аз ще ти предложа великолепен оперен сюжет. Гледа ли вече най-новата драма на автора на Мадам Бътерфлай, Дейвид Беласко — „Момичето от златния Запад“? Има грамаден успех в Ню Йорк и тук, в Париж я играят, дори и тази вечер може да я видиш. Невероятно вълнуваща, тъкмо сюжет за тебе!

Името на Беласко съблазни Пучини. Още същата вечер той отиде с Елвира да види пиесата. След представлението, смеейки се, каза на съпругата си:

— Мисля, че скоро ще се влюбя в тази малка girl с душа на светица, в тази Мини. Вярно, че пиесата е лоша, но аз ще направя от нея нещо!

Още същата нощ телеграфира в Милано на Тито Рикорди:

Набави ми на всяка цена от Беласко „Момичето от златния Запад“ — при условие свободна преработка.

Мадам Бътерфлай пожъна успех в Париж, жънеше успехи навсякъде: в Неапол, Ница, Палермо, а Джакомо Пучини придружи тази си „най-мила опера“ по триумфалния ѝ път, което не беше правил

досега с нито една от оперите си. И Tosca имаше небивал успех, и все пак Пучини не се интересуваше от нея, не бе любимото му дете, както Бътерфлай. А колко го канят, особено в Германия, където Мария Лабия триумфира в ролята на Tosca. Тук Пучини винаги ще остане автор на Tosca. Тази негова музикална драма се харесва най-много на немците. Самият Пучини говори за оперите си така:

— От шестте ми опери само три чувствавам наистина свои: Манон Леско, Бохеми и Бътерфлай. В Tosca само като театрален автор издържах изпита отлично, но тази опера не отразява истинското ми аз.

Впрочем той се забавлява с извънредно признателните немски критики:

„... Музиката на Пучини е сексуална, има чувствено вълшебство... Музикалният садизъм на Пучини. Самият Пучини не е само Каварадоси, а в същото време и Скарпиа...“

— Фройд не е ли побъркал немците? — пита Пучини.
Един от хумористичните вестници под карикатурата му пише:

„Мосйо Бътерфлай“!

Но има и такива немски критики, на които Пучини се радва от сърце:

„... музиката на Пучини е безпогрешна италианска музика.“, „... земна любов, земна прелест, земен страх, земно безсилие — това е музиката на Пучини...“, „... никога никога музика не е изразила така непосредствено нашия живот...“, „... музика без всякакъв патос.“, „... това е музиката на траура, на усамотението, на терзанието, на отчаянието, която наранява до кръв...“

„... философията на Пучини: единствената решителна светла точка в траурния мрак на земния живот е любовта...“, „... Пучини иска да композира не само хубава музика, а грижливо внимава и за сценичното въздействие...“, „... еднакво въздействие оказва на сърцето и чувствата.“, „... Пучини е очарован от красотата на живота и го хвърля в отчаяние безполезността на земното съществуване... Пучини разбира основното противоречие между любовта на мъжа и на жената: влюбената жена е самата вярност, постоянство, а мъжът иска да промени света...“^[4]

Безспорно по-голяма част от немските отзиви са по-сериозни от тези в родината, повече е разбрана същността на неговото изкуство от много италиански критици. Пучини е благодарен на народа на Вагнер, благодарен на немците, че го приеха и се преклониха пред него. Той вече е най-изпълняваният композитор в Германия. Само да не бяха толкова пълни певците и така мудни диригентите!

Елвира си замина в къщи, в Торе дел Лаго, заради Тонио, а и за да подготви проектираното за края на годината общо пътуване до Америка, а Пучини обиколи няколко европейски градове: Брюксел, Амстердам, Кьолн, Дрезден, Франкфурт, Ница, Палермо и Неапол, после Москва, Прага и Виена, макар че мразеше хотелите, светския живот, непознатите лица.

Във Виена ще може да си почине малко. Обича града, любезността, простодушието и веселостта на хората, дори и хотел Бристол. Само с езика не може да се справи, този сложен немски език е не усвоим. (На приятеля си Казели пише шеговито писмо: „Не зная какво да правя с многото фритци, митци, шитци!“) Игрят две от оперите му, и то отлично: Бохеми и Тоска, Тук Бохеми жъне по-голям успех — Пучини тържествува. Разбира се, и тук му дават банкети, чествуват го, но по-весело, отколкото другаде.

Пучини е радостен и доволен. С удоволствие прочита телеграмата на Рикорди:

„Ангажирахме Момичето от златния Запад“.

Сега най-после знае какво ще работи, освободи се от непоносимата мъчителна и късаща нервите неизвестност. Няма вече д'Анунцио, Луи, Уайлд, не съществува нищо друго, освен американското момиче. И във фантазията му вече се очертава фигурата на Мини, чувства в сърцето си възкръсващата любов. Ще заминат бързо за Ню Йорк — той отдавна е любопитен да види този чужд свят, трябва да го опознае, ако не за друго, поне заради Мини — после идва работата, откъсването от всичко, пълно вглъбяване в себе си, всеотдайност след тригодишна пауза! Време е вече. Какво избавление ще бъде това за него!...

Наслаждава се на Виена, предпоследната станция на неговата почивка.

Голямо преживяване е за него Бохеми, великолепното представление в Хоф опера. Всички действащи лица — жени излизат на сцената в кринолини — режисьорът има право! А какво адско движение и шум пред кафене Момюс! (Густав Малер иронично се усмихва в ложата си до сцената.) Успехът е пълен: Пучини се покланя шестдесет пъти на сцената.

Във Виена се запознава с един дребен, весел, вечно усмихващ се, много мил човек, унгареца Ференц Лехар. Лехар е ревностен почитател на Пучини, може би е малко негов ученик и негов подражател. Но и Пучини обича музиката на Лехар. Пучини не е високомерен: проявява интерес към всичко, което е хубаво — обича оперетата, дори и модерната танцова музика. Няма жанрове, казва той често, има само истинско изкуство или псевдоизкуство, дилетантство... Може да се пише и класическа оперета — как да не може! Офенбах е бил голям артист! И Веселата вдовица е прекрасна, тъкмо сега я играят с бурен успех. Пучини поздравява Лехар.

— Нямате ли желание веднъж да напишете оперета? — пита го Лехар.

— Желание бих имал, само нямам време за това — отговаря му Пучини.

Една вечер Пучини е сред интимни приятели. След вечерята домакинята го помолва да изсвири нещо на пиано. Пучини не обича да свири пред чужди хора, но сега, без да възрази, сяда до пианото с

онази известна дяволита усмивка, с вечно горящата цигара в ъгъла на устата. Разбира се, всички очакват да чуят негова музика, но той свири Лехар. Веселата вдовица алла Пучини: по пучиниевски, както той щеше да я напише. Гостите се учудват:

— Толкова ли обичате музиката на Ференц Лехар, маестро?

— Да, обичам я — отговаря им Пучини откровено. — Мелодичната инвенция е чудесна. Ако имаше по-голяма култура, щеше да бъде много по-велик.

Най-после отново си беше в къщи, весел и ободрен. Пътьом се спря в Милано заради двамата Рикорди.

— Най-после пристигна! — поздрави го Сор Джули. — Вече смятах, че си се загубил.

— Светът е прекрасен! — възкликва Пучини.

— Чувам, че ще прескочиш и до Ню Йорк? Това е съвсем излишно.

— По-скоро е много важно! — намеси се самият Тито.

— За съжаление обещах на Гати Казаца, а освен това сключих и договор с една американска агенция. Целият път няма да ми струва нито центезимо, представи си!

— Би трябвало да работиш, единствено това е важно — мърмори укорително старият Рикорди. — Губиш много време. А на мен не ми харесва тази американска история, мога да ти го кажа. Отново избираш чужд сюжет, а на всичко отгоре ще представиш операта си и в чужбина... това не е хубаво, засяга италианското честолюбие.

— Напротив, аз смятам прекрасна идеята за премиера в Ню Йорк — каза Тито: — Означава много пари.

— Не само парите са важни.

— Американците ще полудеят от щастие и от гордост, ако узнаят, че Джакомо Пучини им пише индианска опера. Знаеш ли под какво име ще рекламирам, Момичето от златния Запад? *The girl of the golden West*, и като подзаглавие: *Indian Story and Song from North America* (Индианска история и песен от Северна Америка).

— Как пеят индианците? — попита Пучини, като се засмя.

— Тъкмо затова трябва да отидеш в Америка, за да проучиш основно това — каза Тито Рикорди.

— Вчера пъ по японски, утре ще пееш по индиански... — скара му се старият господин. — Кажеш кога най-после ще пееш и по

италиански?

— Винаги съм пял само на италиански! — казва решително Пучини.

Джулио Рикорди се обърна към сина си.

— Мразя и тези рекламни трикове, Тито. Хубавото вино няма нужда от реклама.

— Грещиш, татко — отговори му Тито. — Тъкмо това е задължение на издателството: умелата реклама е популяризиране.

— Но се надявам, че след това няма да предприемеш друго пътуване? — намръщен каза Сор Джули.

— Още само в Египет, в Кайро, люлката на Аида. Това не мога да пропусна... и в Будапеща, разбира се.

— Защо отиваш там?

— Заради Никиш, Банфи и Кериер. Прекрасни хора!

— За Токио няма ли да пътуваш?

— Защо? — светнаха очите на Пучини. — И в Токио ли ще представят Бътерфлай?

— Още не, но се готвят, ангажираха я — отговори му Тито.

— Великолепно!

— Прочети тази телеграма за триумфалното шествуване на Мадам Бътерфлай в Америка, почти невероятно: Бостън, Чикаго, Вашингтон, Нью Йорк... единадесет града я договорираха досега. Хари Саваж, американският ни импресарио, моли да изпратим специална певица, която да представи Бътерфлай в цяла Америка. Трудна задача.

Джулио Рикорди стана нетърпелив:

— Да поговорим най-после и за това, което най-много интересува всички ни: кои ще ти бъдат сътрудници, кои искаш да напишат Момичето от златния Запад?

— Илика, разбира се. Само той! За съжаление не може да разчитаме на Джакоза, той е тежко болен.

— А край Илика обезателно трябва да има една спирачка, която да обуздае невъздържаността му.

— Илика няма равен на себе си! — разпали се Пучини. — Бърз е като светкавица и е пълен с идеи.

— Кажу, Джакомо — попита го Тито Рикорди, — познаваш ли Карло Дзангарини, новата гордост на Кориере дела Сера?

— Познавам го.

— Невероятно талантлив! И познава много добре американския живот. Ходил е там. А заедно с него ще спечелим огромната популярност на Кориере. И това не е за пренебрегване. Не може ли да се съберат Илика и Дзангарини?

— Ще се опитам.

Илика вече чакаше Пучини в Торе дел Лаго, развълнуван, весел, изпълнен с желание за работа.

— Да, най-последно пристигна от Северния полюс! — посрещна той шеговито приятеля си. — Още тази вечер започваме. Съгласен ли си?

След вечеря останаха сами.

— Слушай, Луиджи... — започна Пучини малко несигурно: — Първо да помислим как да заменим бедния Джакоза.

— Не трябва да заменяме никого. Ще напиша сам цялото либрето, за няколко седмици — настоя Илика.

— Не, по-добре ще бъде, ако сме трима. Какво би казал за младия Дзангарини?

— Какво да правя с него? Аз няма да се сдружавам с никого. Джакоза беше единственият, с когото работих с удоволствие.

— Все пак нужен ни е поет...

— Дзангарини не е поет! Той е журналист.

— Познава добре Америка.

Илика погледна изпитателно, ядосано Пучини.

— Вземи си бележка, че аз няма да работя с Дзангарини! — заяви той решително: — Или Дзангарини, или аз!

— Не върши глупости, моля те...

— Не, и не! Няма да работя заедно с него. Дори веднага да се изправиш на главата си.

Пучини също се ядоса. Просто не знаеше какво говори в яда си:

— Добре... щом като си толкова упорит... толкова ожесточено дребнав... Тогава ще напишем либрето с Дзангарини!

— Желая ви добър успех! — каза Илика. Лицето му потъмня, гласът му започна да трепери: Благодарен човек си, няма що!... Написах ти четири либрета най-пожертвувателно... и в продължение на петнадесет години понасях изтезанията ти, всичките ти глупави капризи... А сега ще ме изхвърлиш заради един начинаещ... Сбогом, Джакомо!

— Полудя ли?!

— Няма да ме видиш повече!

— Луиджи!... Луиджи!... — извика ужасен Пучини: — Върни се!... Не се сърди!...

Но Илика вече беше изчезнал: не го намери никъде.

— Какво се случи?! — уплашена изтича Елвира.

Пучини плачеше. Беше неутешим.

— Прогоних най-добрия си приятел..., когото обичам най-много... такъв долен тип съм! — каза жално, самообвинявайки се, а после още по-жално продължи: — Съдбата ме преследва: колкото пъти искам да работя, нещо ме възпира... някакво чудовище! Плащам ужасна дан за всяка моя работа! Ще видиш, тази Мини, това момиче от дивия Запад ще ме измъчи най-позорно!

Илика не се върна. Пучини напразно му писа най-малко една дузина писма, напразно му изпраца колата си, Илика дори не му отговори: остана непреклонен.

Пучини едва проронваше по някоя дума. Луташе се безцелно, понякога ловуваше по малко, но обикновено се занимаваше с градината, хранеше птичките, поправяше машините, но не работеше нищо друго, дори не свиреше на пиано. Пучини тъгуваше — жалеше за Илика.

Бедната Елвира беше изпаднала в отчаяние. Опита всичко, за да изтръгне Джакомо от това състояние. Сподели тревогата си с Тонио, тайно написа писмо на приятеля им в Лука, Алфредо Казели, да ги посети колкото се може по-скоро, но така, сякаш случайно е наминал към тях.

Казели познаваше добре приятеля си, знаеше как трябва да постъпи.

— Джакомо — каза му весело Казели, дойдох да те помоля за една услуга. Закарай ме с колата си в Нюрнберг и Вюрцбург, имам да водя сериозни търговски преговори, а с влак вече не мога да стигна навреме. Става дума само за няколко дена. Нали ще го направиш?

— Татко! — прекъсна го осемнадесетгодишният Тонио. — И аз бих дошъл с вас. Толкова пъти вече си ми обещавал, че ще ме заведеш някога в Нюрнберг, в Инголцат...

Лицето на Пучини светна за пръв път от много дни.

— Елвира! — извика той зарадван. — Бързо пригответи багажа ни — моя и на Тонио. Ще отидем да се поразходим малко с колата из

Бавария. След няколко дена ще се върнем.

Оживени седнаха в новата голяма, затворена Ланчия, весело, както децата тръгват на екскурзия. Шофьор не взеха със себе си, Пучини шофираше, той беше щастлив, когато можеше да кара колата.

И тримата се чувствуваха великолепно. Закачаха се, шегуваха се, много ядяха и пиеха. Вече се връщаха в къщи, Инголцат беше последната им спирка. Тримата обядваха в един превъзходен малък ресторант: ядоха тазгодишна гъска, любимото ядене на Пучини. Изведнъж Пучини изхърка, почервеня, започна да се дави: парче кост беше заседнало в гърлото му. Един млад лекар обядваше до тях. Той извади костта от силно кървящото гърло на Пучини.

— Виждал ли е в къщи лекар това гърло, маестро? — попита го той със сериозно лице.

— Не. Защо? Червено ли е?... Много пуша и кашлям.

— Винаги ли сте така пресипнал?

— Винаги.

— Няма да бъде лошо някой специалист да ви прегледа.

Пучини забрави съвета на баварския лекар. Не му отдаде особено значение.

Карло Дзангарини се хареса на Пучини. Беше разумен, симпатичен човек, бързо схващаше, възприемаше всичко. Разбира се, далеч не беше толкова бърз и остроумен, колкото Илика. Той работеше с удоволствие с Пучини, виждаше се, че задачата го въодушевява и вълнува. Само едно беше лошо, че не можеше да остане в Торе дел Лаго, при Пучини, редакторът му трудно го пускаше да отсъствува от Милано, от вестника. Дзангарини едва беше пристигнал и вече се сбогуваше. Трудно беше така да се работи.

А липсваше и поетът, липсваше Джакоза, макар че и Пучини великолепно пишеше стихове. Тук беше нужен професионалист, истински поет, не е така просто да се пишат индиански песни и църковни песнопения. Дзангарини предложи на Пучини да включи в работата приятеля си Гуелфо Чивинини. Да, Пучини беше чувал за него, вярно е, че пише хубави стихотворения, но да почакаме малко — далеч сме още от стиховете!

Пучини се свърза и с друг млад писател заради едноактната си опера Мантията. Този забавен, духовит младеж, който пише с голям успех хубави комедии, се казва Джузепе Адами. Познава много добре

сцената, затова се харесва на Пучини, повече от Дзангарини. При него лошото е това, че преди всичко пише самостоятелни произведения и е зает човек, има жена и деца, ангажират го работата и семейният живот и не може винаги да му бъде на разположение. Но е много умен момък, Пучини го обикна. Сега го изпитва с Мантията. Ще се разбере какво може, наистина ли е толкова добър?

Пучини беше постигнат от неочаквана радост, която погъделичка малко суетността му, колкото и да се стремеше да скрие това: назначиха го за член на горната камара, за сенатор като най-добрия артист на Италия — на мястото на Джузепе Верди. Нямахше нищо чудно в това, че се зарадва и малко възгордя. Но тази гордост той облече в шега, за да не му се подиграят. Писмото си до Нитети подписа така: Джакомо Пучини, музикант — сенатор.

Беше задушно, горещо лято, непоносимо горещо, особено тук долу, в долината. Нито вятър подухваше, нито лист по дърветата потрепваше, слънцето се беше спряло върху езерото, сякаш искаше да изсмуче водата. Торе дел Лаго се превърна в гореща пещ.

А и Елвира беше болна, астмата ѝ се поднови, не ѝ достигаше въздух. Просто се задушаваше. Кашляше страшно, по-страшно и от Джакомо. Състезаваха се в кашлянето. „Кашляне в дует“ — казваше с горчив хумор Пучини.

И изведнъж се случи нещо, което огорчи Пучини за дълго време. Отиде в Лука за един ден и докато да се върне в Торе дел Лаго, всичките борове около къщата бяха изчезнали — неговите великолепни пинии! Елвира беше наредила да ги отсекаат.

— Как можа да направиш това? — попита я с упрек и болка.

— Аз ли трябваше да умра? От тях нямаше въздух, от тези мизерни борове... от тях и от пушека на цигарите ти...

Да, да, и друга беда имаше с Елвира: и най-дребното нещо я дразнеше, стана нетърпелива и неспокойна, тя, която винаги беше самото търпение, спокойствие, не прощаваше нищо на съпруга си, макар че в продължение на двадесет години беше прощавала всичко на този разпуснат, темпераментен, мил и добър артист, на когото трябваше да се гледа не като на обикновен съпруг. Настроението на Елвира се менеше от една крайност в друга, кръвта ѝ се качваше в главата, в такива моменти и хубавият ѝ кадифен глас се променяше, започваше да крещи, не харесваше нищо, какво стана с нея така

изведнъж? Елвира беше навлязла в опасната възраст, когато женските нерви стават внезапно много чувствителни, дразнят се, обтягат се от най-малкия повод — обясни на Пучини домашният им лекар: сега той трябваше да бъде търпелив и снизходителен към нея.

— Веднага трябва да смените обстановката — каза лекарят, — това ще бъде полезно и за теб. Няма да пусна жена ти да отиде през зимата в Америка. Първо трябва да се успокоят нервите ѝ. Заминете за няколко седмици някъде да почивате, по възможност на високо място, където е хладно.

Пучини се вслуша в съвета на лекаря. Самият той вече не можеше да понася тази атмосфера, вибрираща от нервност — Елвира беше в живота му спокойствието, мира, а сега тя стана неспокойна, недоволна. Елвира се ядосваше и от това, че прислугата изцяло се смени, старите слуги напуснаха в един и същи ден, сякаш се бяха наговорили. Нов беше портиерът — ловецът Нике, нова беше готвачката и слугата, нейният съпруг, а така също и камериерката, прекрасната малка Дориа, която познаваха още от дете, защото се беше родила там, до тях, в една от селските къщи с червен покрив. Много разправии, много ядове, много грижи създаваше на Елвира новата прислуга, трябваше да свикне с тях, трябваше да ги обучи, всичко това я изморяваше. Време беше да заминат, по-умно нещо не можеха да направят. Така попаднаха в Абетоне, край Босколунго, защото Елвира дори не искаше да чуе за Киатри, за този замък на призраци, изоставено, мрачно разбойническо гнездо. В Абетоне си намериха и компания, интересна, мила компания — наистина не скучаеха. Тук прекарваше лятото семейството Паоло Тости и една поразително красива и интересна млада англичанка се присъедини към тяхната компания, Сибил Селигмън. Тя беше културно, изискано, умно създание и се възхищаваше от всяко изкуство, особено от музиката. Беше голяма почитателка на Пучини, познаваше добре всичките му опери. Навярно беше малко снобка, защото просто колекционираше прочути хора. Познаваше лично цяла армия от английски писатели, познаваше Тости, Карузо, а сега успя да се запознае и с Пучини. А когато узна, че и д'Анунцио се намира в Абетоне не ги остави на спокойствие, докато не ѝ го представиха, на което Пучини не се зарадва много.

Но в поведението на „големия поет“ не се чувствуваше никакво недоволство. Той разговаряше светски любезно и внимателно с Пучини.

— Моята кипърска роза още не е увехнала, маестро — каза усмихнат, — тъкмо сега разтваря кадифените си гиздави листа: цъфти и разнася аромата си за вас, с надеждата, че веднъж все пак ще ѝ се усмихнете и ще я затъкнете на ревера си.

Сибил Селигмън изпитваше голямото удоволствие да бъде в компанията на тези трима велики мъже: Пучини, д'Анунцио и Тости — целият Абетоне ѝ завиждаше. Но тя беше много мила жена, безкрайно мила, а на всичко отгоре отлично говореше италиански, което правеше приятно общуването с нея. Най-приятно бе спокойствието, постоянно усмихнатото ѝ, английско спокойствие. Семейство Пучини сега имаше голяма нужда от това спокойствие, както Джакомо, така и Елвира, Очарователно създание беше тази Сибил. Говореше малко, но можеше внимателно да слуша, виждаше се, че просто поглъща думите на „големите хора“. Дори и затворената Елвира обикна Сибил, която я обсипа с безкрайно внимание. Поръча да ѝ изпратят мили малки подправки от Англия, модни шотландски шалове, меки, пухкави блузи и един художествено изплетен букет от английски имел — каза ѝ, че той носи щастие. А на Пучини нареди да изпратят цигари, прочутите шестнадесети Абдулах. Да, ловка беше Сибил, безкрайно ловка и тактична, просто не забелязваха кога и как се включи в тяхната компания; с тях се хранеше, с тях се разхождаше, с тях играеше на карти, когато валеше дъжд, никога не им беше в тежест. А и синът ѝ беше с нея, шестгодишно малко момченце, но и то не им пречеше, дори не отваряше уста, изглеждаше учтиво, добре възпитано дете. Така приятно измина лятото, смяната на обстановката наистина подействува добре и на двамата.

Вече се канеха да си заминат в Торе дел Лаго, когато със загрижено лице Сибил им каза:

— Лекарят на банята прегледа момченцето ми, намери го много слабо и ме посъветва да го заведа на субалпийски въздух, по възможност сред борова гора, поне за един месец. Берта Тости ми каза, че вие имате празен, приказно хубав замък над езерото, на хиляда и триста метра височина, в истинска борова гора. Не ми се сърдете, ако ви попитам, не бих ли могла да наема за август този необитаван замък?

— Елате!... Великолепно!... — възкликна Пучини. — Каним ви на гости, за наемане и дума не може да става. — После, смеейки се, добави: — Това е онази известна вила, където ние двамата с Елвира почти не сме живели заедно.

— Ах, Джакомо, как си представяш това! — прекъсна го Елвира. После се обърна към Сибил. — Не бих посмяла, скъпа моя, да ви примамя там. Това е уединена, мрачна дупка, няма обслужване и не бихте могли да се храните както трябва... а няма да имате и компания. Не, не, това не е за вас, това е съвсем нелепа идея, само на един мъж може да му мине през ума подобно нещо.

— Оттам се открива най-хубавият изглед в Италия — прошепна Джакомо.

Но Сибил Селигмън се усмихна спокойно.

— Ще се наредя, оставете на мен. Ще се оправя някак, не се страхувайте. И аз мога да готвя, а имаме и много консерви. Не ми е нужна компания. Само здравето на малкото ми момченце е важно за мен, нищо друго. Ако нямате нищо против, ще приема любезната ви покана. Да се летува във вилата на Пучини, това вече само по себе си е щастие!

— Великолепно! — възторжено се провикна Пучини.

Лицето на Елвира не беше съвсем възторжено. Но какво можеше да каже бедната?

Не, Сибил, възхищаващата се от артистите Сибил, нямаше да пропусне за нищо на света тази рядка възможност. Какво ще кажат приятелките ѝ в Лондон, когато им разкаже, че през цялото лято е била гостенка на Джакомо Пучини, живяла е във вилата му и че тя е чула за пръв път в целия свят ариите на Момичето от златния Запад в момента на раждането им. Ще позеленеят от завист! Затова заслужава да се пренесе дори и жертва, заслужава малко и да се погладува. Съпругът ѝ, добрият Дейвид Селигмън, също ще се зарадва, тя беше сигурна в това.

Но Сибил не се лиши от нищо. Пучини ѝ отстъпиха сръчната малка Дориа, тя се грижеше за тях, тя ги продоволствуваше. Дориа обожаваше Пучини, както всички жители в Торе дел Лаго, Пучини беше станал култ, неговите мелодии слушаше от рождението си — нямаше такава жертва, която да не може да принесе заради най-милият човек, „великия Джакомо“.

Пучини често посещаваше Сибил, разбира се, сам, Елвира не можеше да се изкачи тук, на върха, в планината. А Пучини се радваше на тази благосклонна, тиха жена, която знаеше отлично как да успокои измъчените му артистични нерви. Между тях възникна приятелство, сериозно, интимно приятелство. Джакомо беше свикнал от детските си години винаги да споделя с жени мислите си, проблемите и мъките си — майка му беше довереното лице, после Джулия. Иджиния, Нитети и накрая Елвира, — просто му олекваше, когато можеше да се изповяда на някоя жена, да излее пред нея сърцето си, откровено, без остатък. Той просто търсеше в жените глезеца, снизходителна майка, затова обичаше мълчаливите, сериозните жени като Джулия и Елвира. А сега за известно време Пучини беше загубил своята спокойна, мила Елвира.

Но Сибил, умната, тактичната Сибил не забрави и Елвира. По два пъти седмично я посещаваше и винаги я предразполагаше с любезността си, с вниманието, с безкрайно голямото си спокойствие.

Накрая трябваше да се сбогува: съпругът ѝ, Дейвид Селигмън вече беше станал нетърпелив в къщи, настояваше да се завърне в родината — и на него му липсваше Сибил, която действително правеше щастливи всички около себе си. При сбогуването тя накара Пучини да ѝ обещае, че ще ѝ пише, че ще я осведомява за всичко в дълги писма, на първо място за всичките си беди, грижи и работата си, за да не се прекъснат приятелските връзки помежду им, макар че са далече един от друг. И Пучини обеща, това беше много трудно за него, защото бе от ония хора, които се ужасяват от писането на писма, почти не си пишеше с никого. Сибил правеше изключение.^[5]

Така отново останаха сами: Джакомо и Елвира. Но сега тя вече беше по-спокойна, наистина лятото ѝ подействува добре, а и подготовката за голямото пътуване до Америка я ангажираше изцяло. Само Тонио липсваше и на двамата: Тонио вече беше студент — техник, учеше в Милано, много рядко ги посещаваше в Торе дел Лаго, само през ваканциите. Рядко виждаха и милата, хубава Фоска, толкова им липсваше и нейното слънчево, хубаво настроение.

Но и Пучини също се успокои. Отново работеше, макар че засега още не композираше Момичето от златния Запад — остави го за след Америка. Работеше върху Мантията, едноактната си опера, и то с голямо желание. Тя беше истинска тема за Пучини, изпълнена с напрежение, веризъм, ревност, любов и ужас. Сега вече познаваше

добре Париж, живота по брега на Сена, природата на французите. Голяма изненада беше за него — приятна изненада — прекрасното либрето на младия Джузепе Адами. Най-после един писател, който познава сцената, истински я познава! Предава едно след друго комедията и драмата, лиризма и ужаса така, както самия живот. Това са живи хора, а не книжни фигури! Сега за пръв път в живота на Пучини се случва да не върне представеното либрето, не промени в него почти нищо, а го прие така, както писателят го беше написал, само написа към него няколко възхитителни стихотворения. Той поздрави Адами. „С този човек ще напишем и голяма опера, помисли си Джакомо, може би най-голямата — прекрасно се разбираме, така се работи с удоволствие!“

Наистина работеше с желание, с удоволствие. С чудна бързина композира музиката на Мантията, само за няколко седмици. А не беше толкова прост проблема, определи петдесет и две минути за времетраенето на операта. Беше доволен от работата си — пак ново звучене, нов колорит, още по-голяма дързост. Това вече беше истински веризъм, с нея ще задоволи дори и жаждата на Пиетро Маскани за истина! Единствената му мъка беше, че Мантията така сама е нежизнеспособна, дете — сираче, би трябвало да намери още две отлични либрета, но със съвсем друго настроение, след ужаса — благоговение, а след благоговението — комедия, та за една-единствена вечер да покаже три различни лица на операта пред публиката и критиците. Три едноактни опери, които да запълнят една цяла вечер — истински триумф! Веризъм, символизъм и сатира. Стара негова мечта. И едно отдавнашно желание: да напише весела опера!

— Джакомо!... Джакомо! Това вече е осмата ти опера с чужд сюжет.

Най-после са в открито море, на палубата на грамадния кораб „Императрица Аугуста Виктория“, на път за Ню Йорк. Студът е ужасен, едва се понася това януарско море, добре, че Пучини си купи шуба в Париж, без шуба дори не би могъл да се покаже на чист въздух. Елвира също излиза понякога на палубата да се поразходи малко, когато морето беше тихо, ще се задуши долу в тясната кабина. Нещо повече, когато огрява слънцето, Джакомо и Елвира лягат един до друг на меки шезлонги и замислени гледат неспирната игра на морето. Чувствуват как в тях се промъква спокойствие и тишина — няма по-

успокоителна, по-онемяваща гледка от безкрайното водно огледало, което постоянно сменя цвета си, няма по-тиха, по-игрива музика от музиката на пенливите, налитаци вълни. Усмехнати лежат един до друг. „Хубаво е да си съпруга на Джакомо Пучини“, си мисли щастлива Елвира. И у нея цари пълно спокойствие.

Но от хората се държат съвсем настрана, със страх избягват овациите. Не дават автографи, не се запознават! Елвира, „идеалният жандарм“, държи далече от Пучини всички простосмъртни. Жените, момичетата жадно поглеждат само отдалеч към Пучини.

В началото Ню Йорк ги поразява със страшните си размери, с чуждия, главозамайващ ритъм: трябва да се свикне с този живот. Но Пучини обича новото, обича машините. Като смаяно дете наблюдава гладко препускащите грамадни автомобили, вечно движещите се, безшумни асансьори патерностер, такива още не беше виждал в Европа. Но хората са мрачни, лицата им загрижени, не се усмихват и не говорят толкова много, както в Париж или Милано. Пучини слуша с интерес дори и най-странната танцова музика и гледа с удоволствие новите танци, най-различните степ и неприлично действащите гротески *sake-walk*. Може би ще използва нещо от музиката и от танца в Момичето от златния Запад — нищо не се знае? Очите и ушите му фотографират, наблюдават, всичко фиксират и грижливо складираат. Сценичният автор, режисьорът събира опит.

Гати Казаца, италианският художествен директор на Metropolitan Opera Company е чудесен, сърцат човек, прекрасен музикант и безпримерен организационен талант. Така да се каже, от нищо беше създал прекрасен оперен ансамбъл, повечето италиански певци, такъв ансамбъл, който би могъл да се състезава дори със световноизвестните ансамбли на Скала или Констанци. Двата му диригенти бяха също италианци: Виня и Тосканини, който тъкмо сега беше дошъл от Буенос Айрес за най-голяма радост на Пучини, защото не беше прекалено очарован от Виня, диригента на Мадам Бътерфлай (не владее изцяло оркестъра, пише той недоволен). Италианците са много и в оркестъра, и в хора. А и сред певците солисти фигурират такива блестящи имена като Енрико Карузо, Лина Кавалиери, баритонът Антонио Скоти (и тримата италианци) и Жералдин Фарар. Жалко, че американка пее Мадам Бътерфлай. Пучини не е очарован от нея въпреки световната ѝ известност (Жералдин Фарар се харесва на всички, само на мен не,

пише на Рикорди.) Липсва ѝ най-същественото: лиризмът! Винаги мислеше за малката Розина Сторкио. Защо Тосканини не доведе и нея със себе си?!

Все едно, нюйоркската Чо-Чо-Сан жъне голям успех. Публиката бурно я аплодира, пресата я възнася. За минути Пучини става най-популярният човек в Америка. Досега тук познаваха само пожъналата голям успех Тоска, но Бътерфлай се харесва още повече. (Гати Казаца също моли Пучини за една европейска Чо-Чо-Сан, за да направи турне с операта и тя да пее във всички по-големи американски градове.) Щастлив, Пучини чува, че директорът на Вашингтонската опера е Клеофонте Кампанини, прекрасният герой на миланския провал и на успеха в Бреша на Мадам Бътерфлай, който се беше оженил за чудесната певица Ева Тетрацини. Не е ли странно? В Буенос Айрес — Муньоне, в Ню Йорк — Тосканини, във Вашингтон — Кампанини, тримата му добри приятели! Просто съдбоносно... А и това беше странно, че верният му стар другар и добрият адвокат Чезаре Ричони се беше оженил за неговата Чо-Чо-Сан, пожънала успех в Бреша. Но вече репетират и третата опера на Пучини, Манон Леско, за да присъствува на премиерата. Главозамайващо е разпределението на ролите: Манон, ослепително красивата Лина Кавалиери, Де Грийо, недостижимият Енрико Карузо, Жеронт, отличният Антонио Скоти, и което е най-важното и най-прекрасното; диригент е Артуро Тосканини, диригентът с вълшебната палка. Пучини бе обзет от странното чувство, че сега за пръв път ще чуе собствената си опера в цялата ѝ красота, тук, далеч в чужбина.

Едва сега проличава наистина какъв прекрасен човек е Гати Казаца, с какъв голям художествен усет е, подбрал всичките си сътрудници. Представянето на Манон Леско е свършено и до най-малките подробности. Декорите са великолепни, блестящи, вярно е, че работата на Гати Казаца не беше трудна, тук не се държи сметка за парите, няма нужда да се броят и грошовете, както в бедната Европа — да струва, колкото ще, казва Америка, моят оперен театър да бъде първият в света, това е целта, дори не е беда, ако се украсим с чужди пера. Заповядайте, ето парите, останалото е ваша работа, скъпи Казаца! И Гати Казаца заедно с Артуро Тосканини прави световноизвестна Метрополитен. Защото и за операта, както и за войната, са нужни три неща: пари, пари и пари.

Но Гати Казаца беше не само талантлив артист, но и съобразителен, умен човек, който познаваше публиката, познаваше добре Америка.

— Сега нарочно не вдигам голям шум около теб — каза усмихнат той на Пучини, — още не му е дошло времето. Възторгът от теб трябва да стигне кулминационната точка, когато, надминавайки всички други оперни театри в света, представим тук за пръв път „американската ти опера“; написана за нас, Момичето от златния Запад. Щастлива и горда ще бъде американската публика, във въодушевлението си ще събори театъра, гарантирам ти за това. Ти ще бъдеш най-големият човек в Америка.

— Не прекалявай! — засмя се Пучини — Първо трябва да напиша тази опера, и то добре.

— Много те моля, и ти не казвай нито дума за нея на журналистите, не се оставяй да те разпитват... Да не изгърмим патроните си преждевременно!

Това беше тежко искане, защото жадните за интервюта журналисти на тълпи следваха Пучини, просто го дебнеха и първият им въпрос, разбира се, винаги беше: „Върху каква нова опера работите, маестро?“

Пучини работи с обичайната си добросъвестност: не се задоволява с театралните репетиции, а поотделно и единично се занимава с певците, по цели нощи ги поправя, изглажда, помага, за да бъдат свършени. Най-много време посвещава на Лина Кавалиери, за да бъде играта ѝ така хубава, както пеенето.

Този път и Елвира вземаше участие в репетициите. Манон Леско е най-близката до сърцето ѝ опера. Тази опера се роди от тяхната любов. Затваря очи и вижда себе си и Джакомо във Вакало, спомня и онези незабравими нощи в мансардната стая, когато изведнъж прозвучава последният любовен дует — най-хубавата музика, която някога беше чувала.

И сега отново чува тази музика и тя отново я вълнува, пленява, разтърсва я изцяло, може би още повече, отколкото тогава. Друг път така дисциплинираната, горда Елвира плаче.

Веднъж призори Пучини се връща в къщи от работа. Елвира го чака с разстроено лице, цялото и тяло трепери.

— Няма да търпя! Няма да търпя! — вика тя безумно, треперейки от гняв. — Няма да се оставя да ми се подиграват, да ставам за смях.

— Какво ти е, скъпа! — пита я изтръпнал Пучини.

— Мразя тази жена!... Тази Лина Кавалиери!

Пучини едва успява да успокои Елвира. Сяда до нея в края на кревата, казва ѝ най-нежни думи, милва я с обич, като някое дете. Нали страстната музика на Манон Леско възкресява и в него миналото.

Елвира плаче, срамува се, прегръща Джакомо.

— Прости ми, ангеле мой...

Елвира се успокоява, макар и мъчно, не се съмнява повече.

Случайно Пучини познава човека, за когото в треската на репетициите беше забравил: партньорът му в два договора, Дейвид Беласко. Приятна изненада. Симпатичен, интелигентен, любезен мъж, пълен като Метерлинк, женствено пухкав. Горещо приветствува Пучини:

— Много обичам вашите опери. Най-много, разбира се, Мадам Бътерфлай. Прекрасна и трогателна е. А и либретото е съвършено, просто ме кара да се срамувам. По-сърцераздирателна е от моята драма. Вие прекрасно познавате сцената, маестро. Гордея се, че фигурираме заедно на афишите и в програмите.

После живо се интересува от съдбата на Момичето от златния Запад. Пучини му разказва картина по картина либретото на Момичето от златния Запад. Беласко е изумен.

— Чудесно! — шепне той. — Но едва ли е останало нещо от моята драма! Само за едно се безпокоя, ако позволите. Добре ли е, че последното действие се разиграва на открито, в гората?

— Добре е, много е добре — отговаря му Пучини, — обожавам дърветата.

Разделиха се като приятели.

Джакомо не знае английски, чете френски вестници, тук, в Ню Йорк, трудно се добира до италианските. Една сутрин извика, лицето му сияе от радост:

— Слушай, какво пише „Матен“! Репетират Манон Леско в Опера Комик! Знаеш ли какво значи това? Шовинистите французи, на които една от най-любимите опери е Манон на Масне, са любопитни да чуят моята Манон Леско! Постоянната ми мечта беше да се преборя

и пред французите с Масне! Защото, ако и в Париж победа аз... А знаеш ли коя ще пее Манон? Ангелската малка Лукреция Бори, най-нежната певица, която аз открих още на деветнадесетгодишната ѝ възраст. Още тогава предсказах, че това момиче ще стане голяма певица, но никой не искаше да ми повярва. Оттук заминаваме направо за Париж!

— Аз ще се прибера в къщи, уморих се, омръзнаха ми хотелите — каза без настроение Елвира. — Отивай сам, ако искаш. Но и ти ще направиш по-добре, ако се прибереш с мен в къщи и продължиш Момичето от златния Запад. Крайно време е! Стига си скитал.

Но Пучини не можа да се откаже от „малката Бори“, както наричаше винаги Лукреция Бори. Тя беше нежна, трогателна певица, каквито той обичаше най-много от всички: Розина Сторкио, Маргарита Гирдон, Лукреция Бори!... А освен това трябваше да бъде лично там на съдбоносния дуел с Масне. Може би в Париж щяха да помислят, че е избягал от страх пред дуела. Не, не можеше да се откаже от Париж, дори и заради Елвира!

Премиерата на Манон Леско в Ню Йорк беше чудесна. Така още не беше дирижирал диригент и още не бе пял тенор! Тосканини и Карузо надминаха себе си — и двамата достигнаха идеално съвършенство. „Боговете ме обичат“, благодарен и трогнат, смирен и скромен си каза Пучини. И жадната за музика американска публика наистина беше благодарна — през тази единствена вечер всички сигурно забравиха борсата и сделките.

Пучини сподели с Елвира с присъщата му младежка, дяволита усмивка:

— Колко талантлив съм бил на тридесетгодишна възраст.

И в Париж репетира Манон Леско: и тук сътрудниците му са отлични. Лукреция Бори е недостижима. Чудно как този болезнен, малък глас на птичка триумфално звучи в огромния салон. Дори и в третото действие съвсем леко доминира над шумния хор и оркестър. Алберт Каре също се беше развил много, макар че беше още много далеч от Тосканини. А постановката и декорите са ненадминати. Пучини не се страхува от опасната вечер, от сравнението: неговата „страстна Манон“ трябва да победи „поетичната Манон“ на Масне, трябва да я победи и тук, в Париж, както я победи навсякъде. А парижката публика вече го обича и разбира, защото постоянно

представят три негови опери с еднакъв успех. Той е сигурен, че ще обикнат и Манон Леско.

Но колкото и да се интересуваше от парижката Манон Леско, Пучини все пак не дойде от Ню Йорк направо тук. Първо мина през Лондон, за да посети „успокояващата“ го приятелка, винаги милата и усмихваща се, винаги възхищаващата се и винаги готова за услуга красива Сибил Селигмън и се запознае със съпруга ѝ. Това го изискваше благоприличието и самата Сибил. Що се отнася до Дейвид Селигмън, той изглеждаше много порядъчен човек. Сметна за голяма чест, че прочутият Джакомо Пучини посещава неговия скромнен дом.

В Лондон го посрещнаха с изненадваща новина: по желанието на Едуард VII, Дзенатело и Нели Мелба цял следобед пели арии от Пучини в кралския дворец. Самият Едуард VII е също такъв възторжен почитател на Пучини, какъвто е италианският крал Виктор Емануил.

Едва от Лондон Пучини отпътува за Париж, за да ръководи лично репетициите на Манон Леско. Вече бяха обявили и премиерата, когато Лукреция Бори се разболя, беше изстинала. И нямаше намерение да оздравява, настинката ѝ се оказа упорита. Отново и отново отлагаха, протакаха и нервничеха. Пучини се ядосваше и скучаеше. С обичайната си упоритост реши да дочака премиерата, каквото и да става. Но не знаеше какво да прави, мразеше големите компании, непознатите хора, прекаленото любезничене и комплиментите. Размисли и взе дръзко решение: написа писмо на уважавания Дейвид Селигмън. Писа му, че той сигурно ще го разбере колко уморителни и нервиращи за един артист са тези безкрайни театрални репетиции, особено пред една съдбоносна премиера. Тези постоянни тревоги може да се понасят само в компанията на истински приятели. Той никак не може да понася компанията на непознати, чувствава се истински добре и си отпочива напълно само *en petit comité*, в интимна компания. Нали разбирате това, приятелю Дейвид Селигмън? Изпратете в Париж милата си съпруга. И Дейвид я изпрати.

Състоя се голямата премиера, състезанието на двете Манон, дуелът му с Масне. И безспорно Пучини излезе победител в дуела. Лукреция Бори пъ и игра великолепно! Беше истинско олицетворение на Манон! Но изходът от борбата дълго време беше несигурен. Едва през четвъртото действие се реши окончателно в полза на Пучини.

(Тогава издателят на Масне скочи от мястото си и избяга от салона с щръкнала коса.)

Публиката, народът — най-пристрастната публика в света, присъди в полза на чужденеца. „Vox populi, vox dei!“^[6], както по-късно отличният Серджо Файлони^[7] писа в гениалното си есе за Пучини. Народът решава и никой друг. Навсякъде в света общественото мнение, народът, неподдаващата се на влияние, интуитивна не високомерна публика направи велик Джакомо Пучини еднакво в Милано, Виена, Москва, Берлин, Будапеща, Лондон, Ню Йорк, Прага, каквото и да пишеха за него надутите и злостни господа — критици Берсецио, Ханслик, Калбек, Брюно... Народът произнесе присъда безапелационно! Защото и френската критика под командата на шовиниста Брюно безпощадно се нахвърли върху Пучини. Но всичко беше напразно, пленената публика всяка вечер аплодираше до самозабрава италианския композитор. А любезният Жул Масне с телеграма поздрави Пучини за прекрасната му опера.

Все пак Пучини беше недоволен: тревожеха го нападките.

— Мъчно ми е — каза с разстроено лице на приятеля си Пиер Луи, — че толкова много са неприятелите ми, че не ме обичат...

— Inouï!^[8] Дори искаш и да те обичат?! — засмя се Пиер Луи: — С операта си уби Бохеми на Леонкавало, сега с Манон същото правиш на Масне, измъкваш Тоска от ръцете на Франкети, а на всичко отгоре искаш тези нещастни, стъпкани хора да се възхищават от теб? Това вече е прекалено, Пучини, не искаш ли твърде много? Как смяташ?

Сега нямаше повече причини за отлагане: трябваше да започне да работи, и то веднага. Бяха изминали повече от две години от премиерата на Мадам Бътерфлай и оттогава не беше създал почти нищо, защото едноактната му опера. Мантията просто стана незабелязано, роди се безболезнено, без особен труд.

Пучини се оправдаваше с виновна усмивка:

— Ловувах за либрета и придружих най-скъпите ми две дъщери, Манон и Мадам Бътерфлай, за да ги пазя по пътя на живота, да внимавам да не паднат при първите си стъпки. Това беше мое бащинско задължение!

Торе дел Лаго, неговият земен рай, неговият „духовен фонтан“, неговият „най-мирнен Ванфрид“, го чакаше с много обич, както винаги. Приятелите му, селяните, с махане на шапки и широка усмивка го

поздравяваха по пътя: „Evviva il nostro Giacomo!“ А малката му домашна прислужница, Дория, се спусна задъхана към колата: „Добре дошъл, маестро!“, заекна щастливо и дори се разплака. Да, тук Пучини се чувствуваше най-добре, тук, където всички го обичаха, това е неговият единствен дом. Радваше се, че се е прибрал в родината, че най-последно си е в къщи. Човек скита по света, за да се радва още повече, когато се завърне в родината, да уважава още повече дома си. Тази тишина, спокойствието, работата са истинският му живот, всичко друго е само моментна промяна, съзерцание, каприз, може би малка прищявка и суетност. Гледаше всичко с такова очарование, сякаш го виждаше за първи път. Усмихна се на подскачащите около него скорци, на напъпилите дървета, на разкопаните розови храсти. Погали пианото, влюбено гледаше дебелиите си моливи. Всичко това чакаше него, погледа му, пръстите му. Тук е, пристигна. Бързо облече брич панталони, обу ботуши, разкопча яката на ризата си и седна на балкона към езерото, между Елвира и Тонио — и синът му тъкмо беше в къщи, за великденската ваканция, — в едната си ръка взе ръката на Елвира, а в другата — ръката на Тонио. Замечтано съзерцаваше спящото езеро във вечерния здрач, дълбоко вдишваше съживителния солен вкус на подухващия откъм морето ветрец и острия аромат на далечните борови гори, очите му с наслаждение почиваха върху розовия блясък на издигащите се към небето мраморни скали — голям покой царуваше в него, беше спокоен, щастлив и доволен.

С неволно движение посегна към гърлото си.

— Гърлото ли те боли, татко? — попита го Тонио.

— Да, малко ме боли. Все още чувствавам онази глупава инголщатска гъша кост. Иди да телеграфираш, синко, на Карло Дзангарини, че съм се върнал и с нетърпение го чакам.

— Все още си пресипнал — каза му Тонио.

— Страшно много пуша — махна с ръка Пучини.

Спа като мечка тази първа нощ в мекото старо легло. Събуди се свеж и весел. Колко приятна беше закуската на огрения от слънце балкон! Дори вкусът и ароматът — на кафето и меда бяха други тук, в къщи, не като в онзи чужд свят. Качи се на моторницата, купена в Монте Карло, и препусна по езерото.

А колко весело беше тук, много по-весело, отколкото когато замина. Обич и младост го обкръжава. Най-последно и Тонио си беше у

дома, а и колко приятно и хубаво беше да се гледа усмихнатото, чисто лице на малката Дориа.

По обяд получи телеграма от Дзангарини: „За съжаление само през лятото мога да дойда, дотогава не ме пуска моят редактор.“ Пучини се ядоса, измъчваше го желанието да твори, едва чакаше да започне работа. Денонощно мислеше за Мини, за girl, от Запад, непрекъснато му се въртеше в главата — вече не го оставяше да спи.

Но по време на обяда изведнъж се удари по челото:

— Господи, боже, почти бях забравил!

— Какво има пак? — настръхна жена му.

— Трябва да прескоча за няколко дни до Будапеща... По-бързо е от всичко друго... неотложно!

— Това е лудост, Джакомо! — протестира Елвира. — Стига си пътувал и изморявал, почивай най-после.

— Не мога, скъпа моя. Обещах на унгарските си приятели да обуча Бътерфлай. От половин година ме чакат бедните, заради мен отложиха два пъти премиерата. Карло Клаузети ще ме придружи, поне така обеща. Синко — обърна се той към Тонио, — изтичай до пощата и телеграфирай на будапещенската опера, че вдругиден ще бъде там.

— Вдругиден? — уплаши се Елвира.

— Да, вдругиден — отговори и Пучини, — не мога да отлагам за по-късно. Сега тъкмо съм свободен, и без това няма какво да правя без Дзангарини. Почакай, Тонио, и на Клаузети би могъл да изпратиш една телеграма, че утре в Милано ще го потърся, да се приготви за път. — Най-после усмихнат се обърна към Елвира: — Радвам се на Будапеща. Толкова са мили хората там!

Отново Будапеща. На гарата сега вече цяла армия от хора чака Пучини. Посрещат го само усмихнати лица, стари и нови познати. Миклош Банфи^[9], младият секретар на операта Дежьо Видор, талантливият художник и проектант на декори Йеньо Кеймейнди, диригентът Дежьо Маркуш, бащата и синът, поетът и музикантът, двамата Емил Абрани, двамата интересни Сомори, Дежьо и Емил, талантливият, млад писател Гейза Чат, Имре Калман, няколко вдъхновени критици, Изор Бейлди, Тивадар Ландор, Агощ Бер, Андор Черна, Гюла Фодор и една блестящо красива, млада жена с чудни очи: Елза Самоши. (Само един човек липсваше на Пучини: прекрасният Артур Никиш, който по това време се беше преместил на работа в

Дрезден — трудно ще могат да го заместят.) И почти всички говорят италиански, Видор и Самоши свободно, но впрочем не може да се случи нищо лошо, тук с него е Карло Клаузети, ученият лингвист, той ще му помогне при каквито и да било езикови трудности, ако се наложи. Усмехнат, Миклош Банфи сочи към Самоши.

— Мадам Бътерфлай!

— Вие ли ще пеете Мадам Бътерфлай? — обръща се Пучини с интерес към Самоши.

— Да. Аз пея и Мими. Елате, маестро, довечера в операта да ме чуете в Бохеми.

— С удоволствие. С нетърпение чакам да ви чуя. Но сякаш гласът ви е по-скоро мецосопран, ако не греша.

— Да, мецосопран съм, това е говорният ми тон — отговори му Самоши с усмивка, — но изпълнявам и роли на най-високи сопрани.

— И „Мадам Бътерфлай“ ли? — попита я учуден Пучини. — Убийствена роля е тя, най-убийствената, която съм писал. Знаете ли, пазете се от мен, аз съм композиторът, който жестоко измъчва певиците си, щадя само певците: човек никога да не поверява живота си на един мъж!

Но Елза Самоши му отговори сериозно. Насочи блестящите си очи към тъмните очи на Пучини:

— Вие сте Композиторът, на когото преживявам всеки отделен тон.

Вечерта, разбира се, Пучини седеше в директорската ложа. Не можеше да откъсне очи от Самоши.

— Рядко съм виждал такава артистична игра на оперна сцена — пошепна на Банфи. — Съвършена е!

Но и гласът ѝ беше такъв, не само играта ѝ. Напомняше му не Розина Сторкио, а по-скоро Саломея Крушелницка.

— Омъжена ли е? Или госпожица? — попита Пучини.

— Омъжена е — отговори му Банфи. — Съпругът ѝ е лекар: доктор Нандор Шомло. Мил, културен човек.

След представлението Пучини посети Елза Самоши в гримьорната ѝ. Очарован я поздрави:

— Изцяло ме завладяхте, млада артистке — каза възхитен, стискайки двете ѝ ръце. — Бяхте чудесна Мими. Незабравима!

— Не ми казвайте такова нещо, ей сега ще се разплача — отговори му, смеейки се, Елза Самоши.

Пучини се замисли.

— Не бихме ли могли да вечеряме заедно... трима, със съпруга ви, за да си поговорим малко? — попита я той.

— За съжаление това е невъзможно. Съпругът ми днес е дежурен в болницата.

— А двамата?

— С удоволствие, ако съпругът ми разреши. Ще го попитам по телефона.

Вечеряха в Буда в Мраморната годеница. Седяха в отдалечена беседка, никой не ги видя.

— Сега ми разказвайте, артистке...

— Елза — поправи го Самоши.

— Разкажете ми, Елза, как можахте с такова съвършенство да изиграете агонията на Мими?

— Дължа го на съпруга си. Негова беше идеята да ме заведе в болницата, в отделението на туберкулозните, за да видя агонизирането на едно туберкулозно момиче. Пет дни седях до кревата на бедното момиче. Дълбоко ме разтърси тази дръзка идея, но научих много нещо. Наблюдавах движенията на клетото създание, модулациите на гласа му и израза на лицето. Винаги си го представям, когато пея Мими.

— Съпругът ви навярно е прекрасен човек.

— Да, само че е нервен, ужасно нервен. Иначе се възхищава от вас.

— Разкажете ми живота си... искам да зная всичко за вас — подкани я Пучини. — Как станяхте певица?

— По начало се готвех за пианистка — започна Самоши с хубавия си кадифен глас. — Но тайно още тогава мечтаех за сцената. Баща ми беше също лекар, никак не искаше да стана артистка. Знаете ли, има едно такова предубеждение у нас, в буржоазните семейства. Но веднъж, тогава бях на седемнадесет години, летувахме в Карлсбад. Валеше силен дъжд и аз свирех на пиано и пеех в Kursaal. Един възрастен мъж се настани до мен, следеше с интерес пеенето ми. Беше интендантът на Берлинската опера. Води голяма битка с бедния ми баща, докато накрая успя да го убеди. Заведе ме със себе си в Берлин,

там се учих да пея. На осемнадесет години дебютирах в Лайпциг: пях Кармен...

— Интересно, Кармен игра съдбоносна роля и в моя живот — каза замислено Пучини.

— Изглежда, че се харесах, защото веднага след това ме ангажираха в Будапеща. Оттогава съм тук. — Елза млъкна и погледна Пучини. — Бих искала да ви помоля, маестро...

— Джакомо — коригира я усмихнат Пучини.

— Бих искала да ви помоля, Джакомо, вие да ме подготвите за ролята на Бътерфлай, на отделни репетиции.

— Това щях да направя и да не ме бяхте помолили: дори щях да настоя — засмя се Пучини. — Но трябва да ви предупредя, Елза, също така ще ви измъчвам, както бедната малка Розина Сторкио или Лукреция Бори. Измъчвам само онези, които заслужават.

— Бих желала да бъде Розина Сторкио — каза тихо Елза Самоши.

До масата им приближиха една жена с голям корем и мъж с огромни мустаци, носеха букети росни рози в грамадна сламена кошница.

— Заповядайте хубави червени рози! — със сладникава усмивка предложи цветята си жената.

С енергично движение Пучини посочи, че иска да вземе всичките рози.

— Не се шегувайте с мен! — изкиска се жената.

— Джакомо!... Полудял ли сте?...

Но Пучини не се беше оставял никога в живота си да го възпират от нещо. Купи всичките рози заедно с кошницата.

— Как ще занеса тази гора от рози в къщи? — ужаси се Самоши.

— Това е ваша работа, Елза — засмя се Пучини.

Но след миг вече говореха сериозно.

— Как ви хареса цялото представление на Бохеми? — попита го Самоши.

— Може ли да бъде откровен? — отговори ѝ Пучини. — Оркестрът е отличен, но темпото на диригента е малко бавно. От певците, освен вас, ми хареса само Колни^[10] и Мюзета. Коя е тази темпераментна Мюзета с хубав глас? Прекрасно създание!

— Една от младите ни певици, вчера пое ролята от другата отлична наша Мюзета^[11]: Илона Хайду.

— А вие в този момент какво пеете още?

— Пея в Аида.

— Аида ли?

— Не, Амнерис.

Пучини учуден погледна Самоши.

— Вие сте единствената певица в света, която едновременно пее Бътерфлай и Амнерис. Невероятно!... Тоска^[12] не пеете ли?

— Не.

— Жалко.

— Трябва да си вървя, Джакомо, нали не ми се сърдите — каза Самоши, — репетицията започва рано, искам да си отпочина.

Пучини се усмихна болезнено и каза:

— Композиторът Пучини открадва Елза от човека Пучини. Дяволите да го вземат! — После с момчешката си усмивка продължи: — Но нали може да вечеряме и друг път заедно, когато... съпругът ви е дежурен?

— Това зависи единствено само от вас — каза тихо Самоши.

Този пръв ден добре започна, не както вторият.

Вече отдавна беше почнала репетицията на сцената, когато Пучини незабелязано влезе в тъмния, празен салон заедно с Дежьо Видор и Карло Клаузети. Едва бяха седнали, когато прозвуча по сигнал на директор — диригента Режьо Мадер хорът със затворени уста — равнодушно, сънливо, непоносимо. Пучини скочи, бръкна в задния джоб на панталона, изтегли пистолета си и изкрещя извън себе си:

— Ще ви застрелям!... Ще ви застрелям!... Това не е приспивна песен, а вълнуваща музикална драма!

Уплаха, скандал. (Само Елза Самоши се смееше: така хубаво още не се беше смяла бедната тъжна малка Чо-Чо-Сан!) Клаузети и Видор едва успяха да обуздаят, да успокоят Пучини. Но след няколко минути вече самият Пучини съжаляваше за обидното си избухване. Искаше да поправи всичко. Приблужи се до навъсения Режьо Мадер и кротко, извинително му каза:

— Позволете ми да се представя...

— Излишно е — отговори му студено, саркастично Мадер, — вие вече се представихте.

Но после се помириха. Джакомо Пучини пое репетицията и за няколко минути завладя, увлече със себе си целия театър: с любезността си, със знанията си, със сугестивната си сила, с бурното си темпо. Такова чудо още не бяха виждали в Будапеща. Пучини пееше, жестикулираше, обясняваше, играеше — едновременно беше режисьор, диригент, певец, артист и артистка, никой на света не познаваше така сцената, както той. Хвърли самото си, яката, вратовръзката, разкопча ризата си, зави ръкавите на ризата, никой нямаше да повярва, че той е световноизвестният Пучини, който печели състояния. Беше естествен, обикновен. Артист и нищо повече.

Пучини устоя на думата си: жестоко „измъчи“ Елза Самоши. Цели нощи репетираше, работеше с нея. Удоволствие е да се работи с нея — изключителна беше артистичната ѝ интелигентност. Възприемаше всичко от Пучини, дори и японските движения, които Пучини беше научил от госпожа Охиама.

Пучини дойде за два дена, а остана три седмици — единствено само заради тази голяма унгарска певица и артистка. Рядко се беше чувствувал толкова добре някъде, както тук, в Будапеща — поне до премиерата. Защото дотогава никой не го безпокоеше, уважаваха работата му.

Единствената му мъка бяха само цигарите. В голямата тютюнопродавница на улица „Ваци“ не можеха да се получат нито Македония, нито шестнадесети Абдулах, а други цигари Пучини не пушеше. Миклош Банфи го спаси от бедата. За много неща Пучини обичаше Банфи: беше суеверен като него, обичаше театъра, жените, картите, яденето, напитките, животните, птиците, кучетата, дърветата; тъкмо такива обикновени, бедни, бохеми бяха приятелите му, както неговите, рисуваше също така отлично като него, обожаваше старите красиви къщи и мебели със същата страст, но преди всичко обичаше Банфи, защото пушеше колкото него: в левия ъгъл на устата му висеше надолу винаги мъждукаща цигара, когато говореше, не изваждаше цигарата от устата си, дори и по време на храненето непрекъснато палеше цигари, а когато се събуждаше от сън, изпушваше една цигара и после продължаваше да спи. Това говореше за известно братство между тях. Но не можеше нещо, което Банфи можеше и за това много му завивдаше: да свие цигара по хусарски, с една ръка. Миклош Банфи имаше една прекрасна, стара, изтъркана кутийка за тютюн,

която винаги беше пълна с жълт, суров тютюн, само бръкваше в нея с два пръста и с едно завъртане цигарата беше готова. Пучини не можа никога да научи това, колкото и да се мъчеше. Но само силните като отрова цигари на Банфи, собствено производство, бяха по вкуса на Пучини в Будапеща. Малкият Дежьо Видор, най-внимателният секретар, който изпълняваше всяко желание на Пучини, изчезна за два дена от Будапеща, никой не знаеше къде. Завърна се в къщи с една каса Македония и Абдулах. Беше пътувал до Триест за любимите цигари на Пучини. Сега вече имаше всичко в Будапеща, наистина всичко.

Имаше още един мил случай с Банфи. Двамата седяха един срещу друг замислени, мълчаливи в избата „Дрекслер“ — и двамата бяха еднакво неразговорливи хора, почиваха си по време на яденето. Но крадешком се поглеждаха, а ръцете им не се виждаха. Просто едновременно изтеглиха ръцете си изпод масата и подадоха един на друг по един лист хартия, изпълнена с рисунки: Миклош Банфи беше нарисувал великолепна карикатура на Пучини, а Пучини — за Банфи. Весело се засмяха.

— Ако можех да пиша музика, бих бил също толкова талантлив като вас — каза с духовита самоирония Банфи, — защото другото и аз също така добре го зная!

Голямата премиера се състоя на 12 май 1906 година, която донесе небивал успех еднакво на Джакомо Пучини и Елза Самоши. Безброй пъти се поклониха заедно на сцената. Целият театър ги аплодираше, но галерията лудуваше. Критиката беше сдържана, с изключение на един-двама критици.

— Кажете, Елза — попита Пучини още същата вечер много сериозно Самоши, — не бихте ли желали да отплувате за една година в Америка и там от град на град да представите „Бътерфлай“, разбира се, с възнаграждение на примадона?

Самоши отговори, без да се колебае:

— Ако вие желаете това, Джакомо, и ми имате доверие, ще отида с удоволствие!

На телеграмата на Пучини легендарният театрален агент Хари Саваж за няколко дена се озова в Будапеща, изслуша Елза Самоши и веднага сключи договор с нея за една година турне в Америка. Пучини преговаряше от името на Самоши: „За да не се излъже!“ — каза той. Унгарска артистка дори и не беше сънувала такъв договор.

Така Елза Самоши стана хвърчаща Бътерфлай из Америка: Чикаго, Бостън, Вашингтон, Балтимор, Филадельфия и още много други градове... Това беше най-блестящият триумфален път, чествуване, овации, навсякъде.

Сега вече Пучини искаше да избяга от Будапеща, защото следваше онова, което той не можеше да понася и което все пак не можеше да отклони: банкетите, вечерите, поздравленията, чествуванията — всеки ден имаше по едно. Тържествен обед на столицата, поздравления на кмета Ищван Барци, коктейл на министъра на външните работи Янош Зичи, тържество на италианската легация, тържествена вечеря в Липотварошкото казино, вечеря у Иван Хювьош, у Йозеф Вейси, където се запозна с хубавата, културна и умна Маргит Вейси, съпругата на Ференц Молпар — накрая бедният Пучини избяга, нямаше търпение да се прибере отново в къщи.

... Като слезе от колата си, въодушевено, щастливо, със сияещо лице каза на Елвира:

— Отново се запознах с една Бътерфлай, с една прекрасна, великолепа, унгарска Пеперуда...

— Смятам, че сбирката ти от пеперуди е доста голяма — прекъсна го подигравателно Елвира, — би трябвало вече да се откажеш от тази си детска игра.

Приятно му беше да работи, да се върне към нормалния, трудов живот. И от време на време му беше приятно да буйствува, да яде, да играе на карти, и малко на брискола с брадатите художници, с дошлите в къщи през ваканцията Феручо Пани, Чеко Фанели и с двамата Томази.

Карло Дзангарини трудно можеше да работи. Но сега вече работеха трима, както беше свикнал Пучини: един опитен драматург и един поет с изящен език се беше присъединил към тях по препоръка на Дзангарини: Гуелфо Чивинини. Само бедата беше там, че пред този вежлив младеж Джакомо имаше прекалено голям респект, не смееше да му противоречи, да му се противопоставя, да се кара с него така, както Илика — а, тези плодотворни спорове до сбиване липсваха. Така заедно работеха прекалено кротко, възпитана, къщата не кънтеше от гласовете им.

Напредваха бързо. В първо действие не срещнаха особени проблеми и трудности. Пучини се гордееше, че той беше измислил

името „Polka-bar“, и му се радваше като дете — ще композира джазова музика. Двата му нови сътрудници скоро свикнаха с непрекъснатото смесване на драмата и лириката, трагедията и хумора, а трябваше да свикнат да работят заедно с Пучини до зори — без умора, изнуреност, липса на настроение, щадене на организма, няма физическа пречка, а само гонене на поставената цел, написването на произведението, работата върху завършването му, това и нищо друго, с цигари, кафе и вино. А Пучини беше вече почти на петдесет години, но с побеляващата си коса, със съсредоточения си поглед беше по-мъжествен, по-привлекателен, откогато и да било.

Във второто действие при партията на покер Дзангарини рискува да направи едно възражение. Усъмни се в чистия като сняг характер на Мини, защото играе фалшиво на карти, и мами.

— Дори и най-непорочната, най-благородната, най-святата жена е способна да лъже мъже, да убива, да мами, да се бие за любимия си — каза Пучини. — Тоска, която „не смее да откъсне една роза“, убива Скарпия, нежната малка Бътерфлай набива прислужницата си, защото посмява да се усъмни в любимия й... такава е жената, ангел и вещица едновременно. Нейният морал е любовта, щастието — майчинството и нищо друго. Тя мисли с кръвта си, а не с мозъка, но и със сърцето си. Отнеми й любимия, отнеми й щастието, отнеми й детето и най-кротката жена ще те сграбчи за гърлото, ще те разкъса дори.

— Всички жени ли?

— Всички. Смятат за своя собственост любовта си, любимия, детето си: да не си посмял да посегнеш на тях. Затова толкова много жени мразят снахите си. За съжаление така е.

Дълги месеци изминаха в размишления и размяна на мнения — заради Пучини Дзангарини получи продължителен отпуск от редактора на Кориере дела Сера. Ненапразно Италия е страна на изкуствата.

А Елвира? Сякаш се поуспокои малко. Вярно е, че беше в лошо настроение и едва проговаряше по някоя дума, но нали не е била никога весела и словоохотлива. Настъпи мир в къщи, това е важното. Мир и ред. Защото дяволски сръчната, грижеща се за всичко, мислеща за всичко малка Дориа постепенно сне всички грижи и товар от раменете на Елвира, тя вършеше всичко, пое цялото домакинство в ръцете си. Това никак не се харесваше на пълната готвачка и на мъжа

й, на прислужника с неподвижното лице. Единствен Нике, портиерът, обичаше Дория: и двамата се бяха родили в Торе дел Лаго. Той също обожаваше стопанина си, както Дория. Това общо възхищение ги свързваше.

Есенен неделен ден — въздухът е толкова тежък, толкова мрачен, сякаш са втъкнали в него невидим креп. Върбите замечтано потрепват на брега на езерото, докосвайки с увисналите си клони мътната вода. На скамейката седяха Джакомо и Елвира. Дория, която имаше свободен ден, стоеше до тях с червената си пола и разцъфнала усмивка.

— Ела с мен, Елвира, да се разходим с моторницата — покани любезно съпругата си Пучини.

— Няма да дойда! Мразя моторите, знаеш го!

— Тогава ела ти, Дория.

Дория скочи в лодката като пъргав скакалец.

— Махай се оттам, веднага! — кресна й гневно Елвира. — Как смееш!... Какво си мислиш!

Бедната малка Дория с наведена глава излезе от лодката. Избяга, без да погледне.

— Защо засрами това нещастно момиче? — попита я мрачно Пучини. — Не ти е направило нищо лошо.

— Не ме поучавай, моля те! — избухна Елвира. — По-скоро аз бих те попитала защо искаш да се разхождаш по езерото с една домашна прислужница?

Пучини стана и се отдалечи, без да й отговори.

— Къде отиваш? — извика след него Елвира.

Но Пучини дори не се обърна.

Потърси Дория. Намери я да плаче.

— Не плачи, момиченце — успокой я Пучини. — Бедната ми жена е болна, не бива да й се обръща сериозно внимание: не знае какво говори.

Наистина така беше.

По това време много лекари посещаваха Торе дел Лаго, Елвира често ги сменяше. Идваха от Лука, Виа-реджо, Пиза, но безрезултатно, астмата на Елвира не се подобри, мъчителните пристъпи на кашлицата се сменяха с ужасните вълни на температурата. Лекарите не преглеждаха никога Пучини, вярно е, че и той самият не се

съгласяваше. Беше пресипнал, е, пресипнал е, кашляше, е, кашляше, не спеше, та как може да спи посред бял ден и след толкова работа, виеше му се свят, беше уморен, нищо чудно след толкова приспивателно — бедата иде от цигарите и нередовния начин на живот! Впрочем на Джакомо никога нищо не може да му се случи, има железен, несломим организъм, понася всичко лесно, ако понякога се оплаква, то е, защото е истеричен, хипохондрик, фантазира, както винаги. Същинско дете.

Но освен лекарите още един човек ходеше често в техния дом, почти всеки ден: местният свещеник. Което е странно и затова, защото Елвира никога не беше прекалено религиозна и защото същият този кокалест свещеник със сиво лице прокле Елвира и проповядваше против нея, когато още не бяха сключили църковен брак. Пучини знаеше това, присмиваше му се, че този селски свещеник го смята за олицетворение на сатаната, дошъл в Торе дел Лаго да подлуди народа и да го накара да го обожават като езически бог. Пучини не обичаше свещеника (а как обичаше Дон Пи, неговия мил Претино!), пък и в цялото село никой не го обичаше. Вярно е, че Пучини никога не ходеше на черква (само в Рим, Флоренция, Венеция, Милано!), а преди и Елвира не посещаваше литургиите, но сега изведнъж стана религиозна и всеки неделен ден отиваше на черква, наконтена с ръкавици, с чадър в ръце, с шапка на главата, така, както е прилично. Пучини никога не й се месеше: религията е личен въпрос. Неговата религия е обичта към хората и произведенията, които беше сътворил.

Пучини не искаше да повярва на очите си, когато прочете във вестника съобщението с едри колкото юмрук букви: Арестуван Енрико Карузо в Ню Йорк. Уж извършил неморално покушение срещу една жена на име Хана Стенхоу в зоологическата градина, пред клетката на маймуните. Възможно ли е това? Да е направил такова нещо Карузо, един от най-големите певци артисти в света, който е изпълнен с музика, с песни, с лиризъм, с нежност? Карузо, който му е близък приятел, който води толкова победоносни битки заедно с него, честно, вярно и с братска обич? На времето в Лондон с Тости, Скоти и Анджели те основаха онази прочута „бохемска компания“, която в добро и лошо винаги се държеше задружно. А сега същият Карузо... Трябваше да повярва онова, което пишяха вестниците; защото и съдът намерил за виновен Карузо (по-късно бива помилван), а съпругата му,

Ада Джакети, заедно с шофьора им го зарязала и с децата си, малкия Рудолф и Мими, потърсила убежище при сестра си Рипа Джакети, също чудесна певица, която тъкмо се готви да поеме лондонската Бътерфлай от Еми Дестен.

Чувствителният Пучини е истински съкрушен от срамната постъпка, трагедията на приятеля си. Не се възмущава, не осъжда Карузо, нали е артист, който познава всяка човешка заблуда. Но се обърква и не може да работи. Изпраца и сътрудниците си да си вървят в къщи. Дори се скара ужасно с Карло Дзангарини, който през това време стана доста самонадеян. Не могат окончателно да се споразумеят и за името на операта. Пучини държи на името, избрано от него: *La Fanciulla del West*, а Дзангарини смята за по-подходящи имената: *La Figlia del West*, или *L'Occidente d'Oro*. Пучини обича повече поета Чивинини.

Накрая редакторът на Дзангарини го извиква да се прибере — Пучини едва не се зарадва на това. Известно време се занимават с Чивинини със стиховете, но след това отпраца и него. Остава сам. Сам с Елвира. И отново настъпи зимата, която от година на година все повече отчайваше Пучини. „С природата умирам и с природата се раждам за нов живот!“ — казваше той често. Наистина, когато природата беше мрачна, и той ставаше мрачен. Мъгливото езеро, обвитите в облаци планини, уморено греещият червен диск на слънцето, оголелите дървета с черните си клони, които като бунтуващи се просяци протягат към небето костеливи пръсти, неутешимо калните, пълни с локви пътища отнемаха желанието му за живот. Нападна го меланхолия, песимизъм, както обикновено в такива моменти. Пишеше огорчени писма:

... В цяла Италия няма нито един град, където може да се живее. Където и да отида, виждам завистливи лица, отнасят се към — мен както Каин към Авел. В нашата родина всеки, който се издигне над средното ниво, особено в областта на изкуството, го постига това...

Веднъж по време на игра на карти Пани художникът го попита;

— Кажи, Джакомо, как да си обясня това? Ти, който се възхищаваш от природата, защо не изразиш с музиката си настроенията ѝ: свистенето на бурята, бученето на вятъра, гръмотевиците, пляскането на вълните, пролетните шумове така, както Верди или Вагнер?

— Аз наблюдавам настроенията на човешкото сърце и ги рисувам в моята музика. Те повече ме интересуват от природните избухвания, защото са по-разнообразни, по-непроницаеми. А впрочем не е истина, че съм забравил природата: спомни си само за чуруликането на птичките призори в Мадам Бътерфлай, за зимното настроение в третото действие на Бохеми или за разсъмването в Тоска, за заглъхващата пастирска песен в пробуждащия се град. Трябва да се рисуват настроенията, а не природните гласове. Но много хубаво е, че ми обръщаш внимание: отсега нататък ще полагам по-голяма грижа за това. Знаеш ли какво искам да опиша в Момичето от златния Запад? Настроението на гората.

Накрая се премести в Киатри, в „скупното, мрачно, изоставено гнездо“, както винаги, когато изпадаше в душевна криза. Заведе със себе си Дориа, за да се грижи за него.

Едва ли не като спасение пристигна любезното писмо на каирския оперен театър: в началото на февруари ще представят Мадам Бътерфлай и много молят маестро Пучини да ги почете с посещението си заедно с цялото си семейство. Никъде в света няма такова хубаво време през Януари и февруари, както в Египет. Това съблазнява Пучини. Но го привлича и миналото на Каирската опера. Откакто Аида беше представена там, Кайро даваше „златният печат“ на оперите. А нямаше що-годе добър композитор, който да не беше посетил Кайро. Кайро — чудото на арабския свят, трябва да го види!

Убеждава Елвира да го придружи: египетският въздух ще подежда добре на упорития и Катар. Но Елвира не се съгласява.

— Мразя морето! — казва тя огорчено. — Не мога да понасям бурите, прилошава ми от тях. А впрочем не искам да ти преча в Кайро: весели се както знаеш с египетските си пеперуди.

— Дори не зная коя е тя.

Накрая все пак Елвира замина с него. Нещо повече, и любезният, весел Карло Клаузети се присъедини към тях, на което Пучини особено много се зарадва.

Луксозният кораб е прекрасен, но морето е страшно. Бедната Елвира страда много.

— Представи си — разказва му Клаузети — ще представят в Кайро трите ти опери, една след друга: първо Бътерфлай, после Tosca и накрая Бохеми. Това не е постигнал още нито един композитор.

— Вярно ли е, че ще представят и Саломе на Рихард Щраус, докато ние бъдем там?

— Вярно е, дори самият Щраус ще присъствува на премиерата.

— Много се радвам: поне ще се запозная с Щраус.

Кайро и арабският свят очароват Пучини. Просто не знаеше къде и какво да гледа. Никога и никъде не беше присъствувал толкова малко на собствените си репетиции, както тук в Кайро. Градът го грабна. Самото движение, гъмжилото, шумът, мъжете с чалми, жените с тъмни лица, грамадните палми, джамиите с минаретата си и с редиците от колони — джамията на султан Хасане най-красивата от всички с минарето си, високо осемдесет и шест метра, или по-старата от хиляда години джамия Ахмед Ибн Тулун, джамията Аскар с четиристотинте си колони, къщите с балкони и порутени стени, Нил, каналът Калиг, мостовете, чудесните огромни площади, Есбекиех или Биркет ел Фел, където арабите се срещат, еврейският квартал Харет ел Ятуд, портата Бабен-Насър — през нея минават поклонниците за Мека, пирамидите на Гиза, съхранили своите чудеса и тайни през хилядолетията, богатство от багри на прострени по улиците килими, претъпкани със злато и сребро магазинчета, намигащи от входните врати сводници, търгуващи с дванадесетгодишни момичета, на които само лицата са покрити, захар, сладкиши, плодове в неизмерими количества: красота и минало, и разврат, и тайнственост — съвсем друг свят, намира се на един хвърлей от Европа и все пак не я забелязва, презира я, пренебрегва я, запазва прекрасната си мръсотия, девствено — чистото си минало, по-сложен и все пак по-прост, отколкото нашият шаблонизиран бял свят, морал и строителство. Пучини се удивлява, поглъща жадно всичко. Досега познаваше Запада, Севера — не е познавал нищо: Югът и Изтокът са голямата загадка, великото минало, голямата философия, голямата пъстрота, голямата мръсотия, най-голямата чистота, тук още живеят истински мъдреци и пророци, които разговарят с бога, седнали на вълшебни килимчета, с лули с опиум в уста, за да смучат от тях мъдрост и смърт. Пучини се чувства много

дребен, смята за безполезно всичко онова, което е направил и ще направи.

Не го интересуват дори репетициите. По-скоро проявява интерес към репетициите на Саломе. Там стои Рихард Щраус и подканя духачите: „Духайте, колкото държат дробовете ви! Оркестърът да трещи, да се задъхва като ревяща зоологическа градина! Тук не е важна музиката.“ Пучини се смее. Но въпреки това харесва операта на Щраус, вълнува го, приковава го: невероятно интересна творба.

Представя се на Рихард Щраус. Вежливо му казва, с латинска учтивост:

— Операта ви е прекрасна. Поздравявам ви!

Рихард Щраус мълчи.

— Вълнуващо интересна е!

Рихард Щраус продължава да мълчи. С нито една дума не похвали Мадам Бътерфлай. А и той беше слушал репетициите на Пучини.

Сега твърдо реши повече да не отлага, да не търси поводи, на никаква цена: ще седне до бюрото, до пианото и няма да стане, докато не свърши Момичето от златния Запад, Познаваше се, знаеше добре, че може да си заповяда и че никога не е нарушил заповедта, може да се откаже с удоволствие от всичко на света заради работата, това отказване за него не е жертва, по-скоро удовлетворение и радост.

И пролетта настъпи отново. По-хубава пролет откогато и да било. Усмиваха се дърветата, усмиваше се водата, усмиваха се лицата на момичетата. Усмиваше се и сърцето му. Скоро ще се влюби в тази американска girl, в тази Мини, няма да бъде толкова трудно, и във въздуха трепти любов.

Пучини искаше да смени Дзангарини. Обикна поета Гуелфо Чивинини, но не можа да свикне с журналиста Карло Дзангарини — самонадеян, високомерен, прекалено шумен младеж. Липсваше му онова въодушевление, благоговение, които бяха нужни за творчеството. Беше ловък и нищо друго. Колко пъти си мислеше с болка на сърцето, с мъчително самообвинение за незабравимия, мил, налудничав Луиджи Илика — никой не можеше да се възторгва като него. Но често си спомняше и за младия Джузепе Адами, за отличния автор на либретото на Мантията, с колко по-голямо удоволствие би работил с него, отколкото с Дзангарини. Напразно, вече е късно! Нали

вече работеха върху третото действие, останалите две бяха напълно готови. Вярно е, че това късо трето действие беше свързано със сърцето му: гората, прощаването на покаялия се бандитски главатар с Мини, освобождението, happy-end. За пръв път в живота си проявява милост към своя герой. Критиците ще му се подиграват, ще пишат, че го прави заради американската публика, макар че не е вярно, спря се на happy-end, защото беше остарял, и сам той се приближава към смъртта, трудно понася вече кръвта, ужаса и смъртта — докато е млад, човек е толкова жесток! За стотен път въздиша: кога ще напиша най-после весела опера?! Повече от двадесет години живее у него тази мечта.

Докато да свърши лятото и либретото беше готово. Двамата либретисти се прибраха в Милано. Либретисти? Текстът на Момичето от златния Запад фактически написа Пучини. Така е добре. Така от операта му излезе театър, истински театър.

Сега той остана сам с Елвира. По-точно не е съвсем сам с нея: тук в къщи са веселата малка Дория и Нике. За съжаление тук са и готвачката с големия корем и прислужникът с тенекиеното лице. А и дългият свещеник с щъркеловите крака всеки ден надзърта при тях с мрачното си лице и сведените към земята очи.

Следват шеметни седмици, седмици на бленуване, игра на фантазията, любов с girl, с Мини, изтръгване на музиката от нервите и сърцето, вживяване в един друг, мечтан живот, пълна забрава. Може да се явят дебелиите моливи, изгорелите докрай свещи, големите вълнения всяка нощ. Колко е хубаво — след цели три години! Ето истинския му живот — само за това се беше родил.

Дория стоеше будна заедно с него. Вареше му кафе, сменяше цигарата в устата му. Той не я беше молил за това с нито една дума, но не я изгони, когато забеляза, че стои в ъгъла на стаята и с щастливо благоговение слуша музиката му.

— Няма ли да се измориш, момиченце?

Дория поклаща глава: не, няма да се измори. Тя е най-щастливото момиче в света.

Приятно беше на Пучини по време на работата артистичните му уморени очи да починат върху това свежо, младо лице. Той знаеше, разбира се, знаеше, че Дория се възхищава от него. От артиста, от музиканта, от поета, от мелодиите, които пълзят по нервите и в

сърцето, които се раждат тук пред очите ѝ. Вълнуващо преживяване за нея, която още в люлката си беше слушала ариите на Пучини, разказвали ѝ бяха стотици легенди за Пучини, за човека със златното сърце. Дориа се възхищава от господаря си и Пучини го знае, чувствава това трогателно възхищение, приема го, радва му се, то малко гъделичка суетността му, просто го подмладява. Господи, едно двадесет и две годишно момиче обожава един петдесетгодишен, побеляващ мъж, едно малко селско момиче великия Пучини!

Елвира вижда ли това обожание? Сигурно го вижда, та нали тази глупава малка Дориа на всяка крачка се издава. По един начин поднася чинията на Елвира по друг на Пучини. Сутрин по различен начин поздравява единия и другия. Различно им се усмихва. Да. А дали знае Елвира, че Дориа стои нощем при съпруга ѝ, прави му кафе, за да не се изморява той, да не прекъсва работата си? Събуждащата се рано готвачка вече го знаеше: креватът на Дориа всяка нощ оставаше непипнат. И готвачката изтичва при свещеника, а той клати глава, върти очи и веднага се запътва към нещастната Елвира.

Жените при кладенеца започват да шушукат, да бръщолевят, да се смеят: завиждат на Дориа. И в селото тръгва шепнешком зловеща клюка, вмъква се във всички къщи, загнездва се във всички уши, всички знаят вече: Сор Джакомо и Дориа. Ах, ах!...

Настъпиха девет ужасни месеца, девет месеца, които без малко щяха да го убият, да накарат Джакомо Пучини да се самоубие, които без малко не отнеха желанието му за работа, творческата му сила завинаги: октомври 1908 — юли 1909. Кой е виновният? Една злобна, завистлива готвачка, няколко сплетници, глупави стари жени и един още по-глупав свещеник. Самата Елвира беше жертва. Вярвам, че е така. Защото и самият Пучини смяташе така, както показват писмата му. Когато премина първата му непоносима болка, огорчението и бушуващият бунт, прие обратно с всеопрощаваща обич другарката си в живота, Елвира. Това обяснява всичко. Но потвърждава и това, което Нике, верният му ловец, портиер и приятел непрекъснато твърдеше, дори и двадесет години след смъртта на Пучини; „Джакомо Пучини, моят стопанин, беше човек с най-добра, най-прощаваща, най-благородна душа, подобен на него вече няма да има“

Една случка Пучини не забрави никога: в същото време, когато малката Мини се роди, умря малката Дориа. Боговете поискаха нея за

жертва. Струва ли една опера един човешки живот? Не. Няма такава опера.

През тези ужасни дни, седмици и месеци Пучини не искаше да вижда хора, не можеше да сподели с никого мъките си — те бяха прекалено големи, за да могат да се споделят. В писма изплакваше всяка своя мъка. На английската си приятелка Сибил Селигмън просто всеки ден описваше в жални писма тази задушшаваща драма на живота си. По-достоверно, с по-драматична сила никой не би могъл да разкаже потресаващата история на тези девет месеца. Нека говорят писмата^[13]:

Торе дел Лаго, 4 октомври 1908

Животът ми протича сред тъга и най-голямо нещастие!... Има дни, когато бих желал да напусна дома си. Но не ми достига душевна сила... В резултат на всичко това „Момичето от златния Запад“ съвсем заспа и добрият бог знае ще имам ли някога кураж отново да започна работа...

Париж, Хотел Белвю, 10 октомври 1908

Умът ми изцяло е на място и избягах тук в Париж! В къщи вече не можех да стоя. Страдах безчовечно. Елвира нападна Дориа, нарече я какво ли не, без да има каквато и да е причина за това. Животът в Торе дел Лаго стана напълно непоносим за мен. Пиша Ви истината, като Ви казвам, че много пъти стисках пистолета в ръката си с желанието... А всички (включително и Вие) казват, че аз съм най-щастливият човек в света!...

Милано, Хотел Регина, 10 октомври 1908

Вече съм тук, в Милано... много, твърде много мисля за моята нещастна Мини. Прекалено много я пренебрегвам бедната, но ще дойде ден, когато изцяло ще ѝ се посветя, дори и да пожертвувам за нея нощите си. Мога много

трудно да заспя, само с веронал, и лицето ми е мъртвешки сиво...

Торе дел Лаго, 20 декември 1908

Днес мога да пиша малко по-свободно, защото Елвира отиде в Лука, при болната си майка... Работя отново. Но толкова бавно, че би станало истинско чудо, ако някога завърша операта си. Може би по-скоро ще свърша с живота си! А що се отнася до въпроса с Дориа: Елвира неуморимо продължава да преследва момичето. Дори отиде при свещеника, за да го накара да говори с майката на момичето — прави всичко, да изгони нещастното дете от селото. Веднъж-два пъти се срещнах тайно с бедното момиче — да го оплаче човек. На всичко отгоре и здравословното му състояние не е добро. Всичките ми добри чувства се бунтуват срещу тази бруталност — и стоя тук безпомощен, в центъра на всичко! Ако не ме задържаше работата, би трябвало да избягам оттук, може би завинаги... Но ми липсва нужната смелост да се реша на такава стъпка. Между другото и аз не съм здрав. Всичките тези вълнения оставят дълбока следа в мен и особено страда работата ми. Как да мисля с ясен мозък и откъде да черпя вдъхновение? Невъзможно е... Невъзможно.

Торе дел Лаго, 4 януари 1909

Все още живея в най-голямо нещастие — ако бихте имали представа, какво си позволи жена ми и как ме шпионираше! Ужасна буря преминава през най-страшния период от живота ми. Бих желал да Ви разкажа всичко, но се измъчвам страшно. Достатъчно е, ако Ви кажа, че не искам повече да живея. Да избягам надалеч и да си създам нов живот, за да дишам свободно, да се измъкна от този затвор, който ще ме убие...

Рим, 27 януари 1909

Изпаднал съм в дълбоко отчаяние. А животът ми се разби непоправимо! Дория се отрови със сублимат. Всеки момент очаквам да получа съобщение за смъртта ѝ — можете да си представите в какво душевно състояние се намирам! Настъпи краят. Родителите на бедното дете ще заведат дело срещу Елвира с обвинението, че е тласнала Дория към смъртта — край на семейния ми живот, край на Торе дел Лаго, край на всичко! Не зная какво да правя. Наистина животът ми е омръзнал до втръсване, стана непоносим за мене. Не може да се предвидят последствията на тази ужасна трагедия, ако Дория умре — а навярно ще умре, — може би в този момент е вече мъртва. Чух, че състоянието ѝ е съвсем безнадеждно.

Тости и Берта са тук при мен и малко ме успокояват. Но каква полза от това?...

Сбогом, Сибил... Сбогом, не зная какво ще направя. Да остана тук? Да замина ли? Но къде? Господи, какви ужасни мъки са тези главата ми е постоянно замаяна...

Рим, 28 януари 1909

Тази сутрин нещастното момиче почина. Можете да си представите в какво състояние се намирам. Тости и Берта са при мен и правят всичко, за да ме успокоят. Това е край на всичко, мила. Писах на Рикорди да се грижи за Елвира, но аз не искам повече да зная за нея. Съчувствавай Ми. Напълно съм съкрушен.

Рим, 31 януари 1909

Направих необходимите постъпки, за да се разведе с Елвира. Сега съм малко по-спокоен, а и здравето ми е поносимо... Но ме застрашава и по-голямо нещастие. Семейството на бедната Дория ще заведе дело срещу жена ми и направо нея обвиняват за самоубийството на

момичето. Отчасти имат право, отчасти не — това трябва да се каже честно... Този процес срещу жена ми може да има много сериозни последствия за нея и морално — за мен...

Рим, Хотел Квиринал, 6 февруари 1909

Историята е дълга и прекалено тъжна, за да я разказвам — само ще обобщя фактите: Елвира продължи да преследва това нещастно дете, едва го беше изгонила от къщи и вече разпространи из цялото село отвратителни клюки — отиде при майката на момичето, при роднините му, при свещеника, навсякъде. Всичките ми приятели и роднини, а и самият аз я молихме да се успокои и да се откаже от по-нататъшно преследване. Но тя не послуша никого. Аз се помирих с нея и ѝ обещах, че ще ѝ простя за миналото, да се задоволи с това, че Дория не е вече в дома ни. Обеща ми. Но още същата нощ я намерих пред външната ни врата, скрита в тъмнината, облечена в мои дрехи, да шпионира момичето. Не ѝ казах нито дума, а взех, че заминах на другия ден за Рим... През това време Елвира наговорила какво ли не на майката на Дория, като повтаряла непрекъснато, че дъщеря ѝ е такава и такава... и че двамата нощем се срещаме в тъмното... Случайно видяла Дория на улицата и публично, пред хората, я набила. По-големият брат на Дория ми написа гневно писмо, в което заявява, че с най-голямо удоволствие би ме убил, защото съм любовник на сестра му, и че това го доказвала собствената ми жена. Накратко казано: бедната малка Дория живееше в истински ад в къщи, в селото я презираха, а когато Елвира я наругала, в момент на отчаяние, погълнала три таблетки сублимат и след пет дена починала сред ужасни мъки.

Можете да си представите какво беше тук, в Торе. В деня на самоубийството Елвира избяга в Милано. Всички настръхнаха срещу мен, а още повече срещу Елвира. Властите наредиха да се направи лекарска експертиза в

присъствието на свидетели специалисти, при което се установи, че Дориа е девствена.

Тогава общественото мнение се обърна изцяло срещу Елвира.

Обстановката сега е такава, че аз спокойно мога да се завърна в Торе, а и това се налага, но семейството на Дориа ще заведе дело срещу Елвира, навярно за клевета. Не зная дали ще мога да предотвратя процеса, но каквото и да се случи, Елвира никога повече не може да се върне в Торе, защото ще я линчуват.

Преживях най-трагичния ден в живота си. Вече съм малко по-добре, но ръцете ми се свиват в юмруци, когато помисля за варварската жестокост на Елвира.

Капалбио (Марема), 22 февруари 1909

Днес се завръщам в Торе, изпратих напред една от сестрите ми с децата ѝ, която ще отвори заключената къща и ще остане там с мен, защото не искам да бъда сам. Раздялата ми с Елвира не е окончателна... Процесът срещу нея още не е спрял... Не мога да се освободя от мисълта за трагедията, но настроението ми е малко по-добро... Ако бихте ме видели колко съм остарял!... Дали ще мога да работя и дали ще мога да продължа Момичето? Никога няма да забравя добрината на семейство Тости...

Торе дел Лаго, 3 март 1909

Жена ми е в Милано, само синът ми Тонио е тук с мен. Преживях ужасно тъжни дни, никак не мога да работя и може би никога вече няма да мога да творя. Чувствувам, че е настъпил краят на живота ми. Не желая нищо повече от смъртта. Какви ужаси, какви жестокости станаха — съжалявам Елвира, защото нейната вина не е най-голямата!

Торе дел Лаго, 6 март 1909

Не мога вече да работя. Тъжен съм и без настроение! Нощите ми са ужасни. Плача и отчаянието ме души. Нейното лице е постоянно пред очите ми, бедната жертва! Нито за минута не мога да я пропъдя от мислите си. Непрекъснато се върти в главата ми. Прекалено жестока беше съдбата на бедното дете: уби се, защото не можеше да понесе пороя от обиди, който майка ѝ и роднините изсипаха върху нея, защото Елвира ги излъга, че ни е заварила на местопрестъплението — най-позорната лъжа на света! Ще воювам с всекиго, който би посмял да твърди, че някога ме е видял да погаля дори и най-невинно Дориа! Преследваха я, докато намери убежище в смъртта — колко голяма е била силата ѝ и решителността! Ако Елвира има сърце, трябва да чувствава угризение на съвестта.

Торе дел Лаго, 15 март 1909

Отивам в Милано, за да взема участие в репетициите на „Манон“. (Най-после Пучини отново се интересува от работата!) Вече не съм толкова тъжен — ако здравето ми позволи, скоро ще започна отново да работя по занемареното Момиче, но още не зная дали ще остана в Торе. Сигурно е, че Елвира не може да дойде тук, така че от тази страна ще имам спокойствие. Но дали ще мога да понеса самотата? В хотелите не мога да работя.

Милано, Хотел дьо ла Вил, март 1909

Живея тук сам, поддържам връзка само със сина си и няколко приятели. Чувам, че Елвира съвсем е отслабнала, че е съкрушена и нещастна, но какво да правя? За нищо на света няма да променя решението си и за пръв път в живота си се моля да не се породят у мен състрадание или съжаление.

Милано, Хотел дьо ла Вил, март 1909

„Манон Леско“ пожъна неவிждан успех в „Скала“. Не съм виждал Елвира, говорих само с нейния адвокат... Ще остана твърд като желязо.

Торе дел Лаго, 2 април 1909

... западната ми дъщеря спи. Душата ми е съкрушена, не ме оставя да работя. Една от сестрите ми е тук с двете си деца. Понякога ходя на лов... Нещастен съм и животът ми е омръзнал...

Торе дел Лаго, 16 април 1909

... Вече работя по малко...

Париж, Хотел Уестминстър, 6 юни 1909

Тук е Гати Казаца от Метрополитен. Уговаряме през идущата година да представят „Манон“ с Лина Кавалиери. Снощи гледах руския балет, руския балет на Клеопатра — нещо съвършено! Утре ще се срещнат адвокатите ни в Милано, във връзка с развода... Процесът изглежда много тежък за Елвира. Едва след него ще бъде склонен да говоря за помиряване...

Париж, 8 юни 1909

Наситих се на Париж, госпожица Мини ме вика обратно. Срещнах се с Елвира, в хотела, не в къщи. Работите така се развиват, че скоро ще се помирим, трудно ще е. Трябва да го направя заради сина си. Но съм категоричен, ако нещата се повторят, ще напусна Елвира завинаги.

Торе дел Лаго, 16 юни 1909

Тук съм съвсем сам. Дори и сестра ми си замина. Дъждът се лее, а аз съм така нещастен, мълчаливото западно момиче ме гледа обвинително. Часът е единадесет през нощта, каква неизмерима, непоносима тъга!

... Опитах се да говоря с брата на Дория, но той е непримирим. Закле се, че ще убие Елвира и допускам, че ще го направи. Мен никой не ме обвинява в нищо. На смъртното си легло Дория накара брата си да се закълне, че няма да се случи нищо на нейния скъп маестро, който бил толкова добър към нея. Дъждът удря по прозореца ми, студено е и съм сам в къщата... Истински грях е да постъпят така с мен, да се измъчи един нещастен човек, който не е направил нищо лошо на никого, поне не е искал да направи.

Торе дел Лаго, 4 юли 1909

Присъдата е тежка: пет месеца и пет дена затвор... Елвира не е присъствувала на делото, дори не е имала защитник. Този нов удар, стоварил се върху мен, съвсем ме съкруши, толкова голям товар раменете ми не могат да понесат...

Бани ди Лука, 15 юли 1909

Не сме се споразумели още за нищо. Елвира остана в Милано при болния Тонио. Направих известни постъпки присъдата да бъде отменена...^[14] Трябва да се сложи край на тази история веднъж завинаги. Съвсем сам съм и неизразимо нещастен, жива душа няма край мен и съм неспособен да работя. Днес ще се опитам да поработя, защото пристигна пианото ми... Утре ще отида в Пиза, където се надявам да успея да уредя работата със законните власти.

Бани ди Лука, 26 юли 1909

Бях в Милано, защото Тонио е болен. Сега и тримата сме там отново заедно. И изглежда, че животът ми няма да бъде толкова непоносим. Елвира видимо се е променила.

Милано, 19 януари 1910.

С ужас мисля за деня, когато ще свърша операта си и ще остана сам. Единствено работата ми дава някакъв смисъл в живота.

Торе дел Лаго, 8 октомври 1910

... Партитурата на „Момичето от златния Запад“ е напълно готова...

И животът им продължи. Не старият живот, но все пак техният, съвместният им живот, никога не бяха чувствували по-силно — колкото и да звучи парадоксално, — че не могат да се разделят.

Елвира сякаш наистина се беше променила, и то благоприятно. Живееше горе в стаята си, почти с никого не се виждаше, по-скоро само за ядене слизаше долу, стремеше се да бъде мила с Джакомо, а когато понякога се забравяше, прекъсваше израза си и казваше уплашено, с виновна усмивка:

— Прости ми, ангеле мой...

Да, Елвира изкупваше греха си, което много малко жени могат да направят. Дали беше разбрала грешката си? Не вярвам. Нито една жена не може да направи това. С рядка скромност Елвира винаги живееше в сянката на съпруга си, а сега направи още една крачка назад, оттегли се съвсем в сянката му, за да не може никой да я забележи. Дори и не го придружаваше вече при неговите пътувания. Срамуваше ли се? Страхуваше ли се? Не. Срамуваше се само от Джакомо, страхуваше се единствено от него. Страхуваше се, че може да го загуби завинаги. Беше сигурна в едно-единствено нещо, че е влюбена в Джакомо, страстно влюбена, както в първия ден. И тъкмо затова беше и ревнива, без промяна, макар че се стареше да скрие това, бедната. Колко пъти някоя певица посещаваше Пучини, — което често се случваше, — ослепително красиви жени като Лина Кавалиери, Елза Самоши или Лукреция Бори, тя дебнеше зад грамадния, пъстър слънчобран. Може би сега обича повече, по-вълнуващо, по-дълбоко, откогато и да било Джакомо. Защото сега в него вече обича не само завладяващо красивия

мъж, на когото не можеше да се откаже нищо, играещия си със сърцата чудесен артист, но и добрия човек. Онзи, който ѝ прости.

Пучини се състари. Около чувствената му красива уста се врязаха по-дълбоко две горчиви бръчки. Погледът му също стана потъжен. И все повече кашляше, все по-често поставяше ръка върху гърлото си. Пое върху себе си един товар, и то най-човечно. Но нека признаем и това, че той държеше на този товар — той беше животът му, не можеше да го захвърли. Съжаляваше Елвира. Но още не беше ѝ простил.

Веднъж каза на един от приятелите си:

— Дори и ревността на Тоска копирах от Елвира!

Неприятелите му, разбира се, използваха „скандала с Пучини“. Злорадо се ровеха във въображаемата мръсотия. Преди напразно се опитваха да унищожат артиста Пучини, сега се опитват да унищожат човека Пучини. Но и в това не успяха^[15].

Не, Пучини още не беше простил на Елвира. Но сега седи на брега на езерото, замечтаният му поглед се плъзга в далечината, гледа замислените планини и кроткия, осветен от залязващото слънце небосклон, подпира с ръце натежалата си глава и се замисля. Мисли за Елвира: пред очите му се ниже целият им съвместен живот. Вижда пламналата от любов Елвира, която, без да се колебае, напуска сигурния си, спокоен дом, удобния си богат живот, поемайки бедността, скандала, презрението, срама, тръгва с него, с начинаещия млад артист, с някой си, защото вярва в него, защото го обича — онази Елвира, от чиято страстна любов се роди музиката на Манон Леско. Вижда сериозната, търпелива, умна жена, която го привикна към редовен, деен живот, него, нередовния, бохема, гуляйджията, мечтателя, която му създаде уютен дом, спокойствие и покой. Вижда своята чудно решителна Елвира, която му роди дете с очарователно щастие, отхвърляйки всякакви обществени норми, предразсъдъци и приличие, когато не можеше да му бъде законна съпруга, но вече беше другар в живота му в истинския смисъл на думата, най-вярната, най-привързаната жена, на която любовта и вярата не отслабнаха, не се разклатиха никога през целия живот, която се грижеше за него, насърчаваше го, помагаше му и знаеше търпеливо да чака — без да се оплаква, без да настоява, — осемнадесет дълги години, че най-после да получи наградата и да му стане законна съпруга. Вижда я силна,

когато той вече беше отслабнал, успокояваше го, вдъхваше му кураж, подбуждаше го към нова борба... колко горда и красива беше и все пак и липсваше всякаква суетност, никога не я поблазниха разкошът, светският живот, приемите, блясъкът, само той, единствен Джакомо ѝ трябваше, той за нея беше целият свят, но тя можеше и от него да се откаже, когато трябваше, и можеше да си затваря очите пред много неща, можеше да остане и на заден план, безлична, не се намесваше в работата му и не спираше никога фантазията му, а навярно тайно е страдала и плакала, нещастна и самотна. Посрещаше заедно с него най-страшния провал с усмивка на лицето и не се главозамайваше и от най-големия успех, можеше да остане скромна, едва ли не невзискателна, не искаше никога нищо за себе си от блясъка на успеха.

Седеше до кревата му и тикаше болничната количка, беше най-мила към него, когато той бе най-нещастен. Да, може да се каже, че Елвира пожертвува живота си за него, отказа се от себе си и беше свършена съпруга, докато... докато бедната не се разболя и макар да направи голяма грешка, изстрада я жестоко. Има ли жена в света, която да е принесла толкова жертви за него и която с такава боязлива страст, да го е обичала, както Елвира? Да, наистина е така, трябва да бъдем справедливи. Не беше забавна и весела, не беше гений, това е вярно, и го измъчи, без да иска, това не може да се отрече, но господи, беше жена и всеки не може да бъде гений. Трудно е в живота да се установи истината между хората.

А тук е и Тонио и Пучини започва отново да работи. Работи все по-упорито — все по-влюбен е в Мини. Чудни арии излитат през прозореца му и се носят в тихата нощ, огряна от милиони звезди. „Нека да ме смята благородна и добра“. Цялото село отново седи под прозореца му.

На 28 юли 1910 година пише на Сор Джули: „Завърших операта си!... Произнесох последната присъда над Мини!... Господ да я благослови!...“

Морето е чудесно! Вечно неспокойно и постоянно носещо успокоение. Прилича на бавачка, която люлее, пее, вдига шум и все пак усмирява, приспива болното дете.

Пучини, макар и да не е щастлив, се радва. Учудва се, че може да се радва. Малко се срамува. „Прекрасното и ужасното в човека е това, че всичко понася“, мисли си. Цигарата му се услажда. Усмивва се.

После върху лицето му отново ляга сянка на огорчение заради малката Дориа, след това си спомня за Елвира, но два делфина с бели кореми се плъзгат над водата, играят, лудуват и Пучини отново се усмихва. Едно малко момиченце в бели дрехи с реверанс застава пред него и със зачервено от вълнение лице му иска автограф: Пучини вписва името си в споменика ѝ, гали по главата детето и се усмихва. Отдолу в един от салоните на парахода се чува големият любовен дует от Бохеми, и той отново се усмихва. Дори не знае кога се прокрадна у него тази усмивка, но тя остана да свети в него като лампа с кротка светлина, която заблестява все по-силно, докато не изгони отвсякъде тъмните сенки, призраците, докато не го завладя изцяло. „Животът е хубав... светът е красив“, шепне Джакомо Пучини, който преди няколко месеца искаше да се самоубие.

Радва се, че с него е синът му Тонио — никога не го е обичал толкова много. Радва се, че с тях е и „савойският херцог“, Тито Рикорди, който винаги говори за сделки със сурово лице, но веднага млъква и затваря очи, когато прозвучи отнякъде ария на Пучини. Зарадва се и на отличния Вимеркати, приятеля му още от млади години, когото видя на парахода и който бе тръгнал от Милано, за да види триумфа му в Ню Йорк.

Вълшебен кораб е този Георг Вашингтон, плаващ по водата замък. Водоизместимостта му е тридесет и шест хиляди тона, а дължината двеста и двадесет Метра. Семейство Пучини живее в *imperial suite*, „императорския апартамент“. Досега само държавни глави можеха да пребивават в него. А сега един обикновен музикант, дошъл от Лука, лежи под пухените, меки копринени юргани на позлатените кревати с балдахини — невъзможно беше да не си спомни за мансардната стая на викола „Сан Карло“. Чуден беше пътят дотук, колко пъти искаха да го задушат, да го убият: неприятелите му, завистниците и съдбата. Разполага с четири стаи: спалня, работен кабинет, салон с копринени завеси, лампи от опал и софа, трапезария с ламперии, вградени гардероби, които се осветяват отвътре или отдолу, естествено и баня с мраморна вана. („А долу, в трюма, се търкалят по трима на един сламеник, за да се топят!“ — мисли си Пучини. — Къде е мястото му фактически? Тук ли, на върха, в най-блестящата светлина, или там, най-долу, в най-тъмната мизерия? И тук, и там — само не в средата!) Само да позвънеше, към него се спускаха петима

изплашени лакеи в копринени ливреи: какво ще заповяда маестрото? Когато се изкачваше в общите салони, за миг го заобикаляха хиляди момичета и хиляди старици, поднасяйки му картички за автограф с изкуствена усмивка на уличници, задъхани от сладострастие, че са го видели. В апартамента си намира няколко дузини писма (Как са попаднали там?) — предложения да прекарат заедно нощта. Всички ли жени са неморални? Не: спомня си за майка си, за Иджиния... а Мими, Бътерфлай, Мини... грешат показващите опаката страна на живота: винаги виждат външната, грубата страна, нея смятат за истинска. Без красота няма поезия, без поезия няма изкуство, без изкуство животът е непоносим.

Какво е направил той, Джакомо Пучини? Защо стана толкова прочут човек? Изпя няколко песни, които звучаха в ушите му, изпя ги така, както можеше, без промяна. Това е всичко. Всички песни ги получи подарък, не ги измисли сам. Затова ли стана толкова известен, защото тези песни, събрани в опери, бяха прекрасни? Не! Затова, защото се разбра, че в неговите песни се крият пари, защото чрез тях може да се забогатее. Почитат не Пучини, артиста, а Пучини, златния телец. Театрални директори, издатели, финансисти, певци, жени само затова се прекланят пред него. Ако напишеше няколко божествено хубави стихотворения, никой не би им обърнал внимание. А след като стана прочут и богат, всяка жена мечтае да се притисне към петдесет и две годишното му старо тяло. Така е. Ужасно е, когато човек остарее и вече знае почти всичко.

Но въпреки това имаше едно-две изключения, макар и малко, но имаше. Срецна няколко същества, които го обичаха заради него самия и наистина вярваха в него, които обичаха композитора и човека в него: Джулия, Розина и... а също и Елвира, може би най-много тя. Ами Кампанини, който заради него напусна службата си, съживи убитата Бътерфлай с всичката сила на вярата си, най-безкористно. Има и такива хора! Затова не бива да се осъждат всички безапелационно.

Ню Йорк не беше чествувал още никого така: нито артист, нито учен, нито крал, нито политик, никого. Но Ню Йорк заедно с всичките си жители наистина беше полудял. Стотици, хиляди се тълпяха, ликуваха, бушуваха на пристанището. По цялото пристанище се понесе радостен вик, когато Джакомо се появи на мостика: „Пучини!...“ Дрехите, палтото му бяха разкъсани, докато стигна най-

после до Тосканини. Там стояха в група, притиснати от тълпата, Артуро Тосканини, Енрико Карузо, Гати Казаца, Дейвид Беласко и Лина Кавалиери. Разбира се, целува всички. Хиляди журналисти записват, хиляди фоторепортери щракат магnezиевите си пистолети. Пет оркестъра свирят едновременно различни опери, заглушават се един друг. Един измъчен до смърт, изпотен човек с мазно лице си проправя път към Пучини и крещи с облепени очи: „Давам пет хиляди долара, ако мога да използвам името ви върху боята ми — за обуца!“

По целия път се сипе дъжд от цветя. Високоговорители и грамофони, на всеки прозорец се вижда грамофон, всички свирят арии от Пучини. По двете страни на улицата се виждат стени от хора зад полицейските кордони: „Пучини!... Пучини!...“ Ако бихте знаели, вие хора — мислеше си Джакомо, — че този аплодиран мъж преди няколко месеца искаше да се самоубие заради една малка домашна прислужница!... Ако не беше Паоло Тости...

Гати Казаца и хората му работеха великолепно. Бяха дали на пресата тъкмо в най-подходящия момент съобщението:

Пучини „пише американска национална опера“, за индианците, за калифорнийските златотърсачи, пише я само за нас, премиерата ѝ ще се състои тук, в Ню Йорк, ще изпреварим Милано, Париж, Лондон.

Пучини е наш приятел, знае какво струва новият свят, какво струва този млад народ! Джакомо Пучини, най-популярният човек в света!

„Нашият Пучини!“ — казват нюйоркчани.

Рекламата гърми, Пучини не ѝ се радва, но трябва да я изтърпи, какво да прави? Билетите за премиерата се препродаваха на специална борса. Цената на отделните билети стана астрономическа. Умният Гати Казаца удвои цената на билетите за второто представление, макар че и постъплението от премиерата надмина всякакъв рекорд на Метрополитен.

Живеят в хотел Кникербокер, в приказни стаи. За щастие хотелът е близо до операта, иначе не би могъл да отиде до нея от аплодиращите го. Хотелът се намира под постоянен шум, полицията го охранява.

Още същата вечер се състоя пресконференция. После трябваше да има коктейл. Но кокетирацията с диктаторски пози „савойски херцог“ Тито Рикорди хвана Пучини за ръката като някакво дете, отведе го със себе си и извика на ужасената компания: „Ние не сме дошли да се веселим в Ню Йорк, а да работим! Утре рано сутринта има репетиция. Маестрото трябва да си почине!“ Пучини се ядосва. Възмутен казва на Тито:

— Остави тези високомерни фрази. И не ми ставай настойник. Накрая ще ме направиш неприятен!

Двама души пазят Пучини, следват го на всяка крачка: Тито Рикорди и Мистър Максуел, нюйоркският директор на фирмата Рикорди. Но господин Максуел понякога протезира по някой молител на автограф, той знае защо.

— Скъпи маестро! — казва на Пучини. — Един много известен, авторитетен господин ви моли да напишете на този лист хартия първите тактове от валса на Мюзета. Ще заплати петстотин долара.

— Колко?

— Петстотин.

— Чуваш ли, Тонио? — засмян се обръща Пучини към сина си. — Плащат петстотин долара за почерка на баща ти.

— Ще го направите ли, маестро? — настоява Максуел.

— Дори и през ум не ми минава! — отговаря му Пучини весело. — Не ме интересува вашият знатен господин. Не давам автографи за пари на никого!

Отиват с Тонио да поскитат из града, да погледат витрините. Времето е хубаво, слънчево. Странна е тази разходка: по-скоро процесия от колко разходка. Напред вървят Пучини и Тонио, около тях полицаи, а след тях най-малко хиляда души с фотографически апарати и албуми за спомени. „Кучешка комедия, ядосва се Пучини, но не мога да направя нищо.“

Тонио е най-щастливият човек в света. Наслаждава се на славата и популярността на баща си. Подобно посрещане той не беше си представял. От всички прозорци гърми музика на Пучини и по стените на всички къщи стоят плакати с името на Пучини, високи колкото един етаж. На една гола осеметажна стена се четат огромни червени букви:

Спират се пред една грамадна витрина: на витрината моторна лодка. Петстотин долара. Много по-модерна и по-красива от тяхната прочута лодка, спечелила Grand Prix в Монте Карло. Онази не е нищо пред тази. Гледат я, разглеждат я, не могат да откъснат очи от нея.

— Слушай, Тонио, аз ще я купя! — казва Пучини и вече се насочва към входа на магазина.

Но солидният, сериозен Тонио, хваща баща си за ръката:

— Не, не бива, татко! — казва, поклащайки глава: — Много е скъпа!

— Прав си — съгласява се Пучини тъжно. Но после се досеща нещо и се обръща към вървящия след него Максвел: — Къде е онзи човек за валса на Мюзета?

— Тук съм! — избоботи отзад един мъж с очила, размахвайки в ръка петстотин долара и един лист хартия.

Пучини написа пет такта върху хартията, подписа Името си под тях, подава я на щастливия очилат човек и през смях казва на Тонио:

— Така вече моторната лодка не е скъпа! „Флотата“ ни ще бъде прекрасна.

Влизат и я купуват. Това е четвъртата му моторна лодка. Флотата в къщи се увеличава.

Тонио сполучливо фалшифицира подписа на баща си, разбира, че може вместо него да раздава автографи. Той също се смее заедно с баща си: колко са суетни тези хора!

Пучини получава много покани: няколко хиляди. Но едва приема няколко. Посещава разни кръчми, дансинги със старите си приятели, с Лина Кавалиери, семейство Тосканини, Карузо, Вимеркати, Беласко, понякога се крие дори и от Тито Рикорди, за най-голямо негово огорчение. Колкото е скромен синът му Тонио, толкова се наслаждава на величието му „савойският херцог“, непрекъснато се ползува от славата на Пучини.

Пучини получи и една целувка сред улицата, такава пламенна целувка, че шапката му падна, и то от една стара жена, и все пак се

зарадва, много ѝ се радва: целуна го Сара Бернар, голямата френска трагичка. Отново се срещнаха.

Вечерта Пучини гледа изпълнението на гостуващата в Ню Йорк Сара Бернар в L'Aiglon „Орлето“ от Едмон Ростан, в мъжка роля. И тази близо седемдесетгодишна артистка създава пълна илюзия на юноша, прекрасният ѝ глас се носи победоносно над превръщащите се в прах гренадири на ваграмското полесражение. Голямата френска трагичка тази вечер играе само за Пучини, седнал в ложата до сцената, насочила очи към него. Велико братство е изкуството.

Да, велико братство е изкуството, най-голямото на света! Пучини го чувствава и на собствените си репетиции. Музикантите и певците работят така, сякаш се борят за живота си. Надминават сами себе си. Тези световноизвестни, разглезени артисти са толкова смирени, толкова покорни, като деца. Вярно следват всяка дума, всяко движение на Пучини и Тосканини. Артуро Тосканини и Енрико Карузо са недостижими. Тосканини е самата музика, Карузо — самият глас: Джонсън оживя. А и всички останали певци: Паскуале, Амато, Адам Дидур, Антонио Пини-Корси, Антонио Скоти — са свършени. Само една-единствена рязко се отделя от тях, най-прочутата от всички, пеещата Мини, Еми Дестен. Тя не се хареса на Пучини, макар че великолепно пее и играе, но не създава пълна илюзия: малко е студена. Може би защото между петимата италианци тя е единствената не италианка. Не чувствава като тях страстната музика на Пучини.

През нощта, в тъмнината, Пучини размишлява върху новото си произведение, Момичето от златния Запад. По-хубава или по-лоша е от другите му творби? Може би не оказва такова въздействие, може би не създава настроение? Има ли напредък, развитие? Да, определено има. Музиката е по-сложна, по-колоритна и по-модерна. Търсене на нов път може би към ново произведение — самият той още не знае.

Интересно е, какво ще каже за него публиката, тази пъстра, сега развиваща се американска слушателска публика? В Метрополитен оттогава, от 10 декември 1910 година, не са виждали такава оперна вечер, такъв бурен успех. Точно петдесет и пет пъти извикват автора, защото Пучини не беше склонен повече да излиза на сцената. Той избяга. Напразно го търсеше обърканият дежурен, не го намери никъде. Беше избягал през една задна врата. Стоеше вън на пустата улица, с вдигната яка, с горяща цигара под мълчаливо блестящите

звезди и с премрежени от сълзи очи гледаше загадъчното небе — самият той не знаеше какво го измъчва, в главата му цари хаос: там вътре три хиляди души реват името му, а той стои тук унижен, съзнавайки нищожеството си — само той го знае, никой друг: това, което прави, е нищо, не е повече от едно хвърлено камъче в бездънно езеро. Цамбурка в езерото, развълнува се малко водата, след това вълните притихват и след миг всичко се възстановява — спокойствието, редът, тишината: камъчето изчезва. Толкова беше направил, не повече. Направи го лесно, с лека ръка, а може би не го беше правил той, няма заслуги за това. Виновно ли е овощното дърво, че ражда плодове? Никой няма да го похвали. Тогава защо го аплодират така бясно?

След театъра отидоха да вечерят *en petit comite*, както беше свикнал да казва: Артуро Тосканини, Карло Тосканини, Гати Казаца, Сара Бернар, Дейвид Беласко, Енрико Карузо, Фелице Фереро, Вимеркати, Тито Рикорди и Тонио. Прекара великолепно. Бяха само приятели.

И превъзходният Вимеркати даде вечеря в чест на Пучини: тук вече присъствуваше целият Ню Йорк — певци, артисти, хора на изкуството, пресата. Metropolitan Opera Company награди Пучини с лавров венец, изработен от сребро. Но Пучини чувствуваше сто пъти по-голямо отличието, когато след няколко дни всичките момичета на Ню Йорк вече танцуваха по неговата джазова музика.

Пучини донесе в къщи сувенир, който ценеше повече от всичко: една статуя на Карузо. Световноизвестният руски скулптор Пьотр Трубецкий я беше изработил. Статуята беше изящна: Карузо като Джонсън. Постави я на бюрото си в Торе дел Лаго до портрета на унгареца Артур Никиш с автограф.^[16]

— Признай — шегуваше се Тосканини с Пучини, — такава успешна премиера никога не е имало!

— Лошо предзнаменование — мърмори Пучини, — досега се провалих с премиерите на всички мои опери, пожънали световен успех: може би сега ще стане обратното, кой може да каже?

[1] Чифлици (итал.) — Б.а. ↑

[2] Нанду — южноамерикански щраус, по-малък от австралийския. — Б.а. ↑

[3] Гаучо преследват щраусите с приготвено за целта ласо, с така нареченото болеадорас. — Б.а. ↑

[4] Повечето от тези констатации за музиката на Пучини са на отличния Франк Тис. — Б.а. ↑

[5] След смъртта на Сибил Селигмън синът ѝ намерил повече от седемстотин писма от Пучини в чекмеджето на майка си. Голяма част от тези безкрайно интересни писма се появили в книга през 1938 г. със съгласието на сина на Пучини, Антонио Пучини. — Б.а. ↑

[6] Глас народен, глас божи! — Б.пр. ↑

[7] Рано починал, известен италиански диригент на Будапещенската опера. — Б.а. ↑

[8] „Нечувано!“ — беше любим израз на Пиер Луи. Пучини на шега наричаше Пиер Луи: „Monsieur Inoui.“ — Б.а. ↑

[9] През 1906 г. Банфи още не беше интендант на операта, едва по време на „Момичето от златния Запад“ зае този пост. Режьо Мадер беше директор. — Б.а. ↑

[10] Пееше рано починалият голям бас, Рихард Ердьош. — Б.а. ↑

[11] На премиерата Мюзета беше съпругата на Дежьо Маркуш, отличната Илонка Сојер... — Б.а. ↑

[12] Тогавя Тереза Крамер пееше Тоска. Едва по-късно Самоши пя Тоска, заедно с втория си съпруг Бейла Кьорнеи, който игра Каварадоси. — Б.а. ↑

[13] Тези писма са достоверни. Както вече споменах, появили се и в книга с разрешение на сина на Пучини, Антонио Пучини. Не променям в тях нито дума. Само изваждам по един израз оттук-оттам, но с никаква преднамереност. Не избирам нито най-болезнените, нито най-меките изрази, а предавам хронологично онези, които хвърлят светлина върху тази много оспорвана драма и очертават логичната ѝ истинска развръзка. — Б.а. ↑

[14] Присъдата наистина е била отменена. — Б.а. ↑

[15] На първото представление след смъртта на Дориа в Милано неприятелите му искали да освиркат Пучини, но публиката станала и бурно го аплодирала. — Б.а. ↑

[16] И днес стоят и двете там: статуята на Карузо и портретът на Никиш. — Б.а. ↑

Суеверното предсказание на Пучини наистина се сбъдна. Момичето от златния Запад не пожъна в Европа изключителен успех, както другите му опери. Джакомо Пучини остана композиторът с вълшебния глас на Манон Леско, Бохеми, Тоска и Бътерфлай.

Не защото се бе провалило Момичето от златния Запад. Операта не претърпя фиаско никъде. Напротив, този път критиците хвалеха новата опера на Пучини, но само музиката ѝ. За текста (за едно от най-добрите либрета!) писаха, че е „американски куклен театър“ или „калифорнийска каубойска драма“. И наистина европейската публика не разтвори сърцето си за драмата на Мини така, както за Мими или за малката Бътерфлай. Успехът по-скоро беше от любезност, без въодушевление и се отнасяше само за музиката. Защото музиката беше вълшебно хубава. Мнозина твърдяха — самият Пучини също, — че арията сол бемол — мажор на Рамарез-Джонсън в трето действие е най-хубавата от всичко, което Пучини въобще е написал. (Карузо я изпя пет пъти на премиерата в Ню Йорк). И макар че пресата я посрещна добре, тук-там се появиха хитро написани малки подигравателни статии, репортажи за Пучини, за „космополита“, който в Америка „печели милиони на ден“ и който дори по погрешка не би написал нито една опера с италиански сюжет. Неприятелите на Пучини бяха неуморими, не си губеха времето, само че станаха по-предпазливи, много пъти вече се опариха от алчността си.

По онова време излезе от печат музикалната антология на Франческо Прадела, Футуристична музика, за новата италианска музика. В тази антология нито една дума не се споменава за творчеството на Пучини.

Пучини се наскърби, седмици наред настроението му беше лошо.

— Не им обръщай внимание! — каза му Дон Пие Паникели.

— Човек не може да се смее, когато му ударят плесница — отвърна Пучини.

Сега и без това се измъчваше. Момичето от златния Запад тук, в Европа, не се харесва, както очакваше. Първо я представиха в Болоня, в театър Комунале със среден успех, а после на 29 май 1911 в Париж също с Еми Дестен, но и тук не можа да завладее сцената, а Париж беше градът, който еднакво се възхищаваше от всичките му опери. Лондон също не посрещна въодушевено Момичето от златния Запад, а и в Германия също не я приеха много топло.

Все пак имаше две изключения: Виена и Будапеща. Във Виена Мария Йерица пя приказно Мини. Тази млада певица с прекрасен глас и пленителна външност вложи цялата си душа в превъплъщаването на героинята.

— Сега виждам за пръв път Мини — възторжено заяви Пучини, — така, както я написах.

В същото време гледа Тоска с Йерица^[1]. Беше очарован от нея. Голяма артистка (с малко маниерничене), не само голяма певица. А строгата виенска критика сега се прояви: Постави Момичето от златния Запад над другите опери на Пучини.

В тази Йерица, в това добре сложено момиче с вирнато носле и златисторуса коса имаше нещо необикновено прекрасно: несъкруσιμο добро настроение. Тя беше единственият човек на света, който винаги можеше да накара Пучини да се засмее.

— Wie geht's dir Giacomo?!^[2] — Обикновено така го поздравяваше.

У нея нямаше уважение, но затова пък толкова много обич. Тя беше единствената певица, която още от първия момент заговори на „ти“ на Пучини, въпреки че беше с повече от тридесет години по-млада от него.

Пучини отиде с удоволствие и в Будапеща: ще види отново Елза Самоши, онази Самоши, която игра Мадам Бътерфлай с бурен успех из цяла Америка. Да, тя беше втората истинска Мини. Но тук, в Будапеща, Пучини откри неочаквано един чудесен тенор, Бейла Кьорнеи. Пучини смяташе, че никой не може дори да се доближи до Карузо в ролята на Джонсън, А ето този млад унгарски тенор го накара да забрави най-големия певец на света. А какъв артист е, каква илюзия създава, въпреки лошата си фигура!

— Кой е този човек? Откъде го намерихте? — попита той Банфи. — Такъв чудесен глас още никога не съм чувал! Мек, копринен,

мелодичен...

— Беше оперетен артист, и то баритон. Впрочем той е вторият съпруг на Елза Самоши.

Пучини смукна дълбоко от цигарата.

— Той заслужава Елза — прошепна. — На него не завиждам.

Започна старото мъчително, непоносимо търсене на либрето. Първата мисъл на Пучини беше да намери още две едноактни либрета към Мантията, за да запълни с три малки опери една театрална вечер. Имаше и точен план: да поиска по едно едноактно либрето от Габриеле д'Анунцио (нека се зарадва най-после бедният Джулио Рикорди! И от Тристан Бернар. Ще бъде чудесно! Д'Анунцио ще напише едно поетично, мистично либрето) да балансира кървавия веризъм на Мантията, а жизнерадостният, духовит Тристан Бернар — весела бурлеска. Колко отдавна Пучини вече мечтае за весела опера! Едва ли не от детските си години.

Пучини не може да се разбере нито с д'Анунцио, нито с Тристан Бернар. И двамата с удоволствие биха му написали либрето, но само триактно. „Големият поет“ сега предлага на Пучини „Кръстоносният поход на децата“, с най-изящен стил. Между Пучини и Габриеле д'Анунцио се случи същото, както първия път. Д'Анунцио говори отлично, въодушевяващо, самата мечта, но онова, което после напише, е също прекрасно, но не е за опера. Тристан Бернар му предлага да напише музика към една от забавните му приказни драми: Човекоядецът. Пучини едва не се ангажира, но разумният Тито Рикорди навреме го спря.

— Внимавай! Призрачно прилича на Янчи и Юлишка от Хумпердинк!

Тито е прав.

Може би Уайлд? (Пучини обожава Уайлд.) Херцогинята на Падуа? Или другият голям поет: Морис Метерлинк? Седмици наред се опитва да направи от Синята птица вариант за опера, но не успява. И се отказва. Но къде да намери истинско либрето?

Маргит Вейси предлага на Пучини пожъналата световен успех поетична драма Лилиом от Ференц Молнар; пиесата му харесва, би я взел с желание, но тук Ференц Молнар се дърпа. Сякаш дяволът разбърква картите!

Връща се отново към Мария-Антоанета! Вече я договорира, дава и име на операта: Австрийката. Но тази любов не продължава дълго. Не, и тази не е истинската.

Цялата му надежда е в Джузепе Адами. Извънредно талантлив, симпатичен е този Адамино (Пучини го нарече така), разбира от театър, а е и поет, и единствената мечта на Джакомо е да му напише либрето в три действия. Новата идея на Пучини е, че би трябвало да се напише опера в две действия към Мантията, но нито един от неговите проекти не го въодушевява. По цели нощи двамата се ровят в световната литература. Може би Дикенс... може би Данте... или Карло Гоци?

Да, приказките на Гоци са пълни с идеи, мнозина са черпили оттам сюжет, дори и Шилер, но по-добре би било да се използва една самостоятелна пиеса, по-просто и по-бързо. Макар че Турандот, по която и Бадини някога беше създал опера, привлича много Пучини. Ето тук откри нещо, препоръчва Тости: Hall Caine, Блудният син. Пучини веднага поръча да му я изпишат и преведат. „И тази не е добра: нищо не ми харесва!“ — оплаква се той.

Спомня си за една пантомима, за Sumurum, беше я гледал в Мюнхен, в театъра на Райнхард, вълшебната Камила Айбеншуц игра почти гола в главната роля. Пучини се възхищава две седмици от Sumurum, сетне и нея отхвърля.

Най-после ето истинската. Някой препоръча на Пучини испанските братя Кинтеро. С огромен успех играят на много сцени в света потресаващата им драма: tierra baја, В полите на планината. Заминава веднага за Севиля, за да преговаря с авторите. (И без това обожава чудно красивата Севиля!) Щастливи, Кинтеро посрещат Джакомо Пучини, но тъжно му съобщават: В полите на планината вече не е свободна, купил я е Йожен д'Албер, прекрасният композитор и виртуоз на пиано, може би първият в света изпълнител на Бетховен, от голям ранг. Освен това му е добър приятел, дълго време са били заедно в Париж и Брюксел, нещо повече Пучини познава много добре съпругата му Тереза Карено, голямата пианистка. Беше им гост във вълшебното Портофино море, в Хотел Пиколо. Отседна в една забележителна малка стая, където Ницше, Хумпердинк, Герхард Хауптман, д'Албер са живели един след друг, предавайки си от ръка на ръка ключа на вратата. Топло приятелство свързваше Пучини с много

концертиращи артисти: двамата прекрасни пианисти Феручо Бузони и поляка Игнац Падеревски, и двамата виртуози на цигулка, белгиецът Йожен Изаи и австриецът Фриц Крайслер, принадлежаха към тесния му кръг от приятели. Иначе той не ценеше много концертиращите виртуози в концертните зали.

— Геният винаги твори! — повтаряше непрекъснато.

Не, В полите на планината^[3] да си остане на Йожен д'Албер, няма да му я отнеме. Но братя Кинтеро насочиха Пучини към друга тяхна пиеса, една приятна лека комедия: *Anima allegra*^[4]. Пиесата много се хареса на Пучини. (Най-последна една комедия!) Ликувайки, се завърна в Милано с договорената комедия на Кинтеро и веднага отиде при Джузепе Адами.

— Направи ми либрето от тази пиеса. Това ще бъде новата ми опера. Но бързо... колкото се може по-бързо. Горя от желание да работя!... През това време аз ще оркестрирам Мантията.

Обстойно уговориха всичко, до най-малките подробности. Бедният Адами, превръщайки нощите в дни, работеше (и с каква радост работеше!) върху *Anima allegra*. За два месеца беше готов с нея. Работата му наистина беше отлична, хареса се и на Пучини. Но през това време му бяха изпратили един роман от Уида (псевдоним на английската писателка Луиз дьо ла Раме, която живееше в Италия), Двете малки дървени обувки и Пучини забрави *Anima allegra*, влюби се в романа на Уида, *Due Zoccoletti*, от него искаше да му напишат либрето. Бедният Адами се разплака, още не познаваше как Пучини подбира либретата.

Пучини смяташе, че Уида е жива. За съжаление, разбра се, че английската писателка е умряла през 1908 година във Виареджо, и то без да остави пряк наследник. Наследството ѝ — включително и литературното — тъкмо сега щяха да разпродават на търг при нотариуса във Виареджо. Великолепно! Пучини се качва на колата си и потегля за Виареджо, който е на няколко минути път. Първият човек, с когото се среща, е Пиетро Маскани^[5].

— Какво търсиш тук, Пиетро? — пита го Пучини, без да подозира нещо.

— Дойдох за търга на Уида.

— Какво искаш да купиш?

— Авторското право на Двете малки дървени обувки.

— Точно това искам и аз — казва Пучини.

Уплашено се поглежда един друг.

— Откажи се от него! — моли го Маскани.

— Защо да се откажа аз? По-скоро, откажи се ти! — отговаря му Пучини.

Но Пучини вече се беше поучил от Бохеми, от спора му с Леонкавало. През целия си живот плащаше доста скъпо за него. А и много обичаше Пиетро Маскани: беше верен, истински приятел, единствен от младежките му години. Включи се в търга само привидно, а след това отстъпи на Маскани толкова желаниа роман „Двете малки дървени обувки“.

Пучини се завърна тъжен в Торе дел Лаго. „Един господ знае кое е добро, помисли си: ето тъкмо сега се провали Рикардо Дзандонаи (а колко е талантлив!) с «Кончита» на Пиер Луи, а колко страдах на времето за нея!“

Телеграфира на Адами, но все пак остава *Anima allegra!* Ще прескочи само за няколко дена във Виена — Йерица го вика, — после ще се заеме с комедията на Кинтеро. За него не съществува никаква друга тема — Адами може да бъде спокоен. И бедният Адами се успокои.

Пучини се чувства великолепно във Виена: Йерица, Слезак, Ференц Лехар... Всички са любезни, добри приятели, весели хора. Колкото старее, Пучини все повече разбира какво безценно човешко съкровище е веселостта. За съжаление той не се е родил весел, макар и да обичаше шегите, но това беше отдавна...

Обкръжават го, ухажват го, дори и не предполага какво смятат да правят с него. Музиканти, театрални директори, либретисти се въртят около него — но това е естествено, навсякъде е така, не само тук, във Виена, беше свикнал вече. Ала тези виенчани са ловки, хитри, не го изплашват, не го нападат още от вратата, за да не се усъмни.

Един прекрасен летен ден в Гринцинг си пийват на открито, Мария Йерица е единствената жена, всички останали са мъже: Ференц Лехар, музикантът Берте, директорите на Карл театър, Вилнер и Райхерт (либретистите на Лехар), Айбеншуц и други. (Ако Пучини само допускаше, че Сондзоньо се крие зад всичко това, че неговите дълги, алчни ръце се протягат тук във Виена, за да откъсне Пучини от Рикорди!...)

Продължават да пият. Изведнъж започва да говори Берте, като се смее, сякаш се шегува:

— Какво би станало, ако веднъж напишете и оперета?

— Оперета ли? Оперета няма да напиша — отговаря му Пучини, — но весела опера с удоволствие.

— Знаеш ли, неописуема сензация ще бъде една оперета от Пучини?! — въодушевява се Лехар невинно, защото той и Йерица не бяха посветени в заговора.

— Аз и Райхерт бихме написали веднага либрето — предложи Вилнер.

— И дума да не става — махна с ръка Пучини, който и за миг не прие предложението за сериозно.

— Най-големият бизнес на света! — каза един от директорите на Карлтеатър.

Господин Айбеншуц извади от джоба си чековата книжка.

— Като аванс ви даваме двеста хиляди златни корони... само като аванс, ако се наемете да напишете една оперета.

Главата на Пучини се замая. Двеста хиляди корони е огромно богатство. Фантастична сума!

— Не мога да се ангажирам с вас — промърмори той не без съжаление: — Всички мои опери са на фирмата Рикорди.

— Оперите ви — да, но оперетите — не!

Уговаряха го, докато накрая, при зори, Пучини отстъпи и подписа договора. Приеха и трите му условия, макар че не бяха съвсем леки: в Италия и в Южна Америка оперетата може да бъде представена само с негово специално разрешение: Райхерт и Вилнер ще дойдат в Торе дел Лаго и ще останат там, докато с общи усилия завършат либретото. Към либретистите да се присъедини Джузепе Адами, обезателно държи на това.

Сондзоньо си потриваше ръцете в Милано. Тито Рикорди, нещастният, си скубеше косата от яд. Дори не посмя да каже на тежко болния си баща.

По-късно, когато приятелите на Пучини го попитаха как е могъл да направи тази непонятна „погрешна стъпка“, той им отговори с тъжна усмивка:

— Толкова беден бях на млади години, че почитам парите...

Хиляда деветстотин и дванадесета година. Пучини беше суеверен: 13 беше щастливо число за него, а 12 му носеше нещастие. Твърдо бе убеден в това.

Беше в Мюнхен при Райнхард, когато получи телеграма от Милано: Джулио Рикорди почина. Да, Сор Джули почина. Умря човекът, който сляпо вярваше в него още от самото начало без поощряването, окуражаването, мъдростта, съветите, вярата и парите на когото нямаше да направи нищо. Умря единственият човек на света, пред когото винаги се чувствуваше като малко момче. Джулио Рикорди не застана до него, за да печели пари. Просто пръскаше пари, когато още никой не вярваше в него. Преса, реклама, пропаганда в чужбина, обезщетение на театъра, дузина закупени и неизползувани либрета, постоянни пътувания — море от пари: кой, освен Джулио Рикорди би направил всичко това? А сега го няма. Умря точно тогава, когато в момент на слабост, заслепен от парите, за пръв път в живота си му изневери. И ще бъде наказан за това, ще изкупи вината си, жестоко ще плати. Човек не може да направи нищо лошо в живота си, за което рано или късно да не бъде наказан. Това беше дан заради Виена.

Откакто майка му почина, ничия смърт не беше го потрисала така. „Който няма баща, той има много бащи“, често казваше замислен Пучини. Колко бащи вече погребва: Карло Анджелони. Амилкаре Понкиели, доктор Николао Черу, а сега може би най-истинският от всички, Джулио Рикорди. Тито Рикорди? Отличен издател. По-гъвкав, сто пъти по-ловък от баща си. Честен, добър човек. Но все пак е само издател, бизнесмен. Също му е приятел, как да не е, но не приятел, на когото може да се опре. Сега му е сърдит.

— Вземи си бележка — заканваше се, зачервен от яд, — че ще се боря срещу твоята оперета до последния си дъх... докато не я задуша! Извърши мръсотия!

Тито е прав и все пак не напълно. Извърши грешка, Пучини сам вижда, постъпи некоректно с Рикорди, но той не е роб, който не може да направи нито една крачка без разрешението на Тито. Рикорди вече спечели цяло състояние от него — какво иска още? Най-после той пише оперите, а не Тито!

Всичките му неприятели сякаш бяха чакали Джулио Рикорди да затвори очи, за да се нахвърлят изведнъж. Един известен италиански музиковед, Торефранка, водеше щурма. Този Торефранка между

другото писа следното за съотечественика си, за онзи Джакомо Пучини, когото целият свят аплодира и почита:

„... интернационализъм... декадентска липса на дух... зле прикрита художествена импотенция... феминизъм и перверзия... майсторена музика... Пучини, който омърси художествената чест на Италия... душевноболен и перверзен човек, когото само пропаднали момичета интересуват... Пучини не е истински музикант, а само оперен автор... анемичен и слаб артист... черпи предпазливо от съществуващите вече произведения, асимилира от френските и руските, немските и италианските си съвременници... използва баналностите на модерната музика...“

Джакомо Пучини наистина можеше да каже за себе си: „Nemo est profeta in patria sua.“^[6]

Пучини не беше засегнат толкова болезнено от „(Прозрачните“ нападки на Торрефранка и компанията му, колкото от отношението на младите. Онези млади, за които пишеше. Стана на мода рошавите малки студенти в музикалната академия да го ругаят, да го подценяват. Свиваха рамене, когато ставаше дума за Пучини: „Ловък делови човек“, казваха, като през това време преглъщаха, мислейки за дохода му. (Господи, колко въодушевено и с каква почит той говореше някога за вървящите пред него Понкиели, Бойто, да не говорим за Верди!)

Но веднъж получи удовлетворение от съдбата. Невидим, той седеше сам в тъмното сепаре на една малка миланска изба: в съседното сепаре млади музиканти спореха — за него.

— Да си признаем, момчета — каза един от тях, — през деня хулим Пучини, а вечер тайно се вмъкваме в Скала и с изплакани очи излизаме от някоя негова опера.

— Така е — каза друг и всички шумно одобриха.

На Пучини му стана приятно. Но продължи да мисли върху това, което Торрефранка писа за него. Той искаше да разбере сам себе си, най-честно. Да, лошото беше там, той го знае добре, че след прекалено шумния успех на Манон Леско и Бохеми почти единодушно го обявиха

за наследник на Верди, за новия маестро на белкантото. Това не беше вярно. Възхищаваше се от Верди, но не наследи нищо от него, а неговите ново изтъкани арии не бяха старото белканто. Той е начало, а не продължение: създаде модерна музикална драма. Това все пак е нещо. И не от търговска пресметливост писа опери — както твърдяха многократно злобните врагове, — защото това дава най-големи приходи и означава светкавично бърза световна слава, а защото за това се е родил, с цялото си същество желаше и чувствуваше театъра. Театърът беше животът му, мечтата и радостта му. С музиката си преобразяваше хората. Защо трябва да се презират оперните композитори? Малки ли са Вагнер, Верди, Мусоргски, Бизе, Росини? А как са му въздействували съвременниците, най-добрите? Разбира се, че са му въздействували, никога не е отричал. Прекрасният му професор Амилкаре Понкиели, французинът Клод Дебюси, русинът Игор Стравински. Въздействуваха му, учеше се от тях, но никога не заимствуваше нищо. Вагнер не се ли учи от Лист, Верди от Доницети, а на стари години и от Вагнер? Срамно ли е това? Забранено ли е? Не, по-скоро заслуга, задължение. А той, Пучини, не е ли оказал въздействие върху младите: Алфано, Респиги, Дзандонаи, Перози, Чилеа, д'Албер, Луалди, Джордано, Волф-Ферари и мнозина други? Но музиката му е нова, музика на сърцето и нервите, епохата го изискваше — това от ден на ден все по-нервно и по-нетърпеливо време, в което живее. И не търсеше евтината популярност, страшно много работи и изстрада всичко. Не беше дори суетен: винаги избягваше чествуванията. А щастлив ли е? Макар че целият свят му завиждаше, дори и приятелите му, и Сибил, казваха за него, че той е най-щастливият човек на света. Колко далеч беше от щастието! Може ли един артист да бъде доволен, щастлив?!

Вилнер и Райхерт пристигнаха в Торе дел Лаго. Пучини веднага съобщи на Адами да дойде, за да балансира като поет двамата австрийски майстори. Събраха се четиримата. Започнаха да работят. И макар тази работа да не беше толкова приятна и весела, както друг път, с италианските му сътрудници (Илика и Джакоза!), все пак потръгна някак си по-добре, отколкото мислеше. Приказката *La rondine*, Лястовичката, беше забавна. Вилнер и Райхерт имаха голяма рутина. Първото и третото действие му харесаха, само второто беше ужасно, трябваше да го захвърлят и вместо него да напишат съвсем ново.

Пучини беше обзет от странно чувство: пренесе се отново в онези незабравими, вълшебни времена, когато работеше върху Бохеми, когато беше на тридесет и пет години и мечтаеше, мислеше за мизерията, любовта, целувките на двадесет и пет годишната си възраст. Сега беше на петдесет и пет години. Той не смееше да се погледне в огледалото. Никой в света не се е отворачавал така от старостта, както Пучини. Позорни следи: побеляваща коса, изкуствени челюсти, очила за четене, сълзящи очи, корем и отново захарин, лекарят му държеше строго на режима. А къде е онзи блестящ, красив глас, онзи мъжествен баритон! Да, бягство от старостта, връщане към Бохеми, да се пренесе в двадесет и пет годишната или поне в тридесетгодишната си възраст, да затвори очи и да потъне още веднъж в онова романтично настроение: това е Лястовичката. Готов беше да се откаже от богатството, от цялата си слава, от всичко, каквото имаше, да се върне да гладува, да мръзне на виколо „Сан Карло“, без колебание ще облече отново кафявия си костюм, само още веднъж да бъде на двадесет и пет години. „Ето какво стана с тебе, Джакомо — каза с болезнена усмивка на образа си в огледалото: световноизвестен, пребогат, жалък старец. Сатаната си прави ужасни шеги!“

„Ще покажа на света, че още съм млад, какъвто бях при написването на Бохеми!“ — с такова чувство композираше музиката на Лястовичката. И наистина ариите му се носеха с чудна свежест, мелодиите се преплитаха с очарователна грация. Ще покажа!... Приемаше любовта на предлагащите се момичета, ходеше на лов, играеше на карти, шофираше и пиеше, работата му изискваше да върне обратно цялото старо опиянение, заради новото му произведение, с което ще смае целия свят. Това искаше бедният Джакомо Пучини. Един петдесет и пет годишен съкрушен, болен старец искаше отново да бъде на двадесет и пет години!

Разбира се, за оперета и дума вече не ставаше. Стомахът на Пучини не можеше да понася нелепите шеги на оперетата, просто задължителните глупости. „Когато нещо е вече толкова глупаво, че дори не може да се изрече, вмъкни го в някоя оперета, сигурно ще имаш успех“, каза подигравателно на Адами. Пучини нарече Лястовичката *Commedia lirica*, тоест лирична комедия. В действителност Лястовичката не принадлежеше към никакъв жанр, не

беше нито оперета, нито весела опера, нито опера — за оперета беше прекалено тежка, за опера — лека.

Все още не бяха се споразумели окончателно за текста, когато през 1914 година избухна войната. Малко хора бяха така потресени от войната, както Джакомо Пучини. Не можеше да проумее как е възможно по заповед хората да се убиват един друг. Светът е едно голямо семейство, всички хора са братя. Не е вярно, че този е по-добър или по-лош от другия, защото е такава или инаква косата или кожата му. Човекът е скромно същество, иска да обича, иска да яде, понякога иска да се смее, изискванията му са толкова малки: иска да живее в мир — да го оставят на спокойствие бедния!

Пучини се страхуваше и за сина си Тонио, единствения му син. Мобилизираха го: беше санитарен офицер. А и верният му портиери ловец Нике също бе мобилизиран. Какво ще стане с нас? А какво ще стане с Пучини, който имаше приятели в цял свят: Париж, Лондон, Виена, Москва, Будапеща, Прага, Брюксел, Мюнхен, Буенос Айрес, Ню Йорк, Кайро — да се отрече ли от тях, от братята си?

Направи всичко възможно веднага да развали сключения с виенчани така наречен „оперетен договор“. Но не успя. Директорите на Карлтеатър не искаха да се откажат от правата си. Пучини можа само да захвърли готовото либрето на Лястовичката и заедно с Джузепе Адами го написа наново. Така от Лястовичката стана опера, истинска опера. В нея имаше много реминисценции от Бохеми — прекалено много.

Неочакван удар постигна Пучини оттам, откъдето най-малко очакваше: от Париж. Леон Доде, националист и роялист, син на починалия му приятел, незабравимия прекрасен Алфонс Доде, го нападна с безпощаден гняв: обвини Пучини в приятелство с немците, който посред световната война по поръчение на виенски издатели, по либрето на австрийски автори пише оперета за Карлтеатър. Пучини отговори на Леон Доде (който много се различаваше от баща си). Въпросният виенски договор е сключен три години преди войната. Лястовичката не е оперета, а опера, либретото написа италианският писател Джузепе Адами, операта в Монте Карло скоро ще я представи, и то на френски език със заглавие *La rondine*, а издателят на операта е миланската фирма Сондзоньо. Всичко казано беше вярно, до последната дума. Веднага след избухването на войната Пучини

предложи операта си на Тито Рикорди, който подигравателно, направо отказа. Така Лястовичката стана собственост на фирмата Сондзоньо.

Всичко това напълно обърка Пучини: войната, нападките, привидната му невярност спрямо фирмата Рикорди и непримиримият гняв на Тито към Лястовичката, която наистина преследваше като дивеч. Въздишайки, той каза на Елвира:

— От мен изискват да мразя. Аз не мога да мразя: мразя само омразата!

На 27 март 1917 година „златната опера“ в Монте Карло представи Лястовичката, и то с много голям успех, това е самата истина. Директорът Гинсбург направи всичко възможно представлението да бъде достойно за Пучини. Дирижираше Джепо Маринуци, в главните роли пяха четирима световноизвестни певци с великолепни гласове: Тито Скипа, Дела Рида, Инес Ферарис и Доминичи. Ариите бяха една от друга по-хубави, публиката, която жадуваше за веселие, мир, изкуство, беше пленена. А Монте Карло тогава беше единственото мирно място в обърканата, смутена, измъчена Европа. В официалната ложа седеше най-щастливият владетел на най-малката държава, херцогът на Монако.

И не бива да се мисли, че това беше единственият успех на Лястовичката. Навсякъде, където я представяха, пожъна успех: в Болоня, където дирижираше Паница, Бергамо, Торино, а след войната във Виена, във Фолксопера, където Флета изпълнява главната роля на италиански; може би само не в Будапеща^[7].

Какво се случи с Лястовичката, че въпреки големия ѝ успех в началото все пак скоро отпадна от програмата на оперните театри? За това настояваше фирмата Рикорди, а Пучини не се защити, може би защото чувствуваше, че от него очакват повече, по-затрогваща, по-вгълбена музика.

А каква е Лястовичката? Хубава, много хубава. Изпълнена с приятни мелодии, с мелодични арии. Но въпреки това нещо ѝ липсва: вълшебството на младостта, което прави така пленителна Бохеми. Двадесет години...

Пучини все пак вярваше в Лястовичката си.

— Моята Лястовичка ще хвъркне отново — заяви той за най-голямо удоволствие на всички.

[1] Петнадесет години по-късно Йерица, плачейки, пя Турандот във Виена. — Б.а. ↑

[2] Как си, Джакомо (нем.) — Б.а. ↑

[3] В нашата опера Бейла Кьорнеи пя Педро, а Елза Самоши — Марта, с огромен успех. Бяха прекрасни. Участвуваха още Михай Такач, Клонка Сойер, Бейла Венцел. — Б.а. ↑

[4] Весела душа (лат.). — Б.пр. ↑

[5] Пиетро Маскани наистина написа опера по романа на Уида, под името Лодолета, но не пожъна голям успех с нея. Тук ще спомена, че у нас, общо взето, се смята, че Маскани е имал успех само с една опера: Селска чест. Това е голяма грешка. Маскани написа доста опери и почти всичките се играят и днес в Италия. Ще спомена само няколко: Ратклиф, Монахът Фриц, Ирис, Изабо, Малкият Марат, Нерон. (Под името „Нерон“ и Ариго Бойто пише опера, която не завършва.) — Б.а. ↑

[6] Никой не е пророк в собственото си отечество (лат.) — Б.пр. ↑

[7] Лястовичката, под заглавието Лястовичките, представиха в Будапеща, преработена от Жолт Харшани, в Градския театър, но след смъртта на Пучини на 9 април 1927 година. Пожъна бурен успех и въпреки това операта не остана в програмата. Бейла Диоши написа възхитителна критика в Пещи Хирлап: „... фината, прелестна опера достойно се нарежда до Бохеми, Тоска и Мадам Бъттерфлай.“ — Б.а. ↑

Трябваше да поправи, и то колкото се може по-бързо, тази несполучлива музикална крачка с Лястовичката, ако наистина е такава, да покаже на публиката, на критиката, че тази моментна слабост не означава упадък, прелом в артистичната му кариера. Сега трябва да напише най-голямата, недостижимо прекрасната си творба, за която напразно въздиша всеки истински артист в света: своя Фалстаф, своя Парсифал, лебедовата си песен, докато още не е късно. Не младежката реминисценция, лъжливите илюзии, а мъдростта и болката, ужасната болка от напредналата възраст: да, преди да напусне тоя свят, както всички други, той, вечно младият Джакомо Пучини.

Много мисли върху съвета на Амилкаре Понкиели: „Напиши опера по «Турандот».“ Прочете приказката на Гоци, прочете и либретото на Бацини (колко е лошо!), поиска да му изпишат и преведат Турандот от Шилер: Турандот, китайската принцеса, една трагикомична приказка. Не, той би създал жестока драма от тази история, би изхвърлил комичния елемент от нея. Тази кръвожадна дъщеря на китайския император го вълнува, не го оставя на спокойствие, постоянно го примамва, съблазнява, както Калаф. Цели нощи говори с Джузепе Адами за Турандот. Адами също се вълнува. Само едно нещо безпокои Пучини: след японската опера, китайска опера — няма ли да е твърде много? Но атмосферата е съвсем друга, няма никаква аналогия между двете опери!

Тъгата отново спхожда Пучини — грижи, неприятности! Елвира е болна, положението ѝ става все по-тежко, кашля, задушава се. Самият Пучини не се чувства много добре, но той не обръща внимание на болестта си: трябва да работи, да твори. Сега няма съветник: няма ги Сор Джули, Елвира, Илика, Тито Рикорди — от Лястовичката насам не му е вече приятел, а само негов издател. Хладно, коректно разговаря с него, без обич, а Пучини е свикнал всички да го обичат.

Една сутрин се събуди от воя на сирена. След това последва свирене, викове, шум, трясъци, сякаш земята се продъни. Какво става

тук? Поглежда навън, излиза в градината. Започват да строят в съседство фабрика за торф. Край на тишината, край на идилията, край на всичко. Ще го изгонят от рая, от Торе дел Лаго. Каква вандалщина! Властта не знае ли, че той, Джакомо Пучини, работи тук, и че една-единствена негова опера е по-ценна за Италия, отколкото милион тона торф?! Навярно управниците не знаят за него, ще го уреди с тях, затова е сенатор. Сяда в автомобила и заминава за Рим. Но господа министрите не обещават нищо, говорят за друго, хитруват, важничат, торфът струва много пари, топливо, възможност за експорт и т.н. Толкова ли струва честта на един композитор? Торфът е по-ценен от него. Пучини е наскърбен.

Бедата се увеличава и от това, че само преди един месец по настояване на Елвира продаде Киатри, фантастичния разбойнически замък. В Милано, в големия град, Пучини никога не можеше да работи. Къде да избяга? До Маремската едностайна кула трудно може да се стигне, там просто ще умре от глад, намира се на седем километра от най-близката железопътна гара Орбетело, а оттам пътят води през тресавище. Дори с автомобил не може да се доближи. А освен това иска да остане заедно с Елвира, не може да я остави сама в този адски шум.

На едно от най-красивите места във Виареджо, сред цяла редица от вили, купува голям парцел и веднага започва да строи по собствен план. Да си признаем откровено композиторът Пучини надминава сто пъти архитекта Пучини. Къщата по-скоро прилича на бунгало, отколкото на вила. Има грамаден покрив, който наподобява шапка за спане, с балкон отвсякъде, а на външната врата бронзов барелеф с лика на Пучини. Най-хубавият предмет във вилата е едно грамадно концертно пиано Стейнуей. Фабриката „Стейнуей“ го бе изпратила подарък на Пучини, подобен случай досега не е имало. Но вилата още не е готова. Трябва да се направи и градина около нея, да се посадят дървета и рози — без тях Пучини не може да работи. А добре ли ще бъде да живее тук, в центъра на света, сред хиляди любопитни летовници, които с фотографически апарати в ръце следят всяко негово движение? Беше ли помислил за това Пучини? Все едно. Засега и без това не може да се настанят тука, ще продължават да слушат в Торе дел Лаго воя на сирените, грохота на машините. Така ще пише нова опера!

Една сутрин Пучини чу, че някой пее във на шосето: пее очарователно! Мекият му лиричен тенор се носи тържествено, а в гласа му има чувство и болка. Пее народни песни, една песен на Тости. Пучини скача от кревата, навлича риза и ботуши и изтичва на пътя. Един каторжник в раирани дрехи пее. Троши камъни с оковани във вериги крака. Млад човек, с хубаво тосканско лице.

— Ще се опитам да ви освободя — казва Пучини, като му дава цигара. — Ще издействувам кралска милост за вас. На колко години сте осъден?

— На доживотен строг тъмничен затвор. Дезертър съм от фронта. Мразя войната.

— Аз също я мразя.

Пучини се явява в кралската канцелария: моли за аудиенция при краля — за пръв път в живота си. Знае, че цялото кралско семейство е голям почитател на неговата музика, често слушат оперите му, особено кралската дъщеря Мафалда.

Кралят кима с глава, изпълнява молбата на Пучини. Но след това го пита:

— Простудили ли сте се, маестро, че така сте пресипнал?

— Много пуша.

— Правете гаргара с хладка солена вода — казва кралят. — Тези традиционни народни домашни средства понякога помагат много повече, отколкото най-модерните лекарства.

Пучини е щастлив. Щом като не може да премести фабриката за торф, поне да спаси един човек. В джоба му е кралската милост: свободата на един невинно осъден, един спасен човек, щастието на един човек. Знае, че е добър човек: който може така да пее, с такава топлота, страст, чувство, не може да е лош. Какъв голям певец ще стане!

Само да е още там! Там е, не трябва да се страхува: троши камъните в раираните си дрехи, с верига на краката и пее. Пучини застава пред него и му казва усмихнат:

— Вие сте също свободен човек, какъвто съм аз. След няколко минути ще ви снемат веригата и може да отидете, където поискате.

Каторжникът скача и се хваща за сърцето:

— Вярно ли е това?!

— Отивам при командира на взвода и ще ви освободя. Надявам се, че ще изпиете с мен чашка кафе с ром.

Седят един срещу друг на балкона към езерото при чашка димящо кафе. (Пучини даде дрехи на каторжника.)

— С удоволствие бих ви изпратил да школувате гласа си — казва му Пучини, — естествено на мои разноски. Гласът ви е чудно хубав, а сте и музикален. Цяло състояние се крие в гърлото ви!

Каторжникът се усмихва.

— Благодаря — казва тихо, — аз ще се върна в къщи при семейството си... при жена ми, при малкия син... в дома си, на село... при малкото ми земя: да копая шепата земя, да сея, да жъна... да доя кравата... Не ми трябва нищо друго.

— Прав сте — прошепва Пучини.

В погледа му се четат умиление и завист.

Философията на Пучини, в която твърдо вярва, е: лошата проява да се наказва, а добрата да се награждава. Не се изненада никак, когато Джоакино Форцано, известният либретист на Маскани и Франкети, му изпраща отлично либрето, и то за весела, едноактна опера: Джани Скики. Пучини е очарован от нея. Най-сетне весела опера! И най-после опера с италиански сюжет! И което е просто невероятно, в либретото нищо не трябва да се промени. А този Форцано по начало беше певец и се отдаде на писане на либрета едва когато загуби гласа си. Но познава сцената и има чувство за хумор. Изрови тази великолепна сатира от няколкото реда на песен XXX от Ад на Данте.

Пучини се зарадва, че действието на веселата опера се развива през 1299 година в средновековна Флоренция. Пучини обожава Флоренция! Отдавна, много отдавна, от Мадам Бътерфлай, не беше писал с такова желание и радост. Изведнъж престана да усеща ужасната тежест на годините, почувствува се млад и бодър. Спортува, ловува, шофира, разхожда се с моторницата, физиката му понася всякаква умора, работи до зори, почти не яде, спи по малко пуши по сто цигари, пие кафе отново по цял литър, а този захарин да върви по дяволите, да го употребява лекарят! Внимателен е към Елвира, шегува се с нея, отрупва я с подаръци.

Но все пак нещо добавя в либретото на Форцано, колкото и да е хубаво: романтика, любов. Пучини си остава Пучини и във веселата опера. Любовта побеждава всичко в света, дори и най-вероломната

хитрост. Докато роднините на богатия Буозо задъхани се нахвърлят върху наследството, двамата млади с буйно сърце, Лаурета и Ринучо, се признават в любов.

За няколко седмици ще бъде готов, работи с радост и лекота въпреки шума на фабриката. Събира Клуба на бохемите, изсвирва операта на приятелите си. Въздействието е неописуемо, макар че песента му едва вече се чува, толкова е пресипнал.

Решават единодушно: Клубът на бохемите променя името си: отсега нататък ще се нарича Клуб „Джани Скики“.

— Това е класическата ти опера — казва Карло Паладини.

— Преди двадесет и шест години, когато основахме нашия клуб — поклаща глава Пучини с тъжна усмивка, — бяхме влюбени, млади бохеми, сега станахме стари хитреци! Колко много приятели имаше! С добрината и любезността си Пучини запази почти всички стари приятели, останаха му верни през целия живот — само смъртта косеше сред тях: и сега отнесе незабравимите Джакоза и Илика^[1], отнесе и Клод Дебюси, чудесния френски музикант, когото чувствуваше като брат — никой не може да ги замени. Интересно е да се изброят имената на членовете на Клуба Джани Скики^[2], само хора на изкуството, поети, художници, музиканти: Феручо Пани, Чеко Фанели, Пиетро Паникели, Карло Паладини, Енрико Пеа, Пиетрино Малфати, Анджелио Магрини, Енрико Аморети, Джузепе Табарачи, Гидо Торезе, Ричоти Бачели, Уго Бионди, Енрико Фери, il comandante Паролети и, разбира се, като нов член Джоакино Форцано, авторът.

Навярно и Пучини е обичал много новата си опера. По това време той получи две ловни кучета, два мили ирландски сетера: Скики и Горо.

Така сега Пучини имаше две едноактни опери: Мантията и Джани Скики. Но къде е третата?

Липсваше тъкмо средната опера. С безпогрешния си театрален усет Пучини чувствуваше, че жестоката драматична опера Мантията може да бъде само първа, а веселата, сатирична Джани Скики последна от трите едноактни опери. Между двете трябва да има една тиха, нежна, лирична опера — след ужаса сълзи, а след сълзите — смях, както обясни на Форцано.

А Форцано след няколко седмици сложи на масата му *Suor Angelica*, Сестра Анджелика. Отново беше написал малък шедьовър. И

в нея нямаше какво да се поправя. Пучини веднага седна да композира.

Сюжетът на операта го потресе. Беше невъзможно да не мисли за най-милата си сестра, за „бедната малка монахиня“ Иджиния. Макар че между двете истории нямаше никаква аналогия. Но все пак...

Съдържанието на Сестра Анджелика накратко беше следното: Преди седем години Анджелика от голяма любов ражда дете и по настояване на строгото ѝ до жестокост семейство избягва от позора си в манастир. Всичките ѝ мисли са заети с детето, за което няма никаква вест. Най-после я посещава леля ѝ. Съобщава ѝ, че малкият ѝ син е умрял преди две години. В безумното си отчаяние Анджелика извършва смъртен грях: самоубива се. В предсмъртния си час тя се разкайва и се обръща за милост към Дева Мария. И се случва чудо. Все по-близо и по-близо се чува вълшебната песен на ангелите, в ореол от блестяща светлина се появява Дева Мария, хванала за ръка едно момченце с руси къдри, което агонизиращата Анджелика, преизпълнена от щастие, прегръща.

„С тази опера ще изкупя всичките си грехове“ — промълви Пучини.

И тази опера написа светкавично бързо, само за няколко седмици, което отново доказва, че винаги само либретата са го бавили с години.

Пучини почувствува неудържимо желание да изсвири Сестра Анджелика на Иджиния и на другите монахини във Вичепелаговския манастир, да, но всяка дума на сестра Анджелика противоречи на догматиката на католическата църква, която тъкмо монашеските ордени спазват най-строго. Но тъкмо това вълнуваше Пучини: дали силата на изкуството не е така могъща, че да може да се наложи на религиозния фанатизъм? Нека го анатемосват и изгонят от лоното на църквата! Той знае, че вече не може да напише музика по-вълнуваща, с по-голяма вяра от Анджелика. Взима разрешение от младата игуменка да изсвири новата си опера пред монахините, на отличния хармониум. Но този път той няма да пее. Пресипнал е, боли го гърлото. Ще прегледат цялата опера с Иджиния, с бедната Мария Енрикета, просто той ще я подготви. (Колко много обича все още „малката Иджиния“, само усмивката ѝ е малко уморена.) Иджиния, застанала до него, пее вдъхновено и обръща нотите. А монахините седят около тях, свели очи към земята.

По време на изпълнението Пучини с няколко думи им обяснява и действието. Още в самото начало, когато трябва да им разкаже, че Анджелика е прегрешила и е родила дете той се смущава. Малко раздвижване, покашляне, но обаянието на музиката, на пеенето веднага оказват своето въздействие. Пучини чувствава с всеки нерв с какво напрегнато внимание монахините следят операта му. Чува се по някоя въздишка, хлипане. Дотук не се случва нищо лошо. Но сега стигат до най-мъчителната част: явява се лелята и съобщава на Анджелика за смъртта на малкия и син. Анджелика изпада в отчаяние и изпива отровата. После се разплаква и се моли: „Спаси ме, мадона, изслушай молбата на една майка!...“ И тогава се случва нещо изключително: спокойните, дисциплинирани монахини започват да викат: „Да, да! Прости на бедната и ѝ върни детето!...“ А когато прозвучава песента на ангелите, и Мария, хванала за ръка, довежда от небето момченцето с русите къдри и го предава на умиращата майка, целият салон плаче. Също и игуменката. И Иджиния. „Джакомино!...“ — прошепва му тя. За последен път се обръщат така към Пучини.

— Това беше най-голямото преживяване в живота ми — разказва големият композитор.

Рим обичаше Пучини и Пучини обичаше Рим. Взаимно си вярваха, театър Костанци вече беше доставил много радост на Пучини. Но може би сега, на 11 януари 1919 година, му донесе най-голямата радост: ще представят и трите му опери.^[3] (В салона се намира елитът на обществото: всички италиански музиканти, артисти, поети и директори на чуждестранни оперни театри и чужди критици, в дворцовата ложа са кралските дъщери Йоланда и Мафалда и херцогинята на Аоста. Всички предусещат, че Рим се готви за изключително художествено събитие.)

Само Пучини, шестдесетгодишният Пучини, не се вълнува както друг път. Показва трите си артистични лица на публиката. Три различни лица. И трите са еднакво верни. И трите са честни портрети, без всякакъв фалш; може би първото, евристичното, е най-познато общо взето, така си го представят. Но също така истински са и другите две: ровецията се в мистиката, виждащият чудеса Пучини и гледащият с весела гримаса човешката низост, алчност, смеец се Пучини. Многолико е лицето на артиста. Само лицето на еснафите е едно и също.

Представлението е блестящо, представянето на трите опери — на еднакво равнище. Изпитаният в толкова битки диригент Маринуци отново се прояви. В Мантията, Мария Лаба (великолепната Тоска, една от любимките на Пучини) е очарователна. Двамата ѝ партньори също са много добри: тенорът Ди Джовани и баритонът Галефи. Майсторски изградената трагична последна сцена оказва потресаващо въздействие върху развълнуваната публика, която бурно ръкопляскаше.

Сестра Анджелика засили още повече въздействието. Сякаш слушателят попадна от горяща пещ в забулена в тайнственост, възшебна градина (върху дебел пласт от блажна боя, най-нежните пастелни тонове). Джилда дела Рица пях нежно, изящно, с чувство. Беше очарователна. В салона непрекъснато се чуваха хълцания и хлипане.

Публиката вече не очакваше повече: това е прагът! Впрочем Пучини не може да напише весела опера тя не подхожда на неговата свенлива, меланхолична природа. Като бомба избухна Джани Скики. Съвършена *commedia dell'arte*, класическа комична опера, клокочещо хубаво настроение, но преплетена с приятен лиризм. Галефи, който същевременно е голям артист и певец, Дела Рица и Ди Джовани и тук се отличиха.

Джакомо Пучини беше свикнал с успеха, както и с провалите. Такъв успех вече имаше в Палермо, Бреша, Ню Йорк, но все пак чувствуваше, че тук става дума за съвсем друго. Публиката, италианската публика, сега искаше извинение от него.

Това направи и критиката: враговете му сложиха оръжието. От Манон Леско сега за пръв път имаше похвални отзиви в пресата: „Пучини може всичко“, писа един от критиците му.

Трябваше да изминат тридесет и пет години, за да принуди пресата да коленичи.

Джакомо Пучини е благодарен човек: отплаща се на Рим. Написва за тенор вечно хубавия си химн *Inno di Roma*.^[4]

Пучини дълго мисли дали да отиде във Виена. Страхуваше се да се срещне с онези, които го принудиха да напише „Лястовичката“ и загубиха толкова пари заради нея. Но Мария Йерица го викаше, трябваше да отиде. Йерица пееше в Мантията Джорджет, изключително хубаво. Но имаше и една изненада: Лоте Леман. Не

можеше да си представи по-трогателна и по-красива Анджелика. Пучини плака до края на собствената си опера.

След представлението дават голям прием в салоните на хотел Импераал. Пучини е уморен. Седи в грамаден фотьойл по средата на салона и с досада приема безбройните поздравления. Непрекъснато се покланя. Но вратата се отваря и през нея се втурва като буря златокосата, усмихната Мария Йерица.

Пучини започва да се смее. Изключително е това момиче, това слънчево същество.

— War's gut, Giacomo? Hab ich dir gefallen?^[5] — пита го, смеейки се, Йерица.

Но след нея идва друга жена, Пучини става, сега става за първи път: Лоте Леман. Хваща ръцете ѝ и се покланя дълбоко. Тихо казва:

— Благодаря ви... Незабравима бяхте...

По лицето и на двамата се стичат сълзи.

— Разбери най-после — казва Пучини разпалено, — не разрешавам нито една от оперите ми да бъде изпусната. Трите опери са една-единствена: допълват се взаимно. Само когато представят и трите в определения ред, ще се постигне желаното въздействие. Веднага спри лондонските представления. Не съм съгласен на такова своеволие!

— Не съм съгласен! — казва високомерно Тито. — Успехът на Мантията и Джани Скики в Лондон е огромен.

— Но щом аз искам!... Все пак аз съм авторът?

— Изслушай ме една минута. Ужасно си нервен. Със секундомер в ръка измерих времетраенето на трите опери:

Мантията продължава петдесет и две минути, Сестра Анджелика — петдесет и пет минути, Джани Скики — петдесет минути. Слушателят не може да издържи толкова. Така че ще изпуснат онази, която най-малко им харесва.

— Вземи си бележка, че смятам Сестра Анджелика за най-хубавото си произведение.

— Вярвам ти. Но това е твоето лично мнение или по-скоро лиризмът ти. Навсякъде, където представиха il Trittico, от трите, Джани Скики пожъна най-голям успех, Сестра Анджелика — най-малкия.

— А във Виена! — протестира Пучини.

— Виена беше единственото изключение. А и критиките навсякъде...

— Не ме интересуват критиките. Никога не са ме интересували.

— Погледни тук, ето парижката телеграма „Мантията пожъна голям успех, Сестра Анджелика — добър, а Джани Скики — огромен“.

— Защото в Париж Джани Скики пее Марку, който е и отличен артист — все още се защитава Пучини. Но Тито Рикорди не отстъпва.

— Не бъди толкова упорит, Джакомо. Трябва да разбереш, че три часа игра е много. Заедно с антрактите прави четири часа. Освен това има и друго нещо, за което трябва да помислиш: протестантските страни: Англия, Германия, няма да гледат с удоволствие тази опера за монахиня...

— Мразя всякакво религиозно пристрастие!...

— Фактите винаги си остават факти: трябва да се имат пред вид.

Накрая победи Тито, макар и трудно. Когато Пучини се успокои, той попита:

— А какво мислиш, каква ще бъде следващата ти опера?... Имаш ли вече някакъв план?

Замислен, Пучини гледаше пушека от цигарата си.

— Не зная още — каза той. — Имам три теми... не зная коя да избира: Кръстоносният поход на децата... Веселата душа... или онази кръвожадна дъщеря на китайския император, Турандот... Но която и да напиша, тя ще бъде лебедовата ми песен.

— Не се шегувай.

— Болен съм.

[1] Луиджи Илика почина след войната от холера във Венеция. — Б.а. ↑

[2] Вж. Marotti, Guido, Ferruccio Pagni, Giacomo Puccini intimo. — Б.а. ↑

[3] Истинската премиера се състоя в Ню Йорк три седмици порано. — Б.а. ↑

[4] Бениамино Джили го изпълняваше с изключително майсторство. — Б.а. ↑

[5] Добре ли беше, Джакомо? Харесах ли ти? (нем.). — Б.пр. ↑

ЧЕТВЪРТА ЧАСТ
БРЮКСЕЛ

1

*Останал без другари, потънах в самота —
и музиката даже не радва ме в света.*

*Напредва с тихи стъпки блаженият покой,
честит ще ме направи най-сетне вече той.*

*Животът ми е мъка и станах аз страхлив,
а все твърдят за мене, че много съм щастлив!*

*Големите успехи, ликуване, любов
навеки отлетяха, за края съм готов.*

*Тук всичко става нищо. Животът си тече,
неусетно отминава, към гроба ме влече.*

*... Победата те следва, догде си още млад —
от нищо се не плашиш, душевно си богат...*

*Аз влача се прегърбен, тежи ми старостта,
пред мене зее бездна и дебне ме смъртта.^[1]*

Стихотворението написа Джакомо Пучини.

С това неутешимо, мрачно настроение Пучини започна да композира Турандот. Защото все пак се спря на Турандот. Прекрасната, жестока китайска императорска дъщеря грабна Пучини, както грабваше всички: никога не пускаше никого на свобода.

И, разбира се, Адамино, Джузепе Адами, не би могъл да бъде друг. Този мил, весел и безкрайно талантлив млад поет просто омагьоса Пучини. Написа му вече три либрета, три отлични либрета: Мантията, Лястовичката и Веселата душа. А досега едва ли имаше

някаква полза от това. Трябва да бъде обезщетен. Ако Джакомо и този път проявеше суеверие нямаше да възложи либретото на Адами.

Адами помоли Пучини да включат в работата на Турандот приятеля му, талантливия поет Ренато Симони, който беше прекарал дълго време в Далечния Изток и в Китай. Пучини с удоволствие се съгласи. И обикна кроткия Симони, както Адами. Понякога едва ли не изпитваше чувството, че е получил обратно от съдбата Илика и Джакоза. Само че не можеше да се кара така хубаво с Адами, както с Илика, и Адами далеч не беше толкова бърз и с толкова много идеи. Джузепе Адами беше много зает човек: пишеше собствени пиеси, редактираше вестник, имаше златна съпруга и очарователно дете.

— Единственият ти недостатък е — каза му през смях Пучини, — че не си стар ерген като Илика.

Валеше проливен дъжд. Планините пушеха. Облаци се носеха над езерото. Пучини извика Адами и Симони. Не дойдоха, не можеха да дойдат.

Турандот, императорската дъщеря — вече само нея вижда. Но щем в съня си, когато просто се наркотизираше с приспивателните средства, я виждаше да се появява на балкона със снежнобяло лице, обсипана с диаманти, поглежда го, усмихва му се, сякаш му дава знак, че трябва да върви, в ръка с пръчицата за гонга — някой хваща ръката му, моли му се... „не плачи, малка Лиу... не плачи, малка Дория...“ — двете лица се сляха пред него... а сломеният, стар Тимур беше Сор Джули и самият той, пленен от любов, с тържествуваща сила удря по блестящия гонг, самият той беше Калаф. Това се повтаряше всяка нощ. „Така иска Турандот... Така иска Турандот!“ — чуваше непрекъснато някакъв глас.

Едва говореше, почти онемя, дори не канеше и приятели, рядко сядаше в лодката, почти не ходеше на лов, макар че беше много обикнал Нике, ловеца. Стана тих, тъжен човек. И отслабна много, Елвира не забелязваше това, защото и тя самата беше болна, астмата ѝ ставаше все по-тежка. Но Тонио го забеляза: изпитателно и с безпокойство наблюдаваше баща си. Предпазливо го разпитваше за здравето му.

— Остарях — махна с ръка Пучини. — Това е най-тежката болест, телесна и душевна. Много години вече се натрупаха върху гърба ми.

Докато да пристигнат либретистите, текстът на първото действие беше готов. Поспориха само за тримата министри Пинг, Панг и Понг, в очите на Пучини те бяха само „символични фигури“. Обясни им, че му трябват, за да изкаже чрез тях философията си. Адами и Симони изпадаха от една изненада в друга: най-съвършена театрална техника и най-издържана поезия. (Двете не се изключват, често казваше Пучини, като се смееше.) Дори и една от ариите вече беше написал — една чудесна ария: „Не плачи, малка Лиу...“ И хор, колко много хор, което е съвсем необичайно за него. Това е нов път, съвсем нов.

Двамата му сътрудници скоро си заминаха — и двамата бяха много заети. А сирените виеха и машините бучеха.

Наближаваше един чуден юбилей: Манон Леско навършваше тридесет години. Господи боже!... Сякаш беше вчера. С Адами се заеха и изгладиха цялата опера — нямаше по-съвестен артист от него. Два театъра се готвеха за тридесетгодишния юбилей на Манон Леско: миланската Скала и виенският оперен театър.

Върви, ангеле мой — пращаше го Елвира, защото все пак и тя имаше някакво лошо предчувствие.

С какво различно чувство тръгна сега Пучини за Милано и Виена. Милано, който обичаше повече от всички градове, Милано, който го откри и направи прочут, Милано, очарователният град на младежката му любов, вълшебният Милано на Галерията, да, същият този Милано по-късно се отрече от него и опозори най-милата му рожба Мадам Бъттерфлай. Виена го приемаше винаги с усмивка и обич. И сега Виена разбра Сестра Анджелика. Той прие и двете покани: отиде в Милано и във Виена. Помири се с Милано и благодари на Виена за многото добрина. Когато човек остарее, трябва да бъде добре с всички.

А вилата във Виареджо вече ги чакаше обзаведена, напълно готова. Не беше така лесно да се разделят с Торе дел Лаго след един цял живот! Елвира ще се премести, докато той отсъства: така ще бъде по-добре, няма да му е толкова мъчно.

В Милано Скала посреща маестрото в празнична украса. Артуро Тосканини, великият Тосканини, най-верният, най-доброжелателният приятел застава на диригентския подиум. Наистина вълшебство върши този човек! След няколко седмици развълнуван, объркан Пучини споделя с един свой приятел:

— Не можеш да си представиш колко съвършен беше Артуро! В третото действие ме накара да плача. Не зная какво го свързваше толкова с оркестъра и певците, но това действие никога още не са играли с толкова чувство, с толкова болка. За няколко минути премина пред мен целият ми живот: Вакало, Торе дел Лаго, когато композирах Манон Леско... Тридесет години!... Моят живот на артист! Да си призная, разплаках се. Болеше ме сърцето: премина... В антракта така силно стиснах ръката на Тосканини, че трябва да е почувствувал колко безкрайно съм му благодарен...

И всичко друго беше хубаво. Букетите от розови карамфили по первазите на ложите бяха по-големи, отколкото някога, и по-прелестните рамене на жените също така блестеше пудрата, както преди тридесет години. Тук нищо не беше се променило. Ако се изкачеше на Олимп и прехванеше през кръста малката разпоредителка, дали би търпяла безмълвно и би ли го приела в прегръдките си през нощта? Не, би протестирала, а може би щеше да повика и полицаи. Това се беше променило. Нищо друго.

Успехът беше огромен: целият салон, станал на крака, ръкопляскаше. На кого е необходимо вече това? Трябвало е да създаде голямо произведение, вечно. Само това е важно. Не ръкопляскането.

Банкетът в Кова беше изключителен. Няколкостотин души — всички знаменитости на града. (Колко пъти беше стоял пред Кова гладен, зънещ от студ, вперил жадни очи във витрината с предизвикателните блюда! Ако тогава беше дръзнал да влезе тук с дрипавия си кафяв костюм, оберкелнерът би го изхвърлил. Животът е комедия!) Кметът произнесе тържествената си поздравителна реч, говори за благодарността, щастието на Милано, после направи анализ на величието на Пучини. Пучини срамежливо наведе глава: — ужасни са тези надуты похвали! Чувствува, че трябва да му отговори. Казва няколко думи, но, разбира се, само така, седнал:

— Тридесет години изминаха, докато най-после успях да завладея Милано. Толкова дълго време не съм ухажвал никого.

Хората се засмяха. Само няколко от добрите му приятели почувствуваха колко е огорчен Пучини. Едва ли не отчаян.

Пучини се разходи и до бар Аида. Но само надникна през прозореца. Не слезе по стълбата, не смееше да слезе. Защо да смути младите? Вече не е за тях. Предпочете да отиде на кино — сам. Той

обича киното. Обича джаза. Обича танца. Обича младежта. Обича любовта: любовта на другите. Купи си нещо, на което се радва повече, отколкото на автомобилите и моторниците (а каква прекрасна моторница получи напоследък от Карузо!), купи си едно чудно радио. Какво прекрасно изобретение!

Получава телеграма от Брюксел: канят го да присъствува на юбилея на Мадам Бътерфлай. Приема поканата. Обича Брюксел. Винаги го е обичал. Приятен е, има чар. Разбира се, не е Париж: не е толкова красив, толкова вълнуващ, но е по-успокояващ, чувства го по-близък. Сградата на общината е много красива. А и оперният му театър е великолепен. Има и една малка гостилница, в тиха, затънтена малка уличка Глоб. Няма друга такава като нея. Как се казваше онова момиче?... Значи, Брюксел преди Виена. Представлението на Мадам Бътерфлай е изненадващо хубаво. Мадам Бътерфлай е млада, такава, каквато беше Розина, едва ли не още дете. Дори не влезе при нея в гримьорната ѝ. Не!

В едно ясно зимно утро се разхождаше сам из града, безцелно, както обичаше. Върви по една широка алея, разглежда къщите. На фасадата на една грамадна сграда чете: Institut de la Couronne^[2].

Какво може да е това? Някакво държавно учреждение ли?

На 1 ноември 1923 година пристига във Виена: радва се на приятелите си. Радва се на Мария Йерица, на блясъка ѝ, на Лоте Леман, на вживяването ѝ, на Ференц Лехар, на веселостта му. Радва се и на изключителния успех на Манон Леско. В очите му се появяват сълзи, когато се прощава с Виена. Този град винаги му е бил верен.

В къщи си е — наистина ли е в къщи? Къде е неговият дом? Тук, във Виареджо, в тази нова сграда не може да работи: стените, мебелите, предметите не го познават, не го обичат, не му помагат. Почти всеки ден ходи у дома, в Торе дел Лаго, въпреки големия шум — при Нике, при кучетата си, при скорците. И, разбира се, преди всичко при езерото.

Вечер сяда пред голямото си радио. Върти копчетата: Бохеми... Бътерфлай... Тоска... Манон Леско... навсякъде по света. Забележително! Неговата музика грабва милиони сърца... неговата любов шестува. Горд ли е? Щастлив ли е? На един лист хартия пише, а може би не знае и какво: Изкачих се на върха, но не намерих убежище в голата и пуста висота на славата.

Заведи ме, о провидение, при толкова лесно изчезващата светлина, в тихата долина на спокойствието, където със златна мъдрост мога да видя жътвата на зрелия живот...

Сега е най-влюбен. Не в Турандот, а в Лиу. Така нежно още не беше обичал никого както малката Лиу. Самопожертвувателната жена. Онази, която жертвува и живота си за щастието на любимия. Той създаде на сцената този женски тип: Манон, Мими, Бъттерфлай, Мини, Анджелика, Лиу... Неговите героини не вършат подвизи, не носят каски, разкошни дрехи, блестящи бижута — ходят в дрипи, слугини, просякини. Не са горди, отдават се на мъжа, за да го направят щастлив. После изчезват от живота му или въобще от живота, когато потрябва, за да не му бъдат в тежест. Има ли такива жени? Има. Пучини познаваше такива жени, и то не една. „Je ne suis qu'une petite chose“^[3], каза му веднъж едно парижко момиче, по-мили думи никой никога не му беше казал.

Но напразно пише, моли и се оплаква, Адами и Симони не идват. Забравиха ли го? Не заслужава ли вече да се занимават с него, прилича ли на парцал, хвърлен в сметта, за плъховете ли е, за червеите, и за нищо друго?

Пише на Адами следното:

Торе дел Лаго, 11 часа и 20 минути през нощта

Поставям ръцете си на пианото и те се изцапват от праха! Върху бюрото ми се трупат безброй писма, но от музика няма и следа. Музика? Колко безполезно нещо е тя!

Как да композирам музика, когато нямам либрето? Голяма е грешката ми, че само когато виждам моите живи кукли да се движат по сцената, само тогава мога да композирам музика. Ако бях симфоничен композитор щях да пленя публиката. Но така? Отдавна съм дошъл на света, ужасно отдавна, може би има вече и сто години... а господ ме досегна с малкия си пръст и ми каза: „Пиши за театъра. Запомни добре: единствено само за театър!“ И аз приех най-висшата заповед.

Ако бях белязан за някаква друга професия, може би сега не бих седял със скръстени ръце, без най-важния

материал. Ох, вие, които ме поощряват за работа и в същото време самите вършите друго: единият прави филми, другият — комедия, този съчинява стихове, онзи фабрикува статии, само не ви идва наум, че тук седи един човек, на когото под краката гори земята, която всеки момент може да се разтвори и да го погълне както при земетресение. Не би ли било много по-умно вместо тези мили писма да получа едно действие за блестящата със скъпоценни камъни императорска дъщеря? Бих си възвърнал спокойствието увереността, а от пианото ще изчезне прахът, толкова много бих удрял, а върху бюрото ми ще се търкалят цял куп гъсто написана нотна хартия! Вие, живеещите в града, помислете малко по-сериозно за онзи мъж, когото очакването ще погуби тук, в провинцията. Имам нужда не само от първото действие, а и от третото действие, защото ако получа третото, тогава вече и второто е готово...

Напразно Джакомо Пучини пише такива писма на Джузепе Адами от пролетта на 1920 до есента на 1924 година. Той чувства, че трябва да бърза: единствен само той.

Но въпреки това Пучини не губеше времето си, макар че либретистите му бяха немарливи. Непрекъснато поправяше първото действие на Турандот, по някой акорд, по някоя нота: трябва да бъде съвършено! Чувствуваше, че никога не е писал по-завършено, по-грижливо изградено, с по-силно напрежение действие.

Щеше да бъде щастлив, свръхчовешки щастлив, ако въобще можеше да бъде щастлив.

И сяда сам над въведението към второ действие: оплакването *a la commedia del'arte* на тримата министри, Пинг, Панг и Понг: „Да се ловува на брега на езерото.“ Философия? Докато човек стане философ, вече с единия си крак е в гроба. Какво би казал Сор Джули, ако видеше тъпчещата на едно място, без действие сцена, където трима дърти китайски мъдреци философствуват цяла вечност? А какво щеше да каже той самият на тридесетгодишна възраст?

Проучи най-съвестно китайската музика и китайския фолклор. И китайците бяха също така любезни към него, както по онова време японците. Пекин, чудният Пекин — Симони много му беше разказвал за него, — изпрати всичко, каквото можеше. Дори и различни стари инструменти, Пучини ги включи в оркестъра.

Но радиото изключи и във Виареджо, и в Торе дел Лаго, не искаше да чува друга музика освен музиката на Турандот: китайската императорска дъщеря беше деспотична — не търпеше никого до себе си.

В действителност Пучини странствуваше, дори две седмици не можеше да се задържи на едно място: Торе дел Лаго — Виареджо — Марема: вземаше със себе си само верния Нике и двете си кучета, Скики и Горо. Понякога ходеше на лов, това беше единствената му почивка и развлечение.

Имаше много голяма разлика между отдавна изминалите времена и сега — не само че тогава беше млад, а сега стар, имаше друга, по-голяма разлика, тогава, по времето на Бохеми, цялото село работеше с него, с него мечтаеше, с него се надяваше, всички сърца туптяха с неговото, всеки техен нерв трептеше с него, всяко ухо следеше неговата музика, а сега работи сам, сам като крагуй с гола шия на върха на някое оголяло дърво. Всички го отбягваха. С него не живееше никой освен Турандот и Лиу. Турандот настоява, заповядва, Лиу го моли, заклина го да работи. А зад тях стои дългият като върлина палач с покритото си лице, с меч, подобен на коса, готов за работа. Пропъждат младия персийски княз...^[4]

Кашля непрекъснато. Вече не може и да спи. Няма такова приспивателно, което да го приспи. Седи в кревата си, така прекарва до сутринта. Кашля и пуши в тъмнината. Безмилостно го боли гърлото. Смее се като някое немирно момче, защото ядосва, отчайва лекарите си. Какво казват за него лекарите? Нищо. Нищо особено. Само добро. (Тонио е мил, в резултат на настоятелните му молби най-после Пучини отиде с него при един известен интернист в Милано и при един флорентински професор ларинголог. И те казаха същото, каквото домашният му лекар, във Виареджо). Да, само добро: физиката му е изключителна, чудно сърце, незначителна захар, луди нерви, слабо разширение на белите дробове от кашлянето, многото цигари причиняват кашлицата, а кашлицата — болките в гърлото. Няма му

нищо. Всичките страдания се дължат на истерия: когато няма работа, умира, когато има работа, подмладява се. И, разбира се, безчовечно многото успокоителни, приспивателни... И нервите му затова са толкова чувствителни, от наркотиците, затова се разплаква така лесно. (Ако знаеха тези славни професори, мисли си Пучини, какво е това композиране, творене, и че той оплаква малката Лиу, която трябва да убие! Ако им разкажеше, навярно биха му се изсмели и отново споменали истерията!)

Той не беше решил окончателно триактна или само двуактна опера да бъде Турандот. Но през една безсънна нощ в него прозвуча голямата ария на тенора: В Пекин никой не спи... Сега вече знаеше, че с нея трябва да започне третото действие и че това трето действие е съставено от две части, едната свършва със смъртта на Лиу, а другата с любовния изблик на Турандот, започва с онзи непрекъснато нехаресван дует. „Този любовен изблик — пише на Адами — да падне като светец метеор върху крещящата човешка тълпа, която с напрегнати нерви, екзалтирана, поглъща флуида на любовта... С кристална канюл ще изсмуча мозъка си, за да напълня с фосфор мелодиите си. И всичко това за теб, за вас, за народа, за света!“ Често казва на приятелите си: „Този финал трябва да се издигне до небето, оркестърът трябва да ликува!“

Безмилостно тъжен е животът на артиста: живее в непрекъснат трепет, във възторг сред хора без трепет и възторзи. Никой не може да поеме темпото му, още по-малко фантазията му. Мислят го за налудничав, защото може да се въодушевява. Откровението му вземат за игра, кокетирание. Турандот живее, Лиу живее, Калаф живее, непрекъснато ги вижда, разговаря с тях, по-близки са за него, отколкото реалните, живите му приятели — това не му вярват. Някога Турандот наистина е живяла и умряла както всички хора. После дойде прекрасният Гоци и възкреси умрялата Турандот. За трети път гениалният Шилер изрови от гроба императорската дъщеря. За четвърти път Бацини я съживи. А той, Пучини, сега за пети път вдъхва душа на Турандот, за да живее вечно.

Четири ужасни години: четири безчовечно ужасни години! Четири години продължава отчаяната борба между Пучини и либретистите — между Пучини и времето, между Пучини и смъртта. Ако човек помести тук онези няколкостотин писма, които Пучини писа

на либретистите и приятелите си за своите мъки, би могло да се издаде отделна книга, най-болезнената, която някога човек е чел. Пучини се унижава пред младите си сътрудници: оплаква се, плаче, моли се, любезничи и ласкае, само за да ги накара да започнат работа, да довършат либретото, за да може да работи. Но те не му обръщат сериозно внимание; Пучини прекалява, Пучини е нервен, Пучини е екзалтиран. Но той, Пучини, знае, че се състезава със смъртта, каквото и да му казват любезните лекари, и че няма да има време да напише шедьовъра. Ще го занесе със себе си в гроба. Това е ужасно. Това е грях.

— Искам да напиша опера за любовта, живота, смъртта, която да потресе и грабне цялото човечество — обяснява на Адами и Симони в Милано. — Искам да изпея цялата си мъка, вдъхновение и философия. Разберете ме, сега искам да напиша най-великата опера: безсмъртието!... Търся думи и мелодии, които ще се понесат към небето. Но моля да ми напишете пиеса, истинска, пленителна, потресаваща...

Не са ли екзалтирани, малко прекалени тези думи? Адами и Симони знаят, че Пучини, когото обожават — цяла Италия го знае — е най-капризният, най-нетърпеливият, най-взискателният човек.

— Искам съвършеното, недостижимото! Само затова заслужава... — постоянно ги подканя. — Работете, работете!... Не бъдете мързеливи. Смъртно ще ме измъчите, ще ме убие с мудността си! Не мога да ви чакам, разберете: нямам време!

В устата му е вечната цигара. А гласът му става все по-пресипнал, когато говори, непрекъснато се хваща за гърлото, а лицето му се изкривява в болезнена гримаса.

Ако тези хора ме карат още да чакам — пише в огорчението си на една своя приятелка, — трябва да ги помоля да поставят писалката, хартията и мастилото на гроба ми...

Простудява се и вдига висока температура. Съмнява се за пневмония. „Дано излезе пневмония — пише той, — за да свърши моят съсипан, глупав живот...“

Чудни съвети и указания дава на Адами: промяната на Турандот да бъде очебийна. Любовта ѝ трябва да избухне бурно и *сogam ropulo* (публично)!...

Но той има и изпълнени с вяра дни, обикновено, когато настъпи пролетта. Пише на Сибил: „Турандот“ започва да придобива великолепна форма и, както виждам, ще получи неочаквано добро либрето. Скоро започвам работа...

В същото време пише и на Адами: „Ще напишем оригинална, а може би и недостижимо хубава опера... Само вие да не заспите отново, скъпи мои поети...“

Тежка е задачата на близките му, особено на Елвира, която самата е болна и от собствената си болест не вижда болестта на съпруга си. Всяка дума на Пучини е изпълнена със страст, но нали винаги е бил такъв, през целия си живот, това е изключителното в него. А сутрин разтреперан разказва на Елвира чудните си видения. И това беше винаги така. Пучини е не само артист, но и човек с повишена чувствителност. Само когато се намира в транс, може да работи. Ще остане вечно дете, разпуснат, необуздан, трябва да се обуздае, да се укроти. Това най-добре го прави Тонио с милото си, тихо спокойствие, той е пълна противоположност на баща си и все пак него обича най-много на света. Когато разговарят двамата, се създава впечатление, че Пучини е бунтуващото се дете, а Тонио е разсъдливият, мъдър баща.

— Ще умра, Тонио — казва често на сина си. — Турандот, тази убийца, тази китайска императорска дъщеря и на мен не иска да се предаде и мен ще убие. Няма да мога да завърша произведението си.

— Ти си двадесетгодишен, татко! По-млад изглеждаш, откогато и да било! Само не се измъчвай толкова много... не си въобразявай!

Пучини погледна с болезнена усмивка сина си.

— Знаете ли вие, какво значи човек да е творец! — махва с ръка и горчивата черта се връзва по-дълбоко в края на устата му.

Това е творческа треска, родилни болки, мислят си Елвира, Тонио и Фоска, която винаги, когато може, идва в къщи при майка си и при нейния „babbo“, когото обича извънредно силно и сега. В такъв момент къщата блести от нейната младост, красота и Пучини е щастлив. Винаги красотата го прави щастлив.

Но Фоска отново си отива, лятото преминава, дъждът се лее и облаците се влачат по оловносивото небе. Пучини отново започва обидната борба с либретистите си:

В гроба ли искате да ме вкарате? На смърт ли ме осъдихте? Забравихте ли за мен?... Очаквам вашия ръкопис, както влюбеното момиче писмото от любимия си. Ще умра от чакане. Искам да работя.

... Толкова много меланхолия нося на гърба си, колкото да се напълни един голям чувал. Може би нямам причини за това. Но аз съм такъв, такива са всички хора, които имат сърце...

Страхувам се, че Турандот никога няма да бъде завършена. Така не може да се работи. Когато отслабва треската на вдъхновението, рано или късно съвсем ще премине, а без треска не може да се твори, защото самото творчество е един вид болест, извънредно душевно състояние, всеки нерв, всяка клетка се възбужда... и така нататък *in aeternum*...

Отново смърт, два смъртни случая едновременно. В Лука и в Неапол. Най-възрастната му сестра Отилия и Енрико Карузо. Внезапно. Вчера бяха още тук, говориха, шегуваха се, а днес вече ги няма. Отилия... вижда милото ѝ лице, как с чанта в ръка много сериозно отива на училище, и Енрико Карузо, този недостижим певец, с когото заедно води голяма битка: неизказано добър беше в Момичето от златния Запад. Спореха много, дори се скараха няколко пъти, но винаги се помиряваха, с братска обич. И него го измъчиха враговете му, защото се издигна с една глава над тях. Изправиха го на позорната скамейка, искаха да го хвърлят в затвора. Колко по-просто би било за посредствените хора да издадат закон, според който всички таланти хора още като деца да се умъртвяват!

Пучини е огорчен... Той, който се радваше винаги на всичко, сега не може да се радва на нищо, скарал се е с целия свят. Пише едно след друго тъжни писма:

Преминава всичко, което беше хубаво, дори и Торе дел Лаго, всичко, абсолютно всичко... Боли ме устата, а и настроението ми е тъжно, напуска ме вярата, животът ми

тежи, на този свят вече нищо не ми харесва... Напълно съм съкрушен. Изглежда, че съм загубил само увереността си. Работата ми ме ужасява и никъде не намирам нищо добро... Стар съм, това е жестоката действителност, което е много тежко, особено за един артист... Сърдя се на целия свят. Бих желал да отлетя другаде, но съвсем сам...

Просто невероятно е, че никой не е обърнал внимание на тези неутешими писма, нито Адами, нито Симони, нито Сибил, дори Дон Паникели, никой не е помислил, че тази пълна душевна съкрушеност има тежки физически причини. Артистично настроение, неврастения, депресия във връзка с работата, и с това въпросът бил ликвидиран. Истериичният артист дори се представя за агонизиращ, усмихват се снизходително добре охранените еснафи.

Най-последно! Второто действие е тук. Тичешком отива в кулата в Марема, за да не го смущава никой. Лошо е. Безнадеждно лошо. Не е театър. Не е поезия.

Живият и добър театър е много трудно нещо!... Изпратеното не е хубаво, не това чаках от вас. Театърът има строги закони: сцената изисква напрежение. Пиесата трябва да има интрига, да бъде интересна, забавна и трогателна. За това мислете, когато пишете, много ви моля. Моля да напишете ликуващи, блестящи стихове. Тези са хубави, но са с неопределен характер, равнодушни...

Какво да прави? Друго ли либрето да търси? Форцано!... Той е единственият, който би могъл да му помогне. Но би обидил смъртно Адами и Симони. И без това са обидени, бедните. Вдигна се шум, че Пучини не е доволен от либретото на Турандот, дори за това писаха вестниците. Неприятно. Сега има опасност обидените либретисти да скъсат с него. А китайската госпожица настоява да продължи работата. Вече не би могъл да живее без малката Лиу.

Помиряват се. Отново написаното второ действие е хубаво (трите въпроса написа Пучини. По-хубаво от Шилер!) Колко много загубено време щеше да спести Пучини, ако сам беше написал цялото либрето!

Вече мисли за третото действие. Поверявам малката Лиу на вашите сърца! — пише на Адами. Идва му отлична идея за третото

действие. Турандот узнава името на Калаф, но сега той самият го отрича и на въпроса на съдиите отговаря: „Не го познавам! Не зная кой е!“ (След смъртта на Пучини не го написаха точно така. Жалко! Жалко, че не следваха оригиналния план на Пучини и със смъртта на Лиу не прекъснаха третото действие.)

През това време и оркестрацията на първото действие беше напълно готова. Пучини покани в Торе дел Лаго четиримата си приятели: Алфано, Клаузети, Тито Рикорди и младия журналист Арнолдо Фракароли, който винаги пишеше с възторг за Пучини, и им изсвири и изпя първото действие на Турандот. За този един час пресипналият глас на Пучини по чуден начин се оправи. Въздействието е огромно.

— Това действие е свършено! — каза Тито Рикорди.

Очите на Пучини се изпълниха със сълзи. Изпи една чаша вино.

— Франко — каза на Алфано, — ако умра, преди да завърша Турандот, както Бойто умря посред работата на Нерон, завърши операта вместо мен.

— Ах...

— Сериозно ти говоря, съвсем сериозно. Направил съм схемата на цялата опера, докрай, и музиката, и текста. Липсва само обработката. Използвай само моята музика, не пиши нова към нея, нито един такт, нито една дума, моля те.

— Как бих смял да посегна към нея...

— Аз ти имам доверие. Това е желанието ми. И завещанието ми — добави усмихнат. — После се обърна към Тито Рикорди. — Уреди така, че Артуро Тосканини да я дирижира в Скала.

През това време Пучини имаше и добри дни. Особено през лятото, когато времето беше хубаво и грееше слънце. Понякога ходеше дори и на лов. Скики и Горо, двете му ловни кучета, го гледаха с умоляващите си предани очи дотогава, докато накрая Пучини се засмя, влезе в къщи и взе пушката си. Кучетата подскачаха и джафкаха. Спуснаха се като стрела към моторницата на Карузо и скочиха в нея. Устата и на верния Нике се разтегна до ушите, толкова много се зарадва. Той се зарадва не толкова на лова, колкото на това, че „маестро отново е старият“.

Чудни бяха тези промени у Пучини: за един ден можеше да се подмлади или състари с двадесет години: веднъж беше на четиридесет

години, друг път на сто. По време на бръсненето се погледна в огледалото и видя маската на смъртта...

Често пътуваше. Посети Болоня, Рим, където гледа докрай новата постановка на Манон Леско.

Все още беше щастлив, когато вечеряше с някое момиче с нежно лице в затънтена кръчма. Беше красив мъж, завладяващ, пламъкът в очите му беше по-силен, откогато и да било.

Но настъпи една дъждовна седмица и отчаянието го нападна отново.

Адамино, какво става с вас? Изоставихте ли ме, братя, с Турандот? Дръжте се с мен малко по-нежно, по-мило, толкова ми е нужно това, за да джафкам като някое благодарно куче... Настроението ми е адско, може би не се чувствавам добре, закъсах с работата и имам нужда от някого, който да ми вдъхне кураж и да ме разбере. Защо не дойдете тук за няколко дена? Ще ви изсвирия това, което съм композирал, а вие ще ми кажете да го скъсам или не. Понякога всичко ми харесва, друг път нищо... Вчера бях изпаднал в отчаяние... Започна да ме обхваща неврастенията...

Пише на Сибил в Лондон:

... Тук всичко около мен е хубаво... но сега вече наистина съм стар човек, нищо не ме интересува! Работя, но... и това не ми доставя никаква радост. Най-последно получих третото действие на Турандот... Настроението ми е черно. От време на време работя по малко или изобщо не работя. Тази безобразна Турандот ме ужасява, няма да я завърша... Никой не може да ми помогне...

А на Адами, когото много обича, между другото пише:

„Кажми, защо... защо вече не ме обичаш?... Какво съм направил?... Краят ми ли е настъпил?... На смърт ли сте ме осъдили?... Забвение ли ще покрие Турандот Защо двамата се криете в сянка?! Не съм заслужил това

отношение от ваша страна!... Заключителният дует трябва да бъде най-хубавият...”

Получава писмо от Виена, от Мария Йерица, и отново е весел и млад. Сяда в новата си осемцилиндрова Ланчия и през Бренерския проход и Залцбург отива във Виена. Весел и усмихнат. Кой би посмял да твърди, че Пучини е стар и болен?

Виена е град на радостта. Йерица е очарователна в Тоска. В Бохеми Зелма Курц и Пикавер също са добри. И всички са толкова мили тук, във Виена.

Но в къщи отново го нападат съмненията. Моли се, заклина Адами и Симони да му изпратят най-последните липсващите части и да дойдат при него, за да поработят заедно. Адамино поне понякога му отговаря, но Симони мълчи. (Когато пишеше на Илика, той веднага пристигаше с усмихнато лице, а когато „смъртно“ се скарваха, на другия ден се помиряваха отново. А имаше и идеи, и фантазия, и го обичаше.) Разбира се, сега Адами стана голям човек изведнъж, представиха една от комедиите му, *Piccola felicità*, Малката радост!

Трябваше да избяга отново от къщи, където и да е, само да не се разтакава без работа. Спомни си за Париж;. Ще поговори с прекрасния Брунелески за постановката, костюмите и декорите на Турандот. И поне ще види Париж още веднъж...

Когато се завърна, намери на масата си готовото либрето на Турандот. Зачете го жадно. Ужасно!

Не, не, не! — пише на Адами на 6 март 1923 година.
— Прегледах третото действие.

Така не може! Но може би или и без може би аз — съм онзи, който е невъзможен за вас!

Но и третото действие е невъзможно!

Не казвам, че сега ще ме убие отчаянието, но малко ми трябва, за да стигна до него.

... Скъпи мой Адамино, аз съм нещастен, смъртно тъжен, без настроение, стар, излишен и съкрушен човек. Какво да правя? Не зная. Най-умното е да легна да спя, тогава поне не си блъскам главата и не се измъчвам...

... Тук слънцето грее усмихнато, всичко цъфти, само в моята душа господствува мрак като в рог!...

През това време и радост огрява Пучини, и то много голяма радост. Написва най-голямата ария на второто действие на Турандот, най-тежката ария, която беше композирал в живота си! Тази ария му харесва, чувствава, че е създал нещо голямо, може би по-голямо от всичко досега. (Но кой ще я пее? Убийствено трудна е!) Само че трябва да се напише и големият любовен дует в третото действие, „преобразяването на жестоката Турандот“, и мощният финал, когато всички инструменти ликуват до небето... другото в общи линии е готово, а и за тези има точни бележки (само да може да се разчете какографията ми!), и обясни на Франко Алфано всичко до най-малката подробност. Във всяко негово писмо се повтарят две думи: дует!... финал!... за които той се молеше, закланеше...

Но все още енергията му беше много голяма, макар че все повече кашляше, просто вече не можеше да говори. Все още пътуваше и сам шофираше с най-сигурна ръка: отново заминава за Виена, Монте Карло (където отново купува моторната лодка, спечелила Grand Prix, която лети с четиридесет километра в час), после за Салсомаджоре, където лекува болното си гърло без всякакъв резултат.

На 1 септември 1924 година пише на Адами:

... Трябва да се бърза!... Тази болка в гърлото, която ме измъчва от март, сякаш иска да предизвика лош обрат.

На трети септември един автомобил спира пред вилата му във Виареджо: Артуро Тосканини слиза от него. По-голяма радост от тази не можеше да сполети Пучини. Прегръща Тосканини, дори не може да говори от радост. Бяха се малко поскарали заради някаква глупост. (Един-единствен такт в Момичето от златния Запад Тосканини дирижира в друг ритъм. Оттам дойде бедата.) „Сега вече ще мога да умра спокойно, помисли си щастлив Пучини, Артуро ще се грижи за китайската императорска дъщеря: Турандот ще живее вечно!“ Този ден беше работил до сутринта... композира предсмъртната ария на Лиу с

по-голямо вълнение, с по-голяма страст, откогато и да било през живота си. За това вече го инспирира смъртта, помисли си полусериозно, полушеговито.

Понякога се страхуваше от смъртта, понякога мислеше за себе си, че ще живее вечно. Сега беше щастлив, че видя Тосканини.

Тосканини не беше щастлив: потресе го ужасната кашлица на Пучини, състоянието му. За няколко месеца беше отслабнал с килограми. Гъстата му коса също беше оредяла. И някаква неописуема тъга покриваше лицето му.

— Тук ще спиш, у нас — радостен каза Пучини, — а след вечеря ще ти изсвирия и изпея цялата Турандот. Не я е чул още никой. Поне ще ми кажеш слаба работа ли е, или шедьовър!... Липсват само дуетът и финалът. Не мога да ги получа от Адами, от Симони...

Тосканини погледна изпитателно Пучини.

— Не те ли уморява пеенето?

— Вече е все едно — махна с ръка Пучини.

Никой в света не познаваше така Пучини, както Тосканини: беше дирижирал всичките му опери, познаваше всяка негова мисъл, всяко трепване на нервите му. Възхищаваше се от Пучини: Манон Леско и Бохеми — двете му големи опери на страстта и любовта. Момичето от златния Запад е прекрасна опера. Джани Скики — класическа весела опера. Но това, което сега чу, не очакваше, това изненада и него. Той, твърдят Тосканини, се разплака. И то неведнъж. Не каза нито дума, мълчаливо изпи кафето си. Едва когато Пучини удари и последния тон, каза смутено:

— Шедьовър. Стана безсмъртен!

— Станах безсмъртен и ще умра! — засмя се Пучини. — Слушай, искам да ти кажа нещо: ако не завърша операта си, накарай Алфано да я завърши. И само ти може да я дирижираш, никой друг, това вече уговорих, разбира се, в Скала.

— Ще завършиш операта си — прошепна Тосканини.

— Искам да я завърша, — каза Пучини и лицето му се изкриви, защото отново го налетя кашлицата, по-ужасна отвсякога.

[1] Прев. П. Лунгов. ↑

[2] Кралски институт (фр.). — Б.пр. ↑

[3] Аз съм само нещо незначително, (фр.). — Б.пр. ↑

[4] Една от потресаващите сцени в първото действие на Турандот, когато отвеждат на гилотината персийския княз. — Б.а. ↑

— Татко!... Татко!... — извика ужасен Тонио и разтърси баща си, който, изпаднал в безсъзнание, се беше отпуснал върху пианото.

— Нищо — каза Пучини, — зави ми се свят. Знаеш, остарявам. Това е отвратително. Противно.

Но с Тонио вече не можеше да се говори. Повика на консулт трима прочути професори от Милано, Флоренция и Болоня, един интернист, един специалист по ракови заболявания и един специалист по уши, нос и гърло; професорите Ториджани, Този и Градениго.

Прегледаха Пучини. После дълго се съвещаваха. Накрая извикаха Тонио.

— Баща ви има рак в гърлото — каза най-възрастният от тях. — За съжаление болестта толкова е напреднала, че се налага да се оперира гърлото или веднага да се облъчи с радий.

Тонио побледня.

— Може ли да се спаси баща ми?

— Според мен, да — каза Градениго, специалистът ларинголог, — ако действуваме веднага. Професор Леду в Брюксел с голям успех лекува рака в гърлото с радий. Поставя радиоактивни игли в тумора... всичко зависи от това, ще издържи ли сърцето лечението с радий.

— Сърцето изглежда добре — каза интернистът.

— Главният асистент на Леду, доктор Слюис, завърши в Болоня. Познавам го добре. Телеграфирайте му, ако обичате.

Известно време професорите спориха; операция на гърлото ли да бъде направена, или да се приложи лечение с радий, което значи да се направи оперативен отвор на гърлото (това не е сериозна операция и Пучини по време на лечението с радий ще диша през канюл). Тонио реши да започнат лечение с радий. Знаеше, че баща му не би могъл да понесе мизерното положение от операция на гърлото, дори и ако операцията излезе сполучлива.

Но преди да си заминат професорите, Пучини задържа симпатичния Градениго. Искаше да говори насаме с него. Пожела и Тонио да излезе от стаята.

— Господин професоре... работя върху една опера... по-хубава от всичко онова, което съм написал досега. Трябва да я завърша, нужно ми е да живея още шест седмици. Ще живея ли толкова?

Професорът отклони отговора:

— На първо време ще ви лекуват. После ще трябва да почивате, не бива да работите. Разбира се, и да пушите не бива...

Пучини се засмя тъжно:

— Ще работя и ще пуша. Трябва да завърша работата си.

— Аз съм за операцията^[1], маестро...

— Не съм съгласен да бъда опериран. Зная какво би последвало след това. Ужас, позор. Значи, имам рак в гърлото?

Професорът сведе глава.

— Извинете, господин професоре, че съм толкова безмилостен..., че ви поставям в такова неудобно положение: зная, че вие не бива да говорите. Синът ми, бедният, знае ли?

Професорът кимна с глава.

— А жена ми?

— Не.

— Никой друг ли не знае?

— Никой.

— Разберете ме, господин професоре, аз вече съм се простил с живота...

— Радият лесно може да ви спаси — прекъсна го Градениго.

— Но аз трябва да зная, непременно трябва да зная имам ли още шест седмици, за да завърша операта си?

— Според човешките „пресмятания“, имате.

— Благодаря. Това е важното. Само това. Благодаря ви за добрината.

Дори можа да се усмихне.

Пучини е силен, по-силен откогато и да било. Сега е най-силен, сега, когато стои очи срещу очи със смъртта.

Получава писмо от кмета на Лука: на 26 октомври 1924 година ще поставят паметна плоча на онази стара къща на виа Поджо, където се беше родил. Разбира се, очакват да отиде и маестрото, защото тържеството ще бъде пълно, ако и той вземе участие в него. „Паметна плоча се поставя само на мъртвите, смее се в себе си Пучини, изглежда, че вече ме смятат за умрял, авансират ми тази височайша

чест.“ Седи на официалната трибуна на празненството, уморен, тъжен, с наведена глава слуша безбройните хвалебствени речи: „Тук, в тази къща, се е родил най-големият син на нашия град...“ Тонио е също там с него. Заедно се връщат в къщи, в Торе дел Лаго. Пучини го гали по главата и му казва с безкрайна обич:

— Бих искал да ти изсвиря Турандот, синко...

И започва да свири и пее. Пее и кашля, често трябва да прекъсва свиренето. Тонио стои до баща си, облакътен на пианото, така го слуша и наблюдава. Неподозиращата нищо Елвира тайно ги фотографира. Фотографическият апарат никога не е увековечил две поизмъчени, страдалчески лица.

— Знаеш ли, Тонио, колко много се радвам на това пътуване до Брюксел? Винаги съм обичал този златен белгийски град. Ще видиш колко е приятен. А мен ме обичат там... Ще те заведе в една малка кръчма, в Глоб, така хубаво никъде не готвят...

— И аз много се радвам, татко, най-после ще бъдем заедно за малко...

— И особено се радвам, че с нас ще дойде и Карло Клаузети. Той беше любимецът на Сор Джули. И аз го обичам много.

Лъжеха се един друг, денонощно, непрекъснато. Разбира се, Джакомо, артистът, разбираше по-добре това, отколкото Тонио, инженерът. Отдавна Пучини не е бил в такова хубаво настроение и толкова мил. Елвира беше щастлива. Той се шегуваше с нея, караше я да се смее, беше безкрайно нежен.

Само кучетата не можа да излъже. Скики и Горо подвиха опашка, преданите им хубави очи бяха тъжни. Постоянно се въртяха около Пучини и ближеха ръцете му, когато ги достигаха.

А Пучини работи. Работи упорито, както никога в живота си. Оркестрира второто и третото действие и поправя, непрекъснато поправя текста и музиката. Нищо не се беше променило: поздрави го зората, беше изпил няколко литра кафе и изпушил сто цигари. Липсват още само дуетът и финалът: този финал трябва да ликува, триумфално, до небето, със самозабравило се ликуване на победоносната любов! Ще знае ли, ще разбере ли това Франко Алфано?

Внимава дори и за почерка си, за да бъде четлив. За пръв път в живота си. Странно: никога не помисли за смъртта. Само за „Турандот“, за нищо друго. Великолепна ще бъде Йерица!...

Какъв изряден и педант стана Пучини. Подреди бележките си върху тридесет и шест гъсто изписани нотни листа, номерира ги, постави ги в отделна папка, че „всеки да може да се ориентира в тях“.

— Ако се случи нещо с мен — каза на Тонио, — изпратете всичко на Артуро Тосканини...

Тръгнаха от Торе дел Лаго, Пучини искаше така. Трябва да се сбогува. Застана на брега на езерото, отправи поглед към отсрещната страна, към високите планини, покрити с борови гори, към мраморните скали, да, всичко това ще остане така за вечни времена. Кучетата скимтяха, ближеха ръцете му. „Те знаят онова, което аз не зная“ — помисли си Пучини. Погали ги и дълго гледа в очите им. Помисли и за скорците. Хвърли им цяла кутия червеи. После потърси Нике, прегърна го и го целуна.

— Тази къща поверявам на тебе... пази я, докато си жив...

Сега трябваше да покаже, че е в добро настроение, качи се при Елвира да се сбогува и с нея.

— След две-три седмици ще бъда отново тук... Ще ти донеса прекрасни дантели от Брюксел...

— Благодаря ти, ангеле мой. Пазете се...

До Милано отидоха с автомобил. Едва там към тях се присъедини Карло Клаузети. Тримата заеха отделно купе в директен вагон за Брюксел. Клаузети също знаеше истината.

Пучини веднага извади папката на Турандот, онези тридесет и шест листа с бележки, и непрекъснато работи, записваше, говореше, обясняваше, цял гореше в треска. И естествено непрекъснато пушеше.

— Не говори толкова, татко — молеше го Тонио. — По-хубаво е да почиваш...

— Ох, да почивам!...

Задуши го силна кашлица, постави на устата си носната кърпа: тя се напои с кръв. Кървенето, макар и да отслабна, не спираше.

— Колко е унижително, грозно и неприятно човек да е болен — пошепна Пучини. — Внимавайте, никой да не ме види! — После каза с горчив хумор: — Ето го прочутия, славен Пучини!...

Огледа се в огледалото:

— *Mia rovera faccia!*... Бедното ми лице! — повтаряше непрекъснато и погали измъченото си, слабо лице.

Избавление беше за тях, когато стигнаха в Брюксел.

Institut de la Couronne (Кралски институт). Или служебно: Institut Chirurgical (Хирургически институт) — Avenue de la Couronne.

Не беше толкова отдавна, когато здрав и весел Пучини случайно се беше озовал пред тази сграда.

Тонио също се настани в клиниката, в съседната стая.

Двамата лекари, Леду и Слюис, са любезни хора. Слюис свободно говори италиански.

— Ще ви излекуваме, маестро, бъдете спокоен — казва му на френски Леду, после бързо започва да говори за оперите на Пучини, възхищава се от Бътерфлай, Бохеми...

Пучини го поглежда. Разпитва го строго, както съдия обвиняемия:

— Колко дена имам още, господин професоре?... Нужни са ми двадесет дена. Трябва да завърша операта си.

Леду му казва с изкуствен лекарски смях:

— Вие ще напишете още много опери, за голяма радост на всички ни.

Всяка дума звучи фалшиво.

„Ако не бях музикант, ако няхмах толкова добър слух, ако не бях режисьор, ако не бях писател... ако не виждах през хората...“

Писа писмо на Адами:

Скъпи Адамино, стигнах дотук! Ето тук съм! Аз, нещастният клетник! Лекарите казват, че ще са ми нужни шест седмици... Това не съм заслужил...

А Турандот?

С обич...

Всяка сутрин първият въпрос на Пучини към доктор Слюис е:

— Колко ще живея още, господин професоре?

И работи, непрекъснато работи въпреки забраната. А трудно е да работи без цигари, ужасно трудно.

През първите дни не го безпокоят. Лекуват го само външно — наблюдения и изследвания: сърце, кръв, белия дроб, захарта. — Чудно, колко безупречно работи измъченото от работа, вълнения и цигари сърце! Захар има, но не е много. Физиката му е изключителна.

Лекарите се надяват. Пучини също се надява. А вече имаше моменти, когато беше загубил всяка надежда. „Какви часове!... Какви дни!... Готов съм на всичко“, пише на Адами.

— Помирих се със смъртта — казва на Клаузети. — Само да не отнасях толкова много музика със себе си!...

Спирането на цигарите се отразява толкова зле на нервите на Пучини, че лекарите накрая му разрешават да пуши по шест цигари на ден. Пучини е щастлив.

Но още по-щастлив е, когато в стаята му влиза Фоска. Пучини нежно обича Фоска, също като майка ѝ. И вярва в чудотворството на женската красота.

— Вяра, любов, красота... от това произлиза всичко. Няма друго в живота. Това беше философията на Пучини, а може би и изкуството му.

На 16 ноември Пучини обядва в ресторант с Тонио и Фоска, колкото и да е невероятно.

Сънят му също е доста добър. Кървенето на гърлото му спря. Продължаваше да работи, непрекъснато работеше. Постоянно скачаше от кревата, а трябваше да почива.

Понеделник, 24 ноември. Днес поставят радиоактивните игли в гърлото на Пучини. Туморът е на лошо място, трудно може да се достигне.

Когато го слагат на количката, за да го закарат в операционната, Пучини с уморена усмивка казва на Клаузети:

— След предсмъртната ария на Лиу моят приятел Тосканини ще почука с палката, за да спре оркестъра. И ще каже: „Тук почина маестрото!“

Три и половина часа работиха хирурзите, докато поставят радиоактивните игли в гърлото на Пучини. Измъчиха го ужасно, бяха принудени: можеха да приложат само местна упойка. Все пак за най-голяма изненада на лекарите, когато го закараха обратно в стаята, той сам слезе от количката и си легна в леглото без чужда помощ. И нито веднъж не простена, през трите и половина часа. Това ли е истерията на артистите!

Последваха три ужасни дни. (Лекарите казаха, че всичко зависи от тези три дни!) Широко разтворена уста, хранене с гумена тръбичка

през носа, дишане през канюл. Пучини поиска молив. На един лист написа думата: Позор.

Да говори, разбира се, не можеше. На малки бележки пишеше с нервна ръка, по-нечетливо, откогато и да било молбите си, оплакванията си. На отделни бележки беше написал ужасната драма на един борещ се със смъртта, вкопчил се за живота, ту отчаян, ту отново надяващ се безпомощен човек. „Вода!... Задушavam се!... Не мога да гълтам!... Радият сякаш вече действа!... Не вярвам!...“ На една такава бележка имаше четири капки кръв и означението на температурата: в 11,30 часа — 38,1... в 8 часа — 37,5.

После като че ли беше се случило очакваното чудо. Температурата му спадна. Сърцето отлично поради радия Пучини видимо се подобрява. Чете вестник! Професор Леду му разреши за малко, за обяд, да стане от кревата. Облича се елегантно, заради Фоска. Исква хайвер и шампанско.

— *Ruscini en sortira!* Пучини ще оздравее! — заявява решително белгийският професор. Нещо повече, издава официално комюнике, че Пучини е извън всякаква опасност.

Всички ликуват. Ликува Тонио, ликува Фоска, ликува Клаузети, ликуват и лекарите. Ликува целият свят!

Клаузети щастлив телеграфира в Милано на Тито Рикорди:

Според лекарите Пучини ще оздравее, сърцето работи великолепно...

Пучини шепнешком пита лекаря си:

— Още колко ще живея?... Нужни са ми още дванадесет работни дни...

Лекарите се усмихват. Той не вярва на усмивките им. В него нищо не се усмихва. Тъмнината все повече се шири...

Цигара!... Благодаря, господин професоре. Запушва с пръст отвора на канюла и така всмуква с удоволствие пушека в белия си дроб — шестнадесети Абдулах!...

С горчива насмешка шепне на Тонио и Фоска:

— Колко е странна съдбата: спасих Калаф, а сега Турандот ще убие мене вместо Калаф...

В щастието си Фоска пише писмо:

Обожаваният ни баща е спасен! Спасен! Разбираш ли какво значи това? Ужасно много е страдал, бедният. Но сега този ужасен режим свърши и вече трябва да понесе само скучния период на оздравяването. И вратът му вече не е подут вярно, че е само своя сянка, но...

Не можа да продължи, вика я баща ѝ. Обядваха сами тримата. Професор Леду разреши болният да стане за обяд.

Сега за пръв път Пучини се усмихна. Едната си ръка постави в ръката на Фоска, а другата в ръката на Тонио. Така им казва трогнат, тихо:

— Ricordatevi che vostra madre era una grande donna... (Спомняйте си, че майка ви беше голяма жена...) — Замисля се, гледа в далечината и продължава. — Мислех, че ще умра... Писах опери, колко незначителна работа е това, но все пак е нещо...

Навярно беше шест часа следобед, петък, 28 ноември. Тонио и Фоска бяха излезли за няколко минути от болничната стая и докато се върнат, Пучини в безсъзнание се беше отпуснал на фотьойла.

Успяха да върнат професор Леду от външната врата на клиниката. Той веднага извади радиоактивните игли от гърлото на Пучини, за да облекчи сърцето, но сърцето — това чудно сърце! — едва биеше. Нищо не можеше да се направи.

Нещастният професор Леду, който беше готов да даде живота си, за да спаси Пучини, бе напълно съкрушен. След няколко минути, на няколко крачки от клиниката, прегази смъртоносно едно младо момиче.

Вечерта в девет часа Клаузети телеграфира на Адами:

Настъпи тежка сърдечна слабост, страхуваме се от катастрофа, отчаяни сме.

Джакомо Пучини се бори със смъртта още една цяла нощ. Рано в зори дойде папският нунций и го благослови.

Тонио и Фоска седяха до леглото му. Пучини ги погледна, позна ги, дори се опита да се усмихне, посочи към папката, към онези тридесет и шест страници с бележки за Турандот. Насили се, искаше да каже нещо. Разбраха го какво казва; Поздравявам Елвира...

Затвори очи. Усмихна се. Замечта се. Едва ли не за Турандот, защото внезапно двете му ръце пробягаха по покривката, сякаш по клавишите на пиано. Това беше последното му движение.

[1] Целият свят знае, че Пучини е опериран, тоест, че са му изрязали гърлото. Това е голяма грешка. На Пучини не е правена операция. В ръцете ми е официалният документ за лекуването на Пучини, издаден от брюкселската Association des Societes Scientifiques Medicales Beiges. За да отстранят раковия тумор, поставили радиоактивни игли в гърлото му. Това е направено чрез оперативен отвор на трахеята, което не се смята за сериозна операция — вкарали канюл (тръба за дишане), която можел да затвори с ръка и през устата да пуши. В случай на операция щяха да изрежат гърлото. — Б.а. ↑

На 29 ноември 1924 година поставиха голямо черно знаме на фасадата на миланската Скала. „Кой е умрял?“ — питаха се минавачите и като научаваха тъжната вест, закриваха лицето си с ръце.

Новината се разнесе като пожар: „Почина великият Джакомо!“ Хората глупаво, объркано гледат пред себе си. Невероятно: възторженият, влюбен в живота Джакомо, в когото страстта пламтеше с най-силен пламък, го няма вече. Целият Милано се облича в траур, цяла Италия жали, оплаква го цял свят: Рим, Виена, Париж, Буенос Айрес, Будапеща. В оперите отлагат представленията: певиците не могат да пеят, диригентите не могат да дирижират: „Това беше най-милият човек...“, казват хилядите му приятели едновременно, всички, които го познаваха.

Милиони оплакват Джакомо Пучини: нещастни обикновени хора, лекомислени млади жени. „Той беше наш композитор!“, казват, плачейки. Maestro succumeggiate. Винаги защитаваше бедните, преследваните. През целия си живот.

Разбира се, плачат и „старите бохеми“ от клуба „Джани Скики“. Животът им вече е безсмислен.

Нике седи на брега на езерото в Торе дел Лаго, гледа водата с празни очи и си мърмори: „Заповяда ми да пазя къщата. Ще го слушам.“

При опелото Артуро Тосканини дирижира траурния марш от Едгар в грамадната миланска катедрала пред хиляди хора. А рибарите и селяните на Торе дел Лаго коленичат с отпуснати глави около вилата на Пучини, когато зазидват тялото на големия им приятел „Сор Джакомо“ в работния му кабинет, където се родиха и се въздигнаха за вечен живот толкова прекрасни мечти.

Алфано и Тосканини работят непрекъснато година и половина съгласно повелята на „завещанието“, с най-смирена покорност, с най-всеотдайна обич. Не зависеше от Алфано, че в последната сцена на „Турандот“ целият оркестър не ликуваше, не гърмеше триумфално, samozабравено.

На 26 април 1926 година Турандот се играе в миланската Скала. Преобразени, мрачни лица изпълват салона. Мъжете са с черни вратовръзки, а жените с черни вечерни рокли, без каквито и да било бижута. Всички големи артисти в света тази вечер са тук, в този траурно — тържествен салон. Върху кадифените первази на ложите тази вечер липсват букетите от розови карамфили.

Цари гробна тишина, размисъл и униние. И в противовес на това очакват да изпитат прелестно преживяване и наслада. Лампите бавно угасват: Тосканини вече стои на диригентския подиум, чука с палката, дава знак на оркестъра. Но раменете му потрепват от плач при дирижирането.

Светът никога още не беше виждал такова представление. След спускането на завесата вместо ръкопляскания — ридания. А при третото действие, след предсмъртната ария на Лиу, Тосканини спира оркестъра, обръща се към публиката и с ридаещ глас казва:

— Тук почина маестрото...

Целият салон става на крака. Дълги минути хората стоят прави, неподвижни. Разплакан, Тосканини слиза от диригентския подиум и излиза навън. Музикантите го следват. Публиката тихо се разпръсва в тъмнината.

На първото представление на Турандот нямаше happy-end.

Януари-април 1958

ПОСЛЕСЛОВ

С няколко скромни думи искам да изкажа благодарност на всички онези, които ми набавиха различни източници, биографични данни, писма и критики за големия музикант Джакомо Пучини и с това ми помогнаха да напиша романа си. Навсякъде срещнах обич и разбиране, трогателно много обич.

Бих желал да кажа няколко думи и за това, как написах романа си. Разбира се, прочетох всички ония книги, статии, критики, до които можах да се добера. Но от всички книги повече ми казаха писмата на Пучини. Приех за безсъмнена истина само неговите собственоръчни писма. И върху тях изградих книгата си.

Много се говори за Пучини, че се е ужасявал да пише писма. Твърдяха, че едва ли е написал няколко писма. Това е голяма грешка. Пучини извънредно много е обичал да пише писма, чувствувал е нужда да сподели с някого всяко свое начинание и радост. Грешката навярно се дължи на това, че Джузепе Адами написа книга под заглавие „Кореспонденцията на Джакомо Пучини“ и публикува в нея непълно събраните, само 240, писма на Пучини, но тези писма са само до двамата Рикорди и Адами. Къде са писмата, писани на съпругата му, децата, сестрите, приятелите и сътрудниците му? Само на Сибил Селигмън е написал повече от седемстотин писма. Истината е, че Джакомо Пучини е писал извънредно много писма през живота си.

Освен писмата използвах всичко онова, което самият аз съм чул от устата на Пучини или което ми разказаха за него Елза Самоши, Миклош Банфи и много други негови приятели. Бях едва ли не още дете, когато се срещнах за пръв път с Пучини у Елза Самоши. А след триптиха говорих с него за последен път, първо в Рим, а после във Виена. Незабравими ще останат за мен тези разговори, както незабравима беше неговата човечност, любезност и естественост.

В романа си далеч не използвах свободата на романиста. С изключение на първата част, отнасяща се до детските години на Пучини, написах по-скоро романизирана биография, отколкото роман,

в който истината се преплита с фантазията. Стремях се да се придържам към фактите във всяко отношение. За да запазя романизираната форма, все пак бях принуден да събера по време събитията, разиграваци се в известни градове, а други събития заради епическата динамика трябваше да изнеса по-напред. (Напр. емигрирането и смъртта на брат му.) Зная и това, че едва в Торе дел Лаго се е срещнал с приятелите си художници Феручо Пани, братята Томази и с останалите членове от Клуба на Бохемите. Бях принуден да ги представя още в Милано, за да не изморявам читателите с прекалено честото сменяне на героите. Джулия е полуизмислена фигура, макар че най-добрата му приятелка от детските години наистина се е наричала Джулия. Пучини е познавал съпругата си Елвира още в Лука, но още не е в близки приятелски връзки с нея.

В общи линии тези са промените, които направих съзнателно. Обичта ми към Пучини ми забраняваше заради художественото въздействие да се отклоня където и да било от най-точната истина.

Будапеща, 19 април 1958

Янош Бокаи

Издание:

Янош Бокаи. Пучини. Бохеми и пеперуди

Bókaу János
Bohémeк és pillangók
Puccini életregénye
Zeneműkiadó Budapest 1971

Индекс 78,092
Издателски № 323
Литературна група III — 8

Преводач от унгарски: Борис Ников
Редактор: Лилия Илиева
Художник: Александра Бугаева
Художествен редактор: Григорий Зинченко
Технически редактор: Лорет Прижибиловска
Коректор: Мария Георгиева
Дадена за набор на 3. IV. 1978 г.
Излязла от печат на 31. VII. 1978 г.
Печатни коли 33
Издателски коли 27,72
Формат 32/84/108

Тираж 80109

Издателство „Музика“, София — 1978

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.